TARAS SHEVCHENKO 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

April 4-5, 2021
Kyiv, Ukraine

Proceedings book

Volume-3

Editor:
Prof. Dr. Mykola Vaskiv

ISBN – 978-605-70554-1-5

TARAS SHEVCHENKO
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

April 4-5, 2021
Kyiv, Ukraine

Proceedings book

Editor:
Prof. Dr. Mykola Vaskiv

All rights of this book belong to IKSAD Global Publishing House
Authors are responsible both ethically and juristically
IKSAD Globa Publications - 2021©
Issued: 03.05.2021

ISBN - 978-605-70554-1-5

CONGRESS'S IDENTIFICATION

CONGRESS NAME
TARAS SHEVCHENKO 6th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

DATE AND PLACE
April 4-5, 2021
Kyiv, Ukraine

ORGANIZING COMMITTEE
PROF. DR. NATALIIA LATYGINA
PROF. DR. SALİH ÖZTÜRK
PROF. DR. HACER HÜSEYNOVA
ASSOC. PROF. DR. HASAN CIFTCI
DR. HUSEYİN ERIS
ELVAN CEFEROV

COORDINATOR
Zhanuzak ALIMGEREY

INTERNATIONAL PARTICIPANTS
Turkey - 103
Ukraine, Oman, Egypt, Kazakhstan, Lebanon, India, Nigeria, Hungary, Bulgaria, Romania, Azerbaijan, Poland, Indonesia, Spain, Brazil, Greece, Malaysia, Sweden, Moldova, Pakistan, Australia, Cyprus, Latvia, Algeria, Saudi Arabia, Iran, Canada - 130

NUMBER OF ACCEPTED PAPERS
233

NUMBER OF REJECTED PAPERS
47

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process

CONGRESS LANGUAGES
Turkish and all dialects, French, English, Russian

PRESENTATION
Oral presentation

PHOTO GALLERY

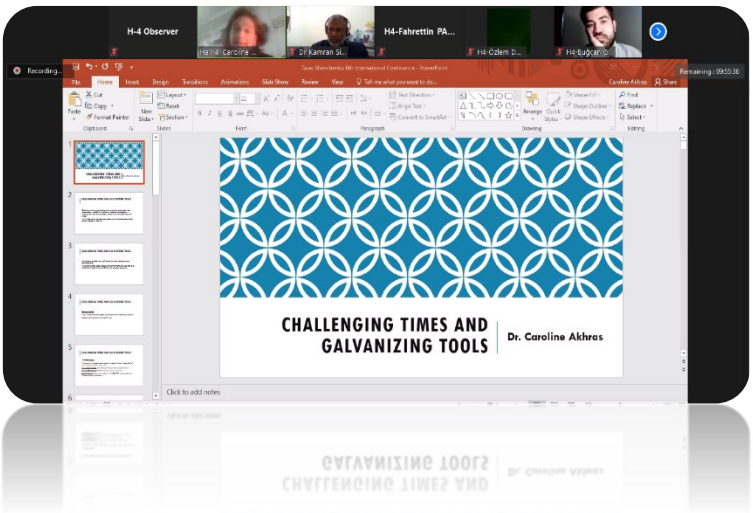

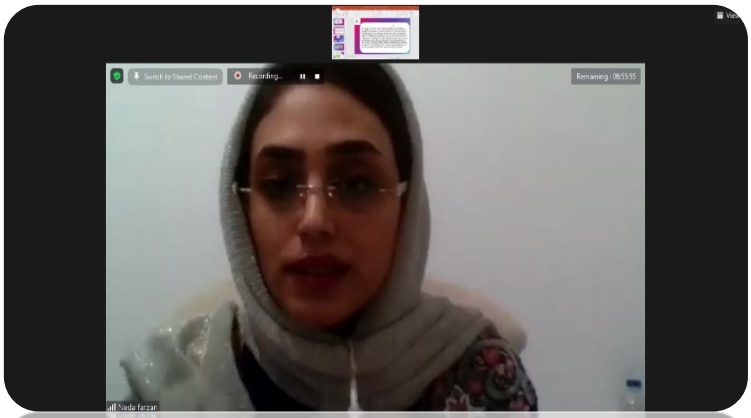

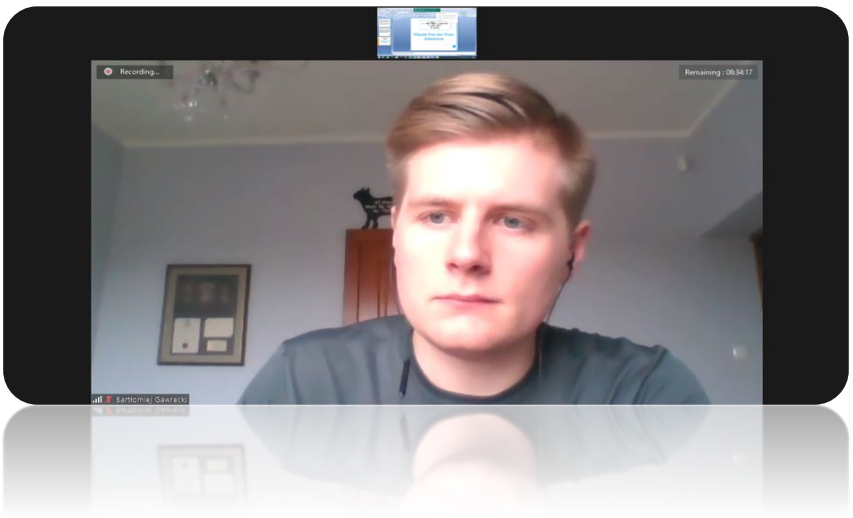
Recording...
Remaining : 08:34:17
Bartłomiej Gawrecki

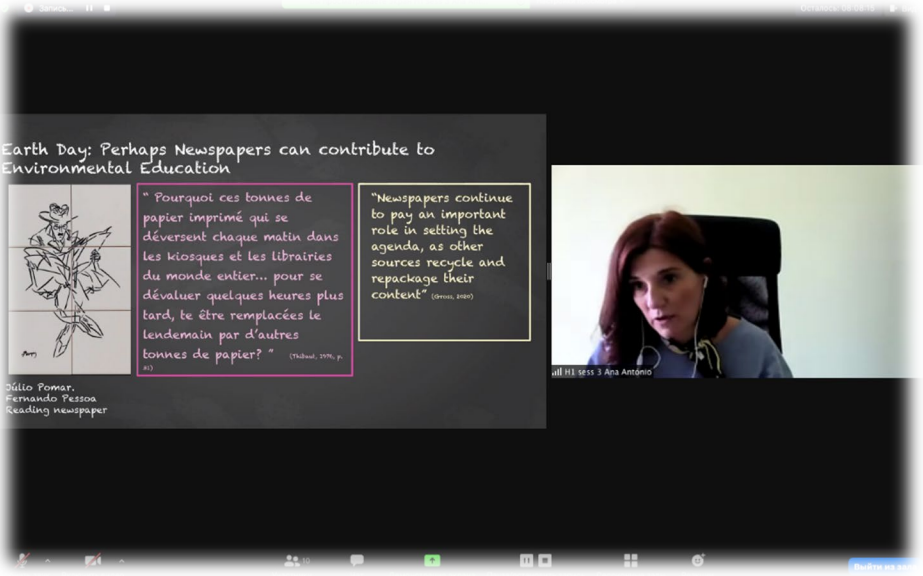
Earth Day: Perhaps Newspapers can contribute to Environmental Education
" Pourquoi ces tonnes de papier imprimé qui se déversent chaque matin dans les kiosques et les librairies du monde entier... pour se dévaluer quelques heures plus tard, te être remplacées le lendemain par d'autres tonnes de papier? " (Thibaud, 1976, p. 81)
"Newspapers continue to pay an important role in setting the agenda, as other sources recycle and repackage their content" (Groves, 2020)
Júlio Pomar.
Fernando Pessoa
Reading newspaper
H1 sess 3 Ana António

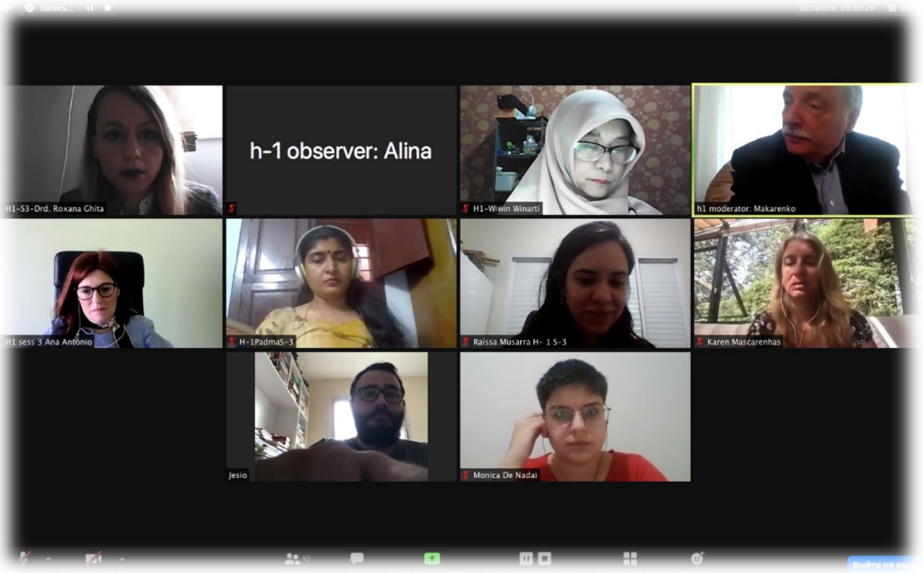
H1-S3-Drd. Roxana Ghita
h-1 observer: Alina
H1-Winin Winarti
h1 moderator: Makarenko
H1 sess 3 Ana António
H-1PadmaS-3
Raissa Musarra H- 1 S-3
Karen Mascarenhas
Jesio
Monica De Nadai

h-1 observer: Alina
Elena Panchenko
Oleksandr Makarenko
Hall-1 moderator: Mykola Vas'kiv
h1: Dr.Bruno Rumyaru, MA
H-1 Fatih PALA
H1-Umut Döndü ACAR
H1-Ezgi Tokdil
H1-ESRA POLAT
H1-Melike BEKER BAŞ
Khorlan
necdetkoman
Prof.Dr. Orhan Karamustafaoğlu
H-1 dr Mila Anisa M...
Bartosz Orzeł

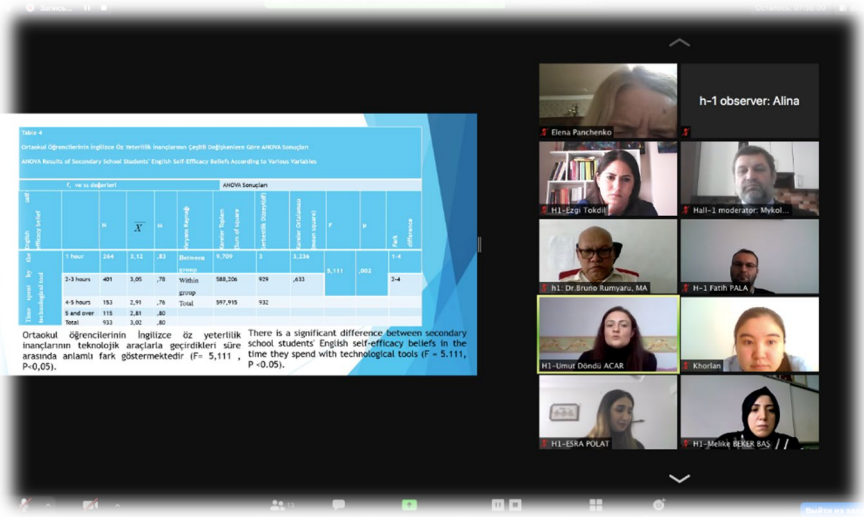
Ortaokul öğrencilerinin İngilizce öz yeterlilik inançlarının teknolojik araçlarla geçirdikleri süre arasında anlamlı fark göstermektedir (F= 5,111 , P<0,05).
There is a significant difference between secondary school students' English self-efficacy beliefs in the time they spend with technological tools (F = 5.111, P <0.05).
h-1 observer: Alina
Elena Panchenko
H1-Ezgi Tokdil
Hall-1 moderator: Mykol...
h1: Dr.Bruno Rumyaru, MA
H-1 Fatih PALA
H1-Umut Döndü ACAR
Khorlan
H1-ESRA POLAT
H1-Melike BEKER BAŞ

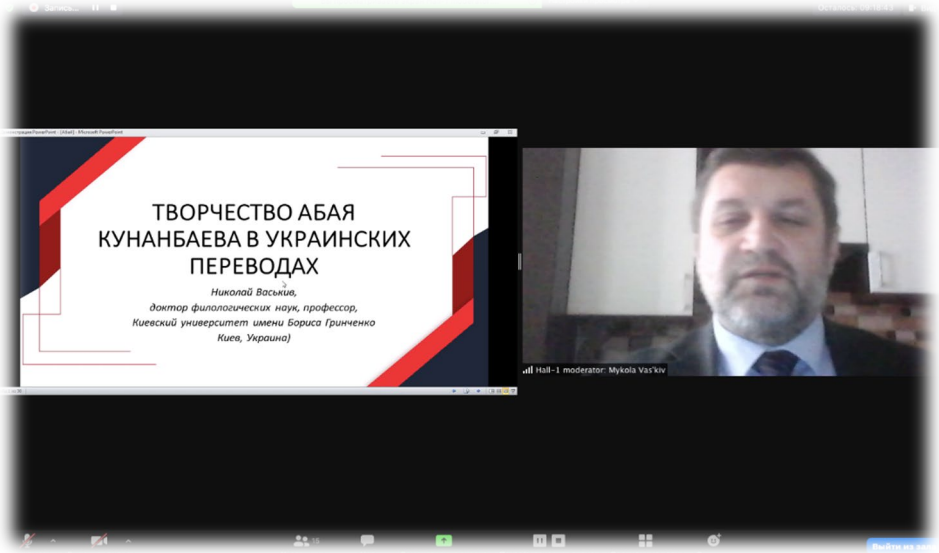
ТВОРЧЕСТВО АБАЯ КУНАНБАЕВА В УКРАИНСКИХ ПЕРЕВОДАХ
Николай Васьків,
доктор филологических наук, профессор,
Киевский университет имени Бориса Гринченко
Киев, Украина)
Hall-1 moderator: Mykola Vas'kiv

SCIENCE COMMITTEE MEMBERS

Dr. Türkay N. TOK
İzmir Democracy University

Dr. İryna DRYGA
Ukrainian National Academy of Sciences

Dr. Alma T. AKAJANOVA
Abai Kazakh National University

Dr. Damezhan SADYKOVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
Ankara University

Dr. Hajar HUSEYNOVA
Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi Üniversitesi

Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA
Vladivostok State Economy University

Dr. Hanife Nalan GENÇ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Dr. Nuray Pamuk ÖZTÜRK
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Dr. Jun NAGAYASU
Tohoku University

Dr. Kemale Tahsin KARİMOVA
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Dr. Oylum DİKMEN GÜLERYÜZ
İzmir Ekonomi Üniversitesi

Dr. Mustafa GULEC
Ankara University

Dr. Sevtap GÜNAY KÖPRÜLÜ
Nevşehir University

Dr. Nadezhda KHAN
E.A. Buketov Karaganda State University

Dr. Necati DEMIR
Gazi University

Dr. Nobuaki TAKEDA
Sapparo City University

Dr. Sevcan YILDIZ
Akdeniz University

Dr. Sara MAZHITAYEVA
E.A. Buketov Karaganda State University

Dr. Vlademir VISLIVIY
Ukraine National Technical University

Dr. Zongxian FENG
Xi`an Jiatong University

Dr. Aygun MEHERREMOVA
Baku State University

Dr. Gulshen MEHERREMOVA
Azerbaijan University of Languages

Dr. Tarasyuk Mikhail Viktorovich
Kyiv National Linguistic University

TARAS SHEVCHENKO
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

April 4-5, 2021
Kyiv, Ukraine

CONFERENCE PROGRAM

Participants Countries:
Turkey, Ukraine, Oman, Egypt, Kazakhstan, Lebanon, India, Nigeria, Hungary, Bulgaria, Romania, Azerbaijan, Poland, Indonesia, Spain, Brazil, Greece, Malaysia, Sweden, Moldova, Pakistan, Australia, Cyprus, Latvia, Algeria, Saudi Arabia, Iran, Canada

zoom
www.zoom.us

ID: 857 7490 1452
Password: 201252

https://us02web.zoom.us/j/85774901452?pwd=NWtkZmdId0tGS295WXlOVnlxTllaQT09

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to attend a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

ÖNEMLİ, DİKKATLE OKUYUNUZ LÜTFEN

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Online sunum yapabilmek için https://zoom.us/join sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

CONGRESS LANGUAGES: Ukrainian, Turkish and all dialects, English, Russian

PARTICIPANTS FROM 28 DIFFERENT COUNTRIES

DATE 04.04.2021	HALL-1 SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10^{00}-12^{00}

MODERATOR: Prof. Dr. Mykola VASKIV		
OLENA PANCHENKO	Honchar Dnipro National University	IDEOGRAHIC FIELD OF REALIA IN "KATERYNA" BY TARAS SHVCHENKO AND THEIR TRANSLATION
Prof. Dr. Mykola Vaskiv	Borys Grinchenko Kyiv University	ТВОРЧЕСТВО АБАЯ КУНАНБАЕВА В УКРАИНСКИХ ПЕРЕВОДАХ
Rakhat Khorlan	Turan University, Almaty	STUDENTS' PERCEPTIONS OF THE TURKISH IDIOMS: THE ANALYSIS FROM CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE
Fatih PALA	Ministry of Education	TEACHERS' VIEWS ON DISTANCE EDUCATION ACTIVITIES IN SOCIAL STUDIES LESSON DURING PANDEMIC PROCESS
Melike BEKER BAŞ Prof. Dr. Orhan KARAMUSTAFAOĞLU	Amasya University	TEACHING THE SUBJECT OF 'COMBINED FORCE' WITH A SCIENTIFIC STORY SUPPORTED EDUCATIONAL GAME: EXIT FROM THE LABIRENT
Asst. Prof. Dr. Necdet KONAN Esra POLAT	İnönü University	THE PROBLEMS AND SUGGESTIONS THAT SECONDARY SCHOOL'S VICE –PRINCIPALS MET DURING CORONAVIRUS (COVID-19) PANDEMICS
Prof. Dr. Gürbüz OCAK Umut Döndü ACAR	Afyon Kocatepe University	INVESTIGATION OF THE PERCEPTION OF SELF-EFFICIENCY IN TURKISH LESSON OF THE SECONDARY SCHOOL STUDENTS
Prof. Dr. Gürbüz OCAK Umut Döndü ACAR	Afyon Kocatepe University	INVESTIGATION OF THE ENGKISH SELF-EFFICIENCY BELIEFS LEVELS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS
Madina Ashirimbetova	Suleyman Demirel Üniversitesi/Kazakistan	REFLECTION OF CULTURE IN CONTRASTIVE LINGUISTICS
Madina Ashirimbetova	Suleyman Demirel Üniversitesi/Kazakistan	ABOUT COMMUNICATIVE BEHAVIOR AND THE CHOICE OF COMMUNICATIVE TACTICIAN
Assoc. Prof. Dr. Tarasova S. O.	V. N. Karazin National University	COMIC GENRE SPECIFITY OF THE AMERICAN HUMOUR
Asst. Prof. Dr. Ezgi TOKDİL	Burdur Mehmet Akif Ersoy University	RUS KONSTRÜKTİVİSTLER VE DÖRDÜNCÜ BOYUT TARTIŞMASI ÜZERİNE

DATE	HALL-1
04.04.2021	SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13^{00}-15^{30}

MODERATOR: Dr. Mila ANISA		
Maria José Sousa	Instituto Universitário de Lisboa	SKILLS FOR THE FUTURE OF PUBLIC ADMINISTRATION
Assoc. Prof. Dr. Sezen BOZYİĞİT Asst. Prof. Dr. M. Sami SÜYGÜN	Tarsus University	THE INVESTIGATION OF CONSUMERS' GIFT GIVING MOTIVATIONS IN THE CONTEXT OF DEMOGRAPHIC FACTORS
Vita Sarasi Iman Chaerudin Fadila Nurfauzia	Padjadjaran University of Bandung Indonesia	PERFORMANCE MEASUREMENT OF OMNICHANNEL WAREHOUSE IN MUSLIM FASHION COMPANIES IN INDONESIA
Dr. Ali AYCI	Ankara Yıldırım Beyazıt University	BRANDING BARRIERS TO SMES IN TURKEY: A FOCUS GROUP STUDY TO UNDERSTAND SME OWNERS PERSPECTIVES
Dr. Jijo James Indiparambil	Sanjo College of Management and Advanced Studies, India	WORK (CYBER) BULLYING, POWER IMBALANCES AND VICTIMIZATION: A REVIEW ON PANOPTIC METAPHOR AND EMPLOYEE SURVEILLANCE IN INDIAN WORKPLACES
Asst. Prof. Dr. Neriman ÇELİK	Selçuk University	THE EFFECT OF POSITIVE ORGANIZATIONAL BEHAVIOR ON ENGAGEMENT TO JOB
Vita Sarasi Iman Chaerudin Destiana Ayuningtyas Zahra	Padjadjaran University of Bandung Indonesia	COMPARATIVE STUDY OF HOLT WINTERS AND ARIMA: DEMAND FORECASTING IN MUSLIM LIFESTYLE COMPANY
Dr. Mila Anisa	Politeknik Al Islam Bandung Indonesia	ANALYSIS OF THE EFFECT OF COMPLAINT HANDLING AND SERVICE QUALITY ON BPJS PATIENT SATISFACTION ON TWITTER
Assoc. Prof. Dr. Engin ÇAKIR Mehmet ANBARCI	Aydın Adnan Menderes University	EVALUATION OF BOOK SALES SITES USING THE INTEGRATED SWARA-WASPAS METHOD
Abdullah TÜRK	İstanbul Gelişim University	BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF NATIONAL ARTICLE MADE ABOUT TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP IN TURKEY

DATE	HALL-1
04.04.2021	SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME
16^{00}-18^{30}

MODERATOR: Prof. Dr. Ahmet Niyazi ÖZKER		
Assist. Prof. Dr. Zelal BEYAZ	Nişantaşı University	SOCIAL WELFARE AS A TOOL FOR MANAGING THE POVERTY OF THE LABOURER MASSES
B.S. Nazamuddin Fadhillah Masri	Universitas Syiah Kuala, Indonesia	THE DEMAND FOR SUBSIDIZED HOUSING: EVIDENCE FROM BANDA ACEH CITY, INDONESIA
Приятельчук Олена	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	КЛЮЧОВІ ТРЕНДИ ПОБУДОВИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
Guptan, V. Rasiah, R. Kaur, H. Turner, J.	Saito University College; Malaysia Taylor's University, Malaysia Taylor's University, Malaysia Asia Pacific University of Technology & Innovation, Malaysia	RETIREMENT PREPAREDNESS AND SUBJECTIVE WELL-BEING: EVIDENCE FROM MALAYSIA
BARTOSZ JÓŹWIK	The John Paul II Catholic University of Lublin, Poland	TESTING THE ENVIRONMENT KUZNETS CURVE HYPOTHESIS IN CENTRAL EUROPEAN COUNTRIES. THE ROLE OF TRADE OPENNESS
Kazimov Asaf Asad	Azerbaijan University	SOME CURRENT ISSUES RELATED TO THE ORGANIZATION OF EDUCATION IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT
Asst. Prof. Dr. Fahrettin PALA Prof. Dr. Hasan AYAYDIN	Gümüşhane University	THE BITCOIN'S SENSITIVITY TO PSYCHOLOGICAL FACTORS: THE IMPACT OF THE VOLATILITY INDEX (VIX) AND THE COVID-19 PANDEMIA: THE EXAMPLE OF DEVELOPING COUNTRIES
Prof. Dr. Ahmet Niyazi ÖZKER	Bandirma Onyedi Eylul University	GLOBAL DEVIATIONS IN THE FINANCIAL CONDITIONS INDEX AND VULNERABILITIES IN GLOBAL FISCAL CYCLES
Spec. Erol EFE Asst. Prof. Dr. Hamit KAHRAMAN	Kütahya Dumlupınar University	PLACE OF SLOGANS ON BRAND AWARENESS AND DETERMINATION OF EFFECTIVE SLOGAN CHARACTERISTICS
Mehmet CANAKCI Rıza BAYRAK	Inonu University, OSTIM Technical University	BLOCKCHAIN AND ECONOMIC DEVELOPMENT

DATE
04.04.2021

HALL-2
SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10^{00}-12^{00}

MODERATOR: Assoc. Prof. Iryna Humeniuk		
Assoc. Prof. Iryna Humeniuk	-	PRINCIPLES OF OPTIMISATION OF TEACHING LANGUAGE DISCIPLINES AT PEDAGOGICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION
Ожередов Б.И.	Харьковский национальный университет строительства и архитектуры	СИСТЕМА ВОСПИТАНИЯ И ПОЛУЧЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ В ДЕТСКИХ КОЛОНИЯХ УКРАИНЫ, НА ПРИМЕРЕ КУРЯЖСКОЙ ДЕТСКОЙ ИСПРАВИТЕЛЬНОЙ КОЛОНИИ ИМ. С.А. МАКАРЕНКА
Artemenko Daria	Dnipropetrovs'k State University of Internal Affairs	DISTANCE EDUCATION: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES
Mohamed Sarrab Hafedh AlShihi Hadj Bourdoucen	Sultan Qaboos Universty, Muscat, Oman	DESCRIPTION AND EVALUATION OF A LARGE-SCALE PROJECT TO DEVELOP, ADOPT AND DISSEMINATE MOBILE LEARNING IN OMAN
Mira M. Alameddine Sarah Eid	Lebanese University AL-Maaref University	ADDRESSING FEMINIST AND GENDER ISSUES IN ESL CLASSROOMS
Pilar Olivares-Carrillo Rosa Nortes	University of Murcia, Spain	FUTURE TEACHER TRAINING EXPERIENCE: RECREATIONAL MATHEMATICS WORKSHOP
Komodromou Lydia Koutselini Mary	University of Cyprus	DIFFERENTIATED TEACHING AND LEARNING REGARDLESS OF SOCIAL CONDITIONS: TEACHERS' VIEWS ON THEIR PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN THE 21ST
Н.Тиркешов	Евразийского Национального Университета им.Л.Н.Гумилева	ВАЖНОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ COVID-19
NADIROVA AYTAC ORUC	Azerbaijan State Pedagogical University	THE CONCEPT OF DIFFERENTIAL EQUATION AND TECHNOLOGY OF TEACHING SOME OF ITS APPLICATIONS
А.Л. Цынцарь Е.Г. Булгакова	Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко	ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

DATE
04.04.2021

HALL-2
SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13^{00}-15^{30}

MODERATOR: Dra. Wiwin Winarti SS		
Asst. Prof. Dr. Murat YORULMAZ Ahmet SEVMEN	Kocaeli University	EVALUATION OF DANGEROUS GOODS TRANSPORT BY SHIPS WITHIN THE SCOPE OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY
Assoc. Prof. Dr. Ferda Üstün Assist. Prof. Dr. Ayşe İpek KOCA BALLI	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Çukurova Üniversitesi	TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE ÖZEL SEKTÖR TARAFINDAN SAĞLANAN SOSYAL İNOVASYON DESTEKLERİ
Dra. Wiwin Winarti SS., M.I.Kom	Politeknik Al Islam Bandung	New Formulation of INA-CBG's (one tariff) Policy at BPJS Kesehatan (Indonesian Health Insurance Coverage) in Indonesia
Dr. Moulana Mohammed Adapa V Krishna Raghavendra Garapati Khyathi Lahari	Bachelor of Technology in Computer Science and Engineering Koneru Lakshmaiah Educational Foundation Deemed to be University Guntur, AndhraPradesh	Corona Virus Detection and Classification with radiograph images using RNN
Sherefxanova Askınaz	Azerbaijan State Pedagogical University	WAYS OF TEACHING BASIC TRIGONOMETRIC IDEALS IN DIFFERENT METHODS IN MATHEMATICS TRAINING
Lect. Dr. Ömer Faruk COŞKUN	Hatay Mustafa Kemal University	AN OVERVIEW OF POSTGRADUATE THESES ON THE USE OF SWOT ANALYSIS IN THE HEALTH SECTOR
Yeşim Durmaz Assoc. Prof. Dr. Emrah ÖZSOY	Sakarya Üniversitesi	COVID-19 SÜRECİNDE İŞKOLİKLERİN UZAKTAN ÇALIŞMAYA İLİŞKİN TUTUMLARININ İNCELENMESİ
Prof. Dr. Hüseyin Köse Nurlan Salamov	Atatürk University	THE EMERGENCY OF CRITICAL THINKING IN AZERBAIJAN MEDIA: THE POLITICAL DISCOURSE ANALYSIS OF 3D SHOW WITH ANDROID SPEAKER

DATE 04.04.2021	HALL-2 SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME
16^{00}-18^{30}

MODERATOR: Prof. Dr. Habil. Andrioni Felicia		
Prof. Dr. Habil. Andrioni Felicia Bancă Angelica Mădălina Prof. Dr. Habil. Popp Lavinia Elisabeta Lect. Dr. Sorina Corman	University of Petroşani University of Craiova University Babes-Bolyai Cluj Napoca-Resita University Center, Romania University „Lucian Blaga" of Sibiu, Romania	ANALYSIS OF CAUSES AND COMBATING STRATEGIES RELATED TO THE BULLYING PHENOMENON IN THE ROMANIAN SCHOOL ENVIRONMENT
Res. Asst. Ece KAPLAN Res. Asst. Zeynep KOÇ	Gaziantep University	THE RELATION OF VIOLENCE AGAINST WOMEN AND GENDER INEQUALITY
Lect. Dr. Hüseyin SEVİNÇ	Bitlis Eren University	ANALYSING OF THE NOVEL THAT NAMED SACRED NIGHT IN THE CONTEXT OF GENDER AND NATIONALISM
Ana Milena Rincón Vega Luisa Fernanda Gaitan Avila	Secretary of Health of Bogota ECCI University	ANXIETY AND DEPRESSION STATE / TRAIT IN MEN AND WOMEN CAUSED BY COMPULSORY ISOLATION AND SOCIAL DISTANCING BY COVID 19 IN BOGOTÁ CITY
Căprărin Amelia Prof. Dr. Habil. Andrioni Felicia	University of Craiova University of Petroşani	INSTITUTIONAL COMMUNICATION IN SITUATIONS OF MEDIA CRISIS
Dr. Sıddık AĞÇOBAN	Kırklareli University	SEKÜLERLEŞME HER YERDE: BERGER TEKRAR YANILDI
Assoc. Prof. Seda TOPGUL Okan BEYTAS	Akdeniz University	ENVIRONMENTAL JUSTICE AND SOCIAL WORK
Asst. Prof. Dr. Yonca ALTINDAL Fatma KAÇAN	Balıkesir University	SOCIOLOGICAL INTERPRETATION OF INCEST: ATLIKARINCA FILM EXAMPLE
Roshini.R Dr. Rajasekaran.V	VIT University, India	AN ANALYSIS OF DISABILITY TROPES OF ACCEPTANCE BY A COMPENSATORY TALENT IN ANCIENT MYTHOLOGY
Gastón Sanglier Contreras Eduardo J. López Fernández Roberto A. González Lezcano	CEU University, España.	MANKIND'S DILEMMA: BECOMING THE HUNTER SO AS NOT TO BE HUNTED
Res. Asst. Zeynep KOÇ Res. Asst. Ece KAPLAN	Gaziantep University	QUALITY OF LIFE IN OLD AGE

DATE 04.04.2021	HALL-3 SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10^{00}-12^{30}

MODERATOR: **Dr. Alan Reed LIBERT**		
Alan Reed LIBERT	University of Newcastle, Australia	THE APPEARANCE OF UKRAINE IN EDUCATIONAL HISTORY AND GEOGRAPHY GAMES IN ENGLISH
Asst. Prof. Dr. Reyhan Rafet CAN	Osmaniye Korkut Ata University	ANALYSIS OF RELIGIOUS BELIEFS IN ALBANIA FROM THE PERSPECTIVE OF THE GEOGRAPHY OF RELIGIONS
Assoc. Prof. Dr. Rasim Soylu	Sakarya University	GENDER DISCRIMINATION IN FEMINISM AND ART
Assoc. Prof. Dr. Fahrettin GEÇEN Arif Baykurt	İnönü University	FORMAL EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN WILLIAM TURNER'S “RED SUNSET” AND CLAUDE MONET'S “SUNRISE”
Asst. Prof. Dr. Selin BİTİRİM OKMEYDAN	Ege University	UNESCO CREATIVE CITIES NETWORK AND AN EXAMINATION TOWARDS CREATIVE CITIES IN TURKEY
Res. Asst. Prof. Cudi Kaan OKMEYDAN	Yaşar University	CURRENT TOPICS IN GRADUATE PUBLIC RELATIONS THESES: BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THESES PUBLISHED BETWEEN 2018-2020
Assoc. Prof. Dr. Levent Bilgi		SOYDAŞINIZ BALIK BURCU ROMANINDA YAHUDİ, KIBRIS, GÖÇ VE AŞK
Nouha Ziade Faten Staitieh	The American University of Beirut	“THE EFFECT OF VIRTUAL EXCHANGE METHOD ON STUDENTS’ CULTURAL COMPETENCE DEVELOPMENT”
Teodora Stoycheva Stoeva	Sofia University	SPECIFICATION OF THE TRAINING OF PARENTING SKILLS FOR CHILDREN, RESPECTIVELY FOR ADOLESCENTS
Assoc. Prof. Dr. Levent Bilgi		HALKIN DOSTLARI DERGİSİ ÜZERİNE BİR DENEME

DATE	HALL-3
04.04.2021	SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13^{00}-15^{30}

MODERATOR: Dr. Mustafa Latif EMEK		
Dr. Vinod Kumar Verma Dr. Klimis Ntalianis	Sant Longowal Institute of Engineering and Technology, Longowal INDIA University of West Attica, GREECE	INTERNET OF THINGS ENABLED EDGE BASED NARRATIVE DISTRIBUTION APPROACH FOR SMART CITIES
Lect. Nurullah NEHİR	Burdur Mehmet Akif Ersoy University	SOCIO-ECONOMIC STATUS OF ERZURUM LALA MUSTAFA PAŞA DISTRICT ACCORDING TO THE TEMETTUÂT BOOK DATED 1845
Farida Shamsi	National History Museum of Azerbaijan	MUSEUM WORK DURING PANDEMIC
Mohammed Alawi Abd Nasser Md Yusof Bin Ismail Salem Mgammal Al-Ameri Shahryar Sorooshian	International Islamic University Malaysia Gombak, Malaysia Universiti Tun Hussein Onn Malaysia University of Gothenburg Gothenburg, Sweden	FRAMING AN ALTERNATIVE MEAN TO ADDRESS ELECTRICITY DISRUPTIONS
Galandarova Parvin Abbas gizi	Azerbaijan State Pedagogical University	TEACHING SOME ELEMENTS OF LOGIC IN TEACHING MATHEMATICS
Lect. Nurullah NEHİR	Burdur Mehmet Akif Ersoy University	SOCIO-ECONOMIC STATUS OF ERZURUM CORTAN DISTRICT ACCORDING TO THE TEMETTUÂT BOOK DATED 1845
Muhittin KAVIK	Baku State University	KHAN OF SMALLEST KAZAKH HORDE ABU'L KHAYR KHAN'S EFFORT TO DOMİNATE
Yudith Rojas Tamayo	Western University, Canada	Carteles magazine, cultural heritage of the republican period in Cuba
Prof. Dr. Sueda ÖZBENT	Marmara University	THE CONCEPT OF CULTUREME IN TRANSLATION

DATE 04.04.2021	HALL-3 SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME
16^{00}-18^{30}

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Berna (KIRAN) BULĞURCU		
Ivan Moreno Santos	Universidade de São Paulo, Brasil	Impacts of the Covid-19 Pandemic on Reverse Logistics
Eda KARAÇÖP	Dokuz Eylül University	EFFECT OF COVID-19 PANDEMIC ON EMPLOYER'S OBLIGATION TO PROTECT PERSONAL DATA OF EMPLOYEES
Demet Özocaklı	Gaziantep Üniversitesi	THE CAUSALITY RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENT, SPECIAL ECONOMIC ZONES AND POLITICAL STABILITY INTURKEY
Cansu BAŞARAN CANER Prof. Dr. Sait ENGİNDENİZ	Ege University	DETERMINING THE CAPITALIZATION RATE TO BE USED IN THE VALUATION OF THE IRRIGABLE AGRICULTURAL LANDS IN THE EFELER DISTRICT OF AYDIN PROVINCE
Assoc. Prof. Dr. Berna (KIRAN) BULĞURCU	Çukurova University	OBJECTIVE IMPORTANCE RANKING VIA CRITERION IMPACT LOSS IN DECISION MAKING PROBLEMS
Borislav Abrashev Marin Pandev Daniela Levi Miglena Slavova Valentin Terziev	Acad. Evgeni Budevski Institute of Electrochemistry and Energy Systems, Bulgarian Academy of Sciences, Acad. Sofia Bulgaria Joint Innovation Centre, Bulgarian Academy of Sciences Bulgaria	Innovation and technology Hydrogen Alternatives for Green Future
Dr. Murat SUCU		COVID-19 SALGIN HASTALIĞININ HAVA KARGO TAŞIMACILIĞINA ETKİLERİNİN STRATEJİK BİR DEĞERLENDİRMESİ
Dr. Harish Padinjarethil Mercy Teegala	Sr. Sports Officer, India SIMS College	A COMPARATIVE STUDY TO KNOW THE EFFECTS OF ECCENTRIC CALF TRAINING WITH AND WITHOUT ULTRASOUND IN ATHLETES WITH SHINSPLINTS

DATE	HALL-4
04.04.2021	SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10^{00}-12^{30}

MODERATOR: Asst. Prof. Dr. Orhun Burak SÖZEN		
Res. Asst. Hasan Ali Güçlü	Ufuk University	DISTANCE CONTRACTS
Prof. Dr. Mustafa AVCI Res. Asst. Gökhan GÜNCAN Zarina RAVSHANOVA	Anadolu University Yalova University Moscow Humanitarian Economic Institute	THE TITLE OF "MERCHANT" OF PUBLIC LEGAL PERSONS
Cilene Ribeiro Cardoso, Amaury Patrick Gremaud, Edgard Monforte Merlo	Universidade de São Paulo	Populism and Economics in Latin America
Murat Kurt	Kütahya Dumlupınar University	LEGAL EVALUATION OF TECHNOLOGY ACTIVITIES UNDER THE LAW OF TECHNOLOGY DEVELOPMENT ZONES
Raíssa Moreira Lima Mendes Musarra Karen Louise Mascarenhas	Escola Politécnica RCGI – Research Centre for Gas Innovation Brazil Psychology/São Paulo University	INSTRUMENTS AND RESULTS OF PUBLIC PARTICIPATION IN PUBLIC POLICIES FOR NATURAL GAS IN BRAZIL
Assoc. Prof. Dr. Demokaan DEMİREL Gizem KABASAKAL	Kocaeli University	URBAN COUNCILS AS A FUNCTIONAL TOOL FOR DEMOCRATIC PARTICIPATION BASED ON LOCAL GOVERNANCE: NIGDE CASE
Esra SELVAN Prof. Dr. Meltem Bostancı	National Defence University	DIGITAL DIPLOMACY DURING THE CRISIS: 2020 NAGORNO-KARABAKH WAR COMPARATIVE TWITTER REVIEW
Prof. Dr. Meltem BOSTANCI Esra SELVAN	İstanbul University National Defence University	"AMERICANIZATION" OF POLITICAL CAMPAIGNS: THE CASE OF YOUNG PARTY IN 3 TH NOVEMBER 2002 ELECTION
Asst. Prof. Dr. Orhun Burak SÖZEN	Gaziantep University	RE-INTERPRETATION OF TURKISH NATIONALISM FROM SYSTEMS PERSPECTIVE WITH POST-MODERN EMPHASIS
Dr. Şebnem Cansun		POLITICAL PARTIES APPROACH TOWARDS CHILDREN AND CHILDREN'S RIGHTS IN TURKEY
Jaleh Abbaszadeh	Nakhchivan State University	HAYDAR ALIYEV'S LITERARY POLICY IN ACQUISITION OF NATIONAL-MORAL VALUES BY STUDENTS

DATE	HALL-4
04.04.2021	SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME

13^{00}-15^{30}

MODERATOR: Asst. Prof. Dr. Dia Eddin Nassani		
Kardelen ÖZDEMİR	Uşak University	ANALYSIS OF PICASSO'S 'BLUE PERIOD' AND 'PINK PERIOD' STUDIES IN TERMS OF SHAPE AND CONTENT
Zacharenia Pilitsidou Tsingilis Nikolaos	Aristotle University of Thessaloniki, Greece	Communication of listeners and radio stations through social media platforms
Lect. Dr. Bengütay Hayırsever	Erciyes University	A GENERAL EVALUATION ON REMEMBER AND UNDERSTANDING FUREYA KORAL IN BASIC ART EDUCATION COURSE
Yasemin AŞIK Assoc. Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA	Kaynak Tekstil San. ve Tic. A. Ş. Tasarım Merkezi Pamukkale University	ORGANIC PRODUCTION IN SHIRT FABRIC: GREEN CONSCIOUSNESS
Öğr. Gör. Melih TOMAK Doç. Dr. Ragıp TARANÇ	Dokuz Eylül Üniversitesi	OSMAN FAHİR SEDEN'İN ORHAN GENCEBAY ŞARKILI FİLMLERİNDE SUÇ KAVRAMI
Assoc. Prof. Dr. Fahrettin GEÇEN Lect. Ümit PARSIL	İnönü University Adıyaman University	THE PROCESSING OF THE CONTACT AND FORMATAL DEFORMATIONS IN OSKAR KOKOSCHKA'S WORK NAMED THE RED EGG
Berru İzel Gökgöz Assoc. Prof. Dr. Zeynep Yeşim İlerisoy	Gazi University	AN EVALUATION OF BRAND CONCEPT AND ADVANCED CONSTRUCTION TECHNOLOGY INTERACTION ON APPLE STORES
Res. Asst. Merve Başgül Assoc. Prof. Dr. Zeynep Yeşim İlerisoy	Gazi University	BRAND EFFECT IN ARCHITECTURAL FORMATION; EVALUATION OF ICONIC STORES IN TERMS OF MATERIAL AND CONSTRUCTION TECHNOLOGY
Asst. Prof. Dr. Dia Eddin Nassani	Hasan Kalyoncu University	EFFECT OF FA AND GGBFS ON THE PROPERTIES OF GEOPOLYMER MORTER

DATE	HALL-4
04.04.2021	SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME
16^{00}-18^{30}

MODERATOR: Asst. Prof. Dr. Özgür SARIBAŞ		
Dilara TEMİZ Assoc. Prof. Dr. Elif KARAGÜN Res. Asst. Müge SARPER KAHVECİ	Kocaeli University	THE RESEARCH OF DETERMINING THE FEELING OF SELF-CONFIDENCE OF STUDENTS STUDYING AT SPORTS HIGHSCHOOL OR AT REGULAR HIGHSCHOOL ACCORDING TO THE STATE OF DOING SPORTS
Veysel MERT Assoc. Prof. Dr. Elif KARAGÜN Res. Asst. Müge SARPER KAHVECİ	Kocaeli Üniversitesi	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN SPOR TESİSLERİNİ KULLANMA DÜZEYİ
Ümit Sahranç	Sakarya University	CHILDREN'S HOPE LEVELS COPING WITH TEASING AND NAME-CALLING AND SELF-ESTEEM
Humbatova Natavan Shamil	Azerbaijan State Pedagogical University	SCIENTIFIC AND THEORETICAL FUNDAMENTALS OF GEOMETIC STRUCTURES IN SPACE
Res. Asst. Özlem GÜNCAN	Burdur Mehmet Akif Ersoy University	PLAY THERAPY WITHIN THE SCOPE OF THERAPEUTIC RECREATION
Assoc. Prof. Dr. Gülizar AKKUŞ Savaş BÖYÜKYILMAZ	Kastamonu Üniversitesi	PLANLI DAVRANIŞ TEORİSİ KAPSAMINDA BÜYÜKŞEHİR SAKİNLERİNİN HAFTA SONU TATİL DESTİNASYONU TERCİH NİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Fatemeh Alizadeh	Tehran University	Representation of young female Iranian lifestyle based on their role model of influencers
Yaren TANTU Emel BİROL Dilek DÜLGER ALTINER	Kocaeli University İstanbul Gedik University	FACTORS AFFECTING PERCEPTION IN PROMOTIONAL MATERIALS FOR TRAVELING FOR GASTRONOMY TOURIS
Asst. Prof. Dr. Özgür SARIBAŞ Prof. Dr. Atilla AKBABA	İzmir Kâtip Çelebi University	GASTRONOMY AS A SCIENCE FIELD AND ITS INTERDISCIPLINARY DIMENSION
İbrahim ACAR Asst. Prof. Dr. Dilek DÜLGER ALTINER Asst. Prof. Dr. Nihan AKDEMİR	Kocaeli Üniversitesi	ORTA ASYA'DAN GÜNÜMÜZE TÜRK MUTFAK KÜLTÜRÜNDE TATLININ YERİ VE ÖNEMİ

DATE 05.04.2021	HALL-1 SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10^{00}-12^{00}

MODERATOR: Dr. Kovács Gabriella		
Dr. Sherin Hassan Mabrouk Zedain Dr. Rania Mohammed Abd Elgawad Mostafa	Imam Abdul Rahman Bin Faisal University, Saudi Arabia	Effectiveness of activities in developing skills for prep year students at IAU
Anas Hashem Alsariera	University Sultan Zainal Abidin (UniSZA), Malaysia	The Effectiveness of EFL Jordanian Students' Descriptive Writing at Karak University
Assoc. Prof. Dr. Necdet KONAN Hüsne GÜR	İnönü University	BEING A SCIENCE TEACHER IN THE COVID-19 OUTBREAK
Dr. Bruno Rumyaru	President University, INDONESIA	HOME SUSTAINABLE EXPERIENCE DURING THE PANDEMIC
Aldemir Malveira de Oliveira José Cavalcante Lacerda Junior Newton Silva de Lima	(SEDUC-AM/CEMEAM) (IFAM)	CONNECTION BRAZIL - COLOMBIA - PERU: AN OPEN SKY LABORATORY FOR THE TEACHING OF FLAT GEOMETRY IN BASIC EDUCATION
Israr Ali Anwar Ali Mohammad Ahsan	Shri Jagdishprasad Jhabarmal Tibrewala University,India Aligarh Muslim university, India Imam Abdulrahman Bin Faisal University, Saudi Arabia	RELATIONSHIP BETWEEN CATEGORICAL VARIABLES FOR PREVALENCE OF PHYSICAL INACTIVITY BETWEEN UNIVERSITY STUDENTS
Shammadlı Fıdan Mırza	Azerbaijan State Pedagogical University	STUDY OF TRIGONOMETRIC INEQUALITIES
Rehana Kanwal M.Farooq Shakir		FREEDOM OF EXPRESSION AND SPEECH IN THE LIGHT OF ISLAMIC TEACHINGS
Dr. Kovács Gabriella	Sapientia Hungarian University of Transylvania	TRANSLATING TECHNICAL TEXTS – A CHALLENGE FOR TRANSLATOR TRAINEES

DATE	HALL-1
05.04.2021	SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13^{00}-15^{30}

MODERATOR: Victoria Bilge YILMAZ		
Assist. Prof. Dr. Serdar SAYGILI	Erciyes University	THOUGHTS ON THE FUTURE OF SCIENCE IN THE DICTION OF HOPE AND FEAR: LOOKING AT SCIENCE FROM PHILOSOPHY
Assoc. Prof. Dr. Mehmet TÖZLUYURT	Yozgat Bozok University	AN INVESTIGATION ON THE KILLING OF PROPHETS IN THE CONTEXT OF MATURIDI
Assoc. Prof. Dr. Mehmet ALTUNTAŞ	Yozgat Bozok University	HARUN, CALF SCULPTURE AND SÂMIRI IN THE CONTEXT OF THE QUR'AN-TORAH
Dr. Abdulali ALİEV	Yozgat Bozok University	THE PLACE OF SLAVIC MYTHOLOGY IN FOLK BELIEFS
Dra. Sonia García Segura Maria José Martínez-Carmona Carmen Gil del Pino	Universidad de Córdoba (España)	THE ROLE OF RELIGIOUS BELIEFS IN THE SPACES FOR DIALOGUE AND COEXISTENCE OF YOUNG PEOPLE
Doina Toma Patricia Runcan Remus Runcan	Divitia Gratiae University from Chişinău, Republic of Moldova West University of Timişoara, România Aurel Vlaicu University of Arad, Romania	INFLUENCE OF MORAL-CHRISTIAN EDUCATION ON THE DEVELOPMENT OF PROSOCIAL BEHAVIOUR IN SCHOOL
Nielce Meneguelo LOBO DA COSTA Susana Nogueira DINIZ Carlos Alexandre Felício BRITO	Anhanguera University of São Paulo, Universidade Municipal de São Caetano do Sul	ETHICAL PREVIOUS KNOWLEDGE OF JUNIOR RESEARCHERS
Victoria Bilge YILMAZ	Ankara Yıldırım Beyazıt University	REVISITING FRANCIS BACON AND HIS APPROACH TO SCIENCE
Rafig Novruzov	Baku Slavic University	ABU REIKHAN BIRUNI'S VIEWS ON SUFISM IN THE BOOK 'INDIA'
Zubariev Oleksandr	V.N. Karazin Kharkiv National University	EASTERN SPIRITUAL PRACTICES AS THE PHENOMENON OF THE LIFE-WORLD IN THE CONTEXT OF INTERCULTURAL DIALOGUE
Dr. Lect. Hatice Demir	Kastamonu University	FROM 12 th CENTURY CONSTANTINOPLE ATELIER TO 21 th CENTURY ICON PRODUCTIONS LOGO: THE STORY OF THEOTOKOS OF VLADIMIR

DATE	HALL-1
05.04.2021	SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME
16^{00}-18^{30}

MODERATOR: Prof. Dr. Alexander MAKARENKO		
K.R.PADMA	Sri Padmavati Mahila VisvaVidyalayam (Women's) University	THE PSYCHOLOGICAL AND MENTAL TRAUMA FACED BY HUMAN WELL BEINGS DURING THE PANDEMIC OUTBURST OF COVID-19 DISEASE
Roxana-Cătălina Ghiță ANDRIONI Felicia	University of Craiova (Romania)	PARENTAL SOCIAL RESILIENCE, ANXIETY, STRESS AND THE DEVELOPMENT OF CHILDREN IN A ROMANIAN SAMPLE
Galina Granici Emanuel Adrian Sârbu Remus Runcan Patricia Runcan	Divitia Gratiae University, Moldova University of Bucharest, Romania Aurel Vlaicu University of Arad, Romania West University of Timișoara, România	PERCEPTION OF SPIRITUAL CONCEPTS IN PEOPLE WITH SEVERE INTELECTUAL DISABILITIES
GAVRILA-ARDELEAN Mihaela	Aurel Vlaicu University of Arad, Romania	PSYCHO-PREVENTION IN CYBERBULLYING AMONG YOUTH
Karen Louise Mascarenhas	University of São Paulo, Brazil	LEADERSHIP CHALLENGES IN CLIMATE CHANGE MITIGATION TOWARDS SUSTAINABLE FUTURES
Jésio Zamboni Monica De Nadai	Federal University of Espírito Santo (UFES), Brasil	Ultracurricular narratives of little dykes and bichinhas
Simona MIHAIU Ana Maria NIȚU Horia MIHAI Simona Maria STĂNESCU	Research Institute for Quality of Life, Romanian Academy	PERSPECTIVES ON THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SERVICES FROM EUROPEAN TO NATIONAL LEVEL, CASE STUDY ON ROMANIA
Prof. Dr. Alexander MAKARENKO	National Technical University of Ukraine	COLLECTIVE PROPERTIES OF LARGE SOCIAL SYSTEMS. NEW APPROACHES
Zozulyak-Sluchik Roksolyana	Vasyl Stefanyk Precarpathian National University	FORMATION OF PROFESSIONAL AND ETHICAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS OF THE SOCIAL SPHERE: CREATIVE ASPECT
Ana António	Centro de Estudos Interdisciplinares em Educação e Desenvolvimento, Portugal	Earth Day: Perhaps Newspapers can contribute to Environmental Education

DATE
05.04.2021

HALL-2
SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10^{00}-12^{00}

MODERATOR: Prof. Dr. Mykola Vaskiv		
Asst. Prof. Dr. JANAGÜL TURUMBETOVA MEHMET ERDOĞAN HASAN AKÇA	Suleyman Demirel Üniversitesi/Kazakistan	YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE EDEBİ TÜR OLARAK ŞİİRLERDEN YARARLANMANIN ÖNEMİ
Asst. Prof. Dr. SHYNAR AUYELBEKOVA HASAN AKÇA MEHMET ERDOĞAN	Suleyman Demirel Üniversitesi/Kazakistan	YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KONUŞMA BECERİSİ KAZANDIRMADA ÇEVRİMİÇİ DERSLERİN KULLANIMI
Сейтягьяев Н. С.	Института Востоковедения им. А. Ю. Крымского НАН Украины	НЕКОТОРЫЕ ЗАМЕЧАНИЯ ПО ПОВОДУ ДВУХ КАСЫД ИЗ «ИСТОРИИ ЧЕЛЕБИ АКАЯ»
Prof. Dr. Mykola Vaskiv	Borys Grinchenko Kyiv University	PAVLO MOVCHAN AS A TRANSLATOR AND RESEARCHER OF TURKISH LITERATURE
Assoc. Prof. Dr. Necdet KONAN Songül KOÇER	Inonu University	THE PROBLEMS ENCOUNTERED AND SOLUTION SUGGESTIONS OF TEACHERS OF RELIGIOUS CULTURE AND ETHICAL KNOWLEDGE IN THE CORONAVIRUS (COVID-19) OUTBREAK
Fatma Kübra UYAR Prof. Dr. Orhan KARAMUSTAFAOĞLU	Amasya University	ACADEMIC STUDIES ON THOUGHT EXPERIMENTS IN THE TURKISH NATIONAL LITERATURE
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ	Hatay Mustafa Kemal University	OPINIONS OF TEACHER CANDIDATES ON THE PROCESSING OF THE TEACHING PRACTICE COURSE IN DISTANCE EDUCATION
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ	Hatay Mustafa Kemal University	THE EDUCATIONAL SCIENCES AN INVESTIGATION OF STUDENTS' OPINIONS ABOUT SECRONIC EDUCATION

DATE 05.04.2021	HALL-2 SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13^{00}-15^{30}

MODERATOR: Dr. Mila Anisa		
Adnan Jawabri	Khawarizmi International College Al Ain, United Arab Emirates	HISTORY OF FAMILY BUSINESS IN UAE
Carole Serhan Elissa Barakat Leonie Nemer	University of Balamand, Tripoli, Lebanon	ASSESSING MUNICIPALITIES MANAGEMENT PRACTICES IN RESPONSE TO COVID-19 OUTBREAK - EVIDENCE FROM LEBANON
Mikhail Vasiliev Maria Plotnikova	Polissia National University	BUILDING SECURE AND SUSTAINABLE SUPPLY CHAINS
Bartosz Orzeł Radosław Wolniak	Silesian University of Technology, Poland	THE GREENWASHING PHENOMENON CUSTOMERS' AWARENESS RESEARCH
Luís Felipe Maldaner Flávia Siqueira Fiorin Daniela Carolina Eckert		THE CHALLENGE OF INNOVATION AND THE NATURE OF JOBS UNDER THE PANDEMIC OF COVID-19
Asst. Prof. Dr. Orçun AVCI	Aksaray University	AN EVALUATION ON EVIDENCE IN TAX JURISDICTION LAW
Asst. Prof. Dr. Neriman ÇELİK	Selçuk University	REFLECTION ON GOSSIP BEHAVIOR OF ORGANIZATIONAL ETHICAL CLIMATE: A QANTITATIVE STUDY
Prof. Dr. Mehmet C. MARIN	Hakkari University	AN ACTOR-ORIENTED CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR EVALUATION OF DEVELOPMENT INVESTMENTS AND ITS APPLICATION IN THE EXAMPLE OF THE MESUDİYE KÖYKENT PROJECT
Asst. Prof. Dr. Suzan URGAN	Ondokuz Mayıs University	A HISTORICAL RESEARCH ON THE CHANGING WORK-LIFE BALANCE WITH FORCED MIGRATIONS: 1905 KARACAY-MALKAR MIGRATION
Mustafa Seçkin ŞALVARLI Doç. Dr. Burak KARTAL	Manisa Celal Bayar University	MARKA YARARI ÖLÇEĞI: BIR ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI
Emine ÇAKIRAY Assoc. Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA	Pamukkale University	TOWEL PRODUCTION IN MAXLIGHT TECHNIQUE

DATE
05.04.2021

HALL-2
SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME
16^{00}-18^{30}

MODERATOR: Kaldygul Adilbekova		
Nuraiym Kypshakbay	Korkyt Ata Kyzylorda University	THE PRINCIPLES OF ADOPTING BORROWINGS
Girts Zarins Sanda Geipele	Riga Technical University, Riga Latvia	ECONOMIC CLUSTER IN OPEN ECONOMY AS PLANNING AREA OF THE CITY
Ehsan Rasoulinezhad	University of Tehran, Iran	How is poverty reduction policy related to energy transition in the Commonwealth of Independent States (CIS)?
Silviya Hristova Bratoeva-Manoleva	University of economics - Varna	Impact of the COVID-19 Pandemic on the EU Labor Market
Bhola Khan	Yobe State University, Nigeria	Government Expenditure, Human Development and Economic Growth: An Analysis of Nigerian Economy
Merve AKKUM Assoc. Prof. Dr. Cihan YÜKSEL	Mersin University	TESTING THE RELATIONSHIP BETWEEN INFLATION AND BUDGET DEFICIT IN TURKEY
Assist. Prof. Dr. Sait BARDAKÇI Lect. Aysel ARSLAN	Sivas Cumhuriyet University	EVALUATION OF THE EFFECT OF STATION TECHNIQUE ON STUDENTS'S ACADEMIC ACHIEVEMENTS USING META-ANALYSIS
Lect. Aysel ARSLAN Assist. Prof. Dr. Sait BARDAKÇI	Sivas Cumhuriyet University	DETERMINATION OF HEALTHCARE VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS' SOCIAL PROBLEM-SOLVING SKILLS IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES
Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ Itır HASIRCI Gülşah AK	Bandırma Onyedi Eylül University	CHANGE OF GLASS CEILING SYNDROME IN CAREERS OF FEMALE EMPLOYEES ACCORDING TO DEMOGRAPHIC VARIABLES
Asst. Prof. Dr. Mesut YÜCESAN	Çanakkale Onsekiz Mart University	2008 GLOBAL FINANCIAL CRISIS AND REFLECTIONS ON TURKEY
Asst. Prof. Musa ATGÜR	Balıkesir University	TESTING THE NEUTRALITY OF MONEY HYPOTHESIS FOR TURKISH ECONOMY

DATE 05.04.2021	HALL-3 SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10^{00}-12^{30}

MODERATOR: Prof. Dr. Abdel-Badeeh M. Salem		
Prof. Dr. Abdel-Badeeh M. Salem	Ain Shams University, Cairo. Egypt	ARTIFICIAL INTELLIGENCE PARADIGMS IN SMART HEALTHCARE AND MEDICAL SYSTEMS
V. Lakshmi Lalitha K. Sree Varsha S. Mahesh R. Sri Lekha B. Sri Lakshmi Navya V. Niteesh Kumar	K L University, Vijayawada, India	PLAGIAT : A CODE PLAGIARISM DETECTION TOOL
Sikhi Yalavarthi	K L Deemed to be University, India	SENTIMENTAL ANALYSIS THROUGH SPEECH AND TEXT FOR IMDB DATASET
Aynur Kunapyanova	L. N. Gumilyov Eurasian National University	AN ACTIVE APPROACH TO TEACHING STUDENTS COMPUTER SCIENCE USING MOBILE APPLICATIONS
Assist. Prof. Dr. Fatih Söğüt	Kırklareli University	MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF TURKEY TWITTER USAGE PRACTICES
Asst. Prof. Dr. Mustafa Ali UYSAL	Burdur Mehmet Akif Ersoy University	SOCIO-ECONOMIC STATUS OF YUVALAK VILLAGE ACCORDING TO THE DIVIDEND BOOK
Asst. Prof. Dr. Yunus EKİCİ	Osmaniye Korkut Ata University	VEHHABILITY IN NORTH CAUCASIA IN THE USSR PERIOD AND AFTER: THE EXAMPLE OF CHECHENIA
Kürşad KÖSE	Baku State University	POLITICAL RELATIONS BETWEEN THE ASTRAKHAN KHANATE AND CRIMEAN KHANATE
Lect. Dr. Resul KÖSE	Sağlık Bilimleri Üniversitesi	GREECE'S ATTITUDE TO THE AID ACTIVITIES OF THE HILAL-I AHMER CEMIYETI (THE RED CRESCENT SOCIETY) DURING THE NATIONAL STRUGGLE

DATE 05.04.2021	HALL-3 SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13^{00}-15^{30}

MODERATOR: Associate Prof., Ph.D. Olha Bykova		
Виржиния ЗАХАРИЯ Вероника ПОЗНЯКОВА	Государственный Университет Молдовы	СПЕЦИФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕГЛАМЕНТАЦИИ ПРАВА НА ЖИЗНЬ И ПРАВА НА АБОРТ
Людмила Теліженко Вікторія Панкратова	Сумський державний університет	ЛЮДИНОТВОРЧА ЦІННІСТЬ ПРАВА: ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД
Малинаускас Ромуальдас Казимерович Шимелене Рита	Литовский университет спорта, г. Каунас, Литва	ОСОБЕННОСТИ КОЛЛЕКТИВНОЙ САМОЭФФЕКТИВНОСТИ ЮНЫХ И ВЗРОСЛЫХ БАСКЕТБОЛИСТОВ
Yurii Latysh Mariia Faranosova	Taras Shevchenko National University of Kyiv	CRIMEAN TATAR ISSUE IN TURKISH POLITICS
KAMALA ABBASOVA	Azerbaijan University	ORGANIZATION OF INCLUSIVE EDUCATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES AND LEGISLATIVE FUNDAMENTALS OF ENSURING THEIR RIGHTS
Nazile Abdullazade	Azerbaijan State Pedagogical University	DESCRIPTION OF THE SEASONS OF THE YEAR IN THE WORK OF NIZAMI GANJAVI
Associate Prof., Ph.D. Olha Bykova	Borys Grinchenko Kyiv University	THE SPECIFIC OF REPORTING IN UKRAINIAN ONLINE JOURNALISM (ON THE EXAMPLE OF THE SITE «THE UKRAINIANS»)
Галина Цуркан Елена Вакуловская	Moldavian Economic Academy	УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ГОРОДОВ: ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

DATE 05.04.2021	HALL-3 SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME
16^{00}-18^{30}

MODERATOR: Dr. Boróka Prohászka-Rád		
Stephen Ogheneruro Okpadah	University of Ilorin, Ilorin, Nigeria	TRANSNATIONALISM AND NEO-NOLLYWOOD: THE NIGERIAN DIASPORA CINEMA
Dr. Boróka Prohászka-Rád	Sapientia Hungarian University of Transylvania	A LOOK INTO POEMS AND MELODIES
Dr. Kamran Ahmed Siddiqui	Imam Abdulrahman Bin Faisal University, Saudi Arabia	A Content Analysis of Top 100 Global Brand Logos
Rumyana Stoyanova	Medical University of Plovdiv, Bulgaria	FACTORS RELATED TO JOB SATISFACTION AMONG WORKERS DURING COVID-19
Ehsan Shahghasemi	University of Tehran, Iran	The Media Literacy Industry in Iran: A Critical Perspective
Dr. Alexandru CHISELEV	'Gavrilă Simion' Eco-Museum Research Institute from Tulcea,	KINA GECESİ CEREMONY AT THE TURKS AND TATARS FROM TULCEA COUNTY (ROMANIA). THE RITUAL DYNAMICS BETWEEN TRADITION AND REINVENTION
Dr. Iuliana TITOV	'Gavrilă Simion' Eco-Museum Research Institute from Tulcea,	THE CRAFTS OF RUSH AND REED PROCESSING IN DOBRUDJA REGION (ROMANIA) BETWEEN TRADITION AND INNOVATION
Dr. Kamran Ahmed Siddiqui	Imam Abdulrahman Bin Faisal University, Saudi Arabia	Vision Statements of Top 100 Global Brands: A Critical Discourse Analysis
Zahra Fallahian	University of Tehran, Iran	Celebrity child rights on the Instagram platform
Elnaz Montazeri Maryam Mounesi Sorkheh	Alzahra University, Iran	Style of Artists' Costumes in the German Theater Scenes after World War II
Farah Mansour	Lebanese University	INFLUENCE OF SOIL-STRUCTURE INTERACTION ON THE SEISMIC RESPONSE OF BUILDINGS

DATE 05.04.2021	HALL-4 SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10^{00}-12^{30}

MODERATOR: Dr. Mustafa Latif EMEK		
Sri Djatnika Sya'diah	Universitas Padjadjaran, Indonesia	THE INFLUENCE OF BUSINESS LINKAGES OF MEMBER - COOPERATIVE AND MEMBER'S BUSINESS INNOVATION TOWARD COOPERATIVE MEMBER'S PERFORMANCE
Pilitsidou Zacharenia Tsingilis Nikolaos	Aristotle University of Thessaloniki, Greece	Communication of listeners and radio stations through social media platforms
Conceição Dantas Nildo da Silva Dias	Federal University of Rio Grande do Norte, Brasil	The contribution of rural women from the Brazilian northeast to fulfilling the UN 2030 Agenda SDG 5: Gender Equality
Prof. Dr. İSMAİL BAKAN Prof. Dr. MUHAMMET MUSTAFA KISAKÜREK HÜSNE GÖZÜKARA LÜTFÜLLAH ETKİ	Kahramanmaraş Sütçü İmam University	THE EFFECT OF FEAR OF CORONA ON BUSINESS SATISFACTION AND WORKLOAD: A FIELD STUDY ON ACCOUNTERS
Rehana Kanwal M.Farooq Shakir	National College of Business Administration and Economics, Lahore, Pakistan Bismillah Higher Secondary Schools, Sadiq Abad,Pakistan	SOCIAL AND POLITICAL ASPECTS OF INFORMATION TECHNOLOGY PROJECTS
Prof. Dr. Şebnem ASLAN Havva Nur ATALAY	Selçuk University	NEOLİBERALİZM VE SAĞLIK HİZMETLERİNİN METALAŞTIRILMASI
Nima Tamjidi		AN INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CORPORATE GOVERNANCE SCORE AND THE COST OF CAPITAL IN LISTED FIRMS ON TEHRAN STOCK EXCHANGE
Ayşenur ERDİL Hikmet ERBIYIK	Istanbul Medeniyet University Yalova University	THE IMPORTANCE OF INTERNET COMMERCE AND BUSINESS INTELLIGENCE
Asst. Prof. Zülkif YALÇIN	Munzur University	NATIONAL OR INTERNATIONAL COMPANY COMBINATIONS; AN APPLICATION EXAMPLE AND ACCOUNTING WITHIN THE SCOPE OF TFRS 3
Prof. Dr. Şebnem ASLAN Muhammed Yusuf AYDAMAK	Selçuk University	AKILLI İLAÇ KULLANIMINDA SAĞLIK İLETİŞİMİNİN YERİ: ECZACI VE HASTA ARASINDAKİ İLİŞKİ

DATE 05.04.2021	HALL-4 SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13^{00}-15^{30}

MODERATOR: Dr. Gabriela Boangiu		
Ivaylo Staykov	New Bulgarian University, Bulgaria	INTERNATIONAL LABOUR STANDARDS AND THE REPUBLIC OF BULGARIA – A CENTURY OF EXPERIENCE
Gastón Sanglier Contreras Eduardo J. López Fernández Roberto A. González Lezcano	Universidad Ceu San Pablo, España	Mankind's dilemma: becoming the hunter so as not to be hunted
Bouras Faissal Bessous Noureddine	El-Oued University, Algeria	THE ROLE OF TELEVISION IN RAISING THE LEVEL OF HEALTH AWARENESS AND HEALTH PRACTICE AMONG THE ALGERIAN FAMILY UNDER THE COVID 19 PANDEMIC
Dr. Gabriela Boangiu	Institute for Socio-Human Researches "C.S. Nicolaescu-Plopsor", Craiova of the Romanian Academy	ROMANIAN COMMUNITIES IN SWEDEN AND DENMARK - MIGRATION AND QUALITY OF LIFE
Mariana BĂLAN Simona Maria STĂNESCU	Institute for Economic Forecasting – NIER, Romanian Academy	SOCIAL VULNERABILITY OF YOUTH: A MULTIDIMENSIONAL ANALYSIS
Bartłomiej Gawrecki	Adam Mickiewicz University	TURKEY'S RELATIONS WITH THE EUROPEAN UNION WITH PARTICULAR EMPHASIS ON THE ACCESSION PROCESS
Ivo Lopes Müller Júnior André Mendes Capraro	Federal university of Paraná	THE BEGINNING OF BRAZILIAN MUAY THAI: LISTENING TO THE FIRST MASTERS

DATE 05.04.2021	HALL-4 SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME
16^{00}-18^{30}

MODERATOR: Dr. Caroline Akhras

Dr. Caroline Akhras, Associate Professor	Notre Dame University, Zouk Mosbeh, Lebanon	Challenging Times and Galvanizing Tools
Özlem DAĞDELEN Assist. Prof. Dr. İlker ÇİNBİLGEL	Akdeniz University	EVALUATION OF ECOLOGICAL TOURISM POTENTIAL AND LOCAL PEOPLE'S PERCEPTION AND ATTITUDES FOR ECOLOGICAL TOURISM: IBRADI SAMPLE
Prof. Dr. Atilla Akbaba Res. Asst. Buğcan Güvenol	İzmir Kâtip Çelebi University	CONTENT ANALYSIS OF TRIPADVISOR REVIEWS ON THEME PARKS: EXAMPLE OF ISFANBUL THEME PARK
Dr. Mehmet Erkan Soykan	Kayseri University	PRICE AND TRADE VOLUME RELATIONSHIP IN A SELECTED SUB SECTOR IN BORSA ISTANBUL
Neda Farzan Dr. Farideh Talebpour	MSC, Alzahra, Tehran	Application of smart textile in children's clothing protection
Dr. Kamran Ahmed Siddiqui	Imam Abdulrahman Bin Faisal University, Saudi Arabia	10 Myths about Vision and Mission Statements: A Content Analysis of Top 100 Business Schools
Dr. Kamran Ahmed Siddiqui	Imam Abdulrahman Bin Faisal University, Saudi Arabia	Crossing the Valley of Death in Entrepreneurial Ecosystem: Strategies for Fintech Entrepreneurs
Ayşenur ERDİL	Istanbul Medeniyet University	BARRIERS AND REQUIREMENTS FOR INITIAL COMPREHENSIVE ERGONOMIC-USABILITY DESIGN PROGRESSES OF PRODUCT IMPROVEMENT
Asst. Prof. Dr. M. Sami SÜYGÜN Assoc. Prof. Dr. Sezen BOZYİĞİT	Tarsus University	EUROPEAN GREEN DEAL: THE POSSIBLE EFFECTS OF TURKEY'S EXPORTS
Asst. Prof. Dr. Fahrettin PALA Prof. Dr. Hasan AYAYDIN	Gümüşhane University	A RESEARCH ON THE EFFECTS OF ENTREPRENEURSHIP ORIENTATION ON FINANCIAL PERFORMANCE AND R&D CAPACITY

CONTENT

CONGRESS ID	I
SCIENTIFIC COMMITTEE	II
PROGRAM	III
PHOTO GALLERY	IV
CONTENT	V

Author	Title	No
Olena PANCHENKO	IDEOGRAHIC FIELD OF REALIA IN “KATERYNA” BY TARAS SHVCHENKO AND THEIR TRANSLATION	1
Mykola Vaskiv	CREATIVITY OF ABAI KUNANBAEV IN UKRAINIAN TRANSLATIONS	2
Rakhat Khorlan	STUDENTS’ PERCEPTIONS OF THE TURKISH IDIOMS: THE ANALYSIS FROM CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE	11
Fatih PALA	TEACHERS' VIEWS ON DISTANCE EDUCATION ACTIVITIES IN SOCIAL STUDIES LESSON DURING PANDEMIC PROCESS	16
Melike BEKER BAŞ Orhan KARAMUSTAFAOĞLU	TEACHING THE SUBJECT OF 'COMBINED FORCE' WITH A SCIENTIFIC STORY SUPPORTED EDUCATIONAL GAME: EXIT FROM THE LABIRENT	30
Necdet KONAN Esra POLAT	THE PROBLEMS AND SUGGESTIONS THAT SECONDARY SCHOOL’S VICE –PRINCIPALS MET DURING CORONAVIRUS (COVID-19) PANDEMICS	39
Gürbüz OCAK Umut Döndü ACAR	INVESTIGATION OF THE PERCEPTION OF SELF-EFFICIENCY IN TURKISH LESSON OF THE SECONDARY SCHOOL STUDENTS	54
Gürbüz OCAK Umut Döndü ACAR	INVESTIGATION OF THE ENGLISH SELF-EFFICIENCY BELIEFS LEVELS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS	69
Madina Ashirimbetova	REFLECTION OF CULTURE IN CONTRASTIVE LINGUISTICS	83
Madina Ashirimbetova	ABOUT COMMUNICATIVE BEHAVIOR AND THE CHOICE OF COMMUNICATIVE TACTICIAN	88
Tarasova S. O.	COMIC GENRE SPECIFITY OF THE AMERICAN HUMOUR	95
Ezgi TOKDİL	RUS KONSTRÜKTİVİSTLER VE DÖRDÜNCÜ BOYUT TARTIŞMASI ÜZERİNE	96
Maria José Sousa	SKILLS FOR THE FUTURE OF PUBLIC ADMINISTRATION	118
Sezen BOZYİĞİT M. Sami SÜYGÜN	TÜKETİCİLERİN HEDİYE VERME GÜDÜLERİNİN DEMOGRAFİK FAKTÖRLER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	119

Vita Sarasi, Iman Chaerudin, Fadila Nurfauzia	PERFORMANCE MEASUREMENT OF OMNICHANNEL WAREHOUSE IN MUSLIM FASHION COMPANIES IN INDONESIA	135
Ali AYCI	BRANDING BARRIERS TO SMES IN TURKEY: A FOCUS GROUP STUDY TO UNDERSTAND SME OWNERS PERSPECTIVES	136
Jijo James Indiparambil	WORK (CYBER) BULLYING, POWER IMBALANCES AND VICTIMIZATION: A REVIEW ON PANOPTIC METAPHOR AND EMPLOYEE SURVEILLANCE IN INDIAN WORKPLACES	137
Neriman ÇELİK	THE EFFECT OF POSITIVE ORGANIZATIONAL BEHAVIOR ON ENGAGEMENT TO JOB	138
Vita Sarasi, Iman Chaerudin, Destine Ayuningtyas Zahra	COMPARATIVE STUDY OF HOLT WINTERS AND ARIMA: DEMAND FORECASTING IN MUSLIM LIFESTYLE COMPANY	142
Mila Anisa	ANALYSIS OF THE EFFECT OF COMPLAINT HANDLING AND SERVICE QUALITY ON BPJS PATIENT SATISFACTION ON TWITTER	143
Engin ÇAKIR Mehmet ANBARCI	EVALUATION OF BOOK SALES SITES USING THE INTEGRATED SWARA-WASPAS METHOD	144
Abdullah TÜRK	BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF NATIONAL ARTICLE MADE ABOUT TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP IN TURKEY	156
Zelal BEYAZ	SOCIAL WELFARE AS A TOOL FOR MANAGING THE POVERTY OF THE LABOURER MASSES	158
B.S. Nazamuddin Fadhillah Masri	THE DEMAND FOR SUBSIDIZED HOUSING: EVIDENCE FROM BANDA ACEH CITY, INDONESIA	160
Приятельчук Олена	КЛЮЧОВІ ТРЕНДИ ПОБУДОВИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	161
Guptan V. Rasiah, R. Kaur, H. Turner, J.	RETIREMENT PREPAREDNESS AND SUBJECTIVE WELL-BEING: EVIDENCE FROM MALAYSIA	164
BARTOSZ JÓŹWIK	TESTING THE ENVIRONMENT KUZNETS CURVE HYPOTHESIS IN CENTRAL EUROPEAN COUNTRIES. THE ROLE OF TRADE OPENNESS	165
Kazimov Asaf Asad	SOME CURRENT ISSUES RELATED TO THE ORGANIZATION OF EDUCATION IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT	166
Fahrettin PALA Hasan AYAYDIN	THE BITCOIN'S SENSITIVITY TO PSYCHOLOGICAL FACTORS: THE IMPACT OF THE VOLATILITY INDEX (VIX) AND THE COVID-19 PANDEMIA: THE EXAMPLE OF DEVELOPING COUNTRIES	174
Ahmet Niyazi ÖZKER	GLOBAL DEVIATIONS IN THE FINANCIAL CONDITIONS INDEX AND VULNERABILITIES IN GLOBAL FISCAL CYCLES	186
Erol EFE Hamit KAHRAMAN	PLACE OF SLOGANS ON BRAND AWARENESS AND DETERMINATION OF EFFECTIVE SLOGAN CHARACTERISTICS	198
Mehmet Canakcı Rıza Bayrak	BLOCKCHAIN AND ECONOMİC DEVELOPMENT	218
Iryna Humeniuk	PRINCIPLES OF OPTIMISATION OF TEACHING LANGUAGE DISCIPLINES AT PEDAGOGICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION	224

Ожередов Б.И	СИСТЕМА ВОСПИТАНИЯ И ПОЛУЧЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ В ДЕТСКИХ КОЛОНИЯХ УКРАИНЫ, НА ПРИМЕРЕ КУРЯЖСКОЙ ДЕТСКОЙ ИСПРАВИТЕЛЬНОЙ КОЛОНИИ ИМ. С.А. МАКАРЕНКА	225
Artemenko Daria Kovalchuk Olena Stepanivna	DISTANCE EDUCATION: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES	233
Mohamed Sarrab Hafedh AlShihi Hadj Bourdoucen	DESCRIPTION AND EVALUATION OF A LARGE-SCALE PROJECT TO DEVELOP, ADOPT AND DISSEMINATE MOBILE LEARNING IN OMAN	236
Mira M. Alameddine Sarah Eid	ADDRESSING FEMINIST AND GENDER ISSUES IN ESL CLASSROOMS	244
Pilar Olivares-Carrillo Rosa Nortes	FUTURE TEACHER TRAINING EXPERIENCE: RECREATIONAL MATHEMATICS WORKSHOP	245
Komodromou Lydia, Koutselini Mary	DIFFERENTIATED TEACHING AND LEARNING REGARDLESS OF SOCIAL CONDITIONS: TEACHERS' VIEWS ON THEIR PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN THE 21ST.	246
Н.Тиркешов	ВАЖНОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ COVID-19	253
Nadırova Aytac Oruc	THE CONCEPT OF DIFFERENTIAL EQUATION AND TECHNOLOGY OF TEACHING SOME OF ITS APPLICATIONS	261
А.Л. Цынцарь Е.Г. Булгакова	ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ	266
Ahmet SEVMEN Murat YORULMAZ	EVALUATION OF DANGEROUS GOODS TRANSPORT BY SHIPS WITHIN THE SCOPE OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY	267
Ayşe İpek KOCA BALLI, Ferda Üstün	SOCIAL INNOVATION SUPPORTS IN TURKEY PROVIDED BY NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND PRIVATE SECTOR	274
Wiwin Winarti SS., M.I.Kom	NEW FORMULATION OF INA-CBG'S (ONE TARIFF) POLICY AT BPJS KESEHATAN (INDONESIAN HEALTH INSURANCE COVERAGE) IN INDONESIA	287
Moulana Mohammed, Adapa V Krishna Raghavendra, Garapati Khyathi Lahari	CORONA VIRUS DETECTION AND CLASSIFICATION WITH RADIOGRAPH IMAGES USING RNN	288
Askınaz SHEREFXANOVA	WAYS OF TEACHING BASIC TRIGONOMETRIC IDEALS IN DIFFERENT METHODS IN MATHEMATICS TRAINING	289
Ömer Faruk COŞKUN	AN OVERVIEW OF POSTGRADUATE THESES ON THE USE OF SWOT ANALYSIS IN THE HEALTH SECTOR	294
Yeşim Durmaz Emrah ÖZSOY	COVID-19 SÜRECİNDE İŞKOLİKLERİN UZAKTAN ÇALIŞMAYA İLİŞKİN TUTUMLARININ İNCELENMESİ	309
Hüseyin KÖSE Nurlan SALAMOV	THE EMERGENCY OF CRITICAL THINKING IN AZERBAIJAN MEDIA: THE POLITICAL DISCOURSE ANALYSIS OF 3D SHOW WITH ANDROID SPEAKER	317
habil. Andrioni Felicia, Bancă Angelica Mădălina, Popp Lavinia Elisabeta, Lecturer dr. Sorina Corman	ANALYSIS OF CAUSES AND COMBATING STRATEGIES RELATED TO THE BULLYING PHENOMENON IN THE ROMANIAN SCHOOL ENVIRONMENT	343
Ece KAPLAN Zeynep KOÇ	THE RELATION OF VIOLENCE AGAINST WOMEN AND GENDER INEQUALITY	344

Hüseyin SEVİNÇ	ANALYSING OF THE NOVEL THAT NAMED SACRED NIGHT IN THE CONTEXT OF GENDER AND NATIONALISM	357
Ana Milena Rincón Vega	ANXIETY AND DEPRESSION STATE / TRAIT IN MEN AND WOMEN CAUSED BY COMPULSORY ISOLATION AND SOCIAL DISTANCING BY COVID 19 IN BOGOTÁ CITY	365
Căprărin Amelia, Andrioni Felicia	INSTITUTIONAL COMMUNICATION IN SITUATIONS OF MEDIA CRISIS	366
Sıddık AĞÇOBAN	SECULARISM IN EVERYWHERE: BERGER WAS WRONG AGAIN	374
Seda TOPGUL, Okan BEYTAS	ENVIRONMENTAL JUSTICE AND SOCIAL WORK	384
Yonca ALTINDAL Fatma KAÇAN	SOCIOLOGICAL INTERPRETATION OF INCEST: ATLIKARINCA FILM EXAMPLE	391
Roshini.R Dr. Rajasekaran.V	AN ANALYSIS OF DISABILITY TROPES OF ACCEPTANCE BY A COMPENSATORY TALENT IN ANCIENT MYTHOLOGY	403
Gastón Sanglier Contreras Eduardo J. López Fernández Roberto A. González Lezcano	MANKIND'S DILEMMA: BECOMING THE HUNTER SO AS NOT TO BE HUNTED	404
Zeynep KOÇ, Ece KAPLAN	QUALITY OF LIFE IN OLD AGE	415
Alan Reed Libert	THE APPEARANCE OF UKRAINE IN EDUCATIONAL HISTORY AND GEOGRAPHY GAMES IN ENGLISH	424
Reyhan Rafet CAN	RELIGIOUS BELIEFS IN ALBANIA: A RELIGIOUS GEOGRAPHY PERSPECTIVE ANALYSIS	430
Rasim SOYLU	GENDER DISCRIMINATION IN FEMINISM AND ART	447
Fahrettin GEÇEN Arif Baykur	FORMAL EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN WILLIAM TURNER'S “RED SUNSET” AND CLAUDE MONET'S “SUNRISE”	456
Selin BİTİRİM OKMEYDAN	UNESCO CREATIVE CITIES NETWORK AND AN EXAMINATION TOWARDS CREATIVE CITIES IN TURKEY	461
Cudi Kaan OKMEYDAN	CURRENT TOPICS IN GRADUATE PUBLIC RELATIONS THESES: BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THESES PUBLISHED BETWEEN 2018-2020	491
Levent Bilgi	İN SOYDAŞINIZ BALIK BURCU NOVEL JEWISH, CYPRUS, MIGRATION AND LOVE	501
Nouha Ziade Faten Staitieh	THE EFFECT OF VIRTUAL EXCHANGE METHOD ON STUDENTS’ CULTURAL COMPETENCE DEVELOPMENT	508
Teodora Stoycheva Stoeva	SPECIFICATION OF THE TRAINING OF PARENTING SKILLS FOR CHILDREN, RESPECTIVELY FOR ADOLESCENTS	509
Levent Bilgi	AN EXPERIMENT ON THE JOURNAL OF HALKIN DOSTLARI	514
Vinod Kumar Verma, Klimis Ntalianis	INTERNET OF THINGS ENABLED EDGE BASED NARRATIVE DISTRIBUTION APPROACH FOR SMART CITIES	521

Nurullah NEHİR	SOCIO-ECONOMIC STATUS OF ERZURUM LALA MUSTAFA PAŞA DISTRICT ACCORDING TO THE TEMETTUÂT BOOK DATED 1845	522
Nurullah NEHİR	SOCIO-ECONOMIC STATUS OF ERZURUM CORTAN DISTRICT ACCORDING TO THE TEMETTUÂT BOOK DATED 1845	530
Farida Shamsi	MUSEUM WORK DURING PANDEMIC	536
Mohammed Alawi Abd Nasser, Yusof Bin Ismail, Salem Mgammal Al-Ameri, Shahryar Sorooshian	FRAMING AN ALTERNATIVE MEAN TO ADDRESS ELECTRICITY DISRUPTIONS	537
Qələndərova Pərvin Abbas qızı	TEACHING SOME ELEMENTS OF LOGIC IN THE TEACHING OF MATHEMATICS	538
Muhittin KAVIK	KÜÇÜK CÜZ KAZAK HANI EBULHAYR HAN'IN HAKİMİYET ÇABASI	542
Yudith Rojas Tamayo	*CARTELES* MAGAZINE, CULTURAL HERITAGE OF THE REPUBLICAN PERIOD IN CUBA	550
Sueda Özbent	THE CONCEPT OF CULTUREME IN TRANSLATION	563
Ivan Moreno Santos	IMPACTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON REVERSE LOGISTICS	572
Eda KARAÇÖP	EFFECT OF COVID-19 PANDEMIC ON EMPLOYER'S OBLIGATION TO PROTECT PERSONAL DATA OF EMPLOYEES	573
Demet ÖZOCAKLI	THE CAUSALİTY RELATİONSHİP BETWEEN FOREİGN DİRECT INVESTMENT, SPECİAL ECONOMİC ZONES AND POLİTİCAL STABİLİTY İN TURKEY	575
Cansu BAŞARAN CANER Sait ENGİNDENİZ	DETERMINING THE CAPITALIZATION RATE TO BE USED IN THE VALUATION OF THE IRRIGABLE AGRICULTURAL LANDS IN THE EFELER DISTRICT OF AYDIN PROVINCE	588
Berna (KIRAN) BULĞURCU	OBJECTIVE IMPORTANCE RANKING VIA CRITERION IMPACT LOSS IN DECISION MAKING PROBLEMS	600
Borislav Abrashev Marin Pandev Daniela Levi Miglena Slavova Valentin Terziev	HYDROGEN ALTERNATIVES FOR GREEN FUTURE	607
Murat SUCU	COVID-19 SALGIN HASTALIĞININ HAVA KARGO TAŞIMACILIĞINA ETKİLERİNİN STRATEJİK BİR DEĞERLENDİRMESİ	608
Harish Padinjarethil Mercy Teegala	A COMPARATİVE STUDY TO KNOW THE EFFECTS OF ECCENTRİC CALF TRAİNİNG WİTH AND WİTHOUT ULTRASOUND İN ATHLETES WİTH SHİNSPLİNTS	611
Hasan Ali Güçlü	DISTANCE CONTRACTS	612
Mustafa AVCI Gökhan GÜNCAN Zarina RAVSHANOVA	THE TITLE OF "MERCHANT" OF PUBLIC LEGAL PERSONS IN TURKISH LAW	614
Cilene Ribeiro Cardoso Amaury Patrick Gremaud Edgard Monforte Merlo	POPULISM AND ECONOMICS IN LATIN AMERICA	619

Murat Kurt	LEGAL EVALUATION OF TECHNOLOGY ACTIVITIES UNDER THE LAW OF TECHNOLOGY DEVELOPMENT ZONES	620
Raíssa Moreira Lima Mendes Musarra, Karen Louise Mascarenhas	INSTRUMENTS AND RESULTS OF PUBLIC PARTICIPATION IN PUBLIC POLICIES FOR NATURAL GAS IN BRAZIL	622
Demokaan DEMİREL Gizem KABASAKAL	URBAN COUNCILS AS A FUNCTIONAL TOOL FOR DEMOCRATIC PARTICIPATION BASED ON LOCAL GOVERNANCE: NIGDE CASE	623
Esra SELVAN Meltem BOSTANCI	DIGITAL DIPLOMACY DURING THE CRISIS: 2020 NAGORNO-KARABAKH WAR COMPARATIVE TWITTER REVIEW	639
Meltem BOSTANCI Esra SELVAN	"AMERICANIZATION" OF POLITICAL CAMPAIGNS: THE CASE OF YOUNG PARTY IN 3TH NOVEMBER 2002 ELECTION	654
Orhun Burak SÖZEN	RE-INTERPRETATION OF TURKISH NATIONALISM FROM SYSTEMS PERSPECTIVE WITH POST-MODERN EMPHASIS	668
Şebnem Cansun	POLITICAL PARTIES' APPROACH TOWARDS CHILDREN AND CHILDREN'S RIGHTS IN TURKEY	669
Jalə Abbaszadə	HAYDAR ALIYEV'S LITERARY POLICY IN ACQUISITION OF NATIONAL-MORAL VALUES BY STUDENTS	686
Kardelen ÖZDEMİR	ANALYSIS OF PICASSO'S "BLUE PERIOD" AND "PINK PERIOD" STUDIES IN TERMS OF SHAPE AND CONTENT	690
Pilitsidou Zacharenia Tsingilis Nikolaos	COMMUNICATION OF LISTENERS AND RADIO STATIONS THROUGH SOCIAL MEDIA PLATFORMS	703
Bengütay Hayırsever	A GENERAL EVALUATION ON REMEMBER AND UNDERSTANDING FUREYA KORAL IN BASIC ART EDUCATION COURSE	704
Yasemin AŞIK Ayşegül KOYUNCU OKCA	GÖMLEKLİK KUMAŞTA ORGANİK ÜRETİM: YEŞİL BİLİNÇ	712
Melih TOMAK Ragıp TARANÇ	OSMAN FAHİR SEDEN'İN ORHAN GENCEBAY ŞARKILI FİLMLERİNDE SUÇ KAVRAMI	723
Fahrettin GEÇEN Ümit PARSIL	THE PROCESSING OF THE CONTACT AND FORMATAL DEFORMATIONS IN OSKAR KOKOSCHKA'S WORK NAMED THE RED EGG	725
Berru İzel Gökgöz Zeynep Yeşim İlerisoy	AN EVALUATION OF BRAND CONCEPT AND ADVANCED CONSTRUCTION TECHNOLOGY INTERACTION ON APPLE STORES	732
Merve Başgül Zeynep Yeşim İlerisoy	BRAND EFFECT IN ARCHITECTURAL FORMATION; EVALUATION OF ICONIC STORES IN TERMS OF CONSTRUCTION MATERIAL AND TECHNOLOGY	749
Dia Eddin Nassani	EFFECT OF FA AND GGBFS ON THE PROPERTİES OF GEOPOLYMER MORTER	759

Dilara TEMİZ Elif KARAGÜN Müge SARPER KAHVECİ	THE RESEARCH OF DETERMINING THE FEELING OF SELF-CONFIDENCE OF STUDENTS STUDYING AT SPORTS HIGHSCHOOL OR AT REGULAR HIGHSCHOOL ACCORDING TO THE STATE OF DOING SPORTS	760
Veysel MERT Assoc. Prof. Dr. Elif KARAGÜN Res. Asst. Müge SARPER KAHVECİ	THE USİNG LEVEL OF STUDENTS WHO ARE STUDYİNG AT THE DEPARTMENT OF PHYSİCAL EDUCATİON AND SPORTS TEACHİNG OF KOCAELİ UNİVERSİTY	773
Ümit Sahranç	CHILDREN'S HOPE LEVELS COPING WITH TEASING AND NAME-CALLING AND SELF-ESTEEM	780
Humbatova Natavan Shamil	SCIENTIFIC AND THEORETICAL FUNDAMENTALS OF GEOMETIC STRUCTURES IN SPACE	781
Özlem GÜNCAN	PLAY THERAPY WITHIN THE SCOPE OF THERAPEUTIC RECREATION	789
Gülizar AKKUŞ Savaş BÖYÜKYILMAZ	PLANLI DAVRANIŞ TEORİSİ KAPSAMINDA BÜYÜKŞEHİR SAKİNLERİNİN HAFTA SONU TATİL DESTİNASYONU TERCİH NİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	804
Fatemeh Alizadeh	REPRESENTATION OF YOUNG FEMALE IRANIAN LIFESTYLE BASED ON THEIR ROLE MODEL OF INFLUENCERS	818
Yaren TANTU Emel BİROL Dilek DÜLGER ALTINER	FACTORS AFFECTING PERCEPTION IN PROMOTIONAL MATERIALS FOR TRAVELING FOR GASTRONOMY TOURIS	819
Özgür SARIBAŞ Prof. Dr. Atilla AKBABA	GASTRONOMY AS A SCIENCE FIELD AND ITS INTERDISCIPLINARY DIMENSION	835
İbrahim ACAR Dilek DÜLGER ALTINER Nihan AKDEMİR	THE SIGNIFICANCE OF DESSERT IN THE TURKISH CULINARY FROM THE CENTRAL ASIA ERA TO THE PRESENT	845
Sherin Hassan Mabrouk Zedain Rania Mohammed Abd Elgawad Mostafa	EFFECTIVENESS OF ACTIVITIES IN DEVELOPING SKILLS FOR PREP YEAR STUDENTS AT IAU	858
Anas Hashem Alsariera	THE EFFECTIVENESS OF EFL JORDANIAN STUDENTS' DESCRIPTIVE WRITING AT KARAK UNIVERSITY COLLEGE, JORDAN	859
Necdet KONAN Hüsne GÜR	BEING A SCIENCE TEACHER IN THE COVID-19 OUTBREAK	860
Bruno Rumyaru	HOME SUSTAINABLE EXPERIENCE DURING THE PANDEMIC	876
Aldemir Malveira de Oliveira José Cavalcante Lacerda Junior Newton Silva de Lima	CONNECTION BRAZIL - COLOMBIA - PERU: AN OPEN SKY LABORATORY FOR THE TEACHING OF FLAT GEOMETRY IN BASIC EDUCATION	877

Israr Ali Anwar Ali Mohammad Ahsan	RELATIONSHIP BETWEEN CATEGORICAL VARIABLES FOR PREVALENCE OF PHYSİCAL INACTIVITY BETWEEN UNIVERSITY STUDENTS	878
Shammadlı Fıdan Mırza	STUDY OF TRIGONOMETRIC INEQUALITIES	879
Rehana Kanwal M.Farooq Shakir	FREEDOM OF EXPRESSION IN THE LIGHT OF ISLAMIC TEACHINGS	885
Kovács Gabriella	TRANSLATING TECHNICAL TEXTS – A CHALLENGE FOR TRANSLATOR TRAINEES	901
Serdar SAYGILI	THOUGHTS ON THE FUTURE OF SCIENCE IN THE DICTION OF HOPE AND FEAR: LOOKING AT SCIENCE FROM PHILOSOPHY	902
Mehmet TÖZLUYURT	AN INVESTIGATION ON THE KILLING OF PROPHETS IN THE CONTEXT OF MATURIDI	908
Mehmet ALTUNTAŞ	HARUN, CALF SCULPTURE AND SÂMİRÎ İN THE CONTEXT OF THE QUR'AN-TORAH	921
Abdulali ALIEV	THE PLACE OF SLAVIC MYTHOLOGY IN FOLK BELIEFS	934
Sonia García Segura Maria José Martínez-Carmona Carmen Gil del Pino	THE ROLE OF RELIGIOUS BELIEFS IN THE SPACES FOR DIALOGUE AND COEXISTENCE OF YOUNG PEOPLE	936
Doina Toma Patricia Runcan Remus Runcan	ROLE OF CHRISTIAN MORAL EDUCATION IN PREVENTING ANTISOCIAL BEHAVIOUR	937
Nielce Meneguelo LOBO DA COSTA Susana Nogueira DINIZ Carlos Alexandre Felício BRITO	ETHICAL PREVIOUS KNOWLEDGE OF JUNIOR RESEARCHERS	945
Victoria Bilge Yılmaz	REVISITING FRANCIS BACON AND HIS APPROACH TO SCIENCE	949
Рафиг Новрузов Гюльнар Новрузова	ABU REIKHAN BIRUNI'S VIEWS ON SUFISM IN THE BOOK "INDIA"	955
Zubariev Oleksandr	EASTERN SPIRITUAL PRACTICES AS THE PHENOMENON OF THE LIFE-WORLD IN THE CONTEXT OF INTERCULTURAL DIALOGUE	962
Hatice Demir	FROM A 12TH CENTURY CONSTANTINOPLE ATELIER TO 21ST CENTURY ICON PRODUCTIONS' LOGO: THE STORY OF OUR LADY OF VLADIMIR	963
K.R.PADMA	THE PSYCHOLOGICAL AND MENTAL TRAUMA FACED BY HUMAN WELL BEINGS DURING THE PANDEMIC OUTBURST OF COVID-19 DISEASE	972
Roxana-Cătălina Ghiţă ANDRIONI Felicia	PARENTAL SOCIAL RESILIENCE, ANXIETY, STRESS AND THE DEVELOPMENT OF CHILDREN IN A ROMANIAN SAMPLE	973
Galina Granici Emanuel Adrian Sârbu Remus Runcan	PERCEPTION OF SPIRITUAL CONCEPTS IN PEOPLE WITH SEVERE INTELECTUAL DISABILITIES	974

Patricia Runcan		
GAVRILA-ARDELEAN Mihaela	PSYCHO-PREVENTION IN CYBERBULLYING AMONG YOUTH	975
Karen Louise Mascarenhas	LEADERSHIP CHALLENGES IN CLIMATE CHANGE MITIGATION TOWARDS SUSTAINABLE FUTURES	976
Jésio Zamboni Monica De Nadai	ULTRACURRICULAR NARRATIVES OF LITTLE DYKES AND BICHINHAS	977
Simona MIHAIU Ana Maria NIȚU Horia MIHAI Simona Maria STĂNESCU	PERSPECTIVES ON THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SERVICES FROM EUROPEAN TO NATIONAL LEVEL, CASE STUDY ON ROMANIA	989
Alexander MAKARENKO	COLLECTIVE PROPERTIES OF LARGE SOCIAL SYSTEMS. NEW APPROACHES	990
Зозуляк-Случик Роксоляна	FORMATION OF PROFESSIONAL AND ETHICAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS OF THE SOCIAL SPHERE: CREATIVE ASPECT	996
Ana António	EARTH DAY: PERHAPS NEWSPAPERS CAN CONTRIBUTE TO ENVIRONMENTAL EDUCATION	999
JANAGÜL TURUMBETOVA MEHMET ERDOĞAN HASAN AKÇA	YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE EDEBİ TÜR OLARAK ŞİİRLERDEN YARARLANMANIN ÖNEMİ	1000
SHYNAR AUYELBEKOVA HASAN AKÇA MEHMET ERDOĞAN	YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KONUŞMA BECERİSİ KAZANDIRMADA ÇEVRİMİÇİ DERSLERİN KULLANIMI	1009
Сейтягьяев Н. С.	НЕКОТОРЫЕ ЗАМЕЧАНИЯ ПО ПОВОДУ ДВУХ КАСЫД ИЗ «ИСТОРИИ ЧЕЛЕБИ АКАЯ»	1011
Микола Васьків	PAVLO MOVCHAN AS A TRANSLATOR AND RESEARCHER OF TURKISH LITERATURE	1013
Necdet KONAN Songül KOÇER	THE PROBLEMS ENCOUNTERED AND SOLUTION SUGGESTIONS OF TEACHERS OF RELIGIOUS CULTURE AND ETHICAL KNOWLEDGE IN THE CORONAVIRUS (COVID-19) OUTBREAK	1031
Fatma Kübra UYAR Prof. Dr. Orhan KARAMUSTAFAOĞLU	ACADEMIC STUDIES ON THOUGHT EXPERIMENTS IN THE TURKISH NATIONAL LITERATURE	1046
Okan SARIGÖZ	OPINIONS OF TEACHER CANDIDATES ON THE PROCESSING OF THE TEACHING PRACTICE COURSE IN DISTANCE EDUCATION	1054
Okan SARIGÖZ	THE EDUCATIONAL SCIENCES AN INVESTIGATION OF STUDENTS 'OPINIONS ABOUT SYNCHRONOUS EDUCATION	1060
Adnan Jawabri	HISTORY OF FAMILY BUSINESS IN UAE	1065
Carole Serhan, Elissa Barakat, Leonie Nemer	ASSESSING MUNICIPALITIES MANAGEMENT PRACTICES IN RESPONSE TO COVID-19 OUTBREAK - EVIDENCE FROM LEBANON	1066
Mikhail Vasiliev Maria Plotnikova	BUILDING SECURE AND SUSTAINABLE SUPPLY CHAINS	1071

Bartosz Orzeł Radosław Wolniak	THE GREENWASHİNG PHENOMENON CUSTOMERS' AWARENESS RESEARCH	1073
Luís Felipe Maldaner Flávia Siqueira Fiorin Daniela Carolina Eckert	THE CHALLENGE OF INNOVATION AND THE NATURE OF JOBS UNDER THE PANDEMIC-19	1087
Orçun AVCI	AN EVALUATION ON EVIDENCE IN TAX JURISDICTION LAW	1099
Neriman ÇELİK	REFLECTIONS ON GOSSIP BEHAVIOR OF ORGANIZATIONAL ETHICAL CLIMATE: A QANTITATIVE STUDY	1109
Mehmet C. MARIN	AN ACTOR-ORIENTED CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR EVALUATION OF DEVELOPMENT INVESTMENTS AND ITS APPLICATION IN THE CASE OF THE MESUDIYE VILLAGE TOWN PROJECT	1113
Suzan URGAN	A HISTORICAL RESEARCH ON THE CHANGING WORK-LIFE BALANCE WITH FORCED MIGRATIONS: 1905 KARACAY-MALKAR MIGRATION	1128
Mustafa Seçkin ŞALVARLI Burak KARTAL	MARKA YARARI ÖLÇEĞİ : BIR ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI	1130
Emine ÇAKIRAY Ayşegül KOYUNCU OKCA	TOWEL PRODUCTION IN MAXLIGHT TECHNIQUE	1132
Nuraiym Kypshakbay	THE PRİNCİPLES OF ADOPTİNG BORROWİNGS	1143
Girts Zarins Sanda Geipele	ECONOMİC CLUSTER İN OPEN ECONOMY AS PLANNİNG AREA OF THE CİTY	1144
Ehsan Rasoulinezhad	HOW İS POVERTY REDUCTİON POLİCY RELATED TO ENERGY TRANSİTİON İN THE COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES (CIS)?	1145
Silviya Hristova Bratoeva-Manoleva	IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMİC ON THE EU LABOR MARKET	1149
Bhola Khan	GOVERNMENT EXPENDITURE, HUMAN DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH: AN ANALYSIS OF NIGERIAN ECONOMY	1150
Merve AKKUM Cihan YÜKSEL	TESTING THE RELATIONSHIP BETWEEN INFLATION AND BUDGET DEFICIT IN TURKEY	1151
Sait BARDAKÇI Aysel ARSLAN	EVALUATİON OF THE EFFECT OF STATİON TECHNİQUE ON STUDENTS' ACADEMİC ACHİEVEMENTS THROUGH META-ANALYSİS	1163
Aysel ARSLAN Sait BARDAKÇI	DETERMİNATİON OF HEALTHCARE VOCATİONAL SCHOOL STUDENTS 'SOCİAL PROBLEM-SOLVİNG SKİLLS İN TERMS OF VARİOUS VARİABLES	1175
Edip ÖRÜCÜ Itır HASIRCI Gülşah AK	CHANGE OF GLASS CEILING SYNDROME IN CAREERS OF FEMALE EMPLOYEES ACCORDING TO DEMOGRAPHIC VARIABLES	1186
Mesut YÜCESAN	2008 GLOBAL FINANCIAL CRISIS AND REFLECTIONS ON TURKEY	1196
Musa ATGÜR	TESTING THE NEUTRALITY OF MONEY HYPOTHESIS FOR TURKISH ECONOMY	1202

Abdel-Badeeh M. Salem	ARTİFİCİAL INTELLİGENCE PARADİGMS İN SMART HEALTHCARE AND MEDİCAL SYSTEMS	1211
V. Lakshmi Lalitha K. Sree Varsha S. Mahesh R. Sri Lekha B. Sri Lakshmi Navya V. Niteesh Kumar	PLAGIAT : A CODE PLAGIARISM DETECTION TOOL	1212
Sikhi Yalavarthi	SENTİMENTAL ANALYSİS THROUGH SPEECH AND TEXT FOR IMDB DATASET	1200
Aynur Kunapyanova	AN ACTIVE APPROACH TO TEACHING STUDENTS COMPUTER SCIENCE USING MOBILE APPLICATIONS	1219
Fatih Söğüt	TWİTTER USAGE PRACTİCES OF THE TURKİSH MİNİSTRY OF FOREİGN AFFAİRS	1222
Mustafa Ali UYSAL	SOCIO-ECONOMIC STATUS OF YUVALAK VILLAGE ACCORDING TO THE DIVIDEND BOOK	1232
Yunus EKİCİ	VEHHABILITY IN NORTH CAUCASIA IN THE USSR PERIOD AND AFTER: THE EXAMPLE OF CHECHENIA	1242
Kürşad KÖSE	POLİTİCAL RELATIONS BETWEEN THE ASTRAKHAN KHANATE AND CRIMEAN KHANATE	1251
Resul KÖSE	GREECE'S ATTİTUDE TO THE AİD ACTİVİTİES OF THE HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ (THE RED CRESCENT SOCİETY) DURİNG THE NATİONAL STRUGGLE	1253
Виржиния ЗАХАРИЯ Вероника ПОЗНЯКОВА	СПЕЦИФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕГЛАМЕНТАЦИИ ПРАВА НА ЖИЗНЬ И ПРАВА НА АБОРТ	1264
Людмила Теліженко Вікторія Панкратова	ЛЮДИНОТВОРЧА ЦІННІСТЬ ПРАВА: ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД	1281
Малинаускас Ромуальдас Казимерович Шимелене Рита	ОСОБЕННОСТИ КОЛЛЕКТИВНОЙ САМОЭФФЕКТИВНОСТИ ЮНЫХ И ВЗРОСЛЫХ БАСКЕТБОЛИСТОВ	1282
Yurii Latysh Mariia Faranosova	CRIMEAN TATAR ISSUE IN TURKISH POLITICS	1283
Kamala ABBASOVA	ORGANIZATION OF INCLUSIVE EDUCATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES AND LEGISLATIVE FUNDAMENTALS OF ENSURING THEIR RIGHTS	1290
Nazile Abdullazade	DESCRIPTION OF THE SEASONS OF THE YEAR IN THE WORK OF NIZAMI GANJAVI	1304
Olha Bykova	THE SPECIFIC OF REPORTING IN UKRAINIAN ONLINE JOURNALISM (ON THE EXAMPLE OF THE SITE «THE UKRAINIANS»)	1312
Галина Цуркан Елена Вакуловская	УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ГОРОДОВ: ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	1322
Stephen Ogheneruro Okpadah	TRANSNATİONALİSM AND NEO-NOLLYWOOD: THE NİGERİAN DİASPORA CİNEMA	1323
Boróka Prohászka-Rád	A LOOK INTO POEMS AND MELODIES	1338
Kamran Ahmed Siddiqui	A CONTENT ANALYSİS OF TOP 100 GLOBAL BRAND LOGOS	1339

Rumyana Stoyanova	FACTORS RELATED TO JOB SATİSFACTİON AMONG WORKERS DURİNG COVID-19	1341
Ehsan Shahghasemi	THE MEDIA LITERACY INDUSTRY IN IRAN: A CRITICAL PERSPECTIVE	1345
Alexandru CHISELEV	KINA GECESİ CEREMONY AT THE TURKS AND TATARS FROM TULCEA COUNTY (ROMANİA). THE RİTUAL DYNAMİCS BETWEEN TRADİTİON AND REİNVENTİON	1346
Iuliana TITOV	THE CRAFTS OF RUSH AND REED PROCESSİNG İN DOBRUDJA REGİON (ROMANİA) BETWEEN TRADİTİON AND İNNOVATİON	1353
Kamran Ahmed Siddiqui	VİSİON STATEMENTS OF TOP 100 GLOBAL BRANDS: A CRİTİCAL DİSCOURSE ANALYSİS	1362
Zahra Fallahian	CELEBRİTY CHİLD RİGHTS ON THE INSTAGRAM PLATFORM	1363
Elnaz Montazeri Maryam Mounesi Sorkheh	STYLE OF ARTİSTS' COSTUMES İN THE GERMAN THEATER SCENES AFTER WORLD WAR II	1364
Farah Mansour	INFLUENCE OF SOİL-STRUCTURE İNTERACTİON ON THE SEİSMİC RESPONSE OF BUİLDİNGS	1366
Sri Djatnika Sya'diah	THE INFLUENCE OF BUSINESS LINKAGES OF MEMBER - COOPERATIVE AND MEMBER'S BUSINESS INNOVATION TOWARD COOPERATIVE MEMBER'S PERFORMANCE	1367
Pilitsidou Zacharenia Tsingilis Nikolaos	COMMUNİCATİON OF LİSTENERS AND RADİO STATİONS THROUGH SOCİAL MEDİA PLATFORMS	1368
Conceição Dantas Nildo da Silva Dias	THE CONTRIBUTION OF RURAL WOMEN FROM THE BRAZILIAN NORTHEAST TO FULFILLING THE UN 2030 AGENDA SDG 5: GENDER EQUALITY	1369
İsmail Bakan Muhammet Mustafa Kısakürek Hüsne Gözükara Lütfüllah Etki	THE EFFECT OF FEAR OF CORONA ON BUSINESS SATISFACTION AND WORKLOAD: A FIELD STUDY ON ACCOUNTERS	1370
Rehana Kanwal M.Farooq Shakir	SOCIAL AND POLITICAL ASPECTS OF INFORMATION TECHNOLOGY PROJECTS	1385
Şebnem ASLAN Havva Nur ATALAY	NEOLİBERALİZM VE SAĞLIK HİZMETLERİNİN METALAŞTIRILMASI	1386
Nima Tamjidi	AN İNVESTİGATİON OF THE RELATİONSHİP BETWEEN CORPORATE GOVERNANCE SCORE AND THE COST OF CAPİTAL İN LİSTED FİRMS ON TEHRAN STOCK EXCHANGE	1395
Ayşenur ERDİL Hikmet ERBIYIK	THE IMPORTANCE OF INTERNET COMMERCE AND BUSİNESS INTELLİGENCE	1396
Zülkif YALÇIN	NATİONAL OR INTERNATİONAL COMPANY COMBİNATİONS; AN APPLICATİON EXAMPLE AND ACCOUNTİNG WİTHİN THE SCOPE OF TFRS 3	1404
Şebnem ASLAN Muhammed Yusuf AYDAMAK	AKILLI İLAÇ KULLANIMINDA SAĞLIK İLETİŞİMİNİN YERİ: ECZACI VE HASTA ARASINDAKİ İLİŞKİ	1414

Ivaylo Staykov	INTERNATIONAL LABOUR STANDARDS AND THE REPUBLIC OF BULGARIA – A CENTURY OF EXPERIENCE	1425
Gastón Sanglier Contreras Eduardo J. López Fernández Roberto A. González Lezcano	MANKİND'S DİLEMMA: BECOMİNG THE HUNTER SO AS NOT TO BE HUNTED	1456
Bouras Faissal Bessous Noureddine	THE ROLE OF TELEVİSİON İN RAİSİNG THE LEVEL OF HEALTH AWARENESS AND HEALTH PRACTİCE AMONG THE ALGERİAN FAMİLY İN LİGHT OF THE COVİD 19 PANDEMİC	1467
Gabriela Boangiu	ROMANIAN COMMUNITIES IN SWEDEN AND DENMARK - MIGRATION AND QUALITY OF LIFE	1485
Mariana BĂLAN Simona Maria STĂNESCU	SOCIAL VULNERABILITY OF YOUTH: A MULTIDIMENSIONAL ANALYSIS	1486
Bartłomiej Gawrecki	TURKEY'S RELATİONS WİTH THE EUROPEAN UNİON WİTH PARTİCULAR EMPHASİS ON THE ACCESSİON PROCESS	1487
Ivo Lopes Müller Júnior André Mendes Capraro	THE BEGINNING OF BRAZILIAN MUAY THAI: LISTENING TO THE FIRST MASTERS	1492
Caroline Akhras	CHALLENGING TIMES AND GALVANIZING TOOLS	1493
Özlem DAĞDELEN İlker ÇİNBİLGEL	EVALUATİON OF ECOLOGİCAL TOURİSM POTENTİAL AND LOCAL PEOPLE'S PERCEPTİON AND ATTİTUDES FOR ECOLOGİCAL TOURİSM: İBRADI SAMPLE	1503
Atilla Akbaba Buğcan Güvenol	CONTENT ANALYSİS OF TRİPADVİSOR REVİEWS ON THEME PARKS: EXAMPLE OF ISFANBUL THEME PARK	1504
Mehmet Erkan Soykan	PRİCE AND TRADE VOLUME RELATİONSHİP İN A SELECTED SUB SECTOR İN BORSA ISTANBUL	1513
Neda Farzan Farideh Talebpour	APPLİCATİON OF SMART TEXTİLE İN CHİLDREN'S CLOTHİNG PROTECTİON	1514
Kamran Ahmed Siddiqui	10 MYTHS ABOUT VİSİON AND MİSSİON STATEMENTS: A CONTENT ANALYSİS OF TOP 100 BUSİNESS SCHOOLS	1515
Kamran Ahmed Siddiqui	CROSSING THE VALLEY OF DEATH IN ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEM: STRATEGIES FOR FINTECH ENTREPRENEURS	1516
Ayşenur ERDİL	BARRİERS AND REQUİREMENTS FOR INİTİAL COMPREHENSİVE ERGONOMİC-USABİLİTY DESİGN PROGRESSES OF PRODUCT IMPROVEMENT	1517
M. Sami SÜYGÜN Sezen BOZYİĞİT	EUROPEAN GREEN DEAL: THE POSSIBLE EFFECTS OF TURKEY'S EXPORT	1518
Fahrettin PALA Hasan AYAYDIN	A RESEARCH ON THE EFFECTS OF ENTREPRENEURSHIP ORIENTATION ON FINANCIAL PERFORMANCE AND R&D CAPACITY	1531

TRANSLATING TECHNICAL TEXTS – A CHALLENGE FOR TRANSLATOR TRAINEES

dr. Kovács Gabriella
Sapientia Hungarian University of Transylvania
Department of Applied Linguistics

Abstract

In a constantly changing and developing world driven by technological development, there is a constant demand for translations of technical texts. Not all translators can face the challenges of this highly demanding work requiring specific skills and familiarity with the world of technology. In this study, we proposed to assess how a group of translator trainees can translate technical texts from the source language (English) into their mother tongue, Hungarian, and Romanian (the official language of the Romania, where they live). We also asked them to complete a questionnaire related to their attitude regarding technical translation, the strategies they used in the process of translating the technical texts, and the difficulties they encountered in the process. Their translations were analyzed in order to assess their performance, and develop our curriculum accordingly.

UMUT VE KORKU İKİLEMİNDE BİLİMİN GELECEĞİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER: BİLİME FELSEFİ BİR BAKIŞ

THOUGHTS ON THE FUTURE OF SCIENCE IN THE DICTION OF HOPE AND FEAR: LOOKING AT SCIENCE FROM PHILOSOPHY

Doç. Dr. Serdar SAYGILI
Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü
ORCID ID: 0000-0003-1986-6448

Özet

İnsan, geçmişten günümüze yaşadığı doğal dünya üzerinde ciddi bir varlık mücadelesi vermiştir. Bu mücadele hem doğal dünyaya hem de öteki canlılara karşı yaşam savaşı olarak geçmiştir. Bu savaşta insan gündelik bilgi, teknik bilgi, bilimsel bilgi, dini bilgi, felsefi bilgi, okkült bilgi gibi birçok bilgi türü meydana getirmiştir. Bu bilgi türlerinden özellikle bilimsel bilgi insanlık tarihinde derin izler bırakmıştır. İnsanın doğal dünyada öteki canlılar karşısında belirleyici bir tür olarak ortaya çıkmasına imkân sağlamıştır. Antik çağlardan itibaren yaşama nüfuz etmeye başlayan bilim, on altıncı yüzyıldan itibaren toplum yaşamında daha belirgin hale gelmiştir. Özellikle sanayi devrimiyle bireysel üretimden kitlesel üretime geçişle birlikte yaşamın ayrılmaz parçasına dönüşmüştür. Günümüz dünyasında yaşamın hemen her alanında var olan bilim, hem yapıcı hem de yıkıcı özellikleriyle toplumu değiştirmeye ve dönüştürmeye başlamıştır. Bu dönüşüm bir yandan insanlığa daha iyi bir yaşam umudu sağlamasına karşın, diğer yandan insanlığı trajik olaylarla karşı karşıya bırakmıştır. Şöyle ki, bilim insanlık için bazen umut bazen de korku kaynağı haline gelmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere, bilim hastalıkların tedavisi, doğal çevrenin ve yaşam kaynaklarının koruması, ulusal güveliğin sağlanması, yeni teknolojilerin üretilmesi, insanların yaşam kalitesinin yükseltmesi gibi alanlarda önemli kazanımlar sağlamıştır. Ancak bilimin modern dünyada önceliğini başta ticari ve askeri faaliyetler olmak üzere farklı alanlara yöneltmesiyle birlikte insan refahını ötelediği görülmüştür. Bu durum, bilimin insanlığın yararına değil, bilime egemen güçlerin bencil istek ve arzularını gerçekleştirme aracına dönüştüğü göstermiştir. Bu sorun, şu sorunun ciddi biçimde tartışılmasını gerekli kılmıştır. 'İnsanın, dünya ve evrendeki mevcut konumunun belirlenmesinde belirleyici bir güç olan bilim nereye koşuyor?' Bu soruya verilecek cevaplar insanlığın gelecekte karşılaşacağı durumlarla ilgili önemli öngörüler ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnsan, Toplum, Felsefe, Bilim, Bilimin Geleceği

Abstract

Human has struggled for existence in the natural world lived in from past to present. This struggle has passed as a life war against both the natural world and other living things. In this war, human created many types of knowledge such as daily knowledge, technical knowledge, scientific knowledge, religious knowledge, philosophical knowledge, and occult knowledge. Among these types of knowledge, especially scientific knowledge has left deep traces in human history. It enabled man to emerge as a determinant species in the natural

world against other living things. Science, which has started to penetrate life since ancient times, has become more prominent in the life of society since the sixteenth century. It has become an integral part of life with the transition from individual production to mass production with the industrial revolution. Science, which exists in almost every field of life in today's world, has started to change and transform the society with its constructive and destructive features. Although this transformation has provided humanity with hope for a better life, it has exposed humanity to tragic events. That is, science has sometimes become source of hope and sometimes fear for humanity. As can be understood from this, science has made significant gains in the treatment of diseases, protection of the natural environment and living resources, establishment of national security, production of new technologies and increasing the general quality of life of people. However, it has been seen that in the modern world, science has postponed human welfare by directing its priority to different fields, especially commercial and military activities. This has show that science has turned into an instrument of selfish wishes and desires of the powers that dominate science, not for the benefit of humanity. This problem made it necessary to discuss the following question. Where is science running on? which is the determining force in determining the position of human in the world and the universe. The answers to this question will reveal important predictions about the future situations of humanity.

Keywords: Human, Society, Philosophy, Science, Future of Science

"Geleceği tahmin etmek tehlikeli iştir. (…) Geleceği bilmek imkânsızdır, fakat birçok gelişme öngörülebilir. Yeni ilaçlar keşfedilecek, bilgisayarlar daha da ucuzlayarak küçülecek ve her yere girecek, internet daha fazla işlev kazanacak, genetik bilimi gelişecek. Doğru yerlerde yaşayan insanlar için hayat şimdiden öncesine göre, daha uzun ve rahat olacak ve bu yönde gelişmeye devam edecek."[1] **Patrica Fara**

Giriş

İnsanlık dünyada var olduğu günden günümüze kadar geçen zaman diliminde yaşadığı doğal dünyada ciddi bir varlık mücadelesi vermiştir. Bu varlık mücadelesinde hem yaşadığı coğrafyalarda kendi varlığını koruma ve geliştirme imkânı bulmuş hem de diğer canlılar karşısında üst konuma erişmiştir. İnsan yaşadığı dünyada ortaya koymuş olduğu varoluş mücadelesinde önemli kazanımlar elde etmiştir. Bu kazanımların elde edilmesinde kümülatif olarak kazanılan bilgilerin önemli bir etkisi olmuştur. İnsanlık ilk zamanlardan başlamak üzere başta okkült bilgi, dini bilgi, sanatsal bilgi, felsefi bilgi olmak üzere teknik bilgi ve bilimsel bilgi gibi kategorik olarak farklı bilgi türleri meydana getirmiştir. Bu bilgi türleri tarihin hemen her döneminde farklı derinlik düzeylerinde kendilerini ifade etme, geliştirme ve dönüştürme imkânı bulmuştur. Örneğin Eskiçağda başta Antik Yunan dünyası olmak üzere dönemin farklı toplumlarında felsefe gelişme imkânı bulmuştur. Ortaçağ ile birlikte felsefi düşüncenin gelişme potansiyeli yavaşlamakla birlikte dini bilgide önemli bir sıçrama ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde yeniçağla birlikte ilerleme hızını kaybetmeye başlayan dini bilgi, yerini bilimsel bilgiye bırakmaya başlamıştır. Bilimsel bilginin toplum yaşamında ortaya çıkmaya başladığı süreç günümüz dünyasına kadar güçlü bir biçimde devam etmiştir.

[1] Patrica Fara, *Bilim: Dört Bin Yıllık Tarih*, Aysun Babacan (Çev.). (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 471-472.

On yedinci yüzyıldan itibaren düşünsel ve toplumsal dünyamızda her geçen gün daha fazla görünürlük kazanmaya başlayan bilimsel bilgi, sanayi devrimiyle birlikte toplumsal yaşamın merkezinde kendine güçlü bir yer açmıştır. İnsanlığa yaşamın hemen her alanında katkı sağlayan bilimsel bilgi, sağlamış olduğu katkılar sebebiyle tüm toplumlar tarafından kabul gören önemli bir bilgi türüne dönüşmüştür. Günümüz dünyasında hiçbir toplumun göz ardı edemeyeceği kadar özel bilgi çeşidine dönüşen bilimle ilgili zamanla çeşitli sorular gündeme gelmeye başlamıştır. Bu soruların başında 'Bilim nedir?', 'Bilimin amacı nedir?', Bilimsel bilgi faydalı bir bilgi midir?' ya da 'Bilimsel bilgi zararlı bir bilgi midir?' sorularını görmek mümkündür. Bilim üzerine sorulan bu ve benzeri soruların, başta felsefe olmak üzere, farklı disiplinler çerçevesinde tartışılması bilimin neliğinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Çünkü yaşamın merkezine konumlanmış ve yaşama yön veren ayrıca öteki bilgi türleri karşısında imtiyazlı bir bilgi türüne dönüşen bilimin tartışılması insanlığın geleceği, güveliği ve refahı bakımından zorunluluk içermektedir.

Her şeyden önce bilimle ilgili karşılaşılan ilk soru daha önceden bahsettiğimiz üzere 'Bilim nedir?' sorusudur. Bu soru, her ne kadar iki kavram üzerinden sorulsa dahi verilen cevaplar sorunun kendisi kadar yalın ve sığ değildir. Zira farklı kültürel koşullar içinde farklı düzeylerde gelişerek toplumu etkileme imkânı bulan bilim, dinamik bir yapıdan meydana gelmiştir. Bu sebepledir ki, tarihin değişik dönemlerinde değişik şekillerde tanımlanma imkânı bulmuştur. Ancak nihai olarak bilim üzerinde bir tanımlamaya gidilememiştir. Yine de bilim insanları veya filozoflar bilim üzerine düşünmekten ve tartışmaktan geri durmamıştır. Fransız filozof Auguste Comte, bilimi, ne olacağına karar vermek için var olanı incelemek olarak tanımlamıştır.[2] Alman fizikçi Albert Einstein, bilimi, düzenliliği olmayan duyu verileriyle mantıksal bakımdan düzenliliği olan düşünme arasında tekabuliyet kurma çabası olarak açıklamıştır.[3] İngiliz filozof Bertrand Russell, bilimi, gözlem ve gözleme dayalı akıl yürütmeyle, önce evrenle ilgili tek tek olguları sonra bu olguları birbirine bağlayan yasaları bulma ve böylece gelecekte meydana gelebilecek olayları önceden öngörmeye çalışma gayreti olarak değerlendirmiştir.[4] En genel anlamda ise bilim, doğal dünyada oluşan olayların sebeplerini, birbiriyle ilişkilerini ortaya koyan, onları genelleştiren, kuramsallaştıran ve bu kuramsal bilgiyle sonradan oluşacak olayların nasıl ve ne zaman ortaya çıkacağını önceden tespit eden entelektüel uğraşı alanıdır.[5] Bilim üzerine yapılan tanımlamaları çeşitlendirmek mümkün olsa dahi hemen hemen tüm zamanlar için geçerli tanımlamaya ulaşmak mümkün olmamıştır. Çünkü bilimin tanımına ilişkin oluşan güçlüğün nedeni bilimin tarihsel, toplumsal, psikolojik, sosyolojik ve politik boyutlarıyla insan merkezli bilme faaliyeti olmasından kaynaklanmaktadır.[6] Dolayısıyla bilimin dinamik bir yapıya sahip olması onu tek bir tanım üzerinden ortaya koymayı olanaksız kılmaktadır.

Antikçağdan günümüz kadar varlığını devam ettiren bilim, farklı dönemlerde farklı insan toplulukları tarafından farklı amaçlar çerçevesinde icra edilmiştir. Tarihin hemen her döneminde insan ve toplum ihtiyaç ve isteklerinin farklılığı bilimin değişik amaçlar için

---

[2] Dominique Lecourt, *Bilim Felsefesi*, Işık Ergüden (Çev.). (Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2013), 28.

[3] Albert Einstein, "Considerations Concerning The Fundaments Of Theoretical Physics." *Science* 91, no. 2369 (1940): 487.

[4] Bertrand Russell, *Religion And Science*, (London: Thornton Butterworth Ltd., 1935), 8.

[5] Hüseyin Gazi Topdemir, Yavuz Unat, *Bilim Tarihi*, (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2008), 2.

[6] Ahmet İnam, "Bilimi Eleştirmek." *Elektrik Mühendisliği Odası Dergisi* (4), 5, (1986): 43.

kullanımını gerektirmiştir. Bu sebepledir ki, Antik Çağ'da bilimsel faaliyetin amacı, varlığın özünü kavramak ve buna uygun davranışlar sergilemek, Orta Çağ'da yaratılanların bilgisinden Yaratan'ın bilgisine ve hatta kendisine ulaşmak, Rönesans ve Yeni Çağ'da ise doğanın gizlerini çözmek ve insanların yararına olacak şekilde onu dizginlemek biçiminde olmuştur.[7] Günümüz dünyasında ise başta uzay araştırmaları olmak üzere iklim değişimi, canlı türlerin korunumu, iletişim, internet, silah ve sağlık teknolojileri gibi alanlarda ki ihtiyaçları karşılamayı amaçlamaktadır. Görüldüğü üzere farklı dönemlerin farklı istek ve ihtiyaçları bilimin kullanım amaçları üzerinde yönlendirici etkiye sahip olmuştur.

Bilimsel bilgi, insanlık için önemli bir bilgi türü olagelmiştir. Bilim tarihsel süreç içerisinde insanlığın sahip olduğu kazanımlar çerçevesinde formel bilimler, doğa bilimleri ve insan bilimleri olarak üzere üç temel kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler içerisinde bilim, ilgili olduğu temel araştırma alanıyla birlikte mevcut ve olası sorunların çözümünde etkili olmuştur. Başka bir ifadeyle, insan hem yaşadığı doğal dünya ve evrenle hem de kendisi ve toplumla ilgili durumların çözümlenmesinde bilimin güçlü desteğini almıştır. Bu durum, insanlığın geleceğe daha güven içerisinde yürümesine ve daha mutlu olmasına olanak sağlamıştır. Buradan anlaşılacağı üzere bilimin çözmüş olduğu sorunlar çerçevesinde insanlığa sağlamış olduğu katkılar ayrıca daha mutlu bir dünya sağlama olasılığı onun önemli bir bilgi olmasına olanak sağlamıştır. Dolayısıyla bilimsel bilginin tarihsel süreç içerisinde her geçen gün artan kullanımı onun insanlık için ne kadar önemli ya da vazgeçilmez olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Bilimsel bilgi doğal dünyaya nüfuz etme, değiştirme ve dönüştürme gücüyle insanlığın önüne sınırsız imkânlar sunmuştur. Bilimsel bilginin gücüyle insanlık doğal dünyadan insana, insandan evrene kadar canlı ve cansız tüm doğa üzerindeki gücünü her geçen gün daha fazla görmeye başlamıştır.

Bilimsel bilginin gücüne sahip insanoğlu bilimin sağladığı olanakları her zaman insanlığın yararı için değil, kimi zamanda zararı için kullandığı zamanlar olmuştur. Bilimin yarar için kullanıldığı zamanlarda insanlık için umut kaynağı olan bilim, zarar için kullanıldığı zamanlarda korku kaynağına dönüşmüştür. Burada şöyle bir sorunun sorulması söz konusudur. 'İnsanoğlu bilimin sağlamış olduğu gücü neden bazen umut bazen de korku enstrümanına dönüştürmektedir? Bu soruya yirminci yüzyıl filozoflarından Feyerabend'in *'Science in a Free Society'* isimli eserindeki şu sözüyle cevap vermek yerinde olacaktır. *"İnsan olmak kötü olduğu kadar iyi, rasyonel olduğu kadar irrasyonel, kusursuz olduğu kusurlu olmak demektir. İnsan olmak, kötü olunurken iyi olamaya çalışmak, iyi olmaya çalışırken kötü olmak demektir. Dolayısıyla insan ırkı tüm bir doğa dünyası gibidir. Tek bir düşünce, duygu ve davranış biçimine sahip değildir."*[8] Feyerabend'in açıklamalarından anlaşılacağı üzere insanın duygu, düşünce ve davranışları arasında her zaman tutarlılık olmaması insanın bazen iyiye karşın bazen de kötüye yönelmesine neden olmuştur. İnsan yapısında ki değişik ruh hali bilimsel bilgiyi kimi zaman insan ve toplum yararına kimi zamanda insan ve toplum zararına kullanması durumunu ortaya çıkarmıştır.

Bilimin insan ve toplum yararına kullanılması neticesinde insanlık için umut

[7] Remzi Demir, "Ne İçin Bilim," *Bilim ve Ütopya* 18, 217 (Temmuz 2012): 59.
[8] Paul Feyerabend, *Science in a Free Society*, (Norfolk: Lowe&Brydone Ltd, 1978), 140.

kaynağına dönüşmesiyle ilgili olarak Yıldırım, *'Bilim Felsefesi'* isimli eserinde şunları söylemiştir:

"Bilimin yaşamımızı etkileyen uygulama sonuçları çok çeşitlidir. Her gün kullandığımız araç, aygıt ve makinelerin bir listesi dahi bunların yaşamımızdaki önemini göstermeye yeter. Telefon, radyo, tren, uçak, otomobil, elektronik hesap makineleri, atom bombası vb... Bilimin teknolojideki uygulamasından elde edilen, dünyamızı hızla değiştiren araçlardan başlıcalarıdır. Bilimsel yollardan edinilen bilgiler insanoğluna doğal çevresini denetim altına alma olanağını sağlamış, doğa olanaklarını kendi yaşamını kolaylaştırma, daha rahat, daha güvenilir ve daha uzun yaşama yolunda kullanma yeteneğini vermiştir."

Bilimin insan ve toplum yararına yapmış olduğu katkılar tarihin hemen her döneminde insanların geleceğe güvenle ilerlemesi noktasında onlara cesaret ve umut vermiştir. Günümüz dünyasında bilimin insanlığa vermiş olduğu cesaret ve umut insan rasyonalitesinin sınırlarını zorlayan araştırmalara olanak sağlamıştır.

Bilimin insanlığa sağladığı faydalar yanında tarihin farklı dönemlerinde zararlar verdiği de görülmüştür. Sanayi devrimiyle birlikte başlayan bilimsel ivme özellikle yirminci yüzyılla birlikte giderek artmış ve günümüz dünyasında zirve noktasına ulaşmıştır. Bilimin sahip olduğu muazzam güç, kimi zaman insanlığın zararına neden olacak faaliyetlerin icra edilmesiyle insanlar ve toplumlar için kaygı ve korku kaynağına dönüşmüştür. Bilimin sebep olduğu zararla ilgili olarak Paul Feyerabend *"Farewell to Reason"* isimli eserinde ekolojik dengenin bozulmasıyla birlikte yeryüzünde yaşayan birçok hayvan ve bitki türünün neslinin yok olduğunu, ozon tabakası delindiğini ve iklimlerin bozulduğunu, ormanların azaldığını, endüstriyel atıkların çevreye yayıldığını ve temiz su kaynakları kirlendiğini, yer altı suları azaldığını ve topraklar çölleştiğini, tarım ürünlerinin veriminin düştüğünü, yoksulluğun arttığını ve açlığın tüm dünyaya yayıldığını, hastalıkların salgına dönüştüğünü, gelir dağılımı bozulmasıyla ailelerin dağılmaya başladığını, silahlanma artmasıyla cinayetlerin çoğaldığını, savaşlar yayılmasıyla kitlesel göçlerin meydana geldiğini belirtmiştir.[9] Yaşanan olumsuzlukların meydan gelmesinde bilimin önemli rolü olduğunu düşünen Feyerabend, bilimin bu açıdan insan ve toplum üzerinde kaygı, korku ve umutsuzluk meydana getirdiğini ileri sürmüştür.

Sonuç

İnsanlığın on binlerce yıllık geçmişe dayanan yaşam serüveninde sahip olduğu önemli bilgi türlerinden birisi olarak özellikle günümüz dünyasında başat rol oynayan bilimsel bilgi, insanlığa sunmuş olduğu imkânlar ve imtiyazlar nedeniyle farklı perspektiflerden tartışılmaya devem edilmektedir. Zira bilimsel bilginin sahip olduğu potansiyel gücün farkına varan insanoğlu bilimin sahip olduğu güce ulaşmak istemektedir. Bu potansiyel gücün hem insanlığın yararına iyilik için hem de zararına kötülük için kullanılması bilimi hemen herkes için ulaşılması gereken önemli bir güce dönüştürmüştür.

İnsanlık tarihinde yaşanan olaylar göstermiştir ki, bilim, insanların iyiliğine kullanıldığı zaman insanlar ve toplumlar için yaşamın hemen her alanında ciddi bir kalkınma görülmektedir. İnsanların yaşadığı doğal çevreden, kendi ruhsal dünyalarına kadar birçok alanda bilim insanlığın yaşam kalitesini arttırmaktadır. İnsanlar bilimle beslenme, barınma,

[9] Paul Feyerabend, *Farewell to Reason*, (London: Verso, 1987), 2-5.

güvenlik, sağlık gibi birçok temel ihtiyacını rahatça karşılayarak daha refah dolu bir dünyada geleceğe umutla yürüyebilmektedir. Bununla birlikte bilimin insanlığın kötülüğüne kullanıldığı zamanlarda yaşamın hemen her alanında ciddi bir gerileme görülmektedir. İnsanların hem maddi hem de manevi ihtiyaçlarının karşılanması hususunda karşılaşılan sorunlar insanlığın yaşam isteğini ve kalitesini düşürmektedir. İnsanlar en temel ihtiyaçlarından en üst düzey ihtiyaçlarına kadar sorunlarla karşılattığından geleceğe kaygı ve korku ile bakmaktadırlar. İnsanlık tarihinde yaşanan iki büyük dünya savaşı ve sonrasında yaşanan insanlık trajedileri bunun açık bir göstergesidir.

Bilim insanlık için kıymetli bir hazinedir. İnsanların bu hazineye sahip çıkarak geleceklerini iyilik üzerinden inşa etmek için kullanmaları herkes için dünyanın daha yaşanabilir bir yer olmasına katkı sağlayacaktır. Aksine bilim hazinesinin bencil istek ve arzuları gerçekleştirme enstrümanına dönüşmesi hemen herkes için nihayetinde felaket olacaktır. İnsanlığın tarihte yaşadığı olaylar, ona gelecek için hem korku hem de umut vermektedir. İnsanlığın bilimin kullanımına ilişkin yaptığı tercih geleceğin insan için cennet mi yoksa cehennem mi olacağının göstergesi olacaktır.

KAYNAKÇA

Einstein, Albert. “Considerations Concerning The Fundaments Of Theoretical Physics.” *Science* 91, no. 2369, (1940): 487-492.

Feyerabend, Paul. *Science in a Free Society.* Norfolk: Lowe&Brydone Ltd, 1978.

Feyerabend, Paul. *Farewell to Reason.* London: Verso, 1987.

Fara, Patrica. *Bilim: Dört Bin Yıllık Tarih*. Aysun Babacan (Çev.). (İstanbul: Metis Yayınları, 2012.

İnam, Ahmet. “Bilimi Eleştirmek.” *Elektrik Mühendisliği Odası Dergisi* (4), 5, (1986): 41-47.

Lecourt, Dominique. *Bilim Felsefesi*, Işık Ergüden (Çev.). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2013.

Russell, Bertrand. *Religion And Science.* London: Thornton Butterworth Ltd., 1935.

Topdemir, Hüseyin Gazi, Yavuz Unat, *Bilim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2008.

MÂTÜRÎDÎ BAĞLAMINDA PEYGAMBERLERİN ÖLDÜRÜLMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN INVESTIGATION ON THE KILLING OF PROPHETS IN THE CONTEXT OF MATURIDI

Doç. Dr. Mehmet TÖZLUYURT
Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/TÜRKİYE
Orcid: 0000-0003-4422-9010

Özet

Yüce Allah insanı bilgiyle donatmış, iradesini güçlendirmiş, doğruyu yanlıştan, faydalıyı zararlıdan ayıracak bir basireti onun yapısına yerleştirmiştir. Yaratmış olduğu varlıklar içerisinde sadece insana akıl nimetini ve irade özgürlüğünü bahşetmiştir. İnsan iyilikleri ve kötülükleri bu özgür irade sayesinde gerçekleştirmektedir. Şayet insan özgür irade sahibi olmasaydı, ona teklifte bulunulmasının ve onun sorumlu tutulmasının ilâhî adalet gereği bir anlamı olmazdı. Hz. Allah, yolunu belirlemek için insanlara peygamberler ve kitaplar göndermiştir. Buna rağmen tarihte insanların çoğu kendilerine gönderilen ilahi mesajlara aykırı davranarak Allah'a ortak koşup yeryüzünde zulmün kaynağı olmuşlardır. Bunun üzerine Yüce Allah, tarihe müdahale ederek insanlara tevhidi hatırlatıp toplumda mazlumların haklarının korunmasında öncülük eden elçilerini göndermeye devam etmiştir. Yüce Allah bu zor ve sıkıntılı görevlerinde elçilerine yalnız olmadıklarını sürekli hatırlatmıştır. Elçiler, hak davalarında toplumun inançsız ileri gelenleri tarafından aşağılanmış, ölümle tehdit edilmiş ve hatta bir kısmı bu kişiler tarafından hunharca şehit edilmişlerdir. Zira Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Muhammed gibi bazı peygamberler toplumları tarafından öldürülmek için tuzaklara maruz kalmışlardır. Bununla birlikte isimleri zikredilmeyen ancak Yahudiler tarafından katledilen elçilerin de olduğu Kur'an'da yer almaktadır. Allah Teala'nın zikri geçen peygamberlerin öldürülmesine fırsat vermemişken diğerlerinin öldürülmesine neden engel olmadığı merak konusudur. Büyük İslam düşünürlerinden biri olan İmam Mâtürîdî bu merakı giderme konusunda resul-nebî ayrımı yaparak bazı açıklamalar yapmıştır. Buna göre Yüce Allah resullerini ölüm dahil her türlü tehlikenden korumuştur. Azgınlar tarafından öldürülenler ise "resul" değil tebliğ görevi bulunmayan "nebilerdir".

Anahtar kelimeler: Allah, Rasül, Nebî, Mâtürîdî, Ölüm.

Abstract

Almighty Allah has equipped man with knowledge, strengthened his will, and placed a prudence that will distinguish right from wrong and useful from harmful in his structure. Among the creatures he has created, he has only bestowed the blessing of mind and freedom of will to man. Human deeds and bad deeds are realized through this free will. If man did not have free will, making an offer to him and holding him responsible would have no meaning in terms of divine justice. God sent prophets and books to people to determine his path. Despite this, most of the people in history have been the source of cruelty in the world by

associating with Allah by acting contrary to the divine messages sent to them. Thereupon, Almighty Allah continued to intervene in history, remind people of the monotheism and send His messengers who lead the society in protecting the rights of the oppressed. Almighty Allah constantly reminded his messengers that they are not alone in these difficult and troublesome tasks. The ambassadors were humiliated, threatened with death, and some of them were brutally martyred by the unbelieving notables of the society. Because some prophets such as Abraham, Moses, Isa and Muhammad were subjected to traps to be killed by their communities. However, it is included in the Quran that there are also ambassadors whose names are not mentioned but who were murdered by the Jews. It is a matter of wonder why Allah did not give the opportunity to kill the prophets mentioned, but why Allah did not prevent others from being killed. Imam Mâtürîdî, one of the great Islamic thinkers, made some explanations about this curiosity by making the distinction between rasul and nabi. Accordingly, Almighty Allah protected His prophets from all kinds of dangers, including death. Those killed by the horny are not "rasul" but "prophets" who do not serve as "preachers".

Keywords: Allah, The Messenger, The Prophet, Maturîdî, Death.

GİRİŞ

Kâinat dikkatlice incelendiğinde yaratılan her varlığın anlamının olduğu ve bir amaca hizmet ettiği görülecektir. Akıl ve irade sahibi bir varlık olan insanlar da yaratılış bağlamında bu anlamın dışında değildir. Yaratılışında kendisine verilen akıl, bilinç, idrak, seçme imkânı gibi yetenekleri doğru kullanabilen insanların, dünyadaki mutluluğun yollarını tespit etmesi ve huzurlu bir hayat sürdürmesi kendi iradesine bağlıdır. Vahiy bilgisi olmadan insanın zikri geçen yeteneklerle ahirette kendisini mutlu kılacak esasları keşfedip ortaya çıkarması, ibadetlerin keyfiyetini/miktarını bilebilmesi mümkün değildir.[1] Çünkü insanın sahip olduğu yetenekler, insanın kendisi gibi sınırlı ve sonludur. Gözün görme, kulağın işitme sahası ve sınırı olduğu gibi aklın da anlama ve bilme alanı sınırlıdır. Aklını doğru kullanan bir kimse, nefsinin kötü isteklerine uymaması, bunun yanında beşerî yeteneklerini geliştirmesi gerektiğini bilir. Ancak nefsin yapısında kurtuluş umduğu yerde kendisini helake götürecek ve fayda beklediği yerde kendisine zarar getirecek bir davranışı sergileme özelliği de vardır. Nefsin bu özelliği, kişiyi bütün davranışlarının sonuçlarını bilen bir varlığa muhtaç kılar. Kişi ancak bu sayede nefsinin kötü isteklerini terk ederek elçinin göstereceği yöntemle kendini eğitebilir.[2]

Allah her durumda kulları için kolaylığı dilemiş, emir ve yasaklarıyla insanları eğitmeyi hedeflemiştir.[3] Allah gönderdiği mesajlarla insanlar için neyin iyi neyin kötü olduğunu bildirmiştir. İnsanlara iyi olanı yapmalarını, kötü olandan ise sakınmalarını emretmiştir. Bu bakımdan insanların, nimet vereni tanımaları ve O'na teşekkür etmeleri bir kulluk görevidir. İnsanlara Kendisini tanıtması, onlara kulluklarını ve sorumluluklarını hatırlatması için yine

---

1 Ebû Hamid el-Gazzâlî, *el-Munkîz mine'd-Dalâl*, (Beyrut: ts.), 56; Ebü'l-Mu'în en-Nesefî, *Tebsıratü'l-Edille*, nşr. Hüseyin Atay-Şaban Ali Düzgün (Ankara: DİB. Yayınları, 2003), 2/9 vd.; Teftâzânî, Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi, çev. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991), 294; Muhammed Abduh, *Risâletü't-Tevhîd*, (Kahire: Dâru'n-Nasr, 1969), 69-71.

2 Ebû Mansûr Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçî (Ankara: İsam, 2003), 275.

3 Abduh, *Risâletü't-Tevhîd*, 75-77.

insanların arasından seçtiği peygamberler göndermiştir.[4] Peygamberler ve getirdikleri ilahi mesajlar aklın yetersiz kaldığı durumlarda insanlara zaman kazandırmakta ve onların benzer hataları yapmalarının önüne geçmektedir. Bu sayede insanlar ilahiyat, ibadet ve ahiret konularında doğru bilgiye ulaşmaktadırlar.[5]

Kur'an, peygamberlerin vahiy alan bir beşer olduğuna vurgu yapmaktadır. Zira peygamberlere ve vahye itiraz eden inkârcıların inanmama gerekçelerinin önde gelen bahanesi peygamberlerin de kendileri gibi bir insan olmalarıdır. Benzer bir karşı çıkışa Mekkeli müşriklerin tavrında da görülmektedir. Zira Hz. Peygamber Yüce Allah tarafından kendisine risâlet görevi verildiğinde Mekkeli müşrikler, kendileri gibi bir insandan ziyade bir meleğin elçi olması gerektiğini gerekçe göstererek, Hz. Peygamber'den insan gücünü aşan deliller göstermesini istemişlerdir.[6] Kur'an inkârcıların bu taleplerini yeryüzünün sakinleri şayet melekler olsaydı ancak o takdirde meleklerden elçilerin gönderilebileceğini ifade ederek reddetmiştir.[7] olmuştur. Ayet insanların, kendi cinslerinden peygamberler gönderilmesini kabul etmemelerinin hiçbir mantıkî izahının bulunmadığına işaret etmektedir. Zira insanlar, gaybî varlıklar olan melekleri görmeleri; onların nasıllığını, güçlerinin boyutunu bilmeleri söz konusu değildir.[8] Peygamberler ise beşer olmalarının bir gereği olarak yaşamlarıyla diğer insanlara örnek olmuşlardır. Onların en bariz özellikleri çarşıda dolaşma, yemek yeme, evlenme, çocuk sahibi olma, hastalığa maruz kalma ve ölümlü olmalarıdır.[9]

İnsanlar tek tanrı inancını sürdürmede kimi zaman zaafa düşmüşlerdir. Tevihidi terk etmek insanların fıtrî yapılarını olumsuz yönde etkilemiştir. İlahî vahyin "bâtıl" olarak adlandırdığı bu sapmalar ileri boyutlara ulaştığında ise peygamberler silsilesine yenileri eklenmiştir. Bu durum Hz. Muhammed ile sona erdirilmiştir.[10] Allah'ın yardımıyla peygamberler, insanlığı batıl inanışlardan hak yola çıkarmak, sapkınlık içerisindeki toplumlarda köklü bir değişmeyi gerçekleştirmek üzere mücadelede bulunmuşlardır. Her ne zaman bir peygamber, gönderildiği toplumda hüküm süren düzene aykırı hükümler getirdiğinde toplumları tarafından itibarsızlaştırmaya çalışılmışlardır. Mevcut yöneticiler ve ileri gelenler bununla da yetinmeyerek davalarından dönmemeleri durumunda peygamberleri öldürmek ve sürgün etmekle tehdit etmişlerdir. Bunda da başarılı olamayanlar halk üzerindeki otoritelerini korumak amacıyla elçileri öldürmeye kalkışmışlardır.

Bu bildiride inanmayanlar tarafından elçilere yönelik öldürme girişimleri İslam düşüncesinin yükselişinde önemli katkısı bulunan, görüşleriyle kendisinden sonraki insanları derinden etkileyen İmam Mâtürîdî'nin bakışıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

1. İNANMAYANLARIN PEYGAMBERLERİ ÖLDÜRME GİRİŞİMLERİ

---

4 İbrahim 14/11; el-Kehf 18/110; Fussilet 41/6. Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 272-274.

5 Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 224, 227; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, çev. Ethem Ruhi Fığlalı (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 156-157; Ebû Hamid el-Gazzâlî, *İtikad'da Orta Yol*, çev. Kemal Işık (Ankara: AÜİF Yayınları, 1971), 145.

6 En'am 6/8; Hicr 15/7; el-İsrâ 17/ 89–94; el-Mü'minûn 23/24.

7 Bk. el-İsrâ 17/95.

8 Ebû Mansûr Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehl'i-Sünne*, thk. Mücdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 7/114.

9 el-Furkân 25/20; er-Ra'd 13/38; el-Enbiyâ 21/83–84; eş-Şu'arâ 26/80; el-Enbiyâ 21/8.

10 el-Ahzâb 33/40.

Allah'ın elçileri olan peygamberler, farklı zamanlarda gelmiş olsalar da insanları aynı dine davet etmişlerdir. Onların davetleri toplumun büyük bir kesimi tarafından kabul görmemiştir. Peygamberleri ve getirdikleri ilahi mesajı kabul etmeyenlerin öne sürdükleri en önemli delil, insan aklının yetkinliğidir. Böyle bir aklî özelliğe sahip insanlara peygamber göndererek ilâhî emir ve yasakları bildirmenin hiçbir anlamı yoktur.[11] Onların bu tavırlarında, kendi arzu ve hevalarına uymaları sebebiyle bütün peygamberlerin getirdikleri dine muhalif kaldıklarının delili vardır. Bu düşünceye sahip olanlar, peygamberleri kendilerine hoşlanmadıkları bir mesaj getirdiğinde, peygamberleri öldürme girişiminde bulunmuş ve hatta bazılarını öldürmüşlerdir. Şimdi inkarcıların peygamberleri öldürme girişimlerini birkaç başlıkta ele almaya çalışalım.

1.1. Peygamberleri Yurtlarından Çıkarmak

İnkarcıların, öldürme girişimi öncesinde Allah'ın elçilerine yönelik birinci adımları onları yurtlarından çıkarma teşebbüsüdür. Kendilerine tabi olan insanları peygamberlerin hakikate davetinden alıkoymak isteyen inkarcılar, elçilere: Sizi kesinlikle yurdumuzdan çıkarırız[12] tehdidinde bulunmuşlardır. Ayetteki "çıkarma" kelimesinin üç farklı şekilde yorumlanabileceği Mâtürîdî tarafından dile getirilir. Birincisi, kavram gerçek anlamıyla "çıkarmak"ı ifade eder. Bu durumda kelime "kişiyi ceza olarak vatanından diğer yerleşim yerlerine sürgün etmek" şeklinde değerlendirilir. İkincisi, "çıkarmak"tan amaç "hapsetmek" kastedilmiş olabilir. Bununla inkarcılar "sizi kesinlikle hapsedeceğiz, ülkenin olanaklarından ve insan kaynaklarından faydalanamayacaksınız" mesajı vermektedirler. Üçüncüsü, "çıkarmak" kelimesiyle "öldürmek" ifade edilmiş olabilir, yani "mutlaka sizi öldürürüz" demek istemişlerdir. İnanmayanlar zikredilen üç durumla elçileri ve onlara tabi olanları hem tehdit etmiş hem de korkutmuşlardır. İnkarcıların peygamberleri tehdit edip korkutmalarında da birkaç ihtimal söz konusudur. Zira onlar, ellerinde deliller bulunan elçilere bu tür tehditlerle saldırma yürekliliğini kendilerinde bulmuşlardır. Birincisi onlar: "Peygamberler yardım istediler ve sonunda bütün inatçı zorbalar hüsrana uğradı"[13] ayetinde de belirtildiği gibi kendilerini bunlara hâkim ve kadir gördükleri gibi aynı zamanda kibirli ve zalim kimselerdi. İkincisi, onlar peygamberlerin ortaya koydukları delillere ve kanıtlara karşı alternatif üretememiş; bunun sonucunda onları öldürmeye niyetlenmişlerdir. Hatta peygamberleri fikren susturamayacaklarını anladıkları için yurtlarından uzaklaştırmakla tehdit etmişlerdir. Üçüncüsü, onların söyledikleri o kötü söze peygamberler, daha güzeliyle cevap vermiştir. Mâtürîdî, insanlar arasında yaygın olan halin ikincisi olduğunu belirtir. Zira ona göre kişi rakibini delillerle susturmaya gücü yettiği sürece onu yok etmeyi düşünmez. Fakat bu yöntemde başarılı olamadığında rakibini itibarsızlaştırmaya hatta öldürmeye çalışır.[14]

Peygamberler inkarcılar tarafından yurtlarından çıkarıldığında onların hangi muameleye muhatap olacakları Kur'an'da zikredilmiştir. Bu konuda verilebilecek örneklerden biri İsrâ 77. ayettir. Mâtürîdî, Allah'ın peygamberler hakkındaki devam edegelen kanununun ifade edildiği İsrâ 77. ayeti Hasan-ı Basrî'nin, Allah'ın geçmiş ümmetlere dair

---

[11] Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 271-272; Sa'deddin Mes'ûd b. Ömer Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, nşr. Abdurrahmân Umeyra (Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1998), 5/7-10.

[12] İbrahim 14/13.

[13] İbrahim 14/15.

[14] Matüridi, *Te'vîlât*, 6/373-374, 411.

kanununu hatırlatarak: "Onlar bir peygamberi öldürdükleri zaman helâk edilirler yahut azaba çarptırılırlardı" şekilde yorumladığını aktarır. Bazılarına göre ise inkarcılar, bir peygamberi kendi bölgelerinden çıkardıkları zaman ilahi kanun gereği yok edilirler. Diğer bir kısmına göre: "Siz elçiye yardım etmeseniz de bunun bir kıymeti yok. Zira inanmayanlar ikinin ikincisi olarak onu yurdundan çıkardıklarında Allah ona yardım etmişti"[15] ilâhî beyanında belirtildiği gibi sadece peygamberleri yurtlarından çıkarmak anlamındadır. Fakat onlar "rahmet azabı", "rahmet helâki" tarzında azap edilip helâke mâruz bırakılmışlar, "köklerini kazıma" tarzında helâk edilmiş değillerdir. Allah'ın azap kanununda hiçbir değişiklik bulunmamaktadır.[16] Ayrıca Mâtürîdî, İsrâ 103. ayette yer alan "Firavun onları ülkeden çıkarmak istedi" mealindeki beyanın te'vîl ehli tarafından, "öldürmek ve yok etmekle dünyadan çıkarmak istedi" şeklinde yorumlandığını belirtmiştir.[17]

1.2. Peygamberleri Taşlamak

İnkarcıların peygamberlere yönelik öldürme tehdidinin bir diğeri ise taşlamaktır. Babası Hz. İbrâhim'i davasından vaz geçmemesi durumunda "Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlatırım"[18] ayetinde yer alan sözüyle tehdit etmiştir. Mâtürîdî'ye göre bu beyanın birkaç anlama gelmesi muhtemeldir. Birincisi: "Bulunduğun dinden vazgeçmezsen andolsun seni taşlatırım", yani "yemin ederim seni öldürürüm" demektir. İkincisi: "Beni dinine davetten vazgeçmezsen andolsun seni taşlatırım". Yani "yemin ederim seni kovarım" anlamındadır. Üçüncüsü: "Eğer bizim tanrılarımıza iftira atmaktan, onlara kötü şeyler söylemekten vazgeçmezsen andolsun seni taşlatırım". Yani "bizim tanrılarımızı yermene ve iftira atmana karşılık yemin ederim ben de sana kötü şeyler söylerim" manasındadır. Mâtürîdî'ye göre ayette geçen "racm" kelimesi bu üç manayı da kapsamaktadır. Bunlar da öldürme, kovma ve yerme manalarıdır. Şayet "öldürme" anlamına gelirse din karşılığı olur. Buna göre anlam; "Dininden vazgeçmezsen andolsun seni öldürürüm". Eğer "kovma" manasına gelirse, davet karşılığı verilen bir ceza olur. Bu takdirde anlam: "Eğer beni davet ettiğin dine çağırmaktan vazgeçmezsen andolsun seni kovarım". Kelime, "kötü söz söyleme ve yerme" manasında olursa Hz. İbrahim'in babası şöyle demiş olur: "Eğer tanrılarımız hakkında kötü şeyler söylemekten vazgeçmezsen andolsun senin hakkında kötü şeyler söylerim."[19]

Kur'an benzer bir tehdidin kavmi tarafından Hz. Nûh'a yapıldığına vurgu yapmaktadır. Onların Hz. Nûh'a yanıtları, tebliğ işinden vazgeçmediği takdirde taşlanacağının kesin olarak gerçekleşeceği şeklinde olmuştur.[20] Ayette yer alan "mercûm" kelimesi "taşlanarak öldürülen" demektir.[21] Öldürmenin en şiddetlisi recim olduğu için kavmi, Hz. Nûh'u bu şekilde tehdit etmiştir. Bazılarına göre ise "taşlanacaksın" ifadesi: "Elbette sen dil ile hakarete uğrayanlardan olacaksın" manasına gelmektedir. Mâtürîdî birinci yorumu daha isabetli görmektedir. Zira ona göre Hz. Nûh, kavminin sürekli dil ile hakaretlerine maruz

---

15 et-Tevbe 9/40. Ayrıca bk. Muhammed 47/13.
16 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 7/94.
17 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 7/123
18 Meryem 19/46.
19 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 7/239.
20 eş-Şu'arâ 26/116.
21 Ragıp el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 190.

kalmaktaydı. Bu itibarla taşlamanın dil ile hakarete uğramaya yönelik bir tehdit olması isabetli görünmemektedir.[22]

1.3. Peygamberleri Öldürmek İçin Plan Kurmak

İnkarcıların peygamberlere yönelik öldürme tehdidinin son aşaması ise onları yok etmek üzere plan/tuzak kurmaktır. Kendisine inkarcılar tarafından tuzak kurulan elçilerden biri Hz. Şuayb'tir. Hûd 91. ayette belirtildiği üzere inkarcılar Hz. Şuayb'i ortadan kaldırmayı/öldürmeyi planlamışlardı. Ancak onlar bu planın önünde en büyük engel olarak Hz. Şuayb'in kavminin büyüklüğünü görmekte idiler. Zira ayette "Eğer kabilen olmasaydı" ifadesi bunu doğrulamaktadır.[23] "Seni mutlaka taşlardık" ifadesinden amaç, büyük olasılıkla katletmektir. Zikri geçen ibarenin "hakaret etmek, lanetlemek" manasına gelmesi de mümkündür. Mâtürîdî, "Şayet kabilen bulunmasaydı kesinlikle seni taşlayarak öldürürdük" cümlesinin iki şekilde yorumlanabileceğini ifade eder. İlki, "kabilenin herhangi bir itibarı söz konusu olmasaydı" anlamına gelir. Onların Hz. Şuayb'in kabilesine saygı duymalarının gerekçesi ibadette kendileriyle birlikte hareket etmeleri, yani putlara tapmalarıdır. İkincisi, kavmi Hz. Şuayb'i fakir, güçsüz ve zavallı olarak görmekteydi. Zira Hz. Şuayb kavminin orta tabakasından olup önder ve büyüklerden değildi. Ancak onun kabilesinin ve aşiretinin güçlü olması inkarcıları korkuttuğu için eğer "kabilen olmasaydı seni mutlaka taşlayarak öldürürdük" itirafında bulunmuşlardır.[24]

Hz. Mûsâ da hakkında öldürme planı yapılan elçilerden bir diğeridir. Hakkında öldürme planları yapıldığı sırada aynı mecliste kendini gizleyen bir kişi şehrin öbür ucundan Hz. Musa'nın bulunduğu yere koşarak gelip ona şehri terk etmesini aksi takdirde öldürüleceğini haber vermiştir.[25] Ayeti Zeccâc: "Birbirlerine seni öldürmeyi emrediyorlar"[26]; İbn Kuteybe ise: "Seni öldürmeye azmediyorlar[27] şeklinde yorumlamıştır. Ebû Avsece'nin görüşü de budur. Sanki Firavun, meclisinin önde gelenlerine Hz. Mûsâ'yı öldürmelerini emretmiş, onlar da bu emre boyun eğmiştir. Mâtürîdî ise "ileri gelenlerin Hz. Musa'yı öldürmek üzere istişare ediyorlar" görüşünü aktarmış bu yorumda kendisinin yalnız olmadığını da ifade etmiştir.[28]

Öldürülmek üzere tuzak kurulan peygamberlerden bir diğeri ise Hz. Sâlih'tir. Kavmi onun hakkında birbirlerine: Salih'i ve ailesini kesinlikle öldürelim sonra velisine, yani kavminden vârislerine 'Onu biz öldürmedik' diyelim" demişlerdir. Onlar kendi aralarında yeminleşerek bir gece Hz. Sâlih'e gelmiş, kendisini ve ailesini öldürmek üzere kılıçlarıyla yanına girmişlerdir. O sırada Hz. Sâlih'in yanında koruma olarak Allah tarafından gönderilmiş birtakım meleklerin olduğu, melekler o topluluğu Salih'in evinde taşla öldürdüğü ifade edilmiştir. Bu da şu ayette anlatılan kısımdır: "Onlar Hz. Sâlih ve ailesine yönelik bu şekilde bir tuzak kurdular, biz de onlar farkında olmadan, yani yok edilecekleri hissine

---

22 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 8/71.
23 Buradaki "raht" kelimesi kabile ya da aşiret anlamına gelmesi muhtemeldir. İsfehânî, *el-Müfredât*, 204.
24 Mâtürîdî, *Te'vîlât,* 6/174-175.
25 el-Kasas 28/20-21.
26 Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve 'İ'rabühü*, nşr. nşr. Abdülcelîl Abduh Şelebî (Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1988), 4/138.
27 Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Seyyid Ahmed Sakr (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1978), 331.
28 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 8/158-159.

kapılmadan bir plan kurduk, yani onları helak ettik".[29] Bazıları şöyle demişlerdir: Hz. Sâlih'i öldürmeye gelenler dokuz kişi olup bunlar da kavminin en şerlileridir. Yanlarına şarap alarak mağaralardan birine gidip, orada içip sonra da Hz. Sâlih ve ailesine gece baskın yapıp hepsini öldürmeyi planlamışlardı. Mağarada içki içtikleri sırada üzerlerine kaya düşmüş ve orada azaba dûçar olmuşlardır. "Onlar tuzak kurdular" derken kastedilen işte budur. Yani Hz. Salih'i ve ailesini öldürmeyi planladılar. Biz de onlara oyun kurduk, yani kurdukları tuzağı başlarına çevirdik ve hak ettikleri cezalarını verdik. Yani onları farkına varmadıkları bir anda helâk ettik.[30]

Mâtürîdî'ye göre Hz. Peygamber'i öldürmek ve yurdundan kovmak için de kavmi tarafından çeşitli tuzaklar kurulmuştur. Nitekim Yüce Allah, kavminin kendisini dini tebliğ konusunda başarısız olması yönünde tuzak kurduklarını Hz. Peygamber'e bildirmiştir."[31] Nakledildiği üzere müşrikler, Hz. Peygamber açıktan davete başlayıp kavmini Allah'ın birliğine davet ettiğinde, köşe başlarına nöbetçiler dikiyor ve Resulullah'ın davetine icabet etmeye niyetlenenlere; "o büyücüdür", "o yalancıdır", "o delidir" diyerek insanların onun yanına gitmelerine engel oluyorlardı. Mâtürîdî bunun dışında da müşriklerin Hz. Peygamber'e kurdukları tuzakların bulunduğunu, bunların da sayılamayacak kadar çok olduğunu belirtir.[32]

2. PEYGAMBERLERİ ALENEN ÖLDÜRME GİRİŞİMİ

Tarihi süreç içerisinde inkarcılar, alenen elçileri öldürmeyi denemişler hatta bu girişimlerinin bazısında başarılı olmuşlardır. Bu kısımda Mâtürîdî'ye göre inkarcıların alenen öldürme girişiminde bulunduğu elçilerden birkaçına değinilecektir. Ardından onun öldürülen elçilerin kim olduğuyla ilgili yaptığı yorumlara yer verilecektir.

2.1. Alenen Öldürülme Fiiline Maruz Kalan Elçiler

Mâtürîdî'ye göre kavmi tarafından öldürülmeye çalışılan elçilerden biri Hz. İbrahim'dir. Hz. İbrahim, kavmini "Allah'a kulluk edin ve O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır"[33] diyerek tevhide davet etmiştir. Kavminin Hz. İbrahim'e yönelik cevabı, 'onu yakın ya da öldürün!' olmuştur. Ancak kavmi onu ateşe attığında Allah ateşi serin kılarak onu ateşten ve ölümden kurtarmıştır.[34]

Hz. Mûsâ, kavminin kendisini öldürme girişiminde bulunduğu elçilerden bir diğeridir. Mâtürîdî Hz. Mûsâ'ya yönelik öldürme girişimini şu şekilde aktarır: Firavun etrafındakilere 'tutmayın beni de Mûsâ'nın canını alayım da ilahına yalvarsın bakalım' demiştir. Firavuna göre eğer Hz. Mûsâ dediği gibi peygamberse, onu öldürmesine Allah mâni olacaktır. Zira elçi gönderen bir başkasının elçisini öldürmesine veya ona zarar vermesine niyetlendiği zaman, elçisinin öldürülmesine engel olacaktır.[35] Firavun'un öldürmek üzere saldırısı karşısında Hz.

---

[29] bk. Ebü'l-Fidâ İsmail ibn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm*, (Kahire: 2000), 10/ 416-417; Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meâni* (Beyrut: İhyâ Türâsi'l-'Arabî, ts.), 19, 213.

[30] Bk. en-Neml 45-49. Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 8/123-124.

[31] el-Enfâl 8/30.

[32] Bk. Fatır 35/43. Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 8/498.

[33] Ankebût 29/24.

[34] Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 8/219.

[35] Bk. Mü'min 40/26. Mâtürîdî'ye göre bu ayette Hz. Mûsâ'ya Allah'tan gelen bir emir söz konusudur. Buna göre Firavun Hz. Mûsâ'yı öldürmeye niyetlendiğinden dolayı Allah onun helâk olması için kendisine beddua etmesini emretmiştir. Peygamberler, kendilerine karşı firavunlaşan insanlara, inatla karşı koyanlara ve

Mûsâ tam bir teslimiyet göstererek şayet kendisini taşlarsalar tüm mahlukatın rabbi olan Allah'a sığınacağını ifade etmiştir. Hz. Mûsâ'nın bu sözü, Firavun'un sözünü ve kendisini öldürme niyetini, öldürülmesine mâni olması için Allah'a dua etmesinden dolayı kötülediğini bildiğini göstermektedir. Ayrıca Hz. Mûsâ, Allah Teâlâ'nın Firavun'un tuzağından ve kötülüğünden kendisini koruyacağını bilmektedir. Burada Hz. Mûsâ şunu söylemektedir: "Eğer benim davet ettiğim ve emrettiğim şeyleri kabul etmezseniz, bırakın beni de ben bari Allah'a inanıp O'nu tasdik edeyim. Benim tasdik etmemin ve imanımın size bir zararı olmaz." Mâtürîdî zikri geçen ayete bazılarının "Benim yakamı bırakın ne lehime ne de aleyhime hiçbir işe karışmayın", diğer kimselerin ise "eğer bana iman etmiyorsanız, bari yolumdan çekilin ve beni öldürmeyin" anlamını verdiklerini ifade eder.[36]

Kavminin öldürme eylemine muhatap olan elçilerden biri de Hz. İsâ'dır. İnkarcılar "Allah elçisi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük" demişlerdir. Mâtürîdî ayette sözü edilen olay hakkında anlatılanlara eserinde şöyle yer verir: Yahudiler, öldürmek için Hz. İsâ'yı aramışlar ve sonunda onu ve Havarilerden bazılarını geceyi geçirdikleri evde kuşatmışlardır. Allah Teâlâ Hz. İsâ'ya "Ben seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim"[37] diye vahyetmiş, o da bunu ashabına bildirmiş ve şöyle demiştir: "Hanginiz benim şeklime girerek öldürülmeyi göze alırsa, Allah kıyamet günü onu benimle aynı makama koyacaktır". İçlerinden biri; "Ben ey Allah'ın Resulü" diyerek öne atılmıştır. Bunun üzerine Allah o kişinin sûretini Hz. İsâ'ya benzetmiş, Hz. İsâ'yı da katına yükseltmiştir. Sabah olunca insanlar Hz. İsâ'nın benzeri olan kişiyi alarak çarmıha gerip öldürmüşlerdir. Hz. İsâ'ya benzetilen kişinin Yahudilerden biri olduğu da söylenmiştir. Bu rivayette şöyle bir detay da bulunmaktadır: Yahudiler kendisini öldürmek istediklerinde Hz. İsâ bir eve girip saklanmış, onlarda da onu aramak üzere eve gelmişlerdir. O sırada onlardan bir adam da Hz. İsâ'yı öldürmek üzere eve girmiştir. O kişi evden çıkmakta gecikince, arkadaşları onun Hz. İsâ ile savaşmakta olduğunu zannetmişlerdir. Sonra adam Hz. İsâ sûretinde dışarı çıkınca insanlar, kendisine çok benzediği için o adamı Hz. İsâ zannıyla öldürmüşlerdir.[38] Ancak öldürülen kişi Hz. İsâ değildir.

Hz. İsâ'nın öldürüldüğü haberi tevatür yoluyla yayılmasına karşın, zikri geçen haber yalandır. Kıssada anlatıldığına göre Hz. İsâ'nın öldürüldüğü haberi, altı veya yedi kişi tarafından yayılmıştır. Bu sayıda insan tarafından yayılan bir haber, Mâtürîdî'ye göre ahad haberlerdendir. Fakat Yüce Allah'ın, bir başkasının Hz. İsâ'ya benzer kılınmasından dolayı "şüphe içerisine düşürüldüler" anlamına gelen beyanındaki bu şüphenin habere yönelik bir şüphe olması mümkündür.[39] Hz. İsâ'nın öldürülme girişimi bazı rivayetlerde şöyle anlatılmıştır: "İnsanlar Hz. İsâ'yı evin içinde aramışlar fakat bulamamışlardır. Evin içinde olanlardan yani Hz. İsâ ve beraberindekilerden hiçbiri oradan ayrılmadığından inkarcılar "onu öldürdük" demişlerdiler.[40] Çünkü onlar, Hz. İsâ'nın eve girdiğini, kendileri de hemen arkasından girdiklerini ancak onu bulamadıklarını söyleyecek olsalardı bu, onun

---

büyüklenenlere, bu inat ve direnmelerinde son hadde vardıklarında, helâk olmaları için onlara beddua etmelerine izin verilmiştir. Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 9/20-21.

36 ed-Duhan 44/20. Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 9/202-203.

37 Âl-i İmrân 3/55.

38 Âlûsî, *Rûhu'l-Meâni*, 6/10.

39 Yani insanlar haberlerin farklılığından dolayı Hz. İsâ'nın durumundan şüpheye düşmüşlerdi; acaba gerçekten İsâ mı öldürülmüştü, yoksa ona benzetilen kişi mi?

40 Âlûsî, *Rûhu'l-Meâni*, 6/10.

peygamberliğinin en büyük delillerinden biri olurdu. Bu yüzden öyle demekten hoşlanmamış, yalan olduğu halde "onu öldürdük" demeyi tercih etmişlerdir. Bu mümkün olmakla birlikte, onlar, bu anlayışın göz yanılmasından doğduğunu söylemişlerdiler.[41]

Mâtürîdî, kavmi tarafından öldürülmek istenen elçilerden birinin de Hz. Peygamber olduğunu zikreder. Ona göre Hz. Peygamber'in öldürülmek istendiğine işaret eden ayetlerden biri Sâd 11. ayettir. Mâtürîdî zikri geçen ayetin üç şekilde yorumlanabileceğini ifade eder. Birincisi "Haydi hepiniz bana tuzak kurun, bana aman vermeyin!"[42] ayetinde olduğu gibi Hz. Peygamber'i tek başlarına öldüremeyeceklerine dair ona ihsan edilen bir güvence ve muhataplarına karşı bir meydan okumadır. İkincisi "Yakında o topluluk da yenilecek ve arkalarını dönüp kaçacaklar"[43] ayetinde olduğu gibi kavminin topluluk halinde de kendisini yok edemeyeceklerine dair ona teminat vermektedir. Üçüncüsü, Hz. Peygamber'in maddî olarak zayıflığına, destekçilerinin azlığına, kendilerinin sayıca çokluğuna karşın yine de kaybedenlerin kendileri olacağına dair Hz. Peygamber'e verilen bir müjdedir.[44]

Mâtürîdî'ye göre Hz. Peygamber'e inkarcılar tarafından öldürülmek istendiği kendisine Yüce Allah tarafından bildirilmiştir. Allah, Hz. Peygamber'e inkarcıların tuzak kurmalarından yani onların kendisini öldürmeye kalkışmalarından dolayı kaygıya düşmemesi gerektiği güvencesini vermiştir. Zira Allah onu korumasına almıştır. Bu itibarla onlar, Hz. Peygamber'i öldürmek ve helâk etmek gibi planlarını gerçekleştirmede başarı elde edememişlerdir. Bu gerçeklik şu ilâhî beyanda ifade edilmiştir: "Ey peygamber! Rabb'inden sana indirileni insanlara ulaştır! Şayet bunu yapmaktan kaçınırsan O'nun vahiylerini ulaştırmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır".[45] Bu ayette onun peygamberliğinin ispatına dair delil vardır.[46]

2.2. Öldürülen Elçiler

Peygamberlerin öldürülmesi İsrailoğulları tarihinde çok rastlanan bir durumdur. Hatta aynı gün içerisinde pek çok Allah elçisinin şehit edildiği nakledilmiştir. Bununla beraber öldürülen elçilerin isimleri Kur'an'da yer almamıştır. Mâtürîdî, Buruc 1. ayetin yorumunda Âl-i İmrân 146. ayetini de örnek vererek geçmiş müminlerin başlarına gelen felaketlerden birinin peygamberlerinin öldürülmesi olduğunu zikreder. Ona göre müminlere düşen, kâfirlerden ne kadar işkence görseler de peygamberlerinin öldürülmesi karşısında dinlerinden dönmeyip sebat etmeleri gerektiğidir. Mâtürîdî bu ayetle son peygamberin ümmetine bir mesaj olduğunu belirtir. Ona göre son peygamberin ümmeti sıratı müstakim uğrunda başlarına gelen felaketlere karşı metanetli olmalı ve tahammül göstermelidir. Tabi oldukları peygamberin katledildiğini öğrendiklerinde eski yanlış inançlarına gerisin geriye dönmeye kalkışmamalı; önceki din mensuplarının durumlarından ibret almalıdırlar.[47]

---

41 en-Nisâ 4/157. Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 3/409-411.
42 Hûd 11/55.
43 el-Kamer 54/45.
44 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 8/603-604.
45 el-Mâide, 6/67. Meryem 97. Allah Teâlâ söz konusu tebliği kolay kılmıştır ki onu bu gibi kimselere tebliğ etsin ve onlar kendisini öldürmeyi başaramadan buna kadir olabilsin. Çünkü Yüce Allah, peygamberini "Allah seni insanlardan koruyacaktır" el-Mâide, 5/67 mealindeki beyan ile kendilerinden korumuştur. Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 9/231.
46 Bk. en-Neml 27/70; Tâ hâ 20/130; Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 2/545; 7/320; 8/131-132.
47 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 10/481.

Mâtürîdî'ye göre peygamberlerin, öldürülmelerini gerektirecek bir suçu işlemeleri söz konusu olamaz. O, görüşünü Allah Teala'nın resullerini incitenlere lanet ettiğini[48] bildirdiği ayetle delillendirmiştir. Yüce Allah ayette, elçilerin incitilmelerini gerektirecek bir davranışı yapmış olmalarından söz etmemekte ve genel bir ifade kullanmaktadır.[49] Bu durumda akla şu şekilde bir soru gelmektedir: Peygamberler katledilmeyi gerektirecek bir eylem yapmadıkları halde, Yüce Allah ayette "haksız yere" ibaresini niçin kullanmıştır? Bu soruya Mâtürîdî şöyle cevap verir: "'Haksız yere' manasına gelen "bi-gayrı hak" ibaresinin, ihtiyaç olmadığı halde manasına gelmesi ihtimal dahilindedir. Onlar elçileri, kendilerine herhangi bir fayda getirmeyeceğini bildikleri halde öldürmüşlerdir. Zira inkarcılar toplumlarında güç ve kudreti elinde bulundurmakta olup peygamberlerin idaresi ve tasarrufu altında değildiler. Her ne zaman bir peygamber öldürseler bütün servetlerine rağmen fakirlik zilletine maruz kalmışlardır." Durum bundan ibaret olunca, "haksız yere" mealindeki ibare "ihtiyaç yokken" manasına gelir. Nitekim Hz. Lût'un, kavmine yönelik olarak kızlarıyla evlenmeleri yönünde sarf ettiği söze kavminin Hz. Lût'un kızlarıyla ilgili bir isteklerinin olmadığını[50] söylemeleri buna örnektir. Ayette yer alan "gözümüz yok" ifadesi "bizim onlara ihtiyacımız yok" anlamındadır.[51] Mâtürîdî'ye göre "Haksız yere peygamberleri öldürmeleri" ifadesi peygamberleri gerçekten öldürdükleri manasına gelebileceği gibi buna yeltenmiş olmaları anlamına gelmesi de ihtimal dahilindedir. Nitekim Hz. Peygamber'i de birkaç kez öldürmeye yeltenmişlerdir.[52]

Mâtürîdî *Te'vîlât* adlı eserinde Hz. Yahyâ'nın öldürüldüğünü ifade eder. O, Meryem 15. ayetteki "Öleceği gün" ifadesini, "katledileceği gün" şeklinde yorumlar. Ona göre "ölüm ile katledilme" aynı anlama gelmektedir. Zira kıssada Hz. Yahya'nın katledildiği sonra da burada öldüğü belirtilmiştir. "Allah yolunda öldürülenler için 'ölüler' demeyin"[53] mealindeki beyan, onlara "ölü" demeyi her açıdan değil, bir açıdan yasaklamaktadır. Çünkü Hz. Yahya belirtildiği gibi katledildiği için şehit olduğu halde burada kendisine "ölü" denilmektedir.[54]

Mâtürîdî, inkarcılar tarafından her gün bin nebinin öldürüldüğü bilgisinin nakledildiğini zikretmekle birlikte böyle bir şeyi kendisinin bilmediğini belirtir. Ona göre şayet bu bilgi doğruysa, o takdirde inkarcıların bunu gönülden istedikleri şeklinde değerlendirmek gerekir. Ya da yalnızca bir nebiyi ve ona inananları öldürmüş olabilecekleri şeklinde anlaşılmalıdır. Bundan dolayı bu elçilere haber verenler / nebiler denilmiştir. Zira onlar dine dair bilgileri birbirlerine haber vermektedirler.[55] Mâtürîdî, bazılarının da Hz. İlyas'ın yaşadığı dönemde ondan başka yüzlerce nebinin bulunduğunu, zalim yönetici tarafından bu nebilerden üçyüz tanesinin öldürüldüğünü, Hz. İlyas'ın da dahil olduğu yüz nebinin ise Zülkifl adında itibarlı bir kişi tarafından kurtardığını zikrettiklerini belirtir.[56]

---

48 el-Ahzab 33/57.

49 Müminler hakkında ise "Hak etmedikleri halde mümin erkek ve mümin kadınları incitenler…" ayetiyle onu hak edecek bir şeyi yapmayı şart koşmuştur. el-Ahzab, 33/58.

50 Bk. Hûd 11/78-79.

51 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 2/458-459; 547-548.

52 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 3/408.

53 el-Bakara 2/154.

54 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 7/225-226.

55 Âl-i İmrân 3/21. Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 2/339-340

56 Bk. es-Sâd 38/48. Mâtürîdî, *Te'vîlât,* 12/288.

Mâtürîdî'ye göre inkarcılar tarafından öldürülenler resuller değil nebilerdir. Resullerden herhangi birinin öldürüldüğüne Kur'an temas etmemiştir. Zira Allah'ın yardımcısı olan kimse öldürülemez. Mâtürîdî bunun sebebini Yüce Allah'ın resullere yardım edip sonrasında onları zafere ulaştıracağını bildirdiği[57] ayetlere dayandırmaktadır: Allah'ın yardımcısı olan kimse ise asla öldürülemez. Mâtürîdî'ye göre zikri geçen ayetlerdeki bir diğer önemli husus Yüce Allah'ın inkarcılara karşı nebileri değil resulleri galip kılacağını haber vermesidir. Zira benzerinin yapılması insan kudretini aşan ayetlerin verildiği elçiler resullerdir. Nebilere gelince, onların yegâne görevi resullere vahyedilen ayetlerle insanları Allan'ın dinine davet etmektir. Bu nedenle peygamberler tarihi boyunca nebilerden katledilenler olmakla birlikte resullerden öldürülen olmamıştır. Mâtürîdî bu görüşte yalnız olmadığını benzer görüşe sahip olanların da bulunduğunu ifade eder.[58]

Mâtürîdî, 'nebiler veya resullerin elçileri öldürülmüştür' görüşünün de dillendirildiğini belirtir. Ona göre şayet durum böyle ise yukarıda nakledilen ayetler bu manada değerlendirilir. Eğer resuller de öldürülmüşse Allah'ın yardımı ve zaferi hem aklî hem de naklî delillerle meydana gelmiştir denilebilir. Bu durumda ise ilahî yardım hem resuller hem de nebiler için söz konusu olacağından resullerin inkarcılara karşı meydan okuduğu mucizelere sahip olup olmalarının ispatı mümkün olmayacaktır. Nebilerin elinde gerçekleşen mucizeler bulunmamasının nedeni kendilerinin eski bir şeriatı kaldırıp yerine yeni bir şeriat koyma yetkilerinin bulunmayışıdır. Onların görevi önceki şeriatlara çağrı yapmak olup mucizeleri ise masum oluşlarını gösteren güzel davranışlarıdır. Ayrıca daha önce nazil olan semavi kitapların değişikliğe maruz kalmadan korunması bu nebiler sayesinde mümkün olmuştur.[59] Mâtürîdî bazılarının da İsrailoğulları'nın hem resulleri hem de nebileri öldürdükleri kanaatini taşıdığını belirtir. Onun bu görüşe karşı cevabı, 'Allah'ın zafer verdiği kimsenin başkaları tarafından öldürülemeyeceği' şeklinde olmuştur.[60]

Resullerin öldürülüp öldürülmediği konusunda alimler Saffât 171-172. ayetleri üzerinde fikir ortaya koymuşlardır. Bazıları: "Zafere ulaşanlar resuller olup onlar öldürülmüş de değillerdir. Bunun yanında öldürülmüş olanlar nebiler ile resullerin mesajını kavmine ileten ve onları bundan haberdar eden resullerin elçileridir. Allah resulleri insanlardan ve onların kötü niyetlerinden korumuştur" şeklinde fikir beyan etmişlerdir.[61] Bazıları ise: "Beklenen iyi sonuca ulaşacak olanlar resullerdir. Zira nübüvvet mücadelesinin ilk yıllarında mağlup gibi gözükseler de sonuçta zafere eremeyen herhangi bir resul yoktur" demişlerdir. Bazıları da: "Zafere ulaşacaklar olanlar mutlaka resullerdir, yani onların inkarcılar karşısında zafer elde etmelerinde en etkili hususlar delil ve mucizelerdir. Onlar bu kanıtlarla dine yönelmek isteyenlerin zihinlerindeki şüpheleri ve karışıklıkları ortadan kaldıracaklar" görüşündedir.

Mâtürîdî, resullerin öldürüldüğüne dair Mâide 70. ayette "Bir kısmını yalancılıkla itham ettiler, bir kısmını ise öldürdüler" şeklinde yer alan ibareyi: "Şu kadar var ki inkarcılar tarafından resullere yönelik bir öldürme olayı gerçekleşmişse, o, resullere değil, nebilere yönelik olmuştur, çünkü Allah Teala "Elbette biz elçilerimize/resullerimize yardım ederiz" buyurmuştur. Allah burada, resullerine yardım edeceğini haber vermektedir; öldürme

---

57 el-Mü'min 40/51; es-Saffat 37/172.
58 Mâtürîdî *Te'vîlât*, 1/483; 1/510.
59 Mâtürîdî *Te'vîlât*, 1/483.
60 Bk. el-Bakara, 2/87. Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 1/510.
61 Âl-i İmrân 3/146-148. Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 8/594.

olayının gerçekleştiği yerde ise Allah'ın yardımı yok demektir" şeklinde açıklamıştır.[62] Ayrıca Mâtürîdî, kâfirlerin sayıca kalabalık, peygamberlerin ise yardımcıları ve koruyucuları yokken Yüce Allah'ın, kafirlerin peygamberlere yapmak istedikleri kötülüklerden onları öldürmelerinden ve asılsız iddialarla giriştikleri mücadelelerden elçilerini lütfuyla koruduğunu belirtmiştir. Bu da onların peygamber olduklarını gösteren delillerden biridir.[63]

Mâtürîdî'ye göre "Peygamberleri öldürenler" ifadesi "öldürmek isterler" ve "buna azmederler" anlamına da gelmektedir. Bu, inananlarla savaşmayı göze alanlara karşı onların da savaşıp öldürmekten çekinmemeleri gerektiğinin anlatıldığı Bakara 191. ayete benzemektedir. Burada "öldürmek" fiilinin hakiki anlamı kastedilmemiştir. Zira inkarcılar inananları öldürdüklerinde artık inananların hasımlarını öldürmesi söz konusu olmayacaktır. Şu ilahi beyanlar da buna benzer. "Kur'an okuyacağın zaman"[64] yani "Kur'an okumaya karar verdiğin takdirde" demektir. "Namaz kılmaya kalkacağınız zaman."[65], "namaz ibadetini yerine getirmek istediğiniz zaman" demektir; zira namaz için kalktığında insan yıkanmaya fırsat bulamaz.[66]

SONUÇ

Yüce Allah imtihan için yarattığı insanı başı boş bırakmamış onu elçi ve vahiy ile desteklemiştir. Tarihi süreçte insan ahlakî yetersizliği ve irade zayıflığı nedeniyle istenmeyen yollara yönelmiştir. Bunun sonucunda onlar zulmün ve adaletsizliğin kaynağı olmuşlar, kurdukları düzenin bozulmaması uğrunda her türlü eyleme baş vurmuşlardır. Bu uğurda elçileri itibarsızlaştırmaktan hatta öldürmekten geri durmamışlardır.

Peygamberlerin inkarcılar marifetiyle öldürülme girişimleri hatta kimini öldürmeleri pek çok alim gibi Büyük Türk bilgini Mâtürîdî tarafından da ele alınıp incelenmiştir. Mâtürîdî, inkarcıların peygamberleri öldürme girişimlerine elçileri yurtlarından çıkarmak, taşlamakla tehdit etmek ve tuzak kurmakla adım attıklarını belirtir. Hemen hemen tüm elçiler, inkarcıların bu tür eylemlerine maruz kalmışlardır. Elçilere yönelik bu tür girişimlerinde başarılı olamayan inkarcılar son adım olarak elçileri öldürmeye karar vermişlerdir. İnkarcıların alenen öldürmek istediği elçilerden bir kısmı Hz. İbrahim, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ ve Hz. Peygamber'dir.

Mâtürîdî'ye göre şayet inkarcılar tarafından katledilen elçiler varsa bunlar resul olmayıp nebidir. Zira ona göre resuller Allah'ın koruması altında olduklarından inkarcılar tarafından öldürülmemişlerdir. Çünkü Allah Teala Mü'min 51. ayette "Elbette biz elçilerimize / resullerimize yardım ederiz" buyurmuştur. Yüce Allah burada, resullerine yardım edeceğini haber vermektedir. Öldürme olayının gerçekleştiği yerde ise Allah'ın yardımı yok demektir. Mâtürîdî, inkarcılar tarafından öldürüldüğünü ifade ettiği Hz. Yahya'nın da resul değil nebi olduğunu dile getirir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Kur'an'da hem resullerin hem de nebilerin öldürüldüğüne dair ayetler de söz konusudur. Zira Mâide 70. ayette İsrailoğulları'na gönderilen resullerden bir kısmının onlar tarafından yalanladığı, bir kısmının da öldürüldüğü ifade edilmiştir.

---

62 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 3/560.
63 Mü'min 40/5. Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 9/5.
64 en-Nahl 16/98.
65 el-Mâide 5/6.
66 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 2/339-340

Kaynakça

Abduh, Muhammed. *Risâletü't-Tevhîd*. Kahire: Dâru'n-Nasr, 1969.

Âlûsî, Şehâbeddin. *Mahmûd Rûhu'l-Meâni*. Beyrut: İhyâ Türâsi'l-Arabî, ts.

Bağdâdî, Abdülkâhir. *Mezhepler Arasındaki Farklar*. çev. Ethem Ruhi Fığlalı. Ankara: TDV Yayınları, 2005.

Gazzâlî, Ebû Hamid. *el-Munkîz mine'd-Dalâl*. Beyrut: ts.

Gazzâlî, Ebû Hamid. İtikad'da Orta Yol. çev. Kemal Işık. Ankara: AÜİF Yayınları, 1971.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail. *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm*. Kahire: 2000.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim. *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân*. thk. Seyyid Ahmed Sakr. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1978.

İsfehânî, Ragıp. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Seyyid. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Mahmûd. *Kitâbü't-Tevhîd*. thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçî. Ankara: İsam, 2003.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Mahmûd. *Te'vîlâtü Ehl'i-Sünne*. thk. Mücdî Bâsellûm. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.

Nesefî, Ebü'l-Mu'în. *Tebsıratü'l-Edille*. nşr. Hüseyin Atay-Şaban Ali Düzgün. Ankara: DİB. Yayınları, 2003.

Teftâzânî, Sa'deddin Mes'ûd b. Ömer. *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991.

Teftâzânî, Sa'deddin Mes'ûd b. Ömer. *Şerhu'l-Makâsıd*. nşr. Abdurrahmân Umeyra. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1998.

Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl. *Me'âni'l-Kur'ân ve 'İ'rabühü*. nşr. Abdülcelîl Abduh Şelebî. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1988.

KUR'ÂN-TEVRAT BAĞLAMINDA HZ. HÂRÛN, SÂMİRÎ VE BUZAĞI HEYKELİ

HARUN, CALF SCULPTURE AND SÂMİRÎ İN THE CONTEXT OF THE QUR'AN-TORAH

Mehmet ALTUNTAŞ
Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/TÜRKİYE
orcid.org/0000-0003-3702-2126

Özet

Yüce Allâh, Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar insanları hidâyete erdirmek için pek çok peygamber ve kitap göndermiştir. Bu kitapların sonuncusu Kur'ân'dır. Kur'ân'dan önceki kitapların bir kısmı günümüze ulaşmamış bir kısmı da tahrife uğramıştır. İnsanlara kitap ve peygamber gönderilmesinin en temel nedeni onları şirkten arındırıp tevhîde dâvet etmektir. İsrâiloğulları'na Mûsâ ile birlikte peygamber olarak gönderilen Hârûn'un adı Kur'ân'da yirmi yerde geçmekte olup hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Buna karşın Tevrât'ta Hârûn hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Çıkış 7/1-13'te anlatılanlara göre Hârûn, Mûsâ'nın yardımcısı ve İsrâiloğulları'nın sözcüsü olarak görevlendirilmiştir. Firavun'un huzuruna vardıklarında Hârûn elindeki asâsını yere atarak bu asâ sihirbazların yılan gibi görünen asâlarını yutmuştur. Bunlara ilaveten Çıkış, 7/19-20; 8/1-7, 16-17'de ifâde edildiğine göre Hârûn asâsıyla nehirlerin sularına vurunca sular kana dönüşmüş, asâsını uzattığında Mısır kurbağalarla dolmuş ve tatarcık sinekleri tarafından istilâya uğramıştır. Ancak Çıkış 4/2-4'de belirtildiği üzere asâ, Mûsâ'ya aittir. Yine Çıkış, 32/2-6'da anlatıldığına göre Mûsâ, Allah ile görüşmek için dağa çıktığında kavmi, Hârûn'dan kendileri için bir ilâh yapmasını isteyince Hârûn ziynet eşyalarından onlar için bir buzağı heykeli yapmış ve İsrâiloğulları ona tapmıştır. Tâhâ sûresi 29-36'da belirtildiği üzere Mûsâ'nın talebi sonucunda Hârûn, Allâh'ın peygamberi olarak görevlendirilmiştir. Tâhâ sûresi 17-21 ve 69'da anlatıldığına göre Mûsâ'nın asâsı yılana dönüşerek sihirbazların sihirlerini yutmuştur. Ayrıca Tâhâ sûresi 87-98 âyetlerde verilen bilgilere göre buzağı heykelini yapan kişi Hârûn değil; Sâmirî adındaki bir şahıstır. Bununla beraber Hârûn İsrâiloğulları'na bunun bir imtihan olduğunu söyleyerek onları bu heykele tapmama konusunda uyarmış fakat kendisini dinlememişlerdir. Kur'ân ve Tevrât'ta Hârûn ile alakalı bilgiler arasındaki en temel çelişki Tevrât'a göre buzağı heykelini yapan kişinin Hârûn olarak verilmesidir. Oysaki "tevhîd" inancını tesis etmek üzere İsrâiloğulları'na Mûsâ ile beraber peygamber olarak gönderilen Hârûn'un insanları şirke götüren bir heykel yapması risâlet göreviyle çelişen bir durumdur. Dolayısıyla bu meyandaki ifâdelerin Tevrât'a sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Bu tebliğde Kur'ân ve Tevrât'ta "buzağı heykeli" konusu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tevrât, Mûsâ, Hârûn, Sâmirî, Heykel.

Abstract

Almighty Allâh sent many prophets and books from Adam to Muhammad to guide people. The last of these books is the Qur'an. Some of the books before the Qur'an did not reach today, and some of them have undergone changes. According to the Qur'an, the main

reason why books and prophets are sent to people is to purify them from polytheism and invite them to oneness. The name of Hârûn, who was sent to the Israelites as a prophet with Moses, is mentioned in twenty places in the Qur'an and there is not much information about his life. On the other hand, detailed information about Hârûn is included in the Torah. According to what is explained in Exodus 7/1-13, Hârûn was assigned as the prophet/assistant of Moses and the spokesman of the children of Israel and when they reached the presence of the Pharaoh, Hârûn threw the scepter in his hand and swallowed the wands of the wizards that turned into snakes. In addition to these, Exodus, 7/19-20; 8/1-7, 16-17 the waters of the rivers turned into blood with Hârûn's staff, Egypt was filled with frogs and was invaded by midget flies. However, as stated in Exodus 4/2-4, the scepter belongs to Moses. Again, according to what is described in Exodus 32/2-6, when Moses asked his tribe Hârûn to make a deity for them when he went up to the mountain to meet with his Lord, Hârûn made a statue of a calf for them from their ornaments and the Israelites worshiped him. As stated in Taha 29-36, as a result of the request of Moses, Hârûn was assigned as the prophet of Allâh. On the other hand, according to what is told in Tâhâ 17-21 and 69, Moses' staff turned into a snake and swallowed the magic of the magicians. Also, according to the information given in Tâhâ 87-98, the person who made the calf sculpture is not Hârûn; he is a person named Sâmirî. However, according to the Qur'an, Hârûn told the children of Israel that it was a test and warned them not to worship this statue, but they did not listen to him. The most basic contradiction between the information about Hârûn in the Qur'an and the Torah is that the person making the calf sculpture is given as Hârûn according to the Torah. The fact that Hârûn, who was sent to establish the belief of oneness, made a sculpture that took people to ascribing partners to Allâh is a situation that completely contradicts the duty of prophethood. Therefore, it is understood that the expressions in this context were added to the Torah later. In this paper, the subject of "calf sculpture" in the Qur'an and the Torah will be discussed.

Keywords: Qur'ân, Torah, Moses, Hârûn (Aaron), Sâmiri, Sculpture.

GİRİŞ

"Tevhîd" ve "risâlet" kavramları birlikte ele alınması gereken konular arasında yer almaktadır. Zira Yüce Allâh'ın insanlara gönderdiği peygamberlerin en temel görevi insanlar arasında tevhîd inancını tesis edip onları şirkten korumaktır.[1] Sözlüklerde "v-h-d" kökünden türeyen "tek/yalnız ve bir olma" anlamına gelen tevhîd kelimesini "Allâh'ın zatını, akılla tasavvur olunan, zihnî olarak hayal edilebilen her şeyden uzak tutmak" şeklinde tanımlayan Cürcânî (ö. 816/1413), bunun Cenâb-ı Hakk'ı rubûbiyeti itibariyle ârif olmak, O'nun vahdâniyetini ikrâr etmek ve O'nun eşi ve benzeri olduğunu reddetmek üzere üç kısımdan ibâret olduğunu söylemektedir.[2]

"V-h-d" kökünden türeyen "el-ehad" kelimesi mutlak anlamda Yüce Allâh için kullanılmaktadır.[3] Şirk'in karşıtı olan tevhîd, lafzen Kur'ân'da geçmemektedir. Bununla

---

1 Muhammed Abduh, *Tevhîd Risâlesi*, çev. Sabri Hizmetli (İstanbul: Risâle Yayınları, 1986), 73.

2 Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî, *Ta'rîfât*, çev. Abdülaziz Mecdî Tolun (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014), 108, 143.

3 Râgıb el-İsfehânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 2006), 548; Ahmed b. Yûsuf b. 'Abdüddâim es-Semînü'l-Halebî, '*Umdetü'l-huffâz fî tefsîr-i eşrafi'l-elfâz*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1996), 4/288-290; Hasîrîzâde Elif Efendi, *en-Nûru'l-*

beraber Kur'ân'da "v-h-d" kökünden türeyen ve Yüce Allâh'ın birliğini ifade eden "vâhid",[4] "ahad",[5] "vahdeh"[6] kelimeleri yer almaktadır. Muhammed Abduh (1849-1905) tevhîd'i şöyle tanımlamaktadır: "Tevhîd'in asıl manası: Allâh'ın birliğine, dengi ve ortağı olmadığına inanmaktır. Böylece, Allâh'ın zât ve sıfatlarından söz eden ilim, bu ilmin en önemli bölümünün adına nispetle, 'Tevhîd İlmi' diye adlandırıldı. Tevhîd ilmi Allâh'ın zâtında ve âlemleri yaratma fiilinde bir ve hür olduğunu, yaratılan her şeyin O'na döndüğünü ve her türlü hareketin O'na yöneldiğini ispat eder. Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilişinin esas gayesi de insanlığa tevhîd akidesini tebliğ ve ispat etmekti".[7] İlk peygamber Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar bütün resûller/nebîler hayatları boyunca tevhîd mücadelesi içinde olmuşlardır. Hatta bu uğurda bazıları inkârcılar tarafından acımasızca şehit edilmiştir.[8]

Kur'ân-ı Kerîm'e göre Yüce Allâh'ın Hz. Mûsâ'ya söylediği ilk söz O'nun birliğini dile getiren şu vecîz sözlerdir: "Seni peygamber seçtim. Şimdi sana vahyedileni dinle. Şüphesiz ben, Allâh'ım. Benden başka ilah yok! Sadece bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl."[9] Bu ifâdeler gereğince Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn İsrâiloğulları'nı hayatları boyunca şirkten koruyup tevhîd'e dâvet etmek için mücâdele etmişlerdir. Ayrıca bu âyet, namaz kılma emri hariç, meâlen Tevrât'taki "on emir" arasında yer almaktadır. Hatta ilerde değineceğimiz üzere Tevrât'ta Yüce Allâh'a herhangi bir şeyi ortak koşmanın cezasının peygamber de olsa "ölüm"[10] olduğu ifâde edilmektedir. Konumuza Tevrât'taki "on emir" ifâdesiyle başlamak istiyoruz.

1. KUR'ÂN VE TEVRÂT'TA "ON EMİR" VE TEVHÎD İLKESİ

Kur'ân'da olduğu gibi sadece Yüce Allâh'a ibâdet etme, O'na hiçbir şeyi ortak koşmama Tevrât'taki "on emir / aseret ha-dibberot" arasında da yer almaktadır. "On emir", Sînâ dağında Hz. Mûsâ'ya yedinci günde önce sözlü olarak ardından yanında götürdüğü iki taş levha üzerine bizzat Tanrı tarafından yazılıp verilmiş ve Hz. Mûsâ bunları Rabbin emriyle akasya ağacından yaptığı "ahid sandığına" koymuştur.[11] On emrin özü, bir tek Tanrı'ya iman etme yani "tevhîd inancı" ve şirkten uzak durma prensibine dayanmaktadır. On emrin birincisi olan "tevhîd" ilkesi Tevrât'ın Çıkış 20/3-19 ve Tesniye 5/6-21'de benzer ifâdelerle iki kere geçmektedir. Buna göre her ne sûrette/şekilde olursa olsun Tevrât'a inananlar Hz.

Furkân, haz. Mustafa Koç - Eyyüp Tanrıverdi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı Yayınları, 2015), 1/78; Mehmet Okuyan, *Kur'ân Sözlüğü* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015), 63-64.

4 el-Bakara 2/163; en-Nisâ 4/171; el-Mâide 5/73; el-En'âm 6/19; Yûsuf 12/39; er-Ra'd 13/16; İbrâhîm 14/48, 52; en-Nahl 16/22, 51; el-Kehf 18/110; el-Hac 22/34; el-'Ankebût 29/46; es-Saffât 37/4; Sâd 38/65; ez-Zümer 39/4; el-Mü'min 40/16; Fussilet 41/6.

5 el-İhlâs 112/1.

6 el-A'râf 7/70; el-İsrâ 17/46; el-Mü'min 40/12, 84; el-Mümtehine 60/4.

7 Abduh, *Tevhîd Risâlesi*, 73.

8 Âl-i İmrân 3/181; en-Nisâ 4/155. Ayrıca bk. Matta 23/33-34. Açıklamalar için bk. Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Ömer Fahruddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420), 9/447; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Yenda Yayınları, 2001), 2/459; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989), 3/151-152.

9 Tâhâ 20/14.

10 Tesniye 13/1-10.

11 Bk. *Kitâb-ı Mukaddes* (İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 1969), Çıkış 19/18-20; 24/12-18; 25/16; 31/18; 32/15-16; Tesniye 5/1-22; 10/1-5. On emir Yeni Ahid'de de Hz. Îsâ ve havârileri tarafından dile getirilmiştir. Bk. Matta 19/18-19; 22/34-40; Markos 10/19; Romalılar'a Mektup, 13/9; Yakub'un Mektubu 2/11.

Allâh'a hiçbir şeyi ortak koşmayacaklardır. Bu bağlamda Yahudiler'in kutsal kitabında şöyle denilmektedir:

"Karşımda başka ilahların olmayacak. Kendin için oyma put, yukarda göklerde olanın, yahut aşağıda yerde olanın, yahut yerin altında sularda olanın hiç sûretini yapmayacaksın. Onlara eğilmeyeceksin ve onlara ibadet etmeyeceksin… Allâh'ın Rabbinin ismini boş yere ağza almayacaksın… Babana ve anana hürmet et. Katletmeyeceksin. Zina etmeyeceksin. Komşuna karşı yalan şehadet etmeyeceksin. Komşunun evine tama etmeyeceksin… Ve Mûsâ'ya dediler: Bizimle sen söyleş ve dinleyelim; fakat Allâh bizimle söyleşmesin, ta ki ölmeyelim."[12]

Tevhîd inancı/ilkesi on emrin dışında Tevrât'ta başka yerlerde de geçmektedir.[13] Doğal olarak on emre ilk itaat edecek kişiler peygamberler ve ardından onlara tabi olanlardır. Kur'ân'da "on emir" ifadesi yer almamakla beraber bunlar içerik olarak İsrâiloğulları'yla yapılan ahidlerde/mîsâklarda Yüce Allâh tarafından açık bir şekilde belirtilmiştir.

İsrâiloğulları Firavun'un zulmünden kurtarıldıktan sonra Hz. Mûsâ'ya Sinâ dağında kırk gün boyunca Yüce Allâh tarafından levhalar/vahiyler verilmiştir. Bu levhalarda/vahiylerde İsrâiloğulları için dinî hükümlerin tüm tafsilâtıyla açıklandığı, Yüce Allâh'tan korkup sakınanlar için bunların hidâyet, rehber ve rahmet olduğu ifâde edilmiştir.[14] Bunlarla beraber başka âyetlerde onlardan şirki terk edip sadece Yüce Allâh'a ibâdet etmeleri, anaya-babaya, yakın akrabalara, yetimlere, yoksullara iyilik yapmaları, insanlara güzel/doğru söz söylemeleri, namaz kılmaları, zekât vermeleri, birbirlerinin kanlarını dökmemeleri, haksız yere birbirlerini yurtlarından çıkarmamaları hususunda söz/mîsâk alındığı belirtilmiştir.[15] Ancak İsrâiloğullarının bir kısmı bu mîsâklarından dönüp haksız yere birbirlerini öldürmüşler, kimilerini yurtlarından çıkarmışlar, yasak olduğu halde esirlerden fidye almışlar ve Tevrât'ın bir kısmına inanıp bir kısmını terk etmişlerdir.[16]

On emrin ilki olan "tevhîd", Kur'ân'ın ve diğer tüm ilâhî kitapların ısrarla üzerinde durduğu en temel ilkedir.[17] Zira bu ilke benimsenip hayata geçirilmeden diğer dinî hususların uygulanması, iman olmadığı için, imkân dahilinde değildir. İkinci emir ise tevhîd'in doğal bir sonucu olarak her türlü şirkin/putperestliğin terkedilmesidir.[18] Bazı müfessirler En'âm sûresi 151-153'deki emirlerin/yasakların ve Hz. Allâh'a hiçbir şeyi ortak koşmamanın hem Hz. Mûsâ'ya verilen levhalarda/vahiylerde hem de tüm ilâhî dinlerde yer aldığını ifâde etmişlerdir.[19] Bu bağlamda İbn 'Abbâs (ö. 68/687-88) bu âyetlerdeki "on emrin" hiçbir şeriatta nesh edilmediğini, Übey b. Ka'b (ö. 33/654 [?]) ise yemin ederek bunların Tevrât'ın

---

12 Çıkış 20/3-19; Tesniye 5/6-21. Bunların dışında "on emrin" taş levhalara yazılıp Hz. Mûsâ'ya verildiği Çıkış 34/28; Tesniye 4/13; 10/4'de de işaret edilmektedir.

13 Tesniye 6/4-14; 11/16.

14 el-A'râf 7/142-145, 150, 154.

15 el-Bakara 2/83-84.

16 el-Bakara 2/85-86.

17 Bk. el-Bakara 2/163; el-En'âm 6/19, 102; el-'Arâf 7/59-73, el-İsrâ 17/23; eş-Şu'arâ 26/105-190.

18 Bk. en-Nisâ 4/36, 116, 171; el-En'âm 6/151; el-'Arâf 7/191-194; Yûnus 10/18; en-Nahl 16/20.

19 Bk. Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Ahmed Ferîd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2003), 1/378; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Sıdkı Cemîl el-'Attâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2001), 5/3629-3630; Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. 'Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1995), 2/77; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/186.

ilk âyetleri olduğunu söylemiştir.[20] Putlara tapmak sûretiyle "açık" ve övülmeyi hak ettikleri düşüncesiyle insanları yüceltmeyi "gizli" şirk olarak tanımlayan Kuşeyrî (ö. 465/1072) haramların ilkinin Hz. Allâh'a şirk koşma olduğunu ve şirkle yapılan hiçbir ibâdetin Yüce Allâh tarafından kabul edilmeyeceğini ifâde etmiştir.[21] Zira Yüce Allâh, Enbiyâ 25. âyette "Senden önce gönderdiğimiz her elçiye: 'Benden başka ilah yoktur, kulluğu yalnızca bana yapın' diye vahyetmişizdir" diyerek tevhîd'in tüm peygamberlerin[22] en temel görevi olduğunu açık bir şekilde beyân etmiştir. Ayrıca Hz. Allâh'ın adının boş yere ağza alınması bir başka ifâdeyle Yüce Allâh'ın adının kullanılarak yalan yere yemin edilip insanların aldatılıp kandırılması/saptırılması da yasaklanmıştır.[23]

2. KUR'ÂN'DA HZ. HÂRÛN

Kur'ân'da ismi yirmi yerde geçen Hz. Hârûn'un Hz. Mûsâ'ya kıyasla ailesi, çocukları ve hayatı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Onun adı Kur'ân'da genellikle Hz. Mûsâ ile beraber anılıp[24] kendilerine Furkân, ziyâ, zikir verildiği,[25] hidâyete erdirilip kendilerine lütufta bulunulduğu belirtilmektedir.[26] Yine Kur'ân'da belirtildiğine göre Hz. Hârûn'un, Hz. Mûsâ'ya göre daha fasih konuştuğu,[27] kıyâmete kadar hayırla yâd edileceği,[28] diğer taraftan İbrâhîm, İsmâ'îl, İshâk, Ya'kûb, 'Îsâ, Eyyûb, Yûnus ve Süleymân gibi Hz. Hârûn'a da vahiy verildiği ifâde edilmektedir.[29]

Hz. Mûsâ, Yüce Allâh tarafından Firavun ve müntesiplerini uyarmakla görevlendirildiğinde Mısırlılar tarafından öldürülme endişesini dile getirerek[30] kardeşi Hz. Hârûn'un kendisine yardımcı olarak verilmesini Hz. Allâh'tan talep etmiş ve bu isteği kabul edilmiştir. Böylece Hz. Hârûn Hz. Mûsâ ile beraber aynı dönemde ve aynı bölgede nebî/resûl/vezîr olarak görevlendirilmiştir.[31]

Hz. Mûsâ ile beraber kendilerine verilen âyetler ve mû'cizelerle Firavun'un yanına vardılar[32] ve onu yumuşak/uygun bir üslupla İslâm'a dâvet ettiler.[33] Firavun'a tâbi olan sihirbazlar, Hz. Mûsâ'nın asâsının bir yılana dönüşerek sihirlerini yuttuğunu görünce bunun Yüce Allâh'ın bir mu'cizesi olduğunu idrâk ettiler ve Firavun'un başta kendilerini öldürme tehdidine aldırmadan Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'un Rabbine iman ettiklerini beyân ettiler.[34]

---

20 'Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl* (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2014), 1/389.

21 'Abdülkerîm b. Hevâzin b. 'Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, thk. İbrâhîm el-Besyûnî (Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'Âmme li'l-Kitâb, ts.), 1/511.

22 Bk. el-'Arâf 7/59, 65, 73, 85.

23 Bk. el-Bakara 2/224; el-Mâide 5/89; en-Nahl 16/91.

24 Bk. el-Bakara 2/248; en-Nisâ 4/163; el-En'âm 6/84; el-'Arâf 7/122, 142; Yûnus 10/75; Meryem 19/28, 53; Tâhâ 20/30, 70, 90, 92; el-Enbiyâ 21/48; el-Mü'minûn 23/45; el-Furkân 25/35; eş-Şu'arâ 26/13, 48; el-Kasas 28/34; es-Sâffât 37/114, 120.

25 el-Enbiyâ 21/48.

26 en-Nisâ 4/163; el-En'âm 6/84; es-Sâffât 37/114.

27 el-Kasas 28/34.

28 es-Sâffât 37/120.

29 en-Nisâ 4/163.

30 eş-Şu'arâ 26/14.

31 Meryem 19/53; Tâhâ 20/29-36, 47; el-Furkân 25/35.

32 Yûnus 10/75; el-Mü'minûn 23/45.

33 Tâhâ 20/44.

34 el-'Arâf 7/117-126; Tâhâ 20/29, 65-71; eş-Şu'arâ 26/36-51.

Ardından İsrâiloğulları geceleyin Mısır'dan çıkıp Hz. Mûsâ'nın asâsını denize vurmasıyla denizi aşıp Firavun'un zulmünden kurtuldular.[35]

İsrâiloğulları Mısır'dan sağ salim bir şekilde çıktıklarında ilâhî vaat gereği Hz. Mûsâ kırk günlük bir süre için Sînâ'ya Rabbinden vahiy almak üzere gittiğinde kavminin başına kardeşi Hz. Hârûn'u vekil bırakarak ona: "Benim yerime kavmimin başına geç. (Onları) ıslaha çalış ve sakın bozguncuların yolundan gitme"[36] şeklinde nasihatte bulundu. Ancak İsrâiloğulları Hz. Hârûn'un emrini dinlemediler. "Sâmirî onlara, böğüren bir buzağı heykeli yaptı ve 'İşte bu, sizin de Mûsâ'nın da ilâhıdır. Fakat o bunu unuttu"[37] ve "Mûsâ dönünceye kadar buna ibâdet etmekten vazgeçmeyeceğiz"[38] âyetlerinde de ifâde edildiği üzere Sâmirî'nin yaptığı buzağı heykeline tapmaya başladılar. Yüce Allâh, Hz. Mûsâ'ya "Biz senden sonra kavmini imtihan ettik; Sâmirî de onları saptırdı"[39] diye haber verince Hz. Mûsâ kızgın/öfkeli bir şekilde İsrâiloğulları'nın yanına döndü. Kardeşi Hz. Hârûn'a "Ey Hârûn! Saptıklarını gördüğünde bana uymana ne engel oldu? Yoksa emrime karşı mı geldin?' dedi. (Bunun üzerine) Hârûn: 'Ey anamın oğlu! Saçımı sakalımı çekme. Şüphesiz ben, İsrâiloğullarının arasını açtın, sözüme uymadın demenden korktum' dedi".[40] Ardından Hz. Mûsâ, Sâmirî'ye "Ya senin derdin neydi?"[41] deyince o da "Ben onların görmediği şeyi gördüm. Elçinin izinden bir avuç avuçladım da onu attım. Böyle yapmayı bana nefsim güzel gösterdi"[42] diye yanıt verdi. Bunun üzerine Hz. Mûsâ hiç kimseyi bir daha yanıltıp saptırmaması için Sâmirî'nin insanlarla konuşmasını/görüşmesini yasaklayarak onu yanından kovdu ve yaptığı buzağı heykelini de yakıp kül ederek denize attı.[43] Bu davranışıyla Hz. Mûsâ, İsrâiloğulları'na tanrı olarak taptıkları buzağı heykelinin acziyetini göstererek onları tekrar tevhîd inancına dâvet etti.

Hz. Hârûn'un nasıl, nerede ve ne zaman öldüğü konusunda Kur'ân'da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Buna karşın Tâberî (ö. 310/923) onun Hz. Mûsâ'dan önce öldüğü konusunda şu ilginç İsrâilî rivâyeti nakletmektedir. Bir gün Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn beraberce çöldeki mağaralara gittiklerinde Hz. Hârûn burada vefât etti ve Hz. Mûsâ onu buraya defnetti. Hz. Mûsâ İsrâiloğulları'nın yanına döndüğünde ona "Hârûn'a ne yaptın" diye sordular. O da onun öldüğünü söyledi. Bunun üzerine "Yalan söylüyorsun. Onu çok sevdiğimizden dolayı onu sen öldürdün" dediler. Bunun üzerine Hz. Mûsâ, Rabbine yalvardı. Yüce Allâh da İsrâiloğulları ile birlikte Hz. Hârûn'un mezarına gitmesini ona vahyetti. Hz. Hârûn'un mezarına vardıklarında Hz. Mûsâ ona şöyle seslendi: "Seni ben mi öldürdüm?" Bunun üzerine Hz. Hârûn mezarından çıktı ve başını sallayarak "hayır" diye yanıt verdi. Hz. Mûsâ ona "Yatağına geri dön" dedi. Böylece İsrâiloğulları, Hz. Hârûn'u Hz. Mûsâ'nın öldürmediğini ve onun kendi eceliyle öldüğünü anlayınca oradan ayrılıp evlerine geri döndüler.[44]

---

35 eş-Şu'arâ 26/63.
36 el-'Arâf 7/142.
37 Tâhâ 20/88. Ayrıca bk. el-A'râf 7/147.
38 Tâhâ 20/91.
39 Tâhâ 20/85.
40 Tâhâ 20/91-94.
41 Tâhâ 20/95.
42 Tâhâ 20/96.
43 Tâhâ 20/97.
44 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'r-rasûl ve'l-mülûk* (Beyrût: Dâru't-Türâs 1387), 1/434.

3. TEVRÂT'TA HZ. HÂRÛN

Tevrât'ın İbrânîce nüshasında ismi "Aharon" şeklinde geçen "Hârûn" kelimesinin Filistin Süryânîcesi'nden Arapça'ya geçtiği tahmin edilmektedir.[45] Kur'ân'a kıyasla Tevrât'ta Hz. Hârûn'un hayatı, ailesi ve nübüvvet/risâlet faaliyetleri hakkında teferruatlı bilgiler bulunmaktadır. Ancak Kur'ân'da olduğu gibi Hz. Hârûn Tevrât'ta da Hz. Mûsâ'nın yanında ikinci planda yer almaktadır. Bununla beraber özellikle buzağı heykelinin yapımı konusunda Kur'ân ile Tevrât arasında birbirine tamamen zıt bilgiler bulunmaktadır.

Tevrât'a göre Hz. Hârûn Levi ailesinden Amram ile Yokebed'in oğludur.[46] Amminadab'ın kızı Elişeba ile evlenen Hz. Hârûn'un Nadab, Abihu, Eleazar ve İtamar adında dört erkek çocuğu olmuş[47] ve bunlar kâhinlikle meşgul olmuşlardır.[48] Hz. Mûsâ, Medyen'de ikâmet ettiği dönemde Hz. Hârûn Mısır'da kalmıştır. Firavun'un yanına vardıklarında Hz. Mûsâ seksen, Hz. Hârûn ise seksen üç yaşındaydı.[49] Firavun'un huzurunda yılana dönüşen asâ "Firavun: "Kendiniz için bir harika gösterin, diye size söyleyeceği zaman, Hârûn'a diyeceksin: 'Kendi değneğini al ve yılan olsun… Hârûn değneğini Firavun'un… kullarının önünde yere attı ve yılan oldu"[50] ve "Hârûn'un değneği onların değneklerini yuttu"[51] cümlelerinde görüldüğü üzere Hz. Hârûn'a aittir. Ayrıca bu değnekle Mısır'ın suları kana bulanarak balıklar telef olmuş, evleri ve avlularını kurbağalar basmış, tüm Mısır diyarı tatarcık ve at sinekleri tarafından istilâya uğramıştır.[52]

Hz. Mûsâ, Medyen dönüşü Horeb dağında İsrâiloğulları'nı Mısır'dan çıkarma emrini aldığında "ağzı ve dili ağır bir kişi" olduğunu belirterek bu görevi hakkıyla yerine getiremeyeceğini söyleyince "Rab Mûsâ'ya öfkelenip dedi: Senin kardeşin Levili Hârûn yok mu? Bilirim ki o iyi söyler. Hem de işte, o seni karşılamak için çıkıyor ve seni gördüğü zaman yüreği sevinecektir. Ve kendisine söyleyeceksin ve sözleri onun ağzına koyacaksın ve ben senin ağzınla ve onun ağzı ile beraber olacağım ve yapacağınız şeyi size öğreteceğim. Ve o, senin için kavma söyleyecek ve vâki olacak ki o senin için ağız olacak ve sen onun için Allâh gibi olacaksın. Ve alâmetleri onunla yapacağım bu değneği eline alacaksın"[53] diye vahyeder. Bunun üzerine Hz. Allâh, Hârûn'u İsrâiloğulları ve Firavun'a karşı "Hârûn senin peygamberin olacak. Sana emrettiğim bütün şeyleri sen söyleyeceksin ve kardeşin Hârûn Firavun'a söyleyecek, ta ki İsrâiloğulları'nı memleketinden salıversin"[54] diyerek Hz. Mûsâ'nın sözcüsü olarak görevlendirmiştir. Hz. Mûsâ'yı karşılaması için Rabbin emriyle "Allâh'ın dağı"na giden Hz. Hârûn, Hz. Mûsâ ile karşılaşıp kucaklaşır. Ve Hz. Mûsâ Rabbinden aldığı sözleri/vahiyleri mû'cizeler/alâmetlerle beraber kardeşi Hz. Hârûn'a öğretti. Ardından Mısır'a vardıklarında Hz. Hârûn, Hz. Mûsâ'dan öğrendiği vahiyleri İsrâiloğulları'nın ihtiyarlarına/önde gelenlerine bildirdi ve mû'cizeleri/alâmetleri onlara gösterdi. İsrâiloğulları'nın ihtiyarları bu vahiylerin ve mû'cizelerin Yüce Allâh tarafından

---

45 Ömer Faruk Kahraman, "Hârûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/254-256.
46 Çıkış 6/20.
47 Çıkış 6/23; Sayılar 3/2.
48 Sayılar 3/3-4.
49 Çıkış 7/7.
50 Çıkış 7/9-10.
51 Çıkış 7/12. Ayrıca bk. Çıkış 7/15-25.
52 Çıkış 8/2-18, 21-22.
53 Çıkış 4/14-17.
54 Çıkış 7/1-2.

gönderildiğini idrâk edince Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'un peygamber olarak görevlendirildiklerine inandılar. Firavun'un zulmünden ve esaretten kurtulma ümidiyle büyük bir sevinç içinde hemen Rabbin huzurunda secdeye kapanıp imânlarını izhâr ettiler.[55]

Yüce Allâh; Hz. Mûsâ'ya, "Seni Firavun'a Allâh gibi yaptım ve kardeşin Hârûn senin peygamberin olacak; sana emrettiğim bütün şeyleri kardeşin Hârûn Firavun'a söyleyecek"[56] diyerek onları beraberce Firavun'a gönderdi. Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn Firavun'a "İsrâil'in Allâh'ı Rab şöyle diyor: Kavmını salıver ki, çölde Bana bayram etsinler"[57] diyerek ondan İsrâiloğulları'nı serbest bırakmasını istediler. Ancak Firavun bunu kabul etmedi ve onlardan peygamber olduklarına dair mû'cize göstermelerini istedi. Bunun üzerine Hz. Hârûn asâsını yere attı ve asâ sihirbazların sihirlerini/yılanlarını yuttu.[58] Bu mû'cizeye rağmen Firavun İsrâiloğulları'nı Hz. Mûsâ ile göndermekten vazgeçince Yüce Allâh, Mısır halkına onları yola getirmek için on farklı musîbet/belâ gönderdi. Bu musîbetlerin bazılarında asâsını ırmağın sularına vurduğunda suların kana dönüşmesi, asâsını uzattığında Mısır'ın kurbağalarla dolması, tatarcık sinekleri tarafından istilâya uğramasında olduğu gibi Hz. Hârûn'un da rolü olmuştur.[59] Tevrât'ta bu asânın hem Hz. Mûsâ[60] ve hem de Hz. Hârûn'a âit olduğu belirtilmektedir.[61] Zira Firavun'un huzurunda yılana dönüşen asâ, Hz. Hârûn'a nisbet edilmiştir. İsrâil'in Amelikalılarla Refidim'de yaptığı savaşta Hz. Mûsâ asâsını yukarı kaldırdığında İsrâiloğulları galip geliyor aşağı indirdiğinde ise Amelikalılar üstün geliyordu. Bunun üzerine Hz. Hârûn ile Hur akşama kadar Hz. Mûsâ'nın ellerini yukarıda tuttular ve Hz. Mûsâ'nın hizmetkârı Yeşu[62] Amelikalıları kılıçtan geçirdi.[63]

İsrâiloğulları, Kızıldeniz'i aşıp ikinci ayın on beşinci gününde Elim ile Sînâ arasındaki Sin çölüne ulaştılar. Burada İsrâiloğulları arasında açlık baş gösterince Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'a Mısır'daki bolluk ve bereketten ayrıldıkları, aç susuz kaldıkları için şikâyette bulundular. Hz. Mûsâ'nın emri üzerine Hz. Hârûn onlarla konuştu ve Rablerinin onlara bıldırcın eti ve ekmek vereceğini müjdeledi.[64] Bu nimetlere eriştikten sonra Yüce Allâh; Hz. Mûsâ'ya Hz. Hârûn ile oğulları Nadab, Abihu ve İsrâil'in yaşlılarından yetmiş kişiyle Sînâ'ya çıkmalarını söyledi. Bu kişiler burada İsrâil'in Allâh'ını gördüler.[65] Ardından Hz. Mûsâ yardımcısı/hizmetkârı Yeşu ile beraber Rabbin şeriatını/emirlerini öğrenmek için yola koyuldu ve kırk gün kırk gece dağda kaldı. Kavmine önderlik ve rehberlik etmesi ve aralarında herhangi bir anlaşmazlık çıktığında onlara yol göstermesi için kardeşi Hz. Hârûn ve Hur'u onlara vekil olarak bıraktı.[66]

Hz. Hârûn, İsrâiloğulları'nın kırk yıl süren çöl hayatından usanıp Mısır'a dönmek istediklerinde[67] Hz. Mûsâ'nın yanında yer almış ve ona İsrâiloğulları'nı teskin etmede yardım

---

55 Çıkış 4/27-31.
56 Çıkış 7/1.
57 Çıkış 7/9.
58 Çıkış 7/8-13.
59 Çıkış 7/17-20; 8/3-18.
60 Çıkış 4/2-4.
61 Sayılar 17/6, 8.
62 Çıkış 24/13.
63 Çıkış 17/8-13.
64 Çıkış 16/1-21.
65 Çıkış 24/1-11.
66 Çıkış 24/14.
67 Sayılar 14/1-6.

etmiştir. İsrâiloğulları Kadeş'te bir müddet konakladıktan sonra tekrar yola koyuldular ve nihayet Edom diyarı sınırında bulunan Hor dağına vardıklarında Yüce Allâh, Hz. Mûsâ'ya Hz. Hârûn'un ecelinin geldiğini söyledi ve onu oğlu Eleazar'la beraber kavminin gözü önünde Hor dağının zirvesine götürmesini emretti. Hz. Mûsâ, Rabbin emri üzerine Hz. Hârûn'un elbiselerini çıkarıp oğlu Eleazar'a giydirdi ve Hz. Hârûn Hor dağında Mısır'dan çıkışın kırkıncı yılında, beşinci ayın birinde 123 yaşında vefât etti. Hz. Hârûn'un ölümü üzerine İsrâiloğulları otuz gün yas tutup ağladılar.[68]

4. HZ. HÂRÛN VE BUZAĞI HEYKELİ

Tevrât'a göre Yüce Allâh'a ortak koşmak kesin bir dille yasaklanmıştır. Hatta bu günahı işleyenlerin öldürülmesi emredilmiştir. Bu konu Tevrât'ta şöyle anlatılmaktadır: "Eğer aranızda peygamber… çıkarsa… ve bilmediğiniz başka ilahların ardınca yürüyelim ve onlara kulluk edelim, diye hakkında söylediği alâmet yahut hârika vaki olursa; o peygamberin yahut rüya görenin sözlerini dinlemeyeceksiniz… ve o peygamber, yahut o rüya gören öldürülecek… eğer kardeşin… gidelim ve başka ilahlara kulluk edelim derse ona uymayacaksın… ona acımayacaksın… onu gizlemeyeceksin… onu mutlaka öldüreceksin… ölsün diye onu taşlayacaksın."[69]

Bu ifâdeler açık bir şekilde bir taraftan Yüce Allâh'a şirk koşmayı mutlak manada yasaklamakta diğer taraftan da şirke düşenlerin kişinin peygamber bile olsa acımadan öldürülmesini emretmektedir.

Hz. Mûsâ, Sînâ'da Yüce Allâh'tan vahiy alırken onun geciktiğini düşünen İsrâiloğulları Hz. Hârûn'a gelerek "Kalk, bizim için ilâh yap, önümüzden gitsinler; çünkü Mûsâ'ya, bizi Mısır'dan çıkaran adama ne oldu bilmiyoruz. Ve Hârûn onlara dedi: Karılarınızın, oğullarınızın ve kızlarınızın kulaklarındaki altın küpeleri kırıp çıkarın ve onları bana getirin. Ve bütün kavm kendi kulaklarındaki altın küpeleri kırıp çıkardılar ve onları Hârûn'a getirdiler. Ve onu ellerinden aldı ve oymacı âletile ona biçim verdi ve onu dökme bir buzağı yaptı ve dediler: Ey İsrâil, seni Mısır diyarından çıkaran ilâhların bunlardır. Ve Hârûn onu gördü ve onun önüne bir mezbâh yaptı ve Hârûn ilan edip dedi: Yarın Rabbe bayramdır"[70] cümlelerinde ifâde edildiği üzere Hz. Hârûn ziynet eşyaları dökerek/eriterek İsrâiloğulları'na hiçbir itirazda bulunmadan bir buzağı heykelini yapmıştır. Bu ifâdeler yine Çıkış 32/23-24'de bu sefer Hz. Hârûn'un sözleriyle şöyle tekrar edilmektedir: "Bana dediler: Bizim için önümüzden gidecek ilâh yap; çünkü Mûsâ'ya, Mısır diyarından bizi çıkaran bu adama ne oldu, bilmiyoruz. Ve onlara dedim: kimlerde altın varsa kırıp çıkarsınlar ve bana verdiler ve onu ateşe attım ve şu buzağı çıktı. Ve Mûsâ kavminin dizginsiz olduğunu gördü."[71] Tevrât'ta şirk koşmanın cezasının "ölüm" olduğunun açık bir şekilde belirtilmesine rağmen, Hz. Hârûn'un ağzından çıkan bu cümleler onun buzağı heykeli yapımı konusunda kavmine karşı herhangi bir itirazda bulunmadığını göstermektedir. Hz. Allâh, buzağı heykeline tapanlar hakkında şöyle ferman buyurdu: "Herkes kılıcını beline kuşansın ve … kendi kardeşini, …

---

[68] Sayılar 20/22-29; 33/38-39; Tesniye 32/50. Tesniye 10/6'da Hz. Hârûn'un, İsrâiloğullarının Beerot Bene-yaakan'dan göç ettikleri Mosera'da öldüğü belirtilmektedir.

[69] Tesniye 13/1-10.

[70] Çıkış 32/1-6.

[71] Çıkış 32/23-25.

kendi arkadaşını ve … koşusunu öldürsün".[72] Bunun üzerine o gün İsrâiloğulları'ndan üç bin kişi öldürüldü[73] ve buzağı heykelini yapan Hz. Hârûn'a herhangi bir şey yapılmadı.

Buna karşın Tevrât'ta başka bir yerde Yüce Allâh'ın buzağı heykeline tapanları bağışlandığı belirtilmektedir. Buzağı heykeli yapılıp insanlar ona tapmaya başlayınca Yüce Allâh, Hz. Mûsâ'ya: "Git, aşağı in; çünkü Mısır diyarından çıkardığın kavmin bozuldu. Onlara emrettiğim yoldan çabuk saptılar; kendileri için dökme bir buzağı yaptılar ve ona secde kıldılar ve ona kurban kestiler"[74] diyerek onu kavminin yanına gönderdi. Hz. Allâh'ın: "Şimdi, beni bırak, onlara karşı öfkem alevlensin ve onları telef edeyim" sözleri üzerine Hz. Mûsâ, Yüce Allâh'a "Kızgın öfkenden dön ve kavmine karşı bu kötülüğe nadim ol. Kulların İbrâhîm'i, İshâk'ı ve İsrâil'i hatırla, onlara kendin üzerine ant ettin ve onlara dedin: Zürriyetlerinizi göklerin yıldızları gibi çoğaltacağım"[75] deyince "Rab kavmine edeceğini söylediği kötülüğe nâdim oldu"[76] ve onları cezalandırmaktan vazgeçti.

Hz. Mûsâ Hz. Hârûn'a "Bu kavm sana ne yaptı ki, onun üzerine büyük suç getirdin"[77] deyince o da "Efendimin öfkesi alevlenmesin; kavmi sen bilirsin, o kötülüğe âmadedir"[78] diyerek özür beyânında bulundu. Hz. Hârûn'un bu sözleri üzerine Hz. Mûsâ "Kavmin dizginsiz olduğunu"[79] anladı. Tevrât'ta buzağı heykelinin yapımı konusunda Hz. Hârûn hakkında "Çünkü Hârûn, onu düşmanlarına eğlence olmak üzere dizginsiz bıraktı"[80] cümlesinde görüldüğü üzere suçlayıcı ifâdeler bulunmaktadır.

Tevrât'a göre Hz. Hârûn'un "on emrin" ilki olan tevhîd ilkesini çiğnediği veya en azından bu işte katkısı olduğu görülmektedir. Bu yüzden Yüce Allâh, buzağı heykelini yapan Hz. Hârûn'a çok öfkelendi ve onu helâk etmek istedi. Fakat kardeşi Hz. Mûsâ'nın Yüce Allâh'a yalvarması üzerine onu helâk etmekten vazgeçti.[81] Sonuçta Hz. Mûsâ buzağı heykelini parçalayıp ateşte yakıp eriterek küle dönüşen tozlarını dağdan inen dereye savurdu.[82] Buna karşın aynı bölümde Hz. Mûsâ'nın buzağı heykelinin küllerini savurduğu suyu İsrâiloğulları'na içirdiği ifade edilmektedir.[83]

Diğer taraftan Tevrât'ta buzağı heykelini kimin yaptığı konusunda "Ve Rab kavmı vurdu, çünkü Hârûn'un yaptığı buzağıyı yaptılar"[84]; "Mûsâ Rabbe döndü ve dedi: Ah, bu kavm büyük suç ettiler ve kendilerine altın ilâhlar yaptılar"[85] ifâdelerinde de görüldüğü üzere çelişkiler bulunmaktadır. Yüce Allâh'a ortak koşma Tevrât'taki "on emrin" birinci, ikinci prensibiyle ve Kur'ân'da bu konuda anlatılanlarla tamamen çelişmektedir. Çünkü peygamber de olsa mü'minlerin hata yapmaları ihtimal dâhilindedir. Fakat tevhîd ilkesini tesis etmek ve insanları şirkten sakındırmak üzere Hz. Allâh tarafından seçilip vahiyle eğitilip

---

72 Çıkış 32/27.
73 Çıkış 32/28.
74 Çıkış 32/7-8.
75 Çıkış 32/12-13.
76 Çıkış 32/14.
77 Çıkış 32/21.
78 Çıkış 32/21-22.
79 Çıkış 32/25.
80 Çıkış 32/25.
81 Tesniye 9/20.
82 Tesniye 9/21.
83 Çıkış 32/20.
84 Çıkış 32/35.
85 Çıkış 32/31.

görevlendirilen bir peygamberin bir heykel yapması, insanların buna tapmalarına yardımcı olup izin vermesi asla düşünülemez. Kanaatimizce Hz. Hârûn'un risâlet göreviyle tamamen çelişen bu ifâdeler Tevrât'a sonradan eklenmiş ve bu durum Tevrât'ın kısmen tahrife uğradığını göstermektedir.

5. KUR'ÂN'DA SÂMİRÎ VE BUZAĞI HEYKELİ

Sâmirî ismi, Kur'ân'da İsrâiloğulları'nın Mısır'dan çıkışından sonra Hz. Mûsâ'nın vahiy almak üzere Tûr dağına çıktığında buzağı heykelinin yapımı ve ona tapılması bağlamında Tâhâ sûresi 85, 87 ve 95. âyetlerde üç defa geçmektedir. Sâmirî'nin nereli ve hangi dine mensup olduğu konusunda müfessirler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. İbn 'Abbâs, Sâmirî'nin ineğe tapan bir topluluğa mensup olduğunu, Mısır'a sonradan gelip yerleştiğini, zâhiren İsrâiloğulları'nın dinine girdiğini ancak kalbinde ineklere tapma inancını muhafaza ettiğini söylemektedir. Buna karşın onun Mısır halkından Hz. Mûsâ'nın komşusu olup ona iman edince onunla beraber Mısır'dan çıktığı belirtilmektedir. Bir diğer açıklamaya göre İsrâiloğulları'nın önde gelenlerinden olan Sâmirî'nin, Şâm topraklarında Sâmirâ diye bilinen ve bazı konularda Yahudilerden farklı inançlara sahip olan bir kabîleye mensup olduğu ifâde edilmektedir. Bazılarına göre de Sâmirî, Mısır civarındaki Bâcermâ köyündendi. Sâid b. Cübeyr (ö. 94/713 [?]) ise onun Kirmân ahalisinden olduğunu söylemektedir.[86] Bu bağlamda Mukâtîl (ö. 150/767) de Sâmirî'nin yaptığı buzağı heykeline İsrâiloğulları'ndan on iki bin kişinin taptığını belirtmektedir.[87]

Kur'ân-ı Kerîm'e göre Yüce Allâh, Hz. Mûsâ'ya Tûr'da vahiy alırken kavminin Sâmirî tarafından yapılan buzağı heykeline tapmaya başladığını "Biz, senden sonra kavmini imtihan ettik. Sâmirî onları saptırdı"[88] diye haber verince Hz. Mûsâ kızgın/sinirli bir şekilde kavminin yanına dönerek neden Hz. Allâh'a verdikleri sözden döndüklerini onlara sordu.[89] Onlar da "Biz sana verdiğimiz sözden kendi irademizle caymadık. Biz yanımıza Mısırlıların ziynet eşyalarından bir miktar yük almıştık; onları ateşe attık. Sâmirî de aynı şekilde attı"[90] diye yanıt verdiler. Ardından Kur'ân, Sâmirî'nin "Böylece Sâmirî onlara böğüren bir buzağı heykeli yaptı. 'İşte sizin ve Mûsâ'nın tanrısı budur. Fakat Mûsâ onu burada unuttu"[91] sözünü nakletmektedir. Hz. Mûsâ, Sâmirî'ye buzağı heykelini yapmadaki amacının ne olduğunu sorması üzerine "Ben onların görmediğini gördüm. Elçinin izinden bir tutam alıp attım. Nefsim bana bunu hoş gösterdi"[92] diye yanıt verdi. Bunun üzerine Hz. Mûsâ "'Bana dokunmayın!' diyeceksin; ayrıca seni kesinlikle kurtulamayacağın bir ceza günü beklemektedir"[93] diyerek onu yanından kovdu ve yaptığı buzağı heykelini yakıp küle çevirerek tozlarını denize atıp İsrâiloğullarına sadece Yüce Allâh'a kulluk etmeleri

---

86 Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 11/148; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/79.
87 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 2/338.
88 Tâhâ 20/85.
89 Tâhâ 20/86.
90 Tâhâ 20/87.
91 Tâhâ 20/88.
92 Tâhâ 20/96.
93 Tâhâ 20/97.

konusunda uyardı.[94] Sâmirî'nin adı geçmeden buzağı heykeline "el-i'cle" kelimesiyle Bakara 51-52, 54, 92, 93; Nisâ 153 ve A'râf 152. âyetlerinde de atıf yapılmaktadır.

SONUÇ

Hz. Hârun, Sâmirî ve buzağı heykeli kıssası bağlamında Kur'ân-ı Kerîm ve Tevrât incelendiğinde birbiriyle örtüşen noktaların yanı sıra çelişen birçok nokta da bulunmaktadır. Bu kıssa Kur'ân'da Tâhâ 85-89; Tevrât'ta ise Çıkış bölümünün 32. Bab'ında yer almaktadır. Olay her iki kitapta da Hz. Mûsâ'nın Tûr dağına vahiy almak için çıktığı esnada gerçekleşmiştir.

Mû'cizelerin zuhûr ettiği "asâ" Kur'ân'da Hz. Mûsâ'ya aitken Tevrât'ta bu asâ bazen Hz. Mûsâ'ya bazen de Hz. Hârûn'a nispet edilmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm Firavun'un sihirbazları ile yapılan mücadelede asâ'yı atan kişinin Hz. Mûsâ olduğunu söylerken Tevrât bunu Hz. Hârûn olarak vermektedir. Aynı şekilde buzağı heykelini yapan Tevrât'a göre Hz. Hârun'dur. Kur'ân'da ise bu heykeli yapan kişinin adı Sâmirî olarak verilmekle beraber Sâmirî'nin bu girişimine karşı Hz. Hârûn'un şiddetle karşı çıktığı özellikle ifâde edilmektedir. Ayrıca buzağı heykelini yapanın Kur'ân'da cezalandırıldığı anlatılırken Tevrat'ta bu fiil cezasız kalmış görünmektedir. Diğer taraftan buzağı heykeline tapanların cezası konusunda Tevrât'ta çelişkili ifâdeler bulunmaktadır. Bir yerde bir günde üç bin kişinin öldüğü söylenirken bir başka yerde Hz. Mûsâ'nın duasıyla bunların affedildikleri anlatılmaktadır.

Diğer bir fark da Kur'ân'daki buzağı heykelinin ses çıkarma özelliğinden bahsedilirken Tevrât'ta bundan bahsedilmemesidir. Bütün bunların yanı sıra hem Kur'ân'da hem de Tevrât'ta Hz. Hârun, Hz. Mûsâ'nın yanında ikinci planda yer almaktadır. Son olarak şunu ifade etmek gerekir ki peygamberlerin en temel görevi insanları tevhîde dâvet etmektir. Hz. Hârûn da bir peygamber olarak bu görevini en güzel şekilde îfâ etmiştir. Tevrât'ta şirk koşmanın cezası ölüm olmasına rağmen buzağı heykeli gibi şirk unsuru olan bir nesneyi peygamber olan Hz. Hârûn'un yapmış olması ya da buna aracılık etmesi anlaşılabilir bir durum değildir. Dolayısıyla bu meyandaki ifadelerin Tevrât'a sonradan eklendiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Abduh, Muhammed. *Tevhîd Risâlesi*. çev. Sabri Hizmetli. İstanbul: Risâle Yayınları, 1986.

Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989.

Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî. *Ta'rîfât*. çev. Abdülaziz Mecdî Tolun. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014.

Elif Efendi, Hasîrîzâde. *en-Nûru'l-Furkân*. Haz. Mustafa Koç - Eyyüp Tanrıverdi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı Yayınları, 2015.

İsfehânî, Râgıb. *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 2006.

Kahraman, Ömer Faruk. "Hârûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/254-256. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Kitâb-ı Mukaddes. İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 1969.

[94] Tâhâ 20/97-98.

Kurtubî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. *el-Câmi‘ li ahkâmi’l-Kur’ân*. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1995.

Kuşeyrî, ‘Abdülkerîm b. Hevâzin b. ‘Abdilmelik. *Letâifü’l-işârât*. Thk. İbrâhîm el-Besyûnî. Mısır: el-Hey’etü’l-Mısriyyetü’l-‘Âmme li’l-Kitâb, ts.

Mukâtil b. Süleymân, Ebü’l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. Thk. Ahmed Ferîd. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 2003.

Nesefî, ‘Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd. *Medâriku’t-tenzîl ve hakâiku’t-te’vîl*. Beyrut - Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 2014.

Okuyan, Mehmet. *Kur’ân Sözlüğü*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015.

Râzî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. ‘Ömer Fahruddîn. *Mefâtîhu’l-gayb*. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1420.

Semînü’l-Halebî, Ahmed b. Yûsuf b. ‘Abdüddâim. *‘Umdetü’l-huffâz fî tefsîr-i eşrafi’l-elfâz*. Thk. Muhammed Bâsil ‘Uyûnu’s-Sûd. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1996.

Taberî, Ebû Ca‘fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu‘l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*. Thk. Sıdkı Cemîl el-‘Attâr. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 2001.

Taberî, Ebû Ca‘fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu’r-rasûl ve’l-mülûk*. Beyrût: Dâru’t-Türâs 1387.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur’ân Dili*. İstanbul: Yenda Yayınları, 2001.

Zemahşerî, Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. ‘Ömer b. Muhammed. *Keşşâf*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1995.

THE PLACE OF SLAVIC MYTHOLOGY IN FOLK BELIEFS

SLAV MİTOLOJİSİNİN HALK İNANIŞLARINDAKİ YERİ

Dr. Abdulali ALIEV
Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/TÜRKİYE
orcid.org/0000-0002-7934-3350

Abstract

The mythological perception of the world appears as the dominant form of social consciousness in which people contribute to a deeper understanding of natural phenomena. Any mythology transcends the forces of nature and shapes them with the help of imagination. Mythology cannot simply be called the remnant of "primitive" thought. There are a lot of mythological symbols and meanings in people's lives. All of these are a precious part of the legacy that had begun with primitive societies and reached today's modern people. Slavic mythology, which is unique, took shape over a long time in the process of separating it from the Indo-European community and interacting with the mythology and religions of neighbouring folks around the 2nd-1st millennium BC. Indo-European mythology is also understood as the "overall" mythologies of all ancient Indo-European folks. The pre-Christian Pagan Slavic society's visions of the universe are the focus of opinions about the world and the people in it. The ancestors of the Slavs did not separate themselves from the environment and purely humanised the whole nature by attributing some of the attributes of people, such as intelligence, power, cunning, good and evil, to natural events and animals. Accordingly; Perun, the god of storms and troops, Veles, protector of animals and god of the afterlife, twin gods Jarilo and Morana, the god of wind Stribog, who has won superior victories over enemies, Mokosh, goddess of weaving and sliver, and Dažbog, gods of the sun, are a clear manifestation of the interaction between peoples. In this context, many gods and divine beings in Slavic mythology manifest themselves in the Indo-European connection. The interaction of Slavic mythology with the mythology of other societies and its influence on folks' beliefs are still visible currently.

Key Words: Slav, Mythology, Perun, Veles, God

Özet

Dünyanın mitolojik algısı, insan tarafından doğal fenomenlerin daha derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunan, sosyal bilincin baskın biçimi olarak karşımıza çıkar. Herhangi bir mitoloji, hayal gücünün yardımıyla doğanın güçlerini aşar ve onu şekillendirir. Mitoloji, sadece "ilkel" düşüncenin kalıntısı olarak adlandırılamaz. İnsanların hayatında mitolojik semboller ve anlamlar fazlasıyla yer almaktadır. Tüm bunlar ilkel toplumlardan başlayarak günümüz modern insanına kadar ulaşan insanlık mirasının değerli bir parçasıdır. Özgün bir yapı arzeden Slav mitolojisi de, Hint-Avrupa topluluğundan ayrılma sürecinde ve MÖ II.-I. bin yıllarında komşu halkların mitolojisi ve dinleriyle etkileşime girerek uzun bir zaman içinde oluşmuştur. Hint-Avrupa mitolojisi aynı zamanda tüm eski Hint-Avrupa halklarının mitolojilerinin "toplamı" olarak anlaşılmaktadır. Hıristiyanlıktan önceki Pagan Slav toplumunun evrenle ilgili tasavvurları, dünya ve içindeki insan hakkındaki görüşlerin odak

noktasıdır. Slavların ataları kendilerini çevreden soyutlamayarak insanda bulunan akıl, güç, kurnazlık, iyilik, kötülük gibi bazı kuvve ve istidatlarını doğal olaylara ya da hayvanlara atfederek tüm doğayı saf bir şekilde insanlaştırdılar. Fırtına ve askeri birliklerinin tanrısı Perun, hayvanların koruyucusu ve öte dünya tanrısı Veles, ikiz tanrıları Yarilo ve Yariliha, düşmanlara karşı üstün zaferler kazanan rüzgâr tanrısı Stribog, dokuma ve eğirme tanrıçası Mokoş, güneş tanrısı Dajbog gibi tanrılar, halklar arasındaki etkileşimin bir tezahürüdür. Bu bağlamda Slav mitolojisinde yer alan birçok tanrı ve tanrısal varlıklar, Hint-Avrupa etkileşiminde kendini göstermektedir. Slav mitolojisinin diğer toplumların mitolojisi ile etkileşimi ve halkların inanışları üzerindeki etkisi günümüzde de görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Slav, Mitoloji, Prun, Veles, Tanrı.

THE ROLE OF RELIGIOUS BELIEFS IN THE SPACES FOR DIALOGUE AND COEXISTENCE OF YOUNG PEOPLE

Sonia García-Segura
Maria José Martínez-Carmona
Carmen Gil del Pino
University of Cordoba (Spain)

Abstract

The role that religion plays in society, in general, and in educational systems is as powerful as it is resilient, which is why there are large and visible differences between European countries. The promotion of spaces that enable peaceful coexistence and interreligious dialogue is, therefore, essential, and implies addressing confessional pluralism from different perspectives. This quantitative study uses the REDCO questionnaire as a specific tool, administered to 385 young people between 12 and 18 years of age in the province of Cordoba (Spain). The objective is focused on understanding their position towards religion and their opinion about the attitudes of other young people towards different religious practices. The analysis of the data reveals that for the subjects questioned, religion is significant, with family and school being their main sources of information, placing the religious community and friends on a secondary level. The results highlight the respect and consideration shown to believers and the possibility of being religious without adhering to a certain creed. Moreover, these young people share with those from other countries their view of the value of religion in history and of the variations that may occur in their own beliefs, although these do not determine their life. If follows from the above that it is necessary to promote interreligious dialogue beyond the private sphere, by opening bridges that bring together the great diversity of worldviews and confessions typical of a world that is globalised and in continuous communication.

ROLE OF CHRISTIAN MORAL EDUCATION IN PREVENTING ANTISOCIAL BEHAVIOUR

Doina Toma[a] , Patricia Runcan[b] and Remus Runcan[c]*

[a]MA, Divitia Gratiae University from Chișinău, Republic of Moldova

[b]Associate Professor, Social Work Department, West University of Timișoara, România

[c] Lecturer, Faculty of Educational Science, Psychology, and Social Work, *Aurel Vlaicu* University of Arad, Romania

Abstract

The theoretical documentation of this work was carried out around the notions of education, moral-Christian education, character, and prosocial behaviour. These aspects were analysed with the aim of clarifying the research theme and of demonstrating, from a theoretical point of view, the importance and influence that moral-Christian education can have in and on the life of an individual, particularly in the lives of children and adolescents. The main purpose of the research was to identify and assess the influence that moral-Christian education has or can have in developing the prosocial behaviour of students both at school and in society. Thus, the ways in which moral-Christian education is taught in schools were identified and analysed and the influence it has in the shaping of the character and behaviour of the students was assessed; finally, the identification and analysis of the possibility of using moral-Christian education as a method of promoting and developing prosocial behaviour were carried out. The research method used in the study of this reality is a qualitative one; it involves interviewing several respondents, deliberately selected from the most active participants in accordance with the theoretical needs of the study and the characteristics of the subjects. The method chosen for this qualitative research is the interview, and the working tool used is the semi-structured, individualized interview guide organized on the research topic. There were twelve respondents in three different groups: students, teachers, and parents. Research results show that moral-Christian education has a real influence on the shaping of character and on the development of prosocial behaviour among children and adolescents, but this must be done completely in a consistent way, while the teachings given must be experienced primarily by the pastors.

Keywords: Education, moral-Christian education, character, prosocial behaviour.

Introduction

Lately, there has been a moral crisis in society that is increasingly profound and visible. “Crime and corruption, laziness, neglect and lack of accountability, lying and selfishness, drunkenness, smoking, drug use, sexual debauchery, etc. are deeply rooted.” (Mihălţean & Aghioritul, 2001, 53) All negative aspects of moral-spiritual degradation greatly affect the institution of the family, which underlies any society, and affect school as an institution that is meant to participate actively in the process of shaping the young generation. Our society has come to be more helpless than ever, and this is because, for a very long time, Christian moral values have been neglected. (*ibidem*)

At the same time, people living a life ruled by Christian moral principles and values are proof that, being focused on Divine values, they are aware of their personal purpose and mission on earth, which leads to the development of behaviour that brings much benefit to society. This brings people to become more and more aware that "immorality is the appropriate environment of crime, and authentic Christian spirituality and morality are the basic pillars of a society in the making" (*ibidem*) In order to solve and improve the state of today's society, "requires the reorientation and implementation of education for and through values, which implies the interdisciplinarity of spiritual values based on Christian moral education." (*ibidem*)

Following many discussions between the church, the authorities, and civil society on the introduction of religion in schools, this was achieved in 2010. Thus, according to decision No. 596 of 02.07.2010 of the Government of the Republic of Moldova on the teaching of religion in educational institutions, published in the *Official Gazette* No. 114-116 of 06.07.2010, religion was introduced in the school curriculum but, in order to respect the rights to freedom of religion of each individual, it was introduced only as an optional discipline. It is believed that Christian moral education can have a positive influence on children's lives and on the development of their character and behaviour, so the goal of this study was to investigate how teaching Christian moral values and principles influence students' prosocial behaviour both at school and in society.

Thus, through qualitative research, through discussions with teachers driven by Christian principles and values and who, through their own life and discourse, convey these Christian moral values to their students, it is possible to understand whether they have changed or can change an individual's behaviour.

Christian Moral Education

The *Explanatory Dictionary of the Romanian Language* explains the meaning of the word ***education*** as follows: "a set of measures systematically applied to the shaping and development of the intellectual, moral or physical attributes of children and youth or of people, of society" (Mihălţean & Aghioritul, 2001, 55). Christian moral education is the process by which students are systematically transmitted information on Christian moral values and principles. This is not only referring to "going through a certain discipline, but to achieve genuine moral-spiritual growth" (*ibidem*). Christian moral education provides a guide in the knowledge of how God relates to each individual, to mankind, to nature, to family, to the church, etc. Christian moral education is food for the soul, it is the food through which eternal values are sown, it is "the basis upon which [every human being] must build its existence [to ensure] stability in these times of unprecedented change" (Campbell, 2011, 160).

Character

The meaning of the word ***character*** word in Romanian language dictionaries is "the combination of a person's fundamental mental-moral attributes, which manifest themselves in his/her behaviour, in his/her ideas, and in his/her actions".

Character is an essential quality; a person's moral constitution is "the inner quality of an individual who manifests itself in behaviour, or what determines whether a person will

behave in an honourable or dishonourable manner" (Yates, 2007). Thus, a person, if he/she acquires certain psychic-moral values, will live and behave according to them.

Prosocial and Antisocial Behaviour

Behaviour is defined as "way to act in certain circumstances or situations; comportment, conduct, demeanour" (DEX'09). In the case of adolescents, the family represents the central nucleus where "prosocial behaviours, the sense of responsibility for the well-being of the others, and altruism are shaped" (Pahlavan, 2011, 233).

Prosocial behaviour is "that intentional, out-of-professional and oriented towards sustaining, preserving, and promoting social values behaviour". It refers to actions such as helping others, defending property, self-sacrifice, sacrifice for justice, etc. (Chelcea,1996, 30).

Antisocial behaviour is behaviour that "distances itself from the main norms and social values, that deviates, in this negative sense, from them" (*ibidem*, 29). People who engage in antisocial behaviour do not comply with generally accepted social norms and act in contradiction with dominant social values.

Antisocial behaviour means intimidation, teasing, calling names, humiliating, being sarcastic, being careless, dispossessing, manipulating, hurting feelings, marginalizing, spreading gossip or false rumours (Lapoşina, 2014, 230).

Research Method

Design

As an approach to studying this reality, qualitative research was chosen to assess the influence of Christian moral education in the acquisition and development of prosocial behaviour. This involves interviewing several respondents "deliberately selected from among the most active participants […] according to the theoretical needs of the study and the characteristics of the subjects" (Sârbu & Streinescu, 2012, 128). The method of research was the interview, the tool used is the semi-structured individual interview guide organized around the research topic.

Participants

Three people were been selected who, at the time of the research, were teaching different disciplines in schools or high schools in the Municipality of Chişinău, Republic of Moldova, and were principal teachers actively involved in the lives of their students. The snowball sampling was used to select the subjects according to the criteria of relevance, i.e., people living according to Christian moral values and principles.

Materials

The semi-structured interview guide was organized around the research topic and according to the research questions. Interviews were conducted in private meetings arranged with subjects (teachers from schools or high schools), with each conversation being recorded with their consent. Interviews lasted about 40-60 minutes. After the recording, the interviews were transcribed in accordance with the research questions and classified in order to facilitate the further interpretation of the research data.

The interview guide consisted of 8 questions that were grouped as follows:

- Questions 1-2 were formulated to find out how teachers understand the meaning of Christian moral education and how they guide an individual's behaviour;
- Questions 3-5 tried to find answers about how teachers can contribute to the development of prosocial behaviour in students and the ways in which they do so, listing some of the principles and values they convey;
- Questions 6-7 were aimed at finding out how students engage in social activities as a result of the appropriation of these values;
- Question 8 concerned the possibility of using Christian moral education as a method of prevention of antisocial behaviour development.

Procedure

After the survey application, the transcripts for each interview were carried out because "the collected data must be brought from their original form to an analysable form" (Popa, 2016, 21).

Data Analysis

The results of the qualitative research are presented in a synthetic and structured narrative form to "help the reader better understand the specific problems investigated" (Tutty *et al*., 2005, 139).

Below are the most representative and important observations related to the influence of Christian moral education in the development of prosocial behaviour, according to the information obtained from interviewing teachers with the help of the semi-structured interview guide.

Results

Christian moral education: can it make the difference?

According to the teachers interviewed, Christian moral education is a training through which theistic concepts of the world and life are promoted; they mentioned that this education *"cannot be done by anyone, but by a person who lives with the values that he/she promotes"* (L., headmistress, teacher of Romanian language and literature). It was also specified that there is a great difference between people who live according to Christian moral values and those who disregard these values, so they mentioned that people who promote Christian values show fair, pleasant, agreeable, polite, and less selfish behaviour *"because man without fear of God has no moral perspectives"* (C., headmistress, teacher of Romanian language and literature).

Could teachers contribute to the development of prosocial behaviour?

Teachers believe that the transmission of Christian values in schools is necessary and, based on their experience, they certainly affirm that this has helped to develop prosocial behaviour among students *"because a person who lives and promotes Christian moral values is honest, and he/she will advocate for truth and the good of one's neighbour, will contribute to the end of corruption, and will fight for a healthy society"* (C., headmistress, teacher of Romanian language and literature). It is also worth noticing that teachers have stated that this task is the direct responsibility of the parents, but because of *"the uncensored allegation of information on social media and in the media, and because of the radical changes taking place in society, families degrade and no longer fulfil their purpose to educate their children*

in a Christian moral spirit, this initiative is welcome in school" (L., headmistress, teacher of Romanian language and literature).

The methods by which teachers convey Christian values and principles whenever possible are *illustrations*, *stories*, *associations*, *role-playing games*, *extra-curricular activities*, and, especially, *charity activities.*

Among the basic principles and values that teachers promote are the theistic conception of the world and life; living a life according to the theistic conception; God is the Creator of the universe and of man; man must reflect the image of God and the character of God; do to the others what you want others to do to you; see the other above oneself; respect and love every person, hate only evil deed, sin; and help those in need.

Sensitive to society's needs?

When, by appropriating Christian moral values and living according to them, one cannot remain indifferent, one cannot be insensitive to the hardships experienced by those around him/her. This is also confirmed by teachers, who organize various extracurricular activities with students to train and motivate them to be more receptive and sensitive to others. A teacher, in the interview, told the story of how the children reacted when they went, with the whole class, to a boarding school, where there were children with disabilities: after this experience, they began to be more thankful and sensitive; these are the words of one of the students quoted by their teacher: *"what I understood is that it is possible to enjoy anything... For those kids, we were the ones who made their day more beautiful and colourful. What we have done is insignificant and it is just a start for some of us... What I experienced is indescribable, every smile of theirs made me understand that these children are special, little people who need daddy's love and us. They need us, every one of them."* (9th grade student)

Teachers also confirmed with all conviction that Christian values can influence the development of prosocial behaviour.

Christian Moral Education as A Method of Preventing Antisocial Behaviour

It is God who transforms lives, only with Him can man be better, more loving, and show compassion and love for his neighbour. Teachers supported the idea of using Christian moral education as a method of preventing antisocial behaviour, considering it to be the one that is at its core *"because only a man who has God at the base of his conception of the world and life will promote prosocial behaviour, and this will not be a result of his endeavours, but the result of a Christian way of life"* (L., headmistress, teacher of Romanian language and literature)

Research Limits

Since this research is a qualitative one and expresses the opinions of an insignificant number of people, the information obtained cannot be representative and validated for the entire population.

Then, because of space limits, we have chosen the answers that we considered the most significant and interesting.

The shaping of the character from which the behavioural manifestations emerge is primarily a duty of the family, of the parents – the ones who, through all that they are, what

they say, and do, shape the children; the teachers are the ones who can only influence a small part in the process of shaping the character of the students. Thus, the failure of those who promote Christian values in school cannot be considered as proof of the futility of promoting these values.

Conclusions

Individual interviews confirmed that Christian moral education influences prosocial behaviour and leads to its development.

Results show that these are difficult times where the behaviour of children, adolescents, and young people is increasingly difficult: parents neglect their responsibilities, children grow up being educated by modern technologies, which profoundly and irreversibly affects their development, so teachers have a great deal of work and responsibility. Teachers living according to Christian values and principles try, by all possible methods, to influence the behaviour of their students.

Parents and teachers can and should work together to shape a healthy generation, and this must be done with Heavenly Father's help and guidance, promoting and harnessing Christian values and principles.

References

1. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan". (2009). *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Univers Enciclopedic Gold. (*DEX'09*)

2. CAMPBELL, R. (2011). *Educaţia prin iubire,* Ediţia a III-a. Bucureşti: Editura Curtea Veche.

3. CHELCEA, S. (1996). *Comportamentul prosocial.* In M. Sleahtiţchi (Ed.), *Câmpul social: Intervenţii psihopedagogice*. Chişinău: Editura Ştiinţa.

4. *Hotărârea Nr. 596 cu privire la predarea religiei în instituţiile de învăţământ.* Chişinău: Guvernul Republicii Moldova.

5. LAPOŞINA, E. (2014). Dimensiuni Contemporane în formarea personalităţii copilului şi adolescentului. In *Comportamentul de Bullying în școală ca forma incipientă a violenței* (228-234). Chişinău: Ministerul Educației al Republicii Moldova.

6. MIHĂLŢAN, I. &AGHIORITUL, N (2001). *Educaţia moral-spirituală. Ghid conceptual.* Chişinău: Departamentul Educație, Știință, Tineret şi Sport.

7. PAHLAVAN, F. (2011). *Comportamentul agresiv.* Iași: Institutul European.

8. POPA, M. (2016). *Metodologia cercetării, Note de curs - Noțiuni de cercetare calitativă*. Available at: http://www.apio.ro/upload/mc11_cerc_calit_12.pdf. Accessed on March 20, 2021.

9. SÂRBU, A. E. & STRĂINESCU, I. (2012). *Metode de cercetare sociologică.* București: Editura Universității din București.

10. TUTTY, L. M., ROTHERY, M. A. & GRINNELL, R. M. (2005), *Cercetarea Calitativă în Asistența socială. Faze, etape și sarcini.* Iași: Polirom.

11. YATES, J. & YATES, S. (2007). *Caracterul contează!* Oradea: Societatea Biblică din România.

ETHICAL PREVIOUS KNOWLEDGE OF JUNIOR RESEARCHERS

Nielce Meneguelo LOBO DA COSTA[1*], Susana Nogueira DINIZ[2], Carlos Alexandre Felício BRITO[3]

[*1,2] Post-graduation Program in Science and Health Education, Anhanguera University of São Paulo, São Paulo, Brazil.

[3]Post-graduation Program in Innovation in Higher Education in Health, Municipal University of São Caetano do Sul, São Paulo, Brazil.

Abstract

Research involving human beings has assumed an important role in the trajectory of humanity, especially for scientific progress towards the preservation of Health, physical and mental integrity, and life quality. The research community and the general population needs to adopt and establish control mechanisms, so that research with humans is carried out within strict ethical principles. In this sense, some questions arise: what is the previous knowledge of beginning researchers on research ethics? Do beginning researchers know what precautions should be taken to protect participants in human beings' research? **Objective:** the aim was to identify students' previous knowledge on ethical principles to develop research with human beings in Science and Health Education. **Method:** the research methodology was quali-quantitative with data collection through an open questionnaire applied to 26 educational beginning researchers, that were professionals of different knowledge areas: 53% of Health Sciences, 27% of Human Sciences, 4% of Social Sciences, 8% of Exact and Earth Sciences, and 8% of Engineering. **Results:** The automated content analysis identified five Clusters of previous knowledge, subdivided into two sub corpus "Ethics and Principles" and "Risks and benefits", pointing out the existence of previous knowledge about the concept of Ethics on research with human beings, but only as regards basic ethical principles, it appears that beneficence, non-maleficence, and autonomy were cited, with no mention of the justice principle. **Conclusion:** this research reinforces the need to discuss Ethics in Research with beginning researchers in Teaching.

Keywords: Ethics. Content analysis. Basic Knowledge. Teaching.

INTRODUCTION

Research involving human beings has assumed an important role in the trajectory of humanity, especially for scientific progress towards the preservation of Health, physical and mental integrity, and life quality. The research community and the general population needs to adopt and establish control mechanisms, so that research with humans is carried out within strict ethical principles.

Ethics, according to Savater (2004), is an art or philosophy that tries to explain why we follow moral values and whether they are adequate or not. A basic premise of ethics is not to harm any human being, not to offend another person, as well as not to mistreat any individual.

Morality concerns the concrete behaviours and values that we adopt daily. However, moral rules, which are linked to customs, do not always meet ethics. Therefore, morals and ethics are different, although there is a strong link between them.

As Diniz et al (2018, p. 227) explain: "Ethics is a cultural dimension that is intrinsically human, that underlines the construction of values to guide moral action". This moral action, aimed to protect researched human beings needs to be very well conducted. Researchers, research funding agencies, governments and the general population need to reflect on the establishment of control mechanisms, so that research with humans is carried out within strict ethical principles.

In this sense, some questions arise: what is the previous knowledge of beginning researchers on research ethics? Do beginning researchers know what precautions should be taken to protect research participants with human beings? Do they position themselves in relation to the procedures adopted in the research they conduct or in those in which they are part of the research team?

The main Brazilian norms "Resolução 466/2021" (Brasil, 2012) and "Resolução 510/2016" (Brasil, 2016), that legislate research with human beings are based on the Helsinki Declaration. As a reference for national guidelines on ethics in research with humans the Brazilian resolutions stablished the ethical foundations that essentially characterize them as: being fair and equitable, always respecting human dignity, respecting the freedom and autonomy of the participating human being, considering the rights of the participant, analysing the risks and potential benefits of the research, avoiding the damage that can be predicted and the need to obtain the participant's free and informed consent. In summary, there are four fundamental ethical principles: autonomy; non-maleficence, beneficence, and justice, according to Beaucahmp and Childres (1979). Therefore, we find that the Brazilian regulations are in line with the International Guidelines, that will support the analysis of the data, in order to allow us to compare the previous knowledge of the beginning researchers with that recommended by the legislation. So, the aim of this study was to identify students' previous knowledge on ethical principles to develop research with human beings in Science and Health Education.

MATERIALS AND METHODS

The research methodology was quali-quantitative (Creswell, 2007) with data collection through an open questionnaire. The investigation was carried out in a course on Ethics in Research in Science and Health Education. The course was addressed for beginning researchers in the Teaching area, during the second semester of 2019. At the beginning of the course as the first activity we have done a diagnostic of the students' knowledge, and a questionnaire was applied to collect information. Such activity lasts approximately 2 hours.

The participants were 26 educational beginning researchers, that were professionals of different knowledge areas: 53% of Health Sciences, 27% of Human Sciences, 4% of Social Sciences, 8% of Exact and Earth Sciences, and 8% of Engineering.

The questionnaire made up of 5 open questions on the ethical principles in research with human beings and a humanistic and social interpretation of the researcher / research

participant relationship for the establishment of limits that will involve the research in the science area of the health.

The instrument was composed of the following questions: 1) What is ethics in research involving human beings? 2) What principles should apply to ethics in research with human beings? 3) Is it necessary to consider ethical aspects evaluation in the Nature Science Teaching research? 4) The research involving human beings always include risks and benefits for the participant? 5) Describe some examples of risks and benefits for the participant.

The Analysis method was the Automated Content Analysis (Grimmer and Stewart, 2013), which identified five Clusters of participants' previous knowledge, subdivided into two sub corpus: "Ethics and Principles" and "Risks and benefits".

That analysis was made with software Iramuteq (Interface de R pour les Analyses Multidimensionnelles de Textes et de Questionnaires) in the 0.7 Apha 2 (http://www.iramuteq.org/), free access software R language according (Ratinaud, 2009).

RESULTS

The Automated Content Analysis considered the quality of the corpus adequate, as it showed above than 70% of utilization, by Reinert's method (Ratinaud, 2009). The corpus was separated into 88 text segments (TS) according to the responses, and 68 TS out of 88 (77.27%) were used. A total of 1636 occurrences words, forms or vocabulos as prepositions, conjunctions, articles, oblique pronouns) emerged, with 359 active forms (distinct words) and 86 in a supplementary form, forming a single set.

The analyzed content was categorized in five Clusters, from the Descending Hierarchical Class (DHC) also obtained from the Reinert's Method. The distribution of text segments was different. The Class 5 was the largest one, with approximately 25% of the text segments and the smaller was the Class 2 with around 16.18%. (Figure 1).

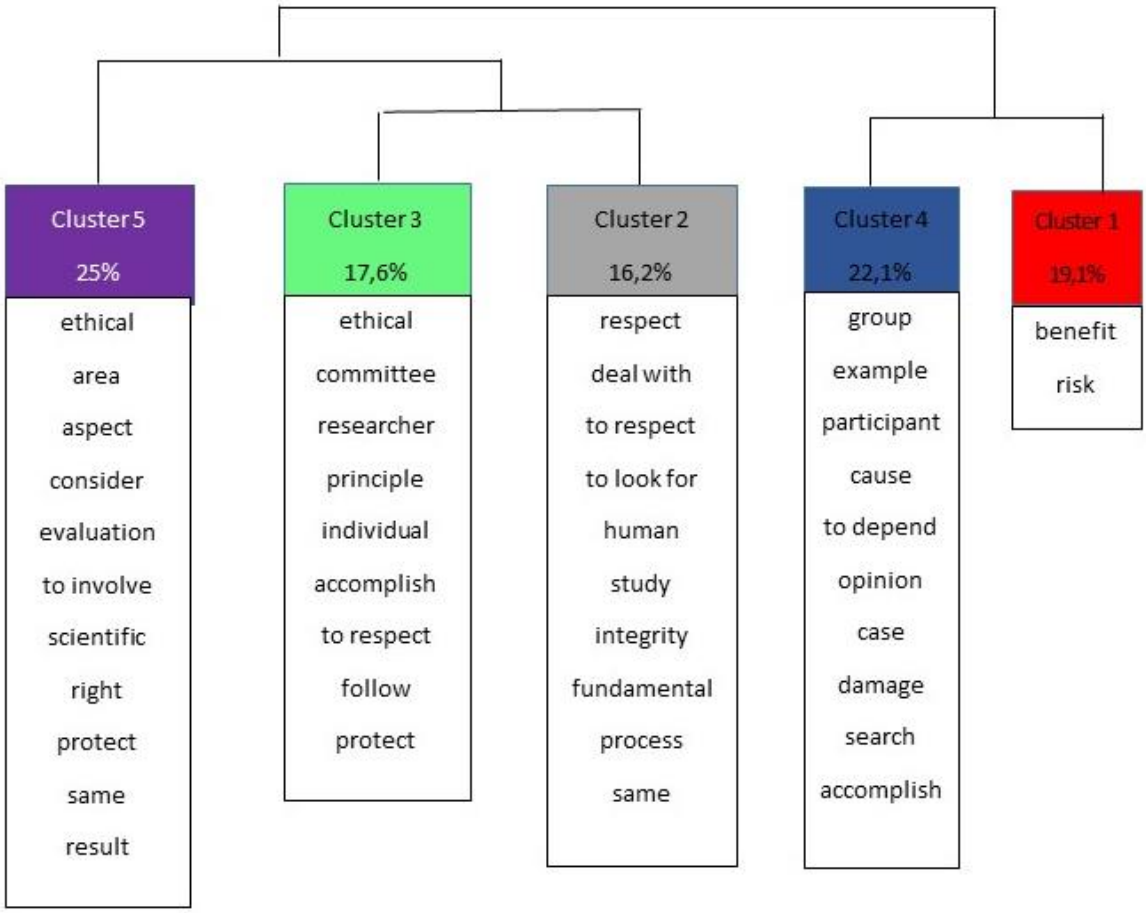

Figure 1. Descending Hierarchical Classification (DHC). Clusters of text segments (Total of 5).

Source: Prepared by the authors

The characteristics that stood out the most from the lexical analysis, were related to the concept of ethics, as well as considering the need for ethical assessment when conducting research in the Health area (Clusters 3 (green color) and Clusters 5 (purple color).

The statistical analysis from the Chi-square test (X2) indicated that the word "ethics" showed a statistically significant association (X2 = 31.82; p <0.0001), as well as the words "researchers" (X2 = 15.53; p <0.0001), "committee" (X2 = 19.54; p <0.0001) and "principles" (X2 = 10.26; p <0.00136). It should be noted that the value of the Chi-square test (X2) is significant when the calculated value is higher than the table (3.8), as previously indicated in the research methodology.

DISCUSSION

How can we understand or name each Cluster?

In Figure 1, it can be seen that five Clusters were generated by Automated Content Analysis and these are divided into two branches of the total analysis corpus, also called

subcorpus. Clusters 2, 3 and 5 are isolated from the others due to their specificities, which are different from Cluster 1 and 4. Therefore, two subcorpus (A and B) are identified.

According to the characteristics of subcorpus A, it was called "Ethics and Principles", as it refers to the concept of ethics, as well as to the fundamental (basic) principles necessary for research in the Health area. Nevertheless, and based on Savater (2004), the central idea will be not to harm any human being, as well as not to harm another, not to offend another person, as well as, not to mistreat another individual, thus identifying the ethical principle non-maleficence.

Subcorpus B, formed by Clusters 1 and 4 that have similarities between them, was called "Risks and benefits" because it refers to the consequences of the research for the participant. In this sense, as emphasized by Diniz et al. (2018), the benefits to the participant must override the possible risks to which he / she submits when participating in the research, respecting his / her decision autonomy, based on his / her beliefs, aspirations and values

The subcorpus "Ethics and Principles" and "Risks and benefits" showed the existence of previous knowledge about the concept of Ethics in research with human beings in the researched group. However, as for the basic ethical principles, it appears that beneficence, non-maleficence and autonomy were mentioned, and there was no mention of the principle of justice.

CONCLUSION

The previous knowledge of the respondents who were identified in this research is related to the principles of culture, tacit knowledge, habitus, without theoretical basis and knowledge of regulatory legislation and established universal principles.

In conclusion, the research identified the need to discuss Ethics in Research, its regulatory framework, and universal principles. Disseminating information about national regulations seems to be relevant for researchers beginning in the Education area.

This research reinforces the need to discuss Ethics in Research with beginning researchers in Teaching.

ACKNOWLEDGEMENTS

We would like to acknoledgment the junior researches for their participation. We also acknowledgment the Anhanguera University of São Paulo for the support of the research.

REFERENCES

Beauchamp, TL; Childress, JF. *Principles of biomedical ethics*. New York: Oxford University Press, 1979.

Brasil. Ministério da Saúde. Conselho Nacional de Saúde. *Resolução nº 466, de 12 de dezembro de 2012.* Diário Oficial República Federativa do Brasil, Brasília, DF, 12 dez. 2012. Disponível em: http://bvsms.saude.gov.br/bvs/saudelegis/cns/2013/res0466_12_12_2012.html Acesso em: 26 ago. 2020.

Brasil. Ministério da Saúde. Conselho Nacional de Saúde. *Resolução nº 510, de 7 de abril de 2016.* Diário Oficial da República Federativa do Brasil, Brasília, DF, 24 maio 2016.

Seção 1. p. 44-46. Disponível em: http://conselho.saude.gov.br/resolucoes/2016/Reso510.pdf . Acesso em: 26 ago. 2020.

Creswell, JW. *Projeto de Pesquisa*: métodos qualitativos, quantitativos e mistos. Porto Alegre: Artmed, 2007.

Diniz, SN; Marquez, AS; Lobo Da Costa, NM; Okuyama, CE. *Perspectivas de Abordagem da Bioética na Educação Básica.* Revista de Ensino, Educação e Ciências Humanas, v.19, p.227-232 - 232, 2018. Disponível em: http://www.dst.uff.br/revista17-3-2005/experiencia-do-primeiro.pdf (Acess in em 11.7.2020)

Grimmer, J, Stewart, BM. *Text as data:* the promise and pitfalls of automatic content analysis methods for political texts. Political Analysis, 2013.

Ratinaud, P. *IRAMUTEQ*: Interface de R pour les Analyses Multidimensionnelles de Textes et de Questionnaires [Computer software]. 2009. Disponível em: < http://www.iramuteq.org >. Aceso em: 26 mar. 2016. Issn 2178-079x

Savater, F. *Ética para meu filho.* Trad. Monica Stahel - 3a ed. – São Paulo: Martins Fontes, 2004.

REVISITING FRANCIS BACON AND HIS APPROACH TO SCIENCE

Victoria Bilge Yılmaz
Ankara Yıldırım Beyazıt University, School of Foreign Languages, Ankara, Turkey

Abstract

The 17th century witnessed a tremendous transformation of the concept of truth, which was marked by loss of power of scholasticism and strict religious doctrines. The development of science contributed greatly to this loss as it was the main factor in great changes throughout the world. Whereas scholastic approaches sought for truth in the metaphysical realm, scientific methods described truth in empirical terms. The age necessitated the belief in the validity of scientific descriptions of reality rather than the belief in metaphysical explanations related to the transcendental notions. Francis Bacon (1561-1626), an important figure in English philosophy and writing, is regarded as the one who endorsed development in science. However, he did not condemn metaphysical doctrines as the forces that precluded scientific progress. This study is going to underline the fact that it would be inadequate to analyse Bacon's works in terms of his complete rejection of metaphysics. It focuses on Bacon's *The Proficience and Advancement of Learning* and stresses that this essay unveils Bacon's closeness to the notion of metaphysical realm in the understanding and acquiring of science. This study also concludes that Bacon was a quite clear-sighted philosopher as he was able to see that science was becoming one of the most vital parts of human beings' lives.

Keywords: Francis Bacon, *The Proficience and Advancement of Learning*, science, religion

INTRODUCTION

The seventeenth century witnessed a transformation of the concept of truth which was marked by loss of power of scholasticism. The development of science contributed greatly to this loss. Whereas the truth of scholastic approaches lies in the metaphysical realm, scientific methods described truth in empirical terms. In fact, as Willey correctly pinpoints, this transformation does not imply the falsehood of any of the approaches: "it may merely mean that men now wish to live and to act according to a different formula" (1953: 13). The age brought about an understanding of existence in which scientific descriptions of reality explained human beings' experience better than the metaphysical explanations related to the transcendental notions. Francis Bacon, an important figure in English philosophy and writing, is seen among the people who endorsed this transformation of truth in favour of the scientific development. However, this study is going to underline the fact that it would be inadequate to analyse Bacon's works and to stress the ideas that only reveal his complete rejection of metaphysics. This study is going to scrutinise Bacon's *The Proficience and Advancement of Learning* and stress that it unveils his closeness to the notion of metaphysical realm in the understanding and acquiring of science.

Contrary to the idea that Bacon absolutely rejects transcendental powers, this study shows that there are many passages in Bacon's *The Proficience and Advancement of Learning* that lead to his acceptance of the divine power. According to Sessions, what Bacon

means by acquiring divine knowledge is learning the creatures and works of God which means the physical realm and nothing else (1996: 95). However, another critic, Willey emphasises the contrary when he writes that Bacon's works do not reject metaphysical truth (1953: 34). Looking at Bacon's work will provide a clearer sight of what Willey states. Firstly, Bacon's addressing king James I and his talents in *The Proficience and Advancement of Learning* shows that the author pays great attention to the metaphysical aspects of James I's greatness. For example, when Bacon mentions the king's greatness in terms of knowledge, he says that knowledge is remembrance:

I have often thought that of all the persons living that I have known, your Majesty were the best instance to make a man of Plato's opinion, that all knowledge is but remembrance, and that the mind of man by nature knoweth all things, and hath but her own native and original notions. (1970: 42)

This statement shows Bacon's belief in the Platonic idea of knowledge which is quite remote from empirical world and which cannot be explained in empirical terms. What can be inferred from this passage is that human beings' knowledge is based upon the prelapsarian realm where they used to possess the knowledge of everything. Therefore, remembrance is an important aspect through which human beings acquire knowledge. Thus, James I, according to Bacon, depicts his talent of penetrating into the realm of divinity in order to get back the depth of his perfect knowledge. McKnight says that the statement quoted above reveals Bacon's main attempt of the work; "[t]he advancement of learning depends on being able to move away from prevailing ignorance and error. Moreover, this advance is simultaneously a recovery and restoration of the soul's proper understanding of God and nature" (2007: 465).

Moreover, the statements related to Christ and divinity which Bacon uses to praise James I show that Bacon accepts these notions. He states that the king is the best learned man since the time of Christ: "For I am well assured that this which I shall say is no amplification at all, but a positive and measured truth; which is, that there hath not been since Christ's time any king or temporal monarch which hath been so learned in all literature and erudition, divine and human" (1970: 43). Seemingly, Bacon does not reject the metaphysical notion; on the contrary, he accepts the development of the history as it is shown in Christianity. Regarding the king's ability to attain and hold knowledge as a miracle strengthens the idea that Bacon attaches the king's talent to the divine measure:

For it seemeth much in a king, if by the compendious extractions of other men's wits and labours he can take hold of any superficial ornaments and shews of learning, or if he countenance and prefer learning and learned men: but to drink indeed of the true fountains of learning, nay to have such a fountain of learning in himself, in a king, and in a king born, is almost a miracle. (1970: 43)

Calling the king's ability of learning a miracle makes Bacon contemplate the transcendental realm. The king becomes a part of that realm and resists empirical explanation. Maybe the most palpable stress on the necessity of acquisition of religious and empirical knowledge is seen in the statements where Bacon praises James I for his ability to have the knowledge of both realms:

And the more, because there is met in your Majesty a rare conjunction as well of divine and sacred literature as of profane and human; so as your Majesty standeth invested of that

triplicity which in great veneration was ascribed to the ancient Hermes; the power and fortune of a King, the knowledge and illumination of a Priest, and the learning and universality of a Philosopher. (1970: 43)

The king's greatness, for Bacon, lies in his ability to depict his knowledge in both sides of human experience, religious and empirical. As McKnight states, Bacon's mentioning Hermes shows his desire to advance both divine and human learning since "Hermes was believed to possess a complete understanding of the workings of nature that allowed him to draw benefits that he gave to his subjects" (2007: 466). The complete understanding of nature, that makes Bacon believe that James I was similar to Hermes in terms of having the knowledge of both realms, depicts Bacon's critique of the speculative philosophy based solely on the empirical experience. Indeed, Bacon "is concerned to insist that Truth is *twofold*. There is truth of religion, and truth of science; and these different kinds of truth must be kept separate" (Willey, 1953: 35). In other words, having the knowledge of both fields does not give one a chance of substituting one for the other: "It is a fallacy to try to confirm the truths of religion by the principles of science" (Willey, 1953: 36).

The second aspect of *The Proficience and Advancement of Learning* that unearths Bacon's preoccupation with both religious and empirical learning is the idea that striving for knowledge is not a sin as it is commonly thought. According to Bacon, the Biblical statements were misinterpreted:

I hear the former sort say, that knowledge is of those things which are to be accepted of with great limitation and caution; that the aspiring to over-much knowledge was the original temptation and sin, whereupon ensued the fall of man; that knowledge hath in it somewhat of the serpent, and therefore where it entereth into a man it makes him swell. . . but it was the proud knowledge of good and evil, with an intent in man to give law unto himself and to depend no more upon God's commandments, which was the form of the temptation. (1970: 43-44)

Bacon differentiates between the idea of sin that is attached to the desire for knowledge by traditional criticism of religion and the idea of sin coming from the pride and vanity of human beings. Seemingly, Bacon does not decline the idea of God and his doctrines since he views learning as the process that comes through divine realm. However, Manzo is right when she states that Bacon was not against the differentiation between the two – science cannot stand for religion and vice versa. The critic adds that for Bacon this means the advancement of science and protection against atheism (Manzo, 2006: 247).

Furthermore, Bacon claims that God wants human beings to learn the nature and therefore he created human beings in his own image:

God hath framed the mind of man as a mirror or glass capable of the image of the universal world, and joyful to receive the impression thereof, as the eye joyeth to receive light; and not only delighted in beholding the variety of things and vicissitude of times, but raised also to find out and discern the ordinances and decrees which throughout all those changes are infallibly observed. (1970: 44)

So, human beings are programmed to observe the existing world and the development of it. Analysing it is one of the main functions of a human being who follows the rules of God. McKnight summarises this idea in Bacon's work thus:

These statements contain a key Baconian theme: Humanity has a God-given or God-imposed obligation to know God and to know the natural world as God's creation. The source of sin is not too much knowledge; it is the rebellion against God and the effort to become autonomous. (2007: 467)

Bacon criticises people who devote themselves to learning of empirical sciences and do not heed to the divine power that actually makes them able to analyse the things around. He criticises "the reduction of knowledge into arts and methods" and believes that "men have abandoned universality, or *philosophia prima*" (1970: 59) – the idea that the transcendental being delivers knowledge and only through this being perfect knowledge is possible. What is more, Bacon does not accept the relegation of divinity in favour of the exaltation of human beings:

Another error hath proceeded from too great a reverence, and a kind of adoration of the mind and understanding of man; by means whereof men have withdrawn themselves too much from the contemplation of nature and the observations of experience, and have tumbled up and down in their own reason and conceits. (1970: 59)

What Bacon propagates is the exaltation of human beings only through the acceptance of God as the main guide in empirical experience. "He asserts that the restoration of true philosophy requires a return to first principles, *prima philosophia*" (2007: 468).

Bacon also reminds the reader that human beings' nature envelops the desire for investigation. As the philosopher states, even the prelapsarian human beings existing in Heaven were preoccupied with the analysis of the environment:

After the creation was finished, it is set down to us that man was placed in the garden to work therein; which work so appointed to him could be no other than work of contemplation; that is, when the end of work is but for exercise and experiment, not for necessity; for there being then no reluctation of the creature, nor sweat of the brow, man's employment must of consequence have been matter of delight in the experiment, and not matter of labour for the use. (1970: 61)

Bacon's statements reveal the purpose of the creation, and thus, the universe. Therefore, human beings try to reveal this order and coherence. The prelapsarian realm, in fact, was not as obscure as the world after the fall of man; human beings did not have to work hard to unveil the grandeur of God and his works. The empirical world, on the contrary, provides the environment for human beings where they exert strenuous efforts to see the benefits of the created world. So, it became a labour for people; in contrast to the prelapsarian condition of investigation, after the fall, human beings cannot analyse nature through mere contemplation. What they have to perform is to study much and to have both the knowledge of the divine and the empirical worlds. As the exemplary figures who succeeded it Bacon depicts Moses since this prophet is one of the human beings who could transcend the common attributes of humanity. Bacon adds that Moses was a "lawgiver, and God's first pen" (1970: 62). Salomon is another figure whom Bacon chooses to praise: "So likewise in the person of Salomon the king, we see the gift or endowment of wisdom and learning, both in Salomon's petition and in God's assent thereunto, preferred before all other terrene and temporal felicity" (1970: 62).

The second book of *The Proficience and Advancement of Learning* firstly deals with the construction of appropriate condition for the advancement of learning: "The works or acts of merit towards learning are conversant about three objects; the places of learning, the books of learning, and the persons of the learned" (1970: 75). So, Bacon asks the king to provide those in order to realise the new advancement of learning because the time is appropriate for such a development. Bacon states that although God's intentions are secret sometimes, there are times when they are made obvious. And the time of Bacon's request is exactly this period when it is possible to investigate what God says. The philosopher divides history into three: the history of the church, the history of the prophecy and the history of Providence. The latter history is related to the time during which God's secret will is revealed. Hence, Bacon prioritises the idea that the advancement of learning rests on the God's spells that should be analysed.

Later in his work, Bacon divides the universal science – *prima philosophia* – into three: divine, natural and human philosophy. "The three contribute to a unified science because their common purpose is to know God through God's revealed word and through creation" (2007: 470). The first one, the divine philosophy, is the "knowledge concerning God which may be obtained by the contemplation of his creatures . . . For as all works do shew forth the power and skill of the workman, and not his image" (1970: 91). Bacon claims that because God's image is not revealed during mere contemplation, the divine philosophy may lead into atheism. The second philosophy is natural one and Bacon differentiates between two parts of natural philosophy: "the Inquisition of Causes, and the Production of Effects; Speculative, and Operative; Natural Science, and Natural Prudence" (1970: 92). In natural philosophy, which is shown as the key component of the universal science, Bacon wants human beings to go up from mere physical experience to the divine experience. What is seminal is the natural component. "Bacon has the same ultimate purpose – union with God – but his nature mysticism also provides the knowledge that allows humanity to transform the corrupt and disordered world into paradise on earth" (2007: 470).

Natural philosophy claims that human beings should work a lot to see the beauty of God and his creation. Bacon also divides natural philosophy into physics and metaphysics because according to him nature envelops events that cannot be described by the stringent rules of science. As Primack states, for Bacon the laws of physics do not admit exceptions because science is the symbol of certainty. Metaphysics, on the other hand, regards nature as it is, with its mysteries and secrets; therefore, exceptions do not exist in this realm (1967: 127).

Physics, the world that human beings inhabit, "carrieth men in narrow and restrained ways" (1970: 96). Therefore, Bacon advocates Metaphysics, which makes human beings "less restrained in operation" (1970: 96). Because of such inadequacy in investigation that Bacon observed in the physical world, he provides an advancement of learning that goes beyond mere work on the ordinary course of nature. What comes out of this view on Bacon is the fact that for him nature is not irrelevant to human beings. It is purposeful. As a consequence, as Primack correctly observes, putting Bacon among the philosophers and other writers who endorse the mechanistic approach to existence would require the former's elimination of purpose from nature (1967: 130).

The human philosophy, the third category, is the self-reflexive and self-conscious knowledge and it requires more attention. Language is seen as the knowledge that is inherent in human nature. So, Bacon wants to say that language is not human invention but a bestowal of God's grandeur that people should investigate to feel the greatness of the creator. "There he made the point that true knowledge and authentic language are an articulation of the proper understanding of nature that is provided to human beings by God" (2007: 470). However, after the fall, human beings tend to depict their deficiencies in terms of divine knowledge and, therefore, they should be re-educated in order to regain their strengths. The work finishes with good plans for the future that are marked by the idea of reunion of human beings with God through the advancement of learning.

As a conclusion it might be said that Bacon was a threshold figure because he lived in the age when the stringent religious doctrines encountered its scientific rival for the first time in a quite serious way. Science, albeit used to depict its symptoms of tendency to develop rapidly, was not as threatening to religion hitherto as it was in the 17th century. The 17th century discourse in Europe envelops the gradual development of industrialisation and the scientific fields related to the existence of human beings, such as biology and medicine. However, despite such advances of science, people of thought like Bacon could not escape the influence of both religious and scientific discourses because of the still strong reign of the former and the obstinate grasp of the latter. Therefore, instead of arguing whether Bacon rejects theology or not, the critics should pay attention to the fact that Bacon and his contemporaries did not hesitate to include the advancements of science in their works in such a detailed and explanatory way although science was seen as still a very immature field, especially in a world that was ruled by religion and in the world that was observed through the eyes of religion.

Works cited:

Bacon, F. (1970), The Proficience and Advancement of Learning, *The Philosophical Works of Francis Bacon*, New York: Books for Libraries Press.

Manzo, S. (2006), Francis Bacon: Freedom, Authority and Science, *British Journal for the History of Philosophy*, 14 (2), pp. 245-273.

McKnight, S. (2007), Religion and Francis Bacon's Scientific Utopianism, *Zygon*, 42 (2), pp. 463-486.

Primack, M. (1967), Outline of a Reinterpretation of Francis Bacon's Philosophy, *Journal of the History of Philosophy*, 5 (2), pp. 123-132.

Sessions, W.A. (1996), *Francis Bacon Revisited*, New York: Twayne Publishers.

Willey, B. (1953), *The Seventeenth Century Background*, New York: Doubleday Anchor Books.

ВЗГЛЯДЫ АБУ РЕЙХАНОМ БИРУНИ НА СУФИЗМ В КНИГЕ «ИНДИЯ»

ABU REIKHAN BIRUNI'S VIEWS ON SUFISM IN THE BOOK "INDIA"

Рафиг Новрузов
Гюльнар Новрузова
Baku Slavic University,Department of Theory and Practice of Translation, Baku, Azerbaijan
ORCID ID: 0000-0001-7045-5471
Baku Slavic University, Associate Professor of the Department of Practical Russian Language, Baku, Azerbaijan

Abstract

The work "India" by Abu Reikhan Biruni occupies a special place in the treasury of monuments of world literature. This long-term work of the eastern medieval scientist-encyclopedist has absorbed information from various areas of the ancient Indian spiritual world. It reflects the language and culture, life, manners and customs, philosophical and religious monuments of the Indian people. In the process of working on various sections of the book, Biruni often draws analogies with already known examples of Muslim culture. When studying and translating the books "Patanjala" and "Sankhya" Abu Reikhan Biruni carefully examines the belief of the Indians in God, contained in the general (not limited to sensory and private positions) knowledge of the laws of the universe and themselves in space-time existence. The very structure of the presentation of the material is based on the dialogue between the teacher and the student, where the true meaning of this knowledge is revealed through questions. The author of the book "India" seeks explanations for them in the studies known to him. Among them, the mystical teachings of the Sufis are mostly mentioned. Studying and translating the monuments of Indian religion, Biruni examines them in the general context of the spiritual and practical life of a person and notes their commonality and equivalence. At the same time, he recognizes in religions different forms of understanding them, depending on the level of the perceiver's preparedness. Biruni pays special attention to comparative scientific knowledge and explanation of the world around him. Biruni sees the reason for the similarity between the teachings of Sufism and the religious views of the Indians in the historical facts of the spread of Zoroastrianism in India. Considering the topic of the “state of the soul” in Hinduism and in ancient Greek philosophy, the author of the book comes to the conclusion that the Sufis also have different attitudes towards her being in the corresponding places and in different states. The Eastern thinker also sees a similarity in the postulates of Sufism with the descriptions of ways to get rid of the mortal world, which are reflected in the books "Patanjala" and "Gita" ("Bhagavad Gita"). Biruni believes that his analysis of the religious and philosophical teachings of the Hindus on the relationship between the soul and the body, on the ways of uniting with the Truth give reason to talk about their correspondence to the ideas of the Sufis.

Key words. Biruni, India, Sufism, analogies

Аннотация

Произведение «Индия» Абу Рейхана Бируни занимает особое место в сокровищнице памятников мировой литературы. Этот многолетний труд восточного средневекового ученого-энциклопедиста вобрал в себя сведения различных областей древнеиндийского духовного мира. В нем нашли отражение язык и культура, жизнь, нравы и обычаи, философские и религиозные памятники индийского народа. В процессе работы над различными разделами книги Бируни часто проводит аналогии уже с известными ему образцами мусульманской культуры. При изучении и переводе книг «Патанджала» и «Санкхья» Абу Рейхан Бируни тщательно рассматривает веру индийцев в Бога, заключенную в общем (не ограниченным чувственным и частными положениями) познании законов мироздания и себя в пространственно-временном существовании. Сама структура изложения материала опирается на диалог учителя и ученика, где посредством вопросов раскрывается истинный смысл этого познания. Автор книги «Индия» ищет им объяснения в известных ему учениях. Среди них большей частью упоминается мистическое учение суфиев. Исследуя и переводя памятники индийской религии, Бируни рассматривает их в общем контексте духовной и практической жизни человека и отмечает их общность и равноценность. Вместе с тем он признает в религиях различные формы их понимания в зависимости от уровня подготовленности воспринимающего. Бируни особое внимание уделяет сравнительному научному познанию и объяснению окружающего мира. Причину сходства учения суфизма с религиозными взглядами индийцев Бируни видит в исторических фактах распространения зороастризма на территории Индии. Рассматривая тему «состояния души» в индуизме и в древнегреческой философии, автор книги приходит к выводу, что у суфиев тоже разнятся отношения к её пребывании в соответствующих местах и в различных состояниях. Восточный мыслитель так же усматривает сходство в постулатах суфизма с описаниями путей избавления от бренного мира, нашедшие отражение в книгах «Патанджала» и «Гита» («Бхагавадгита»). Бируни считает, что проведенный им анализ религиозно-философских учений индусов о взаимоотношениях души и тела, о путях соединения с Истиной дают повод говорить о соответствии их представлениям суфиев.

Ключевые слова: Бируни, Индия, суфизм, аналогии

Цель и задачи

Настоящая статья посвящена рассмотрению памятника средневековой восточной литературы «Индия» Абу Рейхана Бируни на предмет выявления в ней аналогий между древнеиндийскими религиозно-философских учениями и мусульманским мистическим учением суфизма. В статье ставятся следующие задачи: прояснить источники, позволяющие рассуждать об общих философских тенденциях, уточнить философские категории сходств и соответствия в практике учений.

Методы и материал исследования

Материалом для изучения послужили тексты переводов Абу́ Рейха́н Мухамме́д ибн Ахме́д аль-Бируни́ из древнеиндийского религиозно-философского произведений

«Патанджала», «Сакхья» и «Бхагавадгита», приведенные им в книге «Индия» в переводе на русский язык (Бируни Абу Рейхан, 1994).

Методами исследования являются общенаучные (наблюдение, сравнительно-сопоставительный анализ, синтез) и элементы дискурсивного анализа.

Результаты и их обсуждение

Уникальный труд «Индия» средневекового энциклопедиста Абу Рейхана Бируни является своеобразным источником восприятия представителем мусульманской восточной культурой традиций и обычаев индийского народа. Известный востоковед В.Р.Розен следующим образом оценивает эту книгу: «Это – памятник единственный в своем роде и равного ему нет во всей древней и средневековой научной литературе Запада и Востока» (Бируни, 1994, с.7). Безусловно, в этом труде нашли отражение не только многочисленные материалы, раскрывающие все стороны жизни, религии и философии древнего индийского народа, но научные аспекты, вызывающие ассоциации со знакомой автору аналогов мусульманской духовной культуры.

Наше внимание привлекло частое сравнение некоторых индийских религиозно-философских аспектов с суфийскими принципами рассмотрения выбора верного жизненного пути человека. Именно указанному аспекту книги направлен наш анализ.

В «главе I, в которой излагаются и устанавливаются общие сведения об индийцах до начала нашего рассказа о них» Бируни пытается уяснить причины разобщенности между мусульманами и индийцами, которые обнаруживаются при общении. Эти причины он видит в трудности овладения языком, в особенностях оформления научных книг, в различии религий, в отличии нрав и обычай и др. Особо автор книги останавливается на одном обстоятельстве, которое, по его мнению, служит отдаленности и отчужденности между индийцами и другими восточными народами: «В древние времена в Хорасане, Фарсе, Ираке и Мосуле вплоть до границ Сирии придерживались буддийской религии до той поры, пока Заратуштра не вступил из Азербайджана и не стал проповедовать в Балхе маздеизм. Его учение понравилось Гуштаспу, и его сын Исфандийад стал распространять это учение в странах Востока и Запада силой и мирным путем. Он воздвиг храмы от Китая до Рума. Последующие цари отдали этой религии исключительное господство в Иране и Ираке, а буддисты были вынуждены переселиться из них в страны восточнее Балха. В Индии до настоящего времени остается некоторое количество маздеистов, которых там называют *мага.* Вот откуда начинается отвращение индийцев к хорасанским краям» (Бируни, 1994, с.66-67). С мнением автора следует согласиться отчасти. Дело в том, что именно распространение зороастризма, берущего начало с Азербайджана, сыграло огромную роль не только в развитии буддизма, в целом в древней индийской религиозно-философской культуре, но и оказало существенное влияние на все монотеистические религии. Более того, именно зороастризм, на наш взгляд, заложил основы учения йоги в индийской философии и суфийского мистицизма в исламе (Корбен). За неимением возможностей в рамках одной статьи подробно остановиться на этом, мы отошлем к нашей монографии «Философия зороастризма», где можно получить всестороннюю информацию.

В «Главе III, где рассказывается о вере индийцев относительно разумных и чувственных созданий» Бируни рассуждает о взглядах различии между человеком и неживой природой, которые сводятся к принципу близости к «первопричине». По его мнению, воззрения индийцев и древнегреческих философов на этот счет совпадают. И тут же, делая вывод о том, что если «реальное бытие присуще только первопричине», то «истинное бытие – это только единое, изначальное», автор книги отсылает нас к аналогичному мнению суфиев: «Таково мнение *суфиев*, то есть мудрецов, ибо *суф* по-гречески значит «мудрость». На этом языке философа называют *пайласупа*, то есть «любитель мудрости». Когда некоторые мусульманские мыслители близко подошли к мнениям *суфиев*, их стали называть тем же именем; но поскольку некоторые из них не понимали этого прозвания, то они наугад связали его с арабским словом *ас-суффа* и полагали, что *суфии* – это *асхаб ас-суфа* времен пророка – да благословит его Аллах и да приветствует! Впоследствии его произносили неправильно и стали принимать за производное от слова *суф*, то есть «козья шерсть». Абу-л-Фатх ал-Бусти удачно отступил от этого ошибочного представления в своих словах: «Издавна люди спорили и расходились в мнениях о значении слова *ас-суфи*, полагая, что оно образовано от слова *ас-суф*. Я же отношу это название к юноше, который проявляет искренность и к которому соответственно относятся чистосердечно, так что он получил прозвание *ас-суфа*». А также, согласно воззрению греков, все существующее есть нечто единое и в нем первопричина является в различных формах, а ее сила действует в его частях при различных обстоятельствах, которые неизбежно создают разнообразие вещей, несмотря на их единство.

Среди них были такие, которые утверждали, что тот, кто стремится всем своим существом к первопричине, стараясь до предела возможности уподобиться ей, соединяется с нею после того, как пройдет посредствующие стадии и освободится от всех придатков и помех. К таким же точно воззрениям склоняются суфии из-за сходства их точек зрения» (Бируни, 1994, с.75-76). Здесь мы видим, как Бируни скрупулезно дает разъяснения относительно названия суфиев и находит общие представления обозначения пути человека к первопричине, то есть к соединению души со своим Источником. Именно с характерными чертами души индийцев связанны дальнейшие размышления Бируни. Индийская вера, по мнению Бируни, признает за душой, как изначально не обладающее совершенным разумом, долгий путь познания посредством «созерцания разумом», действий и состояний, которые позволяют накопить опыт и приобрести новые знания. В связи с этим, души «странствуют в бренных телах» от низшей ступени к высшей, пока душа и тело полностью не достигнут цели. Лишь только в том случае, когда душа осознает никчемность и изменчивость формы материи, она разрушит связи с ней и вернется в свою обитель блаженства, к Абсолютному Разуму. Свои рассуждения автор книги подкрепляет выдержками из «Бхагавадгиты», ссылаясь на советы Васудевы (Кришны) Арджуне перед сражением. Далее он прибегает к диалогу Учителя и Ученика из «Патанджала», где путем вопросов-ответов подтверждаются те же самые философские вопросы (Бируни Абу Рейхан, 1994, с.88-93). Все эти философские мысли ориентируют мыслителя к философии суфиев: «В этом же направлении следуют те суфии, которые

утверждают, что «Этот мир есть спящая душа, а иной мир – бодрствующая душа», и в то же время полагают возможным пребывание бога в некоторых местах, как например на небе, в эмпиреях или на троне. Другие суфии допускают возможность его нахождения во всем мире, в животных, деревьях и неживой природе и называют это «всеобщим проявлением бога». Когда они допускают такое представление о боге, учение о пребывании души в [различных существах] при переселении для них не покажется опасным» (Бируни, 1994, с. 93). Бируни прекрасно понимал, что в отличие древнеиндийской традиции и представлений греческих философов (Пифагор, Сократ, Платон), ислам отвергал идею реинкарнации (др. греч. метемпсихоз) души, но, вместе с тем, как свидетельствует приведенная цитата, допускает в некоторых суфийских учениях возможность существования данного явления.

Вызывает интерес и это сравнение: «По этой причине суфии говорят, определяя любовь, что она есть поглощенность тварью в ущерб Истине [т.е..богу]» (Бируни, с. 93). О какой причине говорит Бируни? Опираясь на уже указанные религиозно-философские источники и мысли древнегреческих философов, автор «Индии» констатирует, что человеческая душа должна искать спасение от отказа привязанностям земного мира (стремление к богатству, алчным желаниям, страсть, телесным наслаждениям и пр.), то есть тех причин, которые отстраняют ее от бога. Лишь только совершенный образ жизни, заключенный в любви к Единому, Истине, лишь аскетический образ жизни могут спасти познающего.

Говоря об избавлении от бренного мира, описываемые в «Санкхья» и в книге «Патанджала», Бируни обращает внимание на то, что тело, являясь «сетью души», препятствует ей до тех пор, пока она не получит вознаграждение от Творца за прошлые деяния и уже не будет нуждаться в оболочке. Избавившись от оболочки, она будет прибывать в вечности, в вечном блаженстве. Путь избавления индийцев напоминает Бируни представления суфиев. Вот, что он пишет об этом: «Близко к этим представлениям подходят суфии. В одной из их книг, со слов некоего суфия, рассказывается: «К нам пришла группа суфиев и села поодаль от нас. Один из них встал от молитвы и, когда кончил, обратился ко мне со словами: «О шейх! Знаешь ли ты здесь место, подходящее для того, чтобы умереть в нем?». Я подумал, что он имеет в виду сон, и указал ему знаком одно место. Он отправился туда, опрокинулся затылком на то место и стал недвижим. Тогда я поднялся, подошел к нему и потряс его – оказывается он уже похолодел». Суфии толкуют слова всевышнего «Мы дали ему могущество на земле» так: «Если он захочет, то земля будет свита для него; а если он захочет, то сможет шагать по воде и по воздуху, которые окажут ему сопротивление, достаточное для ходьбы по ним, а горы не будут служить ему препятствием на его пути следования» (Бируни, с. 111). Интересно, что, опираясь на случай из своей жизни, автор «Индии» подтверждает на практике суфиев способность совершенного человека, реализующего данную ему Творцом «могущество». Здесь Бируни не просто находит общность в понимании возможностей души в двух традициях, но и выражает согласие в этом философском вопросе. Тот же самый вывод можно сделать и по определении пути созерцания Истины. Если, как описывает Бируни, «Бхагавадгита» и книга «Патанджала» представление индийцев основывается на отказе от иллюзий земного

мира и его «ложных прикрас» и добиться своего достойного и вечного места в «постоянном обиталище», то в суфийском учении, по его мнению, то же самое проповедуется в указании пути «полной поглощенности» созерцанием Истины: «Пока ты указываешь на что-нибудь, ты еще не исповедуешь единого бога, пока Истина не овладевает предметом твоего указания, целиком уничтожив его у тебя, так что не остается ни указывающего, ни предмета, на который указывают» (Бируни, с. 114). То есть растворение «Я» в Едином полностью снимает дальнейшее перерождение в ином теле. Бируни подкрепляет свое мнение словами известных суфиев. Так, он приводит слова Абу Бакра аш-Шибли (861-945) о том, что избавившись от земных привязанностей, человек может прийти к Истине. Положение этого суфия суннитского толка выражает формулу Мансура ал-Халладжа «Ан-аль Хакк». Личным примером этот постулат подтверждает Абу Йазид Бистами (ум. В 874 г.) словами «Я сбросил свою душу, как змея сбрасывает свою кожу. Затем я всмотрелся в свою сущность, и вот Я – это Он» (Бируни, с. 115). Значит, в мусульманской и индийской религиозно-философских традициях культивируется прохождения пути через тьму к свету. Достижение же ступеней света однозначно отрезает путь возвращения обратно: «Суфии толкуют слова Аллаха Всевышнего: «Мы сказали: «Ударьте его какой-либо частью ее». Повеление убить мертвого, с тем чтобы воскресить его, возвещает о том, что свет знания оживит сердце только после умерщвления плоти с таким усердием, что от нее остается некая форма, не обладающая никакой реальностью, а твое сердце – реальностью, не подверженной воздействию обладающих формой вещей» (Бируни, с. 115). Кстати, слова Аллаха являются выдержкой из 2 суры Корана «Аль-Бакара» («Корова) аята 68, где говорится: «Они сказали: «Ты Бога своего от нас взмоли, Чтоб разъяснил Он нам, какой ей быть, (корове)». И он сказал: «Бог говорит, Чтобы ни старая она была, ни молодая, А средних лет, — Теперь же делайте, что вам повелевают» (Коран). Здесь Бируни приводит толкование суфиев библийского сюжета о противлении иудеев повелениям Всевышнего и об упорстве их. Иными словами, в указанном отрывке повествуется о том, что для выдачи убийцы коровы необходимо «куском мяса жертвенной коровы» ударить убитого и тогда он «воскреснет и выдаст убийцу» (Бируни, с. 571).Мы видим как удачно Бируни интерпретирует сакральную аллегорию.

Выводы

Таким образом, анализ книги «Индия» Абу Рейхана Бируни из древнеиндийского памятников «Патанджала», «Санкхья» «Бхагавадгита» говорит о том, что автор при рассмотрении и переводе текстов указанных религиозно-философских памятников устанавливает связь с специфическими категориями известных ему принципов учения суфизма. Так, предполагаемым автором источником этого сходства является историческое распространение зороастризма на определенной территории Индии. Аналогии проводятся при анализе категорий душа и тело, о состояниях души и тела, о путях избавления тела от уз бренного мира, о путях соединения души с Источником. Типологический анализ философских взглядов древнеиндийских и суфийских учений доказывает энциклопедический характер знаний средневекового восточного ученого.

Использованная литература

Бируни Абу Рейхан. Индия. Москва: Ладомир, 1995. 727 с.

Коран / Пер. смыслов и коммент. Иман Валерии Пороховой; Гл. ред. Мухаммад Сайд Аль-Рошд. – 7-е изд. Москва: Рипол Классик, 2002.

Корбен Анри. История исламской философии. [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.fatuma.net/text/corben03].

Новрузов Рафиг. Философия зороастризма: монография. Австрия: “East West” Association for Advances Studies and Higher Education Gmb/ Vienna, 2015. 191 с.

EASTERN SPIRITUAL PRACTICES AS THE PHENOMENON OF THE LIFE-WORLD IN THE CONTEXT OF INTERCULTURAL DIALOGUE

Zubariev Oleksandr
V.N. Karazin Kharkiv National University

Abstract

The research presents the conceptualization of Eastern spiritual practices as the phenomenon of the life-world of the personality in polycultural society. The author analyzes theoretical and methodological approaches to life-world in the historical and sociological retrospective. Considerable attention is paid to the prospects of sociological interpretation of the Bakhtin's concept of "real world of life". The methodological scheme for the life-world of the Other study is proposed.

The sociological conceptualization of Eastern spiritual practices was done. They were considered as the phenomenon of the life-world, that is grounded on using of the phenomenological categorial-conceptual apparatus, and as the phenomenon of the polycultural society, that is caused by reference to the concept of cultural forms. The author argues that the categorical-conceptual apparatus for comprehending the phenomenon of new religiosity, developed within the framework of the sociology of religion, is not an adequate methodological means of studying Eastern spiritual practices, since it does not take into account the cultural specifics of the phenomenon and is based on thinking in binary oppositions. Based on the socio-cultural approach, the author defines Eastern spiritual practices as cultural forms that have a foreign cultural origin, namely, links with one or more religions of pure experience (according to E. Torchinov) – Hinduism, Buddhism and Taoism, but significantly distanced themselves from them (geographically, historically and culturally) and became widespread in the sociocultural space of Ukraine. The sociocultural conceptualization of Eastern spiritual practices is complemented by the phenomenological work. The author proposes to understand Eastern spiritual practices as finite provinces of meaning with a specific cognitive style.

Basing on the author's sociological study, which was carried in the tactics of the history of life, there was done the analysis of biographically determined situations of individuals who practice Eastern spiritual practices was been analysed, as well as of types of motivational contexts of appealing to Eastern spiritual practices. Eastern spiritual practices are seen as the form of physical culture in the life-world of the personality. The proposals for further research on the issues mentioned above in the context of intercultural dialogue were presented.

Keywords: Eastern spiritual practices, life-world, intercultural dialogue, polycultural society, cultural form, biographically determined situation, stock of knowledge at hand, motivational context.

FROM A 12TH CENTURY CONSTANTINOPLE ATELIER TO 21ST CENTURY ICON PRODUCTIONS' LOGO: THE STORY OF OUR LADY OF VLADIMIR

Hatice Demir
Dr. Lecturer, Kastamonu University, Institute for Social Sciences, Kastamonu, TURKEY

Abstract

The scope of this study is the long journey of an icon. Our Lady of Vladimir has a long history throughout the ages. The icon was sent by the Patriarch of Constantinople in 1131 as a gift to the Duke of Kiev, Yuri Dolgorikiy, in order to spread the Orthodox faith among the Slavic people.

The icon, preserved in Moscow Tretyakov Gallery, has a symbolic significance for the Russian people. It has also a feature of being a national palladium for Russian society. Virgin Mary was accepted as the protector/patron of some cities. In this context Constantinople, the capital city of Byzantium and later Venice, Moscow, Vladimir are the cities which were believed to be protected by Virgin Mary. In post Byzantine era, the icon of Vladimir Theotokos sustained its patronage over Russian people. This patronage tradition is also observed in the recent history of Russia. For example, in the 1993 Russian Constitution Crisis, by the request of the Patriarch Alexi II, the icon was brought to the Epiphany Cathedral in order to bring peace to Russian people. It is observed that the patronage tradition of Vladimir Theotokos icon continues in Mel Gibson's preference both for choosing the name as "icon" for his production company and the eye of Vladimir Theotokos in its logo.

After the change of logo as the eye of Vladimir Theotokos, the movies produced by the company were generally religion focused ones. Some of these are; Passion, The Fall of Seraphim and Apocalyto. In this context, the religious personality of Mel Gibson also has an important place in the scope of the study.

Keywords: Theotokos of Vladimir, Icon Productions, Mel Gibson, icon.

INTRODUCTION

The scope of this study is the journey of Our Lady of Vladimir from 12th century to 21st century. For being one of the 12th Constantinople atelier productions, the icon of Our Lady of Vladimir mobility throughout the centuries was discussed in this study (Fig. 1-2).

The icon has several names as; Virgin of Vladimir, Vladimir Mother of God, Our Lady of Vladimir, Vladimir Theotokos and Vladimirskaia. The icon is also known for being one of the earliest examples of *Eleusa/Eleousa* or in Russian *Oumilenie* type of Virgin Mary, that Virgin Mary and the child Jesus Christ are depicted cheek to cheek and telling the compassionate side of Virgin Mary (https://www.wikiwand.com/en/Virgin_of_Vladimir). With its humanistic effect, the icon differs from the earlier periods of Byzantine era icon production and with its sentimental reflection, it shows the Komnenian period's art effects (Rice, 1946, p. 89; Runciman, 1975, p. 154).

It was produced in tempera on wood technique. The original dimensions of the icon were 78*55cm. but with the additions from the sides, its dimensions were expanded to

106*69 cm. Only the letter *MP ΘY* which is a part of *Mother of God* inscription could survive today (https://www.wikiwand.com/en/Virgin_of_Vladimir).

On the reverse of the icon, the *Hetoimasia* scene was painted which was thought to be dated to 14th century. The throne/altar was covered with a red cloth and there is a closed Bible on it. The white dove on the Bible symbolizes the Holy Spirit. There are also some elements like nails and a crown of thorns which symbolizes the Passion of Christ and Crucifixion. Behind the altar an Orthodox Cross and a spear can be seen (Anisimov, 1928, p. 38; Bakathia, 2017, p. 9, 11). During the investigation made by Dmitrii Sukhoverkov in 2014, he noticed that there was an unidentified saint depiction under the Hetoimasia scene. Although it is still unclear today, the saint is supposed to be Nicholas the Wonderworker (Bakathia, 2017, p. 13-14; Что скрывает обратная сторона иконы Владимирской Божьей Матери?).

The surviving part of the icon, which has undergone several restorations, is largely far from its original form today. The icon has been restored at least 5 times, 4 of which were before 1919 (Bakathia, 2017, p. 19). Possibly the first restoration was done by Andrei Rublev (Anisimov, 1928, p. 39). Only the faces and hands of both Virgin Mary and the Child Jesus Christ and the gold painting behind the two heads are thought to be the only original parts dated to 12th century. The icon was damaged by its edges due to the fact that it was covered with metal riza/риза or oklad/оклад revetment in its past (Rice, 1946, p. 89; Runciman, 1975, p. 154; Weitzmann, 1982, p. 17; Miller, 1968, p. 658).

THE JOURNEY OF THE ICON OF OUR LADY OF VLADIMIR

Produced in a 12th century atelier of Constantinople, the icon of Our Lady of Vladimir has a long journey in its history.

Its journey began with its despatch from Constantinople by the Patriarch of Constantinople upon the request of Duke of Kiev Yuri Dolgorukiy as a gift for spreading the Orthodox faith among the Slavic nations in 1131. (Runciman, 1975, p. 154; Weitzmann, 1982, p. 17; Miller, 1968, p. 658). The historical sources like The *Laurentian Chronicle* also justifies this transportation. The icon is called as *икона святой Богородицы/Mother of God Icon*. Constantinople is also referred as *Tsargrad/Царьград* in chronicle. As we learned from the *Laurentian Chronicle;* Andrei departed from Suzdal, where his father was a Duke, in order to bring the Mother of God icon. According to other political and historical sources, the aforementioned name *Andrei* must have been Andrei Bogoliubskii who was the son of Yuri Dolgorukiy and the prince of Vladimir-Suzdal (Bakathia, 2017, p. 27, 28).

It was preserved in Vyshgorod Monastery by the Duke's son Andrei, until it was brought to Vladimir in 1155 (Hamilton, 1983, p. 107-108; Miller, 1968, p. 660-661). (Fig. 3). According to the legend, when it was transporting from Vyshgorod Monastery, the horse, carrying the icon stopped near Vladimir and did not want to go any further. According to some rumours, the icon of Theotokos wanted to stay there and the place where the icon on a horseback stopped at, called as *Bogolyubovo* which means *Beloved by God*. Andrei kept the icon in his residence for a while in Bogolyubovo (Gasper-Hulvat, 2010, p. 176; Sendler, 1992, pp. 143-144; Orsak, 2020, pp. 193-194).

Contrary to its uncertainty, the icon was transported from Vladimir to Moscow due to the invasion of Timur in 1395[1] (Acar, 2010, pp. 5-7). It is claimed that the Sretensky Monastery was built where the Russian delegation met the icon although there are no archaeological remains haven't been found yet. It was preserved in Успенский Собор/Uspensky Sobor/Assumption Cathedral[2] until 16th century and then it was transferred to Tolmachi Church of St. Nicholas in Tretyakov Gallery where it is still preserved today (Bakathia, 2017, s. 9) (Fig. 1).

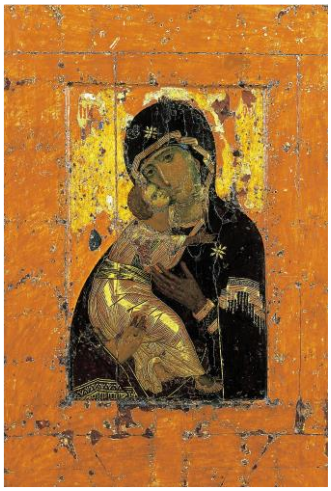

Fig. 1. The Vladimir Icon in the Church of St. Nicholas in Tolmachi in the State Tretyakov Gallery, Moscow (Bakathia, 2017, p. 25). (On the left)

Fig. 2. The Icon of Our Lady of Vladimir, Early 12th Century, Constantinople, Tempera on canvas and wood, 104*69 cm. Icon is in the Church of St. Nicholas in Tolmachi in the State Tretyakov Gallery, Moscow (Gasper-Hulvat, 2010, fig. 2, p. 174).

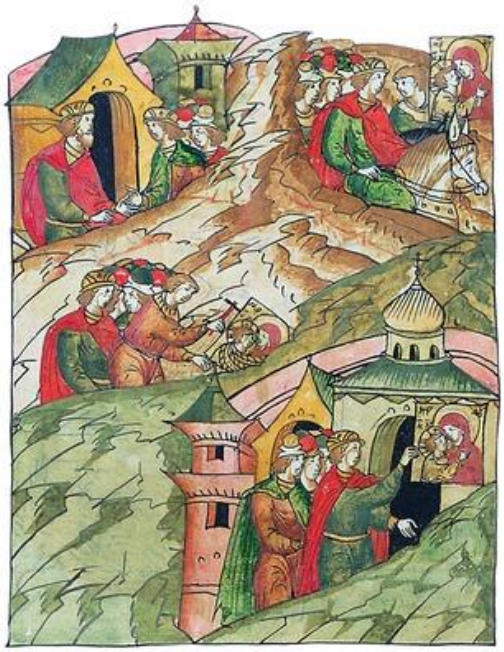

[1] See more information for the Golden Horde invasion (Martin, 2006, pp. 127-158).

[2]As a result of archaeological excavations in 1968, the presence of a wooden church dated to 12th century was found on the site. The current cathedral building belongs to the 14th century. See more information (International Dictionary of Historic Places, Northern Europe, *"Moscow"*, 2013, p. 497).

Fig. 3. Prince Andrei Removing the Icon from Vyshgorod, Illustration, The Illustrated Chronicle of Ivan the Terrible /Лицевой летописный свод, Tsar Book (Царь-книга), 16th Century

(https://www.wikiwand.com/en/Virgin_of_Vladimir) (©The State Historical Museum of Russia)

During the Mongol invasion, the Vasili I of Moscow cried whole day in front of the icon and it was rumoured that the armies of Timur retreated at the same day. Later, upon the objections and insistence of Moscow's people, the icon was not sent back to Vladimir and it was kept in Koimesis Cathedral of Moscow (Bakathia, 2017, p. 36; Beliaev, 1997, p. 38; Evans, 2004, p. 165; Hamilton, 1983, pp. 107-108; Miller, 1968, pp. 658-659) (Fig. 5). On the other hand, there are also some claims that the icon never left Vladimir (Miller, 1968, pp. 659-660; 669-670).

THE ICON OF OUR LADY OF VLADIMIR AND ITS MIRACLES IN ART

The icon of Our Lady of Vladimir has been believed to have performed many miracles throughout the ages. These miracles are generally related to her patronage over some cities (Constantinople, Moscow, Vladimir, Venice).

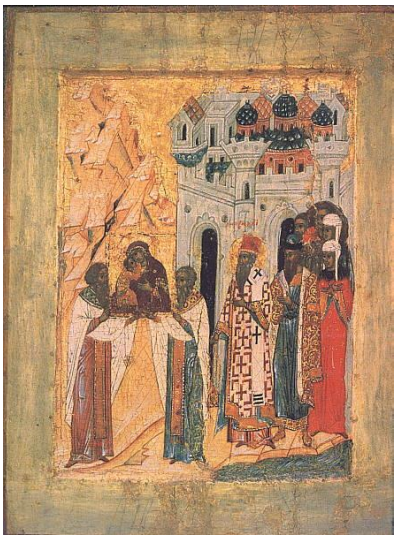

Fig. 4. Thanksgiving Prayer to Our Lady of Vladimir/Blagodarstvennoe molenie pered ikonoi Vladimirskoi after Russian Victory over Bulgars, The Radziwiłł/Königsberg Codex/Ban 34.5.30[3], p. 205, 15th century (©Library of the Russian Academy of Sciences) (Bakathia, 2017, p. 15) (On the left)

Fig. 5. The Metropolitan Cyprian and Vasily I Meeting the Our Lady of Vladimir Icon in Moscow, Icon, 16th Century (https://www.wikiwand.com/en/Virgin_of_Vladimir) (On the right)

[3] The Radziwiłł/Königsberg Codex/Ban 34.5.30 contains illuminated chronicle texts about Russian history, especially related with the Kievan Rus'. See more information in (Tolochko, 2013, pp. 29-42).

During the invasions of Russian Orthodox cities, it was believed that the icon which symbolizes the Virgin Mary's identity, protected miraculously the cities from their enemies. The struggle given against the Bulgarians and Mongols can be given as an example for these protections (Acar, 2010, pp. 5-6; Shrumm, 2012, p. 92).

These miraculous protections and savings also reflected in art (Fig. 4, 5, 6).

The depiction of Virgin Mary as the Burning Bush had a very important place in Byzantine painting. Especially in Slavic art, Virgin Mary as Burning Bush combined with the depiction of Our Lady of Vladimir iconography (Fig. 7).

Fig. 6. Synaxis of Our Lady of Vladimir in Memory of Saving Moscow from Great Horde Invasion in 1480 (https://www.johnsanidopoulos.com/2020/06/synaxis-of-vladimir-icon-of-mother-of.html)

Virgin Mary's patronage over cities associated with the Palladion/Palladium cult originated from mythology but the Marian Cult associated with Palladion/Palladium was a Contantinopalitian tradition of Byzantine period. As we get information from historical sources, many sites in Constantinople were dedicated to Virgin Mary and she was accepted as the patron of the city (Cameron, 2004, p. 13; Demir, 2018, pp. 19-21, 393, 398; Pentcheva, 2006, pp. 59-63) (Fig. 6).

Therefore she became a Palladion for uniting the Russian nation. This mission of her also can be seen in art. Our Lady of Vladimir became the central theme in the depiction of the Tree of Russian States (Fig. 8) and she can also be seen as a pioneer figure in Eternal Russia painting of Glazunov (Fig. 9).

The icon last performance was seen in the World War I. The icon was taken to the central headquaerters and believed that it performed some miracles to protect Russian against German army at the battlefield (Shevzov, 2002, pp. 610-631; Shrumm, 2012, p. 110).

Fig. 7. Our Lady of Vladimir as the Burning Bush, Icon, Solovetskii Monastery, 16th Century (Bakathia, 2017, p. 31, fig. 10) (On the left)

Fig. 8. Our Lady of Vladimir in the Depiction of the Tree of the Russian State, Artist: Simen Ushakov, 1668, (https://vsemart.com/russian-icon-painter-simon-ushakov-1626-1686/) (©State Tretyakov Gallery) (On the right)

Fig. 9. The Depiction of Our Lady of Vladimir in Eternal Russia, Painting by Artist İlya Glazunov, 1988, Oil on canvas, acrylic. 298×598,5 cm (http://glazunov.ru/en/art/monumental-works/works/63-eternal-russia)

ICON PRODUCTIONS AND OUR LADY OF VLADIMIR

Icon Productions is one of the famous production company of Hollywood which was founded by Mel Gibson in 1989. He is also the owner of the company. The logo of the company is the subtitle of this study. The logo which was given below was used between 1992 and 1994 **(https://www.closinglogos.com/page/Icon_Productions) .**

Fig. 10. First logo of the Icon Productions
(https://www.closinglogos.com/page/Icon_Productions)

In the image; there is a knight with a sword in his hand outlined with the blue. The background is black and Icon Productions is written in gold (Fig. 10).

The second logo of the production company which is also one of the subjects of this study released in December 1994 and still used as the logo of the company (Fig. 11).

Fig. 11. Second Logo of the Icon Productions
(https://www.closinglogos.com/page/Icon_Productions)

The eye and the nose chosen for the logo belongs to the icon of Our Lady of Vladimir. The typical elongated nose and almond eye depiction of Byzantine icon painting can be seen in the image. The eye and the nose in the logo belongs to the Virgin Mary's left eye and nose of Our Lady of Vladimir (Fig. 11).

CONCLUSION

The story of Our Lady of Vladimir icon, which was a 12th century Byzantine production, began with the sending of icon as a gift by the Patriarch of Constantinople upon the kind request of Duke of Kiev Yuri Dolgorukiy in 1131. Then it was transported to Moscow upon Timur's invasion of Moscow in 1395. After it was kept in Assumption Cathedral for a while, it was moved to St. Nicholas Church in Tolmachi in State Tretyakov Gallery. The icon is still kept there today.

Throughout the ages, it has been believed that the icon has performed various miracles. For example, the icon was thought to protect the Russian people in the struggles against the Mongols and Bulgarians. With this feature, it is accepted as a Palladion/Palladium for the Russian people[4].

Icon of Our Lady of Vladimir has an important place for giving inspirations in art throughout its nine-century past. One of the last stops of the icon, which is also one of the topics of this study, is the logo of Icon Productions company, owned by Mel Gibson. In this context, the name chosen for the production company as *icon* has also an important point for the scope of this study. The term *icon* derives from a Greek word *εἰκών eikŏn* which means *image, resemblance*[5]. The name and the logo chosen for the company have many religious references. On the other hand, among the films produced by the company, there are some names muchly related with religious references such as; Passion, The Fall of Seraphim and Apocalyto. And these preferences must be related with the special interest and religious side of Mel Gibson.

As a result; the icon of Our Lady of Vladimir has an important place in showing how the presence of Virgin Mary kept alive by means of an icon with its connection with different purposes and subjects throughout the ages.

REFERENCES

Acar, Serkan (2010). "Vladimir Meryem Ana Tasviri ve Timur Beg'in Rüyası", *Tarih İncelemeleri Dergisi, XXV* (1), pp. 3-14.

Anisimov, Aleksandr (1928). *The Vladimir Icon of Mother of God*, Prague: Seminarium Kondakovianum.

Bakatkina, Maria Sergeevna (2017). "*Hands off That Sacred Image!" The Vladimir Icon and Its Power*, MA Thesis, University of Virginia.

Cameron, Averil (2004). The Cult of the Virgin Mary in Late Antiquity: Religious Development and Myth-Making. R. N. Swanson (Ed.) *The Church and Mary*, pp. 1-21. Cambridge: Cambridge University Press.

Demir, Hatice (2018). *Bizans Resim Sanatında Meryem Kültü ve Müjde Sahnesi*, PhD. Thesis, Institute for Social Sciences, Hacettepe University.

Gasper-Hulvat, Marie, E. (2010). The Icon as Performer and as Performative Utterance: The sixteenth-century Vladimir Mother of God in the Moscow Dormition Cathedral, *RES (57/58)*, pp. 174-185.

[4] See more information in (Orsak, 2020, p. 103).
[5] For icon definition see more information in (Kenna, 1985, p. 347).

Kenna, Margaret, E. (1985). “Icons in Theory and Practice: An Orthodox Christian Example”, *History of Religions, 24*(4), 345-368.

Martin, Janet (2006). “North-Eastern Russia and the Golden Horde (1246–1359)”, *The Cambridge History of Russia, Vol. I From Early Rus’ to 1689*, Ed. M. Perrie, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 127-158.

Miller, David B. (1968). "Legends of the Icon of Our Lady of Vladimir: A Study of the Development of Muscovite National Consciousness". *Speculum. Medieval Academy of America. 43* (4): 657–670.

Pentcheva, Bissera, V. (2006). *Icons and Powers: The Mother of God in Byzantium:* Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.

Rice, D. Talbot (April 1946). "The Greek Exhibition at Burlington House". *The Burlington Magazine for Connoisseurs. 88* (517): 86–90.

Runciman, Steven (1975). *Byzantine Style and Civilization*. Penguin Books.

Sendler, Egon (1992). *Les Icônes de la Mère de Dieu* (Paris : Desclée de Brouwer.

Shevzov, Vera (2000). Icons, Miracles, and the Ecclesial Identity of Laity in Late Imperial Russian Orthodoxy. *Church History, 69*(3), pp. 610-631.

Shrumm, Regan, Denarde (2012). “Windows into Heaven: Russian Icons of the Brown Collection”, *The Arbutus Review 3*(1), pp. 91-112.

Orsak, Mary (2020). “The Palladium of Russia: The Political Power of the Vladimir Icon of the Mother of God”, *European and Eurasian Undergraduate Research Symposium, University Center for International Studies*, University of Pittsburgh, pp. 193-204.

Tolochko, Oleksij. (2013). Notes on the Radziwiłł Codex, *Studi Slavistici (x)*: pp. 29-42.

Weitzmann, Kurt (1982). *The Icon.* London: Evans Brothers Ltd.

International Dictionary of Historic Places, Northern Europe (2013). *“Moscow*”, Vol. 2, Ed. T. Ring, N. Watson, P. Schellinger, Oxford: Routledge, p. 497.

ONLINE REFERENCES

https://www.closinglogos.com/page/Icon_Productions

https://www.wikiwand.com/en/Virgin_of_Vladimir

https://projects.iq.harvard.edu/hdsjournal/wounded-presence-virgin-vlaidimir-icon

https://www.pallasweb.com/deesis/history-of-the-virgin-of-vladimir.html

https://www.johnsanidopoulos.com/2020/06/synaxis-of-vladimir-icon-of-mother-of.html

https://www.oca.org/saints/lives/2016/08/26/102402-commemoration-of-the-vladimir-icon-of-the-mother-of-god-and-the

“Что скрывает обратная сторона иконы Владимирской Божьей Матери?” *TVKultura*. 13.03.2014 http://tvkultura.ru/article/show/article_id/109585/

https://smotrim.ru/article/979080

THE PSYCHOLOGICAL AND MENTAL TRAUMA FACED BY HUMAN WELL BEINGS DURING THE PANDEMIC OUTBURST OF COVID-19 DISEASE

K.R.PADMA
Assistant Professor, Department of Biotechnology, Sri Padmavati Mahila VisvaVidyalayam (Women's) University, Tirupati, AP

Abstract

The Pandemic threat caused by novel SARS-CoV-2 has materialized candidly arduous menace to humankind's existence. The immense unpredictable global state made by COVID-19 and the trauma it leads to affected people in diverse manner, which collectively caused changes in mental health for many.

The day to day broadcast about increasing COVID-19 cases as well as increasing death rates and difficult times faced due to spread of COVID-19 through television, social media, newspapers, family and friends as well as other sources has resulted in emotion as well as panic situation. Studies related to pandemic, control of stress is been portrayed.

Although, lack of kits as well as beds, created anxiety, panicky and can even possibly led to think what happens next, how, when will appropriate normal circumstances return? Therefore several Health care systems need to address the stress faced by each individual providers and provide psychosocial support through various helplines.

The severe mental health trauma faced by people due to COVID-19 pandemic disturbed the normal life style. Therefore, in our review we have focussed particularly on the affected countries of COVID-19 and trauma they are facing till today and measures to be taken to boost immunity as well as keep our mental health stress free.

Key words: COVID-19, Mental Health Trauma, Social media, Helplines, Boost Immunity, Panic situation.

PARENTAL SOCIAL RESILIENCE, ANXIETY, STRESS AND THE DEVELOPMENT OF CHILDREN IN A ROMANIAN SAMPLE

Roxana-Cătălina Ghiţă
ANDRIONI Felicia
University of Craiova (Romania)

Abstract

The developmental features of children determine certain social characteristics of the parent's behavior. This aspect is relevant to find better alternatives for developing socio-educational assistance strategies.

This study aims to register differences between parents of children with typical socio-emotional development and of those with atypical development with regard to: anxiety, perceived stress and coping strategies used.

There are significant differences between anxiety, perceived stress and coping strategies of the parents of children with typical and of those with atypical socio-emotional development.

The sample consists of 62 subjects (38 females, 24 males, 2 categories: parents of children with typical/atypical socio-emotional development).

Hamilton's Anxiety Rating Scale, *Levenstein's* Perceived Stress Questionnaire, Hobfoll's Strategic Approach to Coping Scale.

The anxiety level does not differ significantly (t=0.45, p=0.65) between the two groups, but the level of perceived stress differs significantly (t=-2.23, df=60, p=0.03). Samples did not show significant differences in the following coping strategies: seeking social support, social joining, assertive, indirect, antisocial, aggressive or instinctive action, avoidance. There is a significant difference between the cautious action level as social resilience strategy (t=-2.139, df=60, p=0.036).

Parents involved in child's growth will be as anxious, regardless of the developmental characteristics. Child characteristics cause long-term concerns and will affect stress levels of parents involved in the parental process. Cautious action, an active and pro-social behavior, is more likely adopted by parents of children with atypical socio-emotional development.

PERCEPTION OF SPIRITUAL CONCEPTS IN PEOPLE WITH SEVERE INTELECTUAL DISABILITIES

Galina Granici[a], Emanuel Adrian Sârbu[b] , Remus Runcan[c]*, and Patricia Runcan[d]

[a]MA, Divitia Gratiae University from Chișinău, Republic of Moldova

[b]Associate Professor, Baptist Theology Department (Theology-Social Work), University of Bucharest, Romania

[c] Lecturer, Faculty of Educational Science, Psychology, and Social Work, *Aurel Vlaicu* University of Arad, Romania

[d]Associate Professor, Social Work Department, West University of Timișoara, România

Abstract

The research aims to assess the level of understanding of spiritual concepts in adults with severe intellectual disabilities and the factors that allow a better understanding of these concepts. The study was carried out in the Republic of Moldova in 2018 by applying a questionnaire to three categories of people: disability management specialists, spiritual leaders of the church, and people with severe intellectual disabilities. Also, for more accuracy, an interview with the Pentecostal bishop and a focus group of 10 mothers of children with intellectual disabilities was conducted. In the first phase, the level of understanding of people with disabilities perceived by professionals, the importance of a spiritual life perceived by church leaders, and the stimulating factors that influence the perception of people with disabilities perceived by the parents were identified. Data collection was carried out by administering a questionnaire to the three target groups (professionals, pastors, and people with disabilities) and using the semi-structured interview with the bishop and the mothers of children with disabilities. The results of the research are presented in both graphic and narrative forms, both of which are considered necessary for the research carried out, and mentioning only the most significant ideas of the respondents. The conclusions were drawn out on the basis of both this study and theoretical information from the bibliographic sources consulted. Even though there are some discrepancies between disability management specialists' responses, the hypotheses have proven to be valid.

Keywords: Disability, intellect, spirituality, capacity to understand.

PSYCHO-PREVENTION IN CYBERBULLYING AMONG YOUTH

GAVRILA-ARDELEAN Mihaela, PhD.
'Aurel Vlaicu' University of Arad, Romania

Abstract

We live in the century of technical progress, in which cyber utilization is a necessity, as a second human nature. Young people are most involved in the use of technology, as a social culture of interpersonal communication; 95% of adolescents use the Internet (Lenhart, et al., 2011; Englander, 2012). Therefore, they are also the most vulnerable to Internet harassment.

Violence among youth is one of the most visible forms of violence in society, as declared by the World Health Organization (W.H.O., 2002).

It is necessary to ask ourselves about the effects of abusive use of cyber-technique on human health.

The research aims to answer a few questions about the effect of cyberbullying on youth bio-psycho-social health.

The results of the research highlight the reasons why we are still considering psychological prevention in cyberbullying. They also indicate the optimal ways in which youth mental health can be improved in the context of cyberbullying.

Key words: Cyberbullying, Psycho-Prevention, Youth, Digital Wellbeing

LEADERSHIP CHALLENGES IN CLIMATE CHANGE MITIGATION TOWARDS SUSTAINABLE FUTURES

Karen Louise Mascarenhas
Research Centre for Gas Innovation (RCGI)
Institute of Psychology at the University of São Paulo, São Paulo, São Paulo State, Brazil

Abstract

The circumstances of ongoing severe harm to the natural world by economic development, onshore and offshore resources exploration, and the intense use of fossil fuels are worsening global warming and threatening life conditions on the planet for future generations. This paper intends to discuss leadership theories that can best be applied concerning climate change, as it is arguably needed, and propose recommendations for developing a leadership culture capable of integrating forces grounded on environmental psychology and sustainability.

This paper reviews selected theories related to leadership specific to their application to climate change mitigation through literature review.

Leadership to deal with climate change challenges entail the need for a radical shift in the anthropogenic mindset of human supremacy over non-human. Thinking and acting in ways that exploit and exhaust the environment and ecosystems require to be transformed to include all as equally important. Transformational leadership, environmental leadership and earth-centred leadership enable influencing and the making meaning process within the leader-follower dynamic aligned with ecocentric values. Furthermore, the development of corporate, governmental and civil decision-makers leadership, as well as conscientious consumers aiming to adopt environmentally friendly approaches, are required for the transition to a sustainable society and the mitigation of climate change effects.

Climate change is a complex and urgent challenge that requires a profound transformation of the anthropogenic mindset towards an inclusive and eco or earth-centred vision for which leadership is an inevitable resource.

ULTRACURRICULAR NARRATIVES OF LITTLE DYKES AND *BICHINHAS*

Jésio Zamboni[1*], Monica Miniguite De Nadai[2]

[*1]Graduate Program in Institutional Psychology (PPGPSI), Department of Psychology, Federal University of Espírito Santo (UFES), Vitória, Brasil.

[2]Graduate Program in Institutional Psychology (PPGPSI), Department of Psychology, Federal University of Espírito Santo (UFES), Vitória, Brasil.

Abstract

How do little *sapatões* and *bichinhas* people and circulate in the fields of education? To answer these questions, we resort to the production of narratives, to affirm everyday practices as part of the curriculum. "*Bicha* nebula" presents a series of four little *bichas* at school: a nerd, a sportsman, an among the girls, and a couple. Through these stories, the violence of the signifier *bicha*, object of injury, is twisted, transforming it into a multiplicity of indexical signs, foci of passages and points of encounters. "A ghost-dyke's notepad" presents another series of narratives around the school, where lives are made possible through fiction with some of the elements that create a white dyke finding her memories odd. These series shows us it's necessary to think of the dissents in their state of creation, transgression, and singular existence. What do these potencies of life that we call *sapatões* and *bichinhas* teach us? What signs do they transmit to us, summoning us and forcing us to think of other worlds, other schools, other lives? What signs, dusts, lights and shadows do we find in your tracks to lead us astray from what education should be toward our potency to learn by inventing? To help us tell these Brazilian narratives, we have brought theoretical contributions from authors in the footnotes as Deleuze, Haraway, Preciado.

Keywords: dyke, bicha, queer, narrative, curriculum, subjectivity

INTRODUCTION

How do little *sapatões*[1] and *bichinhas*[2] people and circulate in the fields of education? What curricula they invent beyond the visible, prescribed and authoritarian that we hegemonically tend to recognize as the only curriculum? What struggles and disputes are fought between what one has to (moral duty) learn and what one can (ethical potency)[3] learn

1 We use dyke as a translate of the word *sapatão* (pl. *sapatões*; reduced form *sapa*, coincident with the feminization of the word *sapo*, that means frog) in portuguese. *Sapatão* and *sapa* are terms that designates dissidents of sexuality and gender hegemonic patterns, specifically female, with injurious connotations, but it can also indicate friendship between dissidents. It corresponds to dyke or butch.

2 *Bicha* (pl. *bichas*; dim. *bichinha*; dim. pl. *bichinhas*; aug. *bichona*; aug. pl. *bichonas*) is a term that designates dissidents of sexuality and gender hegemonic patterns, specifically male, with injurious connotations, but it can also indicate friendship between dissidents. It corresponds to queer or fag, at anglophone world; *maricón* or *loca*, in spanish speaking countries. We prefer to keep the brazilian word here in order to highlight the historical and cultural singularity that permeates it.

3 The difference between morals and ethics that we have outlined here aims not to confuse how synonym or mutual complement these two terms relating to the field of values and norms. Morals refers to the norms and values constituted, as well as to the behaviors measured in relation to them; while ethics concerns the way in which the subjects relate to the norms, appropriating them, being affected by their effects and modifying them (Foucault, 1990). Therefore, ethics is related to our power to create, sustain and transform values, that is, our ways of living; while moral assumes values and norms as unquestionable, eternal or immutable, and establishes

in the school, when the lives that inhabit it dare to invent genders and sexualities divergent from cisheteronormative expectations[4]? What do these potencies of life that we call *sapatões* and *bichinhas* teach us? What signs do they transmit to us, summoning us and forcing us to think of other worlds, other schools, other lives? What signs, dusts, lights and shadows do we find in your tracks to lead us astray from what education should be toward our potency to learn by inventing?

We want to answer these questions, in the opposite way to exhausting them, intensifying them, spreading them, rummaging through them and making them circulate. To this end, we resort to the production of narratives, refusing the idea of informing explanatory data of reality and betting on the potency of those in transmitting the forces that compound life[5]. We narrate experiences that are not ours without being also of a lot of people, of everyone as much as can be shared. In this sense, we call them ultracurricular narratives, the ultra replacing the common extra, to affirm everyday practices as part of this curriculum, what is indispensable to build it, and not as what is outside it[6]. The proposal to share experiences through narratives seeks to open our curricula to incessant variations of life, to its proliferating and insistent inventiveness. The concepts that go through these stories we decided to sign them in footnotes, showing a little of where they come from, if you are interested in looking more at this aspect, which is also present in what we now weave. But the most important thing is the use we make of them when we produce our narratives, elaborating them beyond attempts of definition, keeping them alive by making them change. Our lives, genders and sexualities do not fit into closed concepts or stories. They are grinning and bouncy.

BICHA NEBULA

---

with them a court of judgment of life (Deleuze, 2002, 2019). By this distinction, we can question how we have seen and lived the curriculum: As an ideal or model from wich the reality needs to be suitable? Or as a power to invent the most variable ways of living, learning, teaching and being together?

4 Cisheteronormativity is a concept that refers to the idea of heterosexuality, that is, sexual orientation towards people of the opposite sex, as hierarchically superior to other forms of sexuality; as well as, the idea that cisgender people, that is, who are in accordance with the gender (male or female) with which they were designated from the very early childhood and with social legitimation, are superior to transgender people, that is, those who claim gender distinct from which they were assigned. Cisheteronormativity is epistemologically supported by the notions of: nature as something immutable, essential and eternal; sexual binarism, i.e., assumption of the existence of only two sexes, male and female; sexuality as a function of biological reproduction of the species; among others. These postulates support the cisheterosexual being, that is, being a man or a woman oriented sexually for the opposite sex, acting according to social standards considered socially natural for each sex, and exercising sexuality as a function of biological reproduction, as superior, model or ideal of humanity. The basis for the construction of this concept are found in Rubin (2017), Rich (2010) and Simakawa (2015).

5 "The value of information does not survive the moment in wich it was new. It lives only at that moment; it has to surrender to it completely and explain itself to it without losing any time. A story is different. It does not expend itself. It preserves and concentrates its strength and is capable of releasing it even after a long time." (Benjamin, 2006, p. 366). The potency of the narrative, or story, stems from it repudiating subjective or objective explanations, corresponding to rejection to visualize the real as something static, ready and finished.

6 Right to combat what bell hooks signals: "The self was presumably emptied out the moment the threshold was crossed, leaving in place only an objective mind—free of experiences and biases. There was fear that the conditions of that self would interfere with the teaching process." (hooks, 1994, p. 16-17).

It was hard to know if it was a nerd or a *bicha*. The shy, timid, attentive and focused manner created a kind of nebula that involved that strange being that I was, that I became, that I am becoming, that I will become, and to which I return. Because of the high grades in the disciplines, and the body that soon was adapted a little more to the torture of the four hours of class with the ass on the school desk, one day I was named as bighead by some other students. I think that's the first nickname I remember having. Although it produced a bit of anger and disgust, being used to enjoy causing something like humiliation, today I think, and I think I also knew at that time, that it serves as a wall blocking attacks against the *bicha* in the school that I was. This makes the synonymy of my nickname egghead somewhat understandable, maybe literally corresponding to a chrome dome, also used to name me and mock me. It turns out that this mockery began to compose the nebula in which I was involved, and that made me both disappear and appear in a thousand facets and nonsensical signs. It's not the good side of the joke, though and opposite to its bad side. It's twist of the violence loaded into mockery[7].

And this situation absolutely was not an individual particularity, as it would like a liberal logic that tries to assert the life in the suffering so supposedly mine. The nebula of which I speak involved many bodies that, through it, touched each other from a distance, by the emission of signs that opened a very interesting way out, where it was possible to escape from the hidden curriculum[8] of cisheteronormativity. The nebula composes means of escapades that insistently bumps these impoverishing norms of life, which idealize us as men and women defined fundamentally in function of biological reproduction. Against the reproductive horizon, we sustained a logic of contagion and alliance[9], even if tenuous and foolish. Perhaps as powerful as more fragile and unconscious, combating the unsustainable harshness of a curriculum that wanted to scan us and raise awareness accordingly it.

---

7 It is important to be aware that "[...] Precisely, it is the sign that constitutes the object of an encounter and works this violence upon us" (Deleuze, 2000, p. 16). In this sense, the violent relationship that is established by the signification as *bicha* must and can be twisted even in this context of signs, exerting a counterviolence. Such exercise constitutes a violence that destroys rape, affirming a destructive character of life, which dismantles monolithic ways of living to affirm a multiplicity of paths to exist. "The destructive character is young and cheerful [...] [because] it sees no image hovering before him. [...] The destructive character is a signal [...] exposed on all sides to the wind [...]. The destructive character sees nothing permanent. But for this very reason he sees ways everywhere. Where others encounter walls or mountains, there, too, he sees a way. But because he sees a way everywhere, he has to clear things from it everywhere. Not always by brute force; sometimes by the most refined. Because he sees ways everywhere, he always stands at a crossroads." (Benjamin, 2011).

8 The concept of hidden curriculum aims to expose the power relations operating in the formative and educational processes. "[...] in the analyses that also consider the gender, sexuality or race dimensions, one learns, in the hidden curriculum, how to be a man or a woman, how to be heterosexual or homosexual, as well as the identification with a race or ethnicity." (Silva, 2005, p. 79, our translation). The distribution between the visible and the invisible in the curriculum that such a concept intended to establish in a somewhat clear way we understand as always dizzying and changing; so that this distinction does not interest us, as it is readable in the course of our narratives.

9 "We oppose epidemic to filiation, contagion to heredity, peopling by contagion to sexual reproduction, sexual production. [...] Propagation by epidemic, by contagion, has nothing to do with filiation by heredity [...] For us, on the other hand, there are as many sexes as there are terms in symbiosis, as many differences as elements contributing to a process of contagion [...]. It is true that the relations between alliance and filiation come to be regulated by laws of marriage, but even then alliance retains a dangerous and contagious power." (Deleuze and Guattari, 1987, p. 241-242, 246).

Cisheteronormativity was not, after all, a hidden curriculum without being at the same time explicit, evident, so ordinary it was. Like a white wall that needs our black holes[10] to appear as such, a blinding clarity that needs shadows to know itself. The nebula was the occasion of a fine contrast, a becoming imperceptible[11], vertigo that makes us possible the cracks for some to air in the suffocation of having to be male or female individual. The other *bichinhas* with me became gestures and signals, looks and smiles, vacillating and dubious, somewhat uncomfortable, gestures and stances, like a itching buzz weaving multiple positions[12]. The nebula formed an infiltrating curriculum, a web of forces that microscopically pierced the wanting to be immutable forms in the hidden-evident curriculum of cisheteronormativity. The ecstasy in the nebula daily destroyed the static cisheterosexual idealization. Let us watch out for some constellations of little *bichas* in this constant, eternally changing struggle.

The sportsman *bicha* at other class, from same series, used handball as a trench. Short of machismo, necessary to cisheteronormativization, sport becomes a privileged battlefield. My colleague turned into a powerful *bichona* on the court. And woe to whom was in the route of the ball thrown by her in physical education class. Using the wall of sport, which would serve to destroy her by denying her the place of the required and demanding masculinity, she hit back hard at those who wanted to demote her. It was not possible to

10 "The white wall of the signifier, the black hole of subjectivity, [...] are impasses, the measure of our submissions and subjections; but we are born into them, and it is there we must stand battle. Not in the sense of a necessary stage, but in the sense of a tool for which a new use must be invented. Only across the wall of the signifier can you run lines of asignifiance that void all memory, all return, all possible signification and interpretation. Only in the black hole of subjective consciousness and passion do you discover the transformed, heated, captured particles you must relaunch for a nonsubjective, living love in which each party connects with unknown tracts in the other without entering or conquering them, in which the lines composed are broken lines." (Deleuze and Guattari, 1987, p. 189). We think here the white wall as the field of the signifiers *bicha*, first of all, but also, nerd, sportsman, effeminate... that is, these signs that find their meaning at the intersection with the subjective dimensions of memories, passions, consciences as black holes that enable them to contrast. The new use that we give here to this system white wall – black hole, this intersection that produces meaning, is to enable the asignifiance and desubjectification, emptying the senses built on the being *bicha* at school, as well as the affections accumulated in this being. Through the narrative fabulation that occurs in these lines, there is our investment in deidealized images of *bicha* child, made of broken lines or fragmentary intensities that cease to be memories of captures and suffocations to become overflows of unnamed desire and without defined subject. It is, after all, the invention of monstrous childhoods, frightening current expectations, perspecting other modes of education.

11 "The imperceptible is the immanent end of becoming, its cosmic formula. [...] Movements, becomings, in other words, pure relations of speed and slowness, pure affects, are below and above the threshold of perception." (Deleuze and Guattari, 1987, p. 279-281). The becoming imperceptible refers, therefore, to access to the plane of forces that constitute the forms of reality. The plane of forces is unstable, continuous struggle, affirming reality as transformation and not as a given objectivity. However, its imperceptibility is not absolute, but always reaching thresholds of perception when the forms of reality are reconfigured due to the forces in struggle. We can think of it, bringing it to our topic, evoking the places that students *bichinhas* occupy at school. Are they the same today, beginning of the third decade of the 21st century, those of the last decade of the 20th century, to which the narratives built here date go back?

12 "The signs of homosexuality are opposed to those of direct communication, to the subunderstandings of consensus in statistical heterosexuality. [...] The linguistic signifier adapts poorly to homosexuality. It must be replaced by the indexical sign. The homosexual is recognized by indexes that, at the same time, dissemble him. The body, the looks, the silences, the inflections, the postures are the talking wrapper of his hieroglyph. He is surrounded by signs, he diffuses them: [...] Homosexuality, fagot, net of signs, [...] can only be approached if involved in the signs it produces, in the complexity of this wrapping." (Schérer, 1999, p. 137-138, our translation). Thus, the violence of the signifier *bicha*, object of injury, is twisted, transforming it into a multiplicity of indexical signs, foci of passages and points of encounters.

accuse her of *bichinha*, such audacity. Black, she reminded Madame Satã that I would meet years later, by memoirs and fictions[13]. Noisy, she flaunted the brilliance of the most poignant signs, combining aggressiveness and luxury, subtlety and scandal, tenacity and persuasion. The nebulous zone that was formed with the school's sportsman *bicha* was not a synthesis of contraries, result of any dialectic, but continuous destabilizing affirmation of an uncompromising life.

A third *bichinha* in my series used, as a wall to jump the cisheteronormativity, the female companies. Surrounded by female friends, she outlined with the others a diffuse femininity, inapprehensible by a symmetrical block or model, being rather a chink that allowed to extravasate the expectations and ordering of a woman being in function of the man. The *bicha* among the girls disappeared, lost her individuality, became invisible. But only to soon make jump the signs of a femininity that would not merely be the denial of the ideal male, but the desertion, the disinvestment, the disinterest of it. Instead of reaction, fruition of a new smoothness. This zone of nebulosa highlights a becoming-woman[14], which enables our entire minority[15] curriculum, as first exit from the cisheteronormativity. The breeze that crosses the rift in the wall, and which allows the *bichinha* to appropriate this curricular wall, is the force of the nebula that drags together all the thousand daily escapes and their insidious tracks, which warn and summon a multitude to get out of the hegemonic curriculum scheme of the cisheteronorm. While disappears the *bichinha* among the girls, singularities pullulate in signs of another way of learning to live.

The last *bichinha* that comes to my memory is the one that allies with the bofinho, little stud, from the class. If the previous one wents into a circuit with the girls in the classroom to forge an escape, this one would be allianced with a typical boy to estrange the cisheteronormative curriculum. The couple faces together the pitfalls of this curriculum. Looking more closely, we realize it's much more than that. They regularly dismantled these traps, meddling between the projects of males and ingraining in their rigid forms the *bicha* nebula. Neither object nor abject, the couple *bicha* was a double agent, skilled in infiltration tactics. The couple was not a stereotyped product of macho culture, reproducing macho roles

13 Santos (1972), Aïnouz (2002).

14 "At the level of the sexed body, however, it is caught up in a female becoming. [...] If a man breaks away from the phallic rat race inherent in all power formations, he will become involved in various possible ways in this sort of feminine becoming. Only then can he go on to becoming animal, cosmos, words, colour, music. [...] homosexuality is inseparable from a feminine becoming [...] The same can be said of the sexuality of children [...]. Conversely, anything that infringes the norms, that breaks with the established order, is in some way related to animal becoming, feminine becoming and the rest. Wherever there is a semiotic system being broken down, there is also a sexualization being broken down." (Guattari, 1984, p. 234-235).

15 "[…] becomings are minoritarian; all becoming is a becoming-minoritarian. When we say majority, we are referring not to a greater relative quantity but to the determination of a state or standard in relation to which larger quantities, as well as the smallest, can be said to be minoritarian: white-man, adult-male, etc. Majority implies a state of domination, not the reverse. [...] It is important not to confuse "minoritarian," as a becoming or process, with a "minority", as an aggregate or a state." (Deleuze and Guattari, 1987, p. 291). In this sense, we also do not confuse child and *bicha* as states, properties of individualized bodies and beings, but we understand them as multiple, collective and variant processes and modes of affecting, relating and assembling the world. There is no model of *bicha* child to be recognized and understood, but intensities that pass through us. We can help or disrupt this passage. Our proposal, bet and trend is aid.

of masculinity and femininity[16], it was a block of mutations, inventing ways to live adolescent eroticism among designated boys. This last zone of the nebula that we listed highlights a crucial dimension, that of the orientation of desire and sexuality in the *bicha* existences at school. It is not only about gender, that is, expressive modes of existence that we usually refer to the masculine and the feminine; but inalienably of sexuality, that is, ways of establishing a desirous relationship with the other. The effeminate ways and sways of those from who is expected male behaviors are tied to unexpected manners of relating to others, designated boys or girls, forging alliances and conjugations, contacts and attractions, fittings and frictions. What the *bicha* couple signals in our curricular nebula is a zone of formation of these ways of living together that we knew inventing in everyday life.

After all, why assemble these figures that have left sensitive marks on my everyday school history? What do they say about other memories of *bichinhas* at schools, these days, some years ago, in some time? There goes more than two decades of these intensities when now I write them, intending to instigate with so many insistent *bichinhas* the persistence of the *bicha* nebula. A few years ago, I heard the story of a *bichinha* going high-heeled to school, paraded and didn't come down from the heel. I wouldn't have imagined this delicious audacity in the days of my seventh grade. Weeks ago, a friend said that nowadays, at her daughter's school, between her and her classmates there is no such thing as natural cisheterosexuality, because you can't define, that you'll need to open up to meet and experience. We know that the wall is increasingly stiffening, swelling all over the place, making the discussion of gender and sexuality unbearable at schools. But these other stories, these twinkles from before, don't they make feel alive the *bicha* nebula?

A GHOST-DYKE'S NOTEPAD[17]

fictions

I feel a little confused when it comes to writing. less than with reading, perhaps. I remember linking writing in portuguese classes, but my texts were rarely chosen worthy of being read out loud to my classmates. usually, the same other white girls[18] with perfectly

16 The *bicha*, as well as her partner *bofe* or stud, is not merely the product of cisheteronormative sexist relations, nor reproducer of these relationships. Therefore, she cannot be condemned as an ethical-political nullity in brazilian culture. Such reductive perspective, structuring the view of the organized movements of sexual and gender diversity in Brazil presents a historical impasse to be debated in political-cultural struggles. (Zamboni, 2016, 2019).

17 Preciado, when talking a about lesbian cartographies, states: "[...] the lesbian woman finds herself dematerialized to the point where her insertion in space is fantasmatic, she has a quality of a shadow, she has a condition of transparency or produces an anti-reflexive effect like a vampire. (Preciado, 2017, p. 7).

18 Memories are foggy, whitish – this awful word. Revisiting school memories I remembered those times when i felt upset for not having my text chosen to be read for the class, for not being chosen for parts in school plays, the non-predilection, the non-belonging. However, I introduce my counterparts as the "other white girls". I say "other" not to point out that I was different from them, but to reinforce that I too am white, I too am part of this racial group that contributes to the maintenance of white supremacy. I name them white girls so I can also name and locate myself. Thus, these relations of not-belonging that follow me to this day can't be remembered without the strangeness and recognition that they were/are immersed in this white canvas that I helped build. It's an exercise of finding these memories odd, at least. We need to find them odd. "To locate myself in my body means more than understanding what it has meant to me to have a vulva and clitoris and uterus and breasts. It means recognizing this white skin, the places it has taken me, the places it has not let me go." (Rich, 1986, p. 215-216).

rounded handwriting got that post, One day I found in an old notebook a text of mine where the characters went into space with a rocket taxi to eat reptile pizza. Just a regular sunday afternoon. I just went with it. this rocket taxi story might have been my first science fiction ever written. I think children come up with lots of science fictions too, my little cousin once asked if i lived in the bottom of the ocean, i was very contemplative when i answered.[19]

bus

I have two older brothers. When I was little, I liked going with them to the bus stop by the road. I liked the short path, i saw the neighbor's huge dog. I didn't really like buses all that much, it was still a difficult word to pronounce (*ônibus* in Portuguese), so I called it "ombunus". I also said "moieda" (for *moeda*, currency) and lenguiça (lingüiça, for sausage). I loved that path, but it also represented the beginning of a tragedy: I thought the ombunus was a monster that devoured my brothers and then spat them back a few hours later.[20] It would still take me a few years to realize the bus was just taking them to the school nearby, where I also studied later on. I was now a big girl, the word now came out easily – *ÔNIBUS* - then I could finally slay that monster. I liked going to school to play in the mud during recess, which earned me some punishments. I also liked that the school looked like a house, with its white walls, green windows and a big front porch that was the courtyard. My first school was deep into the countryside, it was the same one where my mother studied until the 4th grade and left recess milk cows on the house next door.

Tale creek

I came from there / the city they say there's one street / but they don't know the hiding spots /

liked reading the signs on the Road / once, far away from there / in one of theses januaries i wrote: / we went over soul creek, tale creek / i'm scared of bridges / but like creeks / i grin when i read city limits there / remembering the few huge cities I've been to / i came from the farm / my play room was under the tree / there always was a cool shade near it / i visited a sunny rock / my mom sewed / my brothers and i modeled / but on tale creek / my clothes made by her were always red / we soon moved to the infamous city limits / on the

---

19 Fictions are creations. I bring it up on the title in order to denounce the elements that build our own gender fictions. By recognizing the fictional nature of gender performances, it's possible to analyze the colonial cisheteronormativity as something created too; it's possible to state that these are not natural relations, but social-historical ones. It's also about the lives made possible through fiction. These narratives are some of the elements that create me a white dyke. "By doing this, by admitting that there is a "natural" division between women and men, we naturalize history, we assume that "men" and "women" have always existed and will always exist. Not only do we naturalize history, but also consequently we naturalize the social phenomena which express our oppression, making change impossible." (Wittig, 1992, p. 10-11). Donna Haraway (1991) also points out in her "Cyborg Manifesto" the importance of science-fictions written by women, specially in the works of those she calls "women of colour". "Cyborg writing must not be about the Fall, the imagination of a once-upon-a-time wholeness before language, before writing, before Man. Cyborg writing is about the power to survive, not on the basis of original innocence, but on the basis of seizing the tools to mark the world that marked them as other." (Haraway, 1991, p. 175).

20 One of the inventive/fictional dimensions is language. I trace a connection between language and experience to show the production of meanings. "Literacy practices depend both on the subjects that elaborate them and the material and the historic conditions that surround them; they are determined by social markers, such as race, sexual orientation, generation, gender identities, class e also by (language) records, environment and the conditions of production, interest of the language users... Academic practices of literacy, however hegemonic they may be, are not the only ones". (Santos, 2014, p. 59).

infamous one street / the living room was my mom's clothing store / had left the tree / and gone to the train tracks. / i lived by the station / stood on my toes to see it go by for the first time / woke up at night with the astounding horn. / soon learned to not wake up with its clamor / and once there was no need for standing in toes / there was no train also / silence and longing. / no longer waited for the baker / at home, on saturday mornings / within city limits there were more than one bakeries / but only one newsstand / where i got my *Rebelde* cards (Roberta was my favorite) / what i did like / was living near my girlfriends / to spend the afternoons in the public library / doing our homework on typewriters / gossip spread and the teacher found out / in the library we fought with paper balls / she put us in front of the whole class / had to apologize for the mischief / this one and so many others[21]

soul river

read a lady who told / her friend had kept a picture of Madonna and Britney kissing in her pocket / it'd been the first Kiss between two women she saw / what was the first dyke Kiss i saw? / in pizzeria where i came from, Ana Carolina's dvd played. no kiss / oh, the hiding spots. / Just like luedji Said / what's really good is being under water.

Bedroom wall

Don't know what i want to be, but I know what i don't want to become. Wrote it in purple paper, then cut every single letter and glued them carefully on my bedroom wall, right in the middle, surrounded by twilight and paramore posters. Had read my brother's book about Olga benario and this sentence startled me. Fell in Love with it because it seemed to hold unknown possibilities.

Dyke's first kiss 1

on Saturdays my friend went to my house while her mom got a manicure at the beauty shop. Once we rented "Jennifer's body" and the two friends kissed. Shock and daze of the visible.

dreams

my dreams were stolen. What was my first dyke dream? Still couldn't create the visible.

Quinceañera

a school's friend's party. there, in a dark corner, a friend announced the secret: I'm gay. despite what the quiet voices and dim light on us would indicate, we celebrated.

hallways[22]

---

21 I bring memories from the farm household and later on the small urbanized center of a country city. This experience of dyke production in a non urban space carries specificities, be it by the gossip, the strong Christian religion that run deep in such places, the great influence of some families, the secrecy, the proximity to nature, etc. These ares processes that produce differentiations from urban dissents, even with the ever-growing approaching with urban productions that occur via internet, for example. "The production of deviant subjects in modernity is inseparable from the modification of the manufacture of specific political architectures in which these subjects circulate, adapt and resist normalization." (Preciado, 2017, p. 11).

22 Some titles are actual places from my childhood, that appear in theses memories. "Circling through of these architectures of subjectivation and submitted to visual representation techniques, the sex-political subjects emerge in the nineteenth century at the same time as objects of knowledge and as figures of spectacle and public representation. With this, hysteria, prostitution and homosexuality are inseparable from the photographic plates of the hysterical of the laboratory of th Salpêtrière de Charcot, or of the "inverted" of the photographic laboratory of the Institut für Sexualwissenschaft [Institute for the Study of Sexuality] of Magnus Hirschfeld, of freak shows, of the sanitation planning of Chinese neighborhoods, of the police archives, but also of private

she and i walked holding hands. way before names and shapes, there was no explanation to me, to her or anyone. we walked. hands intertwined and adventures shared. we held secrets on our hands, it still didn't seem possible they would take over our whole bodies.

thursday

"Today must be Thursday", Arthur thought, leaning over his beer. "I could never figure Thursdays out."

About a Thursday: it was a warm and sunny day. We were in high school and a friend called me to back of the building where we had classes to talk. She looked nervous and between stammers and laughter, she Said she needed to tell me two things. The first one: she was a lesbian and thought it was important to say it out loud because she knew it was a forbidden word, the-one-who-shall-not-be-said, or something. The second thing: she liked me.

dyke's first kiss 2

I don't know what was the first dyke kiss i ever saw. Maybe i had lived it before I'd seen it. In a movie theater. The uninteresting film was an excuse. An excuse so there, in that dark room the secret could be created and saved. It was necessary to let go of the visible.

google

The school kept my secrets and I kept them at school. Oh, but my search history on Google knew so much. Google: lesbian. Search. That's kinda how what I had been feeling began to take shapes and names.

debut

we told every single close friend of ours. to one of them in the restroom, to the other we whispered it on the noisy bus. in many ways, it wasn't a surprise for them nor us, even though I'd never pictured myself saying those words: we're girlfriends. our dyke lines had been created and connected long before i even realized it.

math class

now our group was made of two straight girls, a fag and two dykes. it had always been this way, but we were together in this coming to be. we mocked and laughed of their norms and conservativisms.[23]

library

in comes a friend from another class, one of the few people who knew we were a couple. she called us to a corner among the shelves and whispered: people had been talking about us, the secret had spilled out. laughters and fears.

ghostbusters

---

cartography normalization and resistance. The important thing of this Foucaultian analysis is not only to think of sexual identify as an effect of a process of political construction, but to identify semiotic-technical, visual, architectural techniques and urban developments through which this construction is carried out." (Preciado, 2017, p. 13).

23 I also insist here in nominations that escape a little from rigid and functionalist designations. I insist in words that were used by us to call ourselves, to insert ourselves and create worlds. There's an attempt to not think the dyke, nor the faggot, as existing only in pairs: the homoaffective couple. This is yet another way that colonial cisheteronormativity prevents our existence. It's necessary to think of the dissents in their state of creation, transgression, and singular existence. With this in mind, at the time, we created our own denominations, we made ourselves dyke, fag and even hetero — an attempt of heterosexuality that didn't need assurance from a cisheteronormative base.

she and i used to go behind the last building in school, our friends mislead others and made excuses for our absences. we found out three boys were suspicious and were going over there to check it out. what was the need for the visible with them? we refused to be the subject of the first dyke kiss they had probably ever seen. we made ourselves invisible that day: we hid in the bathroom halfway, so we could hear their footsteps. laughters and fears. in our spot, we left our straight friend to make out with some guy. that vision had nothing new or exotic for them. then, the priceless facecrack.[24]

sociology class

our teacher asked those who didn't want to have kids to raise their hands. the hands held up were mine, the other dyke's and the fag's.

art class

our conservative teacher – a fag - asked us to come up with a scene. the best part was going out of class with our friends. we created parts that didn't fit us. a short musical: we married the straight girl with the fag. me, a dyke, was the priest, the other dyke and the other straight girl played the bridesmaids. the scene ended with them happily married going to the caribbean (because it rhymed. well, some rules we made sure to swallow only to spit them out in the dumbest way possible).

student counseling

once, we discovered there was a meeting being held with all the couples in school, because one of them got caught making out in an empty classroom or something. we weren't called to that boring meeting about what can or cannot be done at school. some relief.

free period

we watched rupaul's drag race using the data show in one of the empty classes.

monday night 1

my phone rings. my friend's mom was calling me, the same woman who had her nails done on Saturday. i pick it up and the horror begins: she claimed to know what i and my fag friend did and that we were not to contact "her daughter" otherwise she'd tell our families everything. i silently listened and repeatedly Said yes after all the times she yelled "Do you understand?"

and yes, i did understand.

---

24 "Wheter you want to say, as Teresa de Lauretis suggests, referencing the paradoxal situation of the lesbian figure in relation to visual technologies: the lesbian is in the neutral of the rearview mirror." (Preciado, 2017, p. 6) When there is visibility of lesbianity, this usually presented through the perspective of a cishetero, white man, thus becoming the subject of the perspective. There fore, this visibility gains dimensions of hypersexualization and exoticism directed to this now potential spectating subject. It is important here to create visibilities that produce different dimensions of these customary. Andrea Lacombe (verbal information, in the class of The 4th Nov. 2020, for the course "Lesbian Feminism and Intersectionalities", in the online modality) states that when it comes to lesbianities, it's not possible to think only of visibility or invisibility. There are countless forces that relate to each other so visible and invisible forms to take action. I play a little with this Idea in this text., because it's not about gaining visibility at all costs, while the invisibility can also be a resistance practice. Both visibility and invisibility work as historical and social production agents. Keeping some secrets so that we can live transgressive experiences. This never happens in a massive, totalizing scale. The visible and invisible planes always relate to each other that are built in sexual and gender dissents. "Contrary to common opinion, we could say that the characteristic of modern societies is that we have not forced sex to remain in the privately, but rather have produced sexual and gender identities as the effects of a political management of the private and public spheres and their modes of access to the visible."

it was time to tell um people what i had discovered aver the years so i wouldn't be held hostage by such threats.

monday night 2

as soon as the call ended, i texted my brother. i told him i had been threatened by her, and sent him the following texts:

i don't know if you know, but i'm in a relationship.

with a girl.

to which He calmingly answered that our mom would be supportive of me.

even if the line that separates um text from the other is endless.

monday night 3

a few hours late, our oldest brother calls. my friend's mom worked with my sister-in-law. i think to myself in dread – another difficult phone call awaits, she could've said something. i answer and hear his euphoric voice: he and his wife had just found out they were pregnant.. joy and happiness followed this announcement.

morning

i want you to be happy – said my mom the following morning.

Thursday

in an recent afternoon in the home we share, we painted our nails, me and the faggot. the ones left from our highschool daydreams.

ACKNOWLEDGEMENTS

Thanks for the Coordenação de Aperfeiçoamento de Pessoal de Nível Superior [Coordination for the Improvement of Higher Education Personnel] (CAPES) for the Master's Scholarship of Monica Miniguite De Nadai.

REFERENCES

Aïnouz K 2002. Madame Satã [motion picture]. Aïnouz K, director. Diegues I, Ramos MA, Salles W, Beauchamps M, Ranvaud DK, Renaud J, Maraval V, producers. Rio de Janeiro: VideoFilmes, 2002. 1 DVD: 105 min., sound, colour.

Benjamin W 2006. The Storyteller: Reflections on the Works of Nicolai Leskov. In Hale DJ (ed), The Novel: An Anthology of Criticism and Theory 1900-2000. Malden: Blackwell Publishing, pp. 361–378.

Benjamin W 2011. The destructive character. Punkto, 2. Available at: https://www.revistapunkto.com/2011/12/destructive-character-walter-benjamin.html

Deleuze G 1988. Spinoza: Practical Philosophy. San Francisco: City Lights, 130 pp.

Deleuze G 2000. Proust and signs. Minneapolis: University of Minnesota Press, 189 pp.

Deleuze G 2019. En medio de Spinoza. 3. ed. rev. Buenos Aires: Cactus, 542 pp.

Deleuze G, Guattari F 2000. A thousand plateaus: capitalism and schizophrenia. Minneapolis: University of Minnesota Press, 611 pp.

Foucault M 1990. The use of pleasure: Volume 2 of The History of Sexuality. New York: Vintage Books, 294 pp.

Guattari F 1984. Molecular Revolution: Psychiatry and Politics. London: Penguin, 308 pp.

Haraway DJ 1991. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In: Haraway DJ, Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature. New York: Routledge, pp. 149–181.

hooks b 1994. Teaching to transgress: education as the practice of freedom. New York, London: Routledge, 216 pp.

Preciado PB 2017. Cartografias Queer: O Flâneur Perverso, A Lésbica Topofóbica e a Pauta Multicartográfica, ou Como Fazer uma Cartografia "Zorra" com Annie Sprinkle. Performatus, 5(17). Available at: https://performatus.com.br/traducoes/cartografias-queer/

Rich A 1980. Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence. Signs, 5(4): 631–660.

Rich A 1986. Notes toward a Politics of Location. In: Rich A. Blood, Bread, and Poetry: Selected Prose 1979—1985. New York: W. W. Norton & Company, pp. 210–231.

Rubin GS 2007. Thinking sex: Notes for a radical theory of the politics of sexuality. In: Parker R, Aggleton P (eds), Culture, Society and Sexuality: a reader. 2nd. ed. London: Routledge, pp. 150–187.

Santos JF 1972. Memórias de Madame Satã: conforme narração a Sylvan Paezzo. Rio de Janeiro: Lidador, 207 pp.

Santos TN 2014. Letramento e tradução no espelho de Oxum: teoria lésbica negra em auto/re/conhecimentos [dissertation]. Florianópolis: Programa de Pós-Graduação em em Estudos da Tradução, Universidade Federal de Santa Catarina, 185 pp.

Schérer R 1999. Deleuze e a questão homossexual – uma via não platônica da verdade. Lugar Comum, 7: 135-163.

Silva, TT. Documentos de identidade: uma introdução às teorias do currículo. 2. ed. 8. reimp. Belo Horizonte: Autêntica, 154 pp.

Simakawa, VV 2015. Por inflexões decoloniais de corpos e identidades de gênero inconformes: uma análise autoetnográfica da cisgeneridade como normatividade [master's thesis]. Salvador: Programa Multidisciplinar de Pós-Graduação em Cultura e Sociedade, Universidade Federal da Bahia, 244 pp.

Wittig M 2002. The straight mind and other essays. Boston: Beacon Press, 110 pp.

Zamboni J 2018. A bicha na emergência da homossexualidade cultural: Peter Fry e o que o inglês não viu. Psicologia & Sociedade, 30. Available at: https://www.scielo.br/pdf/psoc/v30/1807-0310-psoc-30-e178463.pdf

Zamboni J 2016. Educação bicha: uma a(na[l])rqueologia da diversidade sexual [dissertation]. Vitória: Programa de Pós-Graduação em Educação, Universidade Federal do Espírito Santo, 115 pp.

PERSPECTIVES ON THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SERVICES FROM EUROPEAN TO NATIONAL LEVEL, CASE STUDY ON ROMANIA

Simona MIHAIU
PhD, researcher
Research Institute for Quality of Life, Romanian Academy
Ana Maria NIȚU
PhD candidate, researcher assistant
Research Institute for Quality of Life, Romanian Academy
Horia MIHAI
PhD candidate, researcher assistant
Research Institute for Quality of Life, Romanian Academy
Simona Maria STĂNESCU
PhD, senior researcher
Research Institute for Quality of Life, Romanian Academy

Abstract

The transition between European guidelines and regulation regarding social services to those at the national level represents a relevant point of analysis in order to understand the proficiency in homogenization of the social assistance domain. In this paper we will be analysing discourse structures included in official EU documents and compare them to national level laws and regulation. This paper aims to bring a greater understanding on how European values and principles are integrated in the national regulations and guidelines in the case of Romania. Certain concepts might be understood differently, which in time will result in a distinct prioritization of social services management and long term development. Attention should be payed to the work methodology used in the domain of social assistance towards particular categories of beneficiaries, such as the elderly, children and people with disabilities. Our research hypothesis is that certain concepts are partially understood in a larger context and as such they will be treated differently within the national, regional and county level. One particularly relevant example that we will discuss is the concept of social inclusion which has a broad meaning, many criticisms and a vague understanding in the technocratic world of social assistance, especially at the local level. Due to the lack of universal agreement on the topic we aim to shed light on these concepts. The ramifications of this situation range from a complete disregarding of concrete actions to a perfect modelling of social services around the purpose of social inclusion.

COLLECTIVE PROPERTIES OF LARGE SOCIAL SYSTEMS. NEW APPROACHES

Prof. Dr. Alexander MAKARENKO
Institute of Applied System Analysis at National Technical University of Ukraine (Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute), Prospect Peremogy 37, building 35, 03056, Kyiv-36, UKRAINE

Abstract

Some new models and approaches of author for considering social systems are described. The models of neural network type with associative memory, artificial life, models of individual's mentality, models with anticipation are considered. The basis for such models is accounting of collective properties of large social systems. The role and importance of ontologies and cognitive maps in such models are described. Some examples of proposed approaches applications are given. The examples are the next: sustainable development, economical processes, historical process, archetypes in society, role of the anticipation in social systems, public opinion formation, e-government.

1. Introduction

The social sciences have reached significant heights in their development. A large number of names associated with the initial (classical) stage of development can be cited: Weber, Sorokin, Popper, Putnem, Duran, Mafessoli, Davydov and many others. You can also give a list of "classic" sections of science:

1. Phylosophy
2. Sociology
3. Political sciences
4. International relatioons
5. Hystory
6. Culturology
7. Social psychology

...

But the current trend in scientific research is the increasing mathematization of the previously descriptive or qualitative sciences. Examples are medicine and biology. Such a process (mathematization and attracting information technology means) is also taking place in the field of social sciences. The first such direction is the science of synergetics. Synergetics is the science of the emergence of ordered structures in large systems (Prigogine, Haken, Kurdyumov, Malinetskiy and others). Recently, synergetic approaches have been relatively widely introduced in the study and understanding of social and economic systems. You can name the names of Prigozhin, Helbing, Waidlich, Plotinsky, Troitsch, Dobronravov and many others:

1. Synergetics (I. Prigogine, H. Haken, D. Helbing, S. Kurdiumov, I. Dobronravova)

2. Synergetics of society (I. Prigogine, H. Haken, D. Helbing, I. Dobronravova)
3. Network science (H. Stanley, A. Neumann, A. Barabashi, Moreno)
4. Sustainable development.

Direct mathematical modeling of social, economic, political, organizational and other systems has also expanded significantly:

1. Social
2. Microeconimics
3. Macroeconomics
4. Political
5. Demography
6. Theory of Catastroph
7. Organisational Science
8. Multi-agents Systems
9. Artificial Life. (Zavertaniy & Makarenko, 2021)

However, there are still many unsolved problems in the study of large social systems related to strict definitions of the qualitative and quantitative properties of the corresponding objects. An incomplete list of such objects is as follows:

1. Culture and General culture
2. Civilization
3. Formation
4. Sustainable development
5. History (historical processes)
6. Transformation of society
7. Organizational structures
8. Geopolitical blocks
9. Archetypes in society.

2. Associative memory and neural networks

To build more adequate models of social systems, it is desirable to create prerequisites for taking into account the properties and objects 1-9 above. In addition, it is also required to formalize and take into account in concepts and models such factors and properties of subjects of social systems:

1. Spatial and time scales and hierarchical structure of the society
2. Internal image of the world and mentality of personality
3. Future scenarios, bifurcations and decision making.
4. The doctrine of life unity and abiotic environment
5. Civilization in Social History
6. Dynamic essence of society
7. Internal image of the world and mentality of personality
8. Future scenarios, bifurcations and decision making.
9. Pattern (description) of social systems in given time moment

Fortunately, among modern models, in connection with information technologies, a new class of models has appeared, in many respects possessing properties that are suitable for the problems of modeling social systems - namely, neural network models. Let us recall some of their properties (Hykin, 1994) that have analogs to the properties of social systems:

1. Network structure (elements and connections)
2. Associative memory
3. Learning processes (learning of connections)
4. Holography
5. Attractors (attracting states)
6. Basin of attracting

Moreover, in the simplest cases, both social systems and neural networks have a similar architecture (Fig. 1).

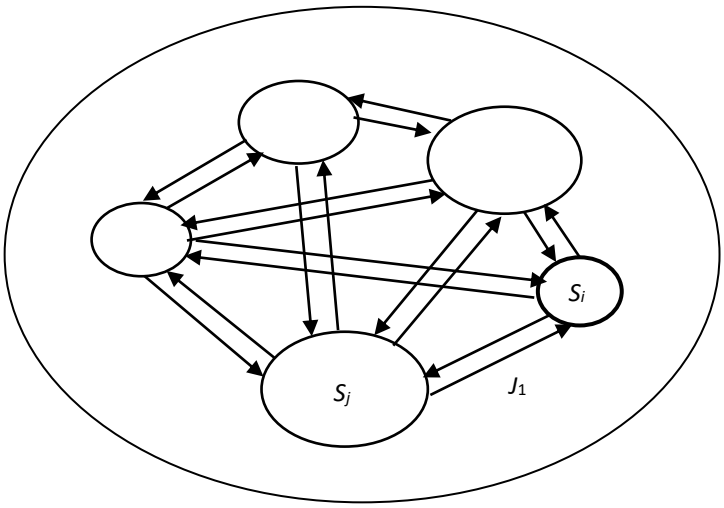

*Fig. 1.*Sample pattern of Q description in the simplest model

The basic basic principles were developed by the author, starting from the 1990s (for references (Makarenko, 1998, 2020a, 2020b, 2020c, 2020d). Here we give only a squeeze out of the main ideas of the approach, as well as some details of the development of models and approaches, as well as some ways of developing SD models and modeling SD. Imagine a society consisting of $N >> 1$ personalities and let each individual be characterized by a state vector $S_i = \{s_1^i, \ldots, s_{k_i}^i, s^i{}_{k_i+1}, \ldots$, $s_l^i \in M_l^i,\ l = 1, \ldots, M_i$ where M_i^l is a set of possible values s_i . There are many opportunities to compose elements, blocks and levels in such models. In sufficiently developed societies, individuals have many complex connections. We formalize this. We assume that there are connections between personalities i and j. Let J_{ij}^{pq} be the connection between the p components of the element i and the q components of the element j. Thus, the set $Q = (\{s_i\}, \{J_{ij}{}^{pq}\},\ i, j = 1, 2, \ldots, N)$ characterizes the state of society (Fig. 1).

It is very important that the dynamics of such models (and, accordingly, its interpretation for the case of social systems) is defined in terms of “rolling the ball along the potential surface (“ landscape ”) determined by the proposed model."

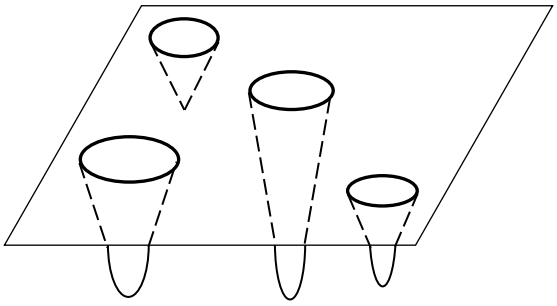

Fig. 2. Illustration of the potential "landscape" of the system

Such a geometric interpretation helps to clarify many features of the behavior of social systems, for example, the transformation of society or the concept of sustainable development (Makarenko, 2020a).

General formula for the model with associative memory with memory and anticipation

The proposed approach also allows us to propose models taking into account the memory properties of social systems, as well as the properties of anticipation (foresight) in systems that include people (Makarenko, 2020a; Lazarenko & Makarenko, 2020c).

$$s_i(t+1) = f_i(\{s_i(t)\},\{s_i(t-1)\},...,\{J_{ij}(t-1)\},...,b).$$

$$S_i\ (t+1) = G_i(\{s_i(t)\},...,\{s_i(t+g(i))\},R),$$

3. Taking into account the mentality of individuals in the proposed concept (Makarenko, 2020a, 2020b).

The previous section described the principles of constructing new models for social systems. The next step towards building models is to take into account the internal structure of thinking individuals who make up society. In Fig. 3 below is a very conditional representation of an individual individual. He has an idea of the world around him. He also has an idea of himself (reflection).

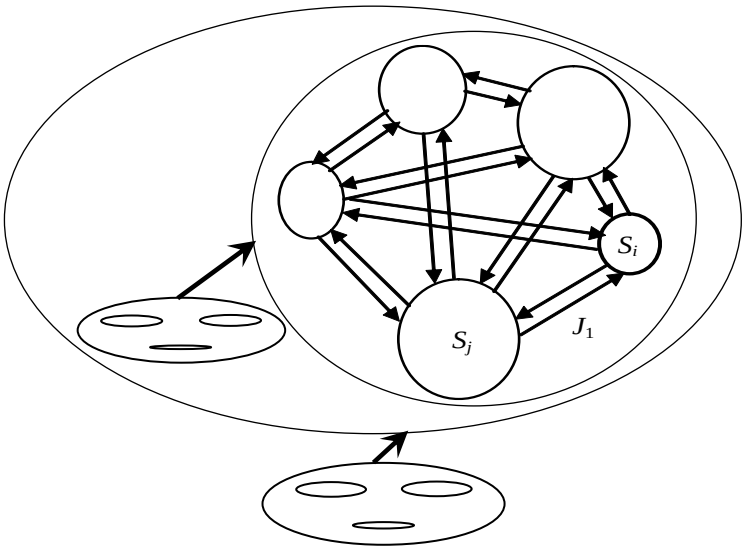

Fig. 3. Internal representation of the World of an individual

Consideration of mental properties of subjects of large social systems requires an adequate description. In this case, models should be built with the following properties:

1. Models with internal structure and mentality.
2. Internal representation of the external world.

There are many ways to take into account the mentality of individuals. However, most of them are too complex when considering the interaction of a large number of individuals. On the basis of the models described in Section 2, it was proposed to describe the mental properties of individuals also using a network representation of the type shown in Fig. 1 (Makarenko, 2020a, 2020b). Then internal (mental) variables are introduced and special equations are introduced for them. Note that with the proposed description, ontologies and cognitive maps can be embedded in the model.

The proposed models have already found application in modeling specific systems (Makarenko, 1998, 2007, 2020a, 2020b, 2020c; Makarenko, Levkov, Solia, 2007; Makarenko & Levkov, 1995):

1. Geopolitical relations
2. Stock market dynamics
3. Sustainable development
4. Transformation of society
5. Culture modeling, public opinion formation and e-government
6. Associative memory as the general property of nature

Conclusions

Thus, this paper provides a brief description of the proposed new approach to modeling and researching social systems. The models have a network-type architecture that matches the architecture of social systems. Moreover, the use of a network representation for the mental properties of individuals allows one to build models that take into account the

dynamics of such properties. The proposed approach to the construction of models made it possible to consider a number of important practical problems.

References

Haykin S. Neural Networks: Comprehensive Foundations. — N.Y.: MacMillan, 1994. — 697 p.

Lazarenko S., Makarenko A. Dynamical Systems with Anticipation. Monography. National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kiev, 2020. 128 p. (in Ukrainian)

Makarenko A. (New Neuronet Models of Global Socio- Economical Processes. In *"Gaming /Simulation for Policy Development and Organisational Change"* (J.Geurts, C.Joldersma, E.Roelofs eds.), Tillburg Univ. Press, 1998. pp.133-138.

Makarenko A. Sustainable development and principles of social systems modeling. Generis Publisher, 2020. 173 p. (https://www.generis-publishing.com/product/sustainable-developmnt-and-principles-of-social-systems-modeling/)

Makarenko A. Toward the Mentality Accounting in Social Systems Modeling. Proceedins Int. Conf. SAIC-2020. October 08-10, Kyiv. 5 p.

Makarenko A.S., Levkov S.P. Geopolitical Relations in Post USSR Europe as a Subject of Mathematical Modeling and Control // Proceedings of IFAC Symposium on Large Scale Systems. London. — 1995. — **2**. — P. 983–987.

Makarenko A., Levkov S., Solia V. Associative memory approach to modeling stock market trading patterns System Research & Information Technologies, 2007, № 4. P.111-124

Zavertanyy V., Makarenko A. Aggressive and Peaceful Strategies in Cellular Resource Space, International Journal of Control Systems and Robotics, ISSN: 2367-8917, Volume 3, 2018, pp.8-21.

Zavertaniy V. V., Makarenko O.C. Elements of modeling tasks of artificial life. Monography. National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kiev, 2020. 132 p (in Ukrainian)

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ТВОРЧИЙ АСПЕКТ

FORMATION OF PROFESSIONAL AND ETHICAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS OF THE SOCIAL SPHERE: CREATIVE ASPECT

Зозуляк-Случик Роксоляна
доктор педагогічних наук, доцент, професор
кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Проаналізовано особливості фахової творчості майбутніх соціальних працівників, що полягає у нерозривній єдності етичних і професійних начал. Виокремлено та проведено детальний розгляд видів творчої діяльності фахівців соціальної сфери.

Закцентовано увагу на ролі творчості у розвитку професійно-етичної компетентності.

Описано рівні професійної творчості у соціальній сфері, зокрема соціальній роботі. Встановлено завдання творчого формування майбутніх фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: професійна творчість, фахівець соціальної сфери, професійно-етична компетентність.

Abstract

The peculiarities of professional creativity of future social workers, which consists in the inseparable unity of ethical and professional principles, are analyzed. A detailed consideration of the types of creative activity of specialists of the social sphere has been singled out and conducted.

Emphasis is placed on the role of creativity in the development of professional and ethical competence.

The levels of professional creativity in the social sphere, in particular social work, are described. The task of creative formation of future specialists in the social sphere is set.

Key words: professional creativity, specialist of the social sphere, professional and ethical competence.

Одним із стрижневих завдань, зазначено у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, виступає формування такого фахівця, котрий здатний здобуті знання та вміння творчо використовувати при вирішенні професійних проблем.

Сучасні науковці творчий процес уважають особливим, своєрідним явищем створення нового, розглядаючи його як екстерналізацію продуктів уявлення під впливом взаємодії

різних видів мислення в ході діяльності, що спрямовується на одержання результатів, які мають об'єктивну чи суб'єктивну новизну [4, с. 39].

Творчість фахівця соціальної сфери проявляється у гнучкості, варіативності, винахідливості, ініціативності, сміливості та нестандартності прийняття професійних рішень. Водночас умовами творчості виступає формування функціональних психологічних і професійно-етичних знань.

Вчений В. Кан-Калик переконаний, що в самій природі фахової творчості закладена нерозривна єдність етичних і професійних начал. Від міри цієї професійної єдності залежить успіх фаховості працівника. Усвідомлення і засвоєння етичної природи професійної творчості дає змогу спеціалістові управляти власним творчим самопочуттям, а усвідомлення моральної і громадянської значущості діяльності завжди мобілізує його творчий стан завдяки відчуттю відповідальності за доручену справу, конкретну людину. При цьому слід звернути увагу на те, що процес творчості фахівця – це нелегкий шлях вирішення завдань, які постійно постають перед ним. Однак така праця є творчою, оскільки не існує однакових ситуацій та способів їх вирішення [2, с. 35].

Науковці прибігають до певного визначення видів творчої діяльності фахівців соціальної сфери, маючи на увазі:

– діагностична та методична творчість – пошук і знаходження нових способів вивчення особливостей «людини в проблемі», застосування і створення нових методів і діагностичних прийомів;

– комунікативна творчість, тобто креативність спілкування – пошук і знаходження шляхів вирішення нових комунікативних завдань, нових засобів мобілізації міжособистісної взаємодії у процесі соціальної роботи, створення нових форм спілкування в груповій роботі;

– самореалізація на основі усвідомлення себе творчою індивідуальністю, визначення індивідуальних шляхів свого професійного зростання.

Для фахівців соціальної сфери характерні певні рівні, які можна класифікувати як:

– елементарну взаємодію з індивідом, групою, коли він використовує зворотний зв'язок, коригує свою взаємодію;

– оптимізацію взаємодії у процесі соціальної роботи. Творчість проявляється в умілому, ефективному виборі й доцільному поєднанні та застосуванні відомих технологій вирішення проблеми індивіда;

– евристичний рівень, де творчість прослідковується в конструюванні технологій взаємодії у вирішенні проблем конкретного індивіда;

– самостійність дій індивіда – вищий рівень творчості [3, с. 236].

Творчу активність фахівця І. Ісаєв розглядає «як якість і результат високого рівня розвитку культури, яка передбачає наявність професійних знань, усвідомлення цілей і суспільної значущості діяльності, почуття відповідальності за її наслідки, потребу в пізнанні реальності і себе як професіонала» [1, с. 16].

Як засвідчують результати теоретичного аналізу та практичного досвіду, творчому формуванню майбутніх фахівців соціальної сфери сприяє розв'язання різноманітних завдань. Зокрема, маємо на увазі:

– аналітичні (аналіз цілей, завдань, конкретних професійних ситуацій, різних видів професійно-етичних занять у ході навчально-виховного процесу, аналіз досвіду роботи фахівців тощо);

– конструктивних, проектних (планування навчально-виховної діяльності з урахуванням психологічних особливостей студентів, її проектування, прогнозування результатів, моделювання конкретних професійно-етичних ситуацій);

– організаційно-управлінських (організація навчально-виховного процесу на основі форм розвитку пізнавальної активності студентів, у тому числі і в процесі самостійної роботи, раціональне використання навчального часу);

– рефлексивно-корегувальних (унесення новизни у зміст професійно-етичного навчання відповідно до змін у підходах стосовно розв'язання цих завдань; регулювання взаємин у суб'єкт-суб'єктному середовищі; оперативне використання інформації щодо розвитку особистості студента і вчасне регулювання цього процесу).

Таким чином, формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери супроводжується постійним вдосконаленням, самовдосконаленням та саморозвитком, інтеграцією змісту і форм освітнього та позанавчального процесів, що створюють умови для професійної творчості.

Література

1. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. М., 2002. 208 с.

2. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество. М. : Педагогика, 1990. 144 с.

3. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти. Дрогобич : Коло, 2007. 374 с.

4.Коновець С. В. Творчий розвиток вчителя образотворчого мистецтва : монографія. Рівне, 2003. 384 с.

EARTH DAY: *PERHAPS* NEWSPAPERS CAN CONTRIBUTE TO ENVIRONMENTAL EDUCATION

ANA ANTÓNIO
Centro de Estudos Interdisciplinares em Educação e Desenvolvimento, Portugal

Abstract

This text is the result of an investigation with the initial objective of knowing if Earth Day is part of the scheduling of a Portuguese generalist broadsheet newspaper: Público. This investigation covered a period of time between 2009 and 2020, only the publications of April 22 of each year were considered. The quantitative analysis revealed that Earth Day appears in most publications of the newspaper, for the period of time considered. But data analysis reveals that Earth Day is studied from different vectors from biodiversity to demographic expansion. In this work, critical discourse analysis was used to study the discourse practices of the articles studied. Thus, it is important to understand the reasons for the scheduling Earth Day in a broadsheet newspaper. As well as whether the educational community understands newspaper as a means for Environmental Education.

Keywords: Critical Discourse Analysis; Earth Day; Education; Environmental Education; Newspaper

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE EDEBİ TÜR OLARAK ŞİİRLERDEN YARARLANMANIN ÖNEMİ

Yard. Doç. Dr. JANAGÜL TURUMBETOVA
Suleyman Demirel Üniversitesi
MEHMET ERDOĞAN
Suleyman Demirel Üniversitesi,
HASAN AKÇA
Suleyman Demirel Üniversitesi

Özet

Yabancı dil öğrenme, bireyin yeni kültürel değerler ve yeni bir dünya görüşü edindiği bir kültürlenme sürecidir. Yabancı dil olarak Türkçe'nin öğretimi son yıllarda büyük bir hızla yayılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomi, Turizm ve Kültür Bakanlığı tarafından yapılmakta olan çalışmalar Türkçeye de yansımıştır. Yabancıların Türk filmleri ve dizilerine olan ilgileri, Türkiye'nin tarihi ve doğa güzelliklerine olan merakları gün geçtikçe artmaktadır. Ayrıca, akademik çalışmalar, ticaret ve diplomatik ilişkiler, eğitim gibi amaçlarla Türkçe öğrenmek isteyenler sayısı çoğalmaktadır. Yaş grupları, eğitim ve kültürel seviyesi farklı olan insanlar, dünyanın her yerinden Türkçe öğrenmek için çaba göstermektedirler. Bu nedenle, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi konusundaki araştırmalar gündemdeki önemli meselelerdendir. Bu konuda yapılması gereken çalışmalar arasında ders kitapları ve yardımcı kaynaklar başta olmak üzere, yeni yöntemler ve tekniklere de ihtiyaç duyulmaktadır.

Yabancılara Türkçe öğretiminde dersin verimli, zevkli ve becerilerin geliştirici hale getirilmesinde edebi metinler önemli yardımcı kaynaklar olabilir. Edebi metinler aracılığıyla öğrencilerin dil zevkleri, estetik bakış ve hedef dilin kültürüne olan ilgi ve sevgisi oluşturulur. Bu nedenle dilsel ve kişisel becerilerin geliştirilmesi için yabancı dil öğretiminde edebi türlerin araç olarak kullanılması önemlidir.

Çalışmada, yabancılara Türkçe öğretiminde bir edebi tür olarak şiirlerden yararlanılarak dil becerilerinin geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Yabancı dil öğreniminde öğrencilerin en zorlandığı nokta sözcük öğrenimidir. Şiirin, akılda kalıcı bir özelliğe sahip olması, sözcük öğrenimi açısından da faydalı olacaktır. Şiir kısa, etkileyici, kalıcı ve kolay ezberlenebilir olmasından dolayı yabancı dil öğretiminde diğer edebi türlerden daha etkili ve faydalı olduğu çeşitli bilimsel incelemeler sonucu açıklanmaktadır. Şiirin bir öğretim aracı olarak diğerlerinden farkı ve yararı, hem göze hem kulağa hem de duyguya hitap etmesidir. Bu nedenle yabancılara Türkçe öğretiminde şiiri bir materyal olarak kullanarak hem dili geliştirmek hem de kültür aktarımı sağlayarak hedef kültüre olan ilgi ve sevgiyi geliştirebiliriz.

Anahtar kelimeler: Türkçe, yabancı dil, şiir, kültür aktarımı

Abstract

Learning a foreign language is an acculturation process in which the individual acquires new cultural values and a new worldview. Teaching Turkish as a foreign language has been

spreading rapidly in recent years. The ongoing studies by the Ministry of Tourism and Culture and the Ministry of Economy of the Turkish Republic have also been reflected in Turkish.

Foreigners interest in Turkish films and TV series, Turkey's history and natural beauty is increasing day by day about.Moreover, the number of those who want to learn Turkish for purposes such as academic studies, trade and diplomatic relations and education is increasing. People at different ages and with different educational and cultural levels strive to learn Turkish from all over the world. Therefore, research on teaching Turkish as a foreign language is one of the important issues on the agenda. There is a need for new methods and techniques, especially textbooks and supplementary resources, among the work to be done on this subject.

Literary texts can be important sources in teaching Turkish to foreigners in order to make the course productive, enjoyable and developing skills. Through literary texts, students' language tastes, aesthetic outlook and interest and love for the culture of the target language are created. For this reason, it is important to use literary genres as a tool in foreign language teaching in order to develop linguistic and personal skills.

In the study, it is focused on developing language skills by using poems as a literary genre in Turkish learning. The most difficult point for students in foreign language learning is vocabulary learning. Having a catchy feature of poetry will also be beneficial in terms of vocabulary learning. As a result of various scientific studies, it is explained that the poem is more effective and useful in foreign language teaching than other literary genres because it is short, impressive, permanent and easily memorized. The difference and benefit of poetry as a teaching tool is that it appeals to both eyes, ears and emotions. For this reason, by using poetry as a material in teaching Turkish to foreigners, we can develop the interest and love for the target culture by both developing the language and providing culture transfer.

Keywords Turkish language, foreign language, poetry, culture transfer.

GİRİŞ

Yabancılara Türkçe öğretimini tarihçesine bakıldığında konuyla ilgili çalışmaların 11.yüzyıla kadar uzandığı görülmektedir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili bilinen ilk eser Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmış olan Divanü Lügati’t Türk eseridir. Bu eser, atasözleri ve deyimleri, şiirleri kullanarak dili ses, biçim ve anlam açısından incelemiştir (Hengirmen, 1993:10). Bu eser Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türkçenin Arapça kadar zengin bir dil olduğunu ortaya koymak için yazılmıştır (Korkmaz, 1995:256).

Dilin zenginleşmesini sağlayan en önemli kaynak edebiyattır. Edebiyat ister yazılı, ister sözlü olsun, insanların hayatı daha iyi anlamalarını sağlayacaktır. Bu nedene de yabancı dil derslerinde edebi metinlerin kullanılması, dilin doğal ortamında kullanılmasına benzer bir ortam yaratacaktır. Edebiyatın yabancı dil dersinde kullanılması çok kapsamlı öğrenmeyi sağlayarak, öğrencide hem dil becerilerini geliştirmekte hem de amaç dili kültürel boyutuyla tanımasını sağlamaktadır.

GELİŞME

Dilin edebiyatla özellikle de şiirle geliştiği bir gerçektir. "Yazın tarihçilerine, eleştirmenlere ve kimi kuramcılara göre tüm yazınsal yaratılar şiirden doğmuştur" (Özdemir, 1983:36). Şiirle dil çoğu zaman birbirinden ayrılmaz bir özelliktedir. "Türk edebiyatında en çok gelişme gösteren tür şiirdir. Türk ededbiyatında şiirin tuttuğu yer büyüktür. Ulusumuzun tüm iç özelliklerini ancak şiirde görebiliriz" (Karaalioğlu, 1980:52).

Şiir mısraları ezberlendikten dolayı yıllar sonra dahi akıllarda kalmaya uygun bir yapıdadır. Bunun yanında özellikle de çocuklara yönelik şiirlerde, müzik de kullanılabilir. Müziğin kullanılması öğrenmeyi kolaylaştırıcı ve kalıcılığı sağlayan bir etkendir. Şiirin diğer edebi türlere göre bir avantajı da, ritm özelliği taşımasıdır. Burada şiirin özelliklerinden biri olan müzikalite dile getirilmektedir. Bu niteliği, şiiri diğer türlerden ayıran en belirgin özelliğidir denilebilir.

Şiirin, yabancı dil öğretiminde nasıl kullanılabileceğine dair örneklere aşağıda yer verilecektir. Öğretmen mümkünse şiirin yanına, şiirin konusuna uygun bir resim yerleştirmelidir. Şiirde geçen sözcükleri, resimler vererek öğretmek öğrencide çağrışım yapacağından unutulmasını engelleyecektir. Bu tür uygulamalarda şiirin içinde yer alan sözcüklerin anlamları verilmiyor, öncelikle sadece dinletiliyor. Daha sonra bilinmeyen kelimelerin anlamlarını öğrenciler sözlüklerinden buluyorlar. Sonraki adımda şiirdeki dilbilgisi yapıları veriliyor. Bir şiirden birden çok dilbilgisi yapısı çıkarmak mümkün olduğu için, bir şiire yaklaşık bir haftalık ders saati ayırmak, yerinde olacaktır. Şiir, daha sonra okunuyor, yazılıyor ve dramatize ediliyor. En sonunda ise şiirde yer alan kelime ve gramer yapılarının pekiştirilmesi için etkinlikler yaptırılıyor.

Şiirle yabancı dil öğretimi, hem sözcük ezberletme hem de gramer yapılarını öğrencilere daha kolay öğretmek için çok etkili bir yoldur. Şiirde bulunan kelimelerin bazı etkinlikler yoluyla öğretilmesi, öğrenci açısından son derece zevkli olacaktır. Etkinlikler öğrenmede kalıcılığı sağlayan unsurlardan biridir. Bu noktada akla şöyle bir soru gelebilir: Şiir sayısını azaltarak etkinlikleri mi artırmak gerekir, yoksa etkinlikleri azaltıp şiir sayısını mı artırmak gerekmektedir. Öğretmen öğrencilerin düzeylerini de dikkate alarak iyi karar vermek zorundadır. Etkinlikleri pekiştirici olarak kullanmalıdır. Bu konuda tek bir şey söylemek yanlış olur, çünkü verilmek istenen bilgi ve öğrencilerin düzeyleri göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin temel ve orta seyiyelerde daha çok günlük hayatta kullanılan sözcüklerin verilmesi amaçlanır ve basit gramer yapıları öğretilebilir. Bu durumda çok fazla şiir yerine, seçilecek şiirdeki sözcüklerin iyi kavranması amaçlanmalı ve buna yönelik etkinlikler düzenlenmelidir.

Şiirin kolay ezberlenebilir olması ve şiirde geçen sözcükleri, rengarenk resimlerle ve bulmacalarla öğretmek, öğrenciler için son derece eğlendirici gelecektir. Öğretmenin, öğrencinin motivasyonunu toplama gibi bir sorunu pek olmayacaktır, çünkü bu yöntem öğrenci merkezlidir. Öğrenci kendi kendine çalısmayı öğrenerek, bilgileri pekiştirme şansı bulacaktır.

Şiirle öğretimin uygulama aşamasında belirlenecek etkinlikler ve süreler öğretmenin ve öğrencilerin dersi işleme ve anlama hızlarına gore değişebilir. Aşağıda şiirle öğretim yolunun aşamaları yer almaktadır:

1. Şiirle ilgili resimler gösterilir.

2. Şiir CD den dinletilir.
3. Şiir verilir ve ses takip edilir.
4. Öğrenciler şiiri CD ile birlikte okur.
5. Sözlük çalışması yapılır.
6. Şiirdeki gramer yapılarının anlatımı.
7. Yazı çalısması.
8. Kelimelerin cümlede kullanılması.
9. Öğrenciler şiiri canlandırırlar.
a) Gösteri (Demonstration).
b) Drama ve Rol Yapma.
10. Şiirle ilgili soruların cevaplandırılması.
11. Gramer ve sözcüklerle ilgili etkinlikler yapılır.

Görsel Araçların Kullanımı

Şiirle Türkçenin öğretimi birkaç aşamadan oluşmaktadır. Bunlardan ilki görselliğe dayanmaktadır. Öğretmen şiirle ilgili daha önce hazırlamış olduğu resimleri sınıfa getirir ve tahtaya asar. Öğretmen resimlerle ilgili konuşmaya başlar. Daha sonra resimlerle ilgili yorumlar yapılır. Bu kısımda öğretmen, her öğrencinin söz almasına dikkat etmelidir.

Öğretmen işleyeceği şiirin konusunu daha önceki derslerde öğrencilere söylerse, onlar da resimler bulup getirebilirler. Öğrenciler böylece şiirin konusuyla ilgili ve öğrenecekleri sözcüklerle ilgili resimleri görmüş olurlar. Öğretmen resimlerle ilgili birkaç cümle söyler ve gerisini öğrencilere bırakır. Örneğin, A-2 seviyesi için "Türkıye'yı Tanıyalım" konusuyla ilgili Orhan Veli Kanık'ın "İstanbul'u Dinliyorum" şiirinin uygulanışını örneklerle gösterelim.

Şiirle öğretimin birinci basamağında anlatım ve soru–cevap tekniği kullanılır. Öğretmen şiirin konusuyla ilgili İstanbul şehrinin resimlerini hazırlar ve slayt şeklinde gösterir.

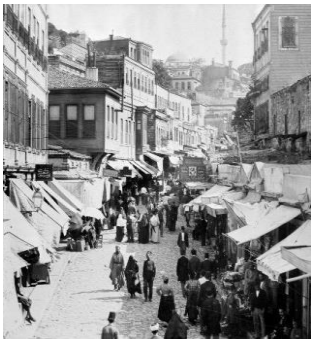
MAHMUTPAŞA

KAPALIÇARŞI

KAYIKHANELER

İşitsel Araçların Kullanımı

Bu basamakta dinleme etkinliği yapılacaktır. Dil öğretiminde dört becerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir ve bunlardan biri de duyduklarını anlamaktır. Öğrenciler öğrenecekleri dili, mutlaka işitmelidirler. Her şey işitmeyle birlikte başlar ve yeni bir dille ilk bu biçimde karşılaşılır. Şiirin dinletilmesi yoluyla öğrenciler, sözcüklerin nasıl telaffuz

edileceğini de kavrayacaklardır. Öğrencilerin, yabancı dildeki sesleri öğrenebilme yetenekleri çok yüksektir. "İkinci dil ediniminde, coçuklar ses bilgisini yetişkinlere oranla daha iyi edinirken, yetişkinlerin gramer bilgileri daha iyidir" (Çeviksoy, Baran, 2004:102). CD dinleme etkinliği öğretmenin isteği ve öğrencilerin de ihtiyaçları ve düzeyleri göz önünde bulundurularak artırılabilir. Öğrenciler şiirleri sesli dinleyerek yabancı dile karşı olan ön yargılarını ve korkularını yavaş yavaş unutacaklar, kulak alışkanlığı kazanacaklardır. Şiirin CD den dinletilmesinin mümkün olmadığı durumlarda, öğretmen sesli bir biçimde şiiri okumalıdır.

Şiirle yabancı dil öğretiminde şiirin ezberlenmesi, dilin öğrenilmesini kolaylaştıracaktır. Şiiri ezberleyen öğrenci farkında olmadan, şiirdeki cümle yapılarını, dil bilgisi kurallarını da öğrenmiş olur. Bu nedenle şiirin defalarca sesli olarak dinlenmesi hem sözcüklerin söyleniş biçimi açısından hem de şiirin ezberlenmesi için gereklidir.

Şiirin CD den dinletilmesi sırasında öğretmen, öğrencilere dinlettiği şiirin metnini verir ya da tahtaya asar. Daha sonra şiiri CD den dinletmeye başlar. Öğrenciler şiiri dinlerken takip ederler. Böylece duydukları sözcüklerin nasıl yazıldığını da görmüş olurlar.

Şiirde sözcükleri hedef dilde ve ana dilde sıralama, hedef dilde sıralayarak anlamlarını yine hedef dilde ifade edilir. Bu uygulamada öğretmen öğrencilere şiirleri dağıtmadan önce bilinmeyen ya da öğrenilmesini istediği kelimelerin altını çizmelidir. Öğrenciler şiirin fotokopisini aldıktan sonra bu altı çizili sözcükleri sözlükten araştırarak bulurlar.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Önce hafiften bir rüzgâr esiyor;
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar, ağaçlarda;
Uzaklarda, çok uzaklarda,
Sucuların hiç durmayan çıngırakları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Kuşlar geçiyor, derken;
Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.
Ağlar çekiliyor dalyanlarda;
Bir kadının suya değiyor ayakları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı,
Serin serin Kapalıçarşı;
Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa;
Güvercin dolu avlular.
Çekiç sesleri geliyor doklardan.
Güzelim bahar rüzgârında ter kokuları;

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Başımda eski âlemlerin sarhoşluğu,
Loş kayıkhaneleriyle bir yalı;
Dinmiş lodosların uğultusu içinde
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Bir yosma geçiyor kaldırımdan;
Küfürler, şarkılar, türküler, laf atmalar
Bir şey düşüyor elinden yere;
Bir gül olmalı
İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı;

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Bir kuş çırpınıyor eteklerinde;
Alnın sıcak mı, değil mi, biliyorum;
Dudakların ıslak mı, değil mi, biliyorum;
Beyaz bir ay doğuyor fıstıkların arkasından
Kalbinin vuruşundan anlıyorum;
İstanbul'u dinliyorum (Şafak C., Kayhan G.,Batı L., Albay N, 2000:213).

Öğrenciler aşağıdaki soruları şiire göre cevaplayacaklardır:

1. Şair İstanbul'la ilgili neler hatırlıyor?
.....
2. Şair, İstanbul'un hangi semtlerini, hangi özellikleriyle hatırlıyor?
.....
3. Şiirde hangi mevsimden bahsediliyor? Bunu hangi bölümden anlıyorsunuz?
.....

Şiir aşağıda eksik verilmiştir. Eksik yerleri parantez içinde verilmiş kelimelerle tamamlayınız:
(ayakları, Kapalıçarşı, sallanıyor, çıngırakları, kuş, güvercin, biliyorum, kayıkhaneleriyle, şarkılar, gül,dudakların)

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Önce hafiften bir rüzgâr esiyor;
Yavaş yavaş .....
Yapraklar, ağaçlarda;
Uzaklarda, çok uzaklarda,
Sucuların hiç durmayan.....;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Kuşlar geçiyor, derken;
Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.
Ağlar çekiliyor dalyanlarda;
Bir kadının suya değiyor.....;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı,
Serin serin.....;
Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa;
.....dolu avlular.
Çekiç sesleri geliyor doklardan.
Güzelim bahar rüzgârında ter kokuları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Başımda eski âlemlerin sarhoşluğu,
Loş .....bir yalı;
Dinmiş lodosların uğultusu içinde
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Bir yosma geçiyor kaldırımdan;
Küfürler, ..., türküler, laf atmalar
Bir şey düşüyor elinden yere;
Bir .....olmalı
İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı;

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Bir .....çırpınıyor eteklerinde;
Alnın sıcak mı, değil mi,.....;
.....ıslak mı, değil mi, biliyorum;
Beyaz bir ay doğuyor fıstıkların arkasından
Kalbinin vuruşundan anlıyorum;
İstanbul'u dinliyorum.

Dil Bilgisi Yapılarının Verilmesi

Dil bilgisi öğretiminde akıcılık sağlamak, pratiği artırmak için şiir metinleri çok elverişlidir. Her dil kuralları olan bir sistemdir. Dilbilgisi, bir dilin ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip, kurallarını saptayan bilim dalıdır. Öğretmen, gramer anlatımı yaparken, verdiği gramer yapılarının hangi durumlarda kullanıldığına da farklı örnekler vermelidir. "Öğrenciler sadece gramer bilgisini öğrenmekle kalmamalı, aynı zamanda hangi yapıların hangi durumlarda daha etkili olduğunu da öğrenmelidir" (Archibald,1993:89). Öğretmen her ne kadar konuları yetiştirmek zorunda olsa da şiir yönteminde ve diğer bir çok yöntemde her

derste bir konu üzerinde durmak, öğrenci açısından yararlı olacaktır. Şiir yoluyla öğretimde öğrenci görmüş olduğu gramer yapısını şiirle özdeşleştirerek, mısraları unutmayacaktır. Bu da gramer kurallarının hatırlanması anlamına gelmektedir. Öğrenci, şiirlerle farkında olmadan yapıları öğrenmiş olur, ancak öğretmen kısa da olsa gramer açıklamalarını yapmalıdırr.

Orhan Veli Kanık'ın "İstanbul'u Dinliyorum" şiirinde geçen Fiilimsi türleri hakkında dilbilgisi çalışmaları yapılabilir, örneğin, İsim-Fiilleri örnekleri, Sıfat-Fiil örnekleri ve Zarf-Fiil örnekleri üzerinde durulabilir. Basit zamanlı fiilleri Birleşik zamanlı fiillere çevirme uygulamaları da yaptırılabilir.

Gramerin edebi türlerle öğretilmesi yeni bir uygulama değildir, ancak şiir türünün gramer öğretimi için tercih edilmesi pek yaygın değildir. Şiirin en belirgin özelliklerinden biri kolay ezberlenebilir olmasıdır. Şiirin bu yönü kullanılarak, Türkçe'de dört temel beceriyi öğrenciye kazandırmak, diğer edebi türlere göre şiiri daha avantajlı kılmaktadır.

Şiir yoluyla dil öğretiminde gramer kuralları, şiir mısralarından ve örneklerinden başlanarak gramer yapılarına doğru bir yön izlemektedir. Yani, farklı örnekler görüldükten sonra gramer yapıları verilmektedir.

Gramer öğretiminde alıştırmalar çok önemli bir yere sahiptir. Ancak alıştırmalardan önce gramer yapısı verilmelidir. Gramer öğretimini sistemli bir biçimde verebilmek için şu sıralama uygun olabilir:

1. Gramer yapılarının şiirde görülmesi;
2. Şiirin defalarca okunarak, işitilerek ve yazılarak hafızada kalmasının sağlanması;
3. Şiirdeki sözcüklerle yeni cümleler oluşturmak suretiyle, öğrenilen gramer yapılarının kullanılması;
4. Gramer yapılarının anlatımı;
5. Gramer kuralları ile ilgili farklı türde alıştırmaların yapılması.

Öğretmen sınıfa getireceği şiirleri, öğretmek istediği gramer yapılarına göre belirlemelidir.

SONUÇ

Şiir, yüzyıllardır insanların dilinde dolaşarak kimi zaman duygu-düşünceyi dile getirmiş, kimi zaman özlemi ve kimi zaman da memleket hasreti, vatan sevgisini dile getirmiştir. İnsanların duygularını ifade ederken şiiri tercih etmelerinin nedeni, kısa ve öz oluşundandır.

Şiir yoluyla Türkçe öğretiminde amaç, öğrencilerin şiirleri defalarca dinleyerek, yabancı dile kulak alışkanlığı kazanması, şiirleri okuması, duyduğu sözcükleri doğru yazabilmesi ve aklında kalan cümle yapılarını örnek alarak yeni cümleler oluşturabilmesidir. Öğrenilen her yeni cümle ve gramer yapısı, öğrencilerin daha farklı cümleler kurmalarını sağlayacaktır.

Şiiri çok özel yapan noktalardan biri de, onun şairin yaşadığı toprakların özelliklerini yansıtmasıdır. Şiirin kısa ve çarpıcı bir özelliğinin olması, onun öğreticilik gibi bir niteliğinin olduğunu göstermektedir. Yapılan uygulamalarda şiirle yabancı dil öğretiminin çok iyi sonuçlara ulaşılabileceği görülmüştür. Öğretmenlerin daha fazla çalışmalarını gerektiren bu öğretim yolunda öğrenciler daha faal ve katılımcıdırlar.

KAYNAKLAR

Archibald J. (1993). Language and L2 Phonology: The Acquisition of Metrical Parameters. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Çeviksoy O., Baran E. (2004). Lise Türk Dili ve Edebiyatı. Serhat Yayınları, İstanbul.

Karaalioğlu S.K. (1980). Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi. Başlangıçtan Günümüze Kadar 1.cilt. İnkılap ve Aka kitabevleri Koll.Şti. İstanbul, 1980.

Korkmaz, Z (1995). Kaşgarlı Mahmut ve Divanü Lügati't Türk.Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C. 1, Ankara: TDK Yayınları.

Hengirmen, M. (1993). Türçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi. Ankara Tömer Dil Dergisi, 10. Ankara.

Şafak C., Kayhan G.,Batı L., Albay N. (2000). Türkiye Türkçesi. Ahmet Yesevi Vakfı Yayınları. Ankara.

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KONUŞMA BECERİSİ KAZANDIRMADA ÇEVRİMİÇİ DERSLERİN KULLANIMI

USE OF ONLINE COURSES IN TEACHING FOREIGNERS IN TURKISH SPEECH

Yardımcı Doç.Dr. SHYNAR AUYELBEKOVA
Suleyman Demirel Üniversitesi
https://orcid.org/0000-0002-4803-044X
HASAN AKÇA
Suleyman Demirel Üniversitesi
MEHMET ERDOĞAN
Suleyman Demirel Üniversitesi

Özet

Makalemizde son yıllarda, gelişen teknolojiye bağlı olarak ortaya çıkan internet tabanlı uzaktan dil öğretimi, ses ve görüntünün internetin de temel bileşenleri olması nedeniyle iletişimsel yetinin kazandırılması açısından önemli imkânlar sunulduğu ele alınmaktadır. İnternet uzaktan dil öğrenenler için dört temel beceri olan dinleme, konuşma, okuma, yazmayı kazandırabilecek donanıma sahiptir. Bunun yanında, internet ile sunulan görsel ve işitsel ortamlar, öğrencinin öğrenmeye çalıştığı dili yalnızca yapısal bir birim değil aynı zamanda sosyo-kültürel bir olgu olarak da görmesini sağlamaktadır.

Konuşma, bireyler arasındaki ilişkilerde, birbirini etkilemede önemli bir iletişim aracıdır. Yabancı dil öğretiminde öğrencilere konuşma becerisinin kazandırılması en önemli meselelerden biri sayılmaktadır. Elde edilen bulgulara göre, uzaktan eğitimde bilgisayar destekli öğretim etkinliklerinin öğrenci başarısını artırmasının yanı sıra öğrenmeye olan motivasyonu artırmada, bağımsız çalışma becerileri kazandırmada, iletişim becerilerini artırmada ve eğitimin tarafları arasındaki işbirliğini geliştirmede önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Çalışmamızın amacı Yabancılara Türkçe öğretiminde uzaktan eğitim yoluyla konuşma becerisini kazandırmak, uzaktan eğitimde kullanılan bilgisayar destekli etkileşimli programları açıklamak ve bu yolla konuşma becerisinin geliştirilmesinde önemli yöntem ve teknikleri etkinliklerle göstermektir. Öğrencilerin Türk dilinde iletişim kurmayı kolay ve keyifli bir şekilde öğrenmelerini sağlayacak bir yol sunmaktır. Teknolojinin dil eğitiminde kullanılması ile ilgili yapılan çalışmalarda dikkat çeken bir nokta bilgisayar ortamlı eğitimin yüz yüze dil eğitimi ile birleştirmenin yararlarını ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Türkçe, yabancı dil, konuşma becerisi, teknoloji, çevrimiçi, uzaktan eğitim, bilgisayar

Abstract

In our article, it is discussed that internet-based distance language teaching, which has emerged due to the developing technology in recent years, provides important opportunities in terms of gaining communicative competence due to the fact that sound and image are the

basic components of the internet. The internet is equipped to gain the four basic skills of listening, speaking, reading, and writing for distance language learners

Speaking is an important communication tool in the relationships between individuals and in influencing each other. In foreign language teaching, providing students with speaking skills is considered one of the most important issues. According to the findings, it can be said that computer-aided teaching activities in distance education not only increase student achievement, but also have an important effect on increasing motivation for learning, gaining independent study skills, increasing communication skills and improving cooperation between the parties of education.

The aim of our study is to teach foreigners the skill of speaking through distance education in Turkish teaching, to explain the computer-assisted interactive programs used in distance education, and to demonstrate the important methods and techniques in developing speaking skills in this way. To provide students with an easy and enjoyable way to learn to communicate in Turkish. A striking point in the studies on the use of technology in language education is to reveal the benefits of combining computer-based education with face-to-face language education.

Keywords: Turkish, foreign language, speaking skills, technology, online, distance education, computer

НЕКОТОРЫЕ ЗАМЕЧАНИЯ ПО ПОВОДУ ДВУХ КАСЫД ИЗ «ИСТОРИИ ЧЕЛЕБИ АКАЯ»

Сейтягьяев Н. С.
к. филол. н. (Ph.D.), научный сотрудник Института Востоковедения им. А. Ю. Крымского НАН Украины

Доклад посвящен двум касыдам, которыми завершается историческое сочинение крымскотатарского автора середины XVIII в., Абд ар-Рахмана ибн Мухаммеда по прозвищу Челеби Акай, который писал свои поэтические произведения под псевдонимом Хурреми. Указанные касыды ранее не были исследованы. Единственное замечание по поводу их содержания было сделано автором сокращенного перевода «Истории Челеби Акая», А. Ф. Негри.

А. Ф. Негри предвзято относился к литературе крымских татар и, судя по всему, не читал рассматриваемые произведения. Поэтому в своем переводе он ошибочно указал, что сочинение завершает одна касыда. На самом деле их две. Сам Хурреми определил их как «дуа-наме» – молитвенные послания.

Первая из касыд, объемом 28 бейтов, представляет собой панегирик крымскому хану Арслан-Гирею. В ней Хурреми начинается с восхваления рода хана и его личных качеств, после чего следует воспевание его деяний в Крыму во время пребывания на троне. Эта часть представляет собой поэтический пересказ соответствующей части «Истории».

Вторая касыда с редифом «Селим» посвящена покровителю Хурреми – калге Селим-Гирею. Она менее объемна, чем первая, – 16 бейтов. По характеру это также панегирик, который ненамного отличается от подобного типа произведений со стандартным набором эпитетов и сравнений.

Интерес представляет то, что обе рассматриваемые касыды включены в диван Хурреми, который хранится в фонде Бахчисарайского музея. Первая касыда содержится в сокращенном виде (она на 8 бейтов короче), но без изменения содержания имеющихся бейтов. Вторая касыда в диване Хурреми, напротив, имеет больший объем (27 бейтов). Заметные изменения имеются и в содержании. В первую очередь это касается лица, которое восхваляется в касыде. В «Истории», как указано выше, его имя выступает в качестве редифа. В диване редифом является слово Кырым, но предметом восхваления не является полуостров или ханство. Не является им также Селим-Гирей, калга Арслан-Гирея. Судя по всему, речь идет об одном из ханов. Если это Кырым-Гирей, который правил в 1758 – 1764 гг., то надо признать, что диван Хурреми, который по свидетельству Саид Гирая, автора историко-автобиографического труда, составил после изучения дивана Баки, был завершен им около 1758 г., то есть после написания «Истории Челеби Акая», а касыда, посвященная калге Селим-Гирею в «Истории» стала основой для касыды, которая содержится в диване и содержание которой более изысканнее с точки зрения литературного искусства.

Ключевые слова: Хурреми, касыда, «История Челеби Акая», диван

Abstract

The report is devoted to two qasidas, which are included in the historical work of the Crimean Tatar author of the middle of the 18th century, Abd ar-Rahman ibn Muhammad, nicknamed Chelebi Aqai with the pseudonym Khurremi. These qasidas have not previously been investigated. The first of the qasidas is a panegyric on the Crimean Khan Arslan-Geray. The second qasida is dedicated to the patron saint of Khurremi, Qalga Selim-Geray. It is also a eulogy that is not much different from a similar type of work with a standard set of epithets and comparisons.

Both qasidas under consideration are included in the Khurremi Diwan (collection of poems), which is kept in the collection of the Bakhchysarai Museum. The first qasida is contained in an abridged form, but without changing the content of the existing couplets. The second qasida in the Diwan has a larger size. It contains changes in content. In the Diwan, the word Qyrym is a redif. Perhaps we are talking about the Khan Qyrym-Geray, who ruled in Crimean Khanate in 1758 - 1764. If this is really him, then Khurremi's Diwan was completed around 1758, that is, after the “History of Chelebi Aqay” was written, and the qasida dedicated to Qalga Selim-Girey in the “History” became the basis for the qasida, which is contained in Diwan.

Keywords: Khurremi, qasida, “History of Chelebi Aqay”, Diwan

ПАВЛО МОВЧАН ЯК ПЕРЕКЛАДАЧ І ДОСЛІДНИК ТЮРКСЬКИХ ЛІТЕРАТУР

PAVLO MOVCHAN AS A TRANSLATOR AND RESEARCHER OF TURKISH LITERATURE

Микола Васьків
доктор філологічних наук, професор,
Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)
ORCID NO: 0000-0003-3909-1213

Анотація

У статті йдеться про переклади визначного українського поета, лауреата Національної премії України ім. Т.Г. Шевченка Павла Мовчана (1939 р. н.) ліричних і прозових творів тюркських письменників, а також про його дослідження-передмови до окремих видань Маґтимґули і Мустая Каріма українською мовою. Перекладацький доробок П. Мовчана із тюркських літератур є значним, його становлять ліричні твори азербайджанських, башкирських, казахських, татарських, турецьких, туркменських, узбецьких поетів, а також прози башкирських письменників М. Каріма і А. Хакімова.

На прикладі поезій Г. Тукая і Маґтимґули аналізується перекладацька майстерність П. Мовчана у відтворенні українською мовою особливостей змісту і форми оригіналів. Перекладач ґрунтовно вивчав біографію поетів, їх ідіостиль, історичну й літературну епоху, специфічні риси відповідних національних літератур. Павло Мовчан вміло зберігає строфічні особливості, монориму класичних східних і вибагливе римування новаторських, трансформованих із європейської лірики жанрів у творах класика татарської літератури Габдулли Тукая. Для відтворення силабічної ритміки засобами силабо-тоніки перекладач часто вдається до вживання цезур, які не мають сталої позиції.

Ретрансляції поезій найвизначнішого туркменського поета Маґтимґули Пираґи (Махтумкулі Фрагі) становлять найбільшу кількість перекладів П. Мовчана із тюркських літератур – 117, – які неодноразово друкувалися окремим виданням. Перекладач уміло використовує двоскладові і трискладові стопи силабо-тоніки, стабільні й рухливі цезури для відтворення ритміки різноскладових силабічних віршів Маґтимґули. Він майстерно зберігає неповторне римування тюркської строфи ґошґи (ґошук), редиф у кінці строф і версів, звукопис оригіналів. Перекладацький талант виявляється також у доборі найбільш відповідних і доречних українських лексем, відтворенні туркменської екзотики через топоніми, антропоніми, регіональні предмети і поняття.

Передмова до книги віршів Маґтимґули стала найвизначнішим в Україні дослідженням поетичного доробку поета у зв'яках із його біографією, політичним, економічним і культурним становищем Туркменістану XVIII ст., суфійським світоглядом, версифікаційною традицією та її новаторською трансформацією. Ще одну розлогу передмову П. Мовчан написав до книги трьох повістей М. Каріма, які він

переклав українською мовою. Український перекладач дає влучну суб'єктивну характеристику башкортському прозаїкові, якого знав особисто і сприймав життєвим порадником і літературним наставником, окреслює його творчий шлях, дає характеристику перекладених повістей, визначає їх вагоме місце у башкортській, загальнорадянській і світовій літературі.

Ключові слова: тюркські літератури; переклад; лірика; епос; строфа; рима; цезура.

Abstract

The article deals with the translations of the outstanding Ukrainian poet, laureate of the National Prize of Ukraine named after T.H. Shevchenko Pavlo Movchan (b. 1939) lyrical and prose works of Turkic writers, as well as his research-prefaces to some editions of Magtymguly and Mustay Karim in Ukrainian. P. Movchan's translation work from Turkic literature is significant, it consists of lyrical works of Azerbaijani, Bashkir, Kazakh, Tatar, Turkish, Turkmen, Uzbek poets, as well as prose by Bashkir writers M. Karim and A. Khakimov.

On the example of poems by G. Tukay and Magtymguly, P. Movchan's translation skills in reproducing the peculiarities of the content and form of originals in the Ukrainian language are analyzed. The translator thoroughly studied the biography of poets, their idiosyncrasies, historical and literary epochs, specific features of the relevant national literatures. Pavlo Movchan skillfully preserves the strothic features, the monorhyme of the classical oriental and the demanding rhyme of innovative genres transformed from European lyric poetry in the works of the classic of Tatar literature Gabdulla Tukay. To reproduce the syllabic rhythm by means of syllabic-tonic, the translator often resorts to the use of caesuras, which do not have a stable position.

The retransmissions of the poems of the most prominent Turkmen poet Magtymguly Pyragy (Makhtumkuli Fragi) make up the largest number of translayions of P. Movchan from Turkic literatures – 117 – which have been repeatedly published in a separate edition. The translator skillfully uses two-syllable and three-syllable feet of syllabic-tonic, stable and mobile caesuras to reproduce the rhythm of Magtymguly's various syllabic verses. He skillfully preserves the unique rhyme of the Turkic stanza of the Goshgy (Goshuk), the redif at the end of stanzas and verses, the written sounds of the originals. Translation talent is also manifested in the selection of the most appropriate and appropriate Ukrainian tokens, the reproduction of Turkmen exotics through place names, anthroponyms, regional subjects and concepts.

The preface to the book of poems by Magtymguly became the most significant study in Ukraine of the poet's poetic achievements in connection with his biography, political, economic and cultural situation in Turkmenistan of the XVIII century, Sufi worldview, versification tradition and its innovative transformation. P. Movchan wrote another extensive preface to the book of three novels by M. Karim, which he translated into Ukrainian. The Ukrainian translator gives an accurate subjective description of the Bashkortostan prose writer, whom he knew personally and perceived as a life adviser and literary mentor, outlines

his creative path, describes the translated stories, defines their important place in Bashkort, Soviet and world literature.

Key words: Turkic literature; translations; lyrics; epos; stanza; rhyme; caesura.

Вступ

Абсолютна більшість знаних поетів XX століття вдавалися до перекладів. Серед них не є винятком і Павло Михайлович Мовчан. Затерта сентенція стверджує, що у прозі перекладач є епігоном, а в поезії – суперником тексту-оригіналу. Цей вислів насправді більше стосується не перекладів, а переспівів. І до них поети-перекладачі вдаються дуже часто, щоби на основі оригіналу створити власний твір, власну концепцію, власну полеміку з автором оригіналу, цим суттєво відрізняючись від професійного перекладача. У такому разі читача вводять в оману, якщо він хоче через переклади ознайомитися з художнім світом іншомовного поета. Радше такі переклади-переспіви цікаві для відчитання творчого світу поета-ретранслятора.

Але бувають майже ідеальні випадки, коли самодостатні поети прагнуть якомога повніше відтворити зміст і форму оригіналу. При цьому вони висловлюють і власну оригінальність – через відповідний підбір текстів, співзвучний із їх художнім світобаченням через споріднені образи чи образність, настроєвість, пафос, мотиви, ідейний зміст тощо. Саме до таких поетів-перекладачів, видається, належить і Павло Мовчан. Яскравий вираз такий підхід до перекладів знаходить, зокрема, в його перекладах ліричних і прозових творів письменників тюркськомовного світу.

Для належного відтворення тексту-оригіналу потрібно перекладачеві глибинно проникнути в поетику автора цього оригіналу. Тому такий літератор-перекладач змушений бути не побіжним, а ґрунтовним дослідником творчості іншомовного письменника, чиї твори бралися для перекладу. Це не обов’язково мало виявлятися в тих чи тих написаних дослідженнях – статтях, есеях, монографіях і т. п., хоча уважний дослідник відчитає це при глибинному аналізі перекладу, в чому переконаємося на прикладах ретрансляцій «чужих» текстів П. Мовчаном. Та може бути й так, що результати штудіювання доробку «перекладного» автора викладаються в наукових публікаціях. Найяскравіше проілюструємо це на прикладі передмов Павла Мовчана до видань в Україні творів Маґтимґули Пираґи (Махтумкулі Фрагі), геніального туркменського поета XVIII століття, й Мустая Каріма, одного з провідних прозаїків радянського й пострадянського простору XX століття.

Природний потяг поетів до перекладів іншомовних авторів знаходив ще й заохочення з боку радянського керівництва. Як морально, так і фінансово. Зрозуміло, що насамперед стимулювали митців перекладати твори з літератур інших народів СРСР, що мало свідчити про непорушну дружбу народів, інтернаціональний характер радянської держави, її культури, мистецтва, літератури зокрема. Зараз можна і потрібно іронізувати з того, що багато в чому цей процес був примусовим, штучним, фальшивим, із різноманітними тижнями, декадами культур чи літератур одних республік у інших, із чітким розкладом, складами делегацій, обсягами перекладів тощо. Але не можна заперечувати також, що поміж письменниками різних республік, хай інколи і випадково, встановлювалися тісні життєві та творчі зв’язки, міграція

породжувала інкорпорацію письменників у культуру інших народів. Зрештою, часто було щире захоплення культурними надбаннями інших етносів чи творчими здобутками іншомовних письменників. Тому дружба народів чи окремих їх представників-літераторів також часто була цілком щирою, навіть закономірною.

Тюрки становили значну частку населення і становили більшість населення в багатьох адміністративних одиницях Радянського Союзу – п'яти союзних республіках і кількох автономних республіках, округах, областях тощо. Це стало причиною публікації в УРСР значної кількості видань – перекладів із тюркських мов народів СРСР, створення цілих видавничих серій і програм, звернення багатьох українських поетів до ретрансляцій тюркськомовних творів. Щоправда, був і зворотній ефект: переклади з тюркських мов майже повністю обмежувалися теренами Радянського Союзу. Обмаль перекладів із турецької, дослідження уйгурської літератури пояснювалося пильним дотриманням ідеологічних догм, політичною кон'юнктурою (наприклад, взаєминами з Китаєм) тощо. Якщо ж ідеться про Павла Мовчана, то ще одним стимулом для звернення до тюркськомовних літератур стало кількамісячне перебування у складі геологорозвідувальної експедиції в 60-х роках на туркменських теренах, особиста дружба з Мустаєм Карімом, азербайджанськими поетами.

Парадокс полягав у тому, що до перекладів значно частіше зверталися ті поети, які перебували в опалі, ніж ті, яких держава опікала і яким протегувала. Як розповідає сам Павло Мовчан, переклад часто був єдиною можливістю потрапити у друк, ще й під власним прізвищем, бо якихось жорстких заборон із цього приводу не було. Більше того, за переклади платили, хай і небагато, але для того часу достатньо для повсякденного існування, для «підтримування штанів». Були розумні й гуманні редактори видавництв, які для «неблагонадійних» митців час від часу підкидали три-п'ять поезій чи одне-два оповідання, повістину або й чого доброго – роман для перекладу в планованих виданнях. Зрозуміло, що за такий переклад бралися з радістю, а висока якість їх виконання була запорукою подальшої співпраці. Своєю чергою, перекладач мав можливість вибирати автора (наприклад, в антологіях) чи його твори, які вважав найприйнятнішими ідеологічно чи співзвучними зі своїм творчим світобаченням.

Розробка теми дослідження

У результаті витворився чималий перекладний доробок Павла Мовчана з тюркськомовних літератур (а ще були переклади з литовської, вірменської, російської та інших мов народів радянської імперії). Окремими книгами з літератур тюркських народів вийшло однак небагато – поезії Магтимгули і повісті Мустая Каріма. Більшість же тюркськомовних письменників у ретрансляціях Мовчана – це кілька текстів у виданнях творів одного митця чи в антологіях поезії або прози того чи того етносу.

Таких авторів-тюрків у перекладах українського класика – чимало. Для прикладу наведемо кілька видань і невелику статистику перекладів Павла Мовчана з тюркських літератур. Отже, у виданні творів відомого узбецького поета Сайяра [16] П. Мовчан був автором чотирьох перекладів, у антології «Цвіт мигдалю» поет переклав ще кілька поезій молодої узбецької поезії [21]. Автором трьох ретрансляцій із Абая Кунанбаєва

Павло Мовчан був у виданні 1974 року [8], ще два твори азербайджанця Сулеймана Рустама він переклав у виданні 1982 року [15]. По кілька перекладів український поет зробив у антологіях молодої поезії інших тюркських народів: «Струни домбри: молода поезія Казахстану» [18] (переклав усі включені до антології поезії Рафаеля Ніязбекова), «Бакинські вогні: молода поезія Азербайджану» [3]. А ще можна додати кілька поезій у виданні лірики М. Каріма [6]. Особливо плідною була участь у виданні двотомної антології азербайджанської поезії [1; 2]. Йдеться не лише про творчість поетів Азербайджану XX ст., тобто старших чи молодших сучасників П. Мовчана. Свідченням значних заслуг у перекладацтві й, відповідно, популяризації азербайджанської літератури в Україні, тісних дружніх зв'язків із поетами Азербайджану стало включення до антології присвятного твору азербайджанського поета Вагіфа Насіба «Розмова з Павлом Мовчаном». За словами самого поета-перекладача, найдорожчими і найближчими для себе він уважає переклади з Імадеддіна Несімі (Насімі), класика азербайджанської літератури XIV–XV ст., який повністю творив тюркською мовою, а не перською, як робили його попередники і сучасники, і який мав власну концепцію Бога і його взаємин із Людиною, що було визнано єрессю, а самого поета стратили, здерши живцем із нього шкіру.

Сама за собою «статистика» перекладів має певну важливість, але не є самодостатньою. Значно важливішою є якість перекладених текстів, їх відповідність до оригіналів, майстерність залучення багатств і можливостей української мови. Спробуємо проілюструвати ці рівні поетики на прикладі аналізу перекладених Павлом Мовчаном творів Габдулли Тукая [19], тим більше що поет не обмежився (чи його обмежили) двома-трьома текстами, ретранслювавши 13 поезій класика літератури казанських татарів: «У квітнику знань», «Братерське напутіння», «Скляна голова», «Після розлуки», «Даремно нас ганять», «Супроти золота», «Приятелю, який просить поради, чи варто жити на світі», «Весна», «Запитання», «Хіба я не скорботник?», «Любов», «Пророк» і «Не змирюсь!».

До речі, в тій самій збірці Г. Тукая є вісім перекладів пера Любові Голоти, дружини поета. Зрозуміло, це не має прямого стосунку до перекладацької майстерності Павла Мовчана, та показовим є відбір текстів для ретрансляції, який не міг не обговорюватися на «сімейній» раді. Природним видається те, що перші три твори – «Татарським дівчатам», «Перша пісня дівчини на виданні», «Друга пісня дівчини на виданні» – переклала поетка, жінка. Решта перекладів Л. Голоти («Я присягаю», «Життя», «О, хто збагне красу твою?», «В годину роздумів», «Вечірня дума») так чи так перегукуються за мотивами із текстами, які ретранслював П. Мовчан.

Більшість перекладених Мовчаном творів Габдулли Тукая – громадського звучання, це, певною мірою, програмні твори татарського поета для власного народу і всіх тюрків Російської імперії, які так само можуть сприйматися і як програма дій для української нації. Наприклад, заклик здобувати освіту, творити власну науку в поезії 19-літнього Тукая «У квітнику знань»: «Нумо до справи братись, збудившись гуртом,/ нумо шляхи долати, бо приспані сном» [19, с. 14]; «Знання – це ключ до світла, проміння для осель,/ Воно в японців, німців, а ми ж проспали все» [19, с. 15]. Такі ж мотиви характерні для української лірики початку XX ст., були вони актуальними й у

1980-ті роки, коли друкувалася книга. Виступами проти відступників, «тиранів-лиходіїв», закликами слугувати істині, «не втрачай лише надії!», бути несхибним у помислах сповнена дещо абстрактна філософсько-дидактична поезія «Братерське напутіння» [19, с. 19]. Подібними мотивами, роздумами, закликами, а також прославлянням тих, хто служить справі національної культури, тавруванням зради сповнені також переклади творів «Скляна голова», «Даремно нас ганять», «Супроти золота», «Приятелю, який просить поради, чи варто жити на світі», «Запитання», «Хіба я не скорботник?», «Пророк» і «Не змирюсь!».

Звичайно, не може оминути справжній поет мотивів кохання. Щоправда, у творчості Тукая творів любовної лірики було не так уже й багато, тому й відповідних перекладів Мовчана лише два. Перший – це поезія «Після розлуки», написана у традиціях східної лірики, можливо, й суфійської символіки, коли кохана є не лише коханою, а й латентним образом Бога: «Кохання відвернулось, і спорожніло серце,/ і ці рядки болючі накреслив кров'ю я» [19, с. 39]. Балансування на межі конкретної історії нещасливого кохання й трансцендентного звучання, вміло відтворюється у перекладі Мовчана, так само як і покору ліричного героя, відмову будь-що досягнути бажаної взаємності чи відплатити коханій. Навпаки, спокій і чесне ім'я дівчини – понад усе:

На мсту я не спроможен, хоча й нестерпні муки,
бо кривдою й стражданням очистив душу я.
Та імені нікому у світі не відкрию.
І таємницю серця в словах сховаю я [19, с. 39].

Дещо абстрактним за звучанням, як і вся середньовічна східна поезія, постає і «Любов» Г. Тукая. Можливо, це пов'язано з тим, що татарський класик так і не зустрів справжнє, пристрасне кохання у своїй долі чи не наважився про нього висловитися безпосередньо. На давні традиції Сходу натякає сам поет, хоча стверджує, що його почуття перевершує всі «аналоги» у попередників, а сам він став взірцем для літературних вчителів: «Хто більшого, ніж я, зазнав земного раювання?// Ніхто, я певен, що ніхто. І надовкруг пустеча./ А де Фархад? А де Меджнун? Бо їхній я предтеча» [19, с. 97]. Але поет і перекладач виходять за межі східної поезії: згадка про Байрона («Чи серце Байрона вогнем кохання не палало?») передує іменам Меджнуна і Фархада, згадці про «усіх співців татарських». Не можна не звернути увагу на перекладацьку майстерність П. Мовчана, який відтворює риторичний характер східної поезії загалом і конкретної поезії Г. Тукая «Любов». Так, у тексті перекладу на шість розповідних речень припадає значно більше речень – риторичних запитань (дев'ять) і риторичних окликів (два).

Якщо вже йдеться про майстерність перекладача, то не можемо не згадати і неологізми-оказіоналізми, до яких вдається Павло Мовчан для якнайповнішого і найточнішого відтворення оригіналу і які сприймаються цілком «звичними» лексемами. В тій-таки «Любові» відзначимо «рунь», «перлинясто», «надовкруг», «пустеча». Постає як неологізм давня (і, видається, значно відповідніша для української мови) форма слова «татар» – «татарів» («нехай мине татарів усе лихе й сумне» [19, с. 14]). Можна було би подумати, що цю форму покликала до життя потреба дотриматися ритму, додавши в верс ненаголошений склад. Але в поезії

«Даремно нас ганять» знову зустрічаємо цю форму: «А ще кажуть, багатих татарів нема» [19, с. 57]. На мою думку, форми «татарів», «вірменів» є питомо українськими на тлі «татар» і «вірмен», які сприймаю як кальковані з російської мови. І про це йдеться в перекладах Мовчана ще в радянські 80-ті роки.

Окремо варто зупинитися на версифікаційній майстерності перекладача. Це стосується як східних строфіки, римування, так і незвичних для татарської поезії західних форм. Так, Павло Мовчан точно відтворює монориму, притаманну для касид, газелей, інших «східних» жанрів, до яких вдається Г. Тукай у поезіях «Після розлуки», «Даремно нас ганять», «Супроти золота» (забери – кольори – горить – жури – змиривсь – вітри – прапори), «Хіба я не скорбтник?». Щоправда, у «Пісні розлуки», «Даремно нас ганять», «Хіба я не скорботник?» функцію рими виконує редиф (прикінцевий рефрен), рима ж із оригіналу перед редифом не відтворена. Натомість у поезії «Даремно нас ганять» редиф-рима проходить також через значну кількість перших версів у бейтах за допомогою слів «брехня» і «нема»:

Кажуть, вчених немає у нас, – це брехня!
З Бухари є святоші й прочани у нас.
А ще кажуть, багатих татарів нема,
Та зате жебраків ой багато у нас! [19, с. 57].

Ще ціла низка поезій написана бейтами (двовіршами), характерними для поем-маснаві, у яких верси римуються попарно: «У квітнику знань», «Скляна голова», «Весна», «Запитання», «Любов», «Не змирюсь!». Це не означає, що ритміка всіх перекладів більш-менш однакова. Традиційно для українських перекладів Павло Мовчан так само ретранслює силабіку татарських віршів (наголос завжди паде на останній склад у словах) силабо-тонікою. Для руйнування «монотонності» силабо-тонічних віршів перекладач, однак, часто вдається до відтворення характерних для тюркської поезії цезур усередині версів, при чому ритмічний рисунок часто відрізняється. Це може бути пауза, яка ділить верс на два півверси по 7 і 6 складів, руйнуючи ямбічну структуру, змушуючи починати відлік стоп від початку другого півверса: «Хай з шп**а**льт газ**е**тних г**у**чно/ лун**а**ють вс**і** слов**а**.// Бер**і**мося до д**і**ла/ – в тат**а**рів **є** прав**а**!» [19, с. 14]. Це можуть бути півверси за схемою 6+6 («Х**о**чу ст**а**ть я ново/ю доб**о**ю для в**а**с,// аби в**и** по мен**і**/ вс**і** звір**я**ли св**і**й час» [19, с. 163], хореїчної розмір починається з кожного півверса; цікавий випадок, коли цезура «розриває» слово «новою» на дві частини) 8+7 («Ког**о** з поетів на земл**і**/ крас**а** не надих**а**ла?// Чи с**е**рце Б**а**йрона вогн**е**м/ кох**а**ння не пал**а**ло?» [19, с. 97]) 8+8 («Ж**о**ден супост**а**т на св**і**ті/ д**у**му ув'язн**и**ть не зм**о**же» [19, с. 19], тут маємо справу з цезурою в хореїчному розмірі), 9+8 («Ти **я**нголам звел**и** спал**и**ти/ йог**о** в пек**е**льному вогн**і**» [19, с. 60]), чергування версів за схемою 7+7 і 6+7 (або 6+6) («Супр**о**ти м**е**не вст**а**ли/ в єд**и**ному со**ю**зі// ров**е**сники мо**ї**,/ і р**о**дичі, і др**у**зі,// жбурл**я**ючи кам**і**ння,/ топт**а**ли у пилюз**і**// і с**и**пали зол**у**,/ щоб г**о**лову схил**и**в» [19, с. 106]). А в поезіях «Весна», «Запитання» і «Хіба я не скорботник?» маємо взагалі цікаву ситуацію, коли цезура рухлива, але обов'язкова майже в кожному версі.

У двох поезіях Г. Тукай і, відповідно, П. Мовчан вдаються до чотириверсної строфи, яку називають по-різному: ґошґи, ґошук, ґошма… Це твори «Приятелю, який

просить поради, чи варто жити на світі» та «Пророк». Перша строфа будується за схемою римування abab, а подальші – cccb, dddb, eeeb і т.д. Складнощів у ретрансляції такої схеми римування у Павла Мовчана не було, оскільки на той момент він мав значний досвід перекладів із Маґтимґули Пираґи, який найчастіше використовував якраз строфіку ґошґи:

Коли мені господь отверз уста пророчі a
і слово увідхнув, щоб істині служив, b
я миттю себе зріксь, і розумом доскочив a
небес, і свій глагол високий прозвістив. B
Владика чи нищун – усі переді мною, c
їх мовою таврую нещадно вогняною, c
читаю їм аяти, єднаючи з любов'ю, c
тепер всі дні і ночі я в постуваннях жив b [19, с. 106].

(Принагідно оцініть довершеність і багатство добору лексики – старослов'янізмів, екзотизму «аяти», оказіоналізмів для відтворення високого, «божественного» змісту.)

На тлі більшості перекладів вирізняється поезія «Братерське напутіння». Видається, за основу Тукай узяв європейську шестиверсну строфу з римуванням aababa у всіх чотирьох строфах, щоправда роль рими *a* у всіх версах відіграє редиф «зможе» («зможу») без передредифної рими. Мовчан не лише вправно відтворив схему римування, а й зумів зберегти афористичний характер підсумкового двовірша, який нагадує дистихи в «шекспірівських» (англійських) сонетах: «Будете тепер до скону ви співцями супостата,/ вже холуйським стало слово в роті вашому щербатім» [19, с. 19]. До речі, Габдулла Тукай не боїться порушувати такими дистихами класичні східні жанри і строфи. Ще один такий афоризм П. Мовчан майстерно відтворив у перекладі поезії «Пророк»: «Він запевняв, що чинить за божим повелінням,/ таж він в руці Аллаха – полова, не насіння» [19, с. 107].

Найкраще ілюструвати перекладацьку вправність, високу наукову підготовку, наснагу і навіть натхнення у ретранслюванні з боку Павла Мовчана на прикладі збірки поезій Маґтимгули, насамперед через їх велику кількість, а відповідно, й різноманітні перекладацькі стратегії поета-перекладача. Виявив себе П. Мовчан у цій збірці, через передмову, також і як високофаховий дослідник творчості класика туркменської та світової лірики. Після довгих років майже повного мовчання з боку українців у 1983 році побачили світ переклади пісень Маґтимґули Пираґи, виконані Павлом Мовчаном. Та ще й після мовчанки – одразу так багато – аж 117 поезій [9]! Звернення до Маґтимґули не було спонтанним чи випадковим. Рятуючись від переслідувань, П. Мовчан у 1967 році звільняється зі сценарних курсів і їде в далеку Туркменія працювати в геологічній експедиції, бував він у цих краях (щоправда, значно коротший час) до і після геологічної «практики». Саме тоді поет засвоїв ази туркменської мови, близько зазнайомився з літературою, культурою, звичаями, побутом, духовно-релігійними засадами буття туркменів і вже надалі не припиняв туркменознавчі студії.

У 70–80-і роки поет був «недрукованим», але переклади з-під пера таких авторів публікувалися, що давало можливість матеріально хоч трохи перебувати на плаву.

Саме тоді, у 70–80-і, побачили світ збірки перекладів українською творів Анни Ковусова «Материнські руки» (1976) і Керіма Курбаннепесова «Поезії» (1981), по кілька віршів у кожній із них перекладав якраз Павло Мовчан. Тому вихід у 1983-му перекладів Маґтимґули Пираґи був несподіваним для багатьох, але не для П. Мовчана, який довго і цілеспрямовано йшов до публікації збірки туркменського класика.

Перекладацька діяльність, яку провадять поети, а не професійні перекладачі, має свої переваги й недоліки. З одного боку, митець добре обізнаний із «секретами поетичної творчості», вміє відтворити «чужу» образність власною, тонко відчуває ритміку, багатство лексики, тропіки, поетичного синтаксису, найтонші їх нюанси. З іншого боку, існує певна небезпека: силове поле поетового світу буває настільки потужне, що накладається на поле інтерпретованого митця, «підминає» його під себе. У результаті читач не отримує максимального відтворення оригіналу, а нові твори перекладача. Цікаві, неповторні, високовартісні, але твори інтерпретатора, а не інтерпретованого поета. Що стосується збірки перекладів із Маґтимґули «Поезії», то, видається, їй пощастило: перекладач Павло Мовчан зумів використати усі плюси свого поетичного таланту й оминути підводне каміння, яке могло би призвести до власного мистецького домінування над туркменським оригіналом.

Перекладач не обмежився знаннями мови, культури, побуту і звичаїв, природно-кліматичних умов туркменського буття. Передмова до видання перекладів [14], написана Павлом Мовчаном, доводить, що він ґрунтовно опрацював усю доступну наукову літературу, в якій ідеться не лише про творчість Маґтимґули Пираґи, а і про історію Турменистану, туркменської літератури. Усвідомлюючи, що йдеться саме про переклади Маґтимґули – випускника медресе, людини свого часу, П. Мовчан глибоко опрацьовує матеріали про основи й історію ісламу, зокрема на туркменських і сусідніх землях. Особлива увага зосереджується на засадах і ключових фігурах суфізму, який мав значний уплив на творчий світ класика туркменської та світової лірики.

Передмову до видання перекладів Пираґи можна вважати окремим і найґрунтовнішим досі дослідженням поетового доробку в Україні. Саме на цю передмову посилаються в нечисленних українських джерелах про Маґтимґули у друкованих матеріалах. Стає вона основою і для віртуальних інтернетівських матеріалів, автори яких у кращому разі посилаються на Павла Мовчана, найчастіше ж – цього не роблять, видаючи цілі шматки Мовчанової праці за власні наукові здобутки. Передмова будується традиційно: художній вступ (журналісти такий вступ часто називають «підводкою»); виклад біографії митця; коротка характеристика доби; виклад світоглядних засад, насамперед суфійських; аналіз основних мотивів творчості поета; короткий розгляд версифікаційних особливостей; констатація гуманістичного, загальнолюдського характеру поезії Маґтимґули Пираґи.

Варто відзначити кілька цікавих і аргументованих думок українського перекладача-дослідника про туркменського поета-класика. Мовчан зазначає, що зв’язок Маґтимґули з рідною мовою і туркменським фольклором був настільки нерозривним, популярність його пісень настільки великою, що сучасні дослідники вже не можуть точно визначити, які мовні форми й ідіоми поет запозичив від них, а які прийшли в туркменську мову і фольклор із творів Пираґи. «Важко визначити, знаючи

про органічну пов'язаність творчості поета з фольклором, які саме прислів'я та приказки запозичені ним, а які, навпаки, увійшли в народну скарбницю з творів поета» [14, с. 22].

Уводить український поет творчість Маґтимґули у європейський літературно-культурний контекст, виводячи за межі «східного» світу, яким його обмежували до цього дослідники. Павло Мовчан знаходить паралелі між образом Менґлі й дівчини, кохання Данте до якої не зменшує навіть її смерть: «поет знаходить шляхи до досконалого синтезу, до образу коханої Менглі, де схрещене земне і небесне, як у дантівській Беатріче» [87, с. 28].

«Вічною» темою світової лірики, яка завжди хвилювала читачів, привертала до себе увагу, була тема кохання. Чимало рядків присвячено їй також у творчості Маґтимґули Пираґи. Твори, в яких домінують мотиви розділеного і нерозділеного кохання, прагнення до возз'єднання закоханих, найдрібніші відтінки їх страждань і переживань, є багатозначними, що призводить до множинної інтерпретації. Така множинність є теж однією з ознак мистецького таланту. Основним «аргументом», який спонукає до неоднозначного прочитання нібито конкретних любовних історій, перипетій, із традиційною для віршів про кохання символікою, стає тісний зв'язок світогляду і творчості Маґтимґули з суфізмом. Про це пише П. Мовчан на початку 1980-х, коли решта дослідників намагалися обходити боком релігійний дискурс творчості Маґтимґули.

Про суфійську основу світогляду Пираґи йшлося вже у працях російських дореволюційних дослідників В. Бартольда й О. Самойловича. Попри те в радянські часи чомусь уважалося, що пов'язана з суфізмом, релігією загалом література мусила сприйматися як обмежена, «реакційна», низьковартісна, з дуже вузьким колом можливих інтерпретацій. На цьому тлі досить влучною, вдалою у відтворенні суфійської символіки Пираґи є передмова Павла Мовчана до його перекладів поезії туркменського класика [14]. Існують різні версії походження слів «суфізм», «суфій» тощо. Найпоширеніше пояснення: «Слово "суф" означає "груба вовна", а суфій – це той, хто носить власяницю і дотримується аскези. Теорія суфізму формувалася у колах віруючих, що "тікали від світу". Тут доречно згадати погляди і спосіб життя великого українського філософа Григорія Сковороди» [14, с. 14].

Детально розробив учення про аскетично-праведне життя, лише з заробленого власними руками, Бахауддін Накшбенді (1318–1389) (накшбенд – чеканщик, отже, той заробляв собі на прожиття чеканним ремеслом), котрий народився, жив і помер біля Бухари. Суфій майже не надавав ваги точному виконанню обрядів і відкидав показну набожність, містичні показні практики, натомість культивував простоту і медитування, сформулювавши 11 його правил. «Накшбенді стає для Махтумкулі зразком, духовним орієнтиром, адже саме він стверджував, що найважливішим завданням людини є слугування своєму ближньому: людина повинна жити так, немов вона весь час на самоті з усім світом» [14, с. 18]. Усе це, як бачимо, дуже сильно корелює з особливостями сповідування ісламу туркменами, було близьким від народження для Маґтимґули. Вчення Бахауддіна Накшбенді, якщо врахувати місце його проживання, було дуже популярним у Бухарському медресе, тому мало значний вплив на поета.

Для непосвячених за відтворенням конкретних історій кохання, вживання вина, явищ, предметів важко було відчитати суфійські смисли. Для посвячених, натомість, лише одне згадування у тексті ока, губ, кучерів, обличчя, пушка, родимки, вина, свічі, красеня/красуні, нетрів, ідола, пояса, християнина та багато інших образів було маркером, що за конкретно-чуттєвим планом треба шукати містично-релігійне відчитання. Символіка була чітко розробленою, хоча з першого погляду відповідні смисли непосвяченому читачеві навіть у голову не могли прийти. Ключовими ж серед них були мотиви кохання й пов'язані з ним образи. «У символіці суфійства "кохана", "брат", "любий", "розквітлий сад", "бенкетування" – це все містичні поривання душі до Всевишнього, "побачення" ж – злиття з ним» [14, с. 16–17].

Маючи довгу історію силабічного віршування, українська поезія могла би перекладати з туркменської якраз силабічними розмірами. Але активне українське перекладацтво формувалося з другої половини XIX ст., коли вже утвердилася силабо-тоніка. До цього додався тиск російськомовної силабо-тонічної традиції перекладу віршів (не верлібрів). Такий підхід утвердився і щодо перекладів творів Маґтумґули, насамперед ґошуків (ґошґи). Чіткий силабо-тонічний ритм, проте, руйнував плавність, наспівність віршів Пираґи.

Для силабічних 7-8-складників російські й українські перекладачі як найбільш адекватні використовували в перекладах хорей і ямб, найчастіше – 4-стопні. Але дуже важливим було для наближення до ритму оригіналу максимально зменшувати кількість наголосів у версах, що колись непогано вдавалося, колись – гірше. Так, у перекладі «Батьківщину хай шукає» Павло Мовчан прагне на вісім складів 4-стопного хорея використовувати 2–3 наголоси, за рахунок чого зростає кількість пірихіїв і частково нівелюється чіткість силабо-тоніки, наближуючи її до силабіки.

Для 11- і 13-складників значно ближчі за ритмічним малюнком трискладові стопи. До 80% віршів Маґтимґули становили ті, які написані якраз 11-складниками. І тут варто зазначити, що, керуючись правилом альтернанса, більш звичним для силабо-тоніки, російські й українські перекладачі не зовсім виправдано всі 11-складові віршові рядки Пираґи часто передають як чергування 11-ти і 12-13-складових версів у одному творі. Не зовсім доречним видається також використання при перекладі 11-складників 5- чи 6-стопного ямбу.

Зате більш виправданими здаються трискладові стопи у перекладах версів Маґтимґули, які складаються з одинадцяти і більше складів. Як наслідок, темпоритм сповільнюється, стає ближчим до силабіки, у 4-стопних дактилях (11 складів, тобто остання стопа усічена) здійсненого П. Мовчаном перекладу «Саме в цю пору», 4-стопних амфібрахіях (із чергуванням 11 і 13 складів у версах) перекладу «Човдур-хан», 4-стопних амфібрахіях (11 і 13 складів у рядках) «Долі Туркменії», 5-стопних амфібрахіях перекладу «Настав час». В останньому випадку наближення ритму до силабіки досягається і за рахунок появи лейм, тобто пауз на місці одного з наголошених складів (парадоксально, але дослідники з'яву лейм називають першим кроком до тоніки), котрі руйнують стрункість силабо-тоніки: «Л**ю**д п*е*р*е*в**і**вс*я*,// г**и**н*у*ть н*а*д**і**ї пр*е*кр**а**сн*і*...» [11, с. 112] (напівжирним друком виокремлені наголошені голосні,

курсивом – ненаголошені). На місці такого своєрідного зламу виникає цезура, дуже важлива для силабічного вірша.

Саме цезура також стає важливим чинником збереження ритму силабічного оригіналу, вона була невідємним атрибутом віршів Маґтимґули. Часто класик туркменської поезії не обмежувався однією цезурою у версі, збільшуючи їх до двох, а то й трьох на рядок. Яскраво вираженою цезура стає в перекладі П. Мовчана «Залишилась одна зола», коли після паузи починається новий відлік ямбічних стоп. Отримуємо до цезури 4 ямбічні стопи, які закінчуються ненаголошеним складом, із двома ямбічними стопами після цезури (9 складів+4склади). Частково «зламаний» ямбічний ритм через заміну в 4-й стопі ямба на амфібрахій також наближує вірш до силабіки. Звернімо увагу й на внутрішні рими, тобто всередині рядка, перед цезурою.

Сп*а*л**а**х*нута* *лю*б**о**в сп*а*л**и**л*а*// м*е*н**е** д*о*тл**а**.

Р*о*зв**і**я*в*сь д**и**м, *і* з*а*л*и*ш**и**л*а*сь// *о*дн**а** з*о*л**а**[11, с. 140].

У зв’язку з цим виникає питання: а чи не варто спробувати вітчизняним перекладачам повернутися «до джерел» й інтерпретувати іншомовні силабічні вірші, в тому числі й поезію Маґтимґули, теж українською силабікою?

Особливою рисою ритміки творів класика туркменської літератури, яку майже не враховують перекладачі, було те, що Маґтимґули Пираґи писав не просто тексти, а тексти пісень, тобто надзвичайно важливу роль відіграють мелодії кожної з пісень. Ці мелодії збережені до сьогодення, їх аудіозаписи є доступними. Суцільне незнання туркменської мови серед більшості перекладачів аж ніяк не є перепоною для слухання мелодій, із якими так чи інакше повинна корелювати ритміка перекладів європейськими мовами, зокрема й українською.

Важливу роль при відтворенні ритму, звукопису оригіналу відіграє збереження особливостей рими і римування у строфах. А. Бекмурадов зазначає, що звична для європейської поезії класифікація рим на чоловічі (окситонні), жіночі (парокситонні) й дактилічні малопродуктивна для аналізу туркменських віршів, зокрема і віршів Маґтимґули [4, с. 43]. Без знання туркменської мови складно сказати що-небудь визначене, наскільки точно перекладачі відтворюють специфіку рим Пираґи. Важливе інше: Маґтимґули через інверсії й подібні засоби був націлений на оригінальні, незатерті (наприклад, не-дієслівні) рими. У цілому російське й українське віршування XIX-XX століть також дуже скептично ставилося до римування слів однієї частини мови, особливо дієслів, націлювало на оригінальність і неповторність, що більшою чи меншою мірою виявлялося і в перекладах українською й російською мовами віршів Маґтимґули.

Пираґи перейняв моноримування з перської лірики, але прищепив його на питомо туркменські жанри фольклорного походження. Йдеться насамперед про пісні, які мали назву ґошук, або ще їх називають ґошґи. Чотирирядкові строфи ґошуків поет базує на поєднанні кількох монорим. Парадокс, бо якщо декілька рим, то вже ніби не може йтися про монорими, але це саме так. У ґошуках Маґтимґули дотримується такого римування: abab cccb dddb eeeb і т.д.

Той душу втратить, хто побачить

Мене в зажурі та біді.

І кров закапає гаряча
З сухого дерева тоді.
Карун скарби свої розвіє,
А сонце миттю почорніє.
О як, скажи, в твоїй надії
Сховатись, як дощу в воді?
Якби в твоїм кутку сховатись,
Набутком стали б мої втрати,
Зробився б я тоді багатим,
Якому не страшний крадій [11, с. 98] і далі по тексту.

Складнішим виглядає синтез монорим в одному творі в мухаммасах (5-рядкові строфи) і муссадасах (6-рядкові строфи). У віршах, написаних такими строфами, в першій строфі між собою римуються усі рядки, у всіх наступних – чотири чи, відповідно, п'ять поєднуються між собою іншими римами, а останній верс римується з версами першої строфи. Знову ж таки можна констатувати, що російські перекладачі у більшості випадків чітко дотримуються класичного римування. Часто це вдається і Павлу Мовчану, наприклад, у поезіях «Залишилась одна зола» чи «З осені тебе я жду»: ааааа вввва сссса і т.п.

Ти не судилася мені, хоч з падолисту тебе жд**у**.
Сказала: ось зима мине, та й по весні тебе знайд**у**...
Серед розброщених квіток ти – найгарніша у сад**у**.
Я розгубивсь, закам'янів – не підступлюсь, не підійд**у**...
Та зникла ти з-перед очей – йду за тобою по слід**у**.
Любове! Голос свій подай, пошли заблудлому лу*ну*.
Твій образ сіллю став в очах, в криничну канув глиби*ну*.
Невинний я горю щодня, приймаю муку катів*ну*.
О Боже, вирівняй шляхи – іду шукати вдали*ну*.
Аби від неї відвести усі напасті та бі**ду**[11, с. 162].

Зберігається рима також у перекладі поезії «Човдур-хан» перед редифом.

«О. Поцелуєвський і Павло Мовчан, який переклав українською мовою цілий ряд віршів поета, відзначивши дуже активне розпрацювання редифу в ґошуках Махтумкулі, підкреслили, що він виступає у нього як засіб, що посилює мелодику вірша» [4, с. 29–30]. «Форма його (Маґтимґули. – *М.В.*) віршів досконала, музичність їх зумовлена широким використанням повторів, зокрема майстерним володінням редифу, відтворити який у перекладах майже неможливо, тому що за давнім правилом поетики редиф повинен природно виникати зі всього рядка, а не бути штучно прищепленим. Редиф употужнює мелодію вірша. Це вимагає високої майстерності, тим паче, що досить часто рима складається з омонімів, слів, які мали не менше трьох відмінних значень. Поет наповнив старі класичні форми глибоким змістом» [14, с. 19–20]. І дійсно, в перекладах Мовчана редиф має важливе семантичне і мелодичне значення.

О брати мої сердечні, квітку влітку полюбив я,
Та святу мету на світі більше квітів полюбив я,
Солов'єм в саду літаю, шелест листя полюбив я.

Гори – житло моє, вежі та безмежжя полюбив я.

Юнку, скупану у росах, довгокосу полюбив я [11, с. 117].

Присутність редифу в текстах Пираґи, їх співзвучність у закінченнях версів аж ніяк не означали, що в цих версах рима відсутня. Вона зберігалася поетом перед редифом, ще посилюючи ритмічність віршів і довершеність звукопису.

Близьким до силабічного оригіналу видається 4-стопний амфібрахій, до якого вдається Павло Мовчан в «Долі Туркменії»:

Зв*е*л**и**с*я*/ *до* н**е**б*а*/ в*и*с**о**к*і*/ шп*и*л**і**.

Догідно й дозвільно на рідній землі.

У пташок пилок золотий на крилі.

Ідуть каравани пісками Туркменії [11, с. 43].

П. Мовчан акцентує, що для нього важливіше було відтворити безмірні багатства змісту віршів-пісень Маґтимґули: «Життя і значення літературного твору для Махтумкулі – не у формі, як вважала більшість поетів Сходу, а в глибині його змісту» [14, с. 20]. Думка небезсумнівна, як і твердження «більшості поетів Сходу», бо здається, що для Маґтимґули форма була не менше важлива, як і зміст, а зміст – не менш важливий за форму. І геніальність його якраз і полягає в тому, що дорогоцінні для туркменів, тюрків і всього людства думки, почуття, емоції, враження, відчуття знайшли вираз у досконалій і неповторній, оригінальній формі.

До цього можна додати, що основний здобуток перекладів Мовчана – це максимально точне відтворення змісту оригіналу. У цьому переконує порівняння вміло заверсифікованих рядків із підрядниками, при чому йдеться про відтворення не тільки номінативного тексту, але і підтексту, символічного наповнення віршів Маґтимґули, індивідуально-неповторної образності туркменського поета. У перекладах чимало реалій турменського буття, топонімів, сучасних і давніх, понять збережено мовою оригіналу, що допомагає занурювати читача в середовище поетового світу, світу туркменського буття, відтворювати екзотизм Іншого, який завжди приваблює реципієнта. Переважно екзотизми вводяться в текст настільки органічно, що їх значення стає зрозумілим із контексту, якщо ж потрібне уточнення, повне значення туркменськомовної лексики – до послуг читача Примітки, в яких дається ґрунтовне пояснення іншомовних слів. Особливість і багатство Мовчанових перекладів Маґтимґули полягає у тому, що активне залучення екзотизмів синтезується з умілим підбором вишуканих, добірних слів, виразів для відтворення оригіналу українською мовою. Для прикладу достатньо навести першу строфу «Долі Туркменії»:

Від Бахри-Хазара до річки Джейхун

Провіяно простір вітрами Туркменії.

Зінице моя, шовковинко струн!

О земле, омита дощами Туркменії [11, с. 43],

в якій давні туркменські назви Каспійського моря й Амудар'ї поєднуються з такими «запашними» українськими словами, як «зінице», «шовковинко». І ця строфа не є винятком, а лише ілюстрації загальної особливості перекладів Мовчана. Можна говорити, що вимога вмілого поєднання екзотизмів із добірною національною мовою є необхідною вимогою до всіх перекладів, свідченням їх довершеності. Проблема

полягає в тому, що таку ніби просту й само собою зрозумілу вимогу вдається реалізувати незначній кількості перекладачів, котрі знають, **що** їм треба зробити, але не завжди усвідомлюють **як**. Збірка перекладів Маґтимґули Пираґи, здійснених Павлом Мовчаном витримала кілька перевидань, котрі з успіхом були представлені широкій українській і туркменській громадськості, насамперед це стосується двох останніх, 2013-го і 2014-го, років.

Унікальність Павла Мовчана-перекладача в тому, що він не обмежувався поетичними текстами. Зрозуміло, що інколи для підробітку поети перекладали невеликі епічні твори. Очевидно, з цієї серії був Мовчанів переклад одного тексту з антології «Сонячний край: оповідання молодих узбецьких письменників» [17]. Для перекладу ж великих за обсягом творів найчастіше залучали професійних ретрансляторів чи прозаїків. Але тісні, дружні зв'язки з класиками башкирської літератури Ахіяром Хакімовим і Мустаєм Карімом стали причиною того, що саме Павло Мовчан доніс до українського читача окремі книги їх повістей. Книга повістей А. Хакімова «Байга» [20] перекладалася у співавторстві з Романом Вишневським, ми ж зосередимося на перекладах повістей М. Каріма. А також на передмові до цих повістей, яка є окремим ґрунтовним дослідженням творчості класика башкирської та тюркських літератур загалом.

Прозові твори Мустая Каріма – останні окремі книги башкирської літератури, видані в Україні дотепер. Спочатку це був окремий друк повісті «Довге-довге дитинство» в перекладі Павла Мовчана у 1985 році [5]. Та сама повість потрапила до книги «Помилування» з серії «Єднання» [7]. Крім «Довгого-довгого дитинства» у книзі були однойменна повість «Помилування», а також повість «Сільські адвокати». Як і в книзі 1985 року, перекладачем усіх повістей був П. Мовчан.

Він же був і автором передмови «Життєві кільця та серцевина» [13]. Мовчан розпочинає її з констатації того, що Дитинство є надзвичайно важливою порою життя людини, коли вона формується, коли визначається її характер на всі подальші роки. Особливо важливим воно є для митця, до нього можна повертатися безконечно, час тоді тягнеться дуже повільно. Тому Мустай Карім і назвав свою повість «Довге-довге дитинство».

Нарація цієї повісті, як і двох інших, відзначається двома спільними рисами. По-перше, оповідь ведеться від першої особи, від по-філософськи налаштованого «я» старшого віку, яке повертається подумки до минулого, переповідає його очима «давніми» і сучасними, аналізує, узагальнює, дивується, розгадує таємниці людського буття і так до кінця й не може розгадати. Друга особливість випливає з першої: основні події відбуваються в далекому «минулому», до якого ретроспективно звертається наратор, періодично дія з «минулого» перестрибує в «сучасність», щоби знову надовго зануритися в «минуле».

Цю наративну специфіку «Довгого-довгого дитинства» й відзначає Павло Мовчан: «І повість Мустая Каріма, яку було поціновано найвищою в державі Ленінською премією, навіть композиційно позбавлена тієї лінійності, до якої нас привчила традиційна проза про дитинство. Тут ніби відсутня відмінність поміж минулим, теперішнім та майбутнім. Тут час змінив свій напрямок: він рухається від

майбутнього до минулого. Це і є течією духу, супротивною біострумові: від смерті до життя…» [13, с. 5]. Відповідно, логічного сюжетного ланцюга в повістях «Довге-довге дитинство» і «Сільські адвокати», на відміну від «Помилування», немає: вони складаються з окремих, розрізнених історій, кожна з яких поокремо має, найчастіше, умотивований хід подій від експозиції до розв'язки. Згадка про Ленінську премію аж ніяк не означає, що «Довге-довге дитинство» пройняте відповідним ідеологічним пафосом. Навпаки, можна дивуватися, чому такий «безідейний» твір, у якому оспівується окрема Людина, від Старшої й до Молодшої Матері (улюблені персонажі Д. Павличка) до всіх без винятку дітей – однокашників наратора, утверджуються гуманістичні ідеали, був удостоєний найвищої літературної премії радянської доби.

Такими ж за ідейно-змістовим наповненням є і дві інші повісті, що увійшли до українського видання. Однак П. Мовчан серед них виокремлює повість «Помилування», пояснюючи назву передмови: дві інші повісті, драми і поетичні збірки Каріма творять «кільця» стовбура його творчості, натомість «Помилування» є серцевиною цього стовбура. В часи «перебудови» ця повість користувалася великою популярністю в читачів, бурхливо, в гострих протистояннях, обговорювалася, хоча тодішній офіціоз не дуже її толерував.

Двадцятирічний Любомир Зух, українець із напівпольськими іменем і прізвищем, умілий водій танка, який ще ні разу не був у бою, закохується в сімнадцятирічну сироту іспанського походження Марію Терезу. В таких надзвичайних умовах кохання розвивається швидко, сила його безмірна. В ніч перед відправкою на лінію фронту Любомир приїжджає до коханої, встигаючи на ранок повернутися в частину. Зовсім випадково про це стає відомо начальству (дід поскаржився, хоча потім безутішно шкодував про це, що танк випадково зачепив стіну хліва, яка придавила козу, єдину годувальницю сім'ї), котре розцінює такий вчинок як дезертирство. Маховик каральної й бездушної системи розкручується, юнака на пострах усім іншим трибунал швидко засуджує до розстрілу, так само швидко вирок виконують. Згодом приходить помилування, але вже запізніле.

Письменник до дрібниць виписує кожну деталь останніх годин і хвилин життя Зуха, котрий так і не може повірити до кінця, що за таку дрібницю його раптом можуть стратити, але це стається. У «Помилуванні» відчувається велика відстань, ледь не прірва, між солдатами і «начальством», безликим, безіменним, яке перебуває десь далеко і приймає механічні, незрозумілі й бездушні рішення. Зрештою, таким само далеким воно постає і в «Сільських адвокатах», якась далека «влада» зовсім не переймається раціональністю своїх розпоряджень, тим більше – щоби ці рішення були корисними чи хоча б нешкідливими для пересічних громадян, кожен із яких насправді – окремий всесвіт. От і змушені лідери громади – «сільські адвокати» – все життя боротися, сміливістю чи хитрощами, поодинці чи за підтримки односельців, проти безглуздих, антилюдських розпоряджень цієї влади.

Прикро, але це було останнє книжкове видання творів Мустая Каріма і башкирських письменників в Україні. Можна хіба ще раз згадати підбірку поезій Каріма в п'ятому томі «Творів» Д. Павличка. Можливо, що все найцікавіше вже було перекладено «до нас», хоча така думка дуже сумнівна. Зрештою, прикро також і те, що

ми не знаємо не тільки усіх здобутків класичної башкирської літератури, літератури ХХ століття, але і того, чи є щось цікаве і вагоме в сучасній літературі Башкоторстану. Зрештою, як і в багатьох інших тюркських літературах.

Висновки

Що вирізняє віршовані та прозові переклади Павла Мовчана? У 1980-ті роки чимало калькованих із російської мови слів, словосполучень, фраз, фразеологізмів тощо вважалися цілком прийнятними для української мови, більше того – ледь не обов'язковими. На цьому тлі Мовчанові переклади вирізняються тим, що вони і зараз, коли вже відбулися суттєві зміни в оцінці того, що ж уважати притаманним саме для української мови, не просяться для редагування, якихось виправлень чи уточнень. Немає (мабуть, і не могло бути через пильне око радянської цензури) яскраво українських відповідників у дусі Миколи Лукаша у прозових перекладах П. Мовчана, але це справжня українська національна мова не лише кінця ХХ ст., а й у розумінні науковців століття ХХІ-го.

Кожен твір тюркських літератур, як і будь-яких інших, перекладений українською мовою, є дуже важливим внеском для вітчизняної перекладацької справи. Чимало таких внесків зробив Павло Мовчан. Та їх вагомість зростає через те, що український поет попередньо ґрунтовно досліджував твір-оригінал, творчість його автора, особливості ідіостилю, специфіку національної мови й літератури. А головне – власну неповторність висловлював через підбір співзвучних творів, при перекладі яких прагнув якомога повніше відтворити зміст і форму оригіналу. Тому кожен перекладений українською мовою текст із тюркських літератур став ліричною (й епічною) перлиною, що дуже важливо: адже з різних об'єктивних і суб'єктивних причин тюркські літератури не так часто привертають увагу перекладачів і дослідників. Попри те, що ці літератури зробили значний внесок у світову культурну скарбницю, і цей внесок найчастіше залишається недоступним і невідомим для українського читача.

А найціннішим результатом перекладів із тюркських літератур, безперечно, є збірка поезій Маґтимгули Пираґи, яка переконує: туркменський поет – таки геній світової літератури, про якого майже нічого не знає західний світ, зовсім мало – українці. Але тепер українські читачі мають змогу ґрунтовніше познайомитися з його творами і краще їх зрозуміти за допомогою високофахової передмови, яка поєднує глибоку науковість із доступним популяризаторським характером. Так само неоціненними є переклади повістей Мустая Каріма і передмова до них, які вводять у широкий читацький «обіг» творчість цього оригінального прозаїка-гуманіста, відтворюють усю неповторність його художнього світу.

Література

1. Антологія азербайджанської поезії. Київ : Етнос, 2006. Том перший: XII – початок ХХ століття / Упорядник Микола Мірошниченко. 296 с.

2. Антологія азербайджанської поезії. Київ : Етнос, 2006. Том другий: ХХ – початок ХХІ століття / Упорядник Микола Мірошниченко. 392 с.

3. Бакинські вогні: молода поезія Азербайджану / Укл. Вагіф Аліяр-огли Ібрагімов. Київ : Молодь, 1978. 272 с. (Молода поезія країни)

4. Бекмурадов А. Поэтическое мастерство Махтумкули Фраги : автореф. ... докт. филол. наук; спец. 10.01.03 – литература народов СССР (туркменская литература) / Бекмурадов Ахмет. Ашхабад : Ин-т языка и л-ры им. Махтумкули АН Туркменской СССР, 1990. 52 с.

5. Карім М. Довге-довге дитинство : повість / З башкирської; Переклав Павло Мовчан / Мустай Карім. Київ : Дніпро, 1985. 294 с.

6. Карім М. Мій кінь : поезії / Упор. та передм. Віталія Коротича. Київ : Радянський письменник, 1981. 143 с. (Бібліотека «Братерство»)

7. Карім М. Помилування : повісті / З башкирської; Переклав Павло Мовчан / Мустай Карім. Київ : Дніпро, 1989. 463 с. (Єднання)

8. Кунанбаєв А. Поезії / З казахської. Київ : Дніпро, 1974. 183 с. (Перлини світової лірики)

9. Махтумкулі. Поезії / Пер. з туркм. та передм. П. Мовчана. Київ : Дніпро, 1983. – 208 с.

10. Махтумкулі. Поезії / Пер. з туркм. та передм. П. Мовчана. Київ : ВЦ «Просвіта», 2013. 208 с.

11. Махтумкулі. Поезії / Пер. з туркменської та передм. Павла Мовчана : вид. третє. Київ : ВЦ «Просвіта», 2014. 208 с.

12. Мій Азербайджан: азербайджанська радянська поезія / Упор. А.С. Абілов та В.І. Ціпко. Київ : Радянський письменник, 1979. 270 с.

13. Мовчан П. Життєві кільця та серцевина / Павло Мовчан // Карім М. Помилування : повісті. Київ : Дніпро, 1989. С. 5–10.

14. Мовчан П. Співучі лінії пісків / Павло Мовчан // Махтумкулі. Поезії / Переклад з туркм. та передм. П. Мовчана. Київ : ВЦ «Просвіта», 2013. С. 5–30.

15. Рустам С. Поезії / Сулейман Рустам / Перекл. з азерб.; упоряд. А. Абілова; передм. В. Ціпка. Київ : Дніпро, 1982. 143 с. (Скарбниця братніх літератур)

16. Сайяр. Дні мої : поезії / Переклад з узбецької. Київ : Молодь, 1980. 88 с.

17. Сонячний край: оповідання молодих узбецьких письменників / Переклад з узбецької. Київ : Молодь, 1981. 208 с.

18. Струни домбри: молода поезія Казахстану. Київ : Молодь, 1976. 167 с.

19. Тукай Г. Поезії / Переклад з татарської; упоряд. і передм. О. Шокала. Київ : Радянський письменник, 1986. 175 с.

20. Хакімов А. Байга : повісті / Переклад з російської П.М. Мовчана, Р.Г. Вишневського / Ахіяр Хакімов. Київ : Молодь, 1985. 256 с.

21. Цвіт мигдалю : молода поезія Узбекистану. Київ : Молодь, 1975. 184 с. (Молода поезія країни)

KORONAVİRÜS (COVİD-19) SALGININDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENİ OLMAK

BEING A RELIGIOUS CULTURE AND MORAL KNOWLEDGE TEACHER IN THE CORONAVIRUS (COVID-19) OUTBREAK

Doç. Dr. Necdet KONAN
İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Malatya / TÜRKİYE
ORCID ID: 0000-0001-6444-9745
Songül KOÇER
Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Bilim Dalı, Malatya/TÜRKİYE

Özet

Bu araştırmanın temel amacı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid 19) salgınında karşılaştıkları sorunları ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerini belirlemektir. Bu amaçla olgubilim deseninde nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2020-21 öğretim yılında Malatya ili Merkez ilçelerinden Battalgazi ve Yeşilyurt'ta bulunan okullarda görev yapan 38 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni oluşturmaktadır. Veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırmada öğretmenlerin Koronavirüs salgını sürecinde bazı sorunlar yaşadıkları ve bu sorunları yüz yüze öğretimde "hijyen, temizlik, maske ve mesafe kuralına uyulmaması, Koronavirüs bulaşma riski, organizasyon eksikliği, sınıfların kalabalıklığı" gibi problemler oluştururken; online eğitime geçildiği süreçte ise "teknolojik malzeme ve imkanların yetersizliği, internet altyapı ve bağlantı sorunu yaşanması, canlı derslere öğrencilerin katılımının düşük olması, öğrenciye ulaşamama ve öğretimin beklenen şekilde ve kalitede olamaması" şeklinde belirlenmiştir. Sorunların çözümüne ilişkin; kurallara uyulmaması nedeniyle daha sıkı denetim ve yaptırım gerekliliği, temizlik, hijyen, maske ve mesafe konusuna dikkat edilmesi, sınıfların seyreltilmesi, toplumsal bilinçlendirme çalışmaları ve öğrencilere rehberlik yapılması, teknolojik malzeme ve altyapının sağlanması, okulların kapatılması ve uzaktan eğitime devam edilmesi, derslerin seyreltilerek programlanması" şeklinde öneriler getirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Koronavirüs, Covid-19, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri, uzaktan öğretim.

Abstract

The main purpose of this research is to identify the problems faced by teachers of Religious Culture and Ethical Knowledge and their solution suggestions in the Coronavirus (Covid19) epidemic. For this purpose, a qualitative research has been carried out. The study group of the research consists of 38 teachers of Religious Culture and Ethical Knowledge working in the schools in Battalgazi and Yeşilyurt, the central districts of Malatya province, in the 2020-21 academic year. The data were collected using a semi-structured interview

form prepared by the researchers. The obtained data were analyzed by content analysis. In the study, it was determined that teachers experienced some problems during the coronavirus epidemic process. The problems was determined in the process of transition to online education as "insufficiency of technological materials and facilities, internet infrastructure and connection problems, low participation of students in live lessons, not reaching students and not being in the expected way and quality" while these problems became clear in face-to-face education such as "non-compliance with the rule of hygiene, cleanliness, mask and distance, risk of coronavirus transmission, lack of organization, crowding of classrooms". Regarding the solution of the problems, suggestions were presented as a stricter inspection and enforcement requirement due to non-compliance with the rules, attention to cleaning, hygiene, masks and distance, dilution of classes, social awareness studies and guidance to students, provision of technological materials and infrastructure, closure of schools and continuing distance education, programming courses by dilution.

Keywords: Coronavirus, Covid-19, Teachers of Religious Culture and Ethical Knowledge, Distance education.

GİRİŞ

Eğitim, insanın varoluşuyla tüm hayat alanında kendini ihtiyaç olarak hissettiren ve bu özelliği nedeniyle de yine insanlık tarihiyle beraber varlığını devam ettirecek bir olgudur. Hassas, dinamik ve güncellenebilir yapısıyla eğitim, insan ve toplum hayatının önemli bir yerini teşkil edecek ve yönlendirmeye devam edecektir. Önder (2013) eğitimin görevinin insanlığın bütün gereksinimlerini karşılamak olduğunu, bu nedenle doğru dini bilgi edinmek isteyen kişiler için temel bir gereksinim ve hak olduğuna değinmiş, din öğretiminin kişilerin sosyalleşmesine katkı sağlayacağı gibi dini etkinliklere eğilimi olanlara gerekli hazırbulunuşluk imkanı vereceği, dini etkinliklere katılmayanlara ise din konusunda değerlendirme yapma becerisi kazandıracağını ve böylelikle dinin istismarcılardan korunmuş olacağından bahseder.

Tosun (2005) ise 'Din eğitimini' açıklarken, dinin, eğitim yapılacak alanı ve muhtevadan; eğitimin ise kendine yüklenen birçok anlamıyla beraber kişiye din sahasında bilgi, duygu, tutum ve beceri kazanma ve kazandırma sürecinden oluştuğunu söyler. Yani dinin içeriği ve eğitimi ayrı ayrı bilim ve öğrenme alanlarıdır. Din öğretim programının ihtiyaca cevap vermesi ve dersi verecek öğretmen niteliği doğru din eğitiminin yapılmasını sağlamada önemlidir.

İnsanlık, afetler, salgınlar gibi dönem dönem olağanüstü durumlarla karşılaşmış ve bu zorluklarla mücadele etme yeteneği ve deneyimi kazanmıştır. Eğitim olgusu da bu olağanüstü durumlarda üzerine düşen payını almış ve süreçte yeniden değerlendirilip güncel gereksinimler çerçevesinde şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Koronavirüs Covid-19 salgınının tüm dünyada pandemiye dönüşmesiyle birlikte 2019-20 öğretim yılı ülkemizde de uzaktan öğretimi zorunlu hale getirmiştir.11 Mart 2019 tarihinde salgının ülkemizdeki varlığının kabulü ile beraber örgün eğitime ara verilmiş ve uzaktan öğretim planlamaları yapılmıştır. Öncelikle temel derslerin yer aldığı uzaktan eğitim programlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi de süreç içerisinde yerini almıştır. Dersler

eğitim programı ve müfredata uygun olarak ilkokullarda şube bazında ikişer saat, ortaokul ve liselerde okul tipine göre bir veya iki saat uzaktan öğretim olarak işlenmiştir.

Pandemi sürecinde yüzyüze öğretimin bir süre kesintiye uğramasının ardından uzaktan öğretim süreci yeniden planlanmış ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri diğer temel dersler gibi online olarak verilmeye başlanmıştır. Derslerin online yapılma zorunluluğu beraberinde öncelikle öğretmen ve öğrencilerin teknolojik imkân ve yeteneklerini yeniden yapılandırmalarını gerektirmiştir. Bu durum bazı sorunların oluşmasına da neden olmuştur.

İster örgün, ister yaygın, isterse uzaktan olsun elbette ki her öğretim sürecinin kendisine özgü olumlu ve olumsuz yanları ve sonuçları bulunmaktadır. Özellikle bu salgın dönemi daha önce yaşanmamış deneyimlenmemiş sorunlar ve bunların çözümüne odaklanmayı gerektirmiştir. Bu çalışma Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) salgınıyla beraber yaşadıkları problemlerin incelenmesi ve çözüm yollarına ilişkin sonuçlar elde edilmesine yöneliktir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgınında karşılaştıkları sorunları ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerini belirlemektir.

Problem Cümlesi

Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgınında karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?

Alt Problemler

1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgınında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?

2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgınında karşılaştıkları sorunlara ilişkin çözüm öneriler nelerdir?

YÖNTEM

Bu bölümde Araştırmanın Deseni, Çalışma Grubu, Veri Toplama Aracı, Verilerin Toplanması ve Analizine yer verilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma olgu bilim deseninde nitel bir araştırmadır. Olgu bilim deseninde amaç bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve bunlara yüklediği anlamları belirlemektir. Olgu bilim araştırmaları nitel bir araştırmanın doğasına uygun olarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya çıkarmayabilir. Ancak bir olguyu daha iyi tanımamıza ve anlamamıza yardımcı olacak sonuçlar sağlayacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilir. Bu yönüyle hem bilimsel alan yazına hem de uygulamaya önemli katkılar getirebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, Akt. Konan, Yılmaz ve Bozanoğlu, 2017:109).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2020-21 öğretim yılında Malatya ili Yeşilyurt ve Battalgazi ilçelerindeki ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgınında karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlerini belirten otuz sekiz kişi oluşturmaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1
Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

	Katılımcı	Cinsiyeti	Kıdemi	Okulu
1	DÖ1	Kadın	5	Ortaokul
2	DÖ2	Kadın	5	Ortaokul
3	DÖ3	Kadın	5	İlkokul
4	DÖ4	Kadın	5	Lise
5	DÖ5	Kadın	5	Ortaokul
6	DÖ6	Kadın	5	Lise
7	DÖ7	Kadın	5	Lise
8	DÖ8	Kadın	5	Lise
9	DÖ9	Kadın	5	Lise
10	DÖ10	Kadın	5	Ortaokul

Çizelge 1'in devamı

	Katılımcı	Cinsiyeti	Kıdemi	Okulu
11	DÖ11	Kadın	5	Lise
12	DÖ12	Kadın	5	İlkokul
13	DÖ13	Kadın	5	Ortaokul
14	DÖ14	Kadın	5	Lise
15	DÖ15	Kadın	5	Lise
16	DÖ16	Kadın	5	Lise
17	DÖ17	Kadın	5	Lise
18	DÖ18	Kadın	5	Ortaokul
19	DÖ19	Kadın	5	Ortaokul
20	DÖ20	Kadın	5	Lise
21	DÖ21	Kadın	5	İlkokul
22	DÖ22	Kadın	5	Ortaokul
23	DÖ23	Kadın	5	Lise
24	DÖ24	Kadın	5	Ortaokul
25	DÖ25	Kadın	5	Lise
26	DÖ26	Kadın	5	Ortaokul
27	DÖ27	Kadın	5	Ortaokul
28	DÖ28	Kadın	5	Lise
29	DÖ29	Kadın	5	Ortaokul
30	DÖ30	Kadın	5	İlkokul
31	DÖ31	Kadın	5	Lise
32	DÖ32	Kadın	5	Ortaokul
33	DÖ33	Kadın	5	İlkokul
34	DÖ34	Kadın	5	İlkokul
35	DÖ35	Kadın	5	Lise
36	DÖ36	Kadın	5	Ortaokul
37	DÖ37	Kadın	5	Ortaokul
38	DÖ38	Kadın	5	Ortaokul

Çizelge 1 incelendiğinde katılımcıların 22'sinin Kadın, 16'sının erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların kıdem süreleri ise 1-35 yıl arasında değişmekte olup; 1-10 yıl arası 26 kişi, 11-21 yıl arası 7 kişi ve 21-35 yıl aralığında ise 5 kişiden ibaret olup toplamda 38 katılımcı olduğu görülmektedir. Katılımcılardan, 5'i İlkokul, 16'sı ortaokul ve 17'si Lisede Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği yapmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın veri toplama aracı araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Araştırmanın veri toplama aracı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin cinsiyet, branş, kıdemi ve görev yaptığı okulun öğretim kademesinden oluşan dört soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise katılımcıların Koronavirüs (Covid 19) Salgınında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin yaşadığı sorunlar ve bu sorulara ilişkin çözüm önerilerini belirlemeyi amaçlayan on sekiz açık uçlu soru yer almaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmaların verileri 2020-21 öğretim yılı 30 Kasım - 10 Aralık tarihleri arasında Malatya ili Yeşilyurt ve Battalgazi ilçelerindeki okulların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) salgınında karşılaştıkları sorunları belirlemek amacıyla oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara cevap vermesi istenerek toplanmıştır. Bu bilgilere araştırmacılar tarafından hazırlanan Google form aracılığıyla ulaşılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma probleminin çözümü için toplanan verilerin çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgularla, bu bulgulara ilişkin yorumlar yer almaktadır. Bulgular ve ilgili yorumlar araştırma problemlerinin düzenlenmesindeki sıraya uyularak verilmiştir.

Birinci Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın birinci alt problemi, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgınında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?" biçiminde düzenlenmiştir. Bu alt probleme yanıt bulmak amacı ile Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analiz yoluyla çözümlenmiştir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgınında karşılaştıkları problemleri belirlemek amacıyla katılımcı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine yarı yapılandırılmış görüşme formundaki "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri olarak Koronavirüs (Covid-19) Salgınında ne tür sorunlarla karşılaşmaktasınız?" sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri olarak Koronavirüs (Covid-19) Salgınında ne tür sorunlarla karşılaşmaktasınız?" sorusuna verdikleri yanıtlar analiz edilmiş ulaşılan sonuçlar Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgınında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

	Karşılaşılan sorunlar	f
1.	Teknolojik malzeme imkânların yetersizliği, internet alt yapı ve bağlantı sorunu yaşanması	30
2.	Canlı derse katılımın düşük olması, öğrenciye ulaşamama ve öğretimin beklenen şekilde olmaması	28
3.	Temizlik, hijyen, maske ve sosyal mesafeye dikkat edilmemesi	23
4.	Virüsün yayılma riski	11
5.	Organizasyon eksikliği, kaos oluşması, kalıcı çözümler bulunmaması	7
6.	Sorun yok	6
7.	Sınıfların kalabalıklığı	3
8.	Derste kullanılan programların yabancı dilde olması	1

Çizelge 2 İncelendiğinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgınında karşılaştıkları en önemli sorun olarak Teknolojik malzeme-bilgisayar, tablet vs. imkânlarının yetersizliği, internet altyapı ve bağlantı sıkıntısı yaşadıklarını belirttikleri, bunu sırasıyla "Canlı derse katılımın düşük olması, öğrenciye ulaşamama, öğretimin beklenen şekil ve kalitede olmaması", "Temizlik, hijyen, maske ve sosyal mesafeye dikkat edilmemesi" ve "virüsün yayılma riski" izlemektedir.

Katılımcı öğretmenlere "Bu olağanüstü durumda ve uzaktan öğretimde ne tür sorunlar yaşamaktasınız?" sorusu yöneltilmiş, 30 katılımcı "teknolojik imkânların yetersizliği, internet altyapı ve bağlantı sorunu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcı bazı öğretmenler bu sorunu; "*İnternet sıkıntısı bir de EBA fazla yoğun olunca sorun yaşayabiliyoruz*" (D.Ö3), "*uzaktan eğitime erişim için gerekli materyallerin yetersiz olması*" (D.Ö5), "*internet altyapı sorunu ve interneti bilgisayarı olmayan veliler vardı*" (D.Ö10) ve "*Öğrencilerin internet-tablet eksikliklerinden ötürü hepsine ulaşamama sıkıntısı yaşamaktayız*" (D.Ö17) şeklinde dile getirmişlerdir.

Katılımcı 28 öğretmen ise Canlı derse katılımın düşük olması, öğrenciye ulaşamama ve öğretimin beklenen kalitede olamaması sorununu belirtmektedir. Bu öğretmenlerden bazıları ise sorunu;

"Üst sınıflarda derse yeterli devam ve katılımın sağlanamaması" (D.Ö8),

"*Öğrencilerimizin canlı derse katılımının düşük olması"* (D.Ö31)

"Online ortamlara bağlanma imkanı olmayanların derslere katılamaması, öğrencilerin derse katılma konusunda istekli olmaması, dersi zevkli hale getirmede zorluk ve öğrencinin sıkılması, uygulamalı dersleri işlemede zorluk (özellikle beşinci sınıflar Kur'an-ı Kerim dersi-uygulamalı), öğrencilerin aynı anda konuşmaları veya tam tersi hiç derse katılmamaları, ölçme değerlendirme" (D.Ö22),

"Çocukların anlayıp anlamadığını tam olarak bilemiyorum" (D.Ö15) ve

"...Beden dilini büyük ölçüde kullanmaktan mahrumiyet, kameranın açık olma zorunluluğu olmaması nedeniyle göz teması kuramamak ve öğrencilerin derste ilgisini tam olarak fark edememek vs." (D.Ö25) şeklinde ifade etmektedirler.

Katılımcı 23 Öğretmen "Temizlik, hijyen, maske, sosyal mesafe ve kurallara uyulmadığını belirtmiştir. Öğretmenler; "*Öğrencilerin maske ve hijyene dikkat etmemesi"* (D.Ö7), *"Maske ve mesafe konusunda zorluk yaşadım"* (D.Ö20), *"Öğrencilerin birbirine mesafeli duramaması, sık sık maske çıkarma, materyal alışverişi, hep aynı sırada oturmak*

kuralını uygulayamamaları teneffüslerde koşturmalı oyunlarda damlacık çıkışı vb. "(D.Ö22), *"Sınıf mevcudu azaltılmasına rağmen yine de mesafe kuralını uygulama zorluğu"*(D.Ö26), *"Mekan sıkıntısı yetersizliği / darlığı, hijyen temizlik"* (D.Ö29) sorunlarıyla karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcılara yöneltilen "*Okulların Hijyen bakımından yeterli seviyeye geldiğine inanıyor musunuz? Neden*?" sorusuna verdikleri cevap ise katılımcı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri tarafından çoğunlukla "*Evet, yeterli, önlemlerin alındığını düşünüyorum, inanıyorum gerekli çalışmalar yapılmaktadır*" gibi olumlu ifadelerle cevaplandırılmıştır.

Katılımcılardan D.Ö 6, 7, 16, 23, 27 ve 35 ise "*Hayır"* cevabını vermişlerdir. Hayır, cevabını veren katılımcıların bu sorunun nedenine "*Personel eksikliği* (D.Ö6), "*Bizim okulumuz bu alanda yeterliydi, maskeyi Kurumların karşılayacağı belirtilirken ancak yeterli maske temin edilemedi"* (D.Ö8), "*Hayır, yeterli su sabun yok*" (D.Ö18), "*Hayır gelmedi. Yeterli temizlik elemanı yok, sınıflar küçük olduğundan sıralar yeterli mesafe aralıklarında yerleştirilemiyor*" (D.Ö22), "*... öğrenci sayısı fazla olduğu için hijyen sağlandı denemez*"(D.Ö23)" ve "*inanmıyorum, okul bu konuda hassasiyet göstermeye çalışsa da öğrenci bu konuda maalesef hassas değil*"(D.Ö27) gibi açıklamalarda bulunmuşlardır.

Virüsün yayılma riski 11 frekans değeri oluştururken yüz yüze eğitimin kısa süreli de olsa tekrar başlaması nedeniyle virüsün artması ve buna bağlı olarak hasta olma korkusu sorunu katılımcılar tarafından; "*Covid'in fazla yayılması*" (D.Ö 3-12), "*Salgının yayılma endişesi ortaya çıkıyor*" (D.Ö 5), "*Virüsün bulaşma riski artar*" (D.Ö.27)", "*salgının artmasına sebep oldu galiba*" (D.Ö 31) gibi yorumların yapılmasına neden olmuştur.

Altı katılımcı "organizasyon eksikliği, kaos oluşması ve sorunlara kalıcı çözümler bulunamamasını" problem olarak belirtmişlerdir.

"*Organizasyon ve eşgüdüm eksikliği, olayları zamanında ve bütünlük içinde yönetememe"* (D.Ö4) derken, "*her şey alışılmışlığın dışında*" (D.Ö13), "*tedirginlik hali mevcut bu ders işleyişine yansıyor*" (D.Ö15), "*kalıcı çözümler bulunamıyor*" (D.Ö21), "*eğitim ve öğretim yok*"(D.Ö33)

saptamasında bulunuyor.

Katılımcı Din Kültürü ve ahlak Bilgisi Öğretmenlerine "*bu süreçte en büyük korkunuz ve kaygınız nedir? Neden?*" sorusu yöneltilmiş elde edilen bulgular çizelge 4'te frekans değerleri ile verilmiştir.

Çizelge 3

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgınında Yaşadıkları Korku ve Kaygılarına İlişkin Bulgular

	Korku ve kaygı yaratan sorunlar	f
1.	Hastalığa yakalanmak	13
2.	Yakınlarıma hastalık bulaştırmak ve onları kaybetmek	10
3.	Öğrencilerin eğitim kaybı, derslerin anlaşılamaması	6
4.	Kaygım yok	5
5.	Gelecek kaygısı	1
6.	Salgının kontrolden çıkması	1
7.	İnsanların dikkatsiz davranması	1

Çizelge 3 incelendiğinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgınında karşılaştıkları kaygı ve korku yaratan birinci sorun olarak "Hastalığa yakalanmak", daha sonra "yakınlara hastalık bulaştırmak", "Öğrencilerin eğitim kaybı ve derslerin anlaşılamaması" gelmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinden D.Ö (2, 7, 9, 15, 16, 19, 21, 27, 31, 35, 36, 3738) en büyük korku ve kaygılarının "*virüse yakalanmak*" olduğunu belirtirken bazı katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir: *"Yakınlarımızın ve ailemizin sağlığını koruyamamak"* (D.Ö10), "*yakınlarımızın bu hastalığa yakalanması*"(D.Ö21), *"Aileme yakınlarımıza bulaştırmak"* (D.Ö 33), "*Hasta olup çocuklarıma bulaştıracak olmak"* (D.Ö22) ve "*virüsü kaparak belirti vermeksizin başkalarına ama özellikle yaşlılara ve yakınlarıma bulaştırmak*"(D.Ö25).

Katılımcılardan 5 öğretmen kaygısının olmadığını ifade etmiştir. Katılımcı (D.Ö 4) "*Kurallara uyulduktan sonra, önlemleri aldıktan sonra olana Rıza göstermek esas olmalıdır. Virüs ne inkâr edilmeli ne de abartılmalı. Ölüm hak, daha önce de ölen vardı, şimdi de var yarın da olacak. Tedbir şart"* şeklinde tespitte bulunmuştur. Katılımcılardan bir öğretmen "*salgının kontrolden çıkması ve ülkeyi tehdit etmesi" (D.Ö8)* ve bir öğretmen de *"Gelecek kaygısı*"(D.Ö20)'nı sorun olarak bildirmiştir.

"*Vakaların artmasına rağmen insanların dikkatsiz davranması"* (D.Ö23) da sorun olarak bildirilmiştir.

Katılımcılara yöneltilen "*Bu süreçte herhangi bir destek aldınız mı? Yanıtınız evet ise kimlerden nasıl bir destek aldınız?"* sorusuna verdikleri cevaplardan "evet" olanlar "*kimlerden nasıl destek aldıkları* sorusuna"

"*Okulda ve İnternet ortamında eğitim*" (D.Ö13),

"Sosyal medyadan mümkün olduğunca faydalanmaya çalıştım" (D.Ö21)

"*Ailemden ve yakınlarından manevi destek tavsiyeler dualar*," (D.Ö25)

Milli Eğitim Bakanlığı'nın vermiş olduğu seminerle" (D.Ö28),

"*Evet, uzaktan eğitim teknik araç ve programlarının kullanımı ile ilgili zümrem ve oğlumdan destek aldım*" (D.Ö29)

"*Evet okul İdaresinden aldım. Arapça dersini yetişmediği* takdirde ders *ekleyebileceğimi bildirdi.*" (D.Ö30)

"*Evet okul yönetiminden*" (D.Ö31)

yanıtları alınmıştır.

Katılımcılara "*Bu korkunuzun ve kaygınızın giderilmesi için neler yapılması gerekir?"* sorusu yöneltilmiş. "Herkesin daha fazla dikkat etmesi, çok sıkı tedbirler alınması, İnsanların maske mesafe hijyen kurallarına uyması, herkesin sorumlu davranması, konuya daha önem verilmesi, çok sıkı tedbirler alınması "(D.Ö 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 23) gibi cevaplar alınmıştır. Katılımcılardan bazısı kaygılarının giderilmesi konusunda şöyle öneri de bulunmuşlardır:

"*Herkesin sorumlu davranması, maske mesafe ve temizliğe dikkat ederek hareket etmesi gerekir. Devletin alt gelir gruplarını desteklenmesi gerekir."* (D.Ö8)

"*İnsanların duyarlı olabilmeleri mümkün değil; Devlet kısıtlamalarının, yüz yüze eğitimin kısıtlanması okula gidilen günlerin azaltılması gibi gerektiğini düşünüyorum*" (D.Ö17), "*Bu koşullarda bir şeyler yapılmaya çalışılıyor. Bu çabaların iyi niyetli olduğunu düşünüyorum*" (D.Ö22),

Araştırmaya katılan öğretmenlere "Bu süreç sona erdiğinde ilk yapmak istediğiniz şey nedir?" sorusu yöneltilmiş katılımcıların birçoğu "arkadaşlarıma, sevdiklerime, aileme, Anne babama sarılmak, arkadaşlarımla buluşmak, yakınlarımı ve dostlarımı ziyaret etmek, akşam yemek davetlerine katılmak, başka şehirlere seyahat" (D.Ö 1, 2, 5, 7, 8, 9, 12, 15, 16, 27, 31 ve 36) olarak cevap verirken katılımcılardan (D.Ö 3, 12, 29, 34, 37, 38) "öğrencilerimle rahat bir şekilde ders işlemek ve ailemle rahatça görüşebilmek okulumuzda eğitime devam etmek, öğrencilerimle kavuşup sohbet etmem" şeklinde özlemlerini dile getirmişlerdir.

Katılımcılardan (D.Ö 14 ve D.Ö32) "*şükretmek*" (D.Ö23), "*Şükür namazı kılmak"*, diye yanıtlarken (D.Ö6) "*her şey*", (D.Ö21) ise "*şu anda öyle bir şey düşünemiyorum*", (D.Ö24) "*öyle bir hayalim yok"* şeklinde cevaplar vermişlerdir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerine son olarak "*Bu süreçte sizi en çok etkileyen (olumlu veya olumsuz) yaşantınızı /anınızı /gözleminizi /tanıklığınızı paylaşır mısınız?* sorusu yöneltilmiştir.

Öğretmenlerden bazıları "*Yakınlarımın bu hastalıktan büyük ölçüde etkilenmiş olması*" (D.Ö 3, 7, 12, 14, 34, 37, 38) şeklinde benzer ifadeler kullanmışlardır. Katılımcılardan (D.Ö2) "*Küçücük çocukların maske ve mesafe korkusuyla büyütülmesi*" demiştir. (DÖ4) "*Ölüm korkusu yaşıyor insanlar. Hâlbuki önce de o unuttukları ölüm vardı. Tevekkül et, itaat et rahat et*!" şeklinde yorum yapmış, (DÖ27) "*insanların aniden virüs nedeniyle vefat etmesi ve cenazelerine katılmamak*", (DÖ31) ise "*Hasta olan, vefat eden insanlar, tanıdıklarımın vefatı, ekonomik sıkıntı çeken insanların çoğalması" şeklinde duygularını paylaşmışlardır.* (D.Ö 1, 9, 17, 19, 32, 33) yorum yapmamışlardır. Öğretmenlerden

"*En çok üzen bilinçli olmasını beklediğimiz eğitimli kişilerin dahi pandemi sürecinde gerekli önlem ve tedbirleri göz ardı ederek yaşantılarını sürdürmeleri. Aylarca dışarıya çıkmadık, mecbur kalmadıkça çarşıya hiç çıkmadık. Lakin sorumsuz insanlar yüzünden bugün bu haldeyiz, herkes bilinçli olsaydı bugün bu kadar vaka olmazdı."* (D.Ö 10)

"*İnsanlar çok duyarsız bencilleri daha net gördüm."* (D. Ö18)

"*Ben çocuklarımla evden çıkmazken insanlar hiçbir şey yokmuş gibi*

Birbirlerine gidip gelmesi toplantılar yapması" (D.Ö22)

yorumları gelmiştir. Sürecin olumlu yanları olmadığını söyleyenlerin (D.Ö 28, 29) yanında, "*Eve 130 liraya internet almak zorunda kaldım*" (D.Ö30) şeklinde salgının ekonomik boyutuna vurgu yapan da olmuştur..

Sürecin olumlu tarafları olduğunu düşünenler;

"Sağlığın en büyük zenginlik olduğunu bir kez daha gördük" (D.Ö5,)

"*Şükrümü artırdı, hayatın hakikaten bir oyun ve eğlence olmadığını anladım".* (D.Ö15)

şeklinde yorumlamışlardır.

"*İnsanlarla ilişkilerimiz uzaklaştı, yüz yüze iletişimin eksikliğini hissediyoruz. İçimize döndük. Hayatın hızına yetişmekte ne kadar yorulduğumuzu bile görmedik. Bu süreç içimize dönmemize olanak sağladı. İnsanın ailesi olduğunu ona hatırlattı. Aile ile hayatı eve sığdırmayı öğretti,* (D.Ö23)

yorumuna karşılık;

"*Sağlık çalışanlarımızın çektiği zorluk ve sıkıntılar, tanıdık dost arkadaşlarımın vefat haberleri bizleri etkiledi. Sokağa çıkma günlerinde ihtiyaç sahipleri için sosyal medyada bazı arkadaşların adres ve telefonlarını vererek dükkânlarını ihtiyaç sahipleri ile paylaşma*

çağrıları" (D.Ö 8), "S*amimi olduğum bazı insanların yaşlı yakınlarını hastalıktan kurtarmak için verdikleri mücadeleler, bazı ihtiyaç sahiplerine yapılan cömertçe yardımlar"*(D.Ö25) cümleleri ile süreçte en çok etkilendikleri konuları belirtmişlerdir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgınında karşılaştıkları sorunlara ilişkin yanıtları bir bütün olarak incelendiğinde hem uzaktan öğretimin yapıldığı hem de kısa süreliğine de olsa yüz yüze öğretimin yapıldığı iki süreçte de eğitim ve öğretimde problemler yaşandığı ileri sürülebilir. Yaşanan sorunlar ele alındığında öncelikli sırada teknolojik materyal yetersizliği, tablet, telefon vs. internet alt yapı, bağlantı sorununun yer alması, Eğitim Bilişim Ağının yoğunluğu kaldıramaması, Bakanlığın bu konudaki ihtiyacı yeterince planlayamaması, kırsal alanlarda altyapı eksikliği ve öğrencilerin ekonomik gelir seviyesinin düşük olması nedeniyle bu sorunların giderilemediği düşünülebilir. Derslere katılımın az oluşu ve öğrencilere yeterince ulaşılamamasının sebebi olarak da teknik malzeme, alt yapı, sorunu yaşayanların yanında, aynı zamanda salgın nedeniyle ekonomik sıkıntılar yaşanması ve bu nedenle birçok dar gelirli ailenin hem ekonomik nedenlerle hem de salgında kalabalık ortamlardan uzak olmak düşüncesiyle kırsaldaki akrabalarının yanına ve yerleşim yerlerine gittikleri, herkesin eşit koşul ve imkâna sahip olmamasından dolayı bu sıkıntıların yaşandığı söylenebilir.

Ayrıca online derslere katılımın az olması, Covid-19 salgını nedeniyle yüz yüze öğretimdeki gibi yoklama, devamsızlık, ölçme ve değerlendirme gibi yaptırımlarının olmayışı, öğrencinin her halükârda sınıf geçeceğine yönelik inancı, salgının getirdiği psikolojik sıkıntılar veya öğretmenlerin online ders konusunda yeterli donanım ve tecrübeye sahip olmayışı, dersi etkin ve yeterli materyalle işleyemeyişi, iletişim ve etkileşimin yeterli olmayışı düşünülebilir.

Okulların yüz yüze öğretime başladığı dönem için ise en büyük sorunlardan birisi sosyal mesafe, maske ve kurallara uymamak olmuştur. Küçük yaştaki öğrencilerin olayın ciddiyetini kavrayamamaları, süreçte uzun süre evde yalnız kalmaları, kuralları çabuk unutuyor olmaları, oyun ve arkadaş ihtiyaçları, bazı sınıfların seyreltilmelerine rağmen kalabalık oluşu bu soruna neden olmuş olabilir. Yetişkinlerde ise bu sorunun umursamazlık, Covid-19 hastalığı geçirenlerin tekrar hasta olmayacağı ya da bulaşın önlenmesi ile ilgili yanlış ve eksik bilgilerinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Temizlik malzemesi, dezenfektan sağlanamaması ve hijyen sorunun sebepleri düşünüldüğünde ise; Bakanlığın bu alana yeterli bütçe ayıramaması, öğretimin olmaması nedeniyle okula gelmeyen öğrencinin okulun giderlerine destek olma düşüncesinin olmayışı, okulların maddi kaynaklarının yetersizliği, okul kantininin kapalı oluşu, Okul Aile Birliğinin yeterli kaynak bulamaması, hizmetli sayısının az olması veya bazı okulların kalabalık oluşunun salgın sürecinde istenen temizlik ve hijyen seviyesine ulaşılamamasına neden olduğu ileri sürülebilir.

Okulların yüz yüze öğretime açılması, Covid-19 virüsünün yayılması ve hastalığın çoğalma göstermesi nedeniyle sürecin iyi planlanamadığı, kaos oluştuğu ve bu durumun tedirginlik yaşamaya sebep olduğu katılımcılar tarafından düşünülmüş olabilir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın ikinci alt problemi "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgınında karşılaştıkları sorunlara ilişkin çözüm öneriler nelerdir?" biçiminde düzenlenmiştir. Bu alt probleme yanıt bulmak amacıyla Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Korona virüs (Covid-19) Salgınında karşılaştıkları sorunlara ilişkin çözüm önerilerini belirlemek amacıyla katılımcı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formunda "Bu sorunların çözümü için neler önerebilirsiniz?" sorusu yöneltilmiştir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin yarı yapılandırmış görüşme formundaki "Bu sorunların çözümü için neler önerebilirsiniz" sorusuna verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Korona virüs (Covid-19) Salgınında Karşılaştıkları Sorunların Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular

	Çözüm Önerileri	f
1.	Teknolojik malzeme sağlanması ve internet altyapısının arttırılm*ası*	21
2.	Daha sıkı yaptırım ve denetim	19
3.	Toplumsal eğitim ve öğrencilere rehberlik	18
4.	Temizlik maske, mesafe ve hijyen konusuna dikkat edilmesi	16
5.	Okulların kapatılması, uzaktan eğitime devam edilmesi	13
6.	Derslerin seyreltilmesi	7
7.	Sınıfların seyreltilmesi	6
8.	Okulların açılması	5

Çizelge 4 incelendiğinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) salgınında karşılaştıkları sorunların çözüm önerilerine ilişkin verdikleri cevapların frekansı en yoğun çözüm önerisinin "Teknolojik imkanların ve internet altyapısının arttırılması" olduğunu bunu sırasıyla salgın sürecinde "daha sıkı denetim ve yaptırımın sağlanması" gerekliliği, "toplumsal eğitim ve öğrencilere rehberlik", sonrasında "temizlik, hijyen, maske ve mesafeye dikkat edilmesi" ve diğer çözüm önerilerin sıralandığı görülmektedir.

Koronavirüs (Covid-19) Salgınında karşılaştıkları sorunların çözüm önerilerine ilişkin 21 katılımcı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeninden bazısı çözümlerini şöyle dile getirmişlerdir.

"*Devletin herkesi eşit hale getirecek acil önlemler alması"* (D.Ö2),

"Dijital altyapının güçlendirilmesi" (D.Ö4),

"Tüm öğrencilere bedava tablet ve internet verilmesi" (D.Ö7),

"Devletin, belediyelerin STK ve iş dünyasının imkanı yetersiz bu aileler ve öğrencilere yardımcı olması gerekir"(D.Ö8),

"*Durumu olmayan öğrencilere şehirdeki büyük zenginlerin yardımıyla tablet vesaire alınabilir, yine durumu olmayan ailelere operatörler EBA derslerine yetecek kota oranında*

ücretsiz internet sağlayabilir ki bu kadar büyük bir ihtiyaç ortamında operatörlerin bu süreçte hiç de iyi bir sınav vermediklerini düşünüyorum" (D.Ö25).

Daha sıkı yaptırım ve denetim çözüm önerisi getiren bazı katılımcılar ise,

"*Çok iyi tedbirler alınarak"* (D.Ö3-, 12, 34),

"*Vaka sayısı düşene kadar kısıtlamalara devam edilmesi*" (D.Ö27)

"*Sağlık bakanı ve Milli Eğitim Bakanlığının tedbir ve programlarını uygulamaktan başka bir yol görünmüyor*" (D.Ö31)

diye çözüm önerilerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan (D.Ö10), Covid-19 Salgın sürecinde "*Toplumsal bilinç ve öğrencilere rehberlik*" önerisi getirirken, D.Ö36 "*öğrencilere, rehberlik servisi tarafından bilgilendirme yapılabilir"* önerisinde bulunmuş; diğer katılımcılar benzer şekilde "*doğru bilgilendirme Psikolojik destek*" (D.Ö8), "*hızlandırılmış Eğitim ve Rehabilitasyon*" (D.Ö13) gibi çözüm önerileri bildirmişlerdir.

Temizlik, maske ve mesafe konusunda çözüm önerileri ise şu şekildedir.

(D.Ö8) "*mesafe uyarısı daha fazla temizlik ve hijyen"* çözüm önerisini sunarken, benzer şekilde "*Maske ve mesafe kuralına uymak"*(D.Ö,9, 14, 21, 26), "*Nöbetçi öğretmenler olabildiğince öğrencileri kontrol etmeye çalışıyor, sınıflarda mesafeli ve maskeli oturuluyor, mesafe maske ve hijyen tedbirlerine azami derecede dikkat edilmeye çalışılıyor*" (D.Ö24) görüşünü dile getiriliyor.

Okulların kapatılması ve uzaktan eğitime devam edilmesi önerisi çerçevesinde ise katılımcılardan (D.Ö14), (D.Ö19) ve (D.Ö20) "*Okullar uzaktan eğitime devam etmeli,*" görüşünü belirtirken, (D.Ö16) ise "*okullar etkin bir aşı bulunana kadar tam olarak kapalı olmalı"* çözümünde bulunmuş; (D.Ö10) ise "*Özellikle kronik rahatsızlığı olan veya riskli grup öğretmenleri ve eşleri uzaktan eğitimle devam etmeliydi*" (D.Ö10) demiştir.

Derslerin seyreltilmesi konusunda ise katılımcı (D.Ö13) "*Daha sade ve anlayışlı bir süreç*" derken; (D.Ö15) "*seyrek ders sistemi"*, (D.Ö20) "*hibrit sistemi"* ve "*Ders içerikleri hafifletilerek hobi uygulamalarına dair çocukları ruhsal olarak rahatlatacak ve beceri kazandıracak dersler olabilirdi*" (D.Ö26) çözüm önerileri getirilmiştir.

Yüz yüze eğitimde karşılaşılan sorunlardan "sınıf kalabalıklığıyla" ilgili probleme yanıt olarak "*Daha çok sınıf açılması"* (D.Ö18), "*sınıfta az öğrenci bulundurulması*" (D.Ö24), "*Sınıf mevcudu azaltılıp ikili öğretime geçilmesi"*(D.Ö24), "*sınıf kontenjanın azaltılması"*(D.Ö37 ve38) gibi çözüm önerileri sunulmuştur. Uzaktan eğitimde sorunlar yaşayan katılımcılardan bazıları ise; "*yüz yüze eğitimin başlaması ve okulların açılması"* önerisinde bulunmuşlardır (D.Ö1, 6 ve 24).

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgınında karşılaştıkları sorunların çözümlerine ilişkin yanıtları bir bütün olarak incelendiğinde, teknolojik malzemenin ve altyapı sorunun çözümünün eğitimde fırsat eşitliği sağlanması, kırsaldaki öğrencilerin de öğrenme hakkını kullanabilmelerine imkân sağlayacağı ve eğitim kalitesinin yükselmesine katkı sağlayacağı düşünülebilir. Temizlik, maske ve mesafe konusunda çözüm önerileri okulların yüz yüze öğretim yaptığı dönemdeki virüsün bulaş gücünü azaltmak, kalabalık nedeniyle oluşabilecek olası zararları engellemek için olduğu söylenebilir.

Daha sıkı yaptırım ve denetim çözümünün önerilmesi duyarsız bazı insanların salgının artmasına sebep olmaları, bazı öğrencilerin kurallara yeterince uymamaları veya kuralları unutmalarından dolayı talep edilmiş olabilir.

Toplumsal bilinç ve öğrencilere rehberlik etmek, salgın sürecini toplum olarak en asgari zararla atlatmak için eğitim, bilinçlendirme çalışmalarına olan ihtiyaçtan ve öğrencilerin yeterli bilgisi olmayışı ya da psikolojik desteğe de ihtiyaç duyulmasından kaynaklı olabilir.

Yüz yüze eğitim yapıldığı dönemde karşılaşılan sorunlar için daha çok sınıfların seyreltilmesi çözümüne kalabalık sınıflarda bulaşın artması, virüsün yaygınlaşma korkusu, hasta olma kaygısının neden olduğu söylenebilir. Derslerin azaltılması çözümü de yüz yüze eğitimde aynı ortamda uzun süre kalınmaması ve öğrencilerin kurallara yeterince uymama sorunundan kaynaklı olabilecekken, uzaktan öğretimde derslerin seyreltilmesi önerisinin ise öğrencilerin uzun süre ekran karşısında kalmamaları için ve evde birkaç kardeşin aynı anda derste olmasının çıkardığı sorunlardan kaynaklı olması muhtemeldir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Koronavirüs (Covid-19) salgını sürecinde Eğitim sistemi içerisinde bazı sorunlar yaşadıkları ve bu sorunların yüz yüze öğretimde hijyen temizlik, maske ve mesafe kuralına uyulmaması, Koronavirüs (Covid-19) bulaşma riski, organizasyon eksikliği, sınıfların kalabalıklığı gibi problemler oluşturmuştur. Salgının yeni oluşu ve özellikle hakkında gerekli bilinçlenmenin sağlanamaması, küçük yaştaki öğrencilerin durumun hassasiyetini kavrayamamaları ve gelişimleri gereği kuralları uygulamada sorunlar yaşamalarına neden olmuştur. Salgının uzun sürmesi nedeniyle sık sık maske değiştirme zorunluluğu, dezenfektan ve diğer temizlik maddelerinin ailelere ekonomik yük getirmesi, hijyen konusundaki duyarlılığı azaltmıştır. İnsanoğlunun uzun süren olağanüstü durumlara bile uyum sağlama yeteneği ve sürecin uzunluğundan kaynaklanan sosyal iletişim kısıntısının getirdiği sıkıntı, sosyal mesafe konusundaki hassasiyeti de azaltmıştır.

Online eğitime geçildiği süreçte ise teknolojik malzeme ve imkanlarının yetersizliği, internet altyapı ve bağlantı sorunu yaşanması, canlı derslere öğrencilerin katılımının düşük olması, online ortamda öğrenci denetim ve kontrolünün sağlanamaması, öğrenciye ulaşamama ve öğretimin beklenen şekilde ve kalitede olamaması şeklinde belirlenmiştir. İnternet altyapı sorunu ve bu sorunun yavaş çözülmesi öğrencilerin derse katılımını ve motivasyonunu düşürmüş, beraberinde birçok soruna sebep teşkil etmiştir. Öğrencinin ekonomik veya altyapı gibi teknik nedenlerle teknolojik imkanlarının olmayışı, motivasyonunun düşmesine, eğitimden kopmasına ve beraberinde başka sorunlara neden olmuştur. Benzer sıkıntılar öğretmenler için de geçerlidir. Özellikle teknolojik sorunlar, teknolojiye uygun ders materyallerinin hazır ve yeterli olamayışı, sanal ortamın birebir ilgi ve sosyal ilişkiyi engellemesi, online ders esnasındaki bağlantı kopuklukları, öğretmen ve öğrencinin online sınıf olarak kullandığı alanların ders ortamına uygun olmayışı, teknolojinin çağdaş suçları siber sıkıntıların yaygınlaşması eğitimin verimini etkilemiştir. Öğretmenlerin salgın sürecinde hasta olmak, yakınlarına hastalık bulaştırma gibi kaygılar yaşadıkları belirlenmiştir.

Çalışmada sorunların çözümüne ilişkin olarak ise "kurallara uyulmaması nedeniyle daha sıkı yaptırım ve denetim gerekliliği önemi üzerinde durulmuştur. Çünkü olağanüstü durum için konulmuş olan kurallar süreç içerisinde uygulamacılar tarafından yumuşatılmaya çalışılmış bu da salgının yayılmasını hızlandırmıştır. Temizlik, hijyen, maske ve mesafe konusuna dikkat edilmesi, gerekli malzemenin sağlanması konusunda çalışmaların devamı gerekmektedir. Özellikle ekonomik sıkıntı yaşayan ailelere temizlik, hijyen ve maske konusunda destek olunmalıdır. Bilinçlendirme ve rehberlik çalışmalarına devam edilmesi, süreç sonuna kadar zorunlu uygulamaları içselleştirmek açısından önemlidir. Sınıfların seyreltilmesi, temastan kaçınmak ve sosyal mesafeye uygunluk için gereklidir. Okullarda denetimin ve takibin yapılması, HES kodunun uygulamaya geçirilmesi, teknolojik malzeme ve altyapının sağlanması, kenar semtteki ve kırsaldaki öğrencilere daha çok destek olunması, vaka sayısının artması durumunda okulların tekrar kapatılması ve uzaktan eğitime devam edilmesi, derslerin seyreltilerek programlanması, öğrenci ve ailesini bunaltmayacak şekilde programlanması gibi çözüm önerileri getirilmiştir.

Öneriler

Araştırma sonucunda ulaşılan bulgulara dayalı olarak geliştirilen öneriler uygulamacılar ve araştırmacılar için öneriler olarak iki başlık altında düzenlenmiştir.

Uygulamacılar İçin Öneriler

1. Uzaktan Öğretim sürecinde öğrencinin derslere katılımını ve derslere devamlılığını sağlamak, derslerin kalitesini artırmak ve eğitimde fırsat eşitliği yakalamak için öğrencilere teknolojik destek (tablet, bilgisayar, vs.) ve internet desteği sağlanmalıdır.

2. Uzaktan öğretim sürecinde öğrencilerin uzun süre ekran karşısında kalmamaları, derse katılımın ve verimin daha yüksek kalitede olması için dersler seyreltilmelidir.

3. Virüsün bulaşma ve hastalığın yaygınlaşması problemlerine çözüm olarak, daha sıkı tedbirler ve denetimlerin yapılması gerekmektedir.

4. Koronavirüs (Covid-19) salgını hakkında toplumsal bilinçlendirme, eğitim ve öğrencilere rehberlik çalışmaları yapılmalıdır.

5. Koronavirüs (Covid-19) salgının bulaşma ve yayılma hızını azaltmak için özellikle öğrenci mevcudu fazla olan okulların sınıflarının öğrenci mevcudu seyreltilmelidir.

6. Koronavirüs (Covid-19) salgının bulaşma ve yayılma hızını azaltmak için, yeterli önlemlere alınıncaya kadar, okullarda yüz yüze öğretim yapılması yerine uzaktan öğretim yapılması yeğlenmelidir.

Araştırmacılar İçin Öneriler

1. Bu çalışma Malatya ili Battalgazi ve Yeşilyurt ilçelerindeki okullarda görev yapan 38 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeninin görüşleri ile sınırlıdır. Çalışmanın kapsamı genişletilerek Türkiye genelinde, ilköğretim, ortaöğretim, lise ve meslek liselerinde görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin farklı eğitim kademelerine göre sorun ve çözüm önerilerini ele alacak ayrı ayrı araştırmalar yapılabilir.

2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin bazı uygulamalı ve seçmeli derslerde de görev aldıkları düşünülerek bu derslerle ilgili yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri ayrı bir çalışma olarak incelenebilir.

3. Koronavirüs (Covid-19) Salgınında toplumsal dayanışma ve sosyal destek konularında araştırmalar yapılması önerilebilir.

4. Koronavirüs (Covid-19) Salgın sürecinde "Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine bakışı ve eğilimi nasıldır?" konulu bir araştırma yapılabilir.

5. Uzaktan öğretim sürecinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin online derse nasıl hazırlandıkları ve nasıl materyal hazırladıkları ile ilgili araştırma yapılabilir?

6. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini Online işlerken katılımın artırılması ve dersi aktif olarak işleme metotlarıyla ilgili araştırma çalışmaları yapılabilir.

KAYNAKÇA

Konan, N. Yılmaz, S. ve Bozanoğlu, B. (2017) Okul müdür yardımcılarının görevlendirilmesine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 23*(1), 105-134.

Önder, M. (2013), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretiminin temelleri üzerine: *Dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), 1*(1), 24-40.

Tosun, C. (2009). Bir anabilim dalı olarak Türkiye'de din eğitiminin doğuşu, gelişmesi ve alanına katkıları, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi 2*(1): 293-303.

DÜŞÜNCE DENEYLERİ ÜZERİNE TÜRK ULUSAL ALANYAZINDA YER ALAN AKADEMİK ÇALIŞMALAR

ACADEMIC STUDIES ON THOUGHT EXPERIMENTS IN THE TURKISH NATIONAL LITERATURE

Fatma Kübra UYAR
Amasya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fen Bilgisi ABD
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1811-1641
Prof. Dr. Orhan KARAMUSTAFAOĞLU
Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2542-0998

Özet

Her bireyin bir konu ya da kavramı anlama ve anlamlandırması birbirinden farklı olabilir. Ancak, düşünmek her bireyin ortak sahip olduğu bir yetenektir. Düşünen bireyler düşündüğü konu hakkında yorum yapabilmektedir. Akıl laboratuvarında gerçekleşir şeklinde bilinen 'düşünce deneyleri' ise Türkiye'de eğitim alanında ortaya çıkan yeni eğilimlerden biridir. Bu çalışma, ulusal alan yazında geçmişten günümüze düşünce deneyleri üzerine fen bilimleri eğitiminde yapılan tez ve makale çalışmalarını ortaya koyup incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında belirlenen sekiz anahtar kelime yardımıyla Yükseköğretim Akademik Arama kullanılarak düşünce deneyleri üzerine tez ve makalelere ulaşılmıştır. Bu çalışmalardan fen bilimleri eğitimi üzerine olan altı lisansüstü tez ve sekiz makale çalışması tespit edilerek içerik analizi ile incelemesi gerçekleştirilmiştir. Bulgulardan, tez çalışmalarında çoğunlukla Türkçe, makale çalışmalarında ise İngilizce dilinin tercih edildiği saptanmıştır. Lisans üstü tez ve makale çalışmalarının çoğunlukla fizik ve kimya konuları baz alınarak yapıldığı, biyoloji konu alanında ise düşünce deneyleriyle ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. İncelenen çalışmaların çalışma grubu olarak yarıya yakınının üniversite öğrencilerine yer verdiği, buna karşın öğretmenlere yönelik çalışma yapılmadığı anlaşılmıştır. İncelemeye konu olan akademik çalışmaların araştırma yöntemlerine bakıldığında tez çalışmalarının çoğunlukla, makale çalışmalarının ise tamamının nitel araştırma yaklaşımları kapsamındaki yöntemlerle gerçekleştirildiği sonucuna varılmıştır. Araştırma sonunda düşünce deneylerinin fen eğitimindeki önemi vurgulanarak ilgililere gerekli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Düşünce Deneyleri, Fen Bilimleri Eğitimi, Makale, Tez

Abstract

Everyone can understand and make sense of a topic or concept differently. However, thinking is a talent that everyone has in common. Thinking individuals can comment on the subject they think. Thought experiments, known as taking place in the mind laboratory, is one of the new trends in the field of education in our country. This study was carried out to reveal and examine the thesis and article studies in science education on thought experiments from past to present in the national literature. Document analysis method was used in the study. Theses and articles on thought experiments were reached using the Higher Education Academic Search with the help of eight keywords determined within the scope of this research. Among these studies, six theses and eight articles on science education were identified and analyzed with content analysis. From the findings, it was determined that mostly Turkish language was preferred for thesis studies and English language was preferred for article studies. It has been determined that the theses and articles are mostly based on physics and chemistry subjects, and there is no study on thought experiments in the field of

biology. It was understood that almost half of the studies examined included university students as the study group, however, no studies were conducted on teachers. Considering the research methods of the academic studies examined, it was concluded that the thesis studies were mostly carried out with the qualitative research methods. At the end of the study, the importance of thought experiments in science education was emphasized and necessary suggestions were presented to the relevant people.

Keywords: Thought Experiments, Science Education, Article, Thesis

1. GİRİŞ

Yaşamış olduğumuz yüzyıl teknoloji sayesinde hızla gelişmekte ve yenilenmektedir. Günümüzde hızlı gelişim ve yenilenme içerisinde geriye gitmeden sabit kalabilmek bile bir hayli güçtür. Her yönde ilerlemek için özellikle etkili bir eğitim süzgecinden geçmek yok sayılamayacak gerçektir. Bu doğrultuda formel eğitim-öğretim faaliyetlerini yürüten öğretmenlere büyük bir sorumluluk düşmektedir.

Öğretme-öğrenme sürecinde öğretmen; teşvik edici, yönlendirici rollerini üstlenirken öğrenci; bilginin kaynağını araştıran, sorgulayan, açıklayan, tartışan ve ürüne dönüştüren birey rolünü üstlenir (MEB, 2018). Öğrencinin okulda öğrenmiş olduğu bilgiyi günlük hayatta işlevsel hale getirmesi öğrenmenin kalıcı olması açısından önemlidir. 2018 Fen Bilimleri Öğretim Programının özel amaçlarından olan, günlük yaşam sorunlarına ilişkin sorumluluk alır ve bu sorunları çözmede fen bilimlerine ilişkin bilgi, bilimsel süreç becerileri ve diğer yaşam becerilerini kullanmasını sağlar ve doğada/yakın çevresinde meydana gelen olaylara ilişkin ilgi ve merak uyandırmak, tutum geliştirmek, fen bilimleri öğretmenlerinin sorumluluğundadır. Bilindiği gibi, fen bilimleri dersi soyut çok fazla kavram içermektedir. Öğretmenler soyut kavramları somutlaştırmak fen bilimleri dersinde laboratuar uygulamalarına genellikle başvururlar. Ancak, ülkemizde yeterli laboratuvar olanaklarına sahip olan okul sayısı yeterli değildir. Her bireyin bir konu ya da kavramı anlama ve anlamlandırması birbirinden farklı olabilir. Düşünmek her bireyin ortak sahip olduğu bir yetenektir. Bu bağlamda Düşünen her birey düşündüğü konu hakkında yorum yapabilmektedir.

Bu çalışma, ulusal alan yazında geçmişten günümüze düşünce deneyleri üzerine fen bilimleri eğitiminde yapılan tez ve makale çalışmalarını ortaya koyup incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada düşünce deneylerini temel alan makale ve tezlerden oluşan 14 çalışma belirli prosedürler ışığında incelenmiştir. Elde edilen verileri açıklayabilmek için gerekli olan kavram ve ilişkilere ulaşmak amacıyla doküman analizi yöntemi kapsamında içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde belirli bir konu üzerinde yapılan çalışmalar ele alınarak bu çalışmaların sonuçları sistematik bir biçimde değerlendirilir. Bu çalışmada içerik analizi; verileri sınıflandırarak kavramsal sonuçlara varmak amacıyla tercih edilmiştir. Bu Araştırma kapsamında sekiz anahtar kelime belirlenmiştir. Bunlar; düşünce deneyi, “düşünce deneyi”, düşünce deneyleri, “düşünce deneyleri”, thought experiment, “thought experiment”, thought experiments ve “thought ezperiments” dır. Sekiz anahtar kelime ile 3 Mart 2020 tarihinde Yüksek Öğretim Akademik Arama kullanılarak konu ile ilgili tez ve makalelere ulaşılmıştır. Arama sonucunda altı yüksek lisans tezi, iki doktora tezi ve on makale bulunmuştur. Yüksek lisans tezlerinden birine erişim sağlanamamıştır, biri konu alanı dışında, makalelerden biri tezden üretilmiş bir çalışma, biri düşünce deneylerine genel bir bakış olduğundan dolayı çalışmaya dahil edilmemiştir. Çalışma kapsamında iki doktora, dört yüksek lisans tezi ve sekiz makale tespit edilerek içerik analizi ile incelenmesi gerçekleştiriliştir.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında, konu alanıyla ilgili olduğu tespit edilen ikisi doktora altı tez ve sekiz makale çalışmasının öncelikle yıllara göre dağılımı, çalışma türü, çalışma dili, çalışmanın konu alanı, çalışmaların yöntemleri, çalışmaların çalışma grupları ve çalışmaların amaçlarına yönelik bulgularına yer verilmiştir. Daha sonra ise bu çalışmalar içerik analizi ile incelenmesine dayalı olarak araştırma içerikleri ve sonuçlarına ilişkin detaylı bilgileri sunulmuştur.

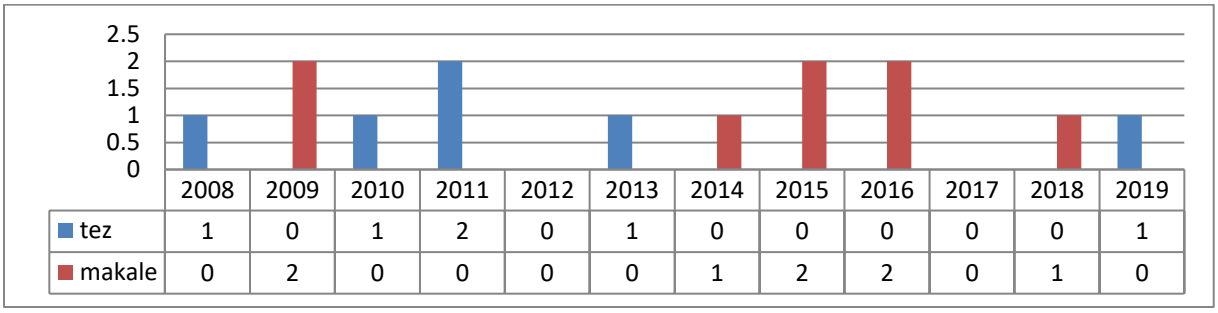

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
tez	1	0	1	2	0	1	0	0	0	0	0	1
makale	0	2	0	0	0	0	1	2	2	0	1	0

Tablo 1. Yıllara Göre Akademik Çalışmaların Dağılımı

Tablo 1'den görüldüğü gibi, 2008'den günümüze her yıl ya bir ya da iki tez veya makale çalışması yapıldığı görülmektedir. Ancak 2012 ve 2017 yıllarında düşünce deneyleri üzerinde herhangi bir bilimsel akademik bir çalışma üretilmemiştir.

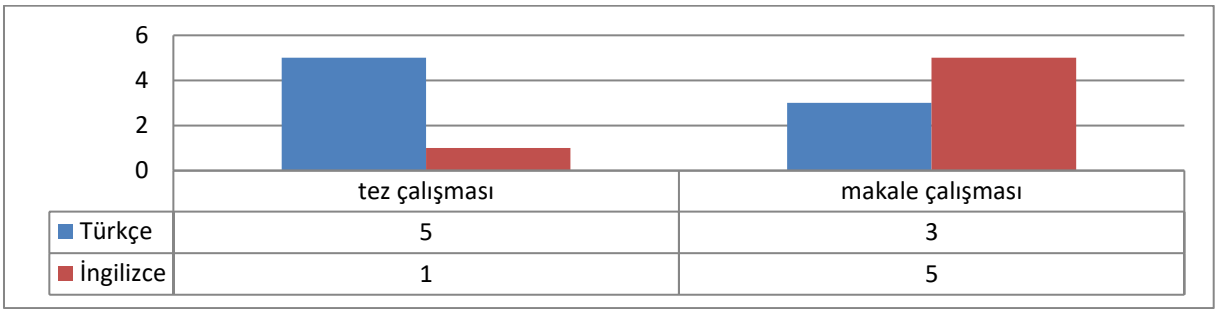

	tez çalışması	makale çalışması
Türkçe	5	3
İngilizce	1	5

Tablo 2. Akademik Çalışmaların Yazım Dili

Tablo 2'ye göre, beş tez ve üç makale çalışmasının Türkçe olduğu, diğer çalışmaların ise İngilizce dilinde yazılmış olduğu görülmektedir.

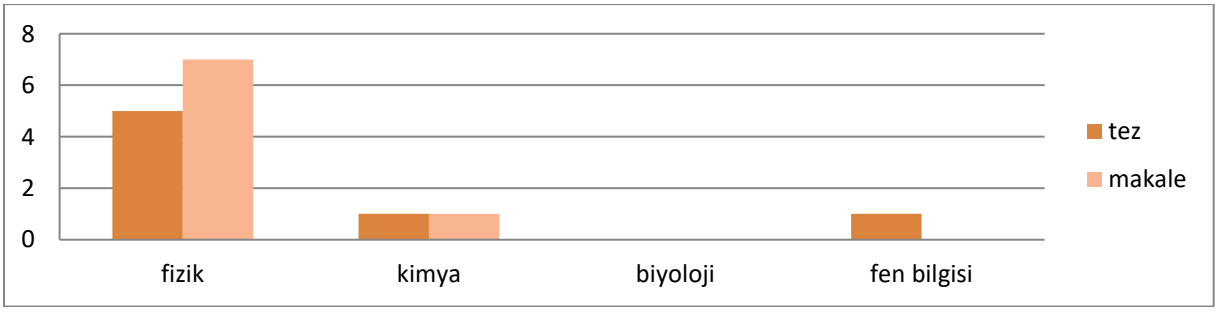

Tablo 3. Akademik Çalışmaların Konu Alanı Dağılımı

Tablo 3'e bakıldığında, düşünce deneyleri üzerine gerçekleştirilen tez çalışmalarının beşi fizik, biri kimya ve biri de fen bilgisi eğitimi alanında yapılmıştır. Makale çalışmalarının

ise, yedisi fizik ve biri de kimya alanındadır. Fen bilimlerinin alt alanlarına göre incelenen bu çalışmalarının yaklaşık ¾'nün (%71) fizik alanında yapıldığı anlaşılmıştır.

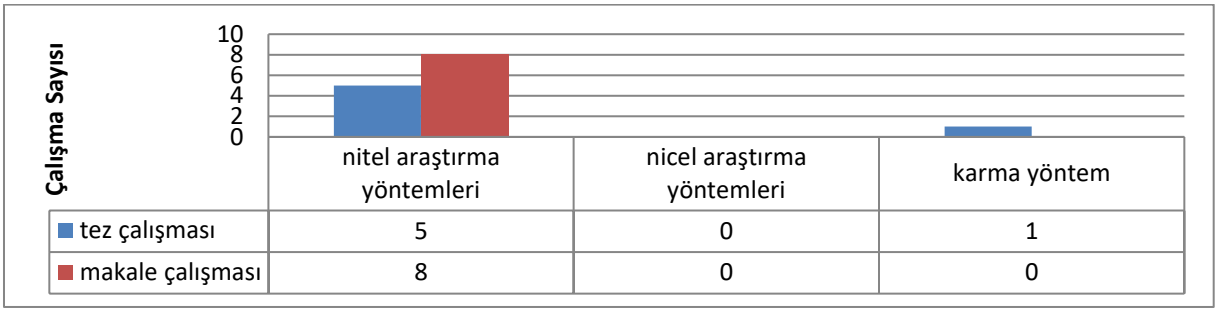

	nitel araştırma yöntemleri	nicel araştırma yöntemleri	karma yöntem
tez çalışması	5	0	1
makale çalışması	8	0	0

Tablo 4. Akademik Çalışmaların Yöntemlerinin Dağılımı

Tablo 4'e göre, incelenen hiçbir akademik çalışma nicel yöntemleri tercih etmemiştir. Tamamlanan tez çalışmalarından biri karma diğerleri ise nitel araştırma yöntemleri ile yürütülmüştür. Düşünce deneyleri üzerine yapılan makale çalışmalarının da tamamı nitel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir.

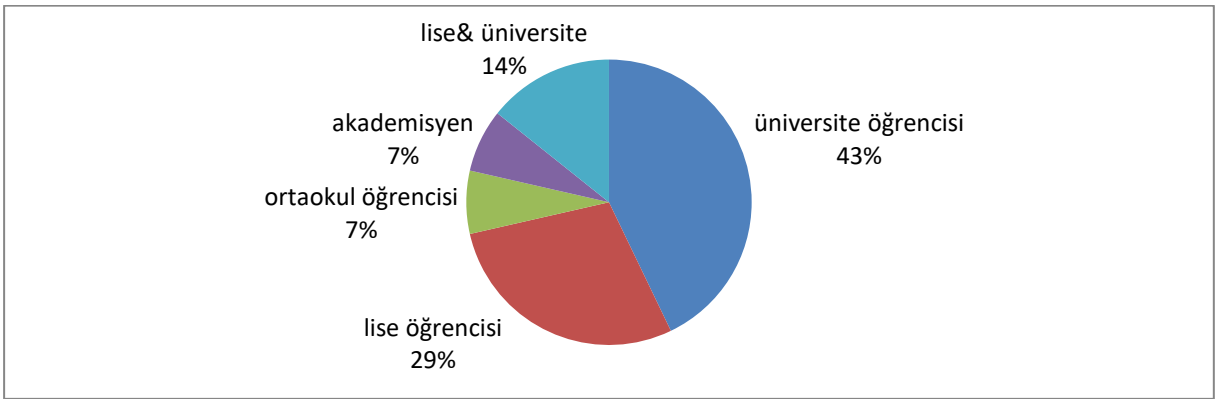

Tablo 5. Akademik Çalışmaların Çalışma Grupları

Tablo 5 incelendiğinde, akademik çalışmaların daha çok üniversite öğrencileri üzerinde yapıldığı (f=6), en az ise ortaokul öğrencileri (f=1) ve akademisyenlerle (f=1) gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Ayrıca, düşünce deneyleri hakkında yapılan bu on dört çalışmanın içerik analizi ile incelenmesi sonucunda çalışmalara ait detaylı bilgileri kronolojik sırada sunulmuştur.

Bademci (2008) yüksek lisans tez çalışmasında hareket yasalarıyla ilgili problemlerin çözümünde kullanılan düşünce deneylerini ortaya çıkarma ve bu konu üzerinde birinci ve beşinci sınıf öğrencileri arasındaki farkları ortaya koyma amacıyla gerçekleştirmiştir. Tez çalışması 22 birinci sınıf ve 28 beşinci sınıf fizik öğretmenliği öğrencisi ile durum çalışması yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Veri toplama kısmı iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada altı açık uçlu soruya 60 dakika verilerek öğrencilerden açıklamalı olarak cevapları istenmiştir. İlk aşamanın değerlendirilmesine göre ikinci aşamaya öğrenci seçilerek yönlendirici alt maddeleri ile birlikte dört tane sorudan oluşan test uygulanmıştır. Çalışmanın sonucuna göre birinci sınıf öğrencileri beşinci sınıflara göre soruyu anlamlandırmada daha fazla çaba harcadıkları görülmüştür.

Karakuyu ve Tortop (2009) yaptıkları çalışmada düşünce deneylerinin fizik eğitiminde uygulanabilirliği ve mantıksal düşünme becerileri ve kavramsal anlamaları üzerine etkisini araştırmak amacıyla gerçekleştirmiştir. Çalışma 11. sınıf 20 lise öğrencisi ile çalışma yürütmüştür. Veri toplama aracı olarak Mantıksal Düşünme Becerileri Testi (MDYT) ve

Newton Hareket Kanunları ile İlgili Kavramsal Anlama Testi (NHKKAT) kullanılmış ve bu testler örnekleme öntest-sontest olarak uygulanmıştır. Çalışma 3 haftada tamamlanmıştır. Öğrenciler 4'er kişilik gruplar halinde işbirlikli çalışmayla düşünce deneyleri üzerinde çalışmışlardır. Öğrencilerin uygulama öncesi MDYP puanlarının ortalaması X_{ort}=3.22 iken, düşünce deneyi uygulaması sonrası X_{ort}=9.15'e çıkmıştır. NHKKAT uygulama öncesi ortalaması X_{ort}=27.00 iken X_{ort}=76.25'e çıkmıştır. Bu bulgulara göre araştırmacılar düşünce deneyi uygulamasının öğrencilerin mantıksal düşünme becerilerini ve kavramsal anlamalarını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Özdemir (2009) yaptığı çalışmada zihinsel benzetimlerin problem çözme durumundaki rolü ve doğasını araştırmak amacıyla düşünce deneylerinin çerçevesi içerisine zihinsel simülasyonları kullanma yerleştirilmiştir. Problem çözme oturumları şeklinde 5 fizik bölümü mezunu ile yürütülmüştür. Oturumlarda sesli düşünme ve önceyi kapsayıcı sorular kullanılmıştır. Katılımcıların sözlü raporu dolaylı ya da dolaysız bir şekilde sonuca ulaştıklarını onaylar niteliktedir. Katılımcılar bilinçli bir şekilde zihinsel benzetimleri kullanmaktan kaçındığı görülmektedir.

Tüzün (2010) yüksek lisans tezinde düşünce deneyleri ile ilgili literatür taraması yapıp bilimsel tahmin argümanlarıyla öğretim dizini oluşturmak ve düşünce deneyleri yardımıyla gazlar konusunu anlamalarında düşünce deneylerinin önemini ve bilimsel argüman yapılandırma becerilerini araştırmıştır. Çalışma 11. sınıfta öğrenim gören 18 lise öğrencisi ile durum çalışması şeklinde yürütülmüştür. Veri toplama araçları bilimde ve fen eğitiminde düşünce deneyleri ve bilimsel tahmin argümanı hakkında açık uçlu soru formu, yarı yapılandırılmış görüşme, literatürde yer alan bilimsel argümanlarla desteklenmiş düşünce deneyleri alakalı çalışma yaprağı, öğretim dizini (gazlar konulu düşünce deneyleri) ve kamera kaydı kullanılmıştır. Uygulama 18 ders saati sürmüştür. Wolcott'un nitel veri analizi üçüncü türünü kullanmıştır yani araştırmacı betimsel ve sistematik analizine kendi yorumunu da katarak verileri analiz etmiştir. Çalışmanın bulgularına göre öğrencilere gazlar konusunu öğretmek için bilimsel tahmin argümanlarıyla düşünce deneylerinin biçimlendirilmesiyle bir süreç izlendiğinde gazlar konusunu anlama yüzdelerinin yüksek olduğunu göstermiştir.

Dayı (2011) yüksek lisans tez çalışmasında öğrencilerin kaldırma kuvveti ve basınç konuları üzerine tasarladıkları düşünce deneylerini ve bu deneylerin yapılarını araştırmak amacıyla bir durum çalışması yürütmüştür. Çalışma iki aşamadan oluşmaktadır. Uygulamanın birinci aşamasında 9. sınıftan 30 ve 11. sınıfta öğrenim görmekte olan 28 öğrenciyle 4 açık uçlu sorudan oluşan ölçek kullanılarak yapılmıştır. Cevaplar iki farklı hakem ile değerlendirilmiştir. Uygulamanın ikinci aşamasında ilk aşamada yer alan dörder gönüllü 9. ve 11. sınıf öğrencilerine aynı sorulardan oluşan testte ortaya koyacakları düşünce deneylerinde yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler kodlanarak analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre 9. sınıflar daha çok kavramlar üzerinde yoğunlaşıp birbirlerinden farklı düşünceler sunarken 11. sınıflar kavramları ve karmaşık durumları anlamlandırmaya yönelik yaklaşarak durumu kolayca betimleyip platonik düşünce deneyleri ortaya koymuşlardır. Her iki grupta da yapıcı ve yıkıcı düşünce deneylerine rastlanmıştır. 11. sınıf öğrencilerinin betimlemeleri 9. sınıflara göre daha düzenli ve birbiri ile uyumlu şekildedir.

Dönertaş (2011) kavramsal fizik problemlerini soru çözüm oturumlarında, düşünce deneylerinin doğalarını, kullanım amacını ve temelinde olan muhakeme kaynaklarının ne tür farklılıklar gösterdiğini ortaya koymak amacıyla doktora tezi çalışması yapmıştır. Çalışma fenomenografik araştırma metoduyla 15 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Problem çözme oturumları birebir gerçekleştirilip bu sırada sesli düşünme ve retrospektif sorgulama stratejileri kullanılmıştır. Çalışmanın analizine göre düşünce deneyleri problem çözümü oturumlarında her katılımcı tarafından kullanılan bir bilişsel yöntemdir. Çalışmada dört çeşit- limit durum, uç örnek durum, basit durum ve benzer durum- düşünce deneyi gözlemlenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre düşünce deneyleri öğrenciler tarafından sorgulama süreçleri ve

problem çözme oturumlarında kullanılabilecek bir araç olarak kullanılabilir. Düşünce deneyleri öğrencilerin düşünme süreçlerine ışık tutarak gizli kalmış muhakeme süreçlerini ortaya çıkarabileceklerini ortaya koymuştur.

Acar (2013) öğrencilerin düşünce deneyi yaparak hayali dünya bağlamında fizik problemi çözme süreçleri 50 lise (10. sınıf) 20 üniversite (4. sınıf) öğrencisinin katılımıyla nitel bir çalışma olarak yürütmüştür. Çalışma iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada katılımcılara 17 açık uçlu sorudan oluşan düşünce deneyleri anketi uygulanmıştır. Cevaplar tümevarım tümdengelim şeklinde analiz edilerek her soru için cevap kategorileri oluşturulmuştur. İkinci aşamada gönüllü olarak katılan 46 lise ve 3 üniversite öğrencisiyle yarı-yapılandırılmış görüşmeler birebir yapılmıştır. Bu görüşmeler video altına alınmıştır. Bu bölümde durum çalışması yapılmıştır. Bu aşamada düşünce deneyi yapma süreçleri ve düşünce deneylerine etki eden faktörler incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre öğrencilerin günlük hayattan örnekle düşünme, sebep-sonuç ilişkili düşünme, analoji yoluyla düşünme, kavramlar arası ilişkilendirme yapma, okul bilgisi ile düşünme, perspektife bağlı düşünme, bütüncül yaklaşım sergileme, düşünce deneyi yapma, formül ile düşünme, koşullu düşünme ve saçma olana indirgeme bilişsel süreçlerini sergiledikleri görülmüştür. Öğrencilerin kendiliğinden yaptıkları bu düşünce deneyi öğrencilerin geçerli bir düşünce deneyi yapma yetenekleri olduğunu göstermektedir. Her ne kadar bilim insanlarının düşünce deneylerinden nitelik olarak farklı olsa da öğrencilerin düşünce deneyi oluşturma sürecini tetiklemektedir.

Bademci ve Sarı (2014) yürüttükleri çalışmada bir problem çözme sürecinde tasarlamış oldukları düşünce deneylerini ve deneylerin yapılarını incelemek amacıyla fizik öğretmenliği programında öğrenim görmekte olan 22 birinci sınıf 28 beşinci sınıf öğrencileriyle yürütülmüştür. Hareket kanunlarıyla ilgili ortaya koyulan düşünce deneylerini incelemek için betimsel bir çalışma olarak yürütülmüştür. Boylamsal tarama çalışması temeline dayanarak her bir öğrenci grubuyla odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Çalışma iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada 6 adet açık uçlu soru bulunmaktadır. Bu aşamada en yüksek not alan öğrenciler seçilerek ikinci aşama uygulandı. Bu aşamada 4 adet açık uçlu soru yöneltildi. Gözlem ve mülakatlar gerçekleştirildi. Çalışmanın sonuçlarına göre soru içerisinde geçen kavramları ve hareketleri başlangıçtaki durumunu anlamlandırma süreci beşinci sınıflarda daha kısa sürmüştür. Tasarlanan düşünce deneylerinin hayali ortamının zenginliği birinci sınıf öğrencilerinde olumlu yönde bir farklılık göstermiştir. Fakat beşinci sınıf öğrencilerinin konu ve durumlara yaklaşma açısından daha fazla çeşitlilik göstermişler ve daha kesin hatlarla durumu ortaya koydukları görülmektedir.

Acar ve Gürel (2015) çalışmalarında öğrencilerin üzerinde yaşadıkları dünyanın fizik yasalarını nasıl algıladıklarını ve nasıl fizik öğrendiklerini açık hale getirmek amacıyla nitel bir araştırma yapmışlardır. 10. sınıf 50 Anadolu Lisesi öğrencisi ve 20 fizik eğitimi bölümünde okuyan üniversite öğrenciyle çalışmışlardır.17 açık uçlu sorudan oluşan düşünce deneyi anketi uygulanmıştır. Düşünce deneyi anketi tümevarım metoduyla analiz edilmiş ve cevap kategorileri hazırlanmıştır. Öğrencilerin cevapları doğrultusunda Dünyanın hareketleriyle ilgili hayali dünyalarını en fazla etkileyen 6 faktör belirlemiştir. Bunlardan en etkili olanın bakış açısı hatası-öğrencilerin durumu zihinlerinde görselleştirirken yaptıkları hata ya da hatalar- olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Fizik düşünce deneylerinin işbirlikli gruplar içerisinde öğrencilerin mantıksal problem çözme yetenekleri üzerine etkisini araştırmak için İnce, Acar ve Atakan (2016) bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada fen eğitimi bölümünde genel fizik 1 ve genel fizik 2 dersini almış günlük yaşam problemlerini çözebilecek 50 birinci sınıf öğrencisiyle yürütülmüştür. Öğrenciler 7- 8 kişilik gruplara ayırıp "Dünya, Hayat ya da evren hakkında hangi problemi bilmek istersin?" sorusu yöneltilmiştir. Öğrenciler bunun üzerine farklı konular üzerine düşünce deneyi tasarlamaya başlamışlardır. Çalışmanın sonucuna göre düşünce deneyi

uygulamalarının fizik kavramlarını anlamada yüksek etkiye ve üniversite öğrencilerine fizik öğretmede yararlı olduğu görülmüştür. Düşünce deneyleri öğrencilere derin düşünebilmeyi, hayal etmeyi ve bilimsel bilgiyi kullanabilmeyi sağlamıştır.

İnce, Acar ve Temur (2016) üniversite öğrencilerinin fizik düşünce deneyleri içerisinde problem çözme süreç ve başarılarını göstermek amacıyla 50 genel fizik 1 ve genel fizik 2 dersini almış birinci sınıf fen eğitiminde öğrenim görmekte olan öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler işbirlikli gruplar halinde çalışarak deneyleri sınıflandırıp onlara çözüm yollarını detaylı bir şekilde anlatmışlardır. İşbirlikli gruplar arasında en yüksek ve en düşük puan aralığının 21-30 olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Öğrencilerin fizik düşünce deneylerini kullanarak çözülen problemlerde yüksek puanlar aldığı görülmektedir. Öğrenciler bu aktivitenin problem çözme evrelerini anlamaya, hayal dünyalarını geliştirmeye, günlük hayattaki fizik açıklamalarını anlamaya, özgüven geliştirmeye ve fizik hakkında birçok şeyi öğrenmelerine yardımcı olduğunu ifade etmişlerdir.

Farklı eğitim geçmişlerine sahip altı farklı akademisyenin üşünce deneylerini düşünme yetenekleri açısından ve genel yapısı bakımından incelemek amacıyla Gelen, Duran ve Özen (2017) bir çalışma yürütmüştür. Tarihte yer alan altı düşünce deneyi (üçü fizik, üçü felsefeye ait) akademisyenlere uygulanmış ve literatürden alınan 12 boyutlu kuramsal-yaratıcı düşünme yeteneği envanteriyle analiz edilmiştir. Sonuçlara göre tümdengelim düşünce deneylerinde mantıksal boyutta kavramsal düşünme yeteneğinin ortalaması (4,27) en yüksek değer alırken, oransal düşünme yeteneği (1,79) en düşük değeri aldığı diğer tüm düşünme yeteneklerinin ortalama değerlerinin birbirine yakın olduğu görülmüştür.

Eceyurt-Türk, Tüysüz ve Tüzün (2018) düşünce deneyleri temelli argümantasyon öğrenme yaklaşımının eleştirel düşünme becerileri üzerine etkisini araştırmak amacıyla 12. Sınıfta okumakta olan 15 gönüllü öğrenciyle çalışma yürütmüştür. Konu olarak öğrencilerin zorlandığı organik kimya seçilerek nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması şeklinde yürütülmüştür. Veri toplama araçları olarak düşünce deneylerini tekrar kurgulamalarını sağlayacak çalışma yaprakları ve öğrencilerin süreci değerlendirmek amacıyla kullandığı gözlem notları kullanılmıştır. Öğrenciler yedi adet düşünce deneyi argüme etmişler ve her bir deneyi bilimsel açıdan tartışmak için dört ders saati ayırmışlardır. Öğrenciler önce Toulmin'in modeline göre sınıf tartışması gerçekleştirmiş ardından bireysel olarak kendileri Toulmin'in modeline göre veri, iddia, gerekçe, destek ve çürütme stratejilerini kritik ederek yeniden kurgulamışlardır. Lise öğrencilerinin öğrenmede zorluk çektikleri organik kimya kavramları, düşünce deneyleri temelli argümantasyon yaklaşımıyla öğretilmiş ayrıca argüman olarak yeniden kurgulanmıştır. Araştırmacılar bu bulgular ışığında bu yaklaşımın eleştirel düşünme becerilerine pozitif yönde katkı sağladığına ulaşmışlardır.

Çetinkaya (2019) yürütmüş olduğu yüksek lisans çalışmasında 8.sınıf fen öğretim programında yer alan basit makineler ünitesinin düşünce deneyleriyle öğretiminin öğrencilerin kavramsal anlama düzeyi üzerine etkini araştırmıştır. Çalışma karma yöntem metoduyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma nicel boyutunda yarı deneysel desen, nitel boyutunda olgu-bilim deseni kullanılarak 8.sınıf 41 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nicel veriler araştırmacı tarafından geliştirilen kavramsal anlama testi, nitel veriler ise yarı yapılandırılmış mülakat ve etkinlik çalışma yapraklarıyla toplanmıştır. Araştırma sonucuna göre kavramsal anlamada deney grubu lehine bir fark tespit edilmiştir. Öğrencilerin görüşleri de bunu destekler nitelikte bulunmuştur. Düşünce deneyi etkinlikleri öğrencilerin kavramsal anlamalarına olumlu yönde katkı sağlamıştır.

4. SONUÇ

Araştırma kapsamında geçmişten günümüze düşünce deneyleri üzerine fen eğitimi alanında yapılan iki doktora, dört yüksek lisans ve sekiz makale çalışması incelenmiştir. Tartışmaya açık bir konu olmasından dolayı düşünce deneylerinin fen eğitimi üzerime

yapılmış olan çalışma sayısının az olduğu ve konu alanının ulusal alanda yeni yeni yaygınlaşacağı sonucuna varılmıştır.

Akademik çalışmalar arasında makale dilinin İngilizce olmasının nedeni konu alanının uluslararası yayınlarda daha çok ilgi gördüğünden ve ülkemizde yeni araştırılan bir konu olduğundan kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

Düşünce deneyleri üzerine geçmişten günümüze daha fazla fizik bilim insanları tarafından çalışıldığından yapılan akademik çalışmaların fizik konu alanında yoğunlaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Düşünce deneyleri sayısal verilerle uğraşmaktan çok zihinde gerçekleştirildiğinden yapılan çalışmaların nitel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirildiği sonucuna varılmıştır.

Düşünce deneylerinin gerçekleştirilmesi çoğunlukla üst-bilişsel düşünmeye dayalı olduğundan incelenen çalışmalarda katılımcıların çoğunlukla lise ve üst yaş grubu bireylerin tercih edildiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Acar, H. (2013). *Fizik öğrencilerinin düşünce deneyleri ile düşünme süreçlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Acar, H. & Gürel, Z. (2015). Students' thought experimental reasonings on an imanigary solar system. *Balkan Physics Letters*, 23, 93-102.

Bademci, S. (2008). *Fizik problemleri çözmede düşünce deneylerinin yeri: Birinci ve beşinci sınıf öğretmen adayları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Bademci, S. & Sarı, M. (2014). Fizik problemleri çözmede düşünce deneyleri: Fizik öğretmen adayları üzerine bir inceleme. *Eğitim ve Bilim,* 39(175), 203-215.

Çetinkaya, İ. (2019). *Basit makinalar ile ilgili geliştirilen düşünce deneyi etkinliklerinin 8.sınıf öğrencilerinin kavramsal anlamalarına etkisi*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi, Aksaray.

Dayı, B. (2011). *Kaldırma kuvveti ve basınç konusundaki problemlerin çözümünde düşünce deneylerinin yeri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Dönertaş, Ş. (2011). *Role of thought experiments in solving conceptual physics problems*. Unpublished doctoral dissertation, Middle East Technical University, Ankara.

Gelen, İ., Duran, V. & Özer, B. (2017). The analysis of some thought experiments in terms of the dimensions of hypothetico-creative reasoning skills. *Jökull Journal*, 67(2).

İnce, E., Acar, Y. & Atakan, M. (2016). Investigation of physics thought experiments' effects on students' logial problem solving skills. SHS Web of Conferences, 26.

İnce, E., Acar, Y. & Temur, S. (2016). Problem çözme sürecinde fizik düşünce deneylerinin kullanılması. *Fizik Eğitimi ve Felsefesi,* 1(2), 28-49.

Karakuyu, Y. & Tortop, H. (2009). Düşünce deneyleriyle ilgili problem çözme etkinliğinin öğrencilerin mantıksal düşünme becerileri ve kavramsal anlama düzeylerine etkisinin araştırılması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 19(2), 42-58.

MEB, (2018). *İlköğretim kurumları fen bilimleri dersi (3., 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflar)* Öğretim Programı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Özdemir, F. Ö. (2009). Avoidance from thought experiments: Fear of misconception, *International Journal of Science Education*, 31(8), 1049-1068.

Türk Eyceyurt, G., Tüysüz, M. & Tüzün, Ü. N. (2018). Organik kimya kavramlarının öğretiminde düşünce deneyleri temelli argümantasyonun lise öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerine etkisi. *Kastamonu Education Journal*, 26(6), 2021-2032.

Tüzün, Ü. (2010). *Düşünce deneyleri kullanılarak yapılandırılan bilimsel tahmin argümanlarının öğrencilerin gazlar konusunu anlamalarına etkisi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNDE ÖĞRETMENLİK UYGULAMASI DERSİNİN İŞLENİŞİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

OPINIONS OF TEACHER CANDIDATES ON THE PROCESSING OF THE TEACHING PRACTICE COURSE IN DISTANCE EDUCATION

Doç. Dr. Okan SARIGÖZ
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
Hatay, Türkiye
Orcid: https://orcid.org/0000-0002-1616-9789

Özet

Eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adayları öğrenimleri boyunca her ne kadar alanları ile ilgili farklı birçok teorik dersler alsalar da en az almış oldukları bu teorik dersler kadar önemli olan bir diğer ders de uygulamalı olan öğretmenlik uygulaması veya staj dersidir. Öğretmen adaylarının teorik bilgilerini kullanabilmelerine olanak sağlayarak onların tecrübe kazanmasına imkan tanıyan öğretmenlik uygulaması dersi bir anlamda öğretmen adaylarının göreve başlamadan önce deneyim ve tecrübe kazanmasını ve başta heyecan olmak üzere bazı duygulara, becerilere ve alan bilgilerine daha fazla hakim olmalarını sağlamaktadır. Ayrıca öğretmen adaylarının fakültede kazandıkları kuramsal bilgileri okul ortamında etkili, verimli ve daha doğru bir şekilde kullanabilmeleri ancak hizmet öncesinde yeterli uygulama yapmaları ile sağlanabilir. Bu araştırmanın amacı, eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması veya staj dersine yönelik görüşlerini belirlemeye çalışmaktır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 öğretim yılı Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesine bağlı farklı bölümlerde uzaktan eğitimle öğrenim gören öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmada öğretmen adaylarının uzaktan eğitim ile ilgili görüşlerini belirleyebilmek amacıyla bir görüşme formu geliştirilmiş ve öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersine yönelik görüşleri e-mail, WhatsApp, Instagram ve Zoom yoluyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlik uygulaması derslerinin mutlaka okullarda ve öğrenciler ile yüz yüze işlenmesi gerektiği, sanal ortamlarda işlenen teorik derslerde başarı sağlansa bile bazı davranış ve becerilerin ancak yüz yüze eğitimle sağlanabileceği gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Ayrıca araştırmada, öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersini son sınıfta aldıkları oysa böylesine önemli, deneyim kazandıran ve uygulamalı bir dersin mutlaka üçüncü sınıftan itibaren alınmasının mesleki açıdan daha verimli olacağı sonucuna da ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmenlik uygulaması, staj, uzaktan eğitim, uygulamalı dersler

Abstract

Although teacher candidates studying at education faculties take many different theoretical courses during their education, another lesson that is at least as important as these theoretical courses is the applied teaching practice or internship course. The teaching practice lesson, which allows teacher candidates to use their theoretical knowledge, enables them to gain experience, in a sense, it provides pre-service teachers to gain experience and experience

before starting their duty, and to have a greater command of some emotions, skills and field knowledge, especially excitement. In addition, pre-service teachers can only use the theoretical knowledge gained in the faculty effectively, efficiently and more accurately in the school environment only if they make sufficient practice before the service. The aim of this study is to try to determine the opinions of teacher candidates studying at education faculties about teaching practice or internship course. The working group of the study consists of the teacher candidates studying in different departments of Hatay Mustafa Kemal University Faculty of Education in the 2020-2021 academic year by distance education. In the study, an interview form was developed in order to determine the opinions of the pre-service teachers about distance education and the opinions of the pre-service teachers about the teaching practice course were collected via e-mail, WhatsApp, Instagram and Zoom. As a result of the research, it was concluded that teaching practice lessons must be taught face to face in schools and with students, and even if success is achieved in theoretical lessons in virtual environments, some behaviors and skills can only be achieved through face-to-face education. In addition, in the study, it was concluded that the teacher candidates took the teaching practice course in their senior year, but it would be more professionally efficient to take such an important, experience-providing and applied course from the third grade.

Keywords: Teaching practice, internship, distance education, practical lessons

GİRİŞ

Eğitim fakültelerinden mezun olan öğretmen adaylarının fakültelerinde öğrenmiş oldukları teorik bilgileri uygulamaya dökebilmek amacıyla ve öğretmen adayına deneyim ve tecrübe kazandırması adına çoğunlukla son sınıflarda adaylar Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi bir okulda öğretmenlik uygulaması veya okul deneyimi dersi adı altında staj yaparlar. Öğretmen adayları süreçte bir anlamda öğretmenliğe ait adaptasyon sürecine girerler.

Okul deneyimi dersi, öğretmen adaylarının başta öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği genel ve özel alan yeterlilikleri olmak üzere öğretmen adaylarının öğretmen niteliklerini geliştiren, onların deneyimli ve donanımlı hale gelmelerine olanak sağlayan ve katkıda bulunan oldukça önemli bir derstir (Şaşmaz-Ören, Sevinç & Erdoğmuş, 2009). Öğretmenlerin kendilerini geliştirebilmeleri ve ileride nitelikli bireyler yetiştirme sorumluluğu taşıyan öğretmenlerin bu sorumluluklarını yerine getirebilmeleri ancak staj döneminden başlayarak metodolojik olarak devamlı kendilerini geliştirebilmeleri ile olabilir (Gökçe & Demirhan, 2005).

Öğretmenlik uygulaması dersleri öğretmen adayları için ciddi anlamda adayların eksiklerini tamamlamalarına, ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine ve kendilerini değerlendirebilmelerine olanak sağlamaktadır (Senemoğlu, 2011). Bir öğretim elemanı olarak öğretmenin hizmet öncesi eğitim programında üç boyutu kapsayan bir bilgi birikimine sahip olması öngörülmekte olup bu boyutlar; alan bilgisi, genel kültür ve öğretmenlik meslek bilgisinden oluşmaktadır (Rıza & Hamurcu, 2000). Bir öğretmen adayı ya da öğretmen bu üç alanda da kendini yetiştirmeli ve sürdürülebilir olarak da yetiştirmeye devam etmelidir. Öğretmenlik uygulaması dersleri bir anlamda sadece staj döneminden ibaret olmayıp hayat boyu öğrenmede olduğu gibi meslek hayatı boyunca devam eden bir süreçtir (Sarıgöz, 2016; Gökdoğan & Sarıgöz, 2012; Uzunboylu & Sarıgöz, 2015).

Öğretmenlik uygulaması derslerinin temel amacı da zaten öğretmen adaylarını okul iklimine alıştırmak, okuldaki yapılanmayı kavratmak, okuldaki unsurları ve mekanizmayı tanıtmak ve öğretmenlik için gerekli olan bilgi ve becerileri kazandırmaktır (Harmandar ve diğ., 2000). Bu bilinçle okul deneyimi uygulamaları gerek öğrenciler, gerek uygulama öğretmenleri ve gerekse de uygulamadan sorumlu öğretim elemanları tarafından işbirliği içinde etkili ve verimli bir şekilde yapılmalıdır (Cansaran, İdil & Kalkan, 2006).

YÖNTEM

Araştırmanın Problem Cümlesi

Eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması veya staj derslerine ve uygulamalarına yönelik görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Alt Problemleri

1. Pandemi sürecinde öğretmenlik uygulaması derslerinin uzaktan eğitimle verilmesinin avantajları nelerdir?
2. Pandemi sürecinde öğretmenlik uygulaması derslerinin uzaktan eğitimle verilmesinin olumsuz yönleri nelerdir?
3. Pandemi sürecinde öğretmenlik uygulaması derslerinin uzaktan eğitimle verilmesi sizi maddi ve manevi (motivasyon, performans, akademik başarı vb.) olarak nasıl etkiledi?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması veya staj derslerine yönelik görüşlerini belirlemeye çalışmaktır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 öğretim yılı Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesine bağlı farklı bölümlerde öğrenim gören öğretmen adayları oluşturmaktadır.

Araştırmanın Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Araştırmada eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması veya staj derslerine yönelik görüşlerini belirleyebilmek amacıyla araştırmacı tarafından 3 sorudan oluşan bir yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiş ve öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması derslerinin işlenişine yönelik görüşleri WhatsApp ve Zoom üzerinden görüntülü görüşme yoluyla toplanmıştır.

Araştırma Modeli

Bu araştırma, eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması veya staj derslerine yönelik görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle araştırmada olgubilim (fenomenoloji) modeli kullanılmıştır. Olgubilim, yaşadığımız toplumda olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi farklı bir biçimde karşımıza çıkan olguları inceleme amacında olan bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2006). Araştırmada veriler görüşme yöntemi kullanılarak ve araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu yardımı ile toplanmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formu 3 adet açık uçlu sorudan oluşmuştur.

Araştırma Verilerinin Analizi

Görüşmeler esnasında cep telefonuna ve bilgisayara kaydedilen veriler özetlenerek yorumlanmıştır. Bu işlemler için önce taslak bir çerçeve oluşturulmuş, sonra elde edilen

veriler düzenlenerek bulgular oluşturulmuştur. Daha sonra bulgular yorumlanarak araştırmanın sonuç ve öneriler kısmı geliştirilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde öğretmen adaylarına sorulan araştırmanın alt problemlerine verilen cevaplara ve yorumlamalara yer verilmiştir.

1. Pandemi sürecinde öğretmenlik uygulaması derslerinin uzaktan eğitimle verilmesinin avantajları nelerdir?

Öğretmen adayları öğretmenlik uygulaması, okul deneyimi veya staj derslerinin uzaktan eğitimle verilmesinin avantajları ile ilgili olarak, staj derslerinin uzaktan eğitimle yapılmasının öğrencilerin motivasyonunu arttırdığını bu durumun da uzaktan eğitimde öğretmen adayının bilgi, beceri, deneyim, tecrübe, heyecan, motivasyon ve sınıfa hakim olma gibi becerilerini arttırdığını belirtmişlerdir. Öğretmen adayları, öğretmenlik uygulaması derslerinin uzaktan eğitimle verilmesinin öğretmen adayına trafik, okula gidip gelme, servis, maddi imkan gibi durumlardan dolayı hem zamandan hem de maddi olarak kazanç sağladığını belirtmişlerdir. Öğretmen adayları ayrıca daha önce ciddiyetle üzerinde durulmayan öğretmenlik uygulaması derslerinin gününde ve saatinde yapılmasından dolayı öğretmenlik mesleği ile ilgili bilgi ve becerilerini arttırdığını belirtmişlerdir. Öğretmen adayları, derslerin uzaktan eğitim ile verilmesinden sonra dersleri tekrar izleyebildiklerinden öğrencilerle ilgili daha iyi gözlem yapılabildiklerini belirtmişlerdir. Öğretmen adayları, sınıfta dikkat edilemeyen bazı öğrenci davranışlarının uzaktan eğitimde daha net fark edilebildiklerini belirtmişlerdir. Öğretmen adayları uzaktan eğitim esnasında bazı özel eğitime ihtiyacı olan öğrencileri de daha rahat fark ettiklerini belirtmişlerdir. Öğretmen adayları sınıfta derslere ilgisiz olan ve derslerde yaramazlık yapan öğrencilerin bu davranışları uzaktan eğitimde yapamadıklarını belirtmişlerdir. Öğretmen adayları, uzaktan eğitimde dersler zamana bağlı olarak anlatıldığından öğretmen adayları uzaktan eğitimle verilen staj derslerinde zamanı yönetmeyi daha iyi öğrendiklerini belirtmişlerdir.

2. Pandemi sürecinde öğretmenlik uygulaması derslerinin uzaktan eğitimle verilmesinin olumsuz yönleri nelerdir?

Öğretmen adayları öğretmenlik uygulaması, okul deneyimi veya staj derslerinin uzaktan eğitimle verilmesinin olumsuz yönleri ile ilgili olarak, uzaktan eğitimde dersler sınıflarda işlenmediği için öğrenciler hakkında yeterince deneyim sahibi olamadıklarını, sınıfta yenilmesi gereken heyecan ve motivasyon gibi becerilerinin istedikleri oranda gelişemediğini, ve öğrencilerle ve diğer öğretmenlerle istenildiği gibi veya rahatça iletişim kurulamadıklarını belirtmişlerdir. Öğretmen adayları derslerin uzaktan eğitimle verilmesinin olumsuz yönü olarak teknoloji ile ilgili kullanım, ağ, teknolojik aygıt, internet, bilgisayar gibi materyallerin olamaması veya her zaman hazır olmamasından dolayı bazen derslere katılamadıklarını belirtmişlerdir. Öğretmen adayları olayların veya öğrenciler ile ilgili problemlerin sınıfta gerçekleşmediğinden öğrencilerin hangi olaya nasıl tepki vereceğini bilemediklerini dolayısıyla bu konuklarda da deneyim kazanamadıklarını belirtmişlerdir. Öğretmen adayları, okul deneyimi derslerinin sadece son sınıfta verilmesinin dersin amaçları için yetersiz olduğunu bu nedenle öğretmenlik uygulaması derslerinin süresinin uzatılmasının

daha doğru olacağını belirterek, sınıflardaki özel eğitime ihtiyacı olan öğrencileri de uzaktan eğitimde tespit edemediklerini belirtmişlerdir.

3. Pandemi sürecinde öğretmenlik uygulaması derslerinin uzaktan eğitimle verilmesi sizi maddi ve manevi (motivasyon, performans, akademik başarı vb.) olarak nasıl etkiledi?

Öğretmen adayları öğretmenlik uygulaması, okul deneyimi veya staj derslerinin uzaktan eğitimle verilmesinin maddi ve manevi etkileri olarak, servis veya yol ücreti vermedikleri için kırtasiye masrafları olmadığından ve ayrıca staja gidebilmek için elbise almaları gerekmediğinden maddi açıdan rahat ettiklerini belirtmişlerdir. Manevi olarak ise öğretmen adayları, okula gitmediklerinden, o havayı teneffüs edemediklerinden, öğrenci ve öğretmenler ile yüz yüze eğitim almadıklarından dolayı biraz burukluk yaşadıklarını belirtmişlerdir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Araştırma sonucunda, öğretmenlik uygulaması derslerinin mutlaka okullarda ve öğrenciler ile iç içe ve yüz yüze işlenmesi gerektiği, sanal ortamlarda işlenen teorik derslerde başarı sağlansa bile bazı davranış ve becerilerin ancak yüz yüze eğitimle farkına varılabileceği ve sağlanabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada öğretmenlik uygulaması derslerinin yüz yüze eğitimde bazen işlenmediğini ancak uzaktan eğitimde tüm derslerin zamanında işlendiğini bu duruma yüz yüze eğitime geçildiğinde daha fazla dikkat edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca araştırmada, öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersini son sınıfta aldıkları oysa böylesine önemli, deneyim kazandıran ve uygulamalı bir dersin mutlaka üçüncü sınıftan itibaren en az 2 yıl veya 4 dönem alınmasının mesleki açıdan daha verimli olacağı gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Öneriler

Her yönüyle devamlı gelişen eğitim fakültelerinde özellikle uygulama derslerinin daha fazla üzerinde durulmalıdır. Öğretmen adaylarının öğretmenliğe ilk adımlarını atmış oldukları öğretmenlik uygulama derslerinde öğretmen adaylarına mutlaka okul öğretmenleri kılavuzluk etmeli ve ayrıca akademisyenler de gerekli görülen yerlerde öğretmen adaylarını yönlendirerek deneyim ve tecrübe kazanmalarına yardımcı olmalıdırlar.

KAYNAKÇA

Cansaran, A., İdil, Ö. & Kalkan, M. (2006). Fen bilgisi eğitimi anabilim dallarındaki okul deneyimi uygulamalarının değerlendirilmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26*(1), 83-99.

Gökçe, E. & Demirhan, C. (2005). Öğretmen adaylarının ve ilköğretim okullarında görev yapan uygulama öğretmenlerinin öğretmenlik uygulaması etkinliklerine ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 38*(1), 43-71.

Gökdoğan, O. & Sarıgöz, O. (2012). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin mesleki uygulama dersi ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1*(1), 1092-1100.

Harmandar, M., Bayrakçeken, S., Kıncal, R.Y., Büyükkasap, E. & Kızılkaya, S. (2000). Kazım Karabekir Eğitim Fakültesinde okul deneyimi uygulaması ve sonuçlarının değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi, 148*, 3-6.

Rıza, T. & Hamurcu, H. (2000). Sınıf öğretmenliği bölümü öğrencilerinin okul deneyimi ve öğretmenlik uygulamasına yönelik görüşleri. IV. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu, 15-16 Ekim, Pamukkale Üniversitesi, *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi,* Özel Sayı.

Sarıgöz, O. (2016). Anthropological attitudes and views of the teachers towards lifelong learning. *The Anthropologist*, *24*(2), 598-610.

Senemoğlu, N. (2011). How effective are initial primary teacher education curricula in Turkey? Student teachers, faculty, and teachers let us know. *IJOCIS*, *1*(1), 35-47.

Şaşmaz-Ören, F., Sevinç, Ö. S. & Erdoğmus, E. (2009). Öğretmen adaylarının okul deneyimi derslerine yönelik tutumlarının ve görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 15*(58), 217-246.

Uzunboylu, H. & Sarıgöz, O. (2015). The evaluation of anthropological attitudes towards social professional and lifelong learning in terms of some variables. *The Anthropologist*, *21*(3), 439-449.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EĞİTİM BİLİMLERİ DERSLERİNİ ALAN ÖĞRENCİLERİN SENKRON EĞİTİME YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

THE EDUCATIONAL SCIENCES AN INVESTIGATION OF STUDENTS 'OPINIONS ABOUT SYNCHRONOUS EDUCATION

Doç. Dr. Okan SARIGÖZ
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Hatay, Türkiye
Orcid: https://orcid.org/0000-0002-1616-9789

Özet

Senkron eğitim, öğretmen ile öğrencilerin veya eğitimci ile katılımcıların aynı anda, aynı veya farklı mekanlarda sanal alem üzerinden bir araya geldiği, iletişimin sağlandığı, paylaşımlarda bulunulduğu, öğretim elemanının güdümünde derslerin işlendiği çevrimiçi bir eğitim sürecidir. Eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarının almış olduğu eğitim bilimleri adı altındaki pedagojik formasyon eğitimi dersleri pandemi sürecinde birçok üniversitede uzaktan eğitimle ve en az yüzde ellisi senkron olarak verilmek şartıyla işlenmektedir. Ancak eğitim bilimleri adı altındaki bu derslerden bazı teorik dersler iken bazıları uygulamalı bazıları da sayısal ağırlıklı derslerdir. Bu araştırmanın amacı, eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının eğitim bilimleri derslerinin senkron olarak verilmesine yönelik görüşlerini belirlemeye çalışmaktır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 öğretim yılı Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesine bağlı farklı bölümlerde uzaktan eğitimle ve senkron olarak öğrenim gören öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmada öğretmen adaylarının eğitim bilimleri derslerinin senkron olarak verilmesi ile ilgili görüşlerini belirleyebilmek amacıyla bir görüşme formu geliştirilmiş ve öğretmen adaylarının eğitim bilimleri derslerinin senkron olarak verilmesine yönelik görüşleri e-mail, WhatsApp, Instagram ve Zoom yoluyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda, eğitim bilimleri derslerinin farklı bölümlerde farklı şekillerde işlendiği bu nedenle her ne kadar derslerin senkron olsa da uygulamalı olmadığı için anlaşılırlığının düşük olduğu, yüz yüze eğitimde öğretim elemanlarına istedikleri kadar soru sorulabildiği oysa senkron eğitimde hem öğrenci sayısının fazla olması hem de zamanın kısıtlı olmasından dolayı sınırlı sayıda soru sorabildikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Senkron eğitim, uzaktan eğitim, eğitim bilimleri, öğretmen adayı

Abstract

Synchronous education is an educational process in which the teacher and the teacher or the educator and the participants come together simultaneously, in the same or different places, through the virtual world, communication is provided, exchanges are made, lessons are taught under the guidance of the lecturer. Education pedagogical formation training courses, in which teacher candidates are taken in education faculties, are given in post-pandemic university with distance education and provided that at least fifty percent of them are given synchronously. However, while the name of educational sciences is some theoretical courses from these courses, perhaps they are old courses. The aim of this study is to try to determine the opinions of teacher candidates studying in education faculties about

teaching educational sciences courses as a synchronous. Show the working group of the research to the teacher candidates who are studying in different departments with distance education and synchronously to Hatay Mustafa Kemal University Faculty of Education for the 2020-2021 academic year. In the study, pre-service teachers' opinions about the genre in educational sciences courses were collected through an interview form and the opinions of pre-service teachers about teaching educational sciences lessons were collected via e-mail, WhatsApp, Instagram and Zoom. The study concluded that when educational sciences courses are taught in different departments in different departments, these courses are low for practical, even if they are synchronous, and that questions can be asked to faculty members in education, whereas in synchronous education, both the number of students and the time is limited, they can ask limited questions in education.

Keywords: Synchronous education, distance education, educational sciences, teacher candidate

GİRİŞ

Dünyada Coronavirüs salgınının görülmesinin ardından ülkeler eğitimlerini uzaktan eğitimle sağlamak zorunda kaldılar. Eğitim-öğretimin uzaktan eğitimle yapılması beraberinde uzaktan eğitimde kullanılan senkron ve asenkron eğitimi gündeme getirdi. Uzaktan eğitim, geleneksel öğrenme-öğretme yöntemlerindeki sınırlılıklar nedeniyle çoğunlukla sınıf içi etkinliklerin yürütülme olanağı bulunmadığı durumlarda, eğitim çalışmalarını planlayanlar ve uygulayanlar ile öğrenenler arasında iletişim ve etkileşimin özel olarak hazırlanmış öğretim üniteleri ve çeşitli ortamlar yoluyla belli bir merkezden sağlandığı bir öğretim yöntemidir (Baki, 2007; Çağıltay, 2002). Uzaktan eğitim, bilgilenme sürecinde performansı arttırmak için gerekli olan imkanları sunan internet teknolojilerinin kullanılmasıdır ve işbirliğine dayanan dinamik ve bireysel bir eğitim biçimidir (Rosenberg, 2001: 71). Web tabanlı olarak tasarlanan uzaktan eğitim senkron ve asenkron olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Internet veya web tabanlı eğitimlerde dersler yüz yüze yapılamadığından sanal ortamlarda senkron veya asenkron olarak yapılabilmektedir (Fourie, 2001). Uzaktan eğitime bağlı olarak derslerin işlendiği senkron (eş zamanlı) eğitim, katılımcıların sanal ortamda aynı anda ve aynı zamanda bir araya geldiği, iletişim kurabildikleri, paylaşımlar yapabildikleri ve dersi verenin bu süreci yönettiği çevrimiçi öğrenme ortamlarıdır. Öğrenciler sekron veya asenkron eğitimler sayesinde ev ödevlerini çevrimiçi olarak işbirliği içerisinde yapabilmektedirler böylelikle öğrenciler hem işlenen konuları pekiştirmekte hem de akademik başarıları yükselmektedir (Sarıgöz, 2019; Gökdoğan & Sarıgöz, 2012). Senkron uzaktan eğitim farklı mekanlarda bulunan öğrenci ve öğretmenleri aynı zaman diliminde bir araya getirerek uzaktan eğitimi yeni bir boyuta taşımıştır (Kantar ve diğ., 2008).

Asenkron eğitim (eş zamansız) ise katılımcıların sanal ortamda farklı zamanlarda eş zamansız olarak bir araya geldiği, iletişim kurabildikleri, paylaşımlar yapabildikleri ve dersi verenin bu süreci yönettiği çevrimiçi öğrenme ortamlarıdır. Yüz yüze eğitim olanağı olmayan durumlarda her iki eğitim modeli de eğitimde kullanılmaktadır. Bazı araştırmacılara göre asenkron eğitimin birtakım dezavantajları kısmen de olsa avantaja çevirebilmesi bakımından eğitimin en azından belirli bir kısmının senkron eğitim veya etkinleştirilmiş asenkron eğitim ile yapılması başarıyı arttırabilir (Duran, Önal & Kurtuluş, 2006).

YÖNTEM

Araştırmanın Problem Cümlesi

Eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının eğitim bilimleri derslerinin senkron olarak işlenmesine yönelik görüşlerini nelerdir?

Araştırmanın Alt Problemleri

4. Sizce eğitim bilimleri derslerinin senkron eğitimle yapılmasının avantajları nelerdir?
5. Eğitim bilimleri derslerini senkron olarak işlerken karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
6. Pandemi döneminden sonra da eğitim bilimleri derslerini senkron olarak işlemek ister miydiniz, neden?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının eğitim bilimleri derslerinin senkron olarak verilmesine yönelik görüşlerini belirlemeye çalışmaktır.

Çalışma Grubu

2020-2021 öğretim yılı Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesine bağlı farklı bölümlerde öğrenim gören öğretmen adaylarıdır.

Veri toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Araştırmada öğretmen adaylarının eğitim bilimleri derslerinin senkron olarak işlenmesine yönelik görüşlerini belirleyebilmek amacıyla 3 sorudan oluşan bir görüşme formu geliştirilmiş ve öğretmen adaylarının uzaktan eğitime yönelik görüşleri WhatsApp ve Zoom üzerinden görüntülü görüşme yoluyla toplanmıştır.

Araştırma Modeli

Bu araştırma, eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen eğitim bilimleri derslerinin senkron olarak verilmesine yönelik görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle araştırmada olgubilim (fenomenoloji) modeli kullanılmıştır. Olgubilim, yaşadığımız toplumda olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi farklı bir biçimde karşımıza çıkan olguları inceleme amacında olan bir yöntemdir. (Yıldırım & Şimşek, 2006). Araştırmaya ilişkin veriler görüşme yöntemi kullanılarak ve araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formu yardımı ile toplanmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formu 3 adet yarı yapılandırılmış açık uçlu sorudan oluşmuştur.

Araştırma Verilerinin Analizi

Görüşmeler esnasında öğretmen adaylarına sorularak cep telefonuna ve bilgisayara kaydedilen veriler özetlenerek yorumlanmıştır. Bu işlemler için önce taslak bir çerçeve oluşturulmuş, sonra elde edilen veriler düzenlenerek bulgular oluşturulmuştur. Daha sonra bulgular yorumlanarak araştırmanın sonuç ve öneriler kısmı geliştirilmiştir.

BULGULAR

1. Sizce eğitim bilimleri derslerinin senkron eğitimle yapılmasının avantajları nelerdir?

Öğretmen adayları eğitim bilimleri derslerinin senkron olarak işlenmesinin avantajları ile ilgili olarak, fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırma, hem ulusal hem de uluslararası dersleri ve iletişimi destekleme, öğrenciler ve öğretmenlerle iletişimi kolaylaştırma gibi avantajlarının olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmen adayları senkron eğitimin eğitim bilimleri derslerinin işlenmesine faklı bir boyut kazandırdığını, eğitim öğretimin standartlarını yükselttiğini, eğitimde maliyeti düşürdüğünü, hızlı ve etkili öğrenme sağladığını, eğitimde

sınırlamaları ortadan kaldırdığını, eğitimde bireyselliği desteklediğini ve eğitim öğretimde teknolojinin de etkisiyle çeşitli olanaklara olan erişimleri artırdığı gibi avantajlarının olduğunu belirtmişlerdir.

2. Eğitim bilimleri derslerini senkron olarak işlerken karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

Öğretmen adayları eğitim bilimleri derslerinin senkron olarak işlenmesinde karşılaşılan sorunlar ile ilgili olarak, dersleri sekron işlerken internetin kesilmesi, internet kesildiğinde tekrar bağlanılsa bile bu defa da dersin bir miktarı izlenemediğinden dersten kopma, bazen ders anlatan hocanın sesinin gelmemesi, kameranın donması, internet kotasının çok çabuk dolması, her evde ev internetinin olmaması, bazı yerlerde internet şebekesi olmadığından internet bağlatılamaması, verilen ödevlerin sisteme yüklenememesi, videoların sisteme yüklenirken hem çok fazla internet kotası yemesi hem de sistemlerden kaynaklı olarak dosyaların yüklenememe sorunun olması gibi sorunlar en çok karşılaşılan sorunlar olduğu belirlenmiştir. Ayrıca derslere katılımlardan ziyade teknolojik sorunları çözme, video ve sunumların paylaşımı gibi durumlarda yeteri kadar teknoloji kullanma bilgisine sahip olmama, bazen elektriklerin kesilmesi ve bataryaların çabuk bitmesi gibi sorunlar eğitim bilimleri derslerini senkron olarak işlerken en fazla karşılaşılan sorunlardır.

3. Pandemi döneminden sonra da eğitim bilimleri derslerini senkron olarak işlemek ister miydiniz, neden?

Öğretmen adayları eğitim bilimleri derslerinin Pandemi sürecinden sonra da senkron olarak işlenmesi ile ilgili olarak, bazı derslerin her zaman senkron ya da asenkron olarak işlenebileceğini ancak özellikle ölçme ve değerlendirme dersi gibi sayısal içerikli veya uygulamaya dayalı bazı derslerin ise yüz yüze olarak işlenmesinin anlama ve öğrenme bakımından daha etkili olacağını belirtmişlerdir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Araştırmada, eğitim bilimleri derslerinin farklı bölümlerde farklı şekillerde işlendiği bu nedenle her ne kadar bazı derslerin senkron ya da asenkron işlense de uygulamalı olmadığı için anlaşılırlığının düşük olduğu, yüz yüze eğitimde öğretim elemanlarına istedikleri kadar soru sorulabildiği oysa senkron eğitimde hem öğrenci sayısının fazla olması hem de zamanın kısıtlı olmasından dolayı sınırlı sayıda soru sorabildikleri, asenkron eğitimde ise hiç iletişim kurulamadığından dolayı her ders olmasa da bazı derslerin yüz yüze işlenmesinin daha olumlu sonuçlar doğuracağı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada, eğitim bilimlerinin alan derslerinden olan bazı teorik içerikli derslerin senkron olarak verilebileceği ancak eğitimde ölçme ve değerlendirme dersi gibi sayısal ağırlıklı dersler hesaplamalar, formüller ve analizler içerdiğinden bu tür derslerin mutlaka yüz yüze verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada, internet kotaları, bağlantıları ve uzaktan eğitim için gerekli olan teknolojiyi temin edebilmek maddi olarak bazı öğretmen adaylarını sıkıntıya sokabildiği sonucuna ulaşılmıştır. Sarıgöz, (2012) tarafından yapılan bir araştırmada da okullarda verilen derslerin etkili olabilmesi için okulların çağın gereksinimlerine göre düzenlenmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır.

Ayrıca araştırmada uygulamaya dayalı derslerin de yüz yüze verilmesinin başarıyı ve anlaşılırlığı arttıracağı sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Eğitim bilimleri bölüm olarak çok değişik ve çok çeşitli dersleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle eğitim bilimleri derslerinden teorik olan dersler senkron veya asenkron olarak işlenebilir. Ancak hesaplamalara veya uygulamalara dayalı olan dersler mutlaka yüz yüze işlenmelidir.

Bazı öğrencilerin maddi imkansızlıkları düşünüldüğünde uzaktan eğitimle verilecek dersler için bu öğrencilere teknolojik destek ve materyallerine internet kotası tanımlanmalıdır.

Öğrencilerden bazıları teknolojik olarak bazı durumlarda teknolojiyi etkili olarak kullanamadıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle teknoloji bakımından desteğe ihtiyacı olan öğrencilere hem bilgi hem de uygulamalı teknoloji dersleri verilmelidir.

KAYNAKÇA

Baki, A.(2007). *Bilişim ve iletişim teknolojileri karşısında geleceğin üniversiteleri.* Aktan, C.C. (Editör); Değişim Çağında Yüksek Öğretim: Global Trendler-Paradigmal Yönelimler, İzmir: Yaşar Üniversitesi.

Çağıltay, K. (2002). Uzaktan eğitim: Başarıya giden yol teknolojide mi yoksa pedagojide mi?", http://www.teknoturk.org/docking/yazilar/tt000037-yazi.htm Erişim Tarihi: 10.03.2021.

Duran, N., Önal, A. & Kurtuluş, C. (2006). E-Öğrenme ve kurumsal eğitimde yeni yaklaşım öğrenim yönetim sistemleri. Akademik Bilişim Konferansı, 9-11 Şubat, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Fourie, I. (2001). The use of CAI for distance teaching in the formulation of search strategies. *Library Trends, 50*(1), 110-129.

Gökdoğan, O. & Sarıgöz, O. (2012). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin mesleki uygulama dersi ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1*(1), 1092-1100.

Kantar, M., İbili, E., Bayram, F., Hakkari, F. & Doğan, M. (2008). Uzaktan eğitim yönetim sistemlerinde yazılım ve içerik oluşturma, II. Uluslararası Gelecek İçin Öğrenme Alanında Yenilikler Konferansı, 5-6 Ocak, İstanbul.

Rosenberg, M. (2001). E-Learning: Strategies for delivering knowledge in the digital age. Newyork: McGraw-Hill.

Sarıgöz, O. (2012). Bilgi toplumunun eleştirisi ve Türkiye'de modern eğitimin gerçekleştiremedikleri. *EJOVOC, Electronic Journal of Vocational Colleges, 2*(1), 72-84.

Sarıgöz, O. (2019). Öğrencilerin Akademik Başarılarını Etkileyen Bazı Faktörlerin Değerlendirilmesi. *4. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi,* 1-3 Şubat, Şanlıurfa.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

HISTORY OF FAMILY BUSINESS IN UAE

Adnan Jawabri
Business Administration Department, Khawarizmi International College
Al Ain, United Arab Emirates

Abstract

The purpose of this study is to discuss the history of family businesses in UAE, in terms of reasons behind the establishment of family businesses and factors which contributes to the success and sustainability of family businesses in the region. In this study, a well-research methodology is used to understand the factors which led to the sustainability of family businesses in history and in the modern era. The study is based on empirical research in which a survey would be conducted to collect data about the success factors of family businesses in history. The study also includes a literature review based on secondary data to provide previous researches on the topic of the history of family businesses in the UAE. In addition to it, the study utilizes both qualitative and quantitative research method to ensure the validity of collected data and research.

Keywords: Family businesses (FBs), UAE (United Arab Emirates), Sustainability and Success factors, History of family businesses

ASSESSING MUNICIPALITIES MANAGEMENT PRACTICES IN RESPONSE TO COVID-19 OUTBREAK - EVIDENCE FROM LEBANON

Carole Serhan, Elissa Barakat, Leonie Nemer
Business Management and Administration Department, University of Balamand, P.O. Box 100, Tripoli, Lebanon

Abstract

This research seeks to: (1) evaluate the measures undertaken by unions of municipalities and municipalities of Lebanon to contain COVID-19, including their capacities and challenges, and (3) provide the whole country a framework of synchronized actions specific to the pandemic of COVID-19 that should be implemented through tight coordination at all levels.

The assessment involves 25 unions of municipalities in Lebanon in addition to 5 individual municipalities selected based on a combination of the size of the municipality and its exposure to COVID-19 at the time of selection. Data collection is performed through a telephone structured interview of mayors, vice mayors and or municipal council members directly involved in the COVID-19 response. The collected qualitative data is analyzed via using the Nvivo software.

The majority of unions are guiding the response in full synchronization with their related municipalities, counting completely on measures being carried out at the level of individual municipalities regardless of their size, knowledge and limited human and financial capital. A modest variation in policy responses by areas and regions is depicted. This difference reveals characteristics of Lebanese cultural geography. A framework to guide municipalities is then deduced.

Recognizing the various variables that outline similarities and dissimilarities in municipal public policies is a significant area of extent research. In this note, this research shed the light on the key role for COVID-19 research as part of a bigger investigation on the determinants of Lebanese municipal public policy.

Introduction

The COVID-19 pandemic has affected the lives of more than 40 Million people worldwide (Ruan, 2020) and has been the cause of huge social and economic disorders, as countries around the world seize measures as a trial to contain the spread of the virus (Qing, 2020). For Lebanon, the COVID-19 pandemic comes only a few months after a severe financial and debt crisis, causing cuts in wages, public expenditure and others. The pandemic and the precautionary measures carried out to slow its spread have further shaped the economy. In addition to this complexity, weak governance and political instability have left local authorities with limited financial and administrative support from the national level and little capacity to respond to large scale emergencies with almost no plan for the future. In light of the above, this research aims to obtain baseline information and data concerning the COVID-19 response at the local level, in order to establish a comprehensive framework for COVID-19 support in these same areas.

Thus, this research seeks to: (1) evaluate the measures undertaken by unions of municipalities and municipalities of Lebanon to contain COVID-19, including their capacities and challenges; (2) identify the most critical needs of these unions/municipalities, and (3) provide the whole country a framework of synchronized actions specific to the pandemic of COVID-19 that should be implemented through tight coordination at all levels.

Overview of Context

According to the law, (decree-law 118-1977, articles 49 to 52), the Lebanese municipality is "a local administration that enjoys within its geographical boundaries the power delegated to it by law". This status as the local authority allows the municipality to control most of the governance aspects within their jurisdiction area, such as but not limited to, control over budgets, revenues, and spending, planning and contracting public works, urban planning and land use, and services like garbage collection, providing domestic water, and sewerage collection.

However, municipalities remain constrained administratively and financially. Most of the municipalities in Lebanon are too small, lack the personnel, and have insignificant tax revenue. Moreover, municipalities are bound by many ministries and government agencies (Ministry of Interior, General directorate of urbanism, civil service council, Ministry of Finance) that limit their capability to assume their role specified by the law mentioned above.

Unions of municipalities present a partial solution to the problem, where unions are better staffed and have more access to funds to conduct developmental projects. The unions have a great role in bringing municipalities to life, organizing their work and budget, in addition to enhancing collaboration with institutions, NGOs, and the public sector.

Due to their proximity to the public, municipalities and their unions are the most appropriate authority to work in a vulnerable situation, focusing on conflict mitigation, community reinforcement and recovery, sustainable work opportunities, self- organization and participation of local residents with the purpose of rising community capability for the deliverance of essential services.

The Good Practices Initiative is a footstep in the promotion of successful experiences that encouraged social cohesion and sustainable development, its main objective is to convey the information from the municipality regarding a workable experience and exchange the experience between municipalities to serve in mainstreaming of these experiences.

Data Collection and Methodology

The assessment involves 25 unions of municipalities in Lebanon covering 327 municipalities, in addition to 5 individual municipalities being mainly: Anfeh, Antelias, Bcharre, Rasmaska, and Tripoli. The selection of the municipalities is based on a combination of the size of the municipality and its exposure to COVID-19 at the time of selection; municipalities experiencing high numbers of COVID-19 cases are selected.

Data collection is performed through a telephone structured interview of mayors, vice mayors and or municipal council members directly involved in the COVID-19 response. The collected qualitative data is analyzed via using the Nvivo software.

Results

The outcomes of this research point out many similarities among municipalities and unions of municipalities with reference to the applied measures and practices, gaps and challenges to contain and respond to COVID-19 outbreak. The majority of unions are guiding the response in full synchronization with their related municipalities, counting completely on measures being carried out at the level of individual municipalities. Some unions of municipalities are more dynamic due to various reasons being mainly the human and financial support granted by Lebanese abroad.

Recognition of the full commitment and the highly significant role of unions of municipalities in responding to COVID-19 are depicted, regardless of their size, knowledge and limited human and financial capital.

All evaluated unions and municipalities are either moderately or completely involved in the COVID-19 response. Some of them started anticipatory measures earlier than the national measures imposition. However, it is observable that the completion of these measures is sometimes ineffective and costly because of expertise short and insufficient human and financial capital.

With regards to the following-up on positive cases, municipalities and unions of municipalities are coordinating with security forces and following the directives imposed by the Disaster Risk Management Unit (DRMU) at the Prime Minister's Office or the Ministry of Public Health. The DRMU notifies municipalities of any positive case and requires a total isolation under its supervision and control. Further, municipalities, with the help of their police, make sure that lockdown directives are being totally applied by people and businesses.

It is remarkable that many municipalities relies on traditional communication tools such as mobile speakers and religious places, while only few adopts more modern tools such as mobile applications and social media.

Regarding preventive sanitation measures, results show that majority of municipalities and unions of municipalities, due to knowledge shortage, applies random approaches, which engage devastating hard work and expenses such as the use of disinfection spray in open public spaces without appropriate supervision on the kind of sterilizers to be adopted, regularity of sterilization, effectiveness of adopted mean, and others. Most mayors nag about the high expenses related to daily usage of gloves and masks.

Some municipalities and unions of municipalities are limiting the "foreigners" entries to their villages and areas by cutting internal roads and setting a checkpoint on principal entries guarded by police and volunteers. These latter generally test the body temperature for entrants and forbid the entrance of foreigners.

Finally, a modest variation in policy responses by areas and regions is depicted. This difference reveals characteristics of Lebanese cultural geography. A framework to guide municipalities is then deduced (See Figure 1).

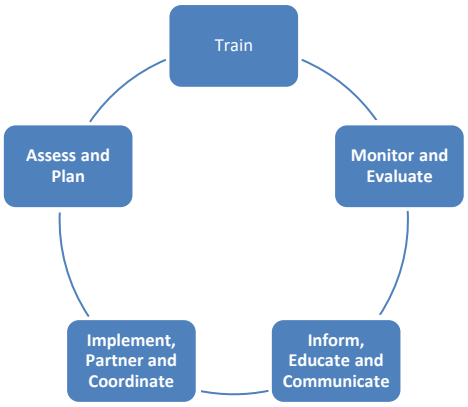

Figure 1. Framework to guide municipalities in containing COVID-19 outbreak

Main Contributions

Knowing that no extensive coordination and communication is taking place at the national level concerning the role, actions and needs of local authorities, this assessment is the first on ground to establish a baseline of needs and gaps.

- First, this research study maps the subject of COVID-19 outbreak in Lebanon, assess and compare the management of municipalities and unions of municipalities with regards to this outbreak, organize the outcomes from the interviews conducted, and offer unique and inclusive implications, enabling the national level to be aware of the local authorities' most critical needs.
- This research study contributes to theory by enhancing the knowledge and providing the whole country a framework of synchronized actions specific to the pandemic of COVID-19 that should be implemented through tight coordination at all levels. This contribution has been proved to be necessary for it fulfills the gap that was argued by various researchers (e.g. Chen, 2020; El-Jardali, 2020; Huh, 2020; Wang, 2019) who declared a great need for such a model.
- In addition to the aforementioned contributions, this study significantly adds to practice through providing the national level with an in-depth understanding of municipalities capacities and challenges regarding their fight against the spread of the pandemic and helps them to create a better awareness about the factors that should be particularly given a great attention in order to contain this outbreak.

Conclusion

Recognizing the various variables that outline dissimilarities in municipal public policies is a significant area of extent research (Einstein and Kogan, 2016). In this note, municipal COVID-19 responses are depicted and findings highlight a strong relationship between local COVID-19 case totals and how much aggressive are the municipal policies. In most cases, nevertheless, Lebanese municipalities and unions have shown a remarkably consistent response to the pandemic. A modest variation in policy responses by areas and regions is depicted. This difference reveals characteristics of Lebanese cultural geography. Thus, this research shed the light on the key role for COVID-19 research as part of a bigger investigation on the determinants of Lebanese municipal public policy.

References

Chen, X. (2020). First two months of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) epidemic in China: real-time surveillance and evaluation with a second derivative model. *Global health research and Policy*, 2(3), 234-241. https://ghrp.biomedcentral.com/articles/10.1186/s41256-020-00137-4

Einstein, K. L. and Kogan, V. (2016). Pushing the City Limits: Policy Responsiveness in Municipal Government. *Urban Affairs Review*, 52(1): 3–32.

El-Jardali, F. F. (2020). COVID-19 Rapid Response Series:Suppressing COVID-19 Epidemic through Community-Centered Care Approach. *American University of Beirut.* Retreived from https://hifaforums.org/?zglhs4l5 on September 22,2020.

Huh, K. S. (2020). Emergent Strategies for the Next Phase of COVID-19. *Infection & chemotherapy*, 4(1), 123-131. https://www.icjournal.org/Synapse/Data/PDFData/0086IC/ic-52-e6.pdf on June 2020.

Qing, M. X. (2020). Emergency management of the prevention and control of novel coronavirus pneumonia in specialized branches of hospital. Academic emergency medicine. *Official journal of the Society for Academic Emergency Medicine* 10.1111/acem.13958. doi:10.1111/acem.13958.

Ruan, L. W. (2020). New measures for COVID-19 response: A lesson from the Wenzhou experience. *Clinical Infectious Diseases*, 1(1), 99-112.

Wang, J. Y. (2019). Evaluation of Public Health Emergency Management in China: A Systematic Review. *International journal of environmental research and public health*, 243-252. https://www.mdpi.com/1660-4601/16/18/3478

BUILDING SECURE AND SUSTAINABLE SUPPLY CHAINS

СОЗДАНИЕ БЕЗОПАСНЫХ И УСТОЙЧИВЫХ ЦЕПЕЙ ПОСТАВОК

Mikhail Vasiliev
Chairman of the NGO "People's Movement for the Earth Protection",
Maria Plotnikova, PhD, Associate Professor, Polissia National University,
Dmitry Fedoruk
Master's student, Polissia National University

Abstract

Ukrainian society is experiencing a process of rapid urbanization. In 1997 and 2002, the UN called this path a dead end and called for other forms of social development. In cities, there is a growing need to provide the population with clean and healthy food. Also in Ukraine, the administrative-territorial reform is being completed. Now the united territorial communities (OTG) must deal with all issues of the life of their population. Societies of owners of apartment buildings (condominiums – OSMD) and OTG as self-organized structures solve the issues of interaction with stakeholders and the harmonization of relations between man and nature. They sign contracts with partner organizations to better meet the needs of residents. They also set up utility companies.

For example, households, ecological and tribal settlements in Ukraine create supply chains for agricultural products and food to urban residents. Their products are of higher quality. Rural residents almost do not use chemicals for fertilizer and plant protection. Such products are more useful for health and have better taste qualities. In Ukraine, there are examples when the residents of the OSMD and OTG cooperate with each other on a long-term basis. Urban residents make an advance payment for products and reduce the risks of rural residents. The villagers sell their produce in the traditional way, by subscription, and by sharing the harvest. Citizens rest and restore their health in rural areas. They are more often in nature. Green rural tourism is popular among them. Residents of the city improve their health. The villagers replenish the family budgets. There is an improvement in the quality of life and improvement of urban residents. Favorable conditions for the country's population will be multiplied, the food system will be improved, and life expectancy will be increased. Creativity will be actively developed. Cooperation between OSBB and OTG will contribute to the gradual reduction of dependence on agricultural imports. The country will reduce transportation costs, advertising costs, packaging, storage and promotion of goods on the market, as well as food prices. For example, a reduction in the price of potatoes by 1 UAH will contribute to the overall reduction of family costs by 800 hryvnia per year. We calculated that the average food consumption of an urban family in Ukraine will become cheaper by 40 thousand hryvnia (or 25.6%). In general, 33 thousand condominiums in Ukraine will reduce the cost of food by 396 billion hryvnia per year. The income of rural residents will increase by 180 billion hryvnia. Based on the above, cooperation between rural and urban residents improves communication and the socio-economic condition of the population, strengthens the food and economic security of Ukraine.

Keywords: family homestate, family homestate settlement, interaction.

Украинское общество проживает процесс быстрой урбанизации. В 1997 и 2002 годах ООН назвала этот путь тупиковым и призывала искать другие формы развития общества. В городах растет потребность в обеспечении населения чистыми и полезными продуктами питания. Также в Украине административно-территориальная реформа завершается. Теперь объединенные территориальные общины (ОТГ) должны заниматься всеми вопросами жизнедеятельности их населения. Общества собственников многоквартирных домов (ОСМД) и ОТГ как самоорганизованные структуры решают вопросы взаимодействия со стейкхолдерами и гармонизации отношений человека и природы. Они подписывают договора с организациями-партнерами для лучшего удовлетворения нужд жителей. Они также создают коммунальные предприятия.

Например, домашние хозяйства, экологические и родовые поселения в Украине создают цепи поставки сельскохозяйственной продукции и продуктов питания жителям городов. Их продукция является более качественной. Сельские жители почти не используют химические препараты для удобрения и защиты растений. Такая продукция является более полезной для здоровья и обладает более хорошими вкусовыми качествами. В Украине есть примеры, когда жители ОСМД и ОТГ сотрудничают между собой на долгосрочной основе. Городские жители делают предоплату за продукцию и снижают риски сельских жителей. Сельские жители продают продукцию традиционным способом, по подписке, а также совместно владея урожаем. Горожане отдыхают и восстанавливают здоровье в сельской местности. Они чаще бывают на природе. Среди них популярен зеленый сельский туризм. Жители города улучшают свое здоровье. Селяне пополняют семейные бюджеты. Имеет место улучшение качества жизни и оздоровление городских жителей. Будут преумножены благоприятные условия для населения страны, улучшена система питания, повышена продолжительности жизни. Творчество будет активно развиваться. Сотрудничество ОСББ и ОТГ будет способствовать постепенному снижению зависимости от импорта сельскохозяйственной продукции. В стране снизятся транспортные расходы, издержки на рекламу, затраты на упаковку, хранение и продвижение товаров на рынке, а также цены на продукты питания. Например, снижение цены на картофель на 1 грн будет способствовать общему снижению затрат семьи на 800 грн в год. Мы рассчитали, что среднее потребление продуктов питания городской семьи в Украине станет дешевле на 40 тысяч гривен (или на 25,6%). В целом 33 тысячи ОСМД в Украине снизят издержки на питание на 396 млрд гривен в год. Доходы сельских жителей возрастут на 180 миллиардов гривен. Исходя из сказанного, сотрудничества жителей села и города улучшает коммуникацию и социально-экономическое состояние населения, укрепляет продовольственную и экономическую безопасность Украины.

Ключевые слова: родовое поместье, родовое поселение, взаимодействие.

THE GREENWASHİNG PHENOMENON CUSTOMERS' AWARENESS RESEARCH

Bartosz Orzeł[1*] Radosław Wolniak[2]

[*1]Silesian University of Technology, Faculty of Organisation and Management, Department of Economics and Informatics, Department of Economics and Informatics, 41-800 Zabrze, Poland.

[2]Silesian University of Technology, Faculty of Organisation and Management, Department of Economics and Informatics, 41-800 Zabrze, Poland.

Abstract

Contemporary business ethics is often equated with its social responsibility. Except for meeting customers' needs, one of the most significant aspects is an ecological approach to a product's entire lifecycle. Unfortunately, the pseudo-ecological approach is often used as a key element of an unequal struggle of enterprises for customers. Such an approach is called as "greenwashing phenomenon". This article presents greenwashing in the context of customers' awareness and their look at this phenomenon. The main purpose of this paper is to present the survey results, which were conducted among a group of 50 people. They were asked about their knowledge and own experiences connected both to the concept of greenwashing phenomenon, as well as tools and other aspects related to this unfair form of the market competing and cheating customers. In the beginning, the idea of greenwashing phenomenon tools and methods, which are used by different companies for achieving unfair advantage was presented. Then, the level of familiarity with the concept of greenwashing among the respondents was examined. The age, gender, education, and workplace of the survey participants were also taken into account. The majority of participants were women with secondary education in the age of 20-30. Participants often worked incorporation, food services, are students, or work in production enterprises. Most of them are from the Upper Silesia area. More than 50% of participants knew the "greenwashing" term. The well-known forms of greenwashing are: "false ecological etiquettes", "lesser evil", "misrepresentation". Participants are convinced that greenwashing is used to achieve better results in CSR reporting.

Keywords: Greenwashing, Central Europe, Ecology, Corporate Social Responsibility Reporting (CSR), unfair market competing.

INTRODUCTION

The principles of modern business are largely based on image building and following trends. One of such trends is misunderstood ecological approach, which often is not the result of real corporate concern for the environment. One of the reasons why companies undertake greenwashing activities or even build whole greenwashing strategies to promote their fresher, more ecological image is the desire for profit that can be derived from ecology (Griese, et. al. 2017; Jakubczak, 2019; Houriuchi and Schuchard, 2009). Greenwashing is considered as "false or incomplete information by an organization to present an environmentally responsible public image" (Oxford Dictionary, 2021; Furlow, 2010). There are numerous

areas and sectors and areas of business activity, in which green initiatives are available and promoting. In particular, there are energy supply, food, architecture, fashion, government, buildings (Leoni and Skarmeas, 2015). Different pro-ecological initiatives are connected to good practices and could have a positive impact on the natural environment or whole society's life (Du, 2015; Yang et. al., 2020; Aggarwal, 2011). However, a lot of green purchasing power forces business organizations to make significant changes in each strategy, innovate them and adapt to demanding ecological standards, and rebuilding organizations with a business and "ecological" approach (Majláth, 206; Yang et. Al. 2020; Cheng and Chang, 2013). Strategies, which are created by organizations during the last decades of the greenwashing phenomenon were presented in Table 1.

Table 1. Strategies of greenwashing

Strategy of Greenwashing	**Example of use in market**
Hidden goal conflicts	One from other activities is ecological- friendly but the rest of them are not friendly for environment.
Lack of evidence	Telling about ecological- friendly activities without connection to scientific evidences.
Abstract, vague statements	Using the terms, which can be misinterpreted and in the same way create an ecological- friendly image.
Wrong labels / slogans	Placing labels for increase the creditability for product.
Irrelevance	The company advertising product, which is free from substances / ingredients banned by law.
Design elements	Making an impression through using things, which are connected to ecological- friendly things.

Source: Own work based on: Griese, et. al., 2017, Orzeł and Wolniak, 2019

The greenwashing phenomenon is well-known behavior of companies, which want to perform better than rivals. Nevertheless, researchers and critics argue that this phenomenon can be harmful and have a significant negative impact on customers' health. It can be also disadvantageous for the environment (Parguel et al., 2011; Wolniak, 2016; Clarckson, 2008). On the other hand, greenwashing can influence Corporate Social Responsibility Reporting by companies. This is not only a manifestation of unfair competition against enterprises but also unfair behavior towards shareholders and customers (Orzeł, 2020). Dahl (Dahl, 2010) suggests that greenwashing is not only negative marketing practice but also a disorder of the client's psychology to understanding the consequences of purchasing an ecological product. Additionally, the greenwashing phenomenon can be the base of customers' and shareholders' lack of confidence in purchasing ecological products and the idea of truly ecological-friendly products (Hsu, 2011; Delmas &

Burbano, 2011; Orzeł and Wolniak, 2019 Guo et al., 2018;

Pizzetti et al., 2019). There are few methods of greenwashing, which are commonly used by enterprises to achieve an unfair pseudo-ecological competitive advantage in the market: (Cho and Patten, 2004; Lightfoot, 2007; Wolniak, 2016; Dangelico and Vocalelli, 2017); Vollero et.al, 2016).

1. Hidden alternative costs (compromise)- Communication transfer of company is concentrated to one or many offer's properties, which should make it ecological- friendly. At the same time company "silents" about other properties of the introduced offer, which are less favorable to the natural environment.

2. Lack of evidence- Used in market communication process information about declarations, which have not the reflection in easy to get for customers scientific materials or independent certification bodies opinion.

3. Lack of precision- Using wide and general, imprecision thesis, which is connected to undefined friendship to ecology. In this case, all of them can be misinterpreted by customers as evidence of pro-ecological friendly activities taking by the company.

4. Immateriality- Suggest in communicates these ecological features of the product, which are not important for customers in first and are not helpful in choose product, which is most ecological- friendly.

5. Lesser evil- Use pro- ecological slogan to products, which are dangerous or harmful for people's health and natural environment (for example cigarette advertisements).

6. Cheat-Lie, false information about pro- ecological products features.

7. False ecological labels- Making and using own ecological sign and labels in the way, which can suggest that product is certified by the independent certification body.

MATERIALS AND METHODS

The method of questionnaire research was used to examine the awareness of the greenwashing concept and issues related to this term such as knowledge about greenwashing strategies, methods, types of companies, which are using greenwashing, factors, which trigger greenwashing among business activity. The research sample was 50 respondents. In Table 2 and Table 3. the questions, which were directed to participants were introduced.

Table 2. Metrics

Gender	
Female	34 (68%)
Male	16 (32%)
Age	
Below 20	17 (34%)
20-30	31 (62%)
30-40	1 (2%)
40-50	0 (0%)
Up to 50	1 (2%)
Education	
Basic school	0 (0%)
Mid-school	45 (90%
University	5 (10%)

Source: Author's own work

Table 3. The blank survey sheet – metrics

1. Are you familiar with the concept of Greenwashing?	Yes			No			
2. Where did you come across this concept for the first time?	During lessons	In media	During conversation with friends	On conference, training etc.	In internet	Other	Neither of listed
3. Which of the best in your opinion describes Greenwashing most accurately?	1. Striving for profit maximization 2. Creating unfair competition through pseudo-ecological activities 3. Running a business inconsistently with the principles of ethics and commercial activities of a pseudo-pro-social and pseudo-ecological nature 4. Conducting a business in accordance with the principles of ethics and building long-term relationships with the environment 5. Company promotion tool 6. I don't know						
4. Are you familiar with one or more of the greenwashing strategies listed? Please write on the scale from 1-5 where: 1- I know very little, 5- I know perfectly)	1. Hidden goals conflict 2. Lack of evidence 3. Abstract, unclear statements 4. Inappropriate labels, slogans 5. Graphic elements						
5. Are you familiar with one or more of the listed forms of greenwashing? Please write on the scale from 1-5 where: 1-I know very little, 5- I know perfectly)	1. Hidden opportunity costs (compromise) 2. Lack of evidence in communicated marketing activities 3. Lack of accuracy 4. Lack of translation into real product features 5. The lesser evil 6. Fraud 7. False eco labels						
6. Are you familiar with the following types of companies that use greenwashing? Please write on the scale from 1-5 where: 1-I know very little, 5- I know perfectly)	1. Misleading 2. More communicating their pro-ecological intentions than actually implementing specific postulates 3. Creating a pro-ecological image despite the low value of the actions taken 4. Effectively communicating the effort put into taking care of the environment.						
7. Do you pay attention to whether the product you are buying has certificates concerning ethics, respect for human rights and the environment?	1. Never 2. Rarely 3. Sometimes 4. Often 5. Always						
8. In your opinion, companies engage in pro-ecological and social activities because	1. This is only part of their promotion 2. There is a fashion for ecology 3. Companies are sensitive to social needs 4. They want to distract from other aspects of the business 5. It's hard to say 6. Other (write what)						
9. Have you encountered any of the above-mentioned forms of greenwashing? (if so, please write which one)							
10. Have you come across any of the greenwashing strategies implemented by some companies? 11. (if so, please write which one)							
12. Please provide an example of greenwashing that you have							

encountered			
13. Does your company carry out any of the following activities?	1. Pro-ecological activity 2. Development of employees in the field of ecology and environmental safety in the implemented production processes 3. Activities for environmental protection 4. Engaging in social campaigns related to ecology 5. Cooperation with non-governmental organizations 6. None of the above 7. Not applicable		
14. The size of company	1. Micro: 1-10 employees 2. Small: 10-50 employees 3. Medium: 50-250 employees 4. None of the above 5. Not applicable		
15. The kind of business' activity	1. Industry - production of food products and beverages 2. Manufacture of tobacco products 3. Textiles 4. Manufacture of clothing and fur products 5. Manufacture of office machinery and computers 6. Manufacture of electrical machines and apparatus 7. Manufacture of motor vehicles, trailers and semi-trailers 8. Furniture production 9. Trade and repair 10. Hotels and restaurants 11. Transport, warehouse management and communication 12. Education 13. Other production / what? 14. Not applicable		
16. Do you think that the phenomenon of greenwashing may result from the desire to achieve better results in reporting corporate social responsibility?	YES	NO	
17. Please indicate whether, in your opinion, the above-mentioned factors have an impact on the emergence of the greenwashing phenomenon in the context of corporate social responsibility reporting. (please mark X in the appropriate column)	Factor	YES	NO
	Wish for profit		
	Companies' willingness to build their good image		
	Marketing inability to adequately communicate environmental and social activities		
	Inability to adequately communicate environmental and social activities		
	Distraction from business problems and breaking the law		
	Inaccurately defined regulations on reporting non-financial data		
	No positive patterns on the Polish market		
	Willingness to achieve ever higher and easy profit		
	Lack of public opposition		
	Too little publicity of unfair behavior of companies in the media		
	Others		

Source: Author's own work

RESULTS

Based on the votes cast in the survey by the participants, the following results were obtained and showed below in Table 3 and Table 4.

Table 4. The blank survey sheet – metrics

Gender	
Female	34 (68%)
Male	16 (32%)
Age	
Below 20	17 (34%)
20-30	31 (62%)
30-40	1 (2%)
40-50	0 (0%)
Up to 50	1 (2%)
Education	
Basic school	0 (0%)
Mid-school	45 (90%
University	5 (10%)

Source: Author's own work

Table 4. The blank survey sheet – metrics

1. Are you familiar with the concept of Greenwashing?	Yes 30(60%)			No 20(40%)			
2. Where did you come across this concept for the first time?	During lessons 25(50%)	In media 6(12%)	During conversation with friends 2(4%)	On conference, training etc. 0(0%)	In internet 4(8%)	Other 4(8%)	Neither of listed 9(18%)
3. Which of the best in your opinion describes Greenwashing most accurately?	7. Striving for profit maximization - 4 (8%) 8. Creating unfair competition through pseudo-ecological activities – 12 (24%) 9. Running a business inconsistently with the principles of ethics and commercial activities of a pseudo-pro-social and pseudo-ecological nature – 19 (38%) 10. Conducting a business in accordance with the principles of ethics and building long-term relationships with the environment - 7(14%) 11. Company promotion tool - 1(2%) 12. I don't know - 7 (14%)						
4. Are you familiar with one or more of the greenwashing strategies listed? Please write on the scale from 1-5 where: 1-I	1. Hidden goals conflict 2. 1-24(48%);2-5(10%);3-12(24%);4-6(12%);5-3(6%) 3. Lack of evidence 1-17(34%); 2-9(18%);3-14(28%);4-10(5%)						

know very little, 5- I know perfectly)	4. Abstract, unclear statements 1-13(26%);2-7(14%);3-14(28%);4-7(14%);5-9(18%) 5. Inappropriate labels, slogans 1-13(24%);2-7(14%);3-14(28%);4-7(14%);5-9(18%) 6. Graphic elements 1-14(28%);2-5(10%);3-11(22%);4-9(18%);5-11(22%)
5. Are you familiar with one or more of the listed forms of greenwashing? Please write on the scale from 1-5 where: 1-I know very little, 5- I know perfectly)	8. Hidden opportunity costs (compromise) 1-20(40%); 2-11(22%);3-10(20%);4-7(14%);5-2(4%) 9. Lack of evidence in communicated marketing activities 1-15(30%);2-11(22%);3-16(32%);4-5(10%);5-3(6%) 10. Lack of accuracy 1-14; 2-7(14%); 3-18(36%);4-6(12%); 5-5(10%) 11. Lack of translation into real product features 1-13(26%); 2-5(10%);3-11(22%);4-11(22%);5-10(20%) 12. The lesser evil 1-13(26%); 2-6(12%); 3-19(38%); 4-5(10%);5-7(14%) 13. Fraud 1-10(20%); 2-9(18%);3-9(18%); 4-14(28%); 58(16%) 14. False eco labels 1-13(26%); 2-5(10%); 3-12(24%); 4-10(20%); 5-10(20%)
6. Are you familiar with the following types of companies that use greenwashing? Please write on the scale from 1-5 where: 1-I know very little, 5- I know perfectly)	5. Misleading 1-13(26%); 2-11(22%);3-14(28%)-4-10(20%);5-2(4%) 6. Ineffectively communicating their pro-ecological activity 1-15(30%); 2-12(24%);3-14(28%);4-6(12%)-5-3(6%) 7. More communicating their pro-ecological intentions than actually implementing specific postulates 1-14(28%);2-6(12%);3-11(22%);4-10(20%);5-9(18%) 8. Creating a pro-ecological image despite the low value of the actions taken 1-14(28%);2-6(12%);3-11(22%);4-10(20%);5-9(18%) 9. Effectively communicating the effort put into taking care of the environment 1-20(40%); 2-12(24%);3-7(14%);4—6(12%);5-5(10%)
7. Do you pay attention to whether the product you are buying has certificates concerning ethics, respect for human rights and the environment?	1. Never (5-10%) 2. Rarely (12-24%) 3. Sometimes (20-40%) 4. Often (9-18%) 5. Always (4-8%)
8. In your opinion, companies engage in pro-ecological and social activities because	7. This is only part of their promotion (9-18%) 8. There is a fashion for ecology (30-60%) 9. Companies are sensitive to social needs (4-8%) 10. They want to distract from other aspects of the business (2-4%) 11. It's hard to say (5-10%) 12. Other (write what)
9. Have you encountered any of the above-mentioned forms of greenwashing? (if so, please write which one)	“do not know” “All of them” “an attempt to achieve financial benefits” “I did not meet” “enterprise promotion element” “no” “no translation into real product features” “no” “Misleading”

	"lesser evil" "Lesser Evil" "No" "lack" "Lack" "False eco labels" "Laxity" "It does not translate into real features of a given product" "No translation into real product features" "no"
10. Have you come across any of the greenwashing strategies implemented by some companies? (if so, please write which one)	"I do not know" "Conflict of goals" "I did not meet" " False eco labels" "no" "wrong labels" "no" "No" "inappropriate labels" "Graphic Elements" "no" "Lack" "Lack" "There is no evidence" "No evidence, unspoken and abstract statements" "There is no evidence" "Creating a pro-ecological image despite the low value of actually undertaken actions" "yes with lying" "No"
11. Please provide an example of greenwashing that you have encountered	"I do not know" "VW, Palmolive" "Lack" "I haven't met" "eco cosmetics" "I haven't met" "Apple, which no longer adds a charger in the set with the phone, has to be additionally purchased, packed in a new box, etc. and it was justified by the ecology" "advertisement" "misleading" "no" "Volkswagen eco-combustion engine spoofing" "Understated combustion of diesel fuels in Volkswagen vehicles" "Eco-friendly hotel towel" "I haven't met" "lack" "Lack" "Lack" "Vw Dieselgate" "Palmolive" "Żywiec Zdrój"

	"Mistreatment of animals despite the label saying otherwise" "During the advertising of the product, I was assured that the product is very ecological, and after my own experience with this product and information on the web, it turned out to be incorrect" "confusion" "I do not have"		
12. Does your company carry out any of the following activities?	8. Pro-ecological activity (5-10%) 9. Development of employees in the field of ecology and environmental safety in the implemented production processes (4-8%) 10. Activities for environmental protection (5-10%) 11. Engaging in social campaigns related to ecology (4-8%) 12. Cooperation with non-governmental organizations (1-2%) 13. None of the above (11-22%) 14. Not applicable (29-58%)		
14. The size of company	6. Micro: 1-10 employees (1-2%) 7. Small: 10-50 employees (4-8%) 8. Medium: 50-250 employees (2-4%) 9. None of the above (9-18%) 10. Not applicable (33-66%)		
13. The kind of business' activity	15. Industry - production of food products and beverages (5-10%) 16. Manufacture of tobacco products 17. Textiles 18. Manufacture of clothing and fur products (2-4%) 19. Manufacture of office machinery and computers 20. Manufacture of electrical machines and apparatus 21. Manufacture of motor vehicles, trailers and semi-trailers 22. Furniture production 23. Trade and repair (3-6%) 24. Hotels and restaurants (2-4%) 25. Transport, warehouse management and communication (1-2%) 26. Education (7-14%) 27. Other production / what? (2-4%) 28. Not applicable (28-56%)		
14. Do you think that the phenomenon of greenwashing may result from the desire to achieve better results in reporting corporate social responsibility?	YES (46-92%)	NO (4-8%)	
17. Please indicate whether, in your opinion, the above-mentioned factors have an impact on the emergence of the	Factor	YES	NO
	Wish for profit	38-76%	
	Companies' willingness to build their good image	37%-74%	

greenwashing phenomenon in the context of corporate social responsibility reporting.(please mark "X" in the appropriate column)	Marketing inability to adequately communicate environmental and social activities	32-64%	
	Inability to adequately communicate environmental and social activities	4-8%	
	Distraction from business problems and breaking the law	10-20%	
	Inaccurately defined regulations on reporting non-financial data	4-8%	
	No positive patterns on the Polish market	8-16%	
	Willingness to achieve ever higher and easy profit	28-56%	
	Lack of public opposition	8-16%	
	Too little publicity of unfair behavior of companies in the media	16-32%	
	Others	0-0%	

Source: Author's own work

Concerning the survey results presented below, the results can be summarized:

- 60% of respondents knew the term greenwashing.
- Most of them (50%) heard about this phenomenon during their education process (lessons).
- 38% argue that running a business inconsistently with the principles of ethics and commercial activities of a pseudo-pro-social and pseudo-ecological nature is greenwashing.
- Inappriopriate labels or slogans are the most recognizable strategy of greenwashing (26%).
- Lack of translation into real product's features and the false etiquettes, wrong slogans are the most known by participants form of greenwashing (both 20%).
- More communicating their pro-ecological intentions than actually implementing specific postulates is the most known by participants type of company, which use greenwashing
- Polish customers sometimes pay attention to ecological certificates, etiquettes, conformity marks (20%).
- Most of the participants argue that companies use greenwashing because there is a fashion for ecology.
- 92% of participants argue that greenwashing results from the desire to achieve better results in reporting corporate social responsibility by companies.

DISCUSSION

Over the last decade, socially responsible business activity has become increasingly important. Enterprises undertake costly investments, often involving the reconstruction of their organizational culture to meet the expectations of the market, creditors, and customers at all. On the other hand, they often look for shortcuts (in a negative sense). All activities related to greenwashing and pretending to be socially responsible are associated with a negative impact on the health of consumers who want to use truly pro-ecological and pro-health products. Fairly competing companies that offer ecological services and products also suffer from greenwashing. Another negative aspect is raising doubts in customers and weakening confidence in truly organic and pro-ecological products (Jong et. al., 2019; Brouwer, 2016; Hsu, 2011). In conditions where companies and even huge corporations engage in unfair actions, it becomes extremely important to research, expand and educate customers' awareness on topics related to both greenwashing and reporting of corporate social responsibility by producers and services providers. The impact of greenwashing on Corporate Social Responsibility reporting is also becoming extremely important. It is worth looking at various studies conducted in this area. One of the studies connected to awareness of greenwashing especially in the ecolabelling context is "Building Awareness About Environmental Claims of Marketers" (Zhahrin et. al. 2017). In this publication, the problem of greenwashing and the relevance of this problem related to the receipt of false ecological labels by customers was presented. The other interesting paper, connected to greenwashing and customers' behaviors were written by Jong, et. al in 2019. The results of the research in this publication confirmed that greenwashing has a detrimental effect on the image and trust of consumers in pro-ecological products, at the same time indicating that consumers aware of engaging in false pro-ecological activities lose trust in companies that use this type of activity (Jong, et. al. 2019). Other interesting studies have been conducted to greenwashing awareness and indicated that younger consumers have less confidence in the products they buy in the context of ecology. Older people are more likely to fall victim to unfair marketing. However, they become more cautious in choosing organic products when they are warned against unfair behavior by producers. Once again, it has been proven that greenwashing harms trust and pro-ecological attitudes, which may harm the environment and consumer health in the future (Urbański and Haque, 2020). It is worth mentioning the limitations of research, conducted in this paper. The main limitation is, that the presented results are raw data. Perhaps, to carry out statistical analyzes (e.g. factor analysis), it is worth considering selecting a larger research sample. However, obtained data can be used for further researches. The proposals for future research can be undertaken based on the data obtained. Possibilities of using the obtained data:

- cluster analysis of factors influencing the reporting of corporate social responsibility in the context of the greenwashing threat,
- cluster analysis of greenwashing tools, strategies, and methods social awareness in Central Europe/Poland,
- analysis of greenwashing prevention.

CONCLUSION

The topic of greenwashing and the use of unfair pseudo-ecological practices by enterprises is an important issue in social sciences. Marketing and its impact on customers, who are often encouraged to buy goods that are only seemingly environmentally friendly and completely safe for their health affect the way the entire market functions. The results, which were taken from research clearly show that young people are aware of greenwashing phenomenon, but they don't know or are not able to explicitly name the tools, strategies, and methods used by companies unfairly competing on the market. Most of the young people found out about the greenwashing phenomenon during the education process. It should be emphasized how important the role of education is also in shaping consumer awareness. It is necessary to inform and talk about strategies, tools, and types of greenwashing and companies, which use it. The other good practice is to inform/educate customers about different types of etiquettes and labels (also conformity marks) so that they can easily distinguish genuine eco-labeling from falsehood and: manufacturers' pseudo-eco-labels, which can be untrue and unclear.

REFERENCES

Aggarwal, P. Kadyan, A. (2011). Greenwashing: The Darker Side of CSR, *Indian Journal Research*, 4(3), 61-66.

Brouwer, A. (2016). REVEALING GREENWASHING: A CONSUMERS'PERSPECTIVE, International Conferences ITS, ICEduTech and STE 2016, ISBN: 978-989-8533-58-6 © 2016.

Chen, Y.-S., & Chang, C.-H. (2013). Greenwash and green trust: The mediation effects of green consumer confusion and Green Perceived Risk. Journal of Business Ethics, 114, 489–500.

Cho, C. H., & Patten, D. M. (2007). The role of environmental disclosures as tools of legitimacy: A

research note. Accounting Organizations & Society, 32, 639–647. https://doi.org/10.1016/j.aos.2006.09.009.

Clarkson, P. M., Li, Y., Richardson, G. D., & Vasvari, F. P. (2008). Revisiting the relation between environmental performance and environmental disclosure: An empirical analysis. Accounting, Organizations and Society, 33(4), 303–327.

Dangelico, R. M., & Vocalelli, D. (2017). "Green Marketing": An analysis of definitions, strategy steps,

and tools through a systematic review of the literature.

Journal of Cleaner Production, 165, 1263–1279. doi: https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.07.184

Delmas, M. A., & Montes-Sancho, M. J. (2010). Voluntary agreements to improve environmental quality: symbolic and substantive cooperation. Strategic Management Journal, 31, 575–601. https://doi.org/10.1002/smj.826

Du, X. (2015) How the Market Values Greenwashing? Evidence from China. J Bus Ethics 128, 547–574. https://doi.org/10.1007/s10551-014-2122-y

Furlow, N. E. (2010). Greenwashing in the new millennium. The Journal of Applied Business and Economics, 10(6), 22.

Griese, K. Werner, K. Hogg, J. (2017). Avoiding Greenwashing in Event Marketing: An Exploration of Concepts, Literature and Methods, Journal of Management and Sustainability, 7 (4), 1-16.

Guo, R., Zhang, W., Wang, T., Li, C. B., & Tao, L. (2018). Timely or considered? Brand trust repair

strategies and mechanism after greenwashing in China-from a legitimacy perspective. Industrial Marketing Management, 72, 127–137. https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2018.04.001.

Horiuchi, R. Schuchard, R. (2009). Understanding and preventing greenwash: a business guide report, Futerra sustainability communications.

Hsu, T. (2011). Skepticism grows over products touted as eco-friendly. Los Angeles Times. http://articles.latimes.com/2011/may/21/business/la-fi-greenwash-20110521

Jakubczak, A. (2018). Strategie greenwashing w wybranych sieciach handlowych w Polsce, *Polityki Europejskie, Finanse i Marketing*, 20(69), 72-82.

Jong, M. D. T., Huluba, G. and Beldad, A. D. (2020) 'Different Shades of Greenwashing: Consumers' Reactions to Environmental Lies, Half-Lies, and Organizations Taking Credit for Following Legal Obligations', *Journal of Business and Technical Communication*, 34(1), pp. 38–76. doi: 10.1177/1050651919874105.

Leonidou, C. N., & Skarmeas, D. (2015). Gray shades of green: Causes and consequences of green skepticism. Journal of Business Ethics, 144, 401–415. https://doi.org/10.1007/s10551-015-2829-4.

Lightfoot, S., & Burchell, J. (2004). Green hope or greenwash? The actions of the European Union at the World Summit on sustainable development. Global Environmental Change, 14, 337–344. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2004.07.002.

Majláth, M. (2016). How Does Greenwashing Effect the Firm, the Industry and the Society- the Case of the VW Emission Scandal, FIKUSZ '16 Symposium for Young Researchers, 111-126.

Orzeł, B. (2020) Non-financial Value Creation Due to Non-financial Data Reporting Quality, Scientific Papers of Silesian University of Technology – Organization and Management Series, Silesian University of Technology Publishing House, 148(2020), 605-617, ISSN: 1641-3466.

Orzeł, B., Wolniak, R. (2019). Overview of greenwashing methods and tools used in polish and world enterprises. Scientific Papers of Silesian University of Technology. Silesian University of Technology Publishing House, Organization and Management Series. 2019. 211-219. 10.29119/1641-3466.2019.138.16.

Parguel, B., Benoît-Moreau, F. & Larceneux, F. How Sustainability Ratings Might Deter 'Greenwashing': A Closer Look at Ethical Corporate Communication. J Bus Ethics 102, 15 (2011). https://doi.org/10.1007/s10551-011-0901-2.

Pizzetti, M., Gatti, L., & Seele, P. (2019). Firms Talk, suppliers walk: Analyzing the locus of greenwash-ing in the blame game and introducing 'vicarious greenwashing'. Journal of Business Ethics. doi: https://doi.org/10.1007/s10551-019-04406-2.

Shahrin, R&Q, Farzana & Jamil, Rossilah & Mahadi, Nomahaza & Mohammad, Jihad & Salam, Zarina & Hussin, Nazimah. (2017). Green "Eco-Label" or "Greenwashing"? Building Awareness About Environmental Claims of Marketers. Advanced Science Letters. 23. 3205-3208. 10.1166/asl.2017.7713.

Urbański, M. & Haque, A. (2020). Are You Environmentally Conscious Enough to Differentiate between Greenwashed and Sustainable Items? A Global Consumers Perspective. Sustainability. 12. 1786. 10.3390/su12051786.

Wolniak, R. (2016). Relationships Between Corporate Social Responsibility Reporting And The Concept of Greenwashing, Scientific Papers of Silesian University of Technology – Organization and Management Series, Silesian University of Technology Publishing House, 87, 443-453

Vollero, A., Palazzo, M., Elving, W.J.L. (2016). Avoiding the greenwashing trap: between CSR communication and stakeholder engagement, International Journal Innovation and Sustainable Development, 10(2), 120-140.

Yang, Z., Nguyen, T. T. H., Nguyen, H. N., Nguyen, T. T. N. and Cao, T. T. (2020) "Greenwashing behaviours: causes, taxonomy and consequences based on a systematic literature review", Journal of Business Economics and Management, 21(5), pp. 1486-1507. doi: 10.3846/jbem.2020.13225.

THE CHALLENGE OF INNOVATION AND THE NATURE OF JOBS UNDER THE PANDEMIC-19

Luís Felipe Maldaner
Ph. D. in Latin America Studies. Professor at Business School of Unisinos University, São Leopoldo – Brazil
Flávia Siqueira Fiorin
Master Business Administration at Poitiers University, France. Senior Executive at Tecnopuc Tech Park. PUC University – Porto Alegre – Brazil
Daniela Carolina Eckert
Master Business Administration at Poitiers University, France. Senior Manager at Tecnopuc Tech Park, PUC University – Porto Alegre – Brazil

Abstract

This article aims to discuss the impact of technological advances on the nature of work in Brazil, under three main aspects: a) the context of innovation processes; b) the introduction of industry 4.0 concept; c) the Covid-19 pandemic. Technological changes, both in the innovation process in the company, and in the advent of industry 4.0, were, to a certain extent, hastened by the emergence of the Covid-19 pandemic. In this sense, the analysis carried out by this study was based on data provided in surveys carried out by IBGE (Brazilian Institute of Geography and Statistics) and by IPEA (Institute of Applied Research). The findings of this research show two main aspects: a) workers in certain areas need to improve new skills, especially with regard to cognitive flexibility and emotional intelligence to support work in this new era of digitalization associated with remote work caused by the pandemic; b) companies will have to rethink their infrastructure and invest in new digital technologies to remain competitive and be able to operate with a portion of their employees working in the home office productively. In addition, they will have the flexibility to manage people in these conditions and obtain the best results from them**.**

1 – Introduction

The World Economic Forum released a Report "The Future of Jobs (2018)" saying that innovation and technology that is coming with the 4th Industrial Revolution will promote several changes jobs, not only in its nature, but also in the format of it.

Considering this trend, it is necessary to think about the labor force. It is important to mention that there are a broadly literature on that subject. Also, it is possible to find some scholars who are predicting a big loss of jobs in the near future. For example, at the WEF Report (2018), the acceleration of adoption of technology will be very spread, as 85% of respondents on its survey will adopt new technology by 2022.

Even though we are experiencing a reality based in VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity and Ambiguity) dynamics, where it is impossible to predict what is coming next, it is well known that areas of innovation carry a good connection with the technologies and businesses of the future. This proximity is not only in terms of technology, but also in characteristics linked to the development of soft skills, which are appointed as fundamental to

jobs of the future. Technology parks of developing countries can be mentioned as examples of structures that harmoniously mix RD&I and creativity structures, that has been building a favorable environment for the development of soft and technical skills.

From this perspective a question comes out: How people will be prepared for this future? Exploring the relations of work in areas of innovation could bring insights for preparing future careers? Taking in mind that in the coming years the young generation will arrive to the labor market. Thus, the main challenge will be in terms of formal education and soft skills development. This bring a discussion regarding the role of the University which are the main institution that is working on that.

The proposition of this article is to show that there are at least two important aspects to consider when discussing the labor force in developing economies, taking the future jobs, notably in Brazil: one is the nature of jobs, associated with Industry 4.0 technologies. This aspect is related to the changes of jobs. In other words, jobs move from one place to another. The other is the very basic entry experience in the labor market, concerning digital skills in order to work with new technologies and a new model of job relation, based on complex thinking where creativity, collaboration, and critical thinking are required.

Additionally, from 2020, the pandemic of Covid-19 has changed a lot the nature of jobs. Many companies send their workers at home to maintain a social distance to prevent the infection of the virus. This is an aspect that must be considered because many workers are at home office due to maintain a social distance. IBGE (Brazilian Institute of Geography and Statistics) that provide a large research regarding Brazilian workers home office. In the beginning of this study, Covid-19 was not there Thus it is an aspect that must be included in this study.

2 – Literature Review

2.1 – Innovation

Even if an organization has an entrepreneurial culture based on innovation, this may not guarantee business sustainability. Many companies with that characteristic collapse before technological breakthrough changes and market structures, when they do not align properly the innovation possibilities with internal competencies of the organization (CHRISTENSEN, 2001).

Innovations that are distant in scope of organizational core business are more likely to have difficulty in management, because their previous experiences do not apply to the challenges and potential risks that arise (CHESBROUGH and ROSENBLOOM, 2002).

Schumpeter (1942) describe innovation as a process that brings a new product or service to the market. At the same time, innovation is a cumulative process, because it can be radical or disruptive (CHRISTENSEN, 1997) and incremental. Even when disruptive innovation occurs, it can be caused by a cumulative and collaborative process, especially in current times where all information is available to everyone through internet.

2.2 – 4th Industrial Revolution

After the three main waves of industrial revolution, the fourth Industrial revolution can be described as:

"the advent of "cyber-physical systems" involving entirely new capabilities for people and machines. While these capabilities are reliant on the technologies and infrastructure of the Third Industrial Revolution, the Fourth Industrial Revolution represents entirely new ways in which technology becomes embedded within societies and even our human bodies.[1]"

Together with these broad definitions, the ideas of open innovation, ecosystems of innovation & entrepreneurship, such as STPs and Incubators can help training and preparing people in order to be ready for the future jobs. Another significant development started in the beginning of the 21st century, which is the democratization of technologies that reduced entry barriers for companies: robotics, 3D printing, big data, artificial intelligence, virtual reality, the blockchain, among others, enabled people to develop concepts that not long ago were only in the realm of capability of large corporations or governments.

Görmüs (2019) discuss in his article the possible effect of Industry 4.0 on employment and the future of work. "In the result of the literature review, it is concluded that with Industry 4.0, there will be an increase in demand for human resources that hold new qualifications and skillsets, however, it will bring with increases in the gig economy with precarious, the lack of bargaining power and legal protection, in non-standard working forms and in unemployment and underemployment risks (Görmüs, 2019, p. 311)".

In its article, Görmüs (2019), mentioned, citing Kergroach (2017: 8) that new jobs with higher skills created by Industry 4.0 will require new qualifications and new skillsets. In this sense, self-organization, management, teamwork, or communication skills are more likely to increase importance, as it is possible to see on Figure 1.

Figure 1 - Expected increase or decrease in occupations and industries.

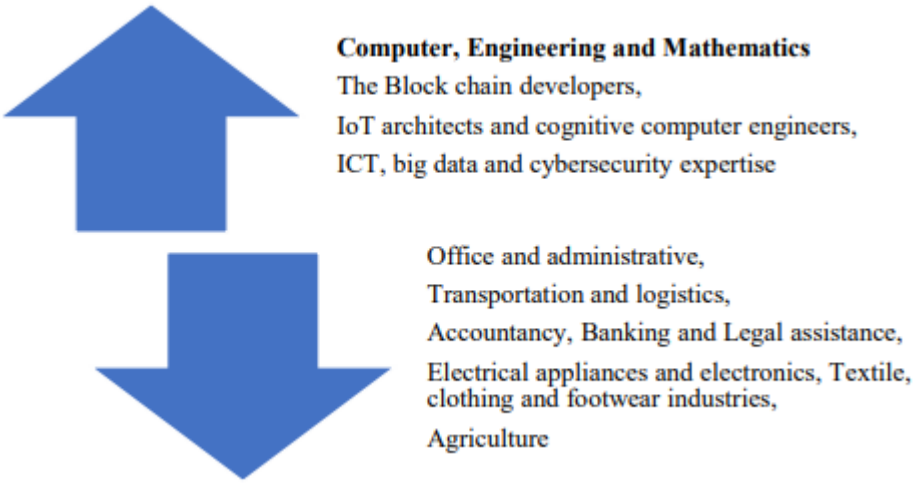

Source: Balliester and Elsheikhi, (2018), apud Görmüs, 2019.

However, for most of the industrialized period in the 20th, internal R&D was a strategic asset and an almost insurmountable barrier to entry for smaller companies. Large corporations were able to do research internally, in a closed system, and then take advantage of IP rights and first mover advantages.

[1] https://www.weforum.org/agenda/2016/01/what-is-the-fourth-industrial-revolution/

2.3 – Nature of jobs

There is a conviction that the jobs of the future will change. According to the WEF Report 2018, "nearly 50% of companies expect that automation will lead to some reduction in their full-time workforce by 2022, based on the job profiles of their employee base today". Automation will move jobs especially from production sector of factories. Even in the administration department of companies, changes will happen, also. IT is already there, but Artificial Intelligence is also arriving and working on repetitive tasks.

According to Bernard Marr (2019), the 4th industrial revolution is fueled by technological innovations such as big data, virtual reality, blockchains, and more. This means that people will need to know at least a minimal level of technology. At the most basic level, as for example, inside the production sector of factories, employees in most roles will be required to access data and determine how to act on it. This requires some technical and soft skills. On a more fundamental level, everyone needs to be able to understand the potential impact of new technologies on their industry, business, and job.

Olsen and Krol (2019: II) describe in their perspective paper that "automation will lead some occupations to become obsolete and new ones to be created, but more generally a more complex division of labor between humans and machines would exist". This was a finding taking a analysis on a dataset on occupational risk to the Bay Area, they "find that 36 percent of workers are in the high-risk category of automation and 45 percent in the low-risk category, with just 19 percent in the middle-risk category".

This context pressure future workers to develop technical skills but also soft skills related to complex thinking, since the linear thinking will be increasingly automated by new technologies. Frey & Osborne (2017) examined the risk of computerization on US labor market. And they found, based on their analysis of 702 occupation, that 47 percent of total US employment is at risk.

In other way of thinking Cosmin-Alexandru, George-Sorin &Paul (2015, p.486), discuss that "it has long been assumed that technological progress is one of the surest ways to ensure to improve the overall wellbeing of societies, however recent trends seem to disprove this theory. If this is indeed the case then the way the future of technological progress unfolds will have a big impact on the way people live and work, which makes further research in the possible outcomes the more relevant".

2.4 – Professional Profile

Considering the association of technical skills and complex thinking approach It is possible to describe some skills and abilities that people will need in order to supply the new demand bringing from the jobs of the future, such as:

- Specific and technical knowledge and second and third languages, English and Spanish, for example.
- Socio-environmental skills.
- Live and learn from other cultures.
- Collaborative spirit for continuous improvement.
- Team work.
- Ability to learn from others.

- Professional and personal ethics.
- Analysis and trouble solving capabilities.
- Sense of urgency.

It is well known that it is very hard for a single man or woman can be prepared in high standard in all these skills. However, it is necessary that the newcomers to the labor market, especially the young generation, must work and study hard in order to reach that level.

This findings from author´s observation at companies that are resident in Tecnosinos Tech Park, located in São Leopoldo, Rio Grande do Sul State, South of Brazil. Some of those mentioned above skills are in accordance with Fossen & Sorgner (2019) findings as it is possible to see on figure 2.

Figure 2 - Computerization Bottlenecks and Corresponding Variables from O*Net

Computerization bottleneck	O*Net variable	O*Net description
Perception and manipulation	Finger dexterity	The ability to make precisely coordinated movements of the fingers of one or both hands to grasp, manipulate, or assemble very small objects.
	Manual dexterity	The ability to quickly move your hand, your hand together with your arm, or your two hands to grasp, manipulate, or assemble objects.
	Cramped work space, awkward positions	How often does this job require working in cramped work spaces that requires getting into awkward positions?
Creative intelligence	Originality	The ability to come up with unusual or clever ideas about a given topic or situation, or to develop creative ways to solve a problem.
Social intelligence	Social perceptiveness	Being aware of others' reactions and understanding why they react as they do.
	Negotiation	Bringing others together and trying to reconcile differences.
	Persuasion	Persuading others to change their minds or behavior.
	Assisting and caring for others	Providing personal assistance, medical attention, emotional support, or other personal care to others such as coworkers, customers, or patients.

Note. This table was adopted from [Frey, Osborne, 2017]. These authors also include a variable "fine arts" as part of the bottleneck "creative intelligence". We do not use this variable in our analysis because it is coded as "irrelevant" for more than half of the occupations in O*Net.

Source: compiled by the authors..

Source: Fossen & Sorgner, (2019), p. 13

They argument that there is two says to analyze the phenomena of computerization on jobs. In one hand there is a "destructive effects of digitalization substitute human labor, while transformative effects of digitalization complement it (FOSSEN & SORGNER, 2019, p. 10).

The World Economic Forum provide a similar approach describing the 10 top skills that will be needed by the workers in 2020, comparing 2015, as Figure 3 shows. Only 2 skills are new in 2020 list: Emotional Intelligence and Cognitive Flexibility. Service Orientation and Active Listening was excluded. The main reason is that the era of digitalization will request from the workers, a high level of cognitive flexibility and emotional intelligence to deal of the new aspect and the new environmental that will change on their jobs.

Figure 3 – Ten top skills

in 2020	in 2015
1. Complex Problem Solving	1. Complex Problem Solving
2. Critical Thinking	2. Coordinating with Others
3. Creativity	3. People Management
4. People Management	4. Critical Thinking
5. Coordinating with Others	5. Negotiation
6. Emotional Intelligence	6. Quality Control
7. Judgment and Decision Making	7. Service Orientation
8. Service Orientation	8. Judgment and Decision Making
9. Negotiation	9. Active Listening
10. Cognitive Flexibility	10. Creativity

Source: World Economic Forum, 2018.

O'Donnellan add some new skills such as Entrepreneurship and innovation as high Cognitive and maintain Service Orientation as Social and Emotional Skills. Also, this author adds Leadership as an important social skill. He classified differently Leadership and Managing Others what in some sense is almost the same.

Figure 4 – Skills needed for the

Source: O'Donnellan (2019). Available: https://www.intuition.com/trends-2019-the-future-of-work-and-the-shape-of-future-skills/

According to Bernardez (2017, p.8), the transition from the old paradigm to a new way of work is needed, taking in mind that "work collaboration, business transactions, and human interaction to a virtual, mobile, and global environment will require new models and

frameworks for effective performance, especially because workers will need to be able to deal with highly flexible, fast-changing (and changeable), customer-centered interfaces tailored to a wide variety of demands and users".

3 – Method

The pandemic in Brazil has increased in number of infected and, what is worse, in the number of deaths, reaching in March 2021 more than 280 thousand deaths from the Covid-19 infection. During this period, it has been very difficult to obtain feedback on surveys that are directed to companies, because many people, especially in the administrative area, are working in the home office, which makes it difficult to be responsive to the objective of obtaining data.

According to Gil (2008), the observational method is one of the most used in the social sciences and has some interesting aspects, since it allows a very expressive degree of precision in the social sciences. According to Prodanov and Freitas (2013), descriptive research, in its simplest form, is related to exploratory research, in the sense that they seek a new view of the problem. According to Gil (2008), the documentary research is based on materials that have not yet received an analytical treatment or that can be reworked according to the objectives of the research now carried out.

Thus, this study searched for data in secondary sources, such as documents published by IBGE (Brazilian Institute of Geography and Statistics) and by IPEA (Institute of Applied Economic Research). The reports published by these two Institutes are the most current and provide data based on extensive field research and were produced by highly qualified professionals in obtaining economic and social data. Both, therefore, are of recognized quality.

4 – Results and discussions

The IBGE concluded the PNAD, (National Household Sample Survey) at the end of 2020, where varied data were collected regarding the Brazilian population. For the present study, data related to work and the profile of workers will be considered.

Brazil has 210 million inhabitants. Table 1 shows data on employed persons at the end of 2020, which totaled 84.661 million at the end of 2020. Of these, 94.8% did not have time off work, which corresponds to 80.229 million. In addition, the table shows that 7.330 million people started to work remotely, that is, in the home office, which promoted a substantial change in the skills needed to perform their duties. This number represent 9,1% of occupied people. In some sense, number shows that a major part of occupied people is going to their local of work, working as a normal period of job.

At the same time, it is possible to mention that various types of work do not allow remote work, either due to the lack of technological conditions for this, or because the type of work requires activity with industrial equipment, for example. It is still possible to mention that, to a certain extent, workers are not prepared to perform their duties remotely, which requires a new professional profile, with differentiated capacity and skill, in the same way as with the demands arising from the implementation of technologies. of Industry 4.0.

PNAD also points out that the profile of professionals at work "continues predominantly composed of persons employed in the formal sector, with complete college education, female, white colored and aged between 30 and 39 years (IPEA, 2021, p. 1)".

Tabel 1 – People occupied in Brazil. (Millions of people and %)

(Em milhões de pessoas e em %)

Grupos	Número de pessoas em maio	Número de pessoas em junho	Número de pessoas em julho	Número de pessoas em agosto	Número de pessoas em setembro	Número de pessoas em outubro	Número de pessoas em novembro	Percentual em novembro
Pessoas ocupadas	84,404	83,449	81,484	82,141	82,934	84,134	84,661	
Pessoas ocupadas não afastadas	65,441	68,693	71,746	75,454	77,564	79,447	80,229	94,8
Pessoas ocupadas exercendo atividade de maneira remota	8,709	8,694	8,403	8,376	8,073	7,596	7,330	9,1
Pessoas afastadas	18,964	14,756	9,737	6,687	5,370	4,687	4,432	5,2
Pessoas afastadas devido ao distanciamento social	15,725	11,814	6,784	4,145	3,003	2,341	2,087	47,1
Pessoas afastadas por outras razões	3,238	2,942	2,953	2,542	2,368	2,346	2,345	52,9

Fonte: PNAD Covid-19.
Elaboração: Grupo de Conjuntura da Dimac/Ipea.

Source: IPEA, 2020, p. 2

From the perspective of workers receiving wages, Table 2 presents the data separated by sector of activity. It appears that in November 2020, the service sector received the largest share of the wage bill of people in face-to-face activity, 30% of the total. People in remote activity received 17.4% of the total. It can be seen in the case of remote activity that the percentage was reduced in May, when it represented 23% to 17.4% in November.

In particular, the most accurate analysis of this substantial reduction in remote activity is that there was, during the period, an improvement in the contagion indicators of Covid-19 among the Brazilian population, as well as a reduction in the number of deaths. These Covid-19 indicators led companies to a certain reduction in their workers in remote activity, returning them to activity in the company itself.

Additionally, it is important to note that agriculture, as a predominant activity for the formation of the Brazilian GDP, is not very representative in the distribution of income, with only 4.8% of the wage mass of employed persons. It is possible to mention that the agricultural activity has improved technologically in Brazil, with a great increase in productivity, and with a reduction in workers who have a more prepared profile to meet technological demands.

Tabel 2 – Percentage of the mass of income actually received by people - by sector of activity and in remote work (In%).

Categorias \ Meses	Maio	Junho	Julho	Agosto	Setembro	Outubro	Novembro
Agricultura	4,9	5	5	4,8	4,8	4,8	4,8
Indústria	12,3	12,6	13,2	13,9	14,2	14,7	14,7
Comércio	8,7	8,8	9,3	10,1	10,4	10,7	10,7
Serviços	24,8	25,1	26,7	27,6	28,3	29,5	30
Setor Público	17,2	16,8	16,3	15,8	15,9	16	16,4
Outros	9,2	9,2	8,1	7,3	6,8	6	6,2
Teletrabalho	23	22,6	21,4	20,5	19,8	18,3	17,4

Fonte: PNAD Covid-19.
Elaboração: Grupo de Conjuntura da Dimac/Ipea.
Obs.: Os dados da tabela refletem o resultado de rendimento e o fluxo de pessoas, ou seja, com a redução de pessoas em trabalho remoto, espera-se uma queda na massa de rendimentos gerada pela categoria.

Source: IPEA, 2020, p. 4

Another important point of view in the analysis that can be made on the PNAD data, is related to the dynamism of the regions, presenting a great disparity in the development between the Brazilian states and regions. Figure 5 shows the percentage of the wage bill generated by workers in remote activity. Thus, it can be noted that the State of São Paulo has a rate of 22.4%, and the States of Paraná and Rio Grande do Sul, which are part of the Southern region of Brazil, have rates of 14.62% and 14 , 32% respectively.

This data shows that also in these states the technological development is greater compared to other regions, which also denotes the technological imbalance and that the regional inequalities are quite accentuated. It is important to highlight that Minas Gerais, with 13.3%, also has a good index. Three states in the Northeast have indexes close to those in the southern region: Bahia, with 14.12%, Piauí with 14.46% and Ceará with 13% stand out in this region. The North and Midwest regions have the lowest indicators.

Figure 5 - Percentage of the mass of income actually received, received by employed persons and does not depart from exercising their activities remotely, by UF (In %)

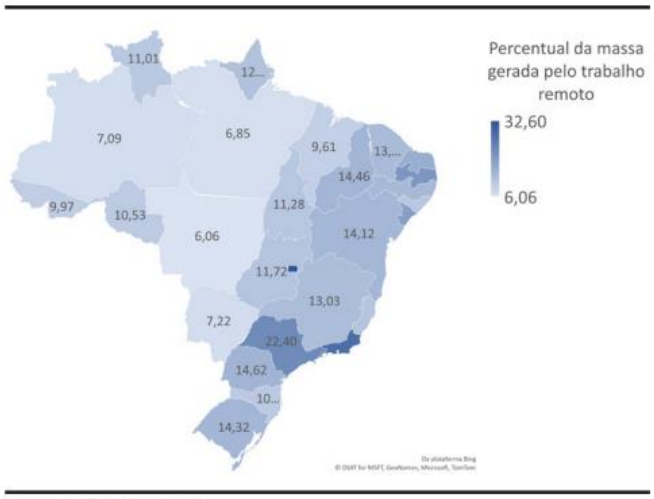

Fonte: PNAD Covid-19.
Elaboração dos autores.

Source: IPEA, 2020, p. 4.

The last point to be highlighted in this study, concerns the education profile of workers in remote activity. Only with the observation of Figure 6 is it possible to observe that the profile of the worker in the home office presents mostly levels of education with higher education, around 70%, followed by the profile of high school education, around 28%.

Figure 6 - Distribution of people in work remotely effectively versus potential telework, by schooling (In %).

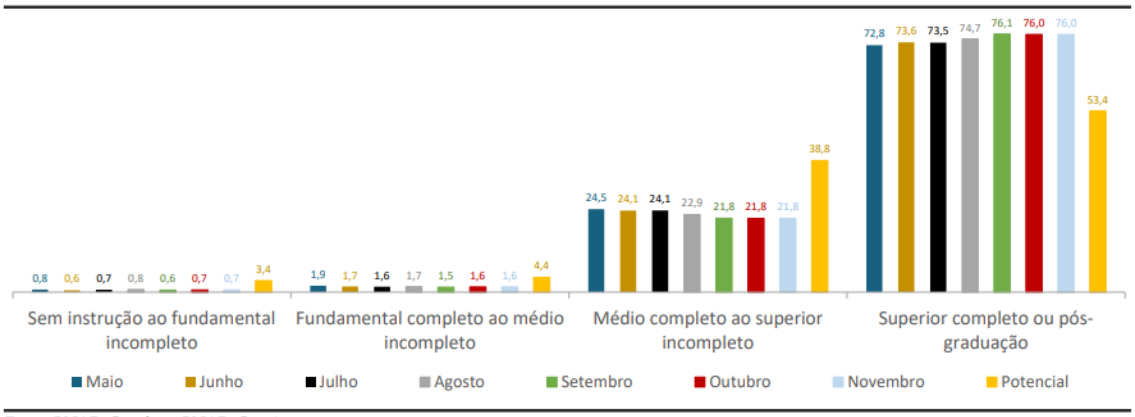

Fonte: PNAD Covid-19; PNAD Contínua.
Elaboração: Grupo de Conjuntura da Dimac/Ipea.

Source: IPEA, 2020, p. 8

A very low percentage of workers with a basic education profile are in the home office. This aspect presented by the research is also in line with the literature that mentions the need to adapt and prepare people for work, bearing in mind the technological advances brought by computerization, especially those arising from Industry 4.0 (OLSEN & KROLL, 2019; FOSSEN & SORGNER, 2019; BERNARDEZ, 2017).

5 – Final Remarks

Taking the outcomes from the literature review there is a big change in jobs caused by the advent of new technology, especially those coming from the Industry 4.0. Additionally, it is important to mention that the entrepreneurs, that were interviewed in this study, are saying that they need a new kind of worker, that are very familiar with those new technology but also has critical thinking and problem-solving skills. They claim that the University is not preparing students adequately to the jobs they have, mainly in jobs inside companies that are in IT industry.

In addition, it is important to mention that technological advances were already promoting changes in the characteristics of work and in the profile of workers to exercise their functions. This technological basis was also already changing the shape of the internal process, requiring more integration between the teams and, consequently, more teamwork, requiring, in turn, a change in the professional's behavioral profile. In this case, socio-environmental skills were increasingly being put into practice.

With the emergence of the Covid-19 pandemic, this process of technological change accelerated within companies, since around forty percent of workers in activities, previously developed in offices, moved to the home office, which required skills for professionals. The

demand for remote work is greater from the point of view that there is no co-worker beside to solve doubts, or even to interact with new ideas. Virtual meetings are not always productive like face-to-face meetings and so on.

Other limitations of this study is that at the same time technology is bringing a new wave in terms of jobs, it is also bringing a lack of social skills to the young generation. They are using too much social media, and too less talking face to face with others. Thus, they are not developing social skills, such as team working, leadership and the capacity to understand other cultures.

References

BERNARDEZ, M. (2017). The future of jobs and the jobs of the future: a decade of e-performance. International Society for Performance Improvement. Published online in Wiley Online Library (wileyonlinelibrary.com).

CHESBROUGH, H.; ROSENBLOOM, R. S. (2002) The role of the business model in capturing value from innovation: evidence from Xerox Corporation's technology spin-off companies. Industrial and corporate change, v. 11, n. 3, p. 529-555.

CHRISTENSEN, C. M. (1997). The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail. Boston: Harvard Business School Press.

CHRISTENSEN, C. M. (2001). O Dilema da Inovação. MakronBooks.São Paulo.

COSMIN-ALEXANDRU, S., GEORGE-SORIN, T. & PAUL, M. (2015). The Potential Impact of Technological Development on Future Jobs. Annals of the „Constantin Brâncuşi" University of Târgu Jiu, Economy Series. Special Issue ECO-TREND (2015), p. 484 - 487.

FOSSEN, F. & SORGNER, A. (2019). Mapping the Future of Occupations: Transformative and Destructive Effects of New Digital Technologies on Jobs. Foresight and STI Governance. Vol. 13, No. 2, p. 10-18.

FREY, C. B. & OSBORNE, M. A. (2017). The Future of Employment: How susceptible are jobs to Computerization? Elsevier publisher. Technological Forecasting and Social Change Volume 114, January, Pages 254-280

GIL, A. C. (2008). Métodos e técnicas de pesquisa social. 6. ed. São Paulo: Atlas.

GÖRMÜS, A. (2019). Future of work with the Industry 4.0. International congress on social sciences (INCSOS 2019). Proceedings book. Edition: 1, Chapter: 32, Publisher: Sageya Yayincilik.

IBGE – INSTITUTO BRASILEIRO DE GEOGRAFIA E ESTATÍSTICA. (2020). Pesquisa Nacional de Amostra de Domicílios, 2020. Covid-19. Available on internet: https://cidades.ibge.gov.br/brasil/pesquisa/10094/0.

IPEA – INSTITUTO DE PESQUISAS APLICADAS. (2021) Carta de Conjuntura número 50. Nota de Conjuntura 8. 1º. Trimestre. Available: https://www.ipea.gov.br/portal/index.php?searchword=trabalho+em+home+office&ord

MARR, B. (2019). Ten skills You Need for the Future of Work. Available on internet: https://www.forbes.com.

O'DONNELLAN, R. (2019). **Trends 2019: The Future of Work and the Shape of Future Skills** (2019). Available: https://www.intuition.com/trends-2019-the-future-of-work-and-the-shape-of-future-skills/. Accessed in March, 10, 2021.

OLSEN, A. K. & KROLL, C. (2019). The Future of Jobs – Perspective paper. Horizon. Association of Bay Area Governments and Metropolitan Transportation Commission.

PRODANOV, C. C. & FREITAS, E. C. (2013). Metodologia do Trabalho Científico. Métodos e Técnicas da Pesquisa e do Trabalho Acadêmico. 2ª. Ed. Ebook. Editora Feevale. Novo Hamburgo-RS.

SCHUMPETER, J. A. (1942), Capitalism, Socialism and Democracy. Harper Perennial Ed. New York. Published in 2008.

WORLD ECONOMIC FORUM (2018). The Future of Jobs Report.

AN EVALUATION ON EVIDENCE IN TAX JURISDICTION LAW

Asst. Prof. Dr. Orçun AVCI
Aksaray University

Abstract

As a requirement of being a state of law, there are various ways to resolve disputes between the state and individuals. These ways are the resolution of the disputes at the administrative stage and their resolution by the judicial bodies. In the jurisdiction law, where disputes arising from tax transactions between taxpayers and the tax administration are resolved, the evidence has a very significant function in proving the event subject to the dispute. Several serious obligations have been imposed on the taxpayers and the administration has also been given powers to monitor and determine them. However, the taxpayer may not have much evidence like the defendant's tax office in the tax jurisdiction. It is disadvantageous for the taxpayer who is the plaintiff in the proving of the event subject to dispute, because most of the evidence that is used during the jurisdiction is the result of auditing methods such as tax inspection, search, and information gathering before the tax administration. However, this is crucial as taxpayers can be protected through evidence. In the context of tax law, it is also important that the evidence is not obtained through illegal and procedural means, especially when it is considered that the assessments made on the basis of the evidence obtained by the tax administration and are not respected by the judiciary illegally. Considering all these together, the function of the evidence is undeniable. In this context, the aim of the study is to reveal the consequences of the evidence in terms of taxpayer and administration in tax law.

Keywords: Tax Jurisdiction Law, Evidence, Collection of Evidence.

1. INTRODUCTION

The fact that taxation is based on the principle of declaration as a rule requires the taxpayers to be conscious and sensitive in terms of the success of the implementation. However, it may also happen that taxpayers do not fulfill their obligations in accordance with the law. In this case, the subject of the dispute can be taken to the jurisdiction. If these disagreements are turned into a disputed event and brought to the judiciary through litigation, how to prove the truth about the incident is as important as revealing the incident. Evidence is among the necessary arguments to prove the events that cause the dispute. Evidence, which means a proof, is a concept that particularly concerns the judicial process in tax law, as in other branches of law. Indeed, in the tax lawsuit where the claims and defenses of the parties are heard, the parties try to collect all the necessary evidence to conclude the case in their favor.

While Article 73 of the Constitution, which regulates the principle of legality of taxes, protects individuals against the state legally, Article 36 guarantees the rights of individuals to seek justice and to a fair trial. In this context, the burden of proof of events that can be proven on the basis of evidence is important for both the taxpayer and the tax administration. In order for the claims to have legal consequences, they must be proven by the claimant. In this

context, the aim of the study is to make a situation assessment on the evidence in tax jurisdiction law. For this, first of all, the concept of evidence and its properties will be discussed. Secondly, the types of evidence in tax jurisdiction law will be evaluated. This evaluation will be from the perspective of the taxpayer, the tax administration, and the court. Finally, the issue of collecting evidence in tax jurisdiction law will be discussed.

2. THE CONCEPT OF EVIDENCE IN GENERAL AND ITS PROPERTIES

Evidence that literally means guiding (Karakoç, 2018: 32) is expressed in the dictionary of the Turkish Language Association as *"the trace, sign that can lead people to the truth they are looking for"* (TDK, 2021). According to the legal theory, evidence is defined as *"the tool used to prove contentious matters that may affect the solution of the case"* (Öncel et al., 2014: 199). In terms of tax law, evidence is the material, intangible documents, and tools that are put forward by the obliged party and the administration in order to prove the allegations made about the tax and the material events and legal situations that are assumed to have occurred (Tank, 2016: 15). In this sense, legal books, documents, appraisal made by appreciation commissions, declarations of commencement, declarations, handbooks, examination reports, bank records, tax intelligence archives, court decisions, invoices, title deeds are among the main evidence used in tax jurisdiction law. In order to be accepted as evidence in tax proceedings, the aforementioned instruments must comply with legal criteria or being based on presumptions accepted by doctrine and jurisprudence (Saraç, 2005).

In order to reach the material fact, the judge has to resolve both the material event and the legal problem related to the dispute in the past by means of evidence. Since the formation of the opinion freely is sought in order to reach the material fact in question, everything that is true to the judge can constitute evidence as a rule. However, the fact that something is a means of evidence and that this means constitute the basis for a verdict is not the same. In this sense, there is no limitless freedom in terms of the characteristics of the evidence. Therefore, in order for something to be evaluated as evidence, that is, to constitute the basis for the verdict, it must contain some features (Çelen, 2019: 5).

Evidence must be a reality in the first place. What we mean by reality is that the evidence can be defined concretely, can be learned and perceived by human senses. For example, in the dispute regarding a real estate in the nature of a workplace, which is the subject of the property tax, the title deed document showing the registration is evidence. In this sense, it is beyond dispute that statements and documents can constitute evidence. Presumptions are also accepted as evidence. The fact that the presumptions represent an event other than the event subject to the dispute only prevents them from being evaluated in the same way. Therefore, this feature does not prevent them from forming evidence (Karakoç, 2018: 35-36). In the tax jurisdiction law, oaths are not accepted as evidence due to the rationality required in the evidence (Alkan Görkem, 2013: 385). In addition, what will be used as evidence must represent the material event in question. If the dispute has nothing to do with the event, the evidentiary value of that thing cannot be mentioned. The first condition for the evidence to be representative is that the evidence is sound, that is, reliable (Yenisey and Nuhoğlu, 2015: 506). Another condition that will ensure that the evidence represents the material event that is not impossible to obtain the evidence. For instance, if an important

document required to prove the incident in dispute is located in a country that does not have the principle of reciprocity, it will not be possible to benefit from this evidence, so the representative nature of the evidence cannot be mentioned (Karakoç, 2018: 37).

The prohibition of unlawful evidence found in all constitutional texts as a general acceptance in modern legal science is also present in the 1982 Constitution. Parallel to the provision in the Constitution, in the 2nd paragraph of Article 189 of the Code of Civil Procedure numbered 6100, it has been regulated that *"the evidence obtained illegally cannot be taken into account by the court in the proof of a case"*. As an example of the reflection of this feature on the tax jurisdiction law, it can be shown that there should not be an illegal situation in taking the search decision and obtaining evidence during the search (Taşdelen, 2003: 185). Another feature is that the evidence is common. The aim that is targeted to be reached by the collective evidence is the need to present the evidence and discuss it in terms of all parties. In other words, it is the possibility of refuting the evidence by the parties and allowing the parties to express their opinions about the evidence. The fact that the evidence presented is known by the court is called the principle of the commonality of the evidence (Bayraktar, 2011: 38). In this context, it is not sufficient that the evidence is known and evaluated only by the judge. In addition, the evidence must be known by the parties to the dispute.

3. TYPES OF EVIDENCE IN TAX JURISDICTION LAW

The tax administration's determination of whether the taxpayers have fulfilled their duties related to taxation reveals the nature and importance of the evidence that will constitute the basis for the tax assessment. The evidence used as a means of proof in tax jurisdiction law can be put forward by both the taxpayer and the administration to prove tax claims and legal events. In accordance with the principle of freedom of evidence, the parties can prove their claims and defenses by using various evidence. However, the evidence to be used as a means of proof must comply with the regulatory requirements specified in the Tax Procedure Law (TPL) and other laws. It is not possible for the evidence that is not obtained in accordance with the law to constitute the basis for the assessment procedures carried out by the tax administration (Pürsünlerli Çakar and Saraçoğlu, 2014: 421). We can examine the evidence used in tax proceedings by making a triple distinction in terms of occurrence in taxpayer, tax administration, and jurisdiction.

3.1. Evidence Submitted by the Taxpayer

The primary duty of the taxpayer or responsible person is to pay his/ her tax debt in accordance with the time, amount, and appropriate procedures determined by the laws. In tax law, this duty is called material obligation. In the TPL and other tax laws, taxpayers have been imposed some duties in order to make the taxation correctly. These assignments are listed as making a declaration, keeping a book, complying with the document order, and submitting a declaration. These transactions made by the taxpayers are considered as evidence at the jurisdiction stage when there is a dispute.

In tax jurisdiction law, when, how, where, and for whom the taxable event takes place is important. In addition, it is possible to benefit from the evidence obtained in accordance with the law and which is suitable to demonstrate whether the elements of the crime are present in

the concrete incident. However, taking into account the function of the tax jurisdiction law and the nature of the disputes resolved, some instruments accepted as evidence in other branches of the judicial law were not recognized as evidence or were subject to some restrictions. As a matter of fact, although the principle of freedom of evidence is adopted in the tax jurisdiction law, some restrictions are imposed on the subjects such as not accepting the oath as evidence in any way, the obligation to comply with the document order, and the statements of persons who are not clearly related to the incident causing the tax cannot be accepted as witness statements (Karakoç, 1997).

The fulfillment of such notifications by the taxpayer in accordance with the period and form specified in the law saves the burden of proving the fact that the reported situation is true. Because these notifications will be taken into account as evidence about the case that has been reported (Karakoç, 2018: 123).

The documents to be issued vary according to each income element. For instance, invoice for commercial earnings, self-employment receipt for self-employment earnings, payroll for wages, etc. The documents in question are accepted among the evidence created by the taxpayer and are used as a means of proof in case of any dispute. These include the books, declarations, notifications, and other documents that taxpayers have to keep. Since the Turkish tax system is based on the declaration procedure, taxpayers who earn income report them to the tax administration by declaration. With this declaration, the taxpayer accepts the amount notified to the administration. In other words, taxpayer is considered to have confessed. In this respect, declarations can be considered as a definitive evidence for the taxpayers. Apart from declarations, taxpayers are also required to notify the administration about various situations. Starting to work, change of address, and job change, etc. situations can be given as examples. In such cases, notifications must be made within the legal period and duly. In this way, the taxpayers who make a notification are relieved of the burden of proving that the reported situation is real (Karataş Durmuş, 2014: 524).

Within the framework of the principles included in the Code of Civil Procedure, commercial books can be evidence in favor of the owner or in certain cases against the owner. In order for the said books to be evidence in favor of the owner, some conditions must be met. Both parties of the case are obliged to keep the commercial books, the issue of the dispute arises from a commercial business for both parties, the commercial books are kept complete and duly according to the law, the opening and closing approvals of the commercial books have been made, the commercial book records have to verify each other, there should be no contrary records in the commercial books of the counterparty or the records in the books should not be proved contrary. On the other hand, commercial books that do not have opening or closing approvals and whose records do not confirm each other are evidence against the owner (Yavuz, 2018: 126). Today, when most of the taxpayers record data in electronic environment, it is common to use electronic records as an evidence tool in tax law. It is seen that the frauds and duplicate records of accounting transactions are now stored as an electronic data and used as an evidence tool by the tax administration if these records are seized. Generally, these types of records are found in the search made as a result of the search examination. In fact, the Council of State clearly states that the burden of proof regarding the electronic data received from the taxpayer in cases of double registration passes to the

taxpayer because the person who claims the opposite passes the proof of this situation (Gündeşli, 2006).

Some presumptions can also be a means of proof in determining the tax amount. The "imputed rental value" principle in real estate capital revenues is a definite legal presumption for the rental amount obtained. The taxpayer does not have the right to prove the lease relationship below the imputed rental value or the condition of free allocation. Especially in taxes that are involved in the transfer of real estates, the base is the current value of the real estate. Also in this case, the current value is a definite legal presumption. The taxpayer cannot prove the transaction of the real estate that was realized below its current value with any means of proof (Tezel, 1997).

3.2. Evidence Submitted by the Tax Administration

Benefiting from the presumption of compliance with the law in every transaction made by the administration does not eliminate the obligation to document that it acts in accordance with the law. The main evidence put forward by the tax administration are the records and reports showing the results of the inspection, audit, search, and the information to be given by the third parties within the framework of the information assignment (Öncel et al., 2014: 205).

Evidence generated in the tax administration section should generally be converted into minutes. Various events and behaviors that will constitute evidence will be written down, these minutes will be prepared and signed by the relevant persons. If the taxpayer refrains from signature, there are regulations that make the report legally valid. The environment in which the minutes to be prepared by the tax administration as evidence will be formed is regulated by the TPL. The TPL restricts the control methods to be applied by the tax administration. These consist of inspection, audit, search, and information gathering. In this context, the evidence must not have been obtained through ways that are contrary to tax law. As a matter of fact, no assessment could be made according to the result of the wealth declaration examination made by unauthorized inspectors in the past years. Signing of the attendance slips and inspection reports which determine the inspection results and audit data, by the taxpayer without making a reservation is not a right to freeze transaction for the taxpayer. As stated in the decisions of the Council of State, inspection or audit data can be re-examined in judicial examinations. The taxpayer can prove the contrary of the minute which is signed before the judicial authorities. In the tax inspection, the evidence to be found around the taxpayer is related to the taxable event within the framework of the taxpayer's records, documents, and inventory. Again, with the information gathering mechanism regulated in the TPL, tax inspection procedures extend beyond the taxpayer sector. Information gathering is carried out by examiners, the Ministry of Treasury and Finance, tax offices and appreciation commissions. Persons obliged to provide information are either the taxpayer or the public administrations and institutions that have records related to the taxpayer, or the real or legal persons dealing with the taxpayer (Tezel, 1997).

The classification and archiving of the information collected by the tax administration to be used in tax inspections were carried out according to the provisions of the Fiscal Intelligence Archive Regulation, which was in effect from 1951 to 2006. However, these analysis and archiving studies have been carried out in units established for similar purposes within the Revenue Administration or through electronic systems such as the Tax Office

Automation Project (1, 2, and 3) since 2006 (Hepaksaz and Hayrullahoğlu, 2011: 113). The information kept in the aforementioned tax intelligence archives by the tax administration is used for various purposes. For instance, obliged parties are included in the list of obliged parties subject to special principles due to negative determinations such as being included in the code lists of the companies that issue the invoices that are received and reflected in their records regarding the purchase of goods and services and the value added tax refund requests of these obliged parties are evaluated according to whether they are included in the aforementioned lists.

3.3. Evidence Obtained by the Court

The subject of the evidence is the material events and facts that caused the dispute. These events constitute the basis of the allegations and defenses in the dispute and are based on them. In this respect, the legal rules cannot be considered as the subject of the proof and therefore the evidence. Legal rules are a material event and a judgment of value appraised by the legal order to a particular material event. It is the duty of the judge to determine the meaning and scope of this value judgment. Therefore, the rules of law are taken into account by the judge, ex officio (Tutumlu, 1989: 924). In the tax jurisdiction law, the court/ judge has full authority to make the legal definition of the material event subject to the dispute and to reach a legal solution by determining the legal norms to be applied. In addition, the judges are free to investigate the reality of the financial situation which have been put forward by the parties by doing all kinds of examinations and research on their own at the point of revealing what the material event is. In this context, the judges can investigate the facts that the parties have never mentioned, material events and evidence that they have not alleged, and bring them to light, through an expert examination which is called the authority to investigate ex officio if necessary (Karavelioğlu and Karavelioğlu, 2009: 848).

Certain actions taken to resolve the dispute during the tax jurisdiction can be used as evidence. These are the hearing of the expert, discovery, confession, witness statement, examiner, and the accountant or financial advisor. If the court appoints an expert, the report drawn up by the expert is evidence but does not bind the judge. When it detects that there are deficiencies or ambiguous parts in the report, it may request additional report from the expert. After receiving an expert report, a judge can also have another expert report taken. The parties have the right to appeal within one week from the notification of the expert report (Karataş Durmuş, 2014: 526).

While witness statements constitute one of the limitations imposed on the principle of freedom of evidence in tax jurisdiction law, they are allowed to be used as evidence by the legislator on one condition. This condition is that the witness testimony has a clear and natural relationship with the incident that gave rise to the tax. As a matter of fact, this issue can be proved by all kinds of evidence, except the oath, *"The event that causes the tax and the real nature of the transactions related to this event in paragraph B of Article 3 of the lawmaker Tax Procedure Law. As far as this is concerned, the witness statement which is not natural and unambiguous cannot be used as a means of evidence"*. The aim is to protect the taxpayer.

Although it is stated in Article 3 of the TPL that there should be a natural and clear relationship between the testimony of the witness and the incident that caused the tax, there is no clear measure as to when and under what circumstances this interest will occur. Therefore,

this evaluation will be made by the tax jurisdiction authorities, taking into account the characteristics of the event.

4. COLLECTION OF EVIDENCE IN TAX JURISDICTION LAW

What is meant by the concept of collecting evidence in jurisdiction law is to obtain evidence. The information and documents required for the resolution of disputes during the trial process are provided primarily by the parties and, when necessary, by the judge, in line with the judicial law rules adopted in the legal system. In this respect, the concept in question includes both the parties and the judge to obtain the evidence and the court's acceptance of the evidence presented by the parties (Çelikoğlu, 2011: 21). As in other jurisdictions, one of the important issues of the administrative judgment and therefore the tax jurisdiction, which is a sub-branch of it, is the role of the parties and the judge in the collection of the case material. This role varies according to the nature of the judging system (Güneş, 1986).

Judgment depends on knowledge. The information needed in the judgment is provided by the judges and parties in line with the principles of the judicial system adopted in the legal system. This activity serves to understand the dispute subject to the jurisdiction and to understand whether the facts on which there is a disagreement or whose reality seems doubtful to the judge and which are important in the settlement of the dispute, in other words, to determine the cases where the rules of law will be applied. Although every source of evidence provides information, not all information may constitute evidence in the jurisdiction. In this respect, although the distinction between information and evidence can be mentioned in the form of data elements that explain the facts that base the claims and defenses of the parties or facilitate their understanding and reveal their accuracy, the boundary between the two is not always clear (Çelikoğlu, 2012: 285).

The provisions on evidence in the Administrative Jurisdiction Procedure Law and the provisions of the TPL on proof and evidence are the basic texts used both in the tax assessment phase and in the judicial processes. On the other hand, references have been made to the Code of Civil Procedure and Article 31 of the Administrative Jurisdiction Procedure Law on procedural issues related to the obtaining evidence. In the tax jurisdiction law, the principle of writing is valid in accordance with the provision of the 2nd paragraph of the 1st Article of the Administrative Jurisdiction Procedure Law. In the petition, the exact subject of the case and the reasons for which the transaction requested to be canceled is unlawful should be clearly written. Nevertheless, without stating a reason for violation of the law, a complete and clear statement of the administrative action requested to be annulled may be deemed sufficient in some cases. However, an obliged party who wants the dispute to be resolved in a favor of him must add the most suitable types of evidence to his petition, answer the allegations made by the administration in a concise manner, and complete the case file.

According to the first paragraph of Article 20 of the Administrative Judicial Procedure Law, the Council of State and administrative and tax courts automatically make all kinds of examinations regarding the cases which they are dealing with. Courts may request from the parties and other relevant places to send the documents which they deem necessary and to provide all kinds of information within the specified period (Güneş, 1986). It is accepted the evidence that is against the law will not be evaluated. However, this issue has not been fully

clarified in terms of administrative justice. İt may be possible to evaluate an evidence obtained illegally in the administrative judiciary on the grounds of public order and public interest yet. As a matter of fact, the Council of State evaluated some information and documents obtained illegally in some of its decisions. Which findings obtained illegally in the administrative judiciary can be used as evidence in the resolution of the dispute should be evaluated according to the concrete case. For instance, even if it has been obtained illegally on an issue related to public morality or general health, the relevant findings may need to be taken into consideration when resolving the dispute. The findings that a judicial authority does not evaluate on the grounds that it has been obtained unlawfully is the limit of the freedom of evidence in the administrative jurisdiction (Ceylan, 2018: 339).

In the tax jurisdiction law, where the principle of ex officio investigation is applicable, the tax jurisdiction bodies have a full authority in determining the material aspect of the event subject to the dispute, and can carry out all kinds of examinations and researches on this subject. Therefore, the tax court will be able to freely investigate whether the material situation stated in the claims and defenses of the parties corresponds to the reality (Karakoç, 2018: 258). After the tax case has been filed, the parties can only request the determination of the evidence regarding this case from the court that rules the case. However, if a lawsuit has not yet been filed, the determination related to the evidence that can be used in a future dispute and will be lost or very difficult to collect if it is not collected now, can only be requested from the judicial court. If such evidence determination request is approved by the judicial court, the results of the determination to be made can be used in the case to be filed by the tax court in the future.

5. CONCLUSION

The main purpose of tax jurisdiction law is to reveal the material fact as in every jurisdictional law. The fact that expresses the material fact in the tax jurisdictions is the event that gives rise to the tax. Both the tax administration and the taxpayer are asked to prove the issue that causes the tax. The function of the evidence here is to be a tool in revealing the material fact, that is, the event that gave rise to the tax. On the other hand, evidence in tax judgment is also significant for the judicial audit of the transactions carried out by the tax administration. As a matter of fact, while the tax administration stands in the position of defendant as judicial subjects in tax proceedings, the taxpayer takes in the position of plaintiff. However, the taxpayer may not be able to hold as much evidence as the defendant tax office. Therefore, it is crucial to protect taxpayers in this regard. In taxation transactions, it is an important issue to determine the real nature of the transactions related to the tax incident. For this, a number of serious obligations have been imposed on the taxpayers and the administration has also been given powers to monitor and determine them.

Considering that the majority of the evidence used during the trial has emerged through tax inspection, search, and information gathering before the tax administration, this situation may put the taxpayer in the position of the plaintiff at a disadvantage in the proving of the dispute subject matter. In this sense, the evidence is important in the compliance of the transactions carried out by the tax administration. In this context, the books and documents within the scope of the taxpayers' duties should be prepared on time and in accordance with

the procedure. The books consist of a property which apply to an evidence documentary mostly of time against and in some cases on behalf of their owners, and in any case on behalf of the government. In this respect, it is necessary to find out whether the books like any evidence, are suitable for enlightening the incident subject to the dispute by being freely evaluated by the judge.

In the context of tax law, it is significant that the evidence is not obtained through illegal and procedural means, especially when it is considered that the assessments made on the basis of the evidence unlawfully obtained by the tax administration are not respected by the judiciary. The principle of freedom of evidence, which is valid in tax proceedings, has not been regulated as comprehensively as in criminal justice law, and some restrictions have been imposed on the principle. These restrictions constitute the witness testimony, which is not clearly related to the oath and the incident that gave rise to the tax. An important problem regarding the witness statements, which are accepted as an evidence, provided that their connection with the incident that gave rise to the tax is obvious and natural, is the issue of whether a witness can be heard at the hearing. As a matter of fact, although there is no hesitation in using witness statements as an evidence in the taxation stage which is the administrative stage, there is no consensus in the doctrine as to whether it is possible to listen to witnesses during the jurisdiction phase according to the paragraph B of Article 3 of the TPL. Therefore, it is crucial to gain clarity on this issue. Also, it will be a more correct way for both the taxpayer and the administration to resolve the disputes before they reach the jurisdiction stage.

REFERENCES

Alkan Görkem, N 2013. Türk vergi yargı sisteminde delil. Ankara Barosu Dergisi, (1): 381-386.

Bayraktar, B 2011. Muhakemelerde delillerin önemi. Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(25): 33-43.

Ceylan, M 2018. İdari yargıda delil serbestisi ve sınırları. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, (16): 325-341.

Çelen, İ 2019. Vergi yargılaması hukukunda delil kavramı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı.

Çelikoğlu, CT 2011. Medeni usul hukukunda avukatın delil toplaması. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çelikoğlu, CT 2012. Medeni usul hukuku açısından Türk hukukunda avukatın bilgi ve delil toplama yetkisi. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (100): 281-316.

Gündeşli, E 2006. Mükellef nezdinde bulunan elektronik kayıtların vergi hukukunda ispat ve delil niteliği. Yaklaşım Dergisi, (167), Available at: https://uye.yaklasim.com/MagazineContent.aspx?ID=7042 [25.03.2021]

Güneş, G 1986. Vergi hukukunda vakıaların belirlenmesi ve delillerin toplanması. Vergi Dünyası Dergisi, (53), Available at: https://www.vergidunyasi.com.tr/arsiv/makaleler/vergi-hukukunda-vakialarin-belirlenmesi-ve-delillerin-toplanmasi-13 [26.03.2021]

Hepaksaz, E, Hayrullahoğlu, B 2011. E-Devlet kapsamında VEDOP uygulamaları ve E-Haciz. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2(2): 109-120.

Karakoç, Y 1997 Vergi yargılaması hukukunda tanık beyanının delil olması. Vergi Sorunları Dergisi, (104), Available at: http://www.vergisorunlari.com.tr/makale/vergi-yargilamasi-hukukunda-tanik-beyaninin-delil-olmasi/3230 [25.03.2021]

Karakoç, Y 2018. Türk vergi yargılaması hukukunda delil sistemi. Ankara: Yetkin Yayınları.

Karataş Durmuş, N 2014. Vergi hukukunda ispat ve delil. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18(3-4): 505-528.

Karavelioğlu, C, Karavelioğlu, EC 2009. Açıklama ve son içtihatlarla İdari Yargılama Usulü Kanunu. Ankara: Karavelioğlu Hukuk Yayınevi.

Öncel, M, Kumrulu, A, Çağan, N 2014. Vergi hukuku. Ankara: Turhan Kitabevi.

Pürsünlerli Çakar, E, Saraçoğlu, F 2014. Vergi idaresinin denetim biçimleri ve hukuka aykırı deliller. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(1): 415-423.

Saraç, O 2005. Vergi hukukunda bilirkişilik. E-Yaklaşım Dergisi, (20), Available at: https://uye.yaklasim.com/MagazineContent.aspx?ID=5286 [25.03.2021]

Tank, M 2016. Türk ve Amerika Birleşik Devletleri vergi yargılama hukuklarında delillerin değerlendirilmesi. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Taşdelen, A 2003. Vergisel arama. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5(2): 159-191.

TDK 2021. Türk Dil Kurumu sözlükleri, Available at: https://sozluk.gov.tr/ [22.03.2021]

Tezel, A 1997. Türk vergi hukukunda ispat ve delil sistemi. Yaklaşım Dergisi, (56), Available at: https://uye.yaklasim.com/MagazineContent.aspx?ID=2674 [25.03.2021]

Tutumlu, MA 1989. Hukuk yargılamasında delil ikamesinin kapsamı, şekli ve zamanı. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (6): 924-934.

Yavuz, M 2018. Tacirler açısından ticari defterlerin delil niteliği. Vergi Dünyası Dergisi, (441): 122-127.

Yenisey, F, Nuhoğlu, A 2015. Ceza muhakemesi hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

REFLECTIONS ON GOSSIP BEHAVIOR OF ORGANIZATIONAL ETHICAL CLIMATE: A QANTITATIVE STUDY

Asst. Prof. Dr. Neriman ÇELİK
Selçuk University, Konya, Turkey

Abstract

There are many academic researches show that employees with an ethical organizational climate display behavior in favor of the organization. However, among these studies, there are few studies examining the effect of ethical climate perception on organizational gossip behavior. The purpose of this study is to examine the impact of ethical climate on organizational gossip behavior. Simple random sampling method was used in the research. As a sample, 123 employees willing to participate in the survey enterprises working in Konya Organized Industrial Zone 1 constituted the sample of the research. Additionally, the survey technique was used as the data collection technique and data were collected by face-to-face interview method. The total of 123 questionnaires was analyzed through the SPSS 21.0 program. As a result, it was determined that ethical climate significantly predicted organizational gossip behavior and in this context, the level of ethical climate of employees explained the variance of organizational gossip behavior by 73%.

Keywords: Ethical, ethical climate, organizational gossip behavior

1. INTRODUCTION

It is the gossip made for the first time in the organizational field by Noon and Delbridge (1993) (Akdoğan et. al., 2009) It is known that organizational factors and conditions have an effect on employees' attitudes and behaviors. One of the organizational factors thought to have a significant impact on employees' behavior is organizational climate (Peterson, 2002). Organizational climate is all of the characteristics that make up the organization's identity, perceived by employees and affect their behavior, and dominate the organization (Güçlü, 2003). Known as the pioneers of the ethical climate, Victor and Cullen (1987, 1988) put forward a two-dimensional theory while explaining the ethical dilemma (Mayer et. al., 2009). While defining the ethical climate, Victor and Cullen (1987) defined what ethical organizational behavior is and how ethical issues should be addressed (Agarwal and Malloy, 1999). The ethical climate in an organization includes a number of negative situations such as poor performance, absenteeism, and being late. For this reason, the ethical climate of an organization offers the chance to predict what the behaviors will occur (Peterson, 2002). Because ethical climate is the common, sound and morally meaningful thoughts of the employees about the ethical practices that exist in their organizations (Şahin and Dündar, 2011).

2. METHODOLOGY

2. 1. Purpose of the Research

The purpose of this study is to reveal whether employees exhibit organizational gossip behavior depending on their perception of ethical climate. For this purpose, *"H_1: Ethical*

climate has an impact on organizational gossip behavior." hypothesis has been developed. Within the framework of this main hypothesis, 3 sub-hypotheses have been developed to see the effect of ethical climate on the 3 sub-dimensions of organizational gossip behavior (having information, developing relations and organizational harm):

H_{1a}. Ethical climate has an impact on the having information dimension of organizational gossip behavior.

H_{1b}. Ethical climate has an impact on the developing relations dimension of organizational gossip behavior.

H_{1c}. Ethical climate has an impact on the organizational harm dimension of organizational gossip behavior.

2. 2. The Universe and Sample of the Research

The universe of this research is the administrative staff in the enterprises operating in Konya Organized Industrial Zone 1. In the research, simple random sampling method was used and 123 employees willing to participate in the survey working in Konya Organized Industrial Zone 1 constituted the sample of the research. In the research, only one participant from each firm was surveyed. In this context, 123 employees from companies were included in the sample.

2. 3. Data Collection

In the research, the data were collected by the survey method and all the surveys were taken under evaluation. Additionally, a questionnaire form consisting of two parts was designed in the research. In the first part of the survey, a scale was used to measure the ethical climate levels of the employees. This scale adapted to Turkish by Bulut (2012). The scale was evaluated in a five-point Likert type (Bulut, 2012). The second variable of the research is organizational gossip behavior. This scale has 24 items developed by Han and Dağlı (2018) (Han and Dağlı, 2018).

Before the implementation of the scale used in the research, a pilot study was conducted. In this setting, questionnaires were applied to 29 administrative staff in 29 businesses. Within the scope of the findings obtained through the face-to-face interview method, all the statements in the survey were understandable. Accordingly, no changes were made in the questionnaire form.

2. 4. Data Analysis

At the data analysis stage, the questionnaires were reviewed first. As a result, it was seen that all the questionnaires were suitable for inclusion in the analysis and therefore all 123 questionnaires were included in the analysis. SPSS 21.0 program was used to analyze the data obtained from the questionnaires. Regression analysis was used to test the research hypothesis.

3. FINDINGS

The reliability of the Cronbach Alpha test, which was conducted regarding the reliability of the questionnaire used in the study, was calculated as 70% (,701).

In this study, regression analysis was performed in order to obtain the effect of ethical climate on organizational gossip behavior. In the analysis, while organizational gossip

behavior was taken as the dependent variable, ethical climate was taken as the independent variable. The findings obtained are shown in Table 1.

Table 1: Regression Findings Related to the Effect of Ethical Climate on Organizational Gossip Behavior

	F	p	R^2	β	p
Organizational Gossip	17,031	0,003	0,073	-0,116	0,003
Having Information	11,555	0,001	0,080	-0,295	0,001
Developing Relations	27,383	*<0,000	0,178	0,430	*<0,000
Organizational Harm	22,061	*<0,000	0,147	-0,393	*<0,000

When the findings shown in Table 1 are analyzed, it was observed that the linear combination of ethical climate level significantly predicted organizational gossip behavior (F: 17,031 p<0,05). Accordingly, the effect of ethical climate on the having information (F: 11,555; p<0,05), developing relations (F: 27,383; p<0,05), organizational harm (F: 22,061; p<0,05) dimensions was statistically significant. Therefore, it is understood that the ethical climate perception in the organization has gained importance as an element that regulates the organizational gossip behavior. In this context, the *H_1: Ethical climate has an impact on* organizational gossip behavior." hypothesis is supported, at the same time "*H_{1a}. Ethical climate has an impact on the having information dimension of organizational gossip behavior., H_{1b}. Ethical climate has an impact on the developing relations dimension of organizational gossip behavior., H_{1c}. Ethical climate has an impact on the organizational harm dimension of organizational gossip behavior*." sub-hypotheses have also been accepted.

4. CONCLUSION

The purpose of this study is to examine the impact of ethical climate on organizational gossip behavior. Due to time and cost constraints, geographical limitation has been made and scales applied to the administrative staff in the enterprises operating in Konya Organized Industrial Zone 1. Simple random sampling method was used in the study and 123 employees working in Konya Organized Industrial Zone 1 and willing to participate in the survey constituted the sample of the research (n = 123). Each of these 123 participants works in businesses. Questionnaires were collected through face-to-face interview method. The data obtained from the surveys were first subjected to reliability analyzes. The findings obtained showed that both scales used in the research were sufficiently reliable. Regression analysis was conducted to see the effect of ethical climate of the research on organizational gossip behavior and the main hypothesis developed in this context was evaluated. As a result, it was determined that ethical climate significantly predicted organizational gossip behavior and in this context, the level of ethical climate of employees explained the variance of organizational gossip behavior by 73%.

REFERENCES

Agarwal, J.;& Malloy, D. C. (1999). Ethical Work Climate Dimensions in a Not-For-Profit Organization: An Empirical Study, *Journal of Business Ethics*, 20, 1–14.

Akdoğan, A., Mirap, S., & Cingöz, A. 2009. İşgörenlerin Dedikoduya İnanma Düzeyleri Ve Dedikodunun Amaçlarına İlişkin Algılamaları: Örgütsel Ve Bireysel Değişkenler Açısından Bir İnceleme. 17. Ulusal Yönetim Ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayını.

Bulut, H. 2012. Etik Liderliğin ve Etik İklimin Çalışanların Örgütsel Bağlılığına Ve İş Performanslarına Etkileri, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güçlü, N. 2003. Örgüt Kültürü, Kırgızistan Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 3, 147-159.

Han, B.& Dağlı, A. 2018. Organızatıonal Gossıp Scale: Valıdıty And Relıabılıty Study. Turkish Studies Educational Sciences, 13(27), 829-846

Mayer, D. M., Kuenzi, M. & Greenbaum, R. L. 2009. A, Review, Critique, and Presciption forthe Emprical Research on Ethical Climate, Psychological Perspectives on Ethical Behaviour and Decision Making, 181-213.

Peterson, D. K., 2002. Deviant Workplace Behavior and The Organization's Ethical Climate, Journal Of Business and Psychology, 17 (1).

Şahin, B & Dündar, T. 2011. Sağlık Sektöründe Etik İklim Ve Yıldırma (Mobbıng) Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi , 66 (01).

AN ACTOR-ORIENTED CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR EVALUATION OF DEVELOPMENT INVESTMENTS AND ITS APPLICATION IN THE CASE OF THE MESUDIYE VILLAGE TOWN PROJECT

Mehmet C. MARIN
Hakkari University, Faculty of Economics and Public Administrative Science, Department of Political Science and International Relations, Hakkari, Turkey

Abstract

This study aims to develop an actor-oriented or human-centered general conceptual framework that enables the evaluation of investments in physical and social infrastructure, including such as community organization and programs targeting improvements of human capital, which necessarily take place during almost every development activity. Within this context, I first develop an actor-oriented conceptual framework based on ideas from the capabilities approach of Amartya Sen and the ecological approach to visual perception of James Gibson as well as the thoughts on the social production of space as developed by French philosopher Henri Lefebvre. I, then, proceed to evaluate this conceptual framework using a data set and results from statistical analyses. The data come from a survey conducted face-to-face with 149 household heads, a randomly selected sampling from all households within 9 villages that form the area of rural development project of Ordu-Mesudiye Village Town in Turkey. In general, the results show that the purposed conceptual framework can both provide a theoretical justification for the evaluation of physical and social superstructure investments for development, and can be a convenient and easily applicable tool for determining and analyzing the necessary data collected for this purpose. On the other hand, it should be pointed out that this conceptual framework is still at large in a stage of development and may need for further improvement.

Keywords: Capabilities, Affordances, Space, Development

INTRODUCTION

The main purpose of any economic development is to improve the living conditions of the local community and its members. Development may involve in investment in built environment such as physical infrastructure (roads, water, sewage, and electricity) and public buildings; transfer of new technologies, provision of production inputs, financial support for new businesses, development of new marketing opportunities, job training and educational programs. While all these activities are aimed at improving personal well-being or quality of life, no one is better than a person herself to judge her well-being. Therefore, in order to measure development impacts, it is necessary to assess the well-being effects of the investment in physical, economic and social infrastructure from the agent's perspective.

In recent decades, more humanistic and people centered approaches have dominated the studies of development and human development. Duraiappah, Roddy & Parry, J. E. (2005) point out that during 1970 and 80s, there was an increasing strand of participatory approaches to both incorporate more effectively priorities and perspectives of local people in decision making and move ineffective top-down "technocratic and economic interventions" (p. 3) to

human centered bottom-up approaches. Hodgett and Deneulin (2009) point out that the approaches used to evaluate human development ranges from quantitative, interpretive qualitative, participatory, life history to meta-narratives (p. 67-69). On the other hand, Fukuda-Par (2003) suggests that approaches to the human development and development in general can be classified under basic needs, utility and capability. While all these approaches are concerned about human well-being, they differ in their definition of well-being and their interpretations of its meaning (p. 304). Of all three, the capability approach puts participation, human well-being and freedom at center of human development (p. 2). Besides, the capability approach explicitly focusses on individual rights, freedom and human agency (p. 304). Sen (1999) 's Capability Approach (CA) is well-known for its flexible development framework that enables various policy issues (p. 302).

In this study, I attempt to develop an actor-oriented a broader and more comprehensive conceptual framework that enables the evaluation of investments in physical and social infrastructure in relation to human development. Within this context, I first develop an actor-oriented conceptual framework based on mainly the ideas from the capabilities approach of Amartya Sen (1999) and the ecological approach to visual perception of James Gibson (2015) as well as the ideas from the social production of space as developed by French philosopher Henri Lefebvre (1991). In the final part of the paper, I try to make an initial assessment of this framework by applying it to Ordu-Mesudiye Village Town Project in Turkey using the data from a survey I conducted in another study.

AN ACTOR-ORIENTED FRAMEWORK

Development project or programs generally involve in new investment in built-up environment (e.g., roads and buildings) and in building up of social infrastructure (new organizations, training or educational programs). This investments and activities bring new social and spatial changes, which in return influence the way individual and community functions, with their own repercussions for the overall the quality of life of the community and its members.

I suggest that the Sen (1999)'s CA, Gibson (2015)'s theory of perception and affordances and Lefebvre (1992)'s theory of production of space can be integrated into a new, broader and more coherent actor-oriented theoretical framework. Such a theoretical framework can better explain how an agent embedded within an animal-environment system can act, how her embeddedness which is also a source of various resources can either encourage or discourage her certain functionings. Finally, I argue that agents modify, shape, and reshape their socio-spatial ecological niche through their own functionings that simultaneously affect the way of lives one can leads.

Gibson (2015)'s affordances, Sen (1999)'s conversion factors and commodities and Lefebvre (199)'s spatial practices, triadic concepts of spaces can be integrated into one coherent conceptual framework of socio-spatial ecological niche. It is assumed that the socio-spatial ecological niche provides agents with all action potentialities as well as all resources that can be used to achieve valuable functionings. On the other hand, when evaluating individual well-being which results from individual's doings and beings, we have to consider both enabling and constraining effects of social, cultural and political factors that are

constitutive part of the niche; the extent to which these factors offer actions potentials and allow agents to convert resources into valuable functionings.

Functionings, Capabilities and Wellbeing

Income and goods an individual own or consumption one makes has traditionally been treated as inputs in one's utility function are considered to be direct measure of his/ her well-being. Sen (1999) in his *book Commodities and Capabilities* tries to show why such a utility approach of mainstream economics may be problematic. In summary, first he argues that the traditional formal economic approach that does not account for various individuals' interests and conditions they may found themselves and rather subsume all these differences under a single criterion called "utility" to measure well-being is very naïve perspective (p. 1-2). Sen claims that this utilitarian individual best appears to be "a rational fool" who is unable to distinguish even his personal opinions from personal motivations, happiness from desire (p. 3). Besides, many empirical studies on subjective well-being show, an increase in income may not always lead to happiness. Social relations, interactions with others and taking part in community activities (volunteering, spending time with friends, group meetings, cultural and sporting events) are also important factors in fulfilment of psychological and personal development's needs and thus in person's well-being (Becchetti, Pelloni, & Rossetti, 2008. p. 344; Deci & Ryan, 2000, p. 227)

Aristotle, who is the first philosopher emphasizing on the functionings and capabilities for a good life, claims that the purpose of the best political arrangement is to provide the conditions that enable a good life and fulfilment of human well-being (Kaushik & Lòpez-Calva, 2011, p. 156). Accordingly, the political arrangements should create opportunities enabling a good life that flourish. For Aristotle, the pursue of happiness should not be based solely on hedonism or pleasure, or a life devoted solely to ownership, quantity and the accumulation of wealth and material assets (Kaushik & Lòpez-Calva, 2011, p. 156-157). Similarly, Sen (1999)'s CA is not only an economics perspective but also an ethical view of human life, a pursue for enhancement of capabilities and personally valued ways of life. Thus, the ability to choose different ways of life or freedom is seen to be more fundamental to individual well-being (Nambiar, 2013, p. 221; Kaushik, & Lòpez-Calva, 2011, P.157) .

Sen (1999)'s purpose was to develop a more comprehensive and multidimensional approach that includes various aspect of human life to assess the quality of life and poverty within the welfare economics and using its own language (p. 2). The originality of this approach is its focuses on functionings and capabilities instead of commodities and utility (Sen, 1999). So, capabilities, functionings, and conversion factors are the three-core concept in Sen (1999)'s CA. Sen distinguishes characteristics of commodity from the good itself and points out that characteristics are desirable qualities of a commodity. A person owning a commodity can also control its characteristics. Besides, a commodity such as bread has many characteristics," of which yielding nutrition is only one of them. For example, someone who owns food has the ability to satisfy his hunger, but can also support meetings or provide eating pleasure to others (Sen, 1999: 17). Functionings are simply achieved doings or beings associated with a specific characteristic of a good when it is used or consumed (Sen, 1999: 10) (p. 94). A functioning is a person's achievement or accomplishment: what a person does

or is (p. 94). Examples of functionings are living for a long time, not having malaria, "having appearance without being ashamed among the public", being healthy, being well-nourished "(Sen, 1999: 10, 30). At this point, it should be remined that even tough Sen (1999) does not discuss, there may also bad or negative commodities such as a gun or a drug that enables one to produce negative functionings (for example, killing one-self).

On the other hand, he points out that what he calls as “conversion factors” play a significant role during transformation of characteristics of a commodity into functionings. Sen (1999) states that “the conversion of commodity-characteristics into personal achievements of functionings depends on variety of factors. For example, in the case of nutritional achievements, it depends on such factors as metabolic rates, body size, age, sex, activity levels, medical conditions, access to medical services and ability to use them, nutritional knowledge and education, and climate conditions” (Sen, 1999: 17). So, these types of contingencies result in variations in conversion of income or goods “into the kinds of lives that people can lead (p. 255). Therefore, knowing the good alone does not allow to tell anything about what functionings one can perform with certainty. Of two persons who both own bicycles one may not ride due to her physical handicap. In such case, owning a bicycle will not allow us to tell about functioning riding without knowing person’s skills and health conditions. Besides, even when we know that both of these individuals are healthy and skilled riders, there are still other factors that can affect functionings. Indeed, Sen (1999) himself identifies at least three categories of conversion factors: personal, environmental, and social conversion factors (s. 17-18).

Sen claims that the freedom of agency we have as individuals is shaped by existing social, political and economic opportunities, and therefore this freedom can only be realized through the individual's ability to participate in community life (Nambiar, 2013, p. 222). Also, one should notice that chronologically a commodity whose characteristics are converted into particular functionings has to come first and then followed by functionings (doings and beings) and later by utility (pleasure or satisfaction), which itself results from particular functionings. Therefore, functionings rather than commodities are a better measure of well-being.

A functioning can only be actualized when all these “suitable” conditions or “conversion factors” are simultaneously presents. Sen (1999) argues that we should not only focus on functionings, which are simply not more than actual way of life one leads but also what one can do or to be or what he calls as capabilities. “the totality of all the alternative functioning vectors the person can choose from, given by these contingent circumstances…reflects the person’s capabilities, i.e., the various alternative functioning bundles he or she can achieve through choice” (Sen, 1999: 18). Capabilities are then the doings and beings that a person can achieve if he or she choose so, such as being able to be healthy, being able to get married, being able to read and write, and being able to travel, and being able to participate in the life community (Hodgett & Deneulin, 2009, p. 65). “Whether someone can convert a set of means - resources and public goods - into a functioning (i.e., whether she has a particular capability)” is crucially dependent on “certain personal, sociopolitical, and environmental conditions (conversion factors). Capabilities are also known as “substantive freedoms, since they denote the freedoms that have been cleared of

any potential obstacles, in contrast to mere formal rights and freedoms" (Robeyns and Byskov, 2020, p. 1; Fukuda-Parr, 2003, p. 303).). Therefore, well-being should be assessed based on what a person is "able" to be or "able" to do, if she chooses so. In other words, "while functionings are distinct aspects of living conditions or different achievements in living a certain type of life, capabilities reflect the real opportunities people have to lead or achieve that life. This is why the term "freedoms" is used as a synonym for "capabilities" (Hodgett & Deneulin, 2009, p. 65). As Thapa and Zheng (2019) point out CA focusses on expanding individuals 'well-being and freedom to act, as well as how individuals' agency and social arrangements can improve their quality of life (Thapa & Zheng, 2019, p. 50).

Sen emphasizes on the concept "valuable functionings" in his discussions implies that for an actor doings and beings are somehow inherently valuable (Crocker, 1995, p. 153) and are end by themselves. Although Sen (1999) does not clearly explain what "a valuable functioning" meant to be, it seems to refer to a good that enables an actor's any doing or being. Therefore, it is a functioning that must be meaningful for an actor. As long as a good or service does not serve or cannot be converted into a functioning in any way, it would not contribute to a person's well-being. Unfortunately, Sen (1999) does not go further enough to explain these points and especially what he meant by saying "valuable". I argue that Gibson (1979/2015)'s ideas from his ecological psychology and theories of direct visual perception and affordances as well as ideas from Lefebvre (1991)'s theory of production of space can be quite helpful in explaining for an actor what "valued doings and beings" means and to extend it beyond commodities and services to cover socio-spatial and ecological environment, which provides individuals' with different resource for various action potentialities.

Socio-spatial ecological niche as ways of life and Functionings

Gibson's ecological psychology is an "embodied, situated, and non-representational approach, which is critical to both cognitivism and behaviorism, and offers a third way for understanding cognition. It rejects the assumption of poverty of stimulus, and physicalist conception of stimulus, the assumption of passive observer found in mainstream theories of perception. These theories are based on dichotomies such as perception/action, organism/environment, subjective/objective, and mind/body, which Gibson wants to overcome this in his theory of direct perception (Lobo, Heras-Escribano, & Travieso, 2018). Lefebvre (1991), like Gibson (2015), found the binary distinctions such as mind-body or culture-nature, which are dominant in the Western intellectual tradition, from the Cartesian-Newtonian understanding, problematic, and adopts an approach that aims to eliminate these binaries in his theory of space production. Lefebvre examines space, which is conceived separately and conceptualized in different ways in Western intellectual practice on a materialist basis and with a dialectical method he developed. Lefebvre eliminates these fragmentation and conceptual differences regarding the space that he believes serves different ideological purposes (p. 24). He regards the production of space as both a process and a produced social space that is a product or result of this process (Lefebvre, 1991, p.86-92).

Here I derive from ideas of Gibson (2015), Lefebvre (1991) and Heft (1989) to develop a concept of a socio-spatial niche that is consist of animate and inanimate entities as well as human's material and non-material interactions with humans and these physical and biological masses. This niche is assumed to provide the embedded agents with all resources

and action potentialities which both enables and constrains their functionings. In comparison to Sen (1999)'s commodities, a socio-spatial ecological niche does not only provide commodities, but also natural objects, cultural artifacts, humans and animals, material and non-material interactions and relations. In short, this is a real ecological World that provides embedded agents with all resources and action potentialities needed for all their functionings, yet itself is rearranged, shaped and reshaped through these humans' actions. I argue that this conceptualization of the socio-spatial ecological niche can contribute to our understanding of why certain functionings (doings and beings) and actions are perceived to be meaningful and how it enables and constrains human's functionings or actions.

Gibson (2015)'s Ecological psychology emphasizes on continuity between perception and action, the organism-environment system as unite of analysis, affordances as the objects of perception, and significance of perceptual learning and development. Gibson derives from William James' radical empiricism, which assumes that knowledge come from individual's experience. Experience refers to an agent's capacity to engage in meaningful interactions with the world. Meaningful interactions consist of objects of perception, relations of objects, and relations of those object to the agent. His goal is to develop a direct visual perception theory that does not involves in any internally mediating or interpreting cognitive process of sense datum whatsoever. In the *Ecological Approach to Visual Perception*, Gibson (2015) defines the environment as other animals, plants and inanimate things that surround any agent (Gibson, 2015, p. 3-4). For him, an animal and its environment are complementary (Gibson, 2015, p.10). According to Gibson (2015) we perceive, behave and live in an environment made up by substances, a gaseous atmosphere or medium and surfaces which separate substances from medium (Gibson, 2015, p.27). He provides a detailed discussion of the basic elements of this environment or ecological world, ambient optic array, ecological information, perception and affordances (Gibson, 2015, p.19). What Gibson does is actually to describe the properties of a real physical World or an ecological World that structures ambient light (or ambient optic array) (p. 45). For example, in describing substance, he notes that any substance has a surface with a layout or shape and characteristics textures (layout and pigment textures) (Gibson, 2015, p.19). He is careful to describe the key aspects of the environment necessary to enable an organism to directly pick up what he calls ecological information or invariants.

Gibson (2015) aims to understand how perception that is the only means for an animal to pick up information from outside itself within the environment "can inform about the meanings of objects. For example, how perception can inform a cat that she can jump onto table in the kitchen? (Jones, 2003, p. 107). In this theory, a light coming from a source such as the sun "is selectively absorbed and reflected by the surfaces of objects, an interface between the object's substance and the medium air. As reflected light reverberates off the surfaces, it fills the medium with ambient light. Since the surfaces of objects differ in their orientation to the light source, as well as in shape, texture, pigmentation, and motion, the ambient light takes on a corresponding structure" (Lobo, Heras-Escribano, & Travieso, 2018). These structures, which can be detected as patterns in ambient light, inform about the size, shape and movement of objects, as well as functional significance for the perceiver and therefore their meaning (Heft,1989, p. 2). Affordances are certain properties of objects that

somehow concern the purposes and benefits of an organism. So being edible is a necessity or disposition characteristic of objects, as it shows what certain organisms can do with certain objects (Fodor & Pylyshyn, 2002, 172).

For Gibson, the words animal and environment are inseparable, each implying the other (Gibson, 2015, p. 4). He suggests that the size and scale of environment for each animal and size and masses of things within the environment differs depending size of that animal (Gibson, 2015, p. 5). Thus, there is a reciprocity between organism and environment. The environment is different from the world surrounding the animal and hence can be described in terms of physics. By contrast, the environment of an animal is described in ecological terms or in relation to organisms' capacities. Physical measures such metrices, rays, atoms, and are not proper to explain behavior, since they are not related to organisms. Yet, environmental realities such as events "are relevant realities for a psychological explanation since they are related to organisms' capacities and therefore are meaningful (Lobo, Heras-Escribano, & Travieso, 2018).

Gibson distinguishes the niche an animal occupies from its habitat. The latter is where an animal lives, whereas a niche refers to how an animal life. How an animal lives implies a functional relation between environment and the animal. Gibson (1979) states that "a niche is a set of affordances" (p. 128) and thus, as Shaw et al (1982) suggest an environment from an ecological viewpoint can be defined as "a complex sets of relations among affordances" (p. 196) (Wells, 2002, p. 146). Heft (1989) argues that defining certain structural and behavioral characteristics of an animal also determines the content and boundaries of the part that forms the econiche of that animal (or species) living in an environment. These characteristics of the animal also show the existence of the environment with which they are in a relationship and interaction. This also means that there is a functional compatibility between the animal and its ecological niche. In this context, affordances in the environment completes the unity of individual's action (p.5- 6). The direct perception theory draws attention to the mutual effects on the ongoing synergistic changes in the environment-animal system (p.6). These exchanges between the animal and its environment are a continuous and unbroken process (p.8). As a purposeful actor as she explores her environment through her achieved functionings such as creating tools, building shelters, in short shaping and reshaping the eco-niche, she also influences what she can do and can be in the future (Heft, 1989, p.9).

Affordances as Action Potentialities

For Gibson perceiving affordances is seeing ecological meaning or ecological information. In other words, perceiving is to see how environmental objects are related to an agent's capacities. An agent does not perceive "an objective, value-free, physical world in which meaning is imposed internally by a cognitive process" or one does not create affordances when he or she perceives them. Indeed, they already exist in animal-environment system as relation between organism and environment. Thus, the picking up of ecological information means affordance perception and so they are meaningful objects of perception in a system of animal-environment (Lobo, Heras-Escribano, & Travieso, 2018). Gibson (2015) states that perception is a system that picks up information that supports coordination of the agent's actions with the system that the environment provides. This led him to develop the idea of affordances, the characteristics of objects and arrangements in the environment that

support their contributions to interactive activity and, and therefore, the characteristics of the environment that agents need to perceive" (Greeno, 1994, p. 341). Gibson defines "the affordance of something as a specific combination of the properties of its substance and its surfaces taken with reference to an animal (Gibson, 1977, p. 67; Jones, 2003, p. 108). As Jones (2003) points out affordance has an inherent meaning. Indeed, studies by Warren on climbing stairs show a strong relation of a person's leg length to a height of a stair riser. A person whose leg length is greater than stair riser will immediately know that she can climb the stair even without being aware of this fact (Jones, 2003, p. 108). Gibson (1979/2015, p. 127) claims that "the affordances of the environment are what it offers the animal, what it provides or furnishes, either for good or ill". He explains that he made up the concept of affordances to refer to world "value" and to both the animal and the environment. Greeno (1994) argues that "in any interaction involving an agent with some other system, conditions that enable that interaction includes some properties of the agent along with some properties of the others system". Environment supports cognitive activities. So, there must be something about both the agent and the environment supporting their interaction. In the environment side this property is referred to as affordances and at the agent side this property is called ability by Greeno, effectivity by Shaw et al, and aptitude by Snow (Greeno, 1994, p. 338). "Animals can perceive the affordances or the possibilities for action. They need to detect potential damages and taking advantages of resources in the environment. Thus, organisms need to detect meaningful information in order to act properly". Perceiving affordance is detection of structured information "that invariantly specifies features of a particular perceiving-acting agent in relation to features of a particular substance, object, or events". For example, we do not perceive steps in centimeters, but whether or not we can step on them. Affordances are defined in the organism-environment level of analysis: an organism embedded in her system knows her environment because she perceives affordances" (Lobo, Heras-Escribano, & Travieso, 2018).). This implies that an actor who goes out to explore his environment does not only perceive physical objects, but also what he can do with them or action potentials, such as the grip-ability of a teacup, the climb-ability of a hill, the playability of a park, the cross-ability of a hedge. For an actor to decide which of these actions he can perform, it depends on what he can do with only his bodily features or abilities, without the need for mental interpretations (Heras-Escribano, 2019, p. 3). We are familiar with surfaces and found them useful or dangerous, we apprehend "their satisfying or annoying possibilities and what may happen when we use them (Jones, 2003, p. 110).

Gibson (2015)'s theory of affordance and perception involves in materialistically based relational perception. It is based on the sense datum of seeing, hearing, touching, tasting and smelling from real characteristics or properties of the environment in relation to agent's abilities. Thus, perception is real in the sense of material base, yet it is also simultaneously relational, as it is dependent of an agent's ability. For example, a football ball offers me affordance kickability and so it is a meaningful object for me, but it does not afford the same action potentiality for an infant and therefore it is not meaningful. But it can afford rollability for him and this is meaningful.

This discussion indicates that affordances as action potentialities are different from capabilities and functionings. Table 1 show several affordances and their capability and functionings counterparts. I consider affordances to be

Table 1. Differences between Affordance, Capability and Functioning

Affordance	**Capability**	**Functioning**
play-ability	being able to play	play
climb-ability	being able to climb	climb
participate-ability	being able to participate	participate
be healthy-ability	being able to be healthy	be healthy

action potentialities that emerge when both the actor and her environment have certain properties (affordances and abilities respectively) that are compatible, while capabilities are abilities of an actor's various feasible doings and beings free of social, cultural and political constraints. Besides, since they are invariant ecological information in the econiche, affordances do not have to be only in the form of commodities. They mostly take the form of natural objects or built environment, yet they can also be found in social relations and interactions. Gibson (2015) himself suggests that other people and animal can offer affordance (action potentials) to another animal or person (Gibson, 2015). Greeno (1994) argues that similar to affordances in physical environment, social affordances "for individual actions in conversations and other interpersonal interactions" can directly be perceived, "without need for mediating symbolic representations". He points out that "in conversations, pauses, facial expressions, and other features provide information that influences the opportunities for each participant's actions" (Greeno, 1994, p. 341). Besides, there are different types of other goods such as social goods, relational goods, relational capital and social capital which are created through human social interactions and exchanges. Taking a part in these social relations is a creative human act and considered by Aristo and Decy and Ryan (2000, p. 227-228) to be important factor for personal development, integrity and well-being. As Hodgett & Deneulin (2009) states: "the evaluation of community development should reflect people's feelings…well-being, a feeling of inclusion/belonging and the richness of experience, …meanings and understanding" (Hodgett & Deneulin, 2009, p. 73).

Another distinctive characteristic of affordances I like to emphasize is the fact that they are calls for action or experience regardless of any social, cultural or political constraint whatsoever. I think the presence of a call for a possible action itself can directly affect personal well-being. Just imagine the feeling you may get walking in a street with full of people smiling at you compared to that in an empty street, or the feeling when you take a walk in a place with different topographic features (hill, cliffs, cave, etc.) and various trees compared to that in flat field. I think the feeling we get from the street with full of people and place with various geographic features are results of their action potentialities they offer. For example, I may enter into a conversation with one of persons smiling at me or decide to explore a cave, inspect a cliff or climb a tree. Hence, we should evaluate well-being effects of action potentialities that a human's socio-spatial ecological niche offer. These affordances (action potentials) result from natural and built environments as well as from social relations and interactions with other humans. In short, Gibson (2015)'s theories of perception and

affordances provide to be useful in our understanding meanings of functionings and suggest that a broader approach may better serve in assessing personal well-being.

The Regulators of the Socio-spatial Ecological Niche

The socio-spatial niche has also social properties including values, norms and institutions. This requires an investigation of their effects on both the arrangement and shaping objects within it and overall, the eco-niche itself. Gibson (2015) thinks that meanings and spatial characteristics cannot be separated from each other, as for example we cannot separate meaning from the color, form and texture. But he also points out that symbolic meanings, including the language, that are detached from their objects are assumed to be learned" (Jones, 2003, p. 110). Social values, norms and rules or what we may refer to social institutions which are resources for the agent can constrains as well as enable actions in Giddensian sense of societal structures (Giddens, 1984) are symbolic and have to be learned in the course of socialization. For example, Nambiar (2013: 222) points out that many choices that a person makes while creating the set of capabilities are realized in and through the process of participating in the community in which the individual lives. The extent to which an individual can freely participate or be restricted in social life depends on the nature of social institutions, norms and cultural values. They can encourage as well as restrict the individual's ability to take advantage of available opportunities. As individuals' everyday economic and social activities is shaped by institutions, their role gains significance. Indeed, social institutions constrain or encourage the functionings of economic and social activities and thus also affect the success of functionings (Nambiar, 2013, p. 222). The fact that the freedom to transform resources into functionings depends on existing social and political possibilities also shows that these opportunities are never found in an abstract way. How people react to these opportunities may be even more important. For example, habits will direct an actor's reaction to opportunities. Many choices that he or she makes while creating the set of capabilities are realized in and through the process of participating in the community in which the individual lives. The extent to which an individual can freely participate or be restricted in social life depends on the nature of social institutions, norms and cultural values. They can encourage as well as restrict the individual's ability to take advantage of available opportunities. As individuals' everyday economic and social activities is shaped by institutions, their role gains significance. Indeed, social institutions constrain or encourage the functionings of economic and social activities and thus also affect the success of functionings (Nambiar, 2013, p. 222).

Lefebvre (1991) develops a unified theory of space in which three constitutive spheres of mental (conceived), social (lived), and physical or spatial practices (perceived) spaces dialectically produce and define what space is (Pierce & Martin, 2015, p.1282). He claims that these triad facets of space should be regarded "as varying moments or modes through which a single phenomenon is produced" ; e.g. social space. Thus, he takes a realist ontological position as he states "social relations exist only inasmuch as they produce material traces in space" (Pierce & Martin, 2015, p.1283).

From a Gibsonian (2015) perspective the socio-spatial ecological niche is comparable to Lefebvre (1991)'s perceived space or spatial practices, which can be defined in terms of

mix sets of affordances and resources. This is where "production and reproduction" take place. Each society forms its spatial set of characteristics and a specific location (Lefebvre, 1991, p. 33). Everyday routines as well as movements of people, goods, information and material take place and can be described by an observer. Spatial practices represent cohesive patterns, places of social activities. It is perceived in the everyday actions such as in the exchanges of goods, movement between residential areas and jobs in downtown, movements of goods, in as much as in the everyday spaces of streets, works, schools and entertainment of urban environment (Lefebvre, 1991, p. 38). Perceived space is generally associated with spatial practices, the material and cultural base of the society in Lefebvre's theory. Human agents who are embodied within this niche can directly experience everyday activities, human social relations and material and non-material interactions as well as physical and built features of their environment as affordances with all action potentialities and as resources for human functionings (doings and beings). From a Gibsonian perspective, perception that is directly tied to action and locomotion of the embedded body is very akin to what Lefebvre (1991) calls lived space or representational space. Indeed, the Gibsonian space as explained above is similarly both subjective and objective. Yet, it is not the lived space as defined by Lefebvre in the complete sense in that it embodies the perceived space, but not conceived space. On the other hand, for Lefebvre, the lived space embodies both conceived and perceived space. According to Lefebvre, representations of space or conceived space, which attempt to colonize lived space through spatial practices of abstraction, conceptualization, rules and codes by planners, architects, engineers and technocrats (Lefebvre, 1991, p. 38) on behalf of the power holders has become the dominant mode of space in social production of capitalist space.

As Lefebvre (1991) states "spatial practice is lived before it is conceptualized; but the speculative primacy of the conceived over the lived causes practice to disappear along with life, and so does very little justice to unconscious level of lived experience per se" (Lefebvre, 1991, p. 34). This implies that we have to give a special attention to effects of representations of space or conceived space on spatial practices of everyday life. In this respect, a Gibsonian lived space at this point will be inadequate to evaluate effects of representations of space on socio-spatial ecological niche and individuals' functionings.

Conceived space of Lefebvre can be seen as a higher order conversion factor similar to those in Sen (1991)'s, albeit with imperative and greater influence over social and political institutions, including spatial practices and lived space, thanks to capitalism and markets. What this implies for the socio-ecological niche and its spatial aspect and especially built space is that, the affordances or action potentialities it offers are pre-determined in accordance with existing relations of production and control of power by means of spatial practices of planners, architects, technocrats, developers, and scientists. Hence, over time the inhabitants and users of place come to see few and fewer authentic action potentialities offered by their alienated econiche. But, as they have not so much choice, they follow the ways of lives constructed out of abstract and ideological conceived space.

Action potentialities are valuable and therefore meaningful, as they use objects to perform different functionalities in relation to the individual's intentionality. Cultural artifacts and commodities that are generally produced for a specific single function action

possibility provided by such objects are also very limited. On the other hand, built spaces such as roads, squares and buildings can offer potential for many different actions at the same time, depending on the design and plan. The concept of affordance helps us to take into account the action potential of social institutions with no-exchange value built public spaces such as infrastructure or parks, in the assessment of well-being. Moreover, affordances explain the process of choosing alternatives by individuals and why options are seen as meaningful or valuable - which you do not put too much emphasis on.

THE CASE STUDY OF ORDU-MESUDIYE VILLAGE TOWN PROJECT

Ordu Mesudiye Village Town (Köykent) Project, covering nine villages, was started by Bülent Ecevit, the former prime minister known as the mastermind of this project, in 2000 with a high enthusiasm and expectations, but was soon terminated somehow prematurely in 2002 by the newly elected government. At least one study of this rural development project shows that its ideas were borrowed from central places and growth pole theories (Marin, 2006). Before the start of the project and afterward, there was a high but unrealistic expectations of the project's official documents, newspapers, politicians, and public institutions and planners responsible for the work can be clearly seen. For example, the official document on the Village Town project and the discourses of some managers who personally implemented the project seem to harbor a belief that this project could solve almost any problems associated with the distribution of population and settlement. The project was expected to bring a new order to the scattered rural settlement structure, prevent rural migration to major cities such as Istanbul and Ankara by attracting new industrial and commercial business opportunities, service and social opportunities of the modern city to the countryside, and therefore to be a salve to many urban problems accumulated up to that time. In accordance with the rural development approach of the period, the democratic and participatory dimension of the project was emphasized and the selection of Mesudiye as a project area was justified by the democratic organization ability and participatory culture of the region. Eudaimonia in the village of Oktay Ekşi, one of the important columnists of the period, was at the highest level. In his column in *Hurriyet Daly* newspaper, he wrote an article titled *Towards the villagers Playing the Piano*, in which he claimed that in the near future a passerby who happens to accidently find himself in the project's area should not be surprised to hear the sound of a piano playing classical music.

During the summer of 2005, I conducted a survey, which was based on a face-to-face interview of a probability sampling of 149 household heads living in the project's area. The survey took 11 days during which I also took some notes related to study. In the remaining part of this paper, I will apply the actor-oriented framework I have developed so far using some of the qualitative and quantitative data and finally I will make some conclusion about its usefulness.

FINDINGS FROM THE CASE STUDY

The theoretical framework I developed suggests that we should start by describing the socio-spatial ecological niche which provides residents in the Village Town Project Area with action potentialities and resources for valuable functionings. This is what Lefebvre

(1991) refers to as spatial practices or perceived space and what a Gibsonian perspective regard a set of environmental (built space, natural objects, cultural artifacts, commodes, social relations and interactions, etc.) affordances offers various action potentialities and resources that can be converted into useful beings and doings. Descriptive statistics show that of 149 participants, while 16.8 % were woman, 83.2% were man. Inhabitants had an average age of 58.06 years and of 149 participants 95.9% had children with an average of 4.69 children. 23.5% participants were illiterate, 69.1% had primary a school degree, 3.4% a high school degree, and only 1 person (0.7 %) completed an undergraduate degree. Of these household heads, 78% had some lands, with average of 3.95 hectares. While 26.8% of participants were farming, 35.6% were involved in husbandry or livestock. Finally, on average residents were staying in their villages for 4.77 months in a year. Clearly, this is an old aged population that would have a priority for health care services for functioning "being healthy". In the project, a hospital had been built in Çavdar, the village which is the center of project, to provide health care services for all inhabitants. Unfortunately, there was not a doctor and the only nurse were taking long vacations during the months, when the majority of residents were returning back to their villages from the large cities such as İstanbul and Ankara.

During my stay in the area, I learned that on average each person had a mostly pension money just over 1000 TL at that period, while many were in debt to state and complaining that they could not pay and would be bankrupted soon. Many people had become members of the cooperative through their acquaintances or relatives, including those who had not lived in the village for an entire year. Dues between 25-30 TL paid at that time for cooperative membership were returned to the state debt of more than 25,000 TL for each person, due to the bankruptcy of the lumber products business established by the cooperative under the supervision of district governor and some technocrats. Unfortunately, the members did not have adequate skills and education to manage the business and in fact the district governor was pivotal in the initial success that lasted a few months before it went to bankruptcy.

I was quite surprised when I saw the cows grazing in the disused playground. But there were not also many children who could use it anyways. Some of these anomalies can be explained by the theoretical framework developed in this paper. It seems that the lived space of inhabitants in the Village Town Project was in direct conflict with the conceived space of those planners, technocrats, engineers and politicians with an ideology of rural development and its conceptualization or theorization aimed at sustaining and even more efficient reproduction of existing power and control. Dominating power holders had an abstract and conceptualized and theoretical forms of village town, which was assumed to efficiently function in accordance with central place theory and growth poles in rural area. Those who have promoted such ideas and plans, including prominent politician in Republican People Party and National Movement Party, imposed a vision and they did this through undemocratic process.

CONCLUSION

In this study, I developed a broader and more comprehensive actor-oriented framework based on ideas from theories of Sen (1999)'s CA, Gibson (2015)'s ecological psychology and

affordances as well as from Lefebvre (1991)'s production of space. While this framework is still in the process of development and clearly needs further improvement to be made, its application to the case study appears to be promising.

ACKNOWLEDGEMENTS

I would like to thank to the Scientific and Technological Research Council of Turkey (TÜBİTAK) for their financial support to the project no 107K152.

REFERENCES

Crocker, D. A. (1995). Functioning and Capability: The Foundations of Sen's and Nussbaum's Development Ethic, Part 2. *Women, Culture, and Development: A Study of Human Capabilities*, 153-198

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The 'what' and 'why' of goal pursuits: Human needs and the selfdetermination of behavior. Psychological Inquiry, 11, 227–268.

Fodor, J. A., & Pylyshyn, Z. W. (2002). How direct is visual perception?: Some reflections on

Fukuda-Parr, S. (2003). The human development paradigm: operationalizing Sen's ideas on capabilities. *Feminist economics*, *9*(2-3), 301-317.

Gibson, J. J. (2015). *The ecological approach to visual perception: classic edition*. Psychology Press.

Gibson's "Ecological Approach". *Vision and Mind: Selected Writings in the Philosophy of Perception*, 167-228.

Giddens. A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Univ of California Press.

Greeno, J. G. (1994). Gibson's Affordances. Psychological Review, 101(2), 336-342.

Heft, H. (1989). Affordances and the body: An intentional analysis of Gibson's ecological approach to visual perception. *Journal for the theory of social behaviour*, *19*(1), 1-30.

Heras-Escribano, M. (2019). *The philosophy of affordances*. London, Unite

Hodgett, S., & Deneulin, S. (2009). On the use of narratives for assessing development policy. *Public Administration*, *87*(1), 65-79.

Jones, K. S. (2003). What is an affordance?. *Ecological psychology*, *15*(2), 107-114.

Kaushik, B., & Lòpez-Calva, L. F. (2011). Chapter Sixteen-Functionings and Capabilities. *Handbook of Social Choice and Welfare*, *2*, 153-187.

Lefebvre, H., & Nicholson-Smith, D. (1991). *The production of space* (Vol. 142). Blackwell: Oxford.

Lobo, L., Heras-Escribano, M., & Travieso, D. (2018). The history and philosophy of ecological psychology. *Frontiers in Psychology*, *9*, 2228.

Marin, M. C. (2005). A retrospective view of the Turkish rural urban development policies and the case of the Village Towns. *Urban Policy and Research*, *23*(4), 497-518.

Nambiar, S. (2013). Capabilities, conversion factors and institutions. *Progress in Development Studies*, *13*(3), 221-230.

Pierce, J., & Martin, D. G. (2015). Placing Lefebvre. *Antipode*, *47*(5), 1279-1299.

Robeyns, Ingrid and Morten Fibieger Byskov, "The Capability Approach", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/capability-approach/>.

Thapa, D., & Zheng, Y. (2019, May). Capabilities and Affordances in the ICT4D Context. In *International Conference on Social Implications of Computers in Developing Countries* (pp. 49-59). Springer, Cham.

Wells, A. J. (2002). Gibson's affordances and Turing's theory of computation. *Ecological psychology*, *14*(3), 140-180.

ZORUNLU GÖÇLERLE DEĞİŞEN İŞ-YAŞAM DENGESİNE YÖNELİK TARİHSEL BİR ARAŞTIRMA: 1905 KARAÇAY-MALKAR GÖÇÜ

A HISTORICAL RESEARCH ON THE CHANGING WORK-LIFE BALANCE WITH FORCED MIGRATIONS: 1905 KARACAY-MALKAR MIGRATION

Suzan URGAN
Dr. Öğr. Üyesi, Bafra İşletme Fakültesi, Samsun, Türkiye
ORCİD No: 0000-0002-9280-4174

Özet

19. yüzyılda Karaçay-Malkar Türkleri yaşamış oldukları Kafkasya'dan siyasi, dini, sosyal ve ekonomik nedenlerle zorunlu göçe tabii tutulmuşlardır. Karaçay-Malkarlıların göç ederek yerleştikleri ülkelerden biri Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Karçay-Malkarlılar Osmanlı İmparatorluğu içinde gruplar halinde çeşitli yerleşim merkezlerine yerleştirilmişlerdir. Bu çalışmanın amacı, Karaçay-Malkar Türklerinin göç öncesi ve göç sonrasında değişen iş ve yaşam durumlarını o zamanın koşulları içinde ortaya koyabilmektir. Bu amaçla göçü yaşamış olanlardan Çomalanı Nogaynı Caşı Bekmirza ile 1976 yılında yapılmış olan bir ses kaydı doküman inceleme yöntemi ile betimsel analize tabi tutulmuştur. Yapılan analiz sonucu Karaçay-Malkar Türklerinin zorunlu olarak değişen hayatları çerçevesinde çalışma hayatlarında ve iş yaşam dengelerinde meydana gelen değişimler ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen bulgulara göre Karaçay-Malkar halkı zorunlu bir şekilde göç ederek, alışık oldukları bir yaşamı bırakmak zorunda kalmışlar ve başka bir kültür içinde var olmaya çalışmışlardır. Yerleşmiş oldukları yerlerdeki iş yaşam koşullarına ayak uydurmakta çok güçlük çekmişler, nüfus olarak bir bütünlüğü koruyarak gelmelerine karşın, yerleşim yerlerindeki alışkın olmadıkları yaşam koşulları nedeniyle bütünlüklerini koruyamadıkları ortaya çıkarılmıştır. Bu bulgular, göçlerin insan yaşamında meydana getirdiği sarsıcı etkileri özellikle iş yaşam dengesi açısından ortaya koymaktadır. Araştırma, tarihsel süreç içinde bir asır önce göçü yaşamış olan kişinin ifadeleri doğrultusunda, zorunlu bir şekilde insan yaşamında değişen iş yaşam dengesini ortaya koyması bakımından değerli veriler sunmaktadır. Ayrıca o zamanın tarihsel olaylarının deşifre edilmesiyle toplumsal yaşam ve bireysel iş yaşamıyla ilgili ipuçları sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu Göç, İş-Yaşam Dengesi, Karaçay-Malkar Türkleri.

Abstract

In the 19th century, Karachay-Malkar Turks were subjected to forced migration from the Caucasus where they lived for political, religious, social and economic reasons. One of the countries where the people of Karachay-Malkar migrated and settled was the Ottoman Empire. Karçay Malkarlı people were placed in groups in various settlements within the Ottoman Empire. The aim of this study is to reveal the changing work and life situations of Karachay-Malkar Turks before and after migration, in the conditions of that time. For this purpose, a sound recording made with Comalani Nogayn Casi Bekmirza, one of those who migrated, in 1976, was subjected to descriptive analysis by document analysis method. As a

result of the analysis, the changes that occurred in the working life and work-life balance of the Karachay-Malkar Turks within the framework of the necessarily changing lives were revealed. According to the findings obtained, the people of Karachay-Malkar had to emigrate, forced to leave a life they were used to and tried to exist in another culture. They had great difficulty in keeping up with the business life conditions in the places where they were settled, and it was revealed that they could not preserve their integrity due to the unfamiliar living conditions in their settlements, although they came to maintain a unity as a population. These findings reveal the shocking effects of migration on human life, especially in terms of work-life balance. The research provides valuable data in terms of revealing the necessarily changing work-life balance in human life, in line with the statements of the person who migrated a century ago in the historical process. In addition, with the deciphering of the historical events of that time, clues about social life and individual business life are presented.

Keywords: Forced Migration, Work Life Balance, Karachay-Malkar Turks

MARKA YARARI ÖLÇEĞI : BIR ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI

Mustafa Seçkin ŞALVARLI
Manisa Celal Bayar Üniversitesi, orcid:0000-0002-5306-5655
Doç. Dr. Burak KARTAL
Manisa Celal Bayar Üniversitesi, orcid:0000-0001-8556-091X

Özet

Bu çalışma, Marka Yararı Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması kapsamında elde edilen güvenilirlik ve geçerlilik değerlerine ilişkin bulguları içermektedir. Belaid vd. (2017) tarafından geliştirilen ölçek, tüketicilerin markadan algıladığı yarar düzeyini değerlendirmeyi amaçlamakta ve öz-bildirime dayalı olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada 19 maddenin çevirisi yapılmış ve Türkçe'de geçerli faktör yapısı araştırılmıştır. Çalışmanın örneklemi, 18 ila 45 yaş arası yetişkinlerden (N=235) oluşmaktadır. Katılımcılardan kullandığı bir giyim markasını düşünerek ölçeği yanıtlamaları istenmiştir. Analizler kapsamında uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda, 15 maddenin sembolik, fonksiyonel ve deneyimsel olmak üzere 3 alt boyut oluşturduğu bir yapı elde edilmiş; yapının 11.28 özdeğer ve %57 açıklanan varyansla kümelendiği görülmüştür. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ise üç faktörlü yapının desteklendiği; ölçüm modelinin veri ile yeterli düzeyde uyum gösterdiği görülmüştür ($\chi2$ / df = 1.90, AGFI = .89, GFI = .92, CFI = .95, SRMR = .049, RMSEA = .062). Ölçeğin Cronbach Alpha (α) iç tutarlık katsayısı .79 olarak hesaplanmıştır. 3 alt boyut bazında bakıldığında ise madde yükleri ve iç tutarlık katsayıları sembolik alt boyutu için .65 - .76, α=.81; fonksiyonel alt boyutu için .41-.82, α= .77; deneyimsel alt boyutu için .66-.86, α=.77 olarak bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar, dilimize adaptasyonu yapılan bu ölçeğin, ülkemizde yapılacak marka yararına ilişkin çalışmalar için geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu gösterdiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: marka yararı, ölçek uyarlama, güvenilirlik, geçerlik.

Abstract

This study includes findings about the reliability and validity values within the scope of the adaptation of the Brand Benefit Scale to Turkish. Belaid et al. (2017) developed the scale to evaluate the level of benefit perceived by consumers from the brand and it is evaluated on the basis of self-reporting. In the study, 19 items were translated and the factor structure valid in Turkish was investigated. The sample of the study consisted of adults (N = 235) between the ages of 18 and 45. Participants were asked to answer the scale by thinking of a clothing brand they used. As a result of the exploratory factor analysis, a structure was obtained in which 15 items form 3 sub-dimensions as symbolic, functional and experiential; it was observed that the structure clustered with 11.28 eigenvalues and 57% explained variance. According to the confirmatory factor analysis, this three-factor structure was supported (χ^2 / df = 1.90, AGFI = .89, GFI = .92, CFI = .95, SRMR = .049, RMSEA = .062). Cronbach's Alpha (α) internal consistency coefficient of the scale was calculated as .79. On the basis of 3 sub-dimensions, item loadings and internal consistency coefficients are .65 - .76, α = .81 for the symbolic sub-dimension; .41-.82, α = .77 for the functional sub-dimension; .66-.86, α =

.77 for the experiential sub-dimension. In sum, this scale, which has been adapted to our language, is a valid and reliable for studies on brand benefit in our country.

Keywords: brand benefit, scale adaptation, reliability, validity.

MAXLIGHT TEKNİĞİNDE HAVLU ÜRETİMİ

TOWEL PRODUCTION IN MAXLIGHT TECHNIQUE

Emine ÇAKIRAY
Erteks Kadife Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti. Tasarım Merkezi, Denizli, Türkiye
Doç. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA
Pamukkale Üniversitesi Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu El Sanatları Bölümü,
ORCID ID: 0000-0003-1060-0280, Denizli, Türkiye

Özet

Dünya nüfusunun tekstil ve hazır giyim sektöründeki hızlı tüketimine ayak uydurabilmek için çoklu piyasada yeniliği yakalayabilmek ve firmalar açısından ayakta kalmayı sağlamak için farklı ve yenilikçi arayışlara girmek özellikle günümüzde büyük önem taşımaktadır. Denizli Türkiye'de ev tekstili ihracat potansiyelinin önemli bir kısmını karşılamaktadır. Türkiye'nin ihraç ettiği havlu ve bornozun üçte ikisi Denizli'de üretilmektedir.

Denizli'de 100'den fazla firma havlu ve bornoz imalatında aktif olarak yoğun bir şekilde faaliyet göstermektedir. Sadece Denizli'de faaliyet gösteren firmalar düşünüldüğünde bile geniş bir rekabet ortamının oluştuğu kolaylıkla görülmektedir. Çünkü bilim ve sanayinin hızlı gelişimi, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin her geçen gün daha fazla kullanılır olması birçok sektör ve üründe olduğu gibi tekstil sektöründe de hızlı tüketimin başlıca nedenleri arasına yer almaktadır.

Rekabet şartlarını firmaların lehine çevirmek gereklilikten ziyade bir zorunluluk halini almıştır. Rekabet piyasasında en güçlü silahlardan bir tanesi, kaynakların mümkün oluğu ölçüde etkin kullanımı ile pazara daha kaliteli ve albenisi yüksek ürünleri daha düşük maliyetlerde sunmayı başarmaktır. Bu yüzden, üretim aşamasında hammadde temininden son kullanıcıya ulaşana kadar geçen süreçte kullanılan her türlü kaynağın etkinliğini arttırmak için firmalar çeşitli çözüm yolları aramaktadırlar.

Bu çalışmada ev tekstili denilince akla gelen ilk merkezlerden biri olan Denizli'de faaliyet gösteren Erteks Kadife Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti. Tasarım Merkezi bünyesinde geliştirilen maxlight tekniğinde üretimi yapılan yeni nesil havluların üretim aşamaları, özellikleri ve ev tekstili sektörüne sağlamış olduğu katkıları incelenmiştir. Çalışmanın gerçekleşmesi için öncelikli olarak literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra Erteks Kadife Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti. Tasarım Merkezi bünyesinde gerçekleştirilen tüm üretim aşamaları ayrı ayrı gözlemlenmiş, süreç içerisindeki gelişmeler takip edilmiş ve ortaya çıkan ürünler fotoğraflanarak belgelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tekstil, Üretim, Dokuma, Havlu, Maxliht.

Abstract

In order to keep up with the rapid consumption of the world population in the textile and ready-to-wear sector, especially today it is important to pursue different and innovative pursuits to catch innovation in multiple markets and to survive for companies. Denizli has an

important part of home textile export potential in Turkey. Towels and bathrobes that is exported from Turkey are manufactured in Denizli two-thirds. More than 100 companies in Denizli actively operate in the production of towels and bathrobes. Even considering the companies operating in Denizli, it is easily seen that a wide competitive environment has been formed. Because the rapid development of science and industry, the increasing use of transportation and communication technologies are among the main reasons of fast consumption in the textile industry as in many sectors and products.

Turning the conditions of competition in favor of companies has become an obligation rather than an obligation. One of the most powerful weapons in the competitive market is to be able to offer higher quality and attractive products to the market at lower costs with the efficient use of resources as much as possible. Therefore, companies have been looking for various solutions in order to increase the efficiency of all kinds of resources used in the process from raw material supply to the final user in the production phase.

In this study; production stages, properties and contributions of the new generation towels produced in the maxlight technique developing were examined by design department of Erteks Kadife Textile operating in Denizli, one of the first centers that come to mind home textile sector. For the realization of the study, the literature was primarily reviewed. After that, all production stages carried out, observed separately, the developments in the process were followed and the resulting products were photographed and documented by Design Department of Erteks Kadife Textile.

Keywords: Textile, Production, Weaving, Towel, Maxlight.

Giriş

Çok çeşitli tanımları yapılan ev tekstili "yaşanılan ortamı-mekânı-yeri giydirmek, ev içerisindeki ihtiyaçları karşılamak için kullanılan ve ortamı-mekânı-yeri daha yaşanabilir kılarak şekli, rengi, tasarımı ile güzelleştiren tekstilden yapılan eşyaların tümü" olarak tanımlanmaktadır. Ev tekstili ürünleri arasında oldukça çeşitlilik gösteren perde, yatak takımı, yatak örtüsü, kılıf, dekoratif örtü, dekoratif yastık ve minder, havlu, bornoz, peştamal, yolluk ve paspas gibi eşyalar (Ersoy vd., 2007: 2) bazı standartlar açısından gerekli özellikleri sağlamak zorundadır. Ancak ürünlerin daha çok tercih edilmesini sağlamak için ürünlerin standart özelliklerine yeni özellikler katmak bu alanda çalışma yapan tekstil firmalarının birinci amaçları arasında yer almaktadır.

Türkiye yüksek orandaki tekstil ihracatına rağmen üretimde kullanılan makineler ve kimyasal maddeler bakımından büyük ölçüde dışa bağımlıdır. Üretim odaklı yaklaşımlar ve Ar-Ge çalışmaları konusunda geç kalınması ve bu alandaki oldukça yetersiz çalışmalar, söz konusu dışa bağımlılığın en büyük sebebi olmuştur (Uyanık ve Çelikel, 2019: 33). Bu yüzden ülke politikası olarak devlet tarafından desteklenen tasarım merkezlerinin her geçen gün tekstil sektöründe de artış göstermesi ile ev tekstili ürünlerine de yeni özellikler katmaya yönelik çalışmaları da hızlandırmıştır.

Dünya nüfusunun tekstil ve hazır giyim sektöründeki hızlı tüketimine ayak uydurabilmek için çoklu piyasada yeniliği yakalayabilmek ve firmalar açısından ayakta kalmayı sağlamak için farklı ve yenilikçi arayışlara girmek özellikle günümüzde büyük önem taşımaktadır. Denizli Türkiye'de ev tekstili ihracat potansiyelinin önemli bir kısmını

karşılamaktadır. Türkiye'nin ihraç ettiği havlu ve bornozun üçte ikisi Denizli'de üretilmektedir. Denizli'ye ilaveten havlu ve bornoz üretimleri yoğun olarak Bursa, Hatay, Kayseri ve Gaziantep illerinde gerçekleştirilmektedir. DENİB-Denizli İhracatçılar Birliği, DSO-Denizli Sanayi Odası ve DTO-Denizli Ticaret Odası'ndan alınan verilere göre havlu ve bornoz ihracatının Denizli ilinin toplam tekstil ihracatı içindeki payı yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte yaklaşık olarak yıllık %30 civarındadır.

Denizli'de 100'den fazla firma havlu ve bornoz imalatında aktif olarak yoğun bir şekilde faaliyet göstermektedir. Sadece Denizli'de faaliyet gösteren firmalar düşünüldüğünde bile geniş bir rekabet ortamının oluştuğu kolaylıkla görülmektedir. Çünkü bilim ve sanayinin hızlı gelişimi, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin her geçen gün daha fazla kullanılır olması birçok sektör ve üründe olduğu gibi tekstil sektöründe de hızlı tüketimin başlıca nedenleri arasına yer almaktadır.

Sadece tekstil sektöründe değil tüm sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin rekabet gücünü etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Ancak bu faktörlerin başında yenilik kaynaklı ve sürekliliği olan verimlilik arayışı yatmaktadır. Rekabet edebilmek için yenilik sağlamak bazen piyasaya sıfırdan yeni bir ürün sürmek bazen mevcut bir ürünün bazı özelliklerinin yenilenmesi bazen de yeni girdilerin kullanılması ile yeni pazar arayışları, mevcut üretim ve pazarlama yöntemlerinde güncelleme kısacası işletme kârını arttıracak her türlü yenilikleri kapsamaktadır. Yenilik sadece dünyaya bir yenilik katmak olabileceği gibi ülkeye yenilik getirmek, sektör ya da firmaya yenilik katmak da olabilir. Yeniliğin mutlaka firma tarafından geliştirilmesi şart değildir bazen diğer firma veya kurumlardan yayılma yolu ile de elde edilebilir. Yenilikçi firmalar yeniliklerini kendi bünyelerinde ya da diğer kurumlar ile iş birliği yaparak ve diğer firmaların geliştirdikleri yenilikleri benimseyerek de bu sürece dahil olabilirler (Terzioğlu vd., 2008: 388).

Rekabet şartlarını firmaların lehine çevirmek gereklilikten ziyade bir zorunluluk halini almıştır. Rekabet piyasasında en güçlü silahlardan bir tanesi, kaynakların mümkün oluğu ölçüde etkin kullanımı ile pazara daha kaliteli ve albenisi yüksek ürünleri daha düşük maliyetlerde sunmayı başarmaktır. Bu yüzden, üretim aşamasında hammadde temininden son kullanıcıya ulaşana kadar geçen süreçte kullanılan her türlü kaynağın etkinliğini arttırmak için firmalar çeşitli çözüm yolları aramaktadırlar. Bu tür çözümlerin üretilebilmesi için ise süreçlerin doğru ve amaca uygun olarak analiz edilmesi ve gerçekleştirilen analiz çalışmalarının sonucunda ortaya çıkan verilerin sentezlenerek kullanılması gerekmektedir (Çörekçioğlu vd. 2005: 31).

Tekstil sektöründeki üretimlere maliyet açısından bakıldığında en büyük harcama kalemlerinin başında iplik masrafının geldiği görülmektedir. Bu yüzden öncelikle ipliğin kullanıldığı süreçler dikkate alınarak bu süreçlerdeki iplik kullanımının azaltılması açısından gerekli çalışmaları yürütmek tekstil firmaları açısından akılcı bir yaklaşım olmaktadır.

Gerek tekstil sektöründe gerekse diğer üretim sektörlerinde bir ürüne ait temel özelliklerin değiştirilmesi kolay olmamakla birlikte masraflı ve zaman alan bir işlem olmaktadır. Ancak tasarımsal olarak bir ürüne yenilik getirmek ve piyasada istenen bir özellik kazandırmak aslında günümüzde bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu aşamada tasarımın ne anlama geldiğinden kısaca bahsetmek gerekmektedir.

Tasarım, insanların gereksinimlerini karşılamayı hedefleyen, işlev, görünüm gibi her yönden yüksek düzeyde yenilik getirici, yarı karmaşık yarı disiplinli bir olgudur. Dilimize tasarım olarak yerleşen sözcük aslında Latince kökenlidir. Latince "de-ignare" kökünden gelir ve işaretlemek, belirtmek, planlamak resmetmek, bir model veya şekil olarak kurmak anlamına gelmektedir. Genellikle bir çalışma için geçerli olan şemaların ve planların hazırlanma süreci olarak tanımlanan tasarım, güzel sanatlarda yaratıcı sürecin kendisi olmaktadır (Sezgin ve Önlü, 1992: 84).

Tasarım kavramının tekstil firmalarındaki günümüzdeki karşılığı ise biraz yön değiştirmiştir. Tasarımın asıl amacı daha çok hali hazırda üretilen bir ürüne katma değer katmak olarak algılanmaktadır. Ürünlere yenilikçi fikirler katarak toplumun ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda değişim ve dönüşüme ayak uydurmak en temel hedeflerden birisidir. Tüm sektörlerde olduğu gibi tekstil sektöründe de hammaddeye çeşitli yenilikçi fikirler ekleyerek ürünü daha kullanılabilir ve daha kolay ulaşılabilir hale getirebilmek çok önemli bir unsurdur. Bu yüzden Erteks Kadife Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti. Tasarım Merkezi hali hazırda üretmiş olduğu ev tekstili çalışmalarında yenilikçi bir fikir üretmek için çeşitli araştırma ve denemeler yapmaktadır.

Bu çalışmada ev tekstili denilince akla gelen ilk merkezlerden biri olan Denizli'de faaliyet gösteren Erteks Kadife Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti. Tasarım Merkezi bünyesinde geliştirilen maxlight tekniğinde üretimi yapılan yeni nesil havluların üretim aşamaları, özellikleri ve ev tekstili sektörüne sağlamış olduğu katkıları incelenmiştir. Çalışmanın gerçekleşmesi için öncelikli olarak literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra Erteks Kadife Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti. Tasarım Merkezi bünyesinde gerçekleştirilen tüm üretim aşamaları ayrı ayrı gözlemlenmiş, süreç içerisindeki gelişmeler takip edilmiş ve ortaya çıkan ürünler fotoğraflanarak belgelenmiştir.

Erteks Kadife Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti.

1994 yılında Denizli'de faaliyetlerine başlayan Erteks Kadife Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti. kısa sürede Türkiye'nin tanınmış ev tekstili üreticileri arasında yerini almış ve gerçekleştirmiş olduğu başarılı ihracatları sonucu adını tekstil sektöründe duyurmuştur. Dokuma ve konfeksiyon alanında çalışmalarını sürdüren Erteks Kadife Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti. özellikle havlu, bornoz, çocuk grubu havlu-bornoz, plaj ve mutfak havlusu, terlik, yatak örtüsü, battaniye, şal, yatak çarşafı, banyo grubunda oldukça iddialı üretimler gerçekleştirmektedir. 2000 m² çalışma alanına sahip olan Erteks Kadife Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti. 12000 m² lik alanda dokuma faaliyetlerini sürdürürken, 8000 m² lik alanda konfeksiyon faaliyetlerini sürdürmektedir (Bkz. Fotoğraf: 1). 250 kişilik çalışanı ve yıllık yaklaşık 1500 ton armürlü ve 1000 ton jakarlı kumaş dokuma kapasitesine sahip olan Erteks Kadife Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti. değişen yaşam biçimlerine paralel olarak kalite standartlarını ve müşteri gereksinimlerini sürekli olarak güncelleyen bir firma olarak tasarım merkezi ve bu merkezde ortaya çıkan yeni fikirlere önem verirken aynı zamanda çevreye saygılı ürünler üretmeyi kendilerine ilke edinmiştir.

Fotoğraf 1: Erteks Kadife Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maxlight Tekniğinde Havlu Üretimi

Dokuma teknikleri arasında yer alan ve kumaş üzerine farklı bir yüzey oluşturmak için kullanılan ipliklerin ilmek ve püskül şeklinde kumaşın üzerinden yukarıya doğru (dışa doğru) çıkması ile oluşan "hav" adı verilen teknik ile oluşturulan yüzeylere "havlı kumaş ya da havlı dokuma" denilmektedir. Hav kelimesinin kökeni Arapçadır ve isim olarak kadife, çuha, yün vb. nin yüzeyindeki ince tüy, ülger anlamına gelmektedir (https://sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.01.2021), ayrıca Ermenice ve Kürtçe (Kurmanci) *xav* "1. sütün üzerinde oluşan kaymak, 2. kumaş yüzündeki tüy" sözcüğünden alıntıdır. *χav* "kumaş yüzündeki tüylenme" [Filippo Argenti, Regola del Parlare Turco (1533)] *ḥāv* "kadife veya havlu havı, ince ve yumuşak kıl" [Meninski, Thesaurus (1680)] (https://www.kokeni.com/hav-kelimesinin-anlami-kokeni-ve-tarihcesi/ Erişim Tarihi: 20.01.2021) olarak da kullanılmaktadır.

Türkçe'de ise hav kelimesi zaman içindeki kullanımı ile tüylü kumaş anlamına bürünmüş ve havlu ile özdeşleşmiştir. Bornoz kelimesi ise Arapça burbüs 1. İsim Banyodan çıkarken kurulanmak için kullanılan, önden açık, havludan yapılmış giyecek, 2. İsim Kuzey Afrika'da Berberlerin giydikleri başlıklı geniş, kısa kollu bir üstlük (https://sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.01.2021) olarak tanımlanmaktadır. Arapça'da Şapkalı cüppe anlamında kullanılan "burnus" kelimesinin zaman içinde kullanımı ile Türkçeye "bürnaz" olarak geçtikten sonra "bornoz" şeklini aldığı tahmin edilmektedir.

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan havlunun 1600 yıllık bir geçmiş olduğu bilinmektedir. Türk kültürünün önemli izlerini bünyesinde barındıran Türk hamamı ve buna bağlı olarak gelişim gösteren havlu kültürel etkileşimler sonucu ortaya çıkarak adını günümüzde dünyaya Türk havlusu olarak tanıtmayı da başarmıştır. Oldukça çeşitli kullanım alanına sahip olan havlular teknik olarak değerlendirildiğinde kısaca tek taraflı veya çift taraflı belirli çözgü sisteminde oluşturulan bir kumaş türüdür. Ev tekstilinde yaygın olarak

kullanılan bir dokuma tekniği olmasının yanı sıra diğer tekstil ürünlerinden onu ayıran en belirgin özeliği ise iplik biçimi ile hav ipliği ve bu isimden türeyen hav ilmekleridir. Bu teknikte üretilen ürünler bir adet zemin, hav ve atkı sistemi olmak üzere ikili çözgü serisine sahiptirler. Bu özellikler havlunun kalitesini belirlemede kullanılmaktadır.

Havlu kumaşlar dokuma ve örme olmak üzere iki farklı şekilde üretilmektedir. Genel yapısı itibari ile dikdörtgen yapıdadır (Bkz. Şekil: 1). Havlu kumaşlarda havı meydana getiren ilmek %100 pamuk ipliğinden oluşmaktadır. Zemin ipliği olarak dokuma türü havlularda %100 pamuk ipliği, örme türü havlularda ise havlu kütlesine oranı %12'den fazla olmamak şartıyla pamuk-sentetik veya sentetik iplik kullanılmaktadır. Dokuma tipi havlu kumaşlar üç, dört, beş veya daha fazla atkılı olarak imal edilebilirler ve yapılarında birbirini takip eden iki zemin çözgü teli arasında en az bir ilmek yapan çözgü teli bulunmaktadır (Anonim, 1991, Ala ve İkiz, 2014: 244).

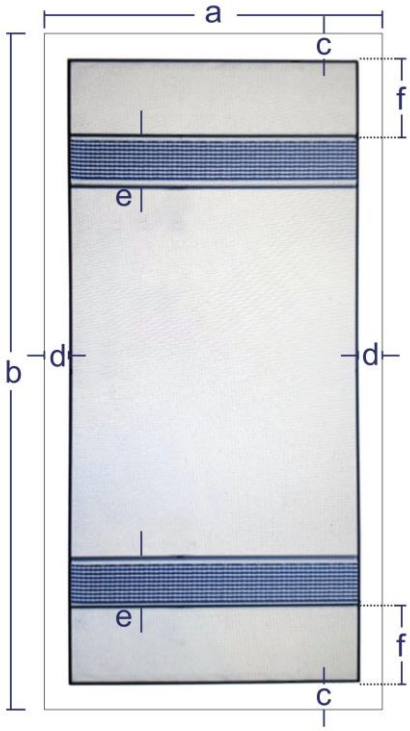

Şekil 1: Şematik Olarak Bir Havlunun Bölümleri

a: Havlu Eni
b: Havlu Boyu
c: Havlunun Baş ve Uç Kısımları
d: Kenar Dokusu
e: Bordür
f: Kısa Hav Mesafesi

Havlular çeşitli özellikler dikkate alınarak sınıflandırılmaktadır. Ağırlıklarına göre havlular (çok ağır, ağır, orta ve hafif), üretim tekniklerine göre havlular (dokuma, atkılı örme, çözgülü örme), son işlemlerine göre havlular (kadife, baskılı, nakışlı, aplikli), her hav sırası için gerekli atkı sayısına göre havlular (iki atkılı, üç atkılı, dört atkılı, beş atkılı, altı atkılı, yedi ve daha fazla atkılı), yüzeyindeki hav durumuna göre havlular (tek taraflı, çift taraflı) ile

kullanım yerlerine ve boyutlarına göre havlular (el, ayak, yüz, baş, banyo, mutfak, plaj vb.) şeklinde çok çeşitli şekilde sınıflandırılmaktadır.

Ev tekstilinde ve otellerde, estetik ve görsel amaçlı, özellikle tuşesi yumuşak ürünler tercih edilmektedir. Düşük gramajlı ürünler normalde 11,5 ya da 12 numaralı taraklarda dokunur. Havluların yüksek sıklıklarda dokunması, atkı ve zemin ipliklerinin santimetredeki yoğunluğunu artırmaktadır. Havluların gramajının istenen şekilde az tutulması için havlular genellikle kısa hav ile üretilmekte bu nedenle mamuller zayıf görünmektedir. Bu türdeki bir üretim satış kaybına neden olmaktadır. Erteks Kadife Tekstil San ve Tic. Ltd. Şti. Tasarım Merkezi bünyesinde bu sorunun çözümüne katkı sağlamak adına yeni bir teknik geliştirilmiştir. Havlu üretim olarak çok çeşitli varyantlara sahiptir. Farklı tarak numaralarında denemeler yapılmakta ve özellikle boyahane süreçleri ile havlulara hacim verilmeye çalışılmaktadır.

Maxlight tekniği adı verilen yeni havlu üretim tekniğinde 9 numaralı tarak kullanılmış, atkı ve zemin çözgü telleri seyrek tutulmuştur (Bkz. Fotoğraf: 2). Ürün, önceden sorun olan geç kurumaya ve aynı gramajda zayıf görüntüye sahip diğer ürünler ile karşılaştırıldığında soruna getirilen çözümde başarı sağlanmıştır. Daha seyrek sıklıkta dokuma gerçekleştirilmiş ve daha fazla hava geçirgenliği sağlanarak havlunun daha çabuk kurumasına da katkı sağlamıştır. Bu üretim tekniği diğer üretimlerden farklı olarak, yüksek gramajlı ürüne görsel açıdan benzeyen ancak daha hafif, daha az hammadde ile ortaya çıktığı için maddi açıdan da daha hesaplı olmuştur. Piyasadaki diğer mamullerde aynı hacim ve dolgunluk aynı ağırlıktaki ürünlerde gözlemlenememektedir.

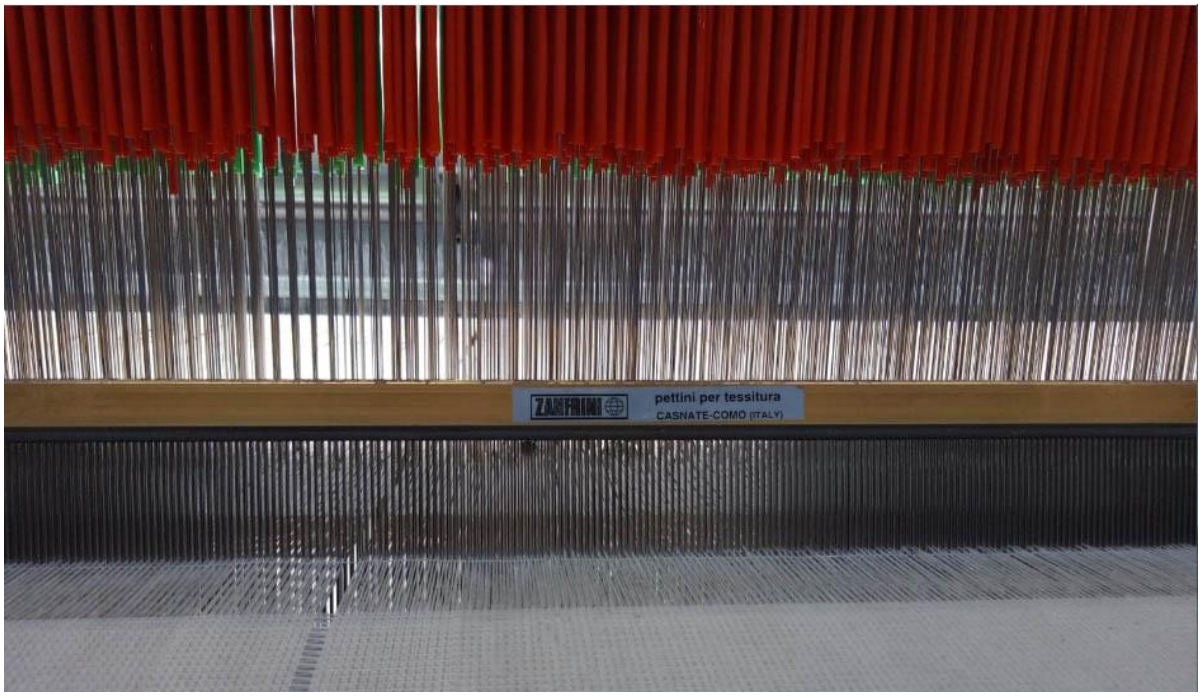

Fotoğraf 2: Maxlight Tekniğinde Havlu Üretirken Kullanılan 9 Numaralı Tarak

Bu araştırma ve denemeler sonucunda 9 numaralı tarak kullanarak daha dolgun bir havlu elde etme tekniği olarak ortaya çıkan bu tekniğe Erteks Kadife Tekstil San ve Tic Ltd. Şti. Tasarım Merkezi tarafından maxlight tekniği isminin verilmesindeki amaç ortaya çıkan ürünün diğerlerine oranla maksimum seviyede hafif olmasıdır. Ayrıca daha seyrek tarak numarası ile üretilmiş olan bu ürün birçok açıdan farklılıklar göstermektedir. Havları daha

yüksek olduğundan dolayı dolgunluğu daha fazladır. Bu dolgunluğa boyahanelerde yapılan özel apre ve işlemler ile yumuşaklık da eklenmiş, aynı gramajdaki muadillerine göre satılabilir görsellik ve elle tutumda yüksek oranda iyileşme sağlanmıştır. Seyrek atkı ve zemin çözgüsü, yüksek hav boyu ile imalat yapılmıştır. Bu seyreklikten ve gözeneklerin açık olmasından dolayı çabuk kuruyan bir havlu elde edilmiştir. Çabuk kuruma kullanıcı açısından hem zamandan hem de enerjiden tasarruf sağlamaktadır. Düşük gramajlı olmasından dolayı ise firmanın piyasadaki rekabet gücü yüksek derecede artmıştır (Bkz. Fotoğraf: 3-4).

Fotoğraf 3-4: Maxlight Tekniğinde Üretilmiş Havlular ile Standart Teknikte Üretilmiş Havluların Karşılaştırılması

Yeni bir teknikte üretimi gerçekleştirilen Maxligh havlularına çok çeşitli amaçlar doğrultusunda ilave özellikler katılabilir. Erteks Kadife Tekstil San ve Tic Ltd. Şti. Tasarım Merkezi tarafından ilave edilmek istenen özelikler şu şekilde sıralanabilir. İlk etapda sadece düz renkteki havlular üretilmiş olmasına rağmen farklı motif ve desenlerin de uygulanması istenmektedir. Ayrıca kullanılan elyaflara anti-bakteriyel ve parfüm kokularının ilave edilmesi, koku giderici, sinek kovucu, yanmazlık ve serinletme kimyasallarının ilave edilmesi ile farklı amaçlara hizmet etmesi planlanmaktadır. Bu özelliklerin yanı sıra havlunun

tuşesinin yumuşaklığına bağlı olarak katlama ve kırılma noktalarının da değiştirilmesi istenmektedir.

Maxligh havlularının üretim aşamaları ise şu şekildedir. Maxligh tekniğindeki havluların üretimine standart tekniklerde üretilen havlularda olduğu gibi öncelikle iplik seçimi ile başlanmaktadır. Farklı yapılara göre iplik numaraları 8, 10 ve 12 Ne olmaktadır. Ardından uygun konstrüksiyona atkı iplikleri, zemin ve hav çözgü leventleri hazırlanmaktadır. Tüm iplikler hazır olduktan sonra dokuma aşamasına geçilmekte ve ham havlu elde edilmektedir. Daha sonra ham havlular boyahaneye gönderilmektedir. Boyahanede ise sırası ile kasar, boya, yumuşatma prosesleri yapılmaktadır. Dolgunluğu elde etmek için turbang işlemi uygulanmaktadır. Nihai tüketiciye ulaşılması için konfeksiyon süreçleri olan boy dikimi, en dikimi, son kontrol, katlama ve paketleme işlemleri gerçekleştirilmektedir (Bkz. Fotoğraf: 5-6-7-8).

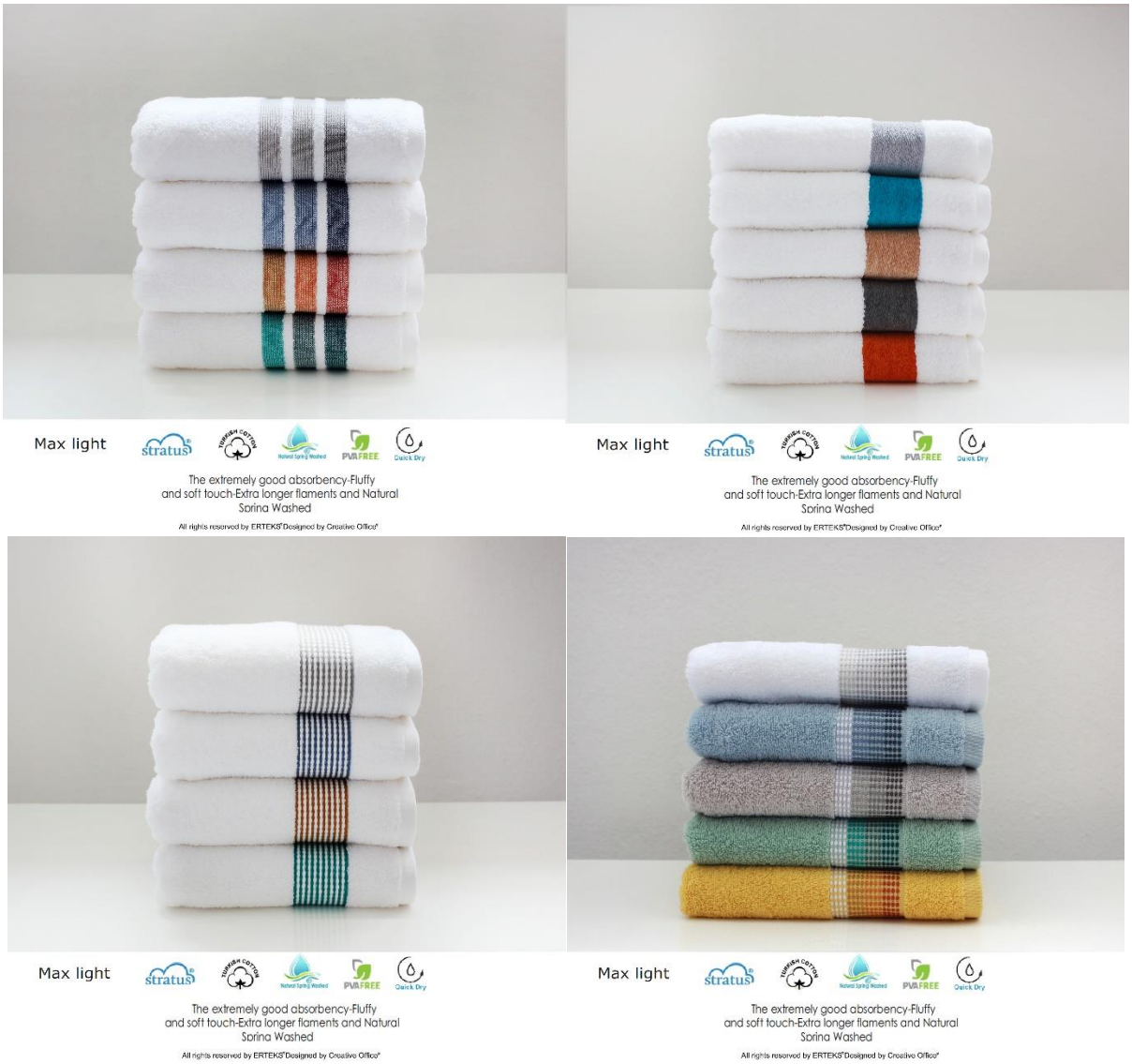

Fotoğraf 5-6-7-8: Maxtlight Tekniğinde Üretilmiş Havlular

Günümüzde her alanda kendini oldukça fazla gösteren tasarım olgusu maxtlight tekniğinde havlu üretimi için de geçerlidir. Bu teknikteki havlu üretimi renk, biçim, çizgi, doku gibi öğeler ile zenginleştikçe piyasada daha çok kabul görecektir. Bir ürünün sadece teknik açıdan değil aynı zamanda tasarımsal açıdan da yenilikçi olabilmesi için çeşitli araştırma ve denemeler halen Erteks Kadife Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti. Tasarım Merkezi bünyesinde gerçekleştirilmektedir.

Sonuç

Türk tekstil endüstrisi özellikle Denizli açısından değerlendirildiğinde gerek üretim ve istihdam gerekse dış ticaret potansiyeli açısından ülke ekonomisi için büyük önem taşıyan bir sektör olduğu muhakkaktır. Günümüzde yeniliğin ve teknolojik gelişmenin bu kadar önemli hale gelmiş olması, yeniliğin temel girdisi olan Ar-Ge faaliyetlerinin yapılmasını vazgeçilmez hale getirmiştir. İşletmeler piyasada varlıklarını sürdürebilmek için, Ar-Ge çalışmalarında bulunarak kendi teknolojilerini üretmeye ve geliştirmeye çalışmaktadırlar (Terzioğlu vd., 2008: 388). Ayrıca işletmeler yaşamın oluştuğu zamana yani ana göre şekil almak durumundadır. Teknolojik gelişmelere göre değişiklik ve çeşitliliklere ayak uyduramayan bir işletmenin uzun süre piyasadaki yerini koruması beklenemez.

Uzun süreli araştırmalar ve sürekli yapılan geliştirmeler tekstil sektörünün büyümesi için katkı sağlamaktadır. Az iplik kullanılarak daha hacimli ve ağır görünümlü havlu imalatı; hammadde ve ara proseslerde çevreye duyarlı olmasının yanı sıra aynı zamanda maliyeti düşürme odaklı üretime olanak tanıdığı için de sürdürülebilir üretim yönünde avantajlar sağlamaktadır. Ancak bu durum yeterli görülmemektedir. Bu yüzden bu bilinç doğrultusunda kurulan ve kurulduğu günden bugüne çalışmalarına bu doğrultuda yön veren Erteks Kadife Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti. Tasarım Merkezi geliştirmiş olduğu maxtlight tekniğinde havlu üretimini ev tekstili sektöründe yer alan diğer ürünler üzerinde de deneme çalışmaları sürdürülmektedir.

Kaynakça

- Ala, D. M. ve İkiz, Yüksel (2014). “Ham Bornozluk Havlu Kumaşlarda Dokuma Üretimi Süresince Oluşan Kumaş Hatalarının Belirlenmesine Yönelik İstatistiksel Bir Araştırma A Statistical Investigation Into The Determining Woven Fabric Defects That Occur On Raw Terry Fabrics During Weaving Production”, Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi Pamukkale University Journal of Engineering Sciences, Cilt-Volume: 20, Sayı-Number:7.
- Anonim (1991). “Havlular ve Havlu Kumaşlar”, TS-629 Türk Standartları Enstitüsü.
- Ersoy, A. F., Tokyürek, Ş., Arpacı, F., Demirci, A. (2007). “Kadın Tüketicilerin Ev Tekstil Ürünlerini Kullanım Durumları, Tercih ve Sorunları-The Case of Using Home tekstile Products of women Consumers, Their Preferences and Problems”, Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 20, Ankara.
- Çörekçioğlu, M., Çalışkan, F. F. ve Yıldırım, T. (2005). “Havlu Üretiminde İhtiyaç Duyulan İplik Miktarının Daha Etkin Planlanması”, V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu “Düşünceden Uygulamaya Değer Yaratma” Bildiriler Kitabı (25-27 Kasım

2005 İstanbul), **Editörler:** Semra Birgün, Kemal Güven Gülen, Vedat Zeki Yenen, Tuncay Altınpulluk, İstanbul.

- https://sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.01.2021)
- https://www.kokeni.com/hav-kelimesinin-anlami-kokeni-ve-tarihcesi/, Erişim Tarihi: 20.01.2021)
- Sezgi, Ş. ve Önlü, N. (1992). Tekstilde Tasarım Olgusu, Tekstil ve Mühendis, Yıl: 6, Sayı: 32.
- Terzioğlu, M., Avcı, M. ve Gökovalı, U. (2008). İşletmelerde Yenilik Yeteneği: Denizli Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Örneği-Innovation Capabilities of Firms: The Case Of Textile and Wearing Sector in Denizli, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 3.
- Uyanık, Seval ve Çelikel, Dilan Canan (2019). "Türk Tekstil Endüstrisi Genel Durumu-The General Situation of Textile Industry in Turkey", Teknik Bilimler Dergisi-Journal of Technical Sciences, Cilt-Volume: 9, Sayı-Issue: 1.

Çalışmada kullanılan fotoğraflar Emine ÇAKIRAY arşivinde yer almaktadır.

THE PRINCIPLES OF ADOPTING BORROWINGS

Nuraiym Kypshakbay
Korkyt Ata Kyzylorda University, Humanitarian and Pedagogical Institute,
Department of Kazakh language, Literature and Journalism, Kyzylorda, Kazakhstan.
ORCID No: https://orcid.org/0000-0001-9468-9918

Abstract

The most pressing, complex and interesting issue in modern linguistics is the problem of word perception based on linguistic connections. Current socio-linguistic situation in the world, characterized by the rapid development of intercultural communication in various spheres of human activity and the study of the pronunciation of words used in communication is of particular importance. Such words are often used as borrowings. Borrowings are common for two or more languages. Borrowings are an objective and natural result of the interaction of languages and cultures of different peoples, a mechanism for enriching the vocabulary of languages. It has been proved that the vocabulary of the most advanced countries, with the exception of small ones with less developed cultures, does not consist of pure words. Problems that arise while speaking in another language have not lost their relevance at any time. For the future of a nation and a language as a whole, it is very important to clearly legalize the adoption of borrowings.

The vocabulary of any language is constantly updated. The changes taking place in the country in recent years in the socio-political, economic and other spheres, the accession of Kazakhstan to the global system of social relations, as well as the ongoing tripartite language policy in the country have led to changes in our language. Lexicologists do more than just study the origin of words. They are also interested in the absorption of these words into the language, their grammatical and phonetic conformity, and the changes in the vocabulary of the target language. Languages live, evolve, and may change or be damaged during development. It is important that words translated from another language take on a new character. Borrowings are subject to phonetic, grammatical and semantic changes under the influence of the laws of the target language. Some words are completely absorbed into the language, while others retain their foreign language status. Considering what is not in the target language, the specific characteristics and differences of those words are indicated in order to explain them. Explanatory dictionaries of borrowings in the Kazakh language indicate their source and initial meanings.

Keywords: borrowings, word-forming, foreign word, terminology, linguists.

ECONOMİC CLUSTER IN OPEN ECONOMY AS PLANNING AREA OF THE CITY

Girts Zarins[1*], Sanda Geipele[2]
[*1]Riga Technical University, Riga , Latvia.
[2] Riga Technical University, Riga , Latvia

Abstract

City development modelling as clusters and criteria of the environmentally and people friendly city planning, with increasing awareness of circular economy innovations with an open economy as aggregation model. City environment can be characterized as high intensity and high population density area. City planning have to balance technical and infrastructure service aspects of the city to the environmental and life quality aspects together with economical sustainability. Planning and governance includes both city infrastructure service aspects provisioning while maintaining them accessible and economically feasible economic environment for households. Research analyze options and criteria of city data model implementation on cluster level, taking into account modeling development requirements towards decentralized cell based mesh for CAD modeling with potential GIS/BIM implementation.

Economic cluster size and criteria assessment for planning purposes in city planning

City governance aspects and planning

Literature overview and modeling

City planning requires assessment of both current situation, while planning infrastructure development to account medium and long period development, an innovation of decentralized service provisioning management model

Identify relevant criteria and factors for the economical clusters in city planning

Cluster validity assessment criteria for planning analysis with city cluster as open economy model

Medium term development perspective assessment of city service as infrastructure provisioning and enhancing wellbeing of local citizens

Keywords: Cluster, Circular economy, Governance, Open economy, Sustainable development, Innovations.

HOW IS POVERTY REDUCTION POLİCY RELATED TO ENERGY TRANSİTİON İN THE COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES (CIS)?

Ehsan Rasoulinezhad
Assistant Professor in Economics, Faculty of World Studies, University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

The main purpose of this paper is to explore the relationship between poverty and energy transformation in the Commonwealth of Independent States (CIS) region. To this end, using annual data over 1992 to 2018, an econometric estimation is carried out for a sample of 12 member states of the CIS namely Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Moldova, Russia, Tajikistan, Turkmenistan, Ukraine, and Uzbekistan. The empirical estimation results from panel estimation technique showed a positive linkage between poverty, income gap, and energy transition at panel group levels. Furthermore, the findings revealed a weaker relationship between energy transition and poverty variables for oil producers such as Russia and Kazakhstan. At the same time, the magnitude of this relationship is more extensive for smaller economies in the CIS region, such as Belarus and Georgia.

Keywords: Poverty reduction policy; energy transition; the CIS
JEL classification: Q41; K32.

1. Introduction

Over the last decades, the challenges of poverty and its relationship with other macroeconomic variables have been considered by many researchers. Numerous studies have tried to find out the causal relationship between poverty and several variables such as GDP, economic development, employment and inflation. Poverty is considered a sign of economic development and is recognized as one of the most prioritized governments to control and reduce. Another on-going challenge of our globe is air pollution. Globally, air pollution, mainly CO2 emission, is majorly due to fossil fuel combustion (Taghizadeh-Hesary and Rasoulinezhad, 2020; Tu et al. 2020). In 2018, power generation (which refers to the generation of electricity and heat), together with transport, accounted for over two-thirds of total global emissions and was responsible for almost all global growth since 2010 (IEA, 2020). The relationship between energy transition and poverty reduction has been hotly argued over the last years, particularly after the Paris agreement signed in 2015. It represents the need to increase the global reaction to the threat of global warming and environmental pollutions.

Considering the CIS region, the relationship between energy transition and poverty reduction has not been well-documented in the existing literature review. Therefore, this study would try to focus on this literature gap to determine how energy transition and poverty reduction are related in the CIS.

2. Literature review

Earlier studies have not considerably assessed the relationship between energy transition and poverty. Different contributions have concentrated on the relationship between consumptions of energy resources (renewables and non-renewables) and poverty or income inequality that matters for poverty in countries. Rentschler (2016) argued that the price of fossil fuels directly relates to the poverty increase. Therefore, many countries like Cameroon (2008) and Bolivia (2010) left the fossil fuel price reforms in order to reduce the poverty rate in their societies. This argument of fossil fuels-poverty relationship has been proved by other scholars like Siddig et al. (2014) and Bazilian and Onyeji (2012).

Vidadili et al. (2017) brought energy in the poverty modeling. They expressed that movement to renewable energy may improve people's life quality in the region, especially the economies like Azerbaijan, who depend highly on fossil fuels. Adedoyin et al. (2020) emphasize energy transition and environmental consequences in the CIS from 1992-2014. They found out that renewable energy consumption may decrease CO2 emissions, which is a positive sign of the living environment.

3. Data and model specification

our econometric model by considering poverty instead of population growth, takes the following equation:

$$ENTR = f\,(GRO\ EXC\ \ CO2\ \ POV\ \ INEQ\ \ INF) \qquad (1)$$

Eq (1) expresses that energy transition (ENTR) is a function of economic growth (GRO), official exchange rate (EXC), CO2 emissions (CO2), poverty (POV), income inequality (INEQ), and inflation rate (INF).

The data for the Eq (1) variables is gathered from the BP and the World Bank and covers the post-USSR (1992-2018). The variables used are energy transition (renewable energy consumption divided by non-renewable energy consumption) in %, economic growth (%), the official exchange rate (LCU per US $), CO2 emissions (measured in metric tons per capita), poverty (poverty headcount ratio based on World Bank's US$ 1.90 per day poverty rate), income inequality (Gini index) and inflation rate (%). This study's specific sample is 12 member states of the Commonwealth of Independent States (CIS) that are Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Moldova, Russia, Tajikistan, Turkmenistan, Ukraine, and Uzbekistan.

4. Empirical results

Prior doing estimations, we need to carry out some required tests to ensure the reliability of series and estimated coefficients (Rasoulinezhad, 2020). To the end, we did the existence of cross sections through the Pesaran 's cross sectional dependence test with the result of no-cross sectional dependence, panel unit root test of LLC, IPS and MW with the result of stationarity of series at first-level differences, panel cointegation test of Pedroni with the result of existence of cointegration among series.

After doing preliminary tests, the panel cointegration estimations namely, FMOLS is conducted.

Table 1. Results of FMOLS at individual country

Country	-	Regressors					
	-	GRO	EXC	CO2	POV	INEQ	INF
Armenia	Coefficient	-0.18	0.38	0.11	-0.43	-0.26	0.21
	Prob.	0.00	0.04	0.00	0.00	0.00	0.00
Azerbaijan	Coefficient	-0.51	0.22	0.01	-0.090.	-0.00	0.49
	Prob.	0.00	0.04	0.01	0.00	0.00	0.00
Belarus	Coefficient	-0.01	0.03	0.14	-0.36	-0.11	0.02
	Prob.	0.00	0.010	0.05	0.01	0.00	0.00
Georgia	Coefficient	-0.00	0.19	0.42	-0.24	-0.16	0.04
	Prob.	0.03	0.040	0.00	0.00	0.01	0.00
Kazakhstan	Coefficient	-0.44	0.029	0.00	-0.04	-0.12	0.00
	Prob.	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.03
Kyrgyzstan	Coefficient	-0.14	0.28	0.41	-0.42	-0.21	0.19
	Prob.	0.04	0.00	0.00	0.03	0.00	0.01
Moldova	Coefficient	-0.04	0.10	0.00	-0.29	-0.19	0.16
	Prob.	0.04	0.00	0.00	0.00	0.00	0.01
Russia	Coefficient	-0.64	0.48	0.29	-0.03	-0.11	0.42
	Prob.	0.00	0.01	0.00	0.00	0.00	0.03
Tajikistan	Coefficient	-0.08	0.19	0.05	-0.33	-0.22	0.04
	Prob.	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Turkmenistan	Coefficient	-0.00	0.28	0.42	-0.15	-0.11	0.05
	Prob.	0.00	0.03	0.02	0.05	0.00	0.01
Ukraine	Coefficient	-0.01	0.19	0.19	-0.36	-0.17	0.24
	Prob.	0.05	0.02	0.00	0.00	0.01	0.04
Uzbekistan	Coefficient	-0.19	0.31	0.11	-0.20	-0.16	0.05
	Prob.	0.04	0.01	0.00	0.04	0.01	0.00

Source: Authors' calculation

Regarding the FMOLS estimator's results, reported in Table 1, there is a negative relationship between economic growth and energy transition. Resource-rich economies' growth, such as Russia, Kazakhstan, and Azerbaijan, dominates CIS economic growth. Hence their higher economic growth comes with higher consumption of fossil fuels.

Carbon emissions positively impact CIS member states' energy transition, meaning that any increase in air pollution may become a reason to boost the consumption of renewable energy resources in these countries. The results revealed a positive and statistically significant coefficient regarding poverty and income inequality, meaning that any increase in energy transition progress may lead to a higher percentage of poverty and income inequality. The magnitude of this impact is smaller for oil producers such as Russia, Kazakhstan, and Azerbaijan.

5. Conclusions

This paper aims to explore the relationship between energy transition and poverty in 12 CIS member states over 1992-2018. Empirical estimations revealed that all series are integrated at first-level differences. The Panel cointegration estimator of FMOLS indicated a positive relationship between poverty, income inequality, and energy transition in-country and panel group levels.

The cost of generating electricity from renewable energy resources comparing to fossil fuels in the CIS region in the majority of the cases is still higher. Hence, expensive renewable

energy will reduce the household's and corporates' affordability to consume energy, increase energy poverty, reduce economic growth, and increase poverty.

A major policy implication based on the empirical results is that to regulate the domestic energy market for achieving a higher share of renewable energy to achieve the goals set by in the Paris Agreement and the Climate Actions goal of the SDGs (Taghizadeh-Hesary et al. 2021a) and finding better solutions to financing green projects (Taghizadeh_Hesary et al. 2021b)

References

- Adedoyin FF, Gumede IM, Bekun VF, Etokakpan UM, and Balsalobre-lorente D .2020. Modelling coal rent, economic growth and CO2 emissions : Does regulatory quality matter in BRICS economies ? Science of the Total Environment, 710. DOI: https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2019.136284
- Bazilian, M., and Onyeji, I. 2012. Fossil fuel subsidy removal and inadequate public power supply: Implications for businesses, Energy Policy, 45(C): 1-5.
- Rentschler, J. 2016. Incidence and impact: The regional variation of poverty effects due to fossil fuel subsidy reform. Energy Policy. 96: 491-503.
- Rasoulinezhad, E. 2020. Energy trade and economic integration between the commonwealth independent states and China. Journal of Economic Integration. 35 (1): 172-190.
- Siddiq, Kh., Aguiar, A., Grethe, H., and Minor, P. 2014. Impacts of Removing Fuel Import Subsidies in Nigeria on Poverty. Energy Policy.69: 165-178.
- Taghizadeh-Hesary, F., and Rasoulinezhad, E. 2020. Analyzing energy transition patterns in Asia: evidence from countries with different income levels. Frontiers of Energy Researches. 8: 162.
- Taghizadeh-Hesary, F., Rasoulinezhad, E., Yoshino, N., Change, Y., Taghizadeh-Hesary, F., and Morgan, P. 2021a. The energy-pollution-health nexus: A panel data analysis of Low and Middle income Asian countries. The Singapore Economic Review. 66 (2): 435-455.
- Taghizadeh-Hesary, F., Yoshino, N., Fukuda, L., and Rasulinezhad, E. 2021b. A model for calculating optimal credit guarantee fee for small and medium-sized enterprises. Economic Modelling. 95: 361-373.
- Tu, C., Sarker, T., and Rasoulinezhad, E. 2020. Factors influencing the green bond market expansion: Evidence from a multi-dimensional analysis. Journal of Risk and Financial Management. 13 (6): 126.
- Vidadili, N., Suleymanov, E., Bulut, C., and Mahmudlu, C. 2017. Transition to renewable energy and sustainable energy development in Azerbaijan. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 80(C): 1153-1161.

IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMİC ON THE EU LABOR MARKET

Chief Assist. Prof. Silviya Hristova Bratoeva-Manoleva, PhD
Department of General Economic Theory
University of economics - Varna

Abstract

The COVID-19 pandemic has led to a huge health crisis with many negative economic and social consequences. Labor markets were heavily affected from the pandemic. The lock-down and other measures implied a slowdown of the business activity. The consequences on the labour market are considerable: people loose their jobs, reduce their working hours or temporary stop working. The pandemic has strong effects on income and working conditions too. The aim of the paper is to reveal some specific aspects of the EU labor markets that may have been impacted from the crisis and to present some of the implemented stabilization measures that directly or indirectly aim to reduce the negative effects on the labor market.

Key words: labor market, unemployment, employment, COVID-19 pandemic

GOVERNMENT EXPENDITURE, HUMAN DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH: AN ANALYSIS OF NIGERIAN ECONOMY

Bhola Khan
Department of Economics,
Yobe State University,
Damaturu, Nigeria.

Abstract

In this article, attempt is made to explore the relationship between government expenditure and its impact on human development and economic growth of Nigeria from 2001 to 2020. For this purpose, Ordainary Least Square (OLS) Estimator and Unit Root Test have been used on seven variables such as real gross domestic product, capital expenditure on health, capital expenditure on education, recurring expenditure on education, primary education, secondary education and tertiary education. After, careful analysis of the data one can finds that the capital expenditure on health and education having negative and statistically insignificant impact over the real gross domestic product while recurring expenditure on education having positive but statistically insignificant impact over the real gross domestic product. The regression results shows that the government of Nigeria is not spending enough on the education and health and further it is not having significant impact over the primary education, secondary education and tertiary education. Therefore, it is recommended that the government of Nigerian must have increase its budgetary allocation over the health and education so that it will be impacted positively to the health and education sector of Nigerian economy.

Key Words: Real Gross Domestic Product, Capital Expenditure, Recurring Expenditure.

TÜRKİYE'DE ENFLASYON İLE BÜTÇE AÇIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN TEST EDİLMESİ*

TESTING THE RELATIONSHIP BETWEEN INFLATION AND BUDGET DEFICIT IN TURKEY

Merve AKKUM
Mersin Üniversitesi, SBE, Maliye ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, Mersin, Türkiye
ORCID: 0000-0002-1695-9318
Doç. Dr. Cihan YÜKSEL
Mersin Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü Öğretim Üyesi, Mersin, Türkiye
ORCID: 0000-0003-1959-1245

Özet

Enflasyon ve bütçe açığı, ekonomi literatüründe sıklıkla birbiriyle ilişkilendirilen iki kavramdır. Enflasyonun bütçe açığı üzerindeki etkileri iki temel yaklaşımla ifade edilebilir. Bunlardan ilki, enflasyon koşullarında vergilerin tahakkuku ile tahsili arasında geçen zamanda tahsil edilen vergilerin reel olarak değer kaybı yaşaması sonucu bütçe açığının artmasını ifade eden Tanzi etkisidir. Diğeri ise, enflasyon koşullarında kamu harcamalarının reel olarak değer kaybı yaşaması sonucu bütçe açığının azaldığını ifade eden Patinkin etkisidir. Her iki etki de farklı varsayımlara dayanarak kendi içerisinde tutarlı açıklamalara sahiptir. Tanzi ve Patinkin etkilerinin varlığı aynı zaman dilimi içinde ülkeler arasında ve aynı ülkede zamanlar arasında değişkenlik gösterebilmektedir. Bu nedenle çalışmamızın amacı, Türkiye ekonomisi için 1980-2018 döneminde enflasyonun bütçe açığı üzerindeki etkisini Tanzi ve Patinkin etkileri çerçevesinde incelemektir. Zaman serisi tekniklerinden faydalanarak yapılan analizde, 2001 yılı ve sonrasında yaşanan para rejimi değişikliği nedeniyle, kırılmalı ve kırılmasız iki model test edilmektedir. Tanzi ve Patinkin etkilerinin geçerliliğinin sınandığı analizde bağımlı değişken olan "Bütçe Dengesi\GSYH" ile bağımsız değişken olan "Enflasyon" arasındaki ilişki incelenmektedir. Kırılmalı analizde yapısal kırılma modele dışsal olarak eklenmiş olup, bu değişken 2002 öncesi dönem için 0 değerini alırken, 2002-2018 arasındaki dönem için 1 değerini almaktadır. Böylece 2002 yılı sonrasında para ve maliye politikalarında yaşanan rejim değişikliği modelde gösterilmiş olmaktadır. Yapısal kırılmanın dikkate alındığı model sonuçlarına göre, enflasyondaki yüzde birlik artış bütçe dengesini yüzde 0.071 azaltmaktadır. Bir başka ifadeyle, enflasyondaki artış bütçe açığını artırmaktadır. Bu nedenle de 1980-2018 döneminde Türkiye'de Tanzi etkisinin geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Elbette enflasyonun (reel kamu harcamaları da dâhil) başka dinamikler aracılığıyla da bütçe açığını etkilemesi kaçınılmazdır. Bir başka ifadeyle Tanzi yaklaşımının bütçe açığını artırıcı etkisi ile Patinkin yaklaşımının bütçe açığını azaltıcı etkisi bir arada yaşanabilir ve baskın olan yaklaşım nihai etkiyi belirleyebilmektedir.

* Bu çalışma, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında 25.12.2020 tarihinde kabul edilen "Enflasyon ve Bütçe Açığı Arasındaki İlişki: Türkiye'de Tanzi ve Patinkin Etkilerinin Test Edilmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Bu nedenle çalışmanın sonucunu, Tanzi etkisinin baskın olduğu yönünde yorumlamak daha doğru olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Bütçe Açığı, Tanzi Etkisi, Patinkin Etkisi

Abstract

Inflation and budget deficit are two concepts that are often interrelated in the economics literature. The effects of inflation on the budget deficit can be expressed through two basic approaches. The first of these is the Tanzi effect, which expresses the increase in the budget deficit due to the real depreciation of the taxes in the period between tax accrual and tax collection under inflation conditions. The other one is the Patinkin effect, which expresses the decrease in the budget deficit due to the real depreciation of public spending under inflation conditions. Both effects have consistent explanations based on different assumptions. The existence of the Tanzi and the Patinkin effects can vary between countries within the same period and between periods in the same country. The purpose of this study, therefore, is to examine the impact of inflation on the budget deficit within the framework the Tanzi and the Patinkin effects in Turkey for the 1980-2018 period. In the analysis using the time series techniques, two models with and without breakage are tested due to the change in the monetary regime in 2001 and after. In the analysis in which the validity of Tanzi and Patinkin effects is tested, the relationship between the dependent variable "Budget Balance \ GDP" and the independent variable "Inflation" is examined. In the breakage analysis, structural breakage is added to the model externally, and this variable takes the value 0 for the period before 2002, and 1 for the period of 2002-2018. Thus, the regime change in monetary and fiscal policies after 2002 is shown in the model. According to the results of model with structural breakage, one percent increase in inflation reduces the budget balance by 0.071 percent. In other words, the increase in inflation increases the budget deficit. Therefore, it is possible to say that Tanzi effect is valid in the period of 1980-2018 in Turkey. Of course, it is possible that inflation may affect the budget deficit through other dynamics (including real public spending). In other words, the effect of Tanzi's approach to increase the budget deficit and the effect of Patinkin's approach to reduce the budget deficit can be experienced together and the dominant approach can determine the final effect. Therefore, it would be more correct to interpret the result of the study as the Tanzi effect being dominant.

Keywords: Inflation, Budget Deficit, the Tanzi Effect, the Patinkin Effect

1.GİRİŞ

Enflasyon gibi temel bir makroekonomik değişken ile bütçe açığı gibi temel bir kamu maliyesi değişkeni arasında kuşkusuz önemli bir ilişki vardır. Bu iki değişken arasındaki ilişki incelendiğinde, bütçe açığının enflasyon üzerindeki etkileri, bütçe açığının finansmanında tercih edilen politikalarla alakalıdır. Enflasyonun bütçe açığı üzerindeki etkileri ise, kamu harcamaları ve/veya kamu gelirlerindeki değişikliklerin fiyatlar genel seviyesini etkilemesiyle alakalıdır. Anlaşıldığı üzere, iki değişken arasındaki etki karşılıklı veya tek yönlü olabilmektedir. İlişkinin yönü dışında ilişkinin düzeyi ve işareti de önemlidir. Bu yönüyle bakıldığında, enflasyonun bütçe açığını nasıl etkilediği konusunda iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu iki etki literatürde Tanzi ve Patinkin etkisi olarak bilinmektedir.

Tanzi etkisi, enflasyondaki artışın vergi gelirlerinin reel değerini aşındırarak bütçede oluşan açığı arttırdığını savunmaktadır. Patinkin etkisi ise, enflasyonda meydana gelen değişmelerin ekonomideki reel harcamaları azaltarak bütçede oluşan açığın azaltılabileceğini savunmaktadır.

Söz konusu etkilerin geçerliliği elbette ülkelerin yapısal özelliklerine göre değişkenlik gösterebilmektedir. Ülkelerin ekonomik yapılarını da göz önünde bulundurarak hangi etkinin ele alınan dönemde geçerli olduğunu tespit etmek, enflasyonist dönemlerin bütçeye olan etkisini kestirebilmek açısından önemlidir. Böylece makroekonomik tercihlerin veya sonuçların kamu maliyesinde nasıl bir sonuca yol açacağını kestirmek, daha sağlıklı kamu maliyesi önlemleri alınmasına yardımcı olacaktır. Bu yönüyle çalışmamızın amacı, Türkiye ekonomisinde Tanzi ve Patinkin etkilerinin geçerliliğinin test edilmesidir.

Bu amaç doğrultusunda çalışmanın ilk bölümünde enflasyon ile bütçe açığı arasındaki ilişki açıklanmış, ikinci bölümünde ise 1980-2018 yılları arasında Türkiye ekonomisinde Tanzi etkisi ile Patinkin etkisinden hangisinin geçerli olduğu test edilmiştir.

2. ENFLASYON İLE BÜTÇE AÇIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Enflasyonun genel tanımına bakıldığında, fiyatların genel olarak ve sürekli bir şekilde artması olarak tanımlandığı gözlenmektedir. Fiyat artışı olarak ifade edilen kavram, bir veya birden fazla malın fiyatının sürekli olarak artması ya da genel olarak bütün malların fiyatlarının bir kez artmasıdır (Eğilmez, 2014: 112). Ekonomide devletin gelir ve giderlerinin arasındaki fark olarak ifade edilen dengeye ise bütçe dengesi denilmektedir. Ekonomide devlet gelirlerinin giderlerinden fazla olması durumuna bütçe fazlası denilmekte iken, devlet giderlerinin gelirlerinden fazla olması durumuna ise bütçe açığı denilmektedir.

Bütçe açığı ile enflasyon arasındaki ilişkinin incelendiği birçok hipotez olmakla birlikte, bunlardan en önemlileri olarak ifade edebileceğimiz iki etki bulunmaktadır. Bunlardan biri Tanzi etkisi olup, enflasyondaki artışın vergi gelirlerinin reel değerini aşındırarak bütçede oluşan açığı arttırdığı düşüncesi şeklinde ifade edilebilir (Tanzi, 1978: 424-426). Diğeri ise Patinkin etkisi olarak ifade edilmekle birlikte, enflasyonda meydana gelen değişmelerin ekonomideki reel harcamaları azaltarak bütçede oluşan açığı azaltılabileceği düşüncesi şeklinde özetlenebilir (Patinkin, 1993: 103-128).

Enflasyon ile bütçe açığı arasındaki ilişkiye dair oldukça geniş bir ampirik literatür bulunmaktadır. Elbette sonuçlar ülkelerin yapısal özelliklerine, kullanılan model, yöntem ve ele alınan zamana göre değişmektedir.

Enflasyon ile bütçe açığı arasındaki ilişkiyi Türkiye dışındaki ülkeler için inceleyen çalışmalara baktığımızda genellikle pozitif yönlü ilişki bulunduğunu görmekteyiz. Hondroyiannis ve Papapetrou (1997), Yunanistan ekonomisi için 1957-1993 döneminde bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi koentegrasyon testi ve nedensellik analizi ile incelemiştir. Çalışma sonucunda bütçe açığından enflasyona doğru tek yönlü ilişki vardır. Pointkivsky vd. (2001), Ukrayna ekonomisi için 1995-2000 yılları arasında bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi en küçük kareler yöntemiyle analiz etmiş olup, tek yönlü pozitif bir ilişki bulmuştur. Solomon ve Wet (2004), 1967-2001 döneminde Tanzanya ekonomisi için koentegrasyon testi ile bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda bütçe açıkları ile enflasyon arasında tek yönlü pozitif ilişki bulunmuştur.

Narayan vd. (2006), Fiji için 1970-2004 dönemini kapsayan çalışmalarında sınır testi yaklaşımı yoluyla bütçe açıkları ile enflasyon arasında pozitif ilişki bulmuşlardır. Makochekanwa (2008), 1980-2005 döneminde Zimbabve ekonomisinde bütçe açığı, döviz kuru, GSYH ve enflasyon arasındaki ilişkiyi kısmi hata düzeltme modeli (ECM) ile incelemiş olup, çalışma sonucunda bütçe açığı ile enflasyon arasında tek yönlü pozitif bir ilişki bulmuştur. Oladipo ve Akinbobola (2011), 1970-2005 döneminde Nijerya ekonomisinde enflasyon ve bütçe açığı arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik analizi ile test etmiştir. Çalışma sonucunda bütçe açığından enflasyona doğru tek yönlü bir ilişki bulunmuştur. Samimi ve Jamshidbaygi (2011), 1990-2008 döneminde İran ekonomisi için eşzamanlı denklem sistemi kullanarak bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda bütçe açıkları ile enflasyon arasında iki yönlü pozitif ilişki bulunmuştur. Devapriya ve Ichihashi (2012), Sri Lanka ekonomisi için 1950-2010 döneminde bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi VAR modeli ve nedensellik analizi ile incelemiştir. Çalışmada bütçe açığından enflasyona doğru tek yönlü pozitif ilişki vardır. Aynı zamanda nedensellik sonuçları incelendiğinde bütçe açıkları ile enflasyon arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Söz konusu ilişkiyi Türkiye ekonomisi için de inceleyen geniş bir literatür bulunmaktadır. Günaydın (2004) çalışmasında, Türkiye ekonomisi için 1971-2002 dönemini ele alarak zaman serileri analizi ile bütçe açıkları, enflasyon ve para arzı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada enflasyon ile bütçe açıkları arasında çift yönlü pozitif bir ilişki bulunmuştur. Kesbiç vd. (2005), Türkiye ekonomisi için 1989-2003 dönemini ele alarak en küçük kereler yöntemiyle bütçe açığı, parasal büyüme ve enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemiş ve bütçe açığı ile enflasyon arasında tek yönlü bir ilişki bulmuştur. Barışık ve Kesikoğlu (2006), Türkiye için 1987-2003 dönemini ele alarak enflasyon ve bütçe açıkları arasındaki ilişkiyi zaman serisi analizi ile incelemiştir. Çalışma sonucunda bütçe açığı ile enflasyon arasında çift yönlü pozitif bir ilişki bulunmuştur. Altıntaş, Çetintaş ve Taban (2008), 1992:1 ve 2006:12 dönemi Türkiye ekonomisinde bütçe açığı, para arzı ve enflasyon arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testi yaklaşımı ile incelemiş olup, çalışma sonucunda enflasyon ve bütçe açığı arasında uzun ve kısa dönemde bir ilişkiye rastlamamıştır. Abdioğlu ve Terzi (2009), Türkiye ekonomisinde 1975-2005 döneminde bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki uzun dönemli ilişkiyi sınır testi yaklaşımı ile incelemiştir. Çalışma sonucunda enflasyon ve bütçe açıkları arasında negatif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Oktayer (2010), Türkiye'de 1987-2009 döneminde bütçe açıkları, para arzı artışı ve enflasyon arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonucunda bütçe açıkları ile enflasyon arasında tek yönlü pozitif ilişki bulunmuştur. Akpınar (2014), Türkiye ekonomisi için analizini üç ayrı dönemde yapmıştır. Bütçe açıkları ile enflasyon arasında 1987-2004 döneminde tek yönlü bir ilişki, 1987-1996 döneminde çift yönlü negatif ilişki ve 1987-2004 döneminde ise pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur.

3. TÜRKİYE'DE ENFLASYON İLE BÜTÇE AÇIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümü, 1980-2018 yılları arasında Türkiye ekonomisinde Tanzi etkisi ile Patinkin etkisinden hangisinin geçerli olduğunun sınanması üzerine kuruludur.

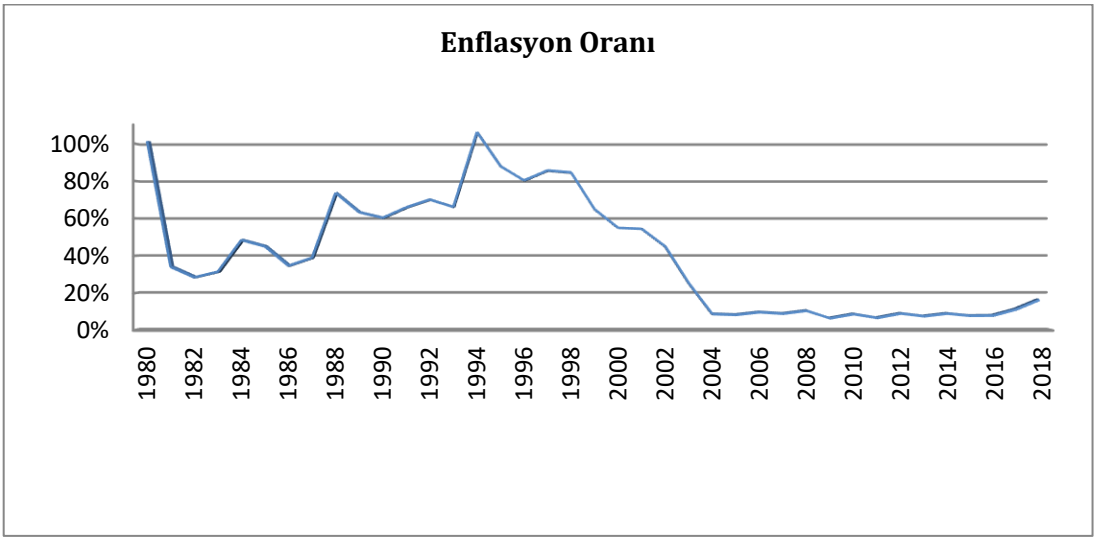

Şekil 1. 1980-2018 Döneminde Türkiye Ekonomisindeki Enflasyon Oranları
Kaynak: TÜİK (2013, 2020)

Türkiye ekonomisinde enflasyon oranları 1970-1980 yılları arasında çift haneli rakamlara ulaşmıştır. Bu durumun sebepleri olarak ekonomide devalüasyonun yaşanması, yatırımların gerçekleştirilmesi sırasında ithal alınan ara mal fiyatlarında artış olması, enerji açıkları ve yine aynı dönemde döviz darboğazına girilmesi ile petrolün varil fiyatlarında yaşanan artışları saymak mümkündür. Fiyat artışlarında istikrar sağlayabilmek adına 24 Ocak 1980'de IMF ile istikrar programı için anlaşma sağlanmıştır. Bu programda enflasyon ve ödemeler dengesi ile ilgili önemli karalar alınarak birçok konuda kısıtlamalar yapılmıştır. Uygulanan program 1981-1983 yılları arasındaki dönemde etkisini göstererek enflasyon oranlarının kontrol altına alınmasını sağlamış olsa da 1984 yılından itibaren enflasyon oranlarında tekrar artış yaşanmaya başlamıştır. Bu artışın nedenleri, 1980'li yıllarda ekonomideki kamu açıklarının artmasıyla birlikte iç ve dış borç faiz oranlarında sürekli bir artış olması ve yine aynı dönemde para arzının arttırılmasıdır. 1990'lı yıllarda ekonomide yaşanan istikrarsızlıkla birlikte enflasyon oranlarındaki yükseliş 1997 yılına kadar devam etmiştir. 2001 yılında devletin kısa vadeli avans yoluyla Merkez Bankası'ndan borçlanmasının önünün kesilmesiyle birlikte enflasyon oranlarında düşüş yaşanmaya başlamıştır.

2000'li yıllarda 2001 ekonomik krizinden dolayı yaşanan artış dışında enflasyon oranlarında gerçekleşen düşüş trendi devam etmiş ve 2004-2015 yılları arasında enflasyon oranları tek haneli rakamlara ulaşmıştır. Şekil 1'den de görüldüğü gibi enflasyon oranlarında 1990'lı yılların tam tersine ciddi bir düşüş gözlenmektedir. Bu düşüşün kaynağının 2001 yılından sonra ekonomide uygulanan istikrar programı olduğunu söylemek mümkündür. 2015 yılından sonra enflasyon oranlarının tekrar bir artış trendine girdiği görülmekte olup, yerli paranın yabancı paralar karşısında değer kaybetmesinin ve gıda fiyatlarında yaşanan artışların bu duruma sebep olduğu söylenebilmektedir.

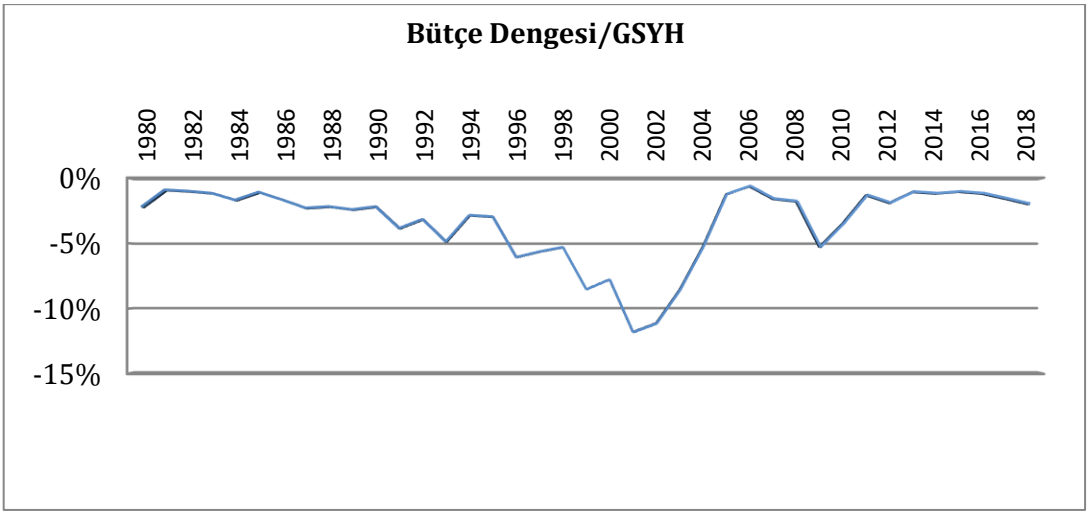

Şekil 2. 1980-2018 Döneminde Türkiye Ekonomisindeki Bütçe Dengesi/GSYH Oranları

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü (2020) ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2020)

Şekil 2'de görüldüğü üzere Türkiye ekonomisindeki bütçe dengesi ele alınan dönem boyunca açık vermiştir. Daha detaylı olarak incelediğimizde, 1970'li yıllarda ekonomide kamu harcamalarının çok fazla gerçekleşmesi beraberinde bütçe açıklarını getirmiştir. 1990'lı yıllarda kamunun aşırı borçlanması sebebiyle ekonomide kamu sektörünün görünüşte büyüdüğü görünmekteyken, ekonomide vergi gelirlerinde yaşanan hızlı azalışa bağlı olarak reel anlamda bir küçülme olduğunu söylemek mümkündür. 1994 yılına kadar aynı düzeyde devam eden bütçe açıkları, 1994 yılında ekonomide yaşanan krizle birlikte sosyal güvenlik sisteminde gerçekleşen açıklar, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin görev zararları döviz piyasalarındaki dalgalanmalar, iç ve dış borç faiz oranlarında sürekli artış yaşanması gibi etkenler sonucunda bütçede yaşanan açıklarda hızlı bir artış gerçekleşmiştir. Ardından 2001 yılında ekonomide yaşanan krizle birlikte en büyük kırılma gerçekleşerek bütçe açığında çok büyük bir artış olmuştur. Bu kriz sonrasında ekonominin istikrarlı bir yapıya ulaşılabilmesi adına ekonomide sıkı para ve maliye politikaları uygulanmıştır. Ekonomide uygulanan istikrar politikalarının yanı sıra mevcut bankaların daha güçlü bir yapıya dönüşebilmesi için yapısal reform programları da uygulanmıştır. 2003 yılında Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun çerçevesinde uygulanan programlar ve politikalarla ekonomideki bütçe açıkları kontrol edilebilir bir duruma gelmiştir. İstikrar politikası çerçevesinde uygulanan para ve maliye politikaları küresel krizin en fazla etkilerinin görüldüğü 2009 yılına kadar ekonomideki istikrarı koruyarak, mali dengelerde sürekli bir iyileşme gözlenmesini sağlamıştır. 2009 yılında 2008'de yaşanan küresel krizin etkisiyle bütçe açıklarında bir artış görülse de ekonominin daha sonra tekrar istikrarlı hale geldiğini söylemek mümkün olmaktadır. Bu durum 2016 yılına kadar bu şekilde devam etmiştir. Fakat 2016 yılının sonlarına doğru ekonomide meydana gelen daralmadan dolayı ekonomiyi canlandırabilmek adına genişletici maliye politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Uygulanan bu politika çerçevesinde verilen teşvikler ve tüketim harcamalarını destekleyerek

büyümeye katkı sağlayan bu gibi harcamalar bütçe açıklarının artmasına sebep olmuştur. Ancak bu oranlarda çok fazla artış olamayıp bütçe açıkları oranı yüzde 3'ün altında kalmıştır.

3.1. Veri Seti, Model ve Yöntem

Tanzi ve Patinkin etkilerinin geçerliliğinin sınandığı analizde bağımlı değişken olan "Bütçe Dengesi \ GSYH" ile bağımsız değişken olan "Enflasyon" arasındaki ilişki incelenmektedir. Çalışmadaki analizde kullanılan 1980-2018 dönemine ait yıllık veri seti için enflasyon verileri TÜİK (2013, 2020) kaynağından, bütçe dengesi verileri T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü (2020) kaynağından ve GSYH verileri T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2020) kaynağından elde edilmiştir. Modelde kullanılan bütçe dengesi serisinde 1980-2005 yılları için konsolide bütçe verileri kullanılırken, 2006-2018 yılları için merkezi yönetim bütçe verileri dikkate alınmıştır.

Analiz iki model üzerinde incelenmekte olup, bunlardan biri kırılmasız modelden oluşurken diğeri yapısal kırılmalı modeldir. Tanzi ve Patinkin etkisinin Türkiye ekonomisi için geçerliliğinin analiz edildiği kırılmasız (Model 1) ve yapısal kırılmalı (Model 2) modeller aşağıdaki gibidir:

Model 1
$$BD_t = \alpha_0 + \alpha_1 Enf_t + u_{1t} \quad (1)$$

Model 2
$$BD_t = \beta_0 + \beta_1 Enf_t + \beta_2 Dummy_t + u_{2t} \quad (2)$$

Oluşturulan ekonometrik modellerde BD, bütçe dengesinin GSYH'ye oranını; Enf, enflasyon oranını; u, hata terimini; α ve β, bağımsız değişkenlerin katsayılarını ifade etmektedir. Model 2'de yer alan $Dummy_t$, 1980-2018 yılları arasındaki yapısal kırılma dönemlerini belirten kukla değişkendir. Model 2'de yapısal kırılma modele dışsal olarak eklenmiş olup, bu değişken 2002 öncesi dönem için 0 değerini alırken, 2002-2018 arasındaki dönem için 1 değerini almaktadır. Böylece 2002 yılı sonrasında para ve maliye politikalarında yaşanan rejim değişikliği modelde gösterilmiş olmaktadır. Bu modelde kukla değişken olarak 2002 ve sonrasının 1 değeri almasının üç temel nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerden ilki, 2001 yılında yapılan bir kanuni düzenlemeyle Hazine Müsteşarlığı'nın Merkez Bankası'ndan kısa vadeli nakit avans alımının yasaklanmasıdır. Bu düzenlemenin bir sonucu olarak 2002 yılından itibaren enflasyon verisinde düşme yönünde bir kırılma söz konusudur. İkinci neden, Türkiye ekonomisinde 2001 yılında yaşanan kriz ve bu krizin gecikmeli etkileridir. Üçüncü neden ise, bu dönemde enflasyon hedeflemesine 2002-2005 döneminde örtük, 2006 sonrasında ise açık olacak şekilde geçilmesidir.

Mevcut zaman serisi verilerine ilk önce durağanlık analizi uygulanmış, daha sonra söz konusu verilerin özelliklerine göre Johansen eşbütünleşme testi yapılarak değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Akabinde kırılmasız ve yapısal kırılmalı modellere regresyon analizi yapılarak Türkiye ekonomisinde 1980-2018 yılları arasında Tanzi etkisinin veya Patinkin etkisinin geçerliliği en küçük kareler yöntemiyle test edilmiştir.

3.2. Bulgular

Çalışmada değişkenler arasındaki eşbütünleşme analizini yapmadan önce serilerin durağan olup olmadığı araştırılacaktır. Bu nedenle de ilk başta Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) (1981) ve Phillips-Perron (1988) birim kök testleri yapılmıştır.

Tablo 1. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Düzey I(0)				Birinci Fark I(1)			
Değişkenler	**Test istatistiği**	**Kritik Değer (%5)**	**Gecikme Uzunluğu**	**Değişkenler**	**Test istatistiği**	**Kritik Değer (%5)**	**Gecikme Uzunluğu**
BD [a]	*-1.835*	-2.941	0	*BD* [a]	-5.688	-2.943	0
Enf [a]	*-2.192*	-2.941	0	*Enf* [a]	-7.960	-2.943	0

Not: Gecikme uzunlukları Schwartz Bilgi Kriterine göre belirlenmiştir. Maksimum gecikme uzunlukları 4 olarak alınmıştır. Kritik değerler %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı göstermekte olup, a notasyonu sabitli modeli göstermektedir.

Tablo 2. Phillips-Perron Birim Kök Testi Sonuçları

Düzey I(0)				Birinci Fark I(1)			
Değişkenler	**Test istatistiği**	**Kritik Değer (%5)**	**Bandwith**	**Değişkenler**	**Test istatistiği**	**Kritik Değer (%5)**	**Bandwith**
BD [a]	*-2.017*	-2.941	2	*BD* [a]	-5.687	-2.943	1
Enf [a]	*-2.269*	-2.941	2	*Enf* [a]	-8.380	-2.943	2

Not: Gecikme uzunlukları Schwartz Bilgi Kriterine göre belirlenmiştir. Maksimum gecikme uzunlukları 4 olarak alınmıştır. Kritik değerler %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı göstermekte olup, a notasyonu sabitli modeli göstermektedir. PP Birim Kök Testi'nde Barlett Kernel metodu kullanılmış olup, Bandwith Genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir.

Tablo 1 ve Tablo 2'deki birim kök testi sonuçlarına baktığımızda her iki testte de tüm serilerin düzeyde birim kök içerdiği yani durağan olmadıkları, o yüzden farkı alınarak durağan hale getirildikleri görülmektedir. Dolayısıyla, bu testte tüm seriler I(l) özelliği göstermektedir. Bu durum sonraki aşama olan eşbütünleşme analizinde dikkate alınmaktadır.

Tüm değişkenler I(1) yani birinci farkı alındığında durağan olduğu için Johansen eşbütünleşme analizi yapılarak değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki incelenmiştir. Eşbütünleşme analizinde ilk başta VAR modeli ile gecikme uzunlukları belirlenmiş olup daha sonra AR karakteristik polinomunun ters kökleri incelenerek VAR modelinin durağan olup olmadığına bakılmıştır.

Tablo 3. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	NA	7.80e-05	-3.783039	-3.694162	-3.752359
1	100.2603*	4.28e-06	-6.687603	-6.420972*	-6.595562*
2	7.281805	4.23e-06	-6.701758	-6.257373	-6.548356
3	8.312475	3.98e-06*	-6.770061*	-6.147922	-6.555298

4	3.955444	4.35e-06	-6.693622	-5.893729	-6.417499

Not: Lr test istatistiği, Schwarts bilgi kriteri ve Hannan Quinn bilgi kriterine göre gecikme uzunluğu tespit edilmiştir.

Tablo 3'te belirlenmiş olan bilgi kriterinden yararlanarak elde edilen gecikme sayısı "1" olarak belirlenmiştir. Bu bilgiye dayanılarak Johansen eşbütünleşme analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 4'te verilmiştir. Tablo 4'te iz istatistiği ve maksimum özdeğer istatistiği sunulmuş olup, buradan kritik değerlerin istatistik değerlerden küçük olduğu durumlarda eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

Tablo 4. Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Eşbütünleşik Vektör Sayısı	**Özdeğer**	**İz İstatistiği**	**%5 Kritik Değer**	**Maksimum Özdeğer İstatistiği**	**%5 Kritik Değer**
r = 0	0.327	18.670**	15.495	14.653**	14.264
r ≤ 1	0.103	4.017**	3.841	4.017**	3.841

Not: Schwarts Bilgi Kriterine göre gecikme uzunlukları belirlenmiş olup diğer bilgi kriterleriyle de desteklenmiştir. Maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmıştır. ** %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Ayrıca çalışmada değişen varyans ve otokorelasyon testleri yapılmış olup, modellerde değişen varyans ve otokorelasyon sorunu olmadığı tespit edilmiştir.

Eşbütünleşme analizi sonuçları incelendiğinde değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu yani değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin mevcut olduğu sonucuna varılmaktadır. Eşbütünleşme ilişkisinin tespitinden sonra eşbütünleşme ilişkisine ait katsayılar dinamik en küçük kareler (DOLS) tahmincisi kullanılarak elde edilmiş olup, Türkiye'de belirlenen dönem aralığında Tanzi etkisinin mi yoksa Patinkin etkisinin mi geçerli olduğunu anlamak üzere kırılmalı ve kırılmasız olmak üzere iki model oluşturulmuştur. Test sonuçları Tablo 5 ve Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 5. Kırılmasız Modelde DOLS Tahmincisi Sonuçları

Değişkenler	**Katsayı**	**T istatistiği**	**Prob Değeri**
Enf	*-0.044*	-2.381	0.024**
Sabit Terim	*-0.015*	-1.672	0.105
r^2 = 0.426			

Not: *, **, *** sırasıyla %1 %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Kırılmasız modeldeki dinamik en küçük kareler (DOLS) tahmincisi ile elde edilen sonuçlar incelendiğinde, katsayıların negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmaktadır. -0.044 olan enflasyon katsayısı, enflasyonda meydana gelen yüzde 1'lik artışın bütçe dengesini yüzde 0.044 azalttığını ifade etmektedir. Bütçe dengesinin azalıyor olması bütçe açığının arttığı anlamına geldiğinden, enflasyondaki bir artış bütçe açığını artırmaktadır. Kırılmasız model sonucuna göre Türkiye ekonomisinde 1980-2018 yılları arasında enflasyondaki değişimin bütçe açıklarını artırması uzun dönemde Türkiye

ekonomisinde Tanzi etkisinin geçerli olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Modelimize kukla (dummy) değişken olarak kırılma eklenerek DOLS modeli tekrar uygulanmıştır.

Tablo 6. Kırılmalı Modelde DOLS Tahmincisi Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	T istatistiği	Prob Değeri
Enf	*-0.071*	-3.650	0.0015*
Sabit Terim	*0.013*	1.032	0.314
Dummy	*-0.027*	-2.322	0.030**
r^2 = 0.888			

Not: *, **, *** sırasıyla %1 %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 6'daki kırılmalı DOLS modeli sonuçlarına bakıldığında, katsayıların negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu durumda, -0.071 olan enflasyon katsayısı, ele alınan dönemde enflasyonda meydana gelen yüzde 1'lik artışın bütçe dengesini yüzde 0.071 azalttığını ifade etmektedir. Bütçe dengesinin azalıyor olması bütçe açığının arttığı anlamına geldiğinden, enflasyondaki bir artış bütçe açığını artırmaktadır. Genel olarak Tablo 6'daki kırılmalı model sonucuna baktığımızda ise, Türkiye ekonomisinde 1980-2018 yılları arasında Tanzi etkisinin geçerli olduğu sonucuna varılmaktadır. Diğer taraftan modele dâhil edilen kukla (dummy) değişken %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Bu sonuç, çalışmada 2002 ve sonrasında kırılma olduğu varsayımını desteklemektedir. Her iki model de tutarlı bir sonuç vermektedir. Bu durumda ülkemizde Tanzi etkisinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu duruma ek olarak, kırılmalı modelde kukla değişken katsayısının negatif olarak büyümesi, Tanzi etkisinin kırılmalı modelde daha baskın olduğu anlamına gelmektedir.

4. SONUÇ

Enflasyon, maliye politikasının amaçlarından biri olan fiyat istikrarının sağlanamamasının bir sonucudur. Bütçe dengesi ise maliye politikasının araçlarından biridir. Mali iktisat literatüründe bu amaç ve araç arasındaki ilişki geniş bir şekilde incelenmiştir. Enflasyonun reel vergi gelirlerini aşındırmak suretiyle bütçe açığını artırdığını iddia eden Tanzi etkisi veya enflasyonun reel kamu harcamalarını aşındırarak bütçe açığını azalttığını iddia eden Patinkin etkisi, ekonomiler açısından test edilmeye açık konulardır. Zira söz konusu etkiler ülkeden ülkeye ve hatta aynı ülkede zamandan zamana değişebilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada 1980-2018 dönemi Türkiye ekonomisi için zaman serisi tekniklerinden yararlanılmış ve enflasyonun bütçe dengesi üzerindeki etkisi incelenmiştir. 2001 yılı ve sonrasında yaşanan yapısal kırılmanın da dikkate alındığı model sonuçlarına göre, enflasyondaki yüzde birlik artış bütçe dengesini yüzde 0.071 azaltmaktadır. Bir başka ifadeyle, enflasyondaki artış bütçe açığını artırmaktadır. Bu nedenle de 1980-2018 döneminde Türkiye'de Tanzi etkisinin geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Tanzi etkisi argümanlarına göre söz konusu etkinin temel nedeni enflasyonun reel vergi gelirlerini azaltmasıdır. Elbette enflasyonun (reel kamu harcamaları da dâhil) başka dinamikler aracılığıyla da bütçe açığını etkilemesi kaçınılmazdır. Bir başka ifadeyle Tanzi yaklaşımının bütçe açığını artırıcı etkisi ile Patinkin yaklaşımının bütçe açığını azaltıcı etkisi bir arada

yaşanabilir ve baskın olan yaklaşım nihai etkiyi belirleyebilmektedir. Bu nedenle çalışmanın sonucunu, Tanzi etkisinin baskın olduğu yönünde yorumlamak daha doğru olacaktır.

KAYNAKÇA

Abdioğlu, Z. ve Terzi, H. (2009). Enflasyon ve bütçe açıkları ilişkisi: Tanzi ve Patinkin etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2*(23), 195-210.

Akpınar, T. (2014*). Bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişki ve Türkiye üzerine bir inceleme.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Altıntaş, H., Çetintaş, H., ve Taban, S. (2008). Türkiye'de bütçe açığı, parasal büyüme ve enflasyon arasındaki ilişkinin ekonometrik analizi: 1992-2006. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(2), 185-208.

Barışık, S. ve Kesikoğlu, F. (2006). Türkiye'de bütçe açıklarının makroekonomik değişkenler üzerine etkisi (1987-2003 VAR, etki-tepki analizi varyans araştırması). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61*(4), 59-82.

Devapriya, K. P. N. T. N. ve Ichihashi, M. (2012). How does the budget deficit affect inflation in Sri Lanka. *IDEC discussion paper, Hiroshima University*. 1-38.

Dickey, D. A. ve Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica, 49*(4), 1057-1072.

Eğilmez, M. (2014). *Örneklerle kolay ekonomi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Günaydın, İ. (2004). Bütçe açıkları enflasyonist midir? Türkiye üzerine bir inceleme. *İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *6*(1), 158-182.

Hondroyiannis, G. ve Papapetrou, E. (1997). Are budget deficits inflationary? A cointegration approach. *Applied Economics Letters, 4*(8), 493-496.

Kesbiç, C. Y., Baldemir, E., ve Bakımlı, E. (2005). Bütçe açıkları ile parasal büyüme ve enflasyon arasındaki ilişki: Türkiye için bir model denemesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 19*(1), 81-98.

Makochekanwa, A. (2008). The impact of a budget deficit on inflation in Zimbabwe. *Munich Personal RePEc Archive (MPRA)*, Paper No. 24227, 1-22.

Narayan, P. K., Narayan, S. ve Prasad, A. D. (2006). Modelling the relationship between budget deficits, money supply and inflation in Fiji. *Pacific Economic Bulletin, 21*(2), 103-116.

Oktayer, A. (2010). Türkiye'de bütçe açığı, para arzı ve enflasyon ilişkisi. *Maliye Dergisi, 158*, 431-447.

Oladipo, S. O. ve Akinbobola, T. O. (2011). Budget deficit and inflation in Nigeria: A causal relationship. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences, 2*(1), 1-8.

Patinkin, D. (1993). Israel's stabilization program of 1985, or some simple truths of monetary theory. *Journal of Economic Perspectives, 7*(2), 103-128.

Phillips, P. C. B. ve Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrica, 75*(2), 335-346.

Piontkivsky, R. , Bakun, M. , Kryshko, M. ve Sytnyk, T. (2001). The impact of the budget deficit on inflation in Ukraine. *International Centre for Policy Studies*, 1-25.

Samimi, A. J. ve Jamshidbaygi, S. (2011). Budget deficit and inflation: A sensitivity analysis to inflation and money supply in Iran. *Middle-East Journal of Scientific Research*, *8*(1), 257-260.

Solomon, M. ve De Wet, W. A. (2004). The effect of a budget deficit on inflation: The case of Tanzania. *South African Journal of Economic and Management Sciences*, *7*(1), 100-116.

Tanzi, V. (1978). Inflation, real tax revenue, and the case for inflationary finance: Theory with an aplication to Argentia. *Staff Papers-International Monetary Fund*, *25*(3), 417-451.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2020). *TÜİK verilerine göre uyumlaştırılmış gayri safi yurtiçi hâsıla.* 13 Ocak 2020 tarihinde http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/01/TABLO-1-9- adresinden erişildi.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü (2020). *Genel yönetim mali istatistikleri.* 13 Ocak 2020 tarihinde https://muhasebat.hmb.gov.tr/genel-yonetim-mali-istatistikleri adresinden erişildi.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2013). *İstatistik göstergeler (1923-2013).* Yayın No: 4361, Ankara: TÜİK Matbaası.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2020). *Tüketici fiyat endeksi (TÜFE).* 13 Ocak 2020 tarihinde. http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=650 adresinden erişildi.

EVALUATİON OF THE EFFECT OF STATİON TECHNİQUE ON STUDENTS' ACADEMİC ACHİEVEMENTS THROUGH META-ANALYSİS

İSTASYON TEKNİĞİNİN ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK BAŞARILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN META ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Sait BARDAKÇI
Sivas Cumhuriyet University, Faculty Of Economics & Administrative Sciences, Business Department. Orcid: 0000-0003-3720-5029
Dr. Öğr. Üyesi Aysel ARSLAN
Sivas Cumhuriyet University, Vocational School Of Healthcare Services, e-mail: Orcid: 0000-0002-8775-1119

Abstract

The purpose of the present study is to determine the effect of station technique on students' academic achievements and attitudes towards learning. Meta-analysis method was used in the study. In the literature review, domestic and foreign studies were surveyed retrospectively until January 2019 when the present study was carried out, and a total of 72 studies that were conducted with station technique were identified. Of these, 8 theses and 5 articles corresponding to the criteria were included in the study. Google Scholar and national thesis central databases were surveyed to select the eligible studies. The results of the meta-analysis showed that the effect of station technique on academic achievement was positive and at a moderate level (0.564),being close to the broad level.

Key words: station technique, students, achievement, meta-analysis.

INTRODUCTION

Nowadays, rapidly developing technologies and the increased amount of information in parallel with this have profoundly influenced the political, economic, cultural and social lives of today's societies (Çalık, 2006: 14). Societies have been continuously updating their education systems in order to raise individuals who can keep up with this trend of development and change (Akınoğlu, 2005: 32). In this context, new educational programs aiming to educate individuals who can perceive and select the required information out of other kinds of information in a short time, present and re-produce it in all aspects have been developed to replace the traditional education programs prepared to teach the information to the individual in the past (Şahan, 2011: 239). In parallel with the implementation of curriculum programs that encourage the students to be more active in the world, the traditional approach compelling the students to memorize and not allowing them to develop their reflective thinking skills and productivity (Şimşek, Doymuş & Şimşek: 2008: 124) has been abandoned and substituted by modern teaching approaches through which they can use their potential skills and capabilities and easily communicate their ideas and feelings based on mutual values (Arslan, 2017: 30). These approaches include cooperative learning, project-based learning, problem-based learning (Bayrakçeken, Doymuş & Dogan, 2013: 1), active learning (Açıkgöz, 2004: 1) and so on. In the cooperative learning, one of the most significant

contemporary teaching approaches, the students work and learn together in order to achieve an objective in small groups, and are rewarded together for their shared success (Cottell, 2010: 12; Sharan, 1980: 242; Slavin, 2008: 152). There are many different teaching techniques developed in accordance with cooperative learning approach such as co-learning, student teams success groups, team-game-tournament, team-assisted individualization, combined cooperative reading and composition, jigsaw techniques and station technique (Açıkgöz, 2004: 177).

The station technique, which is described as a task performed by a group being resumed by another group in the learning process (Geier & Bogner, 2011: 5; Gözütok, 2007: 256) enables students to explore and discover under the guidance of teachers by providing them with enriched learning experiences. Each station consisting of a different number of tables in the learning environment involves a different task (Sönmez, 2009: 253). The students in the class are divided into four, five or more groups according to the learning theme. The students perform a different task at each station with different activities and pass to the next station at the end of the predetermined period and continue the activity on the table from which the previous group left off. Although the number of stations varies according to the subject, it is suggested that this number should not be more than five, and that the students' working time should not exceed 10-15 minutes (Gözütok, 2007: 255-256). The presentation of different materials and activities at each table allows students to reinforce the knowledge they have learned (Benek & Kocakaya: 2012: 9) and makes it permanent (Gözütok, 2007: 255-256). The students undertake their own learning responsibilities in the learning process, develop their skills of criticism and inquiry and yield authentic and common products (Benek & Kocakaya, 2012: 9). In addition, the station technique helps the students to reinforce their practical skills by revising what they have learned, supports the skills of creativity and forming unique products (Robertson, 2003: 1) and improves compliance to social rules and norms and communication skills. It facilitates those students who are too shy to participate in activities in the classroom to take an active role in the teaching process (Gözütok, 2007: 255-256) and grants them a sense of freedom and relief from the from the boredom of traditional learning methods in the learning environment (Demirörs, 2007: 4). The station technique is used effectively in process-based learning (Hesapçıoğlu, 2008: 330), the students learn by collaborating in a democratic environment and enjoy what they learn (İlhan, Artar, Okvuran & Karadeniz, 2012: 35). It is suggested that the station technique should be applied in classes where the number of students is 30 in average, but it is stated that an observer group can be created in more crowded classes (Gözütok, 2007: 255-256).

When the studies that are carried out in one field or subject are reviewed seperately, it is seen that the results are quite different from each other. Although these different results obtained in disciplines contribute immeasurably to the scientific advances (Card, 2012: 3; Pigott, 2012: 1), by eliminating the limitations of individual studies (Balcı & Baydemir, 2015: 9), meta-analysis method has been used as a consequence of the fact that the results obtained from individual studies are required to be evaluated together and to reach common findings (Card, 2012: 3; Pigott, 2012: 1). Meta-analysis method is defined as a method of analyzing the data related to multiple independent studies on a topic by using appropriate statistical method and presenting a common result regarding these studies (Çelebi Yıldız,

2002: 2; Akgöz, Ercan & Can, 2004: 107). In order to evaluate the studies together, common quantitative criteria should be determined. The meta-analysis method does not focus on the meaningful difference sought in conventional methods and tries to determine the direction and size of the effect. In the present meta-analysis study, the raw data from the studies generally included are excluded. However, the results indicating the size of the effect and standard errors are included. The results obtained from a large number of studies are reviewed and synthesized and factors that cause difference or common effect are analyzed (Card, 2012: 3; Pigott, 2012: 1).

When the domestic and foreign studies conducted to determine the effectiveness of the station technique in educational settings, it is observed that the effect of the technique on the academic achievement, attitudes and permanence of learning in general are investigated. When the results of the studies are examined, it has been determined that the technique has had a positive effect on these frequently studied variables (Arslan, 2017; Demir, 2008; Erdağı, 2014; Mergen, 2011; Roberts, 1999; Tofte, 1982). However, there is a lack of studies in the literature that examined station technique using meta-analysis method. In this context, it is deemed appropriate to conduct this study in order to analyze the station technique through meta-analysis method. The aim of this study is to determine whether the station technique is effective on academic achievement and this effect is positive or negative and to what extent it is effective through meta-analysis method.

METHODOLOGY OF RESEARCH

General Background of Research

Nowadays, many studies are carried out in a field and independent results are presented. Although each study is very valuable in its own right, it is generally seen inadequate to find a solution to a problem alone. The science itself progresses cumulatively due to its nature and renders it easier to make a clearer decision on the subject as a result of the evaluation of the studies. There are highly developed analysis methods to achieve this. Meta analysis is one of these methods (Çarkungöz & Ediz, 2009: 33). The meta analysis is described as a statistical method used for combining the results of researches conducted by in different periods, places and researchers either quantitatively or qualitatively (Karasoy & Ata, 2008) in order to synthesize and interpret the findings based on common data (Wolf & Wolf, 1986). Jenicek (1989) defines meta-analysis as the combination of the findings obtained from independent experiments or researches and as a method for gathering a wide variety of data for the reliability of the information, and providing more accurate and statistically significant results. The studies included in the meta-analysis should contain the necessary statistical data related to their research subject (Özcan & Bakioğlu, 2010). In fact, in a sense, it can be considered as an analysis of the analyzes since it necessitates the coherent and suitable gathering of the findings obtained in different studies (Cohen, Manion & Morrison, 2007). In this study, a meta-analysis method was used to determine the common effect level of the studies related to the station technique performed at different times and places. The studies which are found to be suitable for determining the effect of station technique on academic achievement were examined and analyzed through meta-analysis method. Cohen's *d* calculated for the effect size based on the means and scaling values for Hedges's *g* are

presented in the following: "-0.15 < d < 0,15 at insignificant level, 0,15 < d < 0,40 at small level, 0,40 < d < 0,75 at moderate level, 0,75 < d < 1,10 at broad level, 1,10 < d < 1,45 at very large level, 1,45 < d at excellent level" (Davis, 1971).

The domestic and foreign studies conducted to determine the effect of the of station technique on academic achievement and attitudes of the students were surveyed without any time limit. 72 different studies on station technique were included in the study. Since there were no studies in which meta-analysis was performed on the station technique during the examination, it was aimed to reach all the studies conducted until January 2019 when this study was done. Google Scholar and YÖK Thesis Screening databases were scanned in order to review the studies on the station technique. The keywords "station technique and " learning stations" were used in both Turkish and English in order to reach publications both in Turkey and abroad.

In the literature, there were no other meta-analysis studies performed on the station technique. In the study conducted by Howatson (1971), it was found that the station technique had a positive effect on academic achievement, self-perception and social development among second grade primary school students. In his study on primary school students, Sunday (1979) found that teaching through station technique facilitated learning of and supported the achievement of the goals in the curriculum. According to the results of the study conducted by Strauber (1981), it was concluded that the station technique encouraged the students with different learning styles to cooperate and actively participate in the learning process and supported their individual and group learning. Eilks (2002) found that the station technique had a positive effect on students' academic achievement, motivation levels and active participation in the course among the seventh grade students. Similarly, Morgil, Yılmaz and Yörük (2002) found that the station technique had a positive effect on the academic achievement in science courses among the seventh grade students. The qualitative findings of the study indicated that the students' motivation about the courses was increased and that the students were able to learn the toughest subjects without difficulty due to the station technique.The results of the study conducted by Porter (2004) showed that the station technique had a positive effect on students' achievement in mathematics and decreased the problematic behaviors among the students.

When the findings of Demir's (2008) study performed among the first grade primary school students to determine the effect of station technique on the academic achievement in life sciences courseare examined, it is seen that the station technique has had a positive effect. In the qualitative findings of this study, it was revealed that the students found the course to be enjoyable with the station technique, learned new things from their friends while working together and the technique positively affected their social skills. According to the results of another study conducted by Tseng (2008) on fifth grade students, it is seen that the station technique has had a positive effect on students' achievement in English course, pronunciation skills, attitudes towards the course, active participation and self-confidence. Similarly, the results of the study conducted by Batdi and Semerci (2012) on university students demonstrated that teaching using the station technique in courses provided the students with the capability to prepare for the course, plan the lesson, find out the mistakes in the course,

work together, learn to complete a half-done job and present their original ideas by discussing with the group.

According to the findings of the study conducted by Avcı (2015) among the sixth grade students to determine the effect of station technique on students' learning in English, it was foundd that station technique had a positive effect on students' academic achievement and attitudes towards the course. The qualitative findings of the study, revealed that teaching using the station technique enabled the students to participate more effectively in English courses, learn more easily and enjoy working with their friends during the course. The station technique is one of cooperative learning techniques. Geier and Bogner (2011) conducted a study to determine the effect of station technique on cooperative learning levels of students. In the study, the station technique was used in different learning stations prepared for demonstrating the damages of smoking. According to the results of the study, it was observed that the station technique increased the awareness of students about the damages of smoking but did not make a significant difference on their cooperative learning and motivation levels. According to the findings of the meta-analysis study of cooperative learning aimed at determining the effect level of students on conceptual change by Şen and Yılmaz (2013), it is seen that cooperative learning has a profound effect on students' conceptual changes.

Sample of Research

The criteria for the inclusion of the station technique in the meta-analysis according to literature review are as follows:

- Whether the study (in the form of master's thesis or article) was carried out in Turkey or abroad
- The study examining the effect of station technique on academic achievement
- Having statistical data to determine the effect size
- Having been made through quantitative analysis methods
- Including the final test data of the experimental-control group for academic achievement

A total of 72 studies including 15 theses, 19 articles published in Turkey and 11 theses and 27 articles abroad were surveyed. Of the domestic studies, 2 theses due to permission to have access, 3 theses and 8 articles for being performed qualitatively, 6 articles for being derived from theses, and 3 theses and 2 articles for being conducted to determine different skills were excluded from the study. Of the studies conducted abroad; 9 theses and 10 articles for being performed qualitatively, 6 articles for giving information about how to use the station technique, 1 thesis and 6 articles for including inappropriate analysis techniques and 3 articles for being aimed to determine different skills were excluded from the study. The final study included 7 theses and 3 articles published in Turkey and 1 thesis and 2 articles abroad were determined to meet the study criteria. As two of the theses (Benek, 2012) were conducted with two experimental and control groups, and both of them had separate measurements, both findings obtained as a result of the analyzes were included in the study. The descriptive characteristics of the studies included in the meta-analysis are shown in Table 1.

Table 1. The descriptive characteristics of the studies included in the meta-analysis

Researcher	Publication year	Publication type
Albayrak	2016	Thesis
Arslan	2017	Thesis
Benek	2012	Thesis
Demirörs	2007	Thesis
Farkas	2003	Article
Güç et al.	2016	Article
Güneş	2009	Thesis
Maden and Durukan	2010	Article
Mergen	2011	Thesis
Sürücü et al.	2013	Article
Tofte	1982	Thesis
Yasin et al.	2014	Article
Yüksel	2017	Thesis

A data coding form was created by the researchers to determine the appropriate researches for this study. First of all, the type of publication, sample, arithmetic mean, method, meaningful difference and related values are encoded in the data coding form. Then, the studies to be used were determined according to the criteria sought in the study.

Data Analysis

The findings were explained and interpreted in this part of the study. The related literature was reviewed and 13 studies were included in the meta analysis.

It was investigated whether the station technique affected academic achievement or not. To do this, data related to the final tests of the experimental and control groups were used.

Since the p value of the heterogeneity test was less than 0.05 ($p=0.000<0.05$), it was determined that the studies included in the analysis were heterogeneous. Therefore, the random effects model was chosen in the analysis.

Tau coefficient is the most precise way to clearly understand whether there is a publication bias in the analysis. The p value of the Tau coefficient greater than 0.05 ($p= 0.41155>0.05$) indicates that there is no publication bias.

Table 2. Meta Analysis Findings on the Effect of Station Technique on Academic Achievement

Meta Analysis

Study name	Hedges's g	Standard error	Variance	Lower limit	Upper limit	Z-Value	p-Value
Arslan 2017	0,714	0,341	0,116	0,045	1,383	2,093	0,036
Albayrak 2016	0,941	0,213	0,045	0,524	1,357	4,425	0,000
Benek 2012 a	0,658	0,274	0,075	0,120	1,195	2,399	0,016
Benek 2012 b	0,581	0,276	0,076	0,041	1,121	2,108	0,035
Güç-Korkmaz 2016	0,107	0,287	0,082	-0,455	0,670	0,374	0,708
Güneþ 2009	0,852	0,218	0,048	0,424	1,280	3,900	0,000
Mergen 2011	1,397	0,357	0,128	0,697	2,097	3,909	0,000
Sürücü vd. 2013	0,160	0,288	0,083	-0,404	0,724	0,557	0,578
Demirörs 2007	-0,667	0,171	0,029	-1,003	-0,332	-3,897	0,000
Maden 2010	1,227	0,314	0,099	0,611	1,843	3,907	0,000
Yüksel 2017	-1,137	0,291	0,085	-1,708	-0,567	-3,905	0,000
Yasin vd. 2014	2,535	0,651	0,424	1,259	3,812	3,892	0,000
Farkas 2003	0,657	0,199	0,040	0,266	1,047	3,299	0,001
Tofte 1982	0,738	0,224	0,050	0,300	1,176	3,301	0,001
	0,564	0,205	0,042	0,161	0,967	2,746	0,006

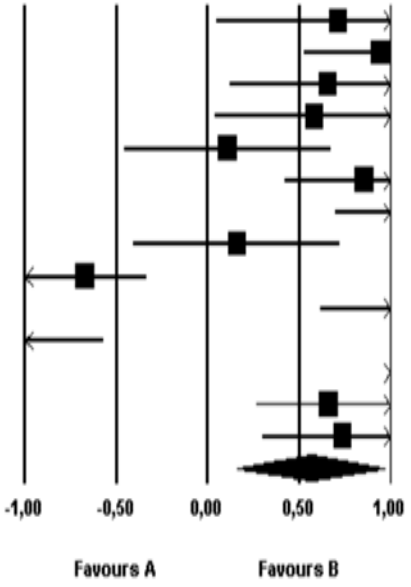

Meta Analysis

For determining the effect size based on means Cohen's d was calculated and considering the scale available for Hedges's g, individual effects were found as follows;

- It was found by Arslan (2017) that the effect size was moderate (0.714).
- It was found by Albayrak (2016) that the effect size was broad (0.941).
- It was found by Benek (2012a) that the effect size was moderate (0.658).
- It was found by by Benek (2012b) that the effect size was moderate (0.581).
- It was found by by Güç, Korkmaz, Çakır and Bacanak (2016) that the effect size was insignificant (0.107).
- It was found by Güneş (2009) that the effect size was high (0.852).
- It was found by Mergen (2011) that the effect size was very broad (1.397).
- It was found by Sürücü, Özdemir and Baştürk (2013) that the effect level was small (0.160).
- It was found by Demirörs (2007) that the effect size was moderate (-0.667) in the negative direction.
- It was found by Maden and Durukan (2010) that the effect size was very broad (1.227).
- It was found by Yüksel (2017) that the effect size was determined to be very broad and in negative direction (-1.137).
- It was found by Yasin, Toran, Tahar, Tahir and Tawawi (2014) that the effect size was excellent (2,535).
- It was found by Farkas (2003) that the effect size was moderate (0.657).
- It was found by Tofte (1982) that the effect size was moderate (0.738).

According to the findings obtained in the meta-analysis study, the effect size of the station technique on academic achievement was found as 0.564. In other words, according to the common results from all studies, the station technique affects the academic achievement in a positive and moderate level (0.564) but close to a broad range. This effect rate is considered significant.

The fact that the effect size value was positive shows that the result was higher in favor of the final test (favors B=post), whereas the fact that the effect size value was negative shows thatthe result was higher in favor of the first test (favors A=pre). Accordingly, the fact that a positive result was found in the present study indicates that the effect size was in favour of the final test (favors B=post) and that the station technique contributed positively to academic achievement (0.564).

Results of Research

The results obtained from this study related to the synthesis and interpretation of the data gathered by combining the experimental studies conducted in order to determine the effect of the station technique in educational settings on academic achievement are presented in this part of the study.

According to the results of meta analysis, it is seen that there are contradictory findings regarding the effect of the station technique on academic achievement. Although there was a positive effect mentioned in the studies included in the study, it was determined that this effect was negative in those conducted by Demirörs (2007) and Yüksel (2017). The positive and negative values of the findings obtained indicate that there is no bias in the studies selected for meta-analysis and that all available studies are included in the meta-analysis (Kılıç, 2016: 71)

According to the results obtained from the meta-analysis, the station technique has a positively moderate effect on the students' academic achievement (0.564), which is close to the broad level. This can be interpreted that the courses taught using the station technique are more effective than the courses taught with currently used techniques. When the related literature is examined, it is seen that the qualitative results support this. In the qualitative dimension of the study by Morgil, Yilmaz and Yavuz (2002), it was concluded that teaching with station technique increased the interest of the students towards the course, helped them to pay more attention to the course and to be guided in the learning process. At this point, It is also noteworhty that the station technique allows students to create an enjoyable learning environment. The students learn with pleasure and have fun during the course (Arslan, 2017; Demirörs, 2007; Porter, 2004). In addition, it has been found out that the students do not like to sit in the conventional rows of desks in the classrooms, find this case very boring and rather like to sit face-to-face with their friends in the station technique and work as a group. Thus, it affects the learning process positively (Demir, 2008). In the studies on the station technique, it was revealed that the station technique enabled the students to develop positive attitudes towards learning (Arslan, 2017; Erdağı, 2014; Maden & Durukan, 2010) and had positive effects on structuring information by themselves (Batdı & Semerci, 2012), creative writing skills (Maden & Durukan, 2010), conceptualization (Sürücü, Özdemir & Baştürk, 2013), cognitive, emotional and linguistic development (Norman & Toddonio, 1990), foreign

language learning (Tseng, 2008). Furutani (2007) states that the heterogeneous arrangement of groups in the courses taught using station technique facilitates learning among the students with low academic levels and supports them to increase their levels of success.

Acknowledgements

The present study was carried out by using the final test data of the experimental and control groups in the researches conducted on the station technique. It should be kept in mind that meta-analysis can be performed by considering other factors. Considering that the qualitative studies conducted on the station technique may pave the way for a separate meta-analysis study, a new study can be conducted in this sense. It is thought that the positive and negative aspects of the station technique can be revealed more clearly in this kind of study.

References

Açıkgöz, K. (2004). *Aktif öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.

Akgöz, S., Ercan, İ., & Kan, İ. (2004). Meta-analizi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *30*(2), 107-112.

Akınoğlu, O. (2005). Türkiye'de uygulanan ve değişen eğitim programlarının psikolojik temelleri. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22, 31-46.

Albayrak, H. (2016). *Astronomi konularında istasyon tekniğinin öğrencilerin akademik başarısına ve astronomiye karşı tutumuna etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzincan.

Arslan, A. (2017). *Türkçe öğretiminde istasyon tekniği kullanımının öğrencilerde akademik başarıya, tutuma ve kalıcılığa etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

Avcı, H. (2015). *İngilizce öğretiminde istasyon tekniğini kullanımının akademik başarıya, tutumlara ve kalıcılığa etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Balcı, S., & Baydemir, C. (2015). Sağlık bilimlerinde meta analiz. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 9-11.

Batdı, V., & Semerci, Ç. (2012). Derslerde istasyon tekniği uygulamasının yansıtıcı sorgulaması/ Reflective inquiry of the station teaching method in lessons. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(1), 190-203.

Bayrakçeken, S., Doymuş, K., & Doğan, A. (2013). *İşbirlikli öğrenme modeli ve uygulaması*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Benek İ. (2012*). İstasyonlarda öğrenme tekniğinin ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin fen ve teknoloji dersindeki başarılarına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.

Cottell, P. G. (2010). Cooperative learning in accounting. B. J. Millis (Ed.). In *Cooperative learning in higher education* (s. 11-34). (First Edition). Virginia: Stylus.

Çalık, T. (2006). Eğitimle ilgili bazı temel kavramlar. L. Küçükahmet (Ed.). *Eğitim bilimine giriş* içinde (s. 14-21). (6. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Card, N. A. (2012). *Applied meta-analysis for social science research.* New York: The Guilford Press.

Cohen, L. M., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education*, New York: Routledge.

Çarkungöz, E., & Ediz, B. (2009). Meta analizi. *Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, *28*(1), 33-37.

Çelebi Yıldız, N. (2002). *Verilerin değerlendirilmesinde meta analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Davis, J. A. (1971). *Elementary survey analysis.* New Jersey: Prentice-Hall.

Demir, M. R. (2008). *İstasyonlarda öğrenme modelinin hayat bilgisi dersindeki üst düzey beceri erişisine etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demirörs, F. (2007). *Lise 1. sınıf öğrencileri için OHM yasası konusunda öğrenme istasyonlarının geliştirilmesi ve uygulanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Eilks, I. (2002). Learning at stations in secondary level chemistry lessons. *Science Education International*, *13*(1), 11-18.

Erdağı, S. (2014) *İstasyon tekniğinin fen ve teknoloji dersinin akademik başarısına etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kars.

Farkas, R. D. (2003). Effects of traditional versus learning styles instructional methods on middle school students. *The Journal of Educational Research*, *97*(1), 42-52.

Furutani, S. S. (2007). *How does one successfully ımplement learning centers at the third grade level*. Unpublished Master's Thesis, Pacific Lutheran University, Tacoma.

Geier, C. S., & Bogner, F. X. (2011). Learning at workstations. *Journal for Educational Research Online/ Journal für Bildungs for Schung Online*, *3*(2), 3-14.

Gözütok, D. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri.* (2. Baskı). Ankara: Ekinoks Yayınevi.

Güneş, E. (2009). *Fen ve teknoloji dersinde istasyon tekniği ile yapılan öğretimin erişiye ve kalıcılığa etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hesapçıoğlu, M. (2008). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. (6. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Howatson, G. B. (1971*). An attempt to evaluate a work centers approach to teaching at the second-grade level*. Unpublished Master's Thesis. Wyoming University, Laramie.

İlhan, A. Ç., Artar, M., Okvuran, A., & Karadeniz, C. (2012). *Müze eğitimi yetişkin kitabı.* 20 Aralık 2018 tarihinde http://panel.unicef.org.tr/vera/app/var/files/y/e/yetiskin-kitabi.pdf, adresinden alınmıştır.

Jenicek, M. (1989). Meta-analysis in medicine where we are and where we want to go. *Journal of clinical epidemiology*, *42*(1), 35-44.

Karasoy, D., & Ata, N. (2008). Yaşam verilerinin meta-analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi (E-Dergi)*, *3*(2) 211-218.

Kılıç, S. (2016). How should we understand meta-analysis? *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, *23*(1), 71-74.

Korkmaz, Ö., Güç, F., Çakır, R., & Bacanak, A. (2016). İstasyon tekniğinin matematik dersi akademik başarısına etkisi ve öğrenci görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(40), 171-190.

Maden, S., & Durukan, A. G. E. (2010). İstasyon tekniğinin yaratıcı yazma becerisi kazandırmaya ve derse karşı tutuma etkisi. *Türklük Bilimi Araştırmaları, 28*, 299-312.

Mergen, H. H. (2011). *İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde öğrenme istasyonları uygulamasının akademik başarıya ve kalıcılığa etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Morgil, İ., Yılmaz, A., & Yörük, N. (2002*). Fen eğitiminde istasyonlarda öğrenmeyle ilgili bir uygulama. 22 Aralık 2018 tarihinde* http://infobank.fedu.metu.edu.tr/ufbmek-5/b_kitabi/PDF/Fen/Bildiri/t82DD.pdf adresinden alınmıştır.

Morgil, İ., Yılmaz, A., & Yavuz S. (2002). Kimya eğitiminde istasyonlarda öğrenme modeli. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 22, 110-117.

Norman J. T., & Toddonio T. E. (1990) An exploratory study of the effectiveness of a play based center approach for learning chemistry ın an early childhood program. *ERIC:* ED344775.

Özcan, Ş., & Bakioğlu, A. (2010). Bir meta analitik etki analizi: okul yöneticilerinin hizmetiçi eğitim almalarının göreve etkisi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 38, 201-212.

Pigott, T. D. (2012). *Advances in meta-analysis.* New York: Springer Science & Business Media.

Porter E. J. (2004). *Classroom learning centers: study of a junior high school learning assisted program in mathematics*. Unpublished Master's Thesis. Pacific Lutheran University, Tacoma.

Roberts, P. H. (1999). *Effects of multisensory resources on the achivement and science attitudes of seventh-grade suburban students taught science concepts on and above grade level.* Unpublished Doctoral Dissertation. St. John's University, New York.

Robertson, B. (2003). *Learning station*. U.S. Patent Documents, *U.S. Patent No:6767215*. 26 Aralık 2018 tarihinde https://docs.google.com/viewer?url=patentimages.storage.googleapis.com/pdfs/US6767215.pdf adresinden alınmıştır.

Sharan, S. (1980). Cooperative learning in small groups: recent methods and effects on achievement, attitudes, and ethnic relations. *Review of Educational Research, 50*(2), 241-271.

Slavin, R. E. (2008). Cooperative learning, success for all, and evidence-based reform in education. *Éducation Et Didactique, 2*(2), 149-157.

Sönmez, V. (2009). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Sunday, B. A. (1979). *An investigation of learning stations for elementary art*. Unpublished Master's Thesis. University of Columbia British, Washington.

Sürücü, A., Baştürk, R., & Özdemir, H. (2013). Fen bilgisi öğretmen adaylarının kavram yanılgılarını gidermede istasyonlarda öğrenme modelinin etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(45), 52-62.

Strauber, S. K. (1981). Language learning stations. *Foreign Language Annals*, 14(1), 31-36.

Şahan, H. H. (2011). İnternet tabanlı öğrenme. Ö. Demirel (Ed.). *Eğitimde yeni yönelimler* içinde (s. 239-270). (5. Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.

Şen, Ş., & Yılmaz, A. (2013). İşbirlikçi öğrenmenin kavramsal değişim üzerindeki etkisi: Bir meta analiz çalışması. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 21-32.

Şimşek, Ü., Doymuş, K., & Şimşek, U. (2008). İşbirlikli öğrenme yöntemi üzerine derleme çalışması: II. İşbirlikli öğrenme yönteminin sınıf ortamında uygulanması. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, *10*(1), 123-142.

Tofte, W. L. (1982). *The comparative effectiveness of learning center and traditional approaches for college introductory geology laboratory course*. Unpublished Doctoral Dissertation. Nex Mexico State University, Las Cruces.

Tseng, Y. W. (2008). *Effects of using the learning station model as a phonics remedial program in an elementary school*. Unpublished Master's Thesis. National Pingtung University of Education, Pingtung.

Ulubey, Ö., & Toraman, Ç. (2015). Yaratıcı drama yönteminin akademik başarıya etkisi: bir meta-analiz çalışması/The effect of creative drama on students' academic achievement: a meta-analysis study. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *12*(32), 195-220.

Wolf, F. M., & Wolf, F. M. (1986). *Meta-analysis: Quantitative methods for research synthesis*. 20 Aralık 2018 tarihinde https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=Mtia4gMdN7UC&oi=fnd&pg=PA5&ots=vKfGbWJSiT&sig=80CUVVp_ILJaNo897Qw83U1XuUg&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false adresinden alınmıştır.

Yasin, M., Hanafi, M., Toran, H., Tahar, M. M., Tahir, L., & Nawawi, S. (2014). Learning station method in special education programs for students with learning disabilities. *Pertanika Journal of Social Sciences & Humanities*, *22*(3), 717-728.

Yüksel, Ö. (2017). *Evsel atıklar ve geri dönüşüm-kimya endüstrisi konularında istasyon tekniğinin öğrencilerin akademik başarısına ve görüşlerine etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ordu.

SAĞLIK HİZMETLERİ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN BELİRLENMESİ

DETERMİNATİON OF HEALTHCARE VOCATİONAL SCHOOL STUDENTS 'SOCİAL PROBLEM-SOLVİNG SKİLLS İN TERMS OF VARİOUS VARİABLES

Aysel ARSLAN
Dr. Öğr. Üyesi, Aysel ARSLAN, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Çocuk Gelişimi Bölümü, Orcid ID: 0000-0002-8775-1119
Sait BARDAKÇI
Doçent Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Orcid ID: 0000-0003-3720-5029

Özet

Bu çalışmada Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu (SHMYO) öğrencilerinin sosyal problem çözme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma, genel tarama modeli kullanılarak yapılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu 2019-2020 akademik yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, SHMYO'da öğrenimini sürdüren 358 kadın 436 erkek olmak üzere 794 öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin elde edilmesinde D' Zurilla ve Chang, (1995) tarafından geliştirilen Türkçeye uyarlaması Çekici (2009) tarafından yapılan *"Sosyal Problem Çözme Envanteri"* kullanılmıştır. Verilerin analizinde çarpıklık ve basıklık katsayıları, aritmetik ortalama, standart sapma, bağımsız gruplar t testi, ANOVA ve Tukey testi kullanılmıştır. SHMYO öğrencilerinin sosyal problem çözme becerilerinin cinsiyet, öğretim türü, gelir düzeyi, anne ve baba eğitim türü değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği (p.<05) belirlenmiştir.

Abstract

In this study, it is aimed to determine the social problem solving skills of Health Services Vocational School (HSVS) students in terms of various variables. The research has been done using general scanning model. The sample group of the study consists of 794 students, 358 females and 436 males, who continue their education at Sivas Cumhuriyet University, HSVS in the 2019-2020 academic year. The "Social Problem Solving Inventory" developed by D 'Zurilla and Chang, (1995) and adapted into Turkish by Çekici (2009) was used to obtain the data. Skewness and kurtosis coefficients, arithmetic mean, standard deviation, independent groups t test, ANOVA and Tukey test were used in the analysis of the data. Social problem solving skills of HSVS students were found to differ significantly (p. <05) according to the variables of gender, education type, income level, and mother and father education type.

GİRİŞ

Problem kavramı oldukça kapsamlı bir yapıya sahip olup genel-özel olarak yaşamın tüm alanlarında oluşabilecek olumsuzlukları ifade etmektedir (Heppner & Krouskopf, 1987).

Problemin ne olduğu ve nelerle ilgili olabileceği konusunda farklı ifadeler bulunmaktadır. Bu konuda D'Zurilla (1990), bireyin veya toplumun gerçekleşmesini istediği bir durumun olmasının önünde bulunan ve giderilmesi gereken engel; Huilt (1992), bireyin yaşadığı andaki hali ile olmak istediği hal arasındaki uyumsuzluk, eksiklik ya da boşluk; Morgan (1999), bireyin belirlediği hedefe ulaşabilmesinde yaşadığı engellemeler sonucu yaşadığı çatışma durumu olarak tanımlamaktadır.

Alanyazında bireyin veya toplumun yaşadığı problem durumlarının çözülmesi ve olası çözüm yollarına ilişkin olarak yapılan çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Heppner ve Krouoskopf'a (1987) göre bir problemin çözülmesi temelde problemle başa çıkabilmek anlamına gelmektedir. Bu oldukça genel bir ifade olup birey ve toplum bazında özelleştirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda problem çözmenin bireysel ve toplumsal olarak iki farklı kategoride incelendiği görülmektedir. Bireysel problem çözmenin kişinin içsel ve dışsal olarak yaşadığı sorunlara uyum sağlamak amaçlı bilişsel, duyuşsal, psikolojik, sosyal bir dizi işlemi içerdiği belirtilmektedir. Bu işlemlerin sadece zihinsel boyutta gerçekleştirilmeyip var olan duruma uygun olarak etkin, dinamik, hareketli, karmaşık ve bazen ardışık birçok uygulamayı ve kararı kapsadığı görülmektedir (Arslan, 2009). Toplumsal problem çözme ise daha çok belirli bir topluluğun bir konu veya olguya ilişkin yaşadığı genel sorunları içermektedir. Bireysel problemlerin çözümü bireylerin yaşadığı problemlerin çözümü kadar kısa sürede gerçekleşmeyip çok uzun bir süreçte gerçekleşmektedir (Arslan, 2020).

Problem çözmeye ilişkin olarak farklı kuramların geliştirildiği görülmektedir. Bu kuramlar arasında öne çıkanları; *Sosyal Problem Çözme, Gyorgy Poyla Problem Çözme, Yaratıcı Problem Çözme, John Dewey Problem Çözme* modelleridir (Arslan, 2009). Süreç içinde geliştirilen bu kuramlardan sosyal problem çözme; toplum veya bireyin var olan bir sorunun farkına varılarak kabul edilmesi, ortaya çıkan duruma uyum gösterilmesi, en uygun çözüm stratejisinin araştırılarak bulunması ve uygulanmasını kapsamaktadır. Bu bağlamda duruma uyum ve çözümün tespit edilerek uygulanması şeklinde iki ana kategoride incelendiği görülmektedir (Maydeu-Olivares & D'Zurilla, 1996). D'Zurilla ve Nezu (1999) sosyal problem çözmenin birey veya toplumun günlük yaşantı içinde ortaya çıkan farklı sorunların tespit edilerek uygun çözüm yollarını tespit etmesi, oluşan yeni duruma uyum sağlanabilmesi için sahip olduğu bilişsel ve davranışsal süreçleri etkin olarak kullanması ve sürecin kontrolünü elinde tutması olduğunu ifade etmektedir. Çam ve Tümkaya (2006) ise, bireyin ve toplumun reel yaşam içinde karşılaştığı sorunların üstesinden gelebilmek için uygun yolları keşfederek etkin bilişsel, psikolojik ve davranışsal boyutları ortaya koyması olarak tanımlarken; D'Zurilla ve Nezu (1982), karşılaşılan problem durumlarında üretilen çözüm stratejileri olarak tanımlamaktadır.

Toplumsal süreçlerde ortaya çıkan sorunlu durumların çözümüne ilişkin olarak gerekli çabanın gösterilmesi, gereken değişimlere uyum gösterilmesi ve yapılması gereken eylemlerin uygulamaya konulması gerekmektedir. Elbetteki sorunun çözüm süreci birçok zorluğu ve rahatsız edici durumları beraberinde getirebilmektedir. Bu da bulunan çözümün etkili ya da etkisiz olarak ifade edilmesiyle sonuçlanmaktadır (Çekici & Gürçay, 2012). Birey ve toplumlar kendi yaşam m döngüleri içinde farklı birçok sosyal sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bireyin hayatında zor geçtiği belirtilen farklı dönemler bulunmaktadır. Bu

dönemlerden biri de üniversite eğitimi aldığı dönem olarak kabul edilmektedir. Birey bu süreçte ailesinden ayrı kalmakta, değişik kültürlere mensup kişilerle birlikte yaşamakta, daha önce karşılaşmadığı birçok sorunla yüz yüze gelerek yalnız olarak çözüm üretmek zorunda kalmaktadır (Arslan (2020).

Üniversite sürecindeki gençlerde şiddet ve saldırganlık eğilimi (Dodge & Price, 1994), davranışsal bozukluklar (Greening, 1997), yeme-içme bozuklukları olarak tanımlanan anoreksiya nervoza, bulimiya nervoza (Holt & Espelage, 2002) gibi farklı birçok sorunla karşılaşılmasının temelinde gençlerin karşılaştıkları sosyal problemlerle nasıl başa çıkacaklarını bilememelerinin etkili olduğu bildirilmektedir (Çekici & Gürçay, 2012). Üniversite düzeyinde eğitim alan gençlerin sosyal problem çözme becerilerinin gelişmesi ve etkili olarak kullanabilmeleri için sosyal yetkinlik seviyelerinin belirli bir noktaya gelmesi ve toplum tarafından onaylanmış olmalarının önemli olduğu belirtilmektedir (Güneş, 2011). Bu bağlamda gençlerin sosyal problem çözme becerilerinin düzeylerinin belirlenmesi önemli görülmektedir. Yapılan bu çalışmada da SHMYO'da öğrenim gören öğrencilerin sosyal problem çözme beceri düzeylerinin belirlenmesi, çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmayla aşağıdaki soruların yanıtları aranmaktadır:

a) SHMYO öğrencilerinin sosyal problem çözme becerilerine ilişkin puan ortalamaları ölçeklerin tamamında ve alt boyutlarında hangi düzeydedir?

b) SHMYO öğrencilerinin sosyal problem çözme becerileri cinsiyet, öğretim türü, ikamet yeri, ekonomik durum, anne ve baba eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Bu bölümde çalışmaya dâhil edilen örneklem, veri toplama araçları ve uygulanan istatistiksel yönteme ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Evren/Örneklem

Araştırmada seçkisiz örneklem yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemi, 2019-2020 akademik yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi SHMYO'da öğrenimini sürdüren 358 kadın 436 erkek olmak üzere 794 öğrenciden oluşmaktadır. Tablo 1'de örneklem grubunun demografik bilgilerine ilişkin betimsel istatistiklere yer verilmiştir.

Tablo 1. Örnekleme İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Değişken	Grup	(f)	(%)	Değişken	Grup	(f)	(%)
Cinsiyet	Kadın	358	45.1	**İkamet yeri**	Köy	138	17.4
	Erkek	436	54.9		İlçe	278	35.0
Sınıf	1. Sınıf	432	54.4		Şehir	294	37.0
	2. Sınıf	362	45.6		Büyükşehir	84	10.6
Öğretim türü	Birinci Öğretim	670	84.4	**Anne Eğitim Durumu**	İlkokul	300	37.8
	İkinci Öğretim	124	15.6		Ortaokul	250	31.5
Ekonomik Düzey	Çok İyi	84	10.5		Lise	190	23.9
	İyi	350	44.1		Üniversite	54	6.8
	Orta	300	37.8	**Baba Eğitim Durumu**	İlkokul	166	20.9
	Düşük	60	7.6		Ortaokul	200	25.2
					Lise	336	42.3
					Üniversite	92	11.6

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri D' Zurilla ve Chang (1995) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlaması Çekici (2009) tarafından yapılan *"Sosyal Problem Çözme Envanteri"* kullanılarak elde edilmiştir.

Sosyal Problem Çözme Envanteri, toplamda 25 adet maddeden ve 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Probleme Olumlu Yönelim-Rasyonel Problem Çözme (POYRPÇ) alt boyutu 10 maddeden, Probleme Olumsuz Yönelim (POSY) alt boyutu 5 maddeden, Dikkatsiz/Dürtüsel Tarz (DDT) alt boyutu 5 maddeden, Kaçınan Tarz (KT) alt boyutu 5 maddeden meydana gelmektedir. Ölçek maddelerine verilen cevap seçenekleri 5'li likert tipinde olup "Hiç Uygun Değil=1", "Çok Az Uygun=2", "Kısmen Uygun=3" "Çok Uygun=4" ve "Tamamen Uygun=5" şeklinde puanlanmaktadır.

İstatistiksel Analiz

Sosyal Problem Çözme Envanteri ve alt boyut toplam puanlarının çarpıklık ve basıklık değerleri dikkate alınmış ve tüm değişkenlerin çarpıklık ve basıklık katsayılarının normal sınırlar (±1) içinde olduğu belirlenmiştir. Sosyal Problem Çözme Envanteri ve alt boyut toplam puanları için farklı grup ortalamalarının karşılaştırılmasında bağımsız gruplar t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. ANOVA sonucunda ikili karşılaştırma testinin gerekli olduğu durumlarda Tukey çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Öncelikle Sosyal Problem Çözme Envanterinin ve alt boyutlarının güvenirliği, ölçeğin tümü ve alt boyutları için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları hesaplanarak incelenmiştir. Cronbach Alpha katsayıları ile birlikte alt boyutlara ve ölçeğin tamamına ait bazı betimleyici istatistikler Tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2. Sosyal Problem Çözme Envanteri ve Alt Boyutlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Cronbach Alpha Katsayıları

Alt Boyutlar	N	Ort.	ss.	Minimum	Maksimum	Cronbach Alpha
POYRPÇ	794	12.88	4.02	5.00	25.00	0,838
POSY	794	29.23	7.94	10.00	50.00	0.713
DDT	794	13.64	3,98	5.00	24.00	0.683
KT	794	13.80	3.93	5.00	25.00	0.686
Toplam	794	69.54	15.97	25.00	115.00	0.892

Tablo 2'de verilen sosyal problem çözme envanteri ve alt boyutlarına ait Cronbach Alpha katsayısı değerleri göz önüne alındığında, ölçeğin ve alt boyutların tamamının Cronbach Alpha katsayılarının 0.683 ile 0.892 aralığında değer aldığı görülmektedir. Kartal ve Bardakçı (2019)'a göre hem ölçeğin bütününün hem de alt boyutlarının tamamının oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Sosyal Problem Çözme Envanteri ve Alt Boyutlarına İlişkin t Testi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	N	Ort.	ss	t	p
POYRPÇ	Kadın	358	12.98	4.04	0.645	0.519
	Erkek	436	12.80	4.02		
POSY	Kadın	358	29.30	8.22	0.222	0.825
	Erkek	436	29.17	7.71		
DDT	Kadın	358	13.28	4.07	-2.284	**0.023***
	Erkek	436	13.93	3.88		
KT	Kadın	358	13.69	4.07	-0.702	0.483
	Erkek	436	13.89	3.82		
Toplam	Kadın	358	69.25	16.23	-0.468	0.640
	Erkek	436	69.78	15.77		

***p>.05**

Tablo 3'teki bulgulara göre, araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal problem çözme envanteri ile POYRPÇ, POSY ve KT alt boyutlarının ortalama puanlarının öğrencilerin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermediği söylenebilir (p>0.05). Öğrencilerin DDT alt boyutu ortalama puanlarının ise cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir (t=-2.284; p<0.05). Grup ortalamaları dikkate alındığında, erkek öğrencilerin Dikkatsiz/Dürtüsel Tarz alt boyut ortalama puanlarının kadın öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin sosyal problem çözme envanteri ile dört alt boyutunun ortalama puanlarının öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıfa göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği yine bağımsız gruplar t testi ile incelenmiş, birinci ve ikinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin hem ölçeğin tümünden hem her dört alt boyuttan aldıkları ortalama puanların anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir (p>0.05).

Tablo 4. Öğretim Türüne Göre Sosyal Problem Çözme Envanteri ve Alt Boyutlarına İlişkin t Testi Sonuçları

Değişken	Öğrenim Türü	N	Ort.	ss	t	p
POYRPÇ	Birinci	670	12.71	3.96	-2.847	**0.005***
	İkinci	124	13.82	4.25		
POSY	Birinci	670	28.98	7.94	-2.072	**0.039***
	İkinci	124	30.58	7.81		
DDT	Birinci	670	13.45	3.92	-3.080	**0.002***
	İkinci	124	14.65	4.18		
KT	Birinci	670	13.62	3.86	-2.979	**0.003***
	İkinci	124	14.76	4.21		
Toplam	Birinci	670	68.76	15.53	-3.255	**0.001***
	İkinci	124	73.81	17.62		

***p>.05**

Tablo 4'teki bulgulara göre, araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal problem çözme envanteri ile alt boyutlarının tümüne ait ortalama puanları öğrencilerin öğretim türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (p<0.05). Grup ortalamaları da göz önüne alındığında, ikinci öğretim öğrencilerinin hem genel sosyal problem çözme ortalama puanlarının hem de

tüm alt boyut ortalama puanlarının birinci öğretim öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 5. Gelir Düzeyine ve İkamet Edilen Yere Göre Sosyal Problem Çözme Envanteri ve Alt Boyutlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

Değişken	Gelir Düzeyi	N	Ort.	ss	F	p	Değişken	İkamet Yeri	N	Ort.	ss	F	p
POYRPÇ	Çok İyi	84	13.36	4.88	3.140	**0.025**	**POYRPÇ**	Köy	138	12.90	4.07	3.341	**0.019**
	İyi	350	13.26	4.06				İlçe	278	12.42	3.42		
	Orta	300	12.43	3.64				Şehir	294	13.01	4.20		
	Düşük	60	12.27	4.12				Büyükşehir	84	13.95	4.90		
POSY	Çok İyi	84	31.98	8.49	16.34	**0.000**	**POSY**	Köy	138	28.80	7.55	6.566	**0.000**
	İyi	350	30.53	7.61				İlçe	278	28.06	7.64		
	Orta	300	26.86	7.13				Şehir	294	29.68	8.22		
	Düşük	60	29.60	9.78				Büyükşehir	84	32.21	7.74		
DDT	Çok İyi	84	15.43	4.13	9.141	**0.000**	**DDT**	Köy	138	13.49	4.32	3.183	**0.023**
	İyi	350	13.82	3.69				İlçe	278	13.40	3.44		
	Orta	300	12.96	3.98				Şehir	294	13.59	4.12		
	Düşük	60	13.47	4.55				Büyükşehir	84	14.88	4.40		
KT	Çok İyi	84	15.10	4.93	11.68	**0.000**	**KT**	Köy	138	13.67	4.34	6.752	**0.000**
	İyi	350	14.35	3.79				İlçe	278	13.19	3.38		
	Orta	300	13.03	3.53				Şehir	294	13.99	4.00		
	Düşük	60	12.53	4.16				Büyükşehir	84	15.31	4.30		
Toplam	Çok İyi	84	75.86	18.06	15.16	**0.000**	**Toplam**	Köy	138	68.86	16.0	7.811	**0.000**
	İyi	350	71.97	15.06				İlçe	278	67.06	14.0		
	Orta	300	65.29	14.96				Şehir	294	70.27	16.5		
	Düşük	60	67.87	17.51				Büyükşehir	84	76.36	17.6		

Tablo 5'teki bulgulara göre, araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal problem çözme envanteri ile dört alt boyutunun ortalama puanları öğrencilerin gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($p<0.05$). Yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre;

- Gelir düzeyi çok iyi düzeyde olan öğrencilerin gelir düzeyi orta ve düşük olan öğrencilere göre genel sosyal problem çözme ortalama puanlarının anlamlı derecede daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$).
- Gelir düzeyi çok iyi ve iyi düzeyde olan öğrencilerin POYRPÇ ve POSY ortalama puanlarının gelir düzeyi orta olan öğrencilere göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).
- Gelir düzeyi çok iyi ve iyi düzeyde olan öğrencilerin DDT ve KT ortalama puanlarının gelir düzeyi orta ve düşük olan öğrencilere göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Yine Tablo 5'teki bulgulara göre, öğrencilerin sosyal problem çözme envanteri ile dört alt boyutunun tümünün ortalama puanlarının öğrencilerin ikamet ettikleri yere göre anlamlı bir farklılık gösterdiği söylenebilir ($p<0.05$). Bununla birlikte, yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucunda,

- Büyükşehirde yaşayan öğrencilerin genel sosyal problem çözme ortalama puanlarının hem şehirde, hem ilçede hem de köyde yaşayan öğrencilere göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

- Büyükşehirde yaşayan öğrencilerin POSY ve KT alt boyut ortalama puanlarının hem şehirde, hem ilçede hem de köyde yaşayan öğrencilere göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu belirlenmiştir (p<0.05).
- Büyükşehirde yaşayan öğrencilerin POYRPÇ alt boyut puanlarının ilçede yaşayan öğrencilere göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu, ayrıca büyükşehirde yaşayan öğrencilerin DDT alt boyut puanlarının ise hem şehirde yaşayan hem de ilçede yaşayan öğrencilere göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu saptanmıştır (p<0.05).

Tablo 6. Annenin ve Babanın Eğitim Durumuna Göre Sosyal Problem Çözme Envanteri ve Alt Boyutlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

Değişken	Anne Eğitim	N	Ort.	ss	F	p	Değişken	Baba Eğitim	N	Ort.	ss	F	p
POYRPÇ	İlkokul	300	12.89	4.14	3.106	**0.026**	**POYRPÇ**	İlkokul	166	13.36	4.62	1.280	0.280
	Ortaok.	250	12.34	3.63				Ortaokul	200	12.62	3.62		
	Lise	190	13.48	4.32				Lise	336	12.74	3.97		
	Üniv.	54	13.22	3.79				Üniv.	92	13.09	3.87		
POSY	İlkokul	300	29.93	7.78	2.205	0.086	**POSY**	İlkokul	166	30.49	8.36	2.524	0.057
	Ortaok.	250	28.28	8.23				Ortaok.	200	29.34	7.51		
	Lise	190	29.12	8.39				Lise	336	28.46	8.14		
	Üniv.	54	30.07	4.97				Üniv.	92	29.50	7.08		
DDT	İlkokul	300	13.80	4.00	3.074	**0.027**	**DDT**	İlkokul	166	14.29	4.48	2.013	0.111
	Ortaok.	250	13.03	3.94				Ortaok.	200	13.43	3.65		
	Lise	190	14.04	4.18				Lise	336	13.42	4.05		
	Üniv.	54	14.15	2.89				Üniv.	92	13.72	3.29		
KT	İlkokul	300	13.77	3.98	1.702	0.165	**KT**	İlkokul	166	14.11	4.48	2.272	0.079
	Ortaok.	250	13.47	4.04				Ortaok.	200	13.48	3.96		
	Lise	190	14.00	3.89				Lise	336	13.61	3.60		
	Üniv.	54	14.70	3.20				Üniv.	92	14.59	3.90		
Toplam	İlkokul	300	70.40	14.90	3.008	**0.030**	**Toplam**	İlkokul	166	72.25	16.79	2.695	**0.045**
	Ortaok.	250	67.12	16.72				Ortaok.	200	68.87	14.81		
	Lise	190	70.64	17.50				Lise	336	68.24	16.57		
	Üniv.	54	72.15	10.74				Üniv.	92	70.89	14.06		

Tablo 6'daki sonuçlara göre, araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal problem çözme envanteri ile POYPRÇ ve DDT alt boyutlarına ait ortalama puanları öğrencilerin annelerinin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (p<0.05). POSY ve KT alt boyutlarına ait ortalama puanlar ise öğrencilerin annelerinin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (p>0.05). Yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre,

- Annesinin eğitim düzeyi üniversite ve lise olan öğrencilerin genel sosyal problem çözme ortalama puanlarının annesinin eğitim düzeyi ortaokul olan öğrencilere göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu belirlenmiştir (p<0.05).
- Annesinin eğitim düzeyi lise olan öğrencilerin POYPRÇ ve DDT alt boyutlarına ait ortalama puanlarının annesinin eğitim düzeyi ortaokul olan öğrencilere göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (p<0.05).
- Yine Tablo 5'teki sonuçlara göre, öğrencilerin sosyal problem çözme envanteri ortalama puanlarının öğrencilerin babalarının eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık

gösterdiği söylenebilir (F=2.695; p<0.05). Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre, babasının eğitim düzeyi ilkokul olan öğrencilerin genel sosyal problem çözme ortalama puanlarının babasının eğitim düzeyi ortaokul ve lise olan öğrencilere göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (p<0.05). Öğrencilerin dört alt boyutun tümüne ait ortalama puanları ise babalarının eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (p>0.05).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde; SHMYO öğrencilerinin sosyal problem çözme ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının farklı değişkenler açısından belirlenmesi amacıyla yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular araştırma amacına uygun olarak tartışılmıştır.

SHMYO öğrencilerinin sosyal problem çözme ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarına bakıldığında DDT boyutunda erkek öğrenciler lehine olmak üzere anlamlı farklılık bulunduğu; ölçeğin toplam puanına bakıldığında da erkek öğrencilerin daha yüksek puan aldıkları görülmektedir. Erkek öğrencilerin daha yüksek puan almasında genel olarak toplumsal olaylarda olası çözüm yollarının genellikle erkeklerden beklenmesi şeklinde bir algının etkili olduğu düşünülebilir. Hamarta (2009) tarafından lise öğrencilerine yönelik yapılan bir çalışmada kadın öğrencilerin puanlarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Arslan'ın (2019), Güneş'in (2011) ve Eşigül'ün (2013), Dikmen'in (2019), Karabulut'un (2019) yaptıkları çalışmalarda cinsiyet açısından anlamlı düzeyde farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal problem çözme envanteri ile alt boyutlarının tümüne ait ortalama puanları öğrencilerin öğretim türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu farklılığın ikinci öğretime devam eden öğrenciler lehine olduğu görülmektedir. Arslan (2019) tarafından yapılan araştırmada da bu çalışmayla uyumlu olarak ikinci öğretime devam eden öğrenciler lehine anlamlı farklılığın bulunduğu saptanmıştır.

SHMYO'da öğrenim görüp araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal problem çözme envanteri ile dört alt boyutunun ortalama puanları öğrencilerin gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Ölçekten alınan puanlar genel olarak değerlendirildiğinde en yüksek puanı ekonomik durumu çok iyi olan öğrencilerin en düşük puanı ise ekonomik durumu orta olan öğrencilerin aldıkları görülmektedir. Arslan (2019) tarafından yapılan çalışmada da bu çalışmayla uyumlu sonuçların elde edildiği belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar çerçevesinde; öğrencilerin ekonomik düzeylerinin yüksek olmasının sosyal problem çözme becerilerini olumlu etkilediği yorumunda bulunulabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal problem çözme envanteri ile dört alt boyutunun ortalama puanları öğrencilerin gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Ölçekten alınan puanlar genel olarak değerlendirildiğinde en yüksek puanı büyükşehirde yaşayan öğrenciler alırken en düşük puanı ilçede yaşayan öğrencilerin aldıkları saptanmıştır. Arslan (2019) tarafından yapılan çalışmada ölçeğin toplamı ve iki alt boyutunda anlamlı farklılık bulunduğu en yüksek puanı büyükşehirde yaşayan öğrencilerin aldıkları tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal problem çözme envanteri toplam puanı ile POYPRÇ ve DDT alt boyutlarına ait ortalama puanları öğrencilerin annelerinin eğitim

durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Genel olarak bakıldığında en yüksek puanı annesi üniversite en düşük puanı ise annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin aldıkları görülmektedir. Arslan'ın (2009) yaptığı çalışmada bu çalışmayla uyumlu bulgulara ulaşılmış ve annesi üniversite mezunu olan annelerin istatistiksel olarak anlamlı farklılık oluşturacak düzeyde daha yüksek puan aldıkları belirlenmiştir. Arslan (2019), Güneş (2011) ve Karabulut (2019) tarafından yapılan çalışmalarda ise anne eğitim düzeyinin anlamlı farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir.

Öğrencilerin sosyal problem çözme envanteri ortalama puanlarının öğrencilerin babalarının eğitim düzeyine göre toplam puanda anlamlı bir farklılık gösterdiği ancak alt boyutlarda göstermediği görülmektedir. Babası üniversite mezunu olan öğrencilerin en yüksek puan ortalamasına sahip olduğu saptanmıştır. Arslan (2009) tarafından yapılan çalışmada baba eğitim durumunun anlamlı farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Benzer şekilde Arslan (2019), Güneş (2019) çalışmalarında da baba eğitim durumunun öğrencilerin sosyal problem çözme becerileri üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir.

Gençlerin sosyal ortamlarda karşılaştıkları sorunlara ilişkin çözüm üretici bireyler olmaları hem onların hem de toplumun gelişimi ve huzuru için oldukça önemlidir. Karşılaştıkları sorunlar karşısında pasif olmak yerine sorunları irdeleyen, çözüm arayan ve çözümü uygulayan bireyler olabilmeleri için bu konuda onları olumlu ve olumsuz etkileyen etmenlerin tespiti gerekmektedir. Özellikle ilk eğitim kurumlarından itibaren çocuklara söz hakkı vermek sundukları çözüm önerilerini dikkate almak onların bu konuda kendine güvenmelerini ve gerektiğinde sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlayacaktır. Ailelerin ve toplumun çocuk ve gençlere olumsuz eleştirel bir dil yerine yapıcı bir dil kullanmalarının bu konuda ilerlemelerini sağlayacağı düşünülmektedir. Sorumluluk alan ve sorumluluklarını yerine getiren, toplum tarafından düşünceleri dikkate alınan bireylerin hem eğitim hem özel hem de iş alanında çözüm odaklı olacakları kabul edilmektedir.

KAYNAKÇA

Arslan, A. (2019). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin öz-liderlik algıları ve sosyal problem çözme becerilerinin belirlenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, *7*(1), 80-106.

Arslan, Y. (2009). *Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek ile sosyal problem çözme arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Çam, S., & Tümkaya, S. (2016). Kişilerarası problem çözme envanteri'nin (KPÇE) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *3*(28), 95-111.

Çekici, F. (2009). *Problem çözme terapisine dayalı beceri geliştirme grubunun üniversite öğrencilerinin sosyal problem çözme becerileri, öfkeyle ilişkili davranış ve düşünceler ile sürekli kaygı düzeylerine etkisi.* Doktora Tezi. Türkiye Cumhuriyeti Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Çekici, F., & Gürçay, S. S. (2012). Problem çözme terapisine dayalı beceri geliştirme grubunun üniversite öğrencilerinin sosyal problem çözme becerileri öfkeyle ilişkili davranış

ve düşünceler ile sürekli kaygı düzeylerine etkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *21*(2), 103-128.

Dikmen, C. (2019). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşu ile sosyal problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Dodge, K. A., & Price, J. M. (1994). On the relation between social information processing and socially competent behavior in early school-aged children, *Child Development*, *65*, 1385-1397.

D'Zurilla, T. J. (1990). Problem-solving training for effective stress management and prevention. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, *4*(4), 327-354.

D' Zurilla, T. J., & Chang, E. C. (1995).The relations between social problem solving anda coping. *Cognitive Therapy and Research*, *19*, 547-562.

D'Zurilla, T. J., & Nezu, A. M. (1982). *Social problem solving in adults*. In P. C. Kendall (Ed.), Advances in cognitive-behavioral research and therapy, (Vol. 1, pp. 201-274). New York: Academic.

D'Zurilla, T. J., & Nezu, A. M. (1999). *Problem-solving therapy: A social competence approach to clinical intervention* (2nd ed.). New York: Springer

Eşigül, E. (2013). *Üniversite öğrencilerinin algıladıkları stres ile psikolojik iyi olma arasındaki ilişkide sosyal problem çözmenin aracı ve düzenleyici rolünün incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.

Greening, L. (1997). Adolescent stealers' and nonstealers' social problem solving skills. *Adolescence*, *32*, 51-55.

Güneş, F. (2011). *Üniversite öğrencilerinin sosyal problem çözme düzeylerinin sosyal yetkinlik ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Hamarta, E. (2009). Ergenlerin sosyal kaygılarının kişilerarası problem çözme ve mükemmeliyetçilik açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, *8*(3), 729-740.

Heppner, Paul., & Krauskopf, Charles J. (1987). An information processing approach to personal problem solving. *The Counseling Psychologist*, *15*(3), 371-447.

Holt, M. K., & Espelage, D. L. (2002). Problem solving skills and relationship attributes among women with eating disorders. *Journal of Counseling and Development*, *80*(3), 346-354.

Huilt, W. G. (1992). Problem solving and decision making: Consideration of invidual differences using the Myers-Briggs Type Indicator. *Journal of Psychological Type*, *24*, 33-44.

Karabulut, A. T. (2019). *Ortaöğretim öğrencilerinin anne ve babalarından algıladıkları duygusal istismarın sosyal problem çözme becerisi ile ilişkisinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

Kartal, M. & Bardakçı, S. (2019). *Tutum Ölçekleri*. 1. Basım. Ankara: Akademisyen Yayınevi.

Maydeu-Olivares, A., & D'Zurilla, T. J. (1996). A factor-analytic study of the Social Problem- Solving Inventory: An integration of theory and data. *Cognitive therapy and research*, *20*(2), 115-133.

Morgan C. T. (1999). *Psikolojiye giris*. (H. Arıcı ve Ark. Çev., 13. Baskı). Ankara: Meteksan.

KADIN ÇALIŞANLARIN KARİYERLERİNDEKİ CAM TAVAN SENDROMUNUN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE DEĞİŞİMİ

CHANGE OF GLASS CEILING SYNDROME IN CAREERS OF FEMALE EMPLOYEES ACCORDING TO DEMOGRAPHIC VARIABLES

Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-3301-7496
Gülşah AK
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yüksek Lisans Öğrencisi
ORCID NO: 0000-0001-7392-0746
Itır HASIRCI
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Doktora Öğrencisi
ORCID NO: 0000-0002-5449-2640

Özet

Bu çalışmanın amacı kadınların çalışma hayatlarındaki cam tavan sendromunun demografik değişkenlere göre incelemesi yapmaktır. David J. Schwartz önderliğinde bilim adamları tarafından yapılan pire deneyleri sonucunda cam tavan artık olmamasına rağmen 30cm yüksekliğin üzerinde zıplamadıkları ve fanustan çıkamadıkları görülmüştür. Artık zihinlerinde, daha yükseğe zıplasalar da başaramayacaklarının inancı vardır. Bu deneyler sonucu kadın çalışanların üst düzey yönetime yükselmesini engelleyen, tıpkı pire deneyindeki görülemeyen cam tavan benzetmesi yapılarak; cam tavan sendromunun tanımı 1970 yıllarında ABD'de ortaya çıkmıştır. Günümüz bilgi çağına gelininceye kadar yapılan düzenlemeler ve çalışmalar neticesinde kadınların istihdamında artışlar ve çalışma yaşamlarında olumlu gelişmeler olmuştur. Ancak ilgili literatür incelendiğinde kadınların kariyerlerinde cam tavan sendromu engellerinin halen devam ettiği görülmektedir. Bu engeller çevresel, örgütsel ve ailesel olarak gruplanırken, baskın ve yoğun bir şekilde ailede ve iş yaşamlarında çoklu rol üstlenmeleri, aile baskısı-çatışmaları, erkeklerin engel oluşturması, erkek yöneticilerin üst düzey pozisyonlara tercih edilmesi, kadınların birbirini çekememeleri 'Kraliçe Arı Sendromu' gibi ana başlıklar birçok araştırma konusunda öne çıkmıştır Araştırmanın evreni Balıkesir ilinin Bandırma ilçesindeki kamu sektöründe faaliyet gösteren 4 eğitim kurumu ile özel sektörde 5 farklı alanda faaliyet gösteren firmalarda çalışan 650 kadından oluşmakta olup, örneklemi basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile 327 kişi seçilmiştir. Veriler anket yoluyla toplanmıştır. Elde edilen verilerle güvenilirlik analizi, normallik testi, frekans analizi T-testi ve anova testi yapılmıştır. Analizler sonucunda cam tavan sendromu engellerinin medeni duruma göre, sektöre göre ve eğitim düzeylerine göre anlamlı bir fark olmadığı, yaş aralıklarına göre anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cam Tavan Sendromu, Kadın yöneticiler, Kariyer Engelleri

Abstract

As a result of the flea experiments carried out by scientists under the leadership of David J. Schwartz, it was seen that although the glass ceiling was no longer present, they did not jump above 30cm and could not get out of the bell glass. Now there is a belief in their minds that even if they jump higher, they cannot succeed. As a result of these experiments, the glass ceiling that could not be seen in the flea experiment, which prevented female employees from promoting to senior management, was simulated; The definition of glass ceiling syndrome emerged in the USA in the 1970s. As a result of the regulations and studies made until today's information age, there have been increases in women's employment and positive developments in their working life. However, when the relevant literature is examined, it is seen that glass ceiling syndrome barriers still continue in the careers of women. While these barriers are grouped as environmental, organizational, and familial, they are dominantly and intensely assuming multiple roles in the family and business life, family pressure-conflicts, men create obstacles, male managers are preferred to senior positions, women are not attracted to each other, such as 'Queen Bee Syndrome'. topics have come to the fore in many research topics. The aim of this study is to examine the glass ceiling syndrome in women's working lives according to demographic variables. The population of the study consists of 650 women working in 4 educational institutions operating in the public sector in Bandırma district of Balıkesir province and in companies operating in 5 different fields in the private sector, 327 people were selected by simple random sampling method. The data were collected through a questionnaire. Reliability analysis, normality test, frequency analysis T-test and Anova test were performed with the obtained data. As a result of the analysis, it was determined that there was no significant difference between the glass ceiling syndrome barriers according to marital status, sector and education level, and there was a significant difference according to age ranges.

Keywords: Glass ceiling, woman managers, Career Obstacles

GİRİŞ

Kadın tarih boyunca aile içinde ekonomik katkıda bulunmuştur. Sanayi devrimi öncesinde çoğunlukla tarım üretiminde rol üstlenmişlerdir. Sanayi devriminden sonra seri üretimin etkisi ile ücretli işgören konumunda işletmelerde yer edinmeye başlamışlardır. Sanayinin ve üretimin gelişmesi ile de ülkelerin daha çok pazar arayışları sonucu yaşanan 2.Dünya savaşı, hem ekonomik krizlere hem de erkek nüfusun azalması sonucu işletmeler daha fazla kadın istihdamı yaratmışlardır. Takip eden yıllarda ise toplumlarda ve devletlerde farklı cinsel olgulara sahip insanların hakları ve eşitlik konuları hakkında önemli gelişmeler olmuştur. İnsan haklarında gelişmeler, sosyal ekonomik ilerleyişler, hızla gelişen teknoloji ve artan talep ve tüketim ile de kadınlar her yıl daha fazla işletmede hatta farklı sektörlerde daha fazla istihdama kavuşmuşlardır. Ancak kadınların istihdamında her ne kadar artış olumlu bir gelişme gibi gözükse de iş hayatlarında erkeklerden daha fazla sorunlarla ve engellerle karşılaştıkları bugün günümüzde bile devam eden bir gerçektir. Kadınların iş hayatında yaşamış olduğu sorunlar ve engeller birçok disiplin tarafından araştırma konusu olmuştur. Yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunda kadınların iş hayatlarında hak etmelerine rağmen özellikle üst düzey yönetim kadrolarındaki oranın oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir.

Kadınların kariyerlerinde hak etmelerine rağmen üst kademelere yükselememe engelleri literatürde "cam tavan sendromu" ile tanımlanmıştır. Günümüzde halen bu engellerin yaşanıyor olması çalışmaların devam etmesi gerektiği gerçeğini de ortaya koymaktadır. Özellikle kadınlarda sıkça yaşanan cam tavan sendromu ile mücadeleye katkı sunmak çalışmamızın gerekçesini oluşturmaktadır.

Kadınlar için yapılan araştırmaların varlığı ve yoğunluğu ülkelerin kadınlara vermiş olduğu değeri gösterirken, gelişmişlik seviyesindeki artışla paralellik gösterdiği belirtilmiştir (Tütüncü,2020). Kadının yaratılış gereği detaycılığı, analitik düşünme ve ihtiyatlı davranma özellikleri sonucu, işletmelerin kadın istihdamı ve ekonomik büyüme arasında uzun ve kısa dönemli ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunun belirlenmesi, toplumda dezavantajlı konuma sahip olan kadınların işgücü piyasasındaki önemini göstermektedir. Böylece, ülkelerin ekonomik olarak gelişmesinde kadın istihdamının önemli görülmektedir (Tütüncü,2020).

Bu gerekçe ile kadın çalışanların kariyerlerinde yaşadıkları cam tavan sendromunun demografik değişkenlere göre değişimlerini araştırmak amaçlı yapılan çalışmamızın ilk bölümünde kavramsal çerçevede cam tavan sendromu tanımına yer verilmiştir. İkinci bölümde literatür kaynaklardan faydalanarak çalışan kadınların cam tavan sendromu ve yaşadıkları engeller ile ilgili çalışmalara değinilmiştir. Üçüncü bölümde hipotezler, araştırma modeli, yöntemi, araştırmanın evreni ve örneklemi, kullanılan ölçekler ve anket bilgileri bulunmaktadır. Dördüncü bölümde anket yoluyla elde edilen verilerin analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Son bölümde ise analiz sonuçları yorumlanarak gelecek çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Cam Tavan Sendromu

1970'li yıllarda ABD'de ortaya çıkmıştır ancak ;"Cam Tavan Sendromu" kavramı 1984 yılında Adweek dergisinde Gay Bryant'ın kadınların iş hayatlarında üst düzey pozisyonlara yükselemediklerini hatta belli bir konumda kaldıklarını belirtmesiyle ilgi çekmeye başlamıştır. (Longo ve Straehley, 2008: 88). Literatüre girişi ise ilk kez olarak 1986 yılında Schellhardt ve Hymowitz tarafından Wall Street Journal gazetesinde yayınlanan makale ile gerçekleşmiştir (Lackwood, 2004: 2). Takip eden 1987 yılında ise "Cam Tavanı Kırmak: Kadınlar Amerika'nın Zirvesine Ulaşabilir mi?" isimli kitap ile birlikte oldukça popülerlik kazanarak yoğun ilgi görmeyi başarmıştır. (Draulans, 2003: 66). İlgili yazarlar cam tavanın, kadınların iş hayatlarında belirli bir düzeyin üzerine çıkmasını engelleyen ve görünmez engeller olarak tanımlarken aynı zamanda bu engellerin kadınlara, kadın oldukları için cinsiyet temelli bir engel uygulandığını belirtmişlerdir (Baxter ve Wright, 2000: 275-276).

Kadınların ve azınlıkların yükseltilmelerinin önündeki yapay engeller olarak tanımlanması ise 1991 yılında ABD Kongresi'nin de gündeme getirilerek "Cam Tavan Yasası" ile birlikte Cam Tavan Komisyonu kurulmuştur (Johns, 2013: 1). Komisyonun 1995 yılında yayınladığı raporda kadınları ve azınlıkları, yetenek, eğitim, performans ve başarılarına bakılmaksızın, kariyer merdiveninin üst basamaklarına çıkmaktan alıkoyan, görünmeyen ve ulaşılamayan bir engel olarak tanımlamıştır (GlassCeilingCommission, 1995:

4). Komisyonun yaptığı tanım hem kavrama kurumsal bir yaklaşım getirmesi, hem de kadınların yanı sıra azınlıkları da kapsaması bakımından önem taşımaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI

Baxter ve Wright (2000) Kadın istihdamında ABD, İsveç ve Avusturalya ülkelerindeki veriler karşılaştırılmış ve en alt pozisyondan en üst düzey pozisyonuna kadar olan her kademede kadınların maruz kaldığı ayrımcılık tespit edilmiştir. Üst düzey yönetim kadrolarındaki kadın sayısının çok az olduğu da belirtmiştir. Diğer bir sonuç olarak ise ABD'de cam tavanın varlığı için yeterli kanıt elde edilmezken, İsveç ve Avusturalya'da yeterli kanıtlar ile cam tavan etkileri tespit edilmiştir.

Cotter ve diğerleri (2001), İşletmelerde cinsiyete ve ırkçılığa dayanan eşitsizlikler üzerine bir araştırma yapmışlardır. Irk eşitsizliğinde cam tavanın engelleri tespit edilmemiştir. Kadınların ise kariyer basamaklarındaki cam tavan sendromunun varlığı tespit edilmiş ve görünmez engelleri kişilerin yaşadığı psikolojik engeller olarak ifade etmişlerdir.

Lockwood (2004), Cam tavan sendromunun varlığı tespit edilmiştir ve kültürel kuralların, ön yargıların ve işletme sahiplerinin yönetim politikalarının öne çıkan cam tavan engelleri olarak belirtilmiştir. Diğer bir tespiti ise kadınların liderlik yeteneğinin önemli bir kaynak olduğu ancak kullanılmadığıdır.

Pai,Vaidya (2009), ABD Texas'da yaptıkları çalışmada, araştırmaya dahil ettikleri 257 şirketler içerisinde sadece 2 tane kadının genel müdür olduğunu tespit ederek cam tavanın varlığını ortaya koymuşlardır. Y kuşağın bundan sonraki yaşamda işyerinde gerçek eşitlik ve aile kültürü üzerindeki çocuk bakımı ve ev işleri sorumluluklarına ortaklarından yardım konusunda daha ısrarcı olmaları yönünde öneri ve tavsiyerlerde bulunmuşlardır (Pai, Vaidya, 2009).

Smith ve diğerleri (2012) Avusturalya'daki yapmış oldukları çalışmada, her yönetim kademesindeki 243 kadına ve farklı bir örneklemdeki 307 kadına uygulamış oldukları anketler ile elde edilen verilerin analizi sonucu kadınların cam tavan sendromunda inkar, direniş, istifa ve kabul etmek olarak 4 faktörlü tutum modeli ortaya çıkarmışlardır.

Sposito (2013) nicel olarak yapmış olduğu araştırmasında, Türk ve Fransız orta düzey yöneticilerle görü 3 yıldan uzun süren Fransız ve Türk orta düzey yöneticilere yönelik derinlemesine görüşme şeklinde yaptığı çalışmasında çıkan sonuçlar işletmelerde hiyerarşik düzen içerisinde kadınlar için görülür ve görünmez engeller olduğunu mevcut alan yazını destekleyecek şekilde vurgulamıştır. Çalışmanın önemli bulguları arasında; doğrudan iletişim becerisine sahip olan kadınların olmayanlara göre iş dünyasında daha hızlı ilerlediği ve cam tavan sendromu varlığına inanan kadınların aynı yeterlilikteki erkek çalışanlara göre daha az açık pozisyonlara başvurdukları yer almaktadır.

Sharif (2015) araştırmasında, Malezya'da 20 avukat kadın ile görüşmeleri sonucunda cam tavan engellerinin 6 kadın avukatın üzerinde kendi işlerini kurmakta olumlu bir güç oluşturduğu tespit edilirken, diğerlerinin de başka sektörlerde yine kendilerine ait şirketler kurdukları tespit edilmiştir.

Arıkan (2003) araştırmasında; bankacılık sektöründeki kadın yöneticilerin liderlik davranışları ile erkek yöneticilerin liderlik davranışlarını karşılaştırma yaparak, bu yöneticiler

arasındaki liderlik davranışları ve tutumları arasında çoğunlukla benzerlik olduğunu tespit etmiştir.

Örücü ve diğerlerinin (2007) çalışmasında anket yöntemi ile elde edilen veriler analiz edilerek; kadınların üst düzey yönetici konumuna yükselmelerindeki önemli engelleri arasında, kadınların ailevi sorumluluk ve rollerinin fazla üstlenilmiş olması, liderlik ve yöneticilik özelliklerinin sınırlı olması ve "kraliçe arı (kadınların birbirini çekememesi) sendromunun" sonuçlarını tespit etmişlerdir (Örücü, 2007).

Menteş (2010) cam tavan sendromunun araştırmasında çoğunlukla kullanılan nicel araştırmaların yanıltıcı olduğunu belirtmiştir ve şirketlerdeki kadın yöneticilerin çoğunlukla hissedar aile ferdi olduğunun nedeni olarak göstermiştir.

Demirel (2011) 'in nitel çalışmasında, örgütsel ayrımcılık kavramsal olarak ele alınıp incelenmiş ve sonuç olarak cam tavanın cinsiyet ayrımcılığı gibi engelleri ortaya çıkardığını tespit etmiştir.

Tahtalıoğlu (2016) Türkiye'deki yüksek öğretim kurumlarındaki üst düzey yöneticilerde mevcut kadın sayısının durumunu ve kariyerlerine ulaşmada yaşadıkları sorunları nitel araştırma ile cam tavan sendromunun varlığını ortaya koymuştur. Asıl hedefin ise, kaliteli ve nitelikli kadın personelin bilgi, beceri ve yeteneğinden en üst düzeyde faydalanılmasının yolunu açmaktadır şeklinde öneride bulunurken ,kadın akademisyen ya da üst düzey idareci sayısının sadece sayısal oranlarda iyileştirilmesi hedef olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

Yıldız ve diğerleri (2016) Nitel olarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında, Cam tavanın ötesi olan cam uçurumu incelemişlerdir. Sonuç olarak, kadınların cam tavanı aştıktan sonra cam uçurumlu pozisyonlara getirildiğini belirtmişlerdir. Cam uçurum kavramı, şirketin olumsuz koşullarında, kriz dönemlerinde iken kadınları yönetici atayarak, şirketin başarısızlığını kadın yöneticinin başarısızlığı olarak gösterilmeye çalışılmasına denilmektedir.

Kördeve (2017) araştırmasında, Cam tavan sendromunun yaşanmasında 3 farklı engel faktörü tespit etmiştir. Bu faktörler aile sendromu, rol model sendromu ve duygu sendromu olarak belirtmiştir.

Akyurt (2018) yapmış olduğu nicel araştırması sonucu sağlık kurumlarında çalışan kadın yöneticilerde cam tavan sendromu ve engelleri arasındaki ilişkide cam tavanın var olduğunu tespit etmiştir.

Savaşkan (2019) Kadın ve erkeğin toplum içerisindeki rollerini ele almış ve kadının öncelikleri arasında aile içindeki çocuk bakımı ve ev işleri gibi sorumlukları olduğu ve erkeğin evin maddi ihtiyaçları gideren rolde olduğunu belirtmiştir. Kadına verilen bu rol nedeni ile iş hayatında geri panda kalmasına ve iş yaşamında kendisini ifade edebilmesi uzun yıllar aldığını tespit etmiştir.

Utma (2019) araştırmasında, literatürdeki çalışmalardan faydalanarak cam tavan sendromunu ve engellerini açıklayarak hem kadınların kariyerlerinde sorunlar hemde yönetimde ciddi sorunların yaşandığını belirtmiştir. Cam tavan sendromunun işletme bazında değil toplumsal bir sorun olduğunu vurgulamıştır. Kadınlara yönelik bu ayrımcılığın belli bir gruba yönelik olarak değil toplumun bütününe yönelik bir sorun olduğunun önemi açıklamıştır.

Bilge ve diğerleri (2020) Yoğun bir iş hayatı olan kadın yönetici akademisyen ve sağlık çalışanlarının iş ve aile ile ilgili düşünce ve davranışlarının incelendiği bu çalışmada, cam tavan sendromunu yaşadıkları tespit edilmiştir. İş ve aile hayatlarında arasında çatışma yaşadıkları, aile içinde belli konularda demokratik yapıya sahip oldukları halde geleneksel aile yapısının da etkin şekilde devam ettiği tespit edilmiştir.

Yiğit (2020) Cam tavan sendromunun toplumlarda dinsel, tarihsel ve kültürel değerlerle yakından ilişkili olduğu belirtilirken, ayrımcılık düzeyinin de toplumlar arasında farklılaştığını belirtmiştir. Kadınların iş hayatında yaşadıkları bir dizi engeller arasında kadınında kendi kendine engel oluşturduğunu vurgulamıştır. Buna bağlı olarak kadınların üst düzey yöneticilik kademesinden kendi istekleri ile uzak durduğunu belirtmiştir.

Güler (2020), Türkiye'de en büyük 15 bankanın üst yönetimindeki Genel Müdür ve Genel Müdür Yardımcısı görevindeki kadın yöneticilerin görev aldıkları bölümler, eğitim ve deneyimleri incelenerek yapılan araştırmada kadın çalışanların erkek çalışanlardan fazla olduğu bankalarda da kadın üst düzey yönetici az sayıda olduğu, kadın üst yöneticilerin kamu bankalarında hiç olmadığı ve üst yönetimde görev yapan kadın yöneticilerin sorumlu oldukları alanlar çoğunlukla Hazine, Kurumsal Bankacılık ve İnsan Kaynakları olduğu tespit edilmiştir (Güler, 2020).

Kirişçi ve Can (2020), Türkiye'deki eğitim sektöründe bulunan yönetici kadrolarındaki kadın oranın azlığının nedenlerinde cam tavan sendromunun varlığı olup olmadığı araştırılmıştır. Sonuç olarak cam tavanın var olduğu ancak kadınların kendi istekleri ile yönetici olmayı istememeleri sonucuna varmış ve nedeninin rol çatışması ve yetersizlik hissinin ön planda olduğunu belirtmiştir.

Tütüncü ve Zengin (2020) E7 ülkelerinde kadın istihdamı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. E7 ülkelerinde kadın istihdamı ve ekonomik büyümenin beraber ilerlediği ve arttığı görülmüştür. Ülkelerin kadın istihdamında arttırıcı politikalar uygulamalarının gerekli olduğunu ve böylece ekonomik ve sosyal alanda olumlu gelişmeler olacağını belirtmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada; araştırma ve yayın etiğine uyularak Balıkesir ilinin Bandırma ilçesinde bulunan farklı sektör ve alanda çalışan kadınların iş hayatlarında karşılaştıkları cam tavan sendromu algılarının demografik değişkenlere göre değişimi araştırılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, 2020 yılının Kasım ayında Balıkesir ilinin Bandırma İlçesindeki kamu sektöründe faaliyet gösteren 4 eğitim kurumu ile özel sektörde 5 farklı alanda faaliyet gösteren firmaların 650 kadın çalışanlarından oluşmaktadır. Gürbüz ve Şahin (2016)'nin araştırmacılara yol gösterici olması için hazırlanan asgari örneklem büyüklükleri tablosuna göre 2000 kişi evren büyüklüğüne 322 kişi örneklem %95 oranında güvenilirlik düzeyini göstermektedir. Bu referans ile araştırmanın örneklemi ise basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle 330 kişi seçilmiştir. 327 kişi tarafından anket başarılı bir şekilde doldurulmuştur. 2 kişiden dönüş alınamadığı için ve 1 kişide anketi hatalı doldurduğu tespit edildiği için değerlendirmeye alınmamışlardır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada kadın çalışanların kariyerlerindeki yükselmelerini engelleyen cam tavan sendromunu belirlemek amaçlı olduğu için ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Ana değişkenler arasındaki ilişki durumunu tespit edebilmek için ilişkisel tarama modeline başvurulur (Karasar, 1994). Cam Tavan Sendromunun demografik değişkenlere göre farklılıklarını belirlemek için T-Test ile anova tesleri uygulanmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmanın kapsam ve ana amacına uygun olarak cam tavan sendromunun demografik değişkenler ile arasındaki farklılıkları belirlemek için H1:Yaş, H2: Medeni durum, H3: Eğitim durumu ve H4: Pozisyon (Statü) lerine göre hipotezler kurulmuştur.

H1: Kadın çalışanların cam tavan sendromu algısı yaş düzeylerine göre farklılaşmaktadır.

H2: Kadın çalışanların cam tavan sendromu algısı medeni durumlarına göre farklılaşmaktadır.

H3: Kadın çalışanların cam tavan sendromu algısı eğitim düzeylerine göre farklılaşmaktadır.

H4: Kadın çalışanların cam tavan sendromu algısı statülerine göre farklılaşmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Çalışma kapsamında kurulan hipotezlerin test edilebilmesi amacıyla veriler anket yardımıyla toplanmıştır. Anketler, günümüzde mevcut olan covid19 salgının pandemi süreci sebebiyle online yapılmıştır. 3 bölümden oluşan anketin ilk bölümü demografik bilgileri ölçmeye yarayan 9 sorudan oluşmaktadır. 2. Bölümde cam tavan sendromun kariyer engellerini ölçmeye yarayan 12 soru bulunmaktadır. Çalışma için kullanılan ankette toplam 21 soru bulunmaktadır.

Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Anketin 1.bölümüde bulunan demografik bilgiler ölçeği Sarıoğlu'nun YLT (2018) İST. alıntılanmıştır. Anketin 2.bölümünde cam tavan sendromu ölçeği Örücü ve diğerlerinin 2007 yılında yapmış oldukları "Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği" çalışmalarından alıntılanmıştır. Araştırmanın 2. Bölümü 5'li Likert ölçeğine göre ölçüm yapılmıştır. (1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Ortadayım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum).

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Katılımcıların tamamı (%100) kadınlardan oluşmaktadır.

Medeni duruma göre; çoğunluğu %78,9 oran ile evli olup, %21,1 kişi bekar dır.

Çocuk sayısına göre; en yüksek oran %37,6 2 çocuk annesi, %34,3 oranı 1 çocuk sahibi, %22,3 oranı çocuk sahibi olmayan, %5,8 i de 3 çocuk ve üzeri kadınlardan oluşmaktadır.

Yaş durumuna göre; çoğunluğu %42,2 ile 36-45 yaş aralığındadır, %37,3 oranla 26-35 yaş aralığındaki kadınlar takip etmektedir. %12,2 oranla 46 ve üzeri yaş grubu yer alırken, %8,3 ü de 25 ve altı yaş grubunu oluşturmaktadır.

Eğitim Durumuna göre; çoğunluğu %53,8 oran ile üniversite mezunu, %21,7 oranla lise mezunu, %15 i ise yüksekokul mezunu, %8,9 oranla yüksek lisans yer almakta ve %0,6 oranı da doktora mezunudur.

Çalışılan kurumun sahiplik türüne göre; %56,9 kamu sektörü, %43,1 özel sektördür.

Çalışılan Şirketteki/Kurumdaki Pozisyon durumuna göre; %82 oran Çalışan/Personel, %14,1 orta düzey yönetici, Üst düzey yönetimde çalışan kadın oranı ise en düşük oran ile %4 tür.

Tablo 1. Ölçeklerin Güvenilirlik Analizleri

	Cronbach Alfa	**Öğe Sayısı**
Cam Tavan Sendromu	0,734	12

Cam tavan sendromunun çalışan kadınlar üzerindeki etkisi ve engellerini ölçmeye yönelik ölçeğin verilerinin Cronbach's Alpha oranı 0,734 ile 0,70 in üzerinde olup verilerin güvenilirliği kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Cam Tavan Sendromu ölçeğinin, Norminallik Değeri, Aritmetik Ortalaması ve Standart Sapması

	Toplam	**Min.**	**Maks.**	**Aritmetik Ort.**	**Standart Sapma**	**Çarpıklık**		**Basıklık**	
	Değer	**Değer**	**Değer**	**Değer**	**Değer**	**Değer**	**Standart Hata**	**Değer**	**Standart Hata**
Cam Tavan Sendromu	327	2,25	5	3,7319	0,51132	0,132	0,135	0,087	0,269

Çarpıklık-Basıklık; Tabachnick ve Fidell'in belirtmiş olduğu -1,5 ve +1,5 değerleri arasında olduğunda normal dağılım olduğu belirtilmektedir. Basıklık ve çarpıklık değerleri -1,5 ve +1,5 arasında olduğu için veriler normal dağılım göstermektedir. Cam Tavan Sendromunun aritmetik ortalaması 3,7319 dur.

Tablo 3. Cam Tavan Sendromunda Demografik değişkenlere göre farklılık testi

		Kişi Sayısı (N)	Ortalama	Standart Hata	P
Yaş	25 ve altı	27	4,1574	,55726	**,000**
	26-35 arası	122	3,7773	,47280	
	36-45 arası	138	3,6208	,48842	
	46 ve üzeri	40	3,6896	,51921	
Medeni Durum	Evli	258	3,6767	,50343	,694
	Bekar	69	3,9384	,49065	
Eğitim Durumu	lise	71	3,6901	,51547	0,082
	yüksekokul	49	3,8571	,49036	
	üniversite	176	3,7306	,52438	
	yüksek lisans	29	3,6839	,39615	
	doktora	2	2,9583	,64818	
Pozisyon	çalışan/personel	268	3,7002	,50214	0,057
	orta düzey yönetici	46	3,8714	,51331	
	üst düzey yönetici	13	3,8910	,61650	

ANOVA testi sonucunda ve medeni durum, eğitim durumu ve pozisyon, cam tavan sendromu puanları (p>0,05) olduğundan anlamlı fark ortaya koymamaktadır.

ANOVA testi sonucunda yaş aralığı, cam tavan sendromu puanları (p=0,000) olduğu için kurulan hipotez kabul edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde cam tavan sendromu bugün halen dünyada birçok ülkede devam ettiği gibi Türkiye'de de devam ettiği görülmektedir. Çalışmamız kapsamında Balıkesir İlinin Bandırma ilçesinde kamu ve özelde farklı sektör ve pozisyonlarda çalışan kadınlara uyguladığımız anket ile elde ettiğimiz verilerin sonuçlarına göre H2, H3, H4 hipotezlerimiz red olmuştur. H1 Hipotezimize göre cam tavan sendromu yaş aralığına göre anlamlı farklılık göstermektedir. Yaş aralığı büyüdükçe cam tavan sendromu algısı azalmaktadır. Bunun en büyük nedenlerinden biri yaş artıkça edinilen tecrübe ve birikimleri sayesinde engelleri aşmak mümkün olmaktadır. Buradan hareketle daha önce edinilen tecrübe ve deneyimler paylaşılarak erken yaşlardan itibaren farkındalığın arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılması gerekmektir.

Araştırmanın sınırlılıkları düşünüldüğünde kadınların cam tavan engellerini aşabilmeleri için devletlere ve örgütlere düşen görevler haricinde kadınlarında kendi kişisel gelişim ve eğitimlerine önem vermeleri gerekmektedir. Kadınların cam tavan engellerini aşmak için en başta istekli olmaları gerekmekte ve bunun için mücadeleye devam etmeleri gerekir. Bu nedenle de cam tavan sendromu ile ilgili çalışmaların devam etmesi gerektiği açık gerçeğimizdir.

KAYNAKÇA

Baxter, J. and Wright, E. O. (2000). "The Glass Ceiling Hypothesis: A Comparative Study of the United States, Sweden, and Australia", *Gender and Society,* V: 14, N: 2, p. 275–294.

Bilge, Y., Karabela, Ş. N., Yaşar, K. K., Kanık, E. A., & Ertaş, E. (2020). Kadın Yönetici Akademisyen ve Kadın Sağlık Çalışanlarının İş ve Aile Rolleri ile İlgili Düşünce ve Tutumlarının İncelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 23*(2), 333-350.

Cotter, D. A., Hermsen, J. M., Ovadia, S. and Vanneman, R. (2001). "The Glass Ceiling Effect", *Social Forces,* V: 80, N: 2, p. 655-682.

Güler, H. N., Bankacılık Üst Yönetimlerinde Kadın Yöneticilerin Yeri ve Profil Analizi, *Journal of Original Studies,* Cilt / Volume:1, Sayı / Issue:2, 2020 pp. 129-140.

Kirişçi, G., & Niyazi, Can (2020). Eğitim Yöneticilerinin Cam Tavan Sendromuna İlişkin Görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6*(2), 618-636.

Lockwood, N. (2004). The glass ceiling: Domestic and international perspectives (pp. 1-10). *Society for Human Resource Management*.

Örücü, E., & Akgül, G. (2019). Örgütlerde Cam Tavan Sendromunun Örgütsel Güven Üzerine Etkisi: Lojistik Hizmet Sağlayıcılarına Yönelik Bir Araştırma. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12*(2), 183-201.

Pai, K., & Vaidya, S. (2009). Glass ceiling: role of women in the corporate world. Competitiveness review: *An international business journal.*

Sağır, M. Cam Tavan Sendromunun Bankacılık Sektöründe Çalışan Kadınlarda İşten Ayrılma Niyetine Etkileri., *Strategic Public Management Journal*, 6(11), 91-102.

Savaşkan, E. (2019). Kadın Yöneticiler Açısından Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Üzerine Kavramsal Bir Çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(2), 1-23.

Smith, P., Crittenden, N., & Caputi, P. (2012). Measuring women's beliefs about glass ceilings: development of the Career Pathways Survey. Gender in Management*: An International Journal.*

Sposito, C. A. (2013). Carrier Barriers for Women Executives and The Glass Ceiling Syndrome: The Case Study Comparison Between French and Turkish Women Executives. *Social and Behavioral Sciences*, 75, 488-497.

Tahtalıoğlu, H. (2016). Türkiye'de Yükseköğretim Kurumlarında Cam Tavan Sendromunun Kadınlar Üzerindeki Etkileri. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *9*(2), 89-105.

Tuncay, Ö., & Kaloğlu, N. Banka Çalışanlarının Cam Tavan Sendromuna İlişkin Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *3*(1), 17-30.

Tütüncü, Ö. Ü. A., & Zengin, H. (2020). E7 Ülkelerinde Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *International Journal of Management Economics & Business*, *16*(1), 1-16.

Utma, S. (2019). Kadına Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı ve Cam Tavan Sendromu. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, *11*(1), 44-58.

Yavuz, E., & Uzun, A. (2019). Türkiye'de 2000-2018 Yılları Arasında Cam Tavan Kavramı ile İlgili Çalışmaların İncelenmesi ve Yorumlanması. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, *7*(16), 697-718.

Yıldız, S., Alhas, F., Sakal, Ö., & Yıldız, H. (2016). Cam uçurum: Kadın yöneticiler cam tavanı ne zaman aşar?. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *71*(4), 1119-1146.

Yiğit, S. Erkek Egemenliğinde Olan İşlerde Kadınların İşgücüne Katılımları Bağlamında Cam Tavan Sorunu. *Kesit Akademi Dergisi*, (22), 358-367.

2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE YANSIMALARI

2008 GLOBAL FINANCIAL CRISIS AND REFLECTIONS ON TURKEY

Mesut YÜCESAN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lapseki Meslek Yüksekokulu, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, ÇANAKKALE

Özet

Günümüzde ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyon derecesi hiç olmadığı kadar yüksek seviyelere ulaşmıştır. Bu nedenle herhangi bir ülkede yaşanan iktisadi bunalımlar diğer ülkeler tarafından da hissedilmektedir. Özellikle de küresel ekonomik sistem içerisinde dış ticaret hacmi olarak büyük paylara sahip olan ABD ve Çin gibi ülkelerdeki yaşanan sorunlar küresel bir problem haline dönüşmektedir. Bu durumun en yakın ve net örneklerinden birisi 2008 Küresel Finans Krizidir. 2007 yılının ortalarından itibaren ABD konut piyasalarında kendisini hissettirmeye başlayan ve 2008 yılında Lehman Brothers'ın iflası ile resmen başlayan finans krizi başta Avrupa ülkeleri olmak üzere tüm dünya ülkeleri tarafından hissedilen küresel bir finans krizi haline gelmiştir. Türkiye ekonomisi de 2008 Küresel Finans Krizinin yarattığı olumsuzluklardan dış ticaret ve yabancı sermaye akımları kanalları ile negatif etkilenmiştir. Bu çalışmada söz konusu krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri incelenmektedir. Gerek dış ticaret verileri gerekse de yabancı sermaye hareketliliğine ait göstergeler ABD ve Çin arasında başlayan daha sonra diğer ülkelerinde katıldığı Küresel Ticaret Savaşlarından da olumsuz etkilenmiştir. Son olarak Covid-19 salgını nedeni ile iktisadi ve toplumsal hayatın nerdeyse durma noktasına gelmesi de benzer şekilde söz konusu göstergeleri olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle 2008 Küresel Finans Krizinin yarattığı etkilerin bağımsız şekilde ele alınabilmesi için dış ticaret ve yabancı sermaye harekelerine ait veriler 2007-2019 yılları arasında sınırlandırılmıştır. Söz konusu zaman aralığında özellikle Avrupa ülkelerinde yaşanan daralma nedeni ile Türkiye ekonomisine gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ciddi şekilde azaldığı dış ticaret verilerinin ise krizin başlangıç yıllarında azalma gösterdiği ancak kısa sürede kriz öncesi dönem büyüklüklerine ulaştığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Finans Krizi, Dış Ticaret, Doğrudan Yancı Sermaye Yatırımları

Abstract

Today, the degree of economic integration between countries has reached higher levels than ever before. For this reason, economic crises in any country are also felt by other countries. Especially the problems experienced in countries such as the USA and China, which have large shares in the global economic system in terms of foreign trade volume, turn into a global problem. One of the closest and clearest examples of this situation is the 2008 Global Financial Crisis. The financial crisis, which started to make itself felt in the US housing markets since mid-2007 and officially started with the bankruptcy of Lehman Brothers in 2008, has become a global financial crisis felt by all countries of the World.

Turkey's economy was influenced by foreign trade and foreign capital flows channels of the negative impact of the 2008 Global Financial Crisis. In this study, the effects of the crisis on the question of Turkey's economy is examined. Both foreign trade data and indicators of foreign capital mobility were adversely affected by the Global Trade Wars that started between the USA and China. Finally, the fact that economic and social life came to a standstill due to the Covid-19 outbreak, similarly, negatively affected these indicators. For this reason, data on foreign trade and foreign capital movements were limited between 2007 and 2015 in order to handle the effects of the 2008 Global Financial Crisis independently. In periods of time, especially in severely reduced their foreign direct investment coming into Turkey's economy due to recession in European countries. On the other hand, it is seen that foreign trade data decreased in the beginning years of the crisis but reached the pre-crisis period sizes in a short time.

Keywords: Global Financial Crisis, Foreign Trade, Foreign Capital.

GİRİŞ

Küresel ekonomik sistemin lideri olarak kabul edilen ABD'de başlayarak tüm dünyayı etkisi altına alan ve 2008 Küresel Finans Krizi olarak isimlendirilen krizin temelleri yine ABD ekonomisinde ve 2000'li yılların başlarında atılmıştır. Türkçe olarak "Eşik Altı Krediler" olarak isimlendirilen (Polat, 2020). Söz konusu durgunluk döneminde yeniden ekonomik canlanmayı sağlamak için ABD ekonomisinde faiz düzeyi 2004 yılına kadar %1 gibi oldukça düşük bir seviyede tutulmuştur. Bu düşük faiz düzeyi konut kredilerinde uygulana faiz oranlarını da etkilemiş ve düşük gelir grubunda bulunan ABD vatandaşlarının konut taleplerinde bir artış meydana gelmiştir. ABD'de konut kredilerinde 2000'li yılların başında düşük seviyede faiz uygulanırken, ilerleyen dönemde faiz oranlarının %8 seviyelerinin üstüne çıkması ve buna bağlı olarak da düşük gelir grubundaki insanların kullanmış oldukları konut kredilerini geriye ödemede sorunlar yaşaması ABD Mortgage Piyasasında büyük çaplı bir kredi krizine neden olmuştur (Fidan ve Fırat, 2020). Bir mortgage krizi olarak başlamasına rağmen ilerleyen dönemde krizin likitide ve borç krizlerine neden olduğu görülmektedir (Uçan ve Çebe: 2018). 2008 Küresel krizinin kapitalist sistemin yaşadığı en büyük kriz olan 1929 krizi ile karşılaştırılacak kadar büyük boyutlara ulaştığını ve birçok düşünür tarafından büyük dünya bunalımına yakın etkiler yarattığı ifade edilmektedir. Ancak 2008 Krizi yaklaşık 13 milyon kişinin işsiz kaldığı ve milli gelir seviyesinin üçte iki oranında azalma yaşadığı 1929 krizinin yarattığı etkilere kıyasla çok daha az ve kısa sürdüğü görülmektedir (Öztürk ve Gövdere, 2010). Ayrıca Küresel Ekonomik Krizinin etkileri kendisini küresel büyüme rakamları üzerinde de göstermiştir. Dünya ekonomisi 2006 yılında %5,1 oranında büyürken bu oran 2008 yılında %3 seviyelerine kadar gerilemiştir (Yıldırım, 2010: 49).

Geride bıraktığımız son 15 yıl içerisinde küresel ekonomik sistem 2008 Küresel Finans Krizi ve ABD ile Çin arasında başlayan Küresel Ticaret Savaşları gibi iki büyük bunalımı geride bırakmıştır. 2008 Küresel Finans Krizi ABD ekonomisinde başlayarak önce Avrupa ülkelerinde borç krizlerine yol açmış daha sonra da dünya genelinde bir ekonomik daralmanın yaşanmasına neden olmuştur. Benzer şekilde Küresel Ticaret Savaşları da ABD ve Çin arasında başlamış ancak diğer dünya ülkelerinin de korumacı dış ticaret politikalarını

uygulamaya başlaması ile küresel bir kriz haline dönüşmüştür. Tüm bunlara ek olarak son yaşanan Covid-19 Pandemisi nedeni ile yaşanan iktisadi bunalım ile düşünüldüğünde küresel ekonomik sistem 12 yıllık süreç içerisinde üç büyük bunalım yaşamıştır. Bu nedenle 2008 küresel finans krizinin etkilerinin diğer bunalımlardan bağımsız şekilde ele alınabilmesi için çalışmada kullanılan veriler iki ayrı grupta ele alınacaktır. 2008 krizi sonrası 2013 yılına kadar olan ve görece küresel finans krizinin etkilerinin daha net hissedildiği dönem ve 2013 sonrası Ticaret Savaşları ve son olarak Covid-19 salgınının yarattığı olumsuzlukları içeren 2013-2020 dönemi olarak sınıflandırmak yararlı olacaktır.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Türkiye ekonomisi, 2007 yılında A.B.D gayrimenkul piyasalarında Lehman Brothers'ın iflası ile başlayan ve başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere diğer dünya ülkelerinin de etkilendiği küresel finans krizinin yarattığı olumsuzlukları hissetmiştir. Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki sosyal ve ekonomik ilişkiler oldukça uzun bir geçmişe sahiptir. Bilindiği gibi Türkiye Avrupa Birliği adaylık sürecinde bulunan bir ülkedir ve Avrupa Birliğindeki tüm olumlu ya da olumsuz gelişmelerden etkilenmesi de kaçınılmazdır (Yücesan, 2019: 149). Ayrıca Türkiye ekonomisinde gerek dış ticaret gerekse de yabancı yatırımlar açısından Avrupa Birliği ülkelerinin sahip olduğu ağırlık göz ardı edilemeyecek kadar büyük boyutlardadır. 2008 Küresel Finans Krizinin öncelikle Avrupa Ülkelerinde hissedildiği ve daha sonra diğer dünya ülkelerini etkilediği kabul edildiği için Türkiye ekonomisinde Avrupa Birliği ülkeleri ile olan ekonomik ilişkileri krizin etkilerinin açıkça görülebilmesi açısından önem arz etmektedir. Genel hatları ile ele alınacak olur ise, yaşanan küresel krizin Türkiye ekonomisini etkilediği iki ana yol vardır. Bunlar dış ticaret kanalı ve yatırımlar kanalı olarak özetlenebilir. Aşağıdaki Tablo1, Tablo 2 ve Tablo 3'te Türkiye ekonomisine ilişkin ihracat, ithalat ve doğrudan yabancı sermaye girişlerinde yaşanan değişimler ve söz konusu veriler içerisinde Avrupa Birliği ülkelerinin ağırlıkları özetlenmektedir.

Tablo 1: Türkiye Ekonomisi İhracat Verileri (2007-2020)

YILLAR	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Toplam ihracat	107.272	132.027	102.143	113.883	134.907	152.469	161.481
AB(27) İHRACAT	60.399	63.390	47.013	52.685	62.347	59.202	58.238
YILLAR	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
TOPLAM İHRACAT	166.506	150.981	149.246	164.495	177.169	180.835	166 669
AB(27) İHRACAT	62.140	56.478	59.981	67.987	77.429	76.726	70.30

Kaynak: www.tuik.gov.tr dış ticaret istatistikleri

Yukarıdaki tablo 1' de görülebileceği gibi Türkiye ihracatının 2007 yılında %56'sı Avrupa Birliği ülkelerine gerçekleştirilmiştir. Dolayısı ile Avrupa Birliği genelinde yaşanan borç krizlerinin ve kötümser beklentilerin Avrupa Birliği ülkelerine gerçekleştirdiğimiz ihracat rakamlarını olumsuz etkilediği sonucunu çıkarabiliriz. Türkiye'nin ihracatının 2007 yılında toplam 107 milyar dolardan 2012 yılı sonunda 152 milyar dolara ulaşmasına rağmen

Avrupa Birliği ülkelerine gerçekleştirilen ihracatın 2007 yılında 60 milyar dolar iken 2012 yılında 59 milyar dolara inmesi, Türkiye'nin yeni ihracat pazarları arayışı ve bu arayışlarının göreceli olarak başaralı olduğu sonucunu göstermektedir. Küresel ticaret savaşlarının etkileri ise 2015 ve 2016 yıllarında toplam ihracat verilerinde bir azalma olarak açıkça görülmektedir. Covid-19 salgını nedeni ile yaşanan toplumsal ve iktisadi bunalımın sonucu olarak Türkiye ihracatı 180 Milyar dolardan 166 Milyar dolar seviyelerine gerilemiştir.

Dış ticaret kanalının diğer bir ayağı da ithalat mekanizmasıdır. Türkiye ekonomisinde ihracatın gerçekleştirilebilmesi için bazı ara malların ülke dışından ithali kaçınılmazdır. Daha basit bir ifade ile Türkiye ekonomisinde ihracatın ithalata bağımlılığı oldukça yüksek düzeydedir. Türkiye Ekonomisinde 2007 yılından 2013 yılına kadar gerçekleştirilen toplam ithalat verileri aşağıdaki tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Türkiye Ekonomisi İthalat Verileri (2007-2020)

YILLAR	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TOPLAM İTHALAT	170.063	201.964	140.928	185.544	240.842	236.545	260.822
AB(27) İTHALAT	68.395	74.408	56.509	72.180	91.128	87.448	90.268
YILLAR	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
TOPLAM İTHALAT	251.142	213.619	202.189	238.715	231.152	210.345	219.509
AB(27) İTHALAT	87.132	76.794	75.267	81.971	77.051	67.913	73.337

Kaynak: www.tuik.gov.tr dış ticaret istatistikleri.

Yukarıdaki tablo 2'de görüldüğü gibi 2007 yılında Türkiye ekonomisinin toplam ithalatının %40 'ı Avrupa Birliği ülkelerinden gerçekleştirilmiştir. Bu oran 2012 yılında %36 ya gerilemiştir. Ayrıca toplam ithalat büyüklüklerine bakıldığında 2007 yılından 2012 yılına yaklaşık 66 milyar dolarlık bir artış olmasına rağmen, ithalattaki bu artışın Avrupa Birliği ülkelerinin dışında sağlanması dikkat çekicidir. Özetle, Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki güçlü dış ticaret ilişkisi dış ticaret kanalı ile Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Özellikle ihracat rakamlarında olduğu gibi ithalat verilerinde de 2015 ve 2016 yıllarında ciddi bir azalış görülmektedir. 260 milyar dolar seviyesindeki toplam ithalat rakamlarının yaklaşık 60 milyar dolar azalarak 200 milyar dolar seviyelerine gerilediği görülmektedir. Son olarak Covid-19 salgını sonunda toplam ithalat rakamlarının 219 milyar dolar düzeyinde oluştuğu görülmektedir.

Küresel finans krizinin Türkiye ekonomisini etkilediği diğer bir kanal ise yatırım kanalıdır. Gelişmekte olan ülkelerin tamamında olduğu gibi Türkiye ekonomisinin de tasarruf düzeyi düşüktür ve kalkınma çabaları için dış kaynaklara bağımlı durumdadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin temel problemlerinden birisi literatürde fakirliğin kısır döngüsü olarak isimlendirilen durumdur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde milli gelir seviyesi düşük olduğu için kişi başına düşen milli gelir ve tasarruf düzeyleri de düşük gerçekleşmektedir. Tasarrufların düşük olması için ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için hayata geçirilmesi gereken yatırımların gerçekleştirilememesine neden olmaktadır. Bu kısır döngünün ortadan kaldırılabilmesi için ülkelerin dış kaynaklardan yararlanması gerekmektedir. Bu açıdan

bakıldığında Türkiye'ye gelen uluslararası doğrudan yabancı yatırım girişleri önem kazanmaktadır. Tablo 3'te Türkiye'ye gelen Uluslararası doğrudan yatırımların toplamı ve doğrudan yatırım toplamı içerisinde Avrupa Birliği ülkelerinin payı gösterilmiştir.

Tablo 3: Uluslararası Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri

YILLAR	2008	2009	2010	2011	2012	2008-2012
TOPLAM	14.747	6.252	6.238	16.055	9.968	53.260
AB (27)	11.367	5.234	4.920	12.549	7.722	41.792
AB %	%77,1	%83,7	%80	%77,5	%78,5	%78,5

Kaynak: Uluslararası Yatırımcılar Derneği YASED "Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu", Şubat 2013.

2008 Küresel Finans Krizi dünya genelinde yabancı sermaye akımlarının azalmasına neden olmuştur (Karabıyık ve Anbar, 2010: 57). Bu azalmanın Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri özellikle Avrupa Birliği ülkeleri üzerinden hissedilmiştir. Tablo 3'ten de görülebildiği gibi 2008-2012 döneminde Türkiye'ye gelen uluslararası doğrudan yatırım girişlerinin %78'i Avrupa Birliği ülkeleri kaynaklıdır. Bu yüksek oran Avrupa Birliği ülkeleri tarafından kaynaklanan ve 2008 yılında Türkiye'ye giriş yapan 11 milyar dolarlık tutarın 2012 yılında 7 milyar dolara düşmesine rağmen önemini korumaktadır. Doğrudan yabancı yatırım kanalı ile küresel ekonomik krizin Türkiye ekonomisini olumsuz etkilediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Birçok iktisat düşünürü tarafından 1929 Büyük Bunalım sonrasında yaşanan en büyük küresel ekonomik krizi olarak nitelendirilen 2008 Küresel Finans Krizinin etkileri başta Avrupa Ülkeleri olmak üzere birçok dünya ülkesini olumsuz şekilde etkilemiştir (Kaderli ve Küçükkaya, 2012: 88). Avrupa ülkelerinde Yunanistan ekonomisi ile başlayarak diğer üye ülkelere sıçrayan borç krizleri Türkiye ekonomisini de açıkça etkilemiştir. Çünkü Türkiye ekonomisinin dış dünya ile ilişkilerinde Avrupa Birliği ülkelerinin ağırlığı oldukça büyük boyutlardadır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ekonomik ve sosyal ilişkiler çok uzun bir tarihe sahiptir. Dolayısı ile Avrupa Birliği ülkelerinin yaşadıkları ekonomik sorunlar, Türkiye ekonomisini de olumsuz etkilemektedir. Bu etkileşim temel de iki ana yolla gerçekleşmektedir. Bunlar; dış ticaret ve yabancı sermaye akımları kanallarıdır. Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı Avrupa Birliği ülkeleridir. Avrupa Birliğindeki olumsuz tablo Türkiye ihracatını olumsuz etkilemiştir. Ayrıca Türkiye'ye gelen yabancı yatırımların da çok büyük bir kısmı Avrupa Birliği Ülkeleri kaynaklıdır. Bu nedenle yaşanan ekonomik krizler yurt dışından gelen yatırımları da azaltarak Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle 2008 Küresel Krizini izleyen yıllarda gerçekleştirilen ihracat ve ithalat tutarlarının azaldığı görülmektedir. Türkiye ekonomisine gelen doğrudan yabancı yatırımların 2008-2012 yılları arasında yaklaşık %78'i Avrupa ülkelerinden sağlanmaktadır. Kriz sonrası dönemde Avrupa ülkelerinden gelen doğrudan yabancı yatırımlarda bir azalma açıkça görülmektedir. Hem dış ticaret kanalı hem de gelen doğrudan yabancı yatırımlar kanalı ile başta Avrupa ülkeleri ile olan dış ekonomik ilişkiler nedeni ile Türkiye ekonomisinin 2008 Küresel Finans Krizinden olumsuz etkilendiği ortadadır. Ancak Türkiye ekonomisi kriz sonrası dönemde

hızla toparlanarak özellikle Avrupa Birliği ülkeleri ile kıyasladığımız da Türkiye ekonomisinin mevcut krizi çok daha az bir hasarla atlatmış olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Fidan, A. ve Fırat E. (2020), 2008 Küresel Finans Krizinin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkisi: BRIC Ülkeleri- Türkiye Karşılaştırması, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 20 / Sayı: 39.

Kaderli, Y ve Küçükkaya, H. (2012), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 12, ss: 85-96.

Karabıyık, L ve Anbar, A. (2010), Küresel Ekonomik Krizin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:46, ss: 44-58.

Polat, A. M. (2018), Küresel Finans Krizinin Nedenleri, Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Vol. 2/1. ss. 177-195.

Öztürk, S. ve Gövdere, B. (2010), Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Sayı:1 ss. 377-397.

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), Dış Ticaret Göstergeleri, Erişim Tarihi: 03.02.2021, https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1

Uçan, O. ve Çebe, G. N. (2018). "2008 Krizi Öncesi ve Sonrası Türkiye'de Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon İlişkisi", Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(3), ss. 6-17.

Uluslararası Yatırımcılar Derneği YASED "Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu", Şubat 2013.

Yıldırım, S. (2010), KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 12, Sayı 18: pp. 47-55.

Yücesan, M. (2020), Ulusal ve Uluslararası Boyutta Ekonomik Kalkınma Sorunlarına Yönelik İncelemeler, Şenol Öztürk (Ed), Avrupa Borç Krizi ve Çözüm Arayışları Üzerine Bir İnceleme, Bölüm 6, ss: 141-177.

TESTING THE NEUTRALITY OF MONEY HYPOTHESIS FOR TURKISH ECONOMY

Asst. Prof. Musa ATGÜR
Balıkesir University, Department of International Trade and Logistics, Balıkesir, Turkey

Abstract

The Neutrality of Money Hypothesis argues that changes in money supply affect nominal variables, whereas they don't affect real variables. The study aims to examine the validity of the Neutrality of Money Hypothesis in Turkish economy for the period 2006:QI-2020:QIII. In the study, it was used variables narrow-defined money supply and broad-defined money supply variables with real GDP variable, Johansen Cointegration Test and Gregory-Hansen Structural Break Cointegration Test methods were applied. Econometric results show the Neutrality of Money Hypothesis is invalid in Turkey. In this context, it is concluded that monetary developments have an effect on real GDP. Therefore, such a result should be taken into account in monetary policy applications.

Keywords: The Neutrality of Money Hypothesis, Turkish Economy.

INTRODUCTION

Societies have assigned different roles to Money beyond being a tool of change throughout the history. Money has also undertaken functions at the same time as a means of accumulating value and lending besides being a tool for the exchange of goods. Today, it is an important tool in terms of economic policy and developments in amount of money have different effects on economic indicators. In this respect, it is necessary to examine the effect of monetary events on real events.

Monetary developments affect economic activity in different ways. Increases and/or decreases in money supply directly affect real variables such as aggregate supply, aggregate demand, employment, GDP and purchasing power, as well as nominal variables such as prices, wages and exchange rate.

The Neutrality of Money Hypothesis has been put forward by Classical Economic Approach and expresses situation that monetary events don't affect real economic activities. Other economic approaches that came after Classical Economic Approaches also put forward important ideas on theoretical dimensions of the Neutrality of Money Hypothesis.

There have been significant developments in monetary policy practices since 2006 the study examined in Turkish economy. In this context, inflation targeting regime has been implemented as a different monetary policy regime. The Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT) has realized a significant change in its components since 2012. Financial stability objective has been added to price stability objective of the CBRT. After these developments, it started to be implemented new monetary policy instruments.

It is tried to contribute to the literature both theoretically and econometrically In this study, in which the validity of the Neutrality of Money Hypothesis is examined in Turkey. In this context, What are the theoretical aspects of the Neutrality of Money Hypothesis? The Neutrality of Money Hypothesis valid in Turkey? Answers to questions are sought. In this

regard, firstly, it will be examined the theoretical dimensions of the Neutrality of Money Hypothesis and the studies on Turkey and other countries in literature. In second part, econometric application will be done using the quarterly data for the period 2006:Q1-2020:Q3 to investigate the validity of the Neutrality of Money Hypothesis in Turkey. Finally, obtained the findings will be evaluated.

THEORETICAL FRAMEWORK AND LITERATURE

In this section, theoretical approaches and studies for other countries and Turkey are examined on the neutrality of money hypothesis. It is being discussed the effects of money on economic and financial events by economic flows. Classical and Neoclassical Economics approach attributes to money the role of a instrument that enables goods to change hands and states that money doesn't have any effect on real events. Accordingly, money doesn't have an impact on economic activities and causes price increases.

Classical Economic Approach argues that the economy will come to equilibrium at full employment level due to flexibility of prices and wages, and states that real variables are related to labor market and goods market. Accordingly, nominal wages and prices levels are determined by monetary variables. Developments in real sector affect monetary events. On the other hand, monetary events don't affect real sector. This situation is called "The Neutrality of Money" in Classical Economic Approach (Oğuz, 2020: 166).

Basic classical macroeconomic theory states that it has no effect on real economic variables of permanent changes in nominal variables in long-run. The long-run neutrality proposition states that it has long-run consequences on real output level a permanent change in money stock. Other classical hypotheses state it doesn't have a long-run effect on unemployment or real interest rates of a permanent change in inflation rate (King and Watson, 1997: 69).

On the other hand, Keynesian Approach explains the relationship between money and economic activities over the interest rate. In this context, the change in money supply changes money market interest rates and the change in interest rates has an impact on investments. The relationship between production and interest rate is explained through IS-LM Model in Keynesian Approach. According to IS-LM Model, interest rate increase decreases total demand and production level when income level is stable (Cengiz, 2008: 116-117).

Monetarist Approach always sees inflation as a monetary phenomenon and points out that monetary policies are effective on economic activities. Monetarists argue that if increases in money supply are greater than the rate of increase in national income, this will cause an increase in general level of prices. Monetarists base their explanations about money on Modern Quantity Theory and accordingly state that the rate of increase in money supply should be equal to the rate of increase in national income.

Important findings have been obtained from studies on the validity of the Neutrality of Money Hypothesis. Among these studies, Wallace (2005) examined the validity of the Neutrality of Money Hypothesis in Guatemala during the period 1950-2001. The variables of real gross domestic product (GDP), real GDP per capita, narrow-defined money supply (M1) and broad-defined money supply (M2) are determined for the econometric model of the study.

The results of the study in which Fisher-Seater test was applied reveal that the Neutrality of Money Hypothesis is partially valid.

Tawadros (2007) examined the validity of the Neutrality of Money Hypothesis in the Middle East countries including Egypt, Jordan and Morocco for the period 1972-2002. Seasonal cointegration test was used in the study in which money supply, price level and real output variables were determined for the econometric model the findings show that the Neutrality of Money Hypothesis is valid in the Middle Eastern countries studied.

Arintoko and Kadarwati (2009) examined the validity of the Neutrality of Money Hypothesis in Indonesian economy for the period 1970-2007. The variables are determined narrow-defined money supply (M1), broad-defined money supply, and real GDP for econometric model of the study. The results of the study in which Johansen cointegration and Granger causality test methods are applied show that the Neutrality of Money Hypothesis is invalid in long-run for the specified period in Indonesia.

Ekomie (2013) examined the validity of the Neutrality of Money Hypothesis in Central African Monetary and Economic Union countries (Cameroon, Central African Republic, Chad, Congo and Gabon) for the period 1970-2008. Production at fixed prices and broad-defined money supply (M2) variables are determined for the econometric model and Johansen Cointegration Test method is used. Obtained the findings show that the Neutrality of Money Hypothesis is valid in long-run in Central African countries.

Osuji and Okorafor (2013) examined the Neutrality of Money Hypothesis in Nigeria during the period 1972-2010. GDP, total money supply and public expenditure variables were determined for the econometric model of the study and Johansen Cointegration Test, Error Correction (ECM) Model and Granger Causality test methods were applied. obtained the results indicate that the money supply affects GDP negatively.

Issaoui et al. (2015) examined the validity of the Neutrality of Money Hypothesis in the United States of America (USA), Morocco and Gabon during the period 1960-2011. Structural Vector Autoregressive (SVAR) Model and Structural Vector Error Correction (SVEC) Model methods were applied in the study and the findings show that the Neutrality of Money Hypothesis is invalid in specified countries.

Tuğcu (2015) has examined the validity of the Neutrality of Money Hypothesis using the Hatemi-J Cointegration Test method in Turkey for the period 1960-2012. The variables were deretmined as broad-defined money supply (M2) and real GDP for the econometric modeling, The findings indicate that an invalid of the Neutrality of Money Hypothesis in Turkish economy.

Büyükılgaz (2016) examined the validity of the Neutrality of Money Hypothesis in the Middle East countries between 1980-2015 using the panel cointegration test method. Broad-defined money supply (M2) and GDP variables were determined for econometric modeling and the findings of the study show that the Neutrality of Money Hypothesis is valid in specified countries.

Moreira et al. (2016) examined the Neutrality of Money Hypothesis in the US economy during the period 1959-2013 using the Generalized Moments (GMM) and SVAR model methods. Econometric results show that the Neutrality of Money Hypothesis is not valid in the US economy.

Sahin and Dogan (2017) examined the validity of the Neutrality of Money Hypothesis in USA for the period 1959-2016 using the Exponential Generalized Autoregressive Conditional Heteroscedasticity (EGARCH) Model and Asymmetric Dynamic Conditional Correlation (ADCC) -EGARCH Model methods. Narrow-defined money supply (M1) and industrial production variables are determined for the econometric model and the results of the study indicate that money is not neutral in short-run in USA economy in the specified period.

Bozkurt (2018) examined the validity of the Neutrality of Money Hypothesis in Turkey and Shanghai Cooperation Organization countries during the period 2000-2016. In the study, Durbin Hausman Cointegration Test and Dumitrescu-Hurlin panel causality test methods were used and for the econometric model, broad-defined money supply and GDP variables were determined. Econometric results indicate that the Neutrality of Money Hypothesis is valid in Turkey and Shanghai Cooperation Organization countries for the specified period.

Oğuz (2020) examined the validity of the neutrality hypothesis of Money in Turkey for the period 2006-2016. Johansen and Gregory-Hansen Cointegration Test methods were used in the study, broad-defined money supply (M2) and real GDP variables are determined for the econometric model. The results show that the Neutrality of Money Hypothesis is invalid in Turkey during the specified period.

ECONOMETRIC METHODOLOGY

Firstly, stationarity analysis of the series is done. It is performed using Augmented Dickey-Fuller (ADF) unit root test method of stationary analysis of the series. According to a certain significance level, the basic hypothesis that "the series is not stationary, it contains a unit root" is tested in unit root test. If test statistics values are greater than critical values as absolute value, basic hypothesis expressed as "the series is not stationary, it contains unit root" should be rejected. Time series generally don’t result as stationary according to level values. In such a case, unit root test is performed again based on the first difference values of the series. When the series are stationary, they show distribution around their mean.

After the ADF unit root test, Johansen cointegration test method was applied. Johansen cointegration test is the most widely used and trusted cointegration test among standard cointegration tests. The number of cointegrated vectors is decided by looking at results of Trace Statistics and the Maximum Eigenvalue Statistics in Johansen Cointegration Test based on a suitable lag value. When these two test statistics results are significant according to a certain significance level, it is decided to reject the basic hypothesis, which states that there is no long-run relationship between the variables. Accordingly, it is concluded that the number of vectors specified in alternative hypothesis is cointegrated. Therefore, it is concluded that series of variables move together in long run (Johansen, 1988; Johansen, 1991).

After Johansen Cointegration Test, Gregory-Hansen Structural Breaking Cointegration Test method was used in the study. The Gregory-Hansen Structural Breaking Cointegration Test is performed on three different models: break at intercept (C), break at trend intercept (C/T) and regime shift (C/S), and this test is based on the assumption that structural break is determined endogenous. (Gregory ve Hansen, 1996).

The Gregory-Hansen cointegration test is performed according to the models specified in following equations (1), (2) and (3). Accordingly, equation (1) shows the break at intercept (C) model (Polat, 2017: 306-307).

$$y_{1t} = \mu_1 + \mu_2\varphi_{tr} + \alpha^T y_{2t} + \varepsilon_t \qquad t=1,\ldots,n \qquad (1)$$

Equation (2) shows the break at trend intercept (C/T) model.

$$y_{1t} = \mu_1 + \mu_2\varphi_{tr} + \beta_t\alpha^T y_{2t} + \varepsilon_t \qquad t=1,\ldots,n \qquad (2)$$

Equation (3) shows the regime shift (C/S) model.

$$y_{1t} = \mu_2\varphi_{tr} + \alpha_1^T y_{2t} + \alpha_2^T y_{2t}\varphi_{tr} + \varepsilon_t \qquad t=1,\ldots,n \qquad (3)$$

Equation (1), μ_1 coefficient, before breaking constant term, μ_2 coefficient, the effect of breaking on intercept term, α_1 coefficient, before breaking slope coefficient, α_2 coefficient, after breaking slope coefficient shows the change that occurred (Polat, 2017: 306-307).

Standard cointegration tests assume that cointegrated vector doesn't change with time. On the other hand, Gregory-Hansen Structural Break Cointegration Test states that the cointegrated vector will change endogenous at break time (Tıraşoğlu ve Yıldırım, 2012: 114).

DATA SET AND ECONOMETRIC RESULTS

The variables determined for econometric application of the study and information about the series of these variables are shown in Table 1.

Table 1. The Variables and Data Set Information Determined for Econometric Application

Variable	Description	Period	Source
Y	Real GDP	2006:Q1-2020:QIII	CBRT
M1	Narrow-Defined Money Supply	2006:Q1-2020:QIII	CBRT
M2	Broad-Defined Money Supply	2006:Q1-2020:QIII	CBRT
M3	Broad-Defined Money Supply	2006:Q1-2020:QIII	CBRT

According to the series of variables and variables shown in Table 1, The data set is quarterly and the sample period covers the period 2006:Q1-2020:QIII. Time series of the specified variables are provided from Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT), Electronic Data Dissemination System (EDDS). Accordingly, the data in table 1 consists of variables and series of real GDP (Y), narrow-defined money supply (M1), broad-defined money supply (M2, M3). Firstly, since the effect of seasonality on the real GDP series is considered to be significant, this series is adjusted for seasonality with the moving average method.

Noriega (2004), Westerlund and Costantini (2009) used three different money supply definitions as variables in regression models. The regression model determined for this study is shown in equation (4). In this study, identified for Turkey and equation (4), to the regression model shown, three different money supply definitions including M1, M2 and M3 are used.

$$Ly_t = \alpha_0 + \alpha_1 LM1_t + \alpha_2 LM2_t + \alpha_3 LM3_t + \varepsilon_t \qquad (4)$$

In the regression model shown in Equation (4), the Ly variable shows the real GDP with logarithmic transformation. The variable LM1 shows the narrow-defined money supply that

has been logarithmically transformed, and the LM2 and LM3 variables show the logarithmic transformed broad-defined money supply. The coefficient α_0 refers to the constant term. The coefficients α_1, α_2 and α_3 denote the partial slope coefficients, ε, denote the error term.

Firstly, unit root analysis of the series of variables was performed using the Augmented Dickey-Fuller (ADF) unit root test method. In the application of ADF unit root test, the optimum lag value was made according to the Schwarz information criterion, and highest lag value was determined as 5. ADF unit root test was performed with a intercept and with both intercept and trend according to level and first difference values, and obtained ADF unit root test results are shown in Table 2.

Table 2. Augmented Dickey-Fuller (ADF) Unit Root Test Results

Variable	Level		First Difference	
	Intercept	Intercept +Trend	Intercept	Intercept +Trend
Ly	-0.514(1)	-3.125(0)	-9.188(0)*	-9.032(0)*
LM1	2.009(0)	0.019(0)	-7.753(0)*	-8.680(0)*
LM2	1.140(0)	-0.361(0)	-8.027(0)*	-8.388(0)*
LM3	1.370(0)	-0.060(0)	-8.441(0)*	-8.976(0)*

***:** It indicates that the basic hypothesis (H0) is rejected according to 1% significance level.

Note: Numerical values in parentheses indicate optimum lag values.

According to ADF unit root test results shown in Table 2, it is determined that the series belonging to all four variables, Ly, LM1, LM2 and LM3, are nonstationary according to their level values and contain unit root with both constant and trend. According to ADF unit root test results, which was reconstructed on the basis of first difference values of the specified series and with both constant and trend, this time it is determined that the series don't contain unit root, in other words, they are stationary. According to these results, the basic hypothesis that "series are not stationary, they contain unit root" is rejected.

After the ADF unit root test, the existence of long-run relationships between series was investigated using the Johansen cointegration test and Gregory-Hansen structural break cointegration test methods. First of all, Johansen cointegration test method was applied and obtained the results are shown in Table 3.

Table 3. Johansen Cointegration Test Results

Hypothesis		Trace Statistics	5% Critical Value	Maximum Eigenvalue Statistics	5% Critical Value
Basic	Alternative				
r≤0	r>0	60.553*	47.856	33.902*	27.584
r≤1	r>1	26.651	29.797	17.730	21.132
r≤2	r>2	8.922	15.495	6.463	14.265

***:** It indicates that the basic hypothesis (H_0) is rejected according to 1% significance level.

According to the results in Table 3, trace statistics and maximum eigenvalue test statistics values according to 1% significance level resulted significantly. Accordingly, it is

decided to reject the basic hypothesis stating that there are no cointegrated vectors. These results show that the variables Ly, LM1, LM2 and LM3, which determine the econometric model of the study, are related in the long-run.

After Johansen cointegration test, Gregory-Hansen structural break cointegration test method was applied. Gregory-Hansen structural break cointegration test results are shown in table 4. According to cointegration test results with structural break shown in Table 4, break at intercept (C) model and regime shift model (C/S) are found to be insignificant when compared to the critical values of Gregory and Hansen (1996), according to the 5% significance level and 2011:Q4 to 2017:Q2 breakpoints periods are determined to be insignificant. On the other hand, break at trend intercept (C/T) model was found to be significant according to the 5% significance level, according to which the period 2008:Q3 is determined to be significant.

Table 4: Gregory-Hansen Structural Breaking Cointegration Test Results

Model	**Break at Intercept (C)**	**Break at Trend Intercept (C/T)**	**Regime Shift (C/S)**
	Augmented Dickey-Fuller (ADF) Procedure		
t-Statistic	-3.717	-6.149	-5.441
Lag	0	0	0
Breakpoint	2012:Q3	2008:Q3	2017:Q2
	Phillips Procedure		
Za-Statistic	-23.472	-48.038	-41.161
Za- Breakpoint	2011:Q4	2008:Q3	2017:Q2
Zt-Statistic	-3.750	-6.202	-5.472
Zt- Breakpoint	2012:Q3	2008:Q3	2017:Q2
Critical Value	1% -6.05 5% -5.56	1% -6.36 5% -5.83	1% -6.92 5% -6.41

Note: Critical values in the table are taken from Gregory and Hansen (1996).

According to the results in Table 4, the basic hypothesis (H_0) stating that there is no cointegration relationship break at trend intercept (C/T) model is rejected. Obtained these results, money supply definitions in Turkey (M1, M2, M3) with real GDP (y) indicates that the relationship existed between the long-run.

When the econometric results are evaluated in general, it is found that there is a long-run relationship between the narrow-defined and broad-defined money supply variables and the real GDP variable, and it is determined that the third quarter of 2008 is statistically significant. In this context, it is concluded that it is invalid the neutrality of money hypothesis in Turkish economy.

CONCLUSION

Monetary facts have an impact on economic activities. Economic flows have attributed different roles to money in the discussions on the neutrality of money. In this framework, classical economists see money as a instrument that performs the exchange function. Different opinions are put forward regarding the Neutrality of Money Hypothesis, which states that the

changes in money stock don't affect real activities. Keynesian Approach argues that money is effective on economic events. Keynesian Approach explains the effect of monetary events on real sector over interest rates. Using the IS-LM Model, Keynesians argue that increase in interest rates causes a decrease in aggregate demand and output level. Monetarist Approach evaluates monetary events in a measured way and argues that the increase in money supply should be as much as increase in production. Accordingly, it is stated that a monetary expansion more than an increase in production will increase general price level.

There have been important developments in terms of monetary policy practices in Turkey from 2006 until today. In this context, inflation targeting monetary policy regime has been implemented since 2006, CBRT's objective was amended in component since 2012 and later, new monetary policy instruments were implemented.

The validity of the Neutrality of Money Hypothesis is examined in Turkish economy for the period 2006-2020, the results of this study demonstrate the Neutrality of Money Hypothesis is invalid for specified period. Accordingly, narrow-defined and broad-defined money supply in Turkey has an impact on real GDP.

The study findings are similar to findings of Tuğcu (2015) and Oğuz (2020) examined in literature section, and differ with the findings of Büyükılgaz (2016) and Bozkurt (2018).

These results are also guiding in terms of monetary policies. Accordingly, it becomes important for CBRT to take into account such a situation in its monetary policy implementations.

REFERENCES

Arintoko, A. ve Kadarwati, N. (2009). Is long-run monetary neutral? Evidence from Indonesia. *Economic Journal of Emerging Markets, 1*(3), 197-214.

Bozkurt, E. (2018). The Hypothesis of Neutrality of Money: Panel Data Analysis. *Journal of Yasar University, 13*(52), 322-327.

Büyükılgaz, U. (2016). Paranın yansızlığı hipotezinin Orta Doğu ülkeleri için test edilmesi. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, *1*(1-2), 6-12.

Cengiz, V. (2008). Keynesyen ve monetarist görüşte parasal aktarım mekanizması: Bir karşılaştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 22*(1), 115-127.

Ekomie, J. T. (2013). A Multivariate long-run money neutrality investigation: Empirical evidence for CAMEU. *Modern Economy, 4*, 384-390.

Gregory, A. W. ve Hansen, B. E. (1996). Residual-based tests for cointegration in models with regime shifts. *Journal of Econometrics*, *70*(1), 99-126.

Issaoui, F., Boufateh, T. ve Guesmi, M. (2015). Money neutrality: Rethinking the myth. *Panoeconomicus*, 62(3), 287-320.

Johansen, S (1988). Statistical Analysis of Cointegration Vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12, 231-254.

Johansen, S. (1991). Estimation and hypothesis testing of cointegration vectors in Gaussian vector autoregressive models. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1551-1580.

King, R.G. ve Watson, M. W. (1997). Testing long-run neutrality. *Federal Reserve Bank of Richmand Economic Quarterly*, *83*(3), 69-101.

Moreira, T. B. S., Tabak, B. M., Mendonça, M. J. ve Sachsida, A. (2016). An evaluation of the non-neutrality of money. *PLoS ONE, 11*(3), 1-20.

Noriega, A. E. (2004). Long-run monetary neutrality and the unit-root hypothesis: further international evidence. *North American Journal of Economics and Finance*, 15, 179-197.

Oğuz, O. (2020). Paranın yansızlığı hipotezinin Türkiye ekonomisi için testi. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21*(1), 163-182.

Osuji, C. C. ve Okorafor, E. O. (2013). Impact analysis of money neutrality on economic growth: study of developing economy. *Journal of Economics and Sustainable Development, 4*(2), 150-159.

Polat, M. A. (2017). Yapısal Kırılmalar Altında Türkiye'de Enerji Tüketiminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 299-313.

Sahin, A. ve Dogan, I. (2017). Analysis of the neutrality of money for the US economy. *J. Applied Sci., 17*(7), 365-373.

Tawadros, G. (2007). Testing the hypothesis of long-run money neutrality in the Middle East. *Journal of Economic Studies, 34*(1), 13-28.

Tıraşoğlu, M. ve Yıldırım, B. (2012). Yapısal Kırılma Durumunda Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Electronic Journal of Vocational Colleges, December 2012*, 111-117.

Tuğcu, C. T. (2015). Paranın yansızlığı hipotezinin testi: Türkiye ekonomisi için yapısal kırılmalı eşbütünleşme analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, *2*(1), 17-31.

Wallace, F. H. (2005). Long run money neutrality: The case of Guatemala. *Applied Economics Letters, 6*, 637-40.

Westerlund, J. ve Costantini, M. (2009). Panel cointegration and the neutrality of money. *Empirical Economics, 36*(1),1-26.

ARTİFİCİAL INTELLİGENCE PARADİGMS İN SMART HEALTHCARE AND MEDİCAL SYSTEMS

Abdel-Badeeh M. Salem
Professor Dr. of Computer Science
Founder &Head of Artificial Intelligence and Knowledge Engineering Research Ain Shams University, Cairo. Egypt

Abstract

Artificial Intelligence (AI) is devoted to create intelligent computer software and hardware that imitates the human mind. The main goal of AI technology is to make computers smarter by creating software that will allow a computer to mimic some of the functions of the human brain in selected applications. Advances in AI paradigms and smart healthcare systems (SHS) domains highlight the need for ICT systems that aim not only in the improvement of human's quality of life but at their safety too. SHS are intelligent systems and based on the concepts, methodologies and theories of many sciences, e.g. artificial intelligence, data science, social science, information science, computer science, cognitive sciences, behavioral science, life sciences and healthcare. The well-known smart healthcare paradigms are; Real-time monitoring devices, Computer-aided surgery devices, Telemedicine devices, Population-based care devices , Personalized medicine from a machine learning perspective, Ubiquities intelligent computing, Expert decision support systems, and Health 2.0 .and Internet of Things (IoT).

On the other side , AI can support many tasks and domians ,e.g. law, education , healthcare , economy ,bussines , life sciences ,environment ,energy and military applications.All of these applications employ knowledge base and inferencing techniques to solve problems or help make decisions in specific domains. This talk discusses the potential role of the AI paradigms, knowledge engineering and machine learning techniques which are used in developing the SHS. Moreover, the talk addresses the technical challenges faced by the software knowledge engineers in developing such systems. In addition, the talk presents some applications of the developed systems by the author and his colleagues at AIKER-Labs for cancer, heart, brain tumor, Alzheimer, thrombosis and COVID-19 diseases.

.

PLAGIAT : A CODE PLAGIARISM DETECTION TOOL

V. Lakshmi Lalitha[1], K. Sree Varsha[2], S. Mahesh[3], R. Sri Lekha[4], B. Sri Lakshmi Navya[5], V. Niteesh Kumar[6]

[1]Dept. of Computer Science & Engineering, K L University, Vijayawada, India, 522502
[2] Dept. of Computer Science & Engineering, K L University, Vijayawada, India, 522502
[3] Dept. of Computer Science & Engineering, K L University, Vijayawada, India, 522502
[4] Dept. of Computer Science & Engineering, K L University, Vijayawada, India, 522502
[5] Dept. of Computer Science & Engineering, K L University, Vijayawada, India, 522502
[6] Dept. of Computer Science & Engineering, K L University, Vijayawada, India, 522502

Abstract

The plagiarism and it's detection has become a major problem in today's Edu – tech world. The advantage of being unique is not less important than any other valuable property. Accordingly, the plagiarism itself is a key factor in terms of the development; as it contributes to the uniqueness and differentiation through experimentations between two python source codes or two java source codes. In this paper, we discussed about a new model for the source code detection which works on the concepts of Machine Learning. The machine learning algorithms are profound to get the most accurate results and thereby Naïve Bayes algorithm, K – Nearest Neighbor and ADA Boost Meta Learning Algorithm are deployed in a combined manner. The final source code can be compiled and tested using the designed model to get the desirable results. The conception, interpretation, experimentation and results are discussed elaborately.

Keywords: Plagiarism, Source Code, Machine Learning, Algorithms, Experimentation.

INTRODUCTION

The plagiarism is meant to be the replicating activity of one's words or any other material. It is also termed as paraphrasing. It is generally an immense challenge and a tough task to familiarize the content with minimum values of plagiarism. Since the task of manually detecting plagiarism in a large document database is very tedious and time-consuming, efforts are continuously being made to automate the process. There are two main categories of techniques for source code plagiarism detection: attribute-counting-based and structure-based comparison. Attribute-counting-based techniques consider the number of occurrences of different attributes in a file following certain criteria and different similarity measures are used to obtain the similarity between files.. Attribute-counting algorithms are simple to implement and execute faster. Structure-based methods, on the other hand, are more reliable since they gather details of program structure for comparison of programs. However, structure-based methods are computationally expensive. Hence, the aim of this research is to develop a new strategy which combines the advantages of both the categories.

LITERATURE SURVEY

Farhan Ullah., et al., worked on the solving of the plagiarism problem in terms of the academicians. A new technique was generated to detect the cloned or plagiarized content

between the C++ and java source codes [1]. Yahya Ali., et al., worked on the frame work design to detect the plagiarism in Arabic language. The detection of the plagiarism is a difficult task due to the structure and principles of the Arabic language. The work is intended to the detection of the plagiarism of the Arabic documents by using the logical representation as paragraphs, words and sentences [2]. Saed Alrabee., et al., proposed a technique known as SIGMA to identify the reused functions in binary code in terms of matching traces of a binary code in its novel representation form named as the Semantic integrated Graph (SIG). The results exhibited that the opted approach has yielded promising results [3]. Upul Bandra., et al., worked on the new plagiarism detection method which is developed based on the attribute counting technique. The proposed method is unique from the other methods as it is made based on a meta – learning algorithm in order to enhance the accuracy rate of the plagiarism detection system [4]. Berry M W., et al., explained the content on understanding the search engines. The search engines are a way vague topics that we're unfamiliar about. The search engines are deployed in such a way that they supply the person with the information they want instead of what they asked for [5]. Xin Chen., et al., worked on a metric based Kolmogorov complexity among the information shared between two sentences. The metric model designed is applied to calculate the amount of the shared information among the programs. A new practical system termed to be software integrity diagnosis system was implemented to work on the application effectively [6]. G Cosma., et al., extended the work on surveying over teaching of programming on computing courses by the UK academicians. The survey was intended to understand the context of source code plagiarism [7]. Sabestiaan de Klerk., et al., discussed about the status of MBPA at a point of time. It is used as an assessing method that incorporates the multimedia like video, audio, graphs etc.; to simulate the work environment of the student [8]. Muhammad Farhan., et al., presented a methodology of qualitative assessment along with an algorithm for measuring and the correlation. The results are interpreted using statics generated in terms of the descriptive and graphical methods [9]. Muhammad Farhan., et al., worked on the comparison of the computational performance of developed algorithms with different video bites along with their processed frames per second by analyzing it as per their corresponding bins. The mean, median and max values are also compared for the processed frames [10].

OBJECTIVE OF THE WORK

The grail of the presented work is to concept and design an new model of the plagiarism detection using the machine learning algorithms. The final detection tool is used to detect the plagiarized content between two python source codes or two java source codes.

DETAILED PROCEDURE

The detection of the plagiarized content between two source codes is the most difficult task to do manually. Thereby an integrated plagiarism detection tool was deployed using the machine learning algorithms. This tool can be deployed to find the cloned content between the source codes with much ease and less effort. The similarity in the source code is the crucial factor to be counted in terms of the academics and the software industry. The plagiarism in the source code, the similarity content can be suspicious. These types of codes

share the similar type of code segments and are differentiated in the logic, functionality and method. This intent of similarity is availed as the substantial evidence in plagiarism of a source code. There is a specific feature for every language as they differ in their syntax and sematic structure. When a student clones the logic of a source code and converts it to a required format in the targeted language, that individual never gets the ability of thinking on his own. There are even some tools available for the direct conversion from one language to another language.

The plagiarism detection tool was concepted using the ML algorithms rather than the old conventional methods which include the attribute counting, graph – based analysis and structural methods. So, thereby we used the algorithms like Naïve Bayes Algorithm, K – Nearest Algorithm, and ADA Boost Meta Learning Algorithm. These algorithms all together in a common model produce the best results when compared to the other existing models

a. Naïve Bayes Algorithm : It is a classification algorithm intended to work on the Bayes theorem of probability. It is independent from the general conventional predictors. It is mainly used to build a model containing large sets of data.

b. K – Nearest Neighbor Algorithm : the KNN – Algorithm is a non – parametric method intended for the classification and regression operations. An input when given will be combined with the K – closest training examples in the feature space. The property values which are counted as the output values will be an average one in the result.

c. ADA Boosting : The adaptive boosting is a meta algorithm and also considered as a machine learning algorithm. The ADA algorithm is used to enhance the performance of the detection tool to get the desirable results. The group of outputs all together is said to be the final output of the file based on the classifier. Upon adjusting the configurations and parameters, they achieve the optimal performance over a data set. Thereby, the ADA meta boosting algorithm is termed as the best – out – of – the – box classifier.

EXPERIMENTATION

The conception and design are adhered to the machine learning algorithms. The aim to clear the higher phases of plagiarism. The entire detection tool was designed using the python programming language. The machine learning algorithms combined with the python programming language are termed as the best collaboration so as to get the desired results of detecting the plagiarized content. As a single algorithm alone cannot produce the final output in a desired way, the combination of the machine learning algorithms together are deployed in this. There are two main categories of techniques for source code plagiarism detection: attribute-counting-based and structure-based comparison. Attribute-counting-based techniques consider the number of occurrences of different attributes in a file following certain criteria and different similarity measures are used to obtain the similarity between files. Structure-based techniques derive information on program structure and obtain similarity scores based on this information. Attribute-counting algorithms are simple to implement and execute faster. Structure-based methods, on the other hand, are more reliable since they gather details of program structure for comparison of programs.

RESULTS AND DISCUSSIONS

The new plagiarism detection tool has been concepted and designed in a way that is identifies the cloned content between two source codes related to the java and python programming languages i.e. either between two java source codes or two python source codes. The final model deployed using the Naïve Bayes Algorithm, K – Nearest Algorithm, and ADA Boost Meta Learning Algorithm all together contributed for the best results. The codes are compiled for the corpus demo, corpus demo example and the main code along with the paraphraser & view code.

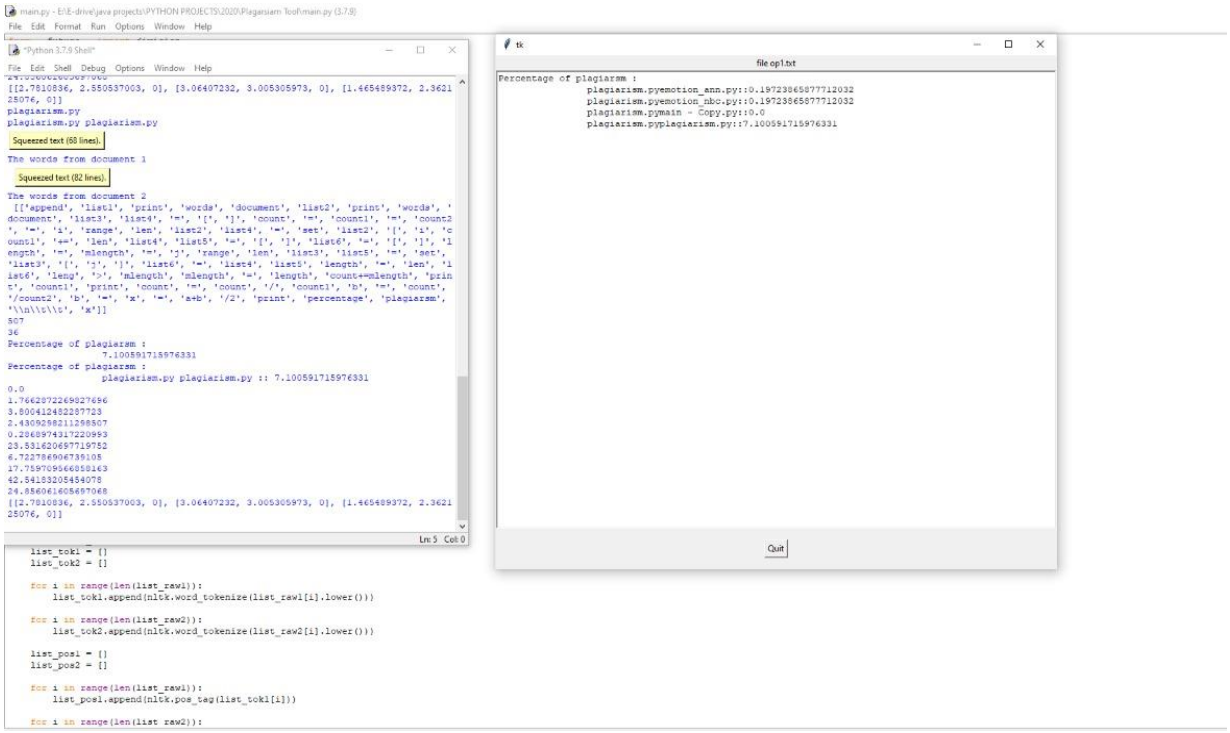

Fig. 1 : The end result when compiled and tested

The result is generated as displayed in the picture. The output is appreciable and in the required form. When the inputs are given in the required format, the code analyses the inputs. The analyzed input is processed accordingly and then the output is generated in the percentage form of the plagiarism. The amount of content cloned or plagiarized is denoted in the result in terms of percentage. Thereby making it the optimum model of computing the plagiarism in a source code.

CONCLUSIONS

The detection of the plagiarism has been bigger challenge in the student's assessment of the programming assignments to be submitted over the latent semantic analysis method. The source code which is plagiarized can be a modified version or the indirect modifier of the original code in different programming languages. The user gets the code copied to the source and then changes it accordingly to the targeted language. The new model for the source code plagiarism detection, which uses the concepts of machine learning in order to fight with the higher phases of plagiarism was designed. The main language for the conception and design is preferred to be python. Conventional methods like structural

methods, attribute counting method and graph – based analysis don't produce the results with accuracy. Machine learning algorithms produce most accurate results with continuous learning from the training modules. The three algorithms used are Naive Bayes Algorithm, K – Nearest Neighbor and ADA Boost Meta Learning Algorithm. Since, no single algorithm can produce the result with accuracy, thus combining the algorithms help to produce results more accurately. The designed code has been compiled and tested accordingly to get the desirable results. The conception, interpretation, experimentation and results are discussed elaborately.

REFERENCES

1. Farhan Ullah., Junfeng Wang., Muhammad Farhan., Sohail Jabbar., Zhiming Wu., Shehzad Khalid., (2018). Plagiarism detection in student's programming assignments based on semantics : multimedia based e – learning based smart assessment methodology. Multimedia tools application, Springer Publications.

2. Abdelrahman YA, Khalid A, Osman IM (2017) A method for arabic documents plagiarism detection. Int J Comput Sci Inf Secur 15(2):79 .

3. Alrabaee S et al (2015) Sigma: a semantic integrated graph matching approach for identifying reused functions in binary code. Digit Investig 12:S61–S71 3. Bakker T (2014) Plagiarism detection in source code. PhD dissertation, Universiteit Leiden, 7, pp 1–35 .

4. Bandara U, Wijayrathna G (2012) Detection of source code plagiarism using machine learning approach. Int J Comput Theory Eng 4(5):674.

5. Berry MW, Browne M (2005) Understanding search engines: mathematical modeling and text retrieval. SIAM.

6. Buddrus F, Schödel J (1998) Cappuccino—A C++ to Java translator. In Proceedings of the 1998 ACM symposium on Applied Computing. ACM.

7. Chen X et al (2004) Shared information and program plagiarism detection. IEEE Trans Inf Theory 50(7): 1545–1551.

8. Cosma G, Joy M. (2006) Source-code plagiarism: a UK academic perspective.

9. Cosma G, Joy M (2012) An approach to source-code plagiarism detection and investigation using latent semantic analysis. IEEE Trans Comput 61(3):379–394.

10. de Klerk S, Eggen TJ, Veldkamp BP (2014) A blending of computer-based assessment and performancebased assessment: Multimedia-Based Performance Assessment (MBPA). The introduction of a new method of assessment in Dutch Vocational Education and Training (VET). Cadmo, pp 39–56. doi:https://doi. org/10.3280/CAD2014-001006.

11. Farhan M, Aslam M, Jabbar S, Khalid S (2016) Multimedia based qualitative assessment methodology in eLearning: student teacher engagement analysis. Multimed Tools Appl 77:4909–4923.

12. Farhan M, Aslam M, Jabbar S, Khalid S, Kim M (2017) Real-time imaging-based assessment model for improving teaching performance and student experience in e-learning. J Real-Time Image Proc 13(3):491–504..

13. Farhan M, Jabbar S, Aslam M, Ahmad A, Iqbal MM, Khan M, Martinez-Enriquez AM (2017) A real-time data mining approach for interaction analytics assessment: IoT based student interaction framework. Int J Parallel Prog 12:1–18.

14. Farhan M et al (2018) IoT-based students interaction framework using attention-scoring assessment in eLearning. Futur Gener Comput Syst 79:909–919.

15. Jhi Y-C et al (2015) Program characterization using runtime values and its application to software plagiarism detection. IEEE Trans Softw Eng 41(9):925–943 Multimed Tools Appl.

SENTİMENTAL ANALYSİS THROUGH SPEECH AND TEXT FOR IMDB DATASET

Sikhi Yalavarthi
K L Deemed to be University, India

Abstract

In the advanced innovative present reality, most of the public is reliant on different surveys for different utilizations and different products. Thus, to examine these audits and comprehend whether they are supporting or refuting about, we can utilize opinion investigation. The days for the remark surveys are currently disappearing and everybody is keen on hearing the audits so as they need not stop their functions. Thus, a slant investigation that does both through brief snippet and text can be used to complete work in sound. Along these lines, in this exploration paper, we are using different Machine Learning and Deep Learning Models like Naïve Bayes, Support Vector Machine (SVM), Random Forest, and Multi-Layer Perceptron. Additionally, as of to change over voice to a message we are utilizing a google API and a deep learning technique and exhibit best of two and afterward performing sentiment analysis on those texts and finally obtaining the sentiment polarity of the speech. We are trying to carry out all these processes in real-time.

AN ACTIVE APPROACH TO TEACHING STUDENTS COMPUTER SCIENCE USING MOBILE APPLICATIONS

МОБИЛЬДІ ҚОСЫМШАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРГЕ ИНФОРМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ТӘСІЛІ

Aynur Kunapyanova
master student, faculty of "Information Systems"
L. N. Gumilyov Eurasian National University

Аннотация

Бұл мақалада студенттерге информатика пәнін оқытуы қарастырылады, атап айтқанда, оқытуда мобильді қосымшаларды қолданудың орындылығы және білім беруде белсенді әдіс- тәсілдердің маңыздылығы мен тиімділігі қарастырылады. Белсенді тәсіл көптеген ақпаратты есте сақтауға және оқудың жаңа, соның ішіндегі жобалық, шығармашылық, зерттеушілік түрлерін игеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылардың өзінің жұмыстарының нәтижелері үшін дербестігі мен жауапкершілігін дамытуда баса назар аударуға және де мектептегі білімнің практикалық бағытын күшейтуге мүмкіндік береді. Мобильді қосымшаларды қолдану технологиясы оқу процесінің сапасын және оқушылардың материалды игеру дәрежесін арттыруға мүмкіндік береді. Яғни, оқушыларға мобильді құрылғылармен білім алған ұнайды. Оқушыларға белсенді тәсіл арқылы мобильді қосымшаларды қолданып сабақты ұғымды, қызықты, танымды жүргізуге көмектеседі және оқушының оқуға деген ынтасы артады.

Түйін сөздер: студент, мобильді қосымша, белсенді тәсіл, оқыту, ынта, ұғымды, тиімді, танымды, маңызды.

Abstract

This article considers the teaching of computer science to students, in particular, the feasibility of using mobile applications in teaching and the importance and effectiveness of active methods in education. An active approach allows you to remember a lot of information and master new types of learning, including: project, creative, and research. In addition, it allows us to focus on the development of students ' independence and responsibility for the results of their work, as well as strengthen the practical orientation of school education. The technology of using mobile applications allows us to improve the quality of the educational process and the degree of assimilation of the material by students. That is, students like to learn with mobile devices. Helps students to use mobile applications in an active approach to make the lesson more understandable, informative and interesting, and increases the student's motivation to learn.

Keywords: student, mobile applications, active approach, teaching, motivation, more understandable, effectiveness, informative, importance.

Біздің заманымызда әрқашан ең маңызды мәселелердің бірі- білім беру, яғни, білімді ұғымды, тиімді беру және оқушыларды сол білімді алуға ынталандыру. Қазіргі қоғамда болып жатқан үлкен өзгерістер мен технологияның қарқынды дамуының әсерін дәстүрлі репродуктивті білім беру мен оқушының пассивті бағынышты рөлі шеше алмайды. Сондықтан білім беру үрдісінде жаңа педагогикалық технологиялар, оқытуда белсенді әдіс- тәсілдер, оқу процесін ұйымдастыруда жаңа формалар қажет. Оқытудың белсенді әдістері – бұл оқу процесінде оқушының өзін-өзі анықтау мәселесі бірінші орынға шығатын оқу процесін ұйымдастырудың тәсілі, сонымен қатар бұл әдіс оқушының танымдық, практикалық іс-әрекет белсенділігін арттырады. Оқытудағы белсенділік тәсілінің тұжырымдамасы А. Қойшыбаеваның, Л. С. Выготскийдің, Ю.К. Бабанскийдің, И. И. Ильясованың, Л. М. Фридманның, [8, 62, 25, 44, 147] еңбектерінде ұсынылған зерттеулерге негізделген. Олардың болжауы бойынша:

- оқушылардың білімін, іскерлігін және дағдыларын қалыптастырудың жеке-шығармашылық қағидаты, яғни информатиканы оқыту процесінде ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды белсенді, барабар және тиімді қолдануға оқушының дайындығы,
- оқушының шығармашылық даралығын анықтау және қалыптастыру,
- оның болашақ кәсіби көзқарасын дамыту,
- оқу процесін ұйымдастырудың икемді модельдерін құру.

Белсенді тәсіл көптеген педагогикалық технологиялардың негізінде жатыр, солардың ішінде:

Жобалық қызмет;

Оқытудың интерактивті әдістері;

Проблемалық-диалогтық оқыту;

Оқытудағы витагендік тәсіл;

Пәнаралық байланыстар негізінде интеграцияланған оқыту. Дәл осы технологиялар білімді игеру процесіне белсенділік сипатын береді, яғни көптеген ақпаратты есте сақтауға және оқудың жаңа, соның ішіндегі жобалық, шығармашылық, зерттеушілік түрлерін игеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылардың өзінің жұмыстарының нәтижелері үшін дербестігі мен жауапкершілігін дамытуға баса назар аударуға және де мектептегі білімнің практикалық бағытын күшейтуге мүмкіндік береді. Г. А. Цукерман айтады: "білімді дайын түрде енгізбеңіз. Балалардың жаңалық ашуға мүмкіндігі болмаса да, іздеу жағдайын жасау мүмкіндігі әрқашан бар…».

Тағы да атап айтсақ, қазіргі күннен күнге өзгеріп жатқан заманда студенттер портативті құрылғыларды - телефондарды, смартфондарды, планшеттерді әр мақсатта қолдануға көбірек ұмтылады. Оқушы бір сәтте бүкіләлемдік ақпаратқа бір ғана ұялы телефоннан қол жеткізе алады. Бұл кітапханаға бару және деректерді іздеу мүмкіндігін азайтады. Ұялы телефонды осы мақсаттар үшін пайдалануға болады және портативті құрылғыларды қолданып оқыту әрекеті- мобильді оқыту деп аталады. Мобильді оқыту - білім берудегі пайда болған және даму үстіндегі жаңа бағыт. Мобильді оқытуды енгізу қазіргі заманғы мобильді құрылғылардың кең ауқымды функцияларының

арқасында мүмкін болды, оған қазіргі кезде мыналар жатады: дауыстық байланыс, хабарлама алмасу, графикалық алмасу, интернет-браузерлер, және т.б.

Мобильді қосымша-бұл белгілі бір функционалдылыққа ие, әртүрлі әрекеттерді орындауға мүмкіндік беретін белгілі бір платформада орнатылған бағдарлама. Әр мобильді қосымшаның өзіндік қызметтер жиынтығын ұсынатын ерекше мүмкіндігі бар. Білім беру үшін мобильді қосымшалардың маңыздылығы жаңа технологиялар тұрғысынан олардың қол жетімділігі мен тартымдылығымен ғана емес, сонымен бірге олар беретін мүмкіндіктерімен де артып келеді: оқушылардың тапсырмалармен бірлесіп жұмыс істеуі, оқуды мектептен тыс жерде жалғастыру, әркімнің сөйлеуге, қатысуға мүмкіндігі бар.

Мобильді қосымшаларды қолдану технологиясы оқу процесінің сапасын және оқушылардың материалды игеру дәрежесін арттыруға мүмкіндік береді. Яғни, оқушыларға мобильді құрылғылармен білім алған ұнайды, сонымен қатар оқушылардың белсенділігін, қызығушылығын арттыратын белсенді тәсіл арқылы білім алуға құштарлығын туғызады.

Демек, оқушыларға сабақты белсенді тәсіл арқылы мобильді қосымшаларды қолданып ұғымды, қызықты, танымды жүргізуге көмектеседі және оқушының оқуға деген ынтасы артады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. http://www.art-talant.org/publikacii/27239-belsend-oytu-tsldern-timdlg

2. Жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша мұғалімге арналған нұсқаулық. (Белсенді оқу әдістері арқылы әзірленген оқу мақсаттарының және білім беру бағдарламасының бірізділігі) 2016-жыл

3. Выготский Л.С., Вопросы теории и истории психологии. — М.: Педагогика, 1982. — 488 б.

4. Қойшыбаева А. Оқушының оқу белсендігін арттыру жолдары. Алматы.:Мектеп, 1978.

5. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности учащихся.- М.: Знание, 1983

6. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе.- Москва: Просвещение, 1985.

7. Кукульска-Хьюм А. Мобильное обучение. URL: http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214679.pdf

8. Голицына И. Н., Половникова Н. Л. Мобильное обучение как новая технология в образовании // Образовательные технологии и общество. -2011. - №1. - С. 241-252.

9. Фридман Л.М. Кулагина И. Ю. Мотивация учения. -М.: Просвещение, 1991.-С. 192-194.

TWİTTER USAGE PRACTİCES OF THE TURKİSH MİNİSTRY OF FOREİGN AFFAİRS

Asst. Prof. Dr. Fatih SÖĞÜT
Kırklareli University, Social Sciences Vocational School, Radio TV Programing, Kırklareli, Turkey. ORCID ID: 0000-0001-6529-9056

Abstract

The aim of this study is to show the effects of new communication technologies on public diplomacy through the conceptual framework of "digital diplomacy" and exemplary social media activities selected as the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey. For this purpose, "Twitter", a social media channel that offers the opportunity to write texts with a maximum of 140 characters, called tweets, has been identified. Twitter is a popular social network and microblogging site that is widely used today. Twitter creates a constantly updated message timeline from ideas about life and Agenda to links and instant developments, prompting users to answer the question of what they are doing. Social networking sites such as Twitter are among the channels that government agencies often use to communicate with the public. Public agencies share their services and public announcements with the public through social networking sites. In addition, public institutions can develop dialogical communication with their users through social networks. Twitter, which can be used to share services or respond to comments, is thought to have contributed to the formation of the public body's image. Through Twitter, public institutions can understand not only what the public is talking about, but more importantly, how they express themselves through the words and expressions they use. In this context, the posts on Twitter accounts made by the Turkish Ministry of Foreign Affairs (@ TC_Disisleri) in October, November and December 2020 will be analyzed using the content analysis method.

Keywords: Diplomacy, Twitter, digital diplomacy, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey

INTRODUCTION

New communication technologies have transformed diplomacy as well as their social, economic and cultural effects and expanded the diplomacy repertoire of states especially with the advent of the 21st century. The changes in public diplomacy have been expressed in various terms such as "digital diplomacy", "e-diplomacy", "public diplomacy 2.0" parallel to the developments in communication technologies. Regardless of what it may be called, with the inclusion of the internet and social media in the socio-political equation, states have not been able to watch this process. States have started to use digital communication networks as an effective tool in their diplomatic activities. The advantages of new communication technologies are the ability to respond immediately to international agendas, to interact directly with foreign states as well as their people, and to develop a discourse that promotes the country on the internet and enhances its image. In this context, the ways in which diplomats benefit from various social media applications, their interaction with the people of the countries they are abroad as diplomatic representatives, and the ways of addressing the

international public in the virtual environment emerge as a fruitful area of research in terms of making sense of the use of digital diplomacy in practice.

PUBLIC DIPLOMACY

With the last quarter of the 20th century, the international system has turned into a structure in which the need for international integration has become more prominent (Keohane, 2002: 27-29). Public diplomacy has also emerged as an inevitable result of this need. Even before public diplomacy was first used as a term in 1965 by Edmund Gullion (Cull, 2009: 19), "public diplomacy" emerged as a form of relationship existing in international relations. For instance, US President Franklin Pierce used the term "public diplomacy" as a synonym for "kindness" in the London Times in 1856 (Cull, 2009: 19). During the First World War, the concept of "open diplomacy" and the concept of public diplomacy were also used to define new diplomatic practices. In an article published in The New York Times on May 9, 1916, the following statements were made when referring to public diplomacy: “One of the bad aspects of public diplomacy is to continue correspondence and communication with the other nation constantly while expressing its own goals to the other side together with taking the responsibility of its own nation.” On February 11, 1918, US President Wilson used the following statements in a speech he gave at the congress: “German Chancellor Georg von Hertling accepted the principles of public diplomacy between us”. In 1928, Christian Science Monitor reporter J. Roscoe Drummond wrote an essay titled "The Press and Public Diplomacy" and outlined the scope of public diplomacy.

References to public diplomacy are striking when talking about relations between countries during the Second World War. In 1946, Belgian Foreign Minister Paul-Henri Spaak delivered a speech on "Public Diplomacy Today" at the United Nations General Assembly. London Times newspaper also defined “public diplomacy” as slogans and speech groups on the principles of foreign policy. In the 1950s, "public diplomacy" started to replace international information and propaganda more. Walter Lippmann stated that the communication in the US and Russian relations during the cold war period can be considered as public diplomacy practices. (Cull, 2009: 19-21).

Public diplomacy, which has a very long historical background, is called "traditional public diplomacy" in the section up to the 21st century, and "new public diplomacy" since the 21st century (Brown, 1996: 102-127). While traditional public diplomacy is one-sided and asymmetrical, the new public diplomacy is two-way and based on mutual interaction (Çevik, 2014: 21). Despite all the negative examples and wars experienced in the past, people's quest, attempts, determination and efforts to reign peace are embodied under the concept of public diplomacy (Tayfun, 2015: 3).

DIGITAL DIPLOMACY

Among the definitions of "diplomacy", which is a traditional method in international cooperation, Bull (1997: 156)’s definition of "conducting relations between states and other institutions in world politics through peaceful means" continues to be the most accepted definition. Watson (1984: 33) also describes diplomacy as "negotiations between political entities that recognize each other's independence". Both definitions express a fundamental

feature of diplomacy and include international actors' non-violent conciliatory approaches to interstate interests. The important point to be conveyed here is that diplomacy actually represents an advanced method of change management. Diplomacy involves a certain course of action among international actors; however, the success or failure of these relations depends on diplomats' ability to be properly aware of the evolving power Dynamics (Bjola, 2015).

By the end of the 1960s, some diplomats predicted that there would be a golden age in communication due to the computer network. This foresight was a harbinger of internet-based public diplomacy. In February 1968, Leonard Marks, one of America's leading diplomats, director of the United States Information Agency, argued that a world information network connecting computers would be a very important step towards lasting world peace. According to Cull (2011: 2), as long as technology allows, different country cultures should be able to enter homes all over the world. In fact, this was only possible in the mid-1990s when the browser system named Mosaic enabled personal computers, which became widespread in the 1980s, to access data platforms in the rapidly growing World Wide Web system. Internet technology press releases as a means of communication are now becoming an alternative to one-way and top-down communication. For example, The Voice of America, the pride of American public diplomacy, was originally written broadcasting, later turned into voice communication and today's online communication. Magazines became online because the Internet was less expensive than print publication, and a "wireless file" anthology of 'useful' American news and views sent to ambassadors since the early 1930s was made available online and became a website.

There are some developments in diplomacy with the digitalizing world. After the hard power evolved into public diplomacy, diplomacy started to take place in digital environments in the world where the internet has shrunk. Digital diplomacy, which is a fairly new concept, has a short history yet. The main point of digital diplomacy is the combined application of social media and foreign policy. In 1984, a study on public diplomacy in a computerized world was conducted by Allen C. Hansen. With an analysis called "Public Diplomacy in the Computer Age", which investigates public diplomacy applied by the American Information Agency, the concept of digital diplomacy has started to attract attention. The first email was sent about the lifting of the embargo on Vietnam, and it was realized in 1994 between Swedish diplomat Carl Bildt and US president Bill Clinton. Social media platforms started to appear later in the digital world. The first virtual embassy was opened by Maldives in 2007, followed by Sweden. Arturo Sarukhan, Mexico's Ambassador to Washington, was the first ambassador to tweet in 2009 and states in his tweet that it is a good way to be able to talk directly about America and Mexico from his personal Twitter account (http://diplomacydata.com/history-of-digital-diplomacy-and-mainmilestones/). The White House is the first presidency to use the official Twitter account (@White House). Helen Clark, United Nations Development Program Director and former prime minister of New Zealand, became the first high-ranking United Nations official to create a profile on Twitter in 2010. The US embassy in Pakistan is the first diplomatic Facebook page with 1,000,000 followers. In 2013, Israel's Embassy in Washington created a fake profile for Iranian President Hassan Rouhani on LinkedIn. In 2014, the US Department of State introduced

official practices to be in contact with travelers interested in nuclear diplomacy. The sixty-eighth US Secretary of State, John Kerry, joined Twitter and provided information on America's diplomatic actions (@JohnKerry). The Russian Embassy made fun of NATO using toy tanks on Twitter at @RusEmbassyUAE.

Yücel (2016: 748) examines diplomacy in three different categories: Diplomacy 1.0, Diplomacy 2.0 and Diplomacy 3.0:

• Diplomacy 1.0 for classical diplomacy: In classical diplomacy dominated by hard power, there were negotiations, sovereignty, mutual agreements, propaganda and hierarchical structures within the framework of international relations and the most important actors were statesmen, foreign ministers and diplomats.

• Diplomacy 2.0 for public diplomacy: After devastating world wars, especially during the Cold War, soft power has been adopted instead of hard power and strategic communication has replaced propaganda. Instead of threatening and frightening, the way of affecting the people and establishing emotional bonds was preferred by using soft tools such as culture, education, art and tourism. Now it is not the other diplomats that diplomats have communicated with and tried to influence, but the peoples of other countries.

• Diplomacy 3.0 for digital diplomacy: Rapid advances in technology have also led to improvements and changes in communication paths. Peoples, or users as the internet calls them, have developed a new way of communicating on their own, without an intermediary. The most important tool of Diplomacy 3.0 is social media and blogs. The viral interaction experienced in the Arab Spring led to the rapid spread of social media use among people. Instant sharing of such events in countries among people and gathering people with announcements revealed the fact that statesmen should be in the cyber world and should closely follow what is happening on digital platforms.

Public discourse has become grievous in relation to the world that was once seen as free, open, and secure, but now feared to be torn apart.

METHODS

The main purpose of this study is to examine the use of social media in terms of diplomacy. Accordingly, the social media network to be analyzed has been determined as "Twitter", which offers the opportunity to write texts called tweets with a maximum of 140 characters. Twitter is a popular microblogging site that is used quite often today. Twitter creates an ever-updated timeline of messages ranging from ideas about life and the agenda to links and instant developments, and prompts users to answer the question about what they are doing. "Twitter is a channel that allows its users to choose their" follow-up " Twitter accounts in their own access area and each of them to have their own" followers ". (Marwick and Boyd, 2016: 111-112). According to a study conducted in 2020, the number of active Twitter users is over 340 million (https://datareportal.com/, 2020). When Turkey's 2020 Twitter report has been revised, the total number of users is found to be almost 8.6 million (https://digitalage.com/, 2020).

In this study, it was aimed to present an evaluation of the diplomatic activities carried out on Twitter and to contribute to the literature on the subject. In line with this goal, the

official Twitter account[1] (@TC_Disisleri) of the Turkish Ministry of Foreign Affairs was selected as the sample area for the study. The tweets published by the Turkish Ministry of Foreign Affairs between October 1, 2020 and December 31, 2020 in a three-month period, October, November and December, were determined randomly.

A total of 620 tweets in the said twitter account were scanned backwards between 1-15 January 2021 and evaluated by content analysis. According to Bilgin (2006: 14-15), the content analysis method aims to reach some results beyond the displayed type of information based on some quantitative or qualitative data. Content analysis is important in that it enables researchers to obtain some information about the message, channel, transmitter and receiver of the message in a logical way.

Thus, based on the basic assumption that "social media is effective in diplomatic communication", it has been tried to reveal how the Turkish Ministry of Foreign Affairs uses the twitter account. Question categories were created using studies on social media use (Çetin & Elmasoğlu, 2014; Özgen & Elmaslıoğlu, 2016; Bayraktutan et al., 2012; Güz et al., 2016). Question categories have been prepared for the purpose of evaluating the use of social media as a public communication tool. “Categorical analysis is one of the techniques used in content analysis method, and it covers the grouping of a specific message by dividing it into various units. In order for meanings to be processed, messages must be encoded " (Bilgin, 2006: 19). In this context, the following categories of questions were created to seek answers within the scope of the study:

1- Questions about the Turkish Ministry of Foreign Affairs account on Twitter

2- Questions about the total number of tweets between October 1 and December 31, 2020 on the Twitter account of the Turkish Ministry of Foreign Affairs

3- Questions about the subjects of the tweets in the Twitter accounts of the Turkish Ministry of Foreign Affairs between October 1 and December 31, 2020

4- Questions about the language of the tweets on the Twitter accounts of the Turkish Ministry of Foreign Affairs between October 1 and December 31, 2020.

5- Questions about the formats of the issues shared by the Turkish Ministry of Foreign Affairs in their tweets between October 1 and December 31, 2020.

FINDINGS

In this section, the messages in the Twitter accounts of the Turkish Ministry of Foreign Affairs have been evaluated considering the number, subject, format and direction of the communication.

Table 1. Data regarding the Twitter account of the Turkish Ministry of Foreign Affairs

Number of Tweets	Number of Followers	Number of followed accounts
18,8 thousand	1,5 million	246

When the Twitter account of the Ministry of Foreign Affairs is examined, it is seen that around 18 thousand tweets were posted. The number of followers is 1.5 million and the number of accounts followed is 246. Given the accounts being followed, there are accounts

[1] https://twitter.com/TC_Disisleri

belonging to organizations and persons such as President Recep Tayyip Erdogan (@RTErdoğan), Binali Yıldırım (@BY), Presidency Digital Transformation Office (@dijital), and Communication Presidency of the Republic of Turkey (@iletişim). The foreign ministry is followed by many accounts belonging to the representative of Turkey from abroad in connection with their activities. In addition, the accounts of important bureaucrats working within the ministry are followed.

Table 2. The Total Number of Tweets by the Ministry of Foreign Affairs by Months

October		**November**		**December**	
Number	**%**	**Number**	**%**	**Number**	**%**
234	37,74	154	24,83	232	37,41

The total number of tweets published by the Ministry of Foreign Affairs in the three-month period between October 1, 2020 and December 31, 2020 is 620A total of 620 tweets were shared, 234 (37.74%) in October, 154 (24.83%) in November, and 232 (37.41%) in December.

In this study, which examines the use of social media for diplomatic communication, another issue that is curious is what the content of the posts in the account of the Ministry of Foreign Affairs consists of. When the tweets sent from the analyzed account are evaluated in general, it is seen that the ministry generally shares messages regarding corporate, political, diplomatic activities and service issues.

Table 3. Topics Shared by the Ministry of Foreign Affairs

Topics	**October**		**November**		**December**		**Total**	
	Number	**%**	**Number**	**%**	**Number**	**%**	**Number**	**%**
Corporate	26	23,42	23	20,72	62	55,85	111	17,90
Political	21	13,54	37	23,87	97	62,58	155	24,99
Diplomatic	152	59,14	63	24,51	42	16,34	257	41,45
Service	35	36,08	31	31,95	31	31,95	97	15,64
Total	234	%100	154	%100	232	%100	620	%100

When the issues shared by the Ministry of Foreign Affairs are examined, diplomatic issues come first with 257 (41.45%) shares. Political issues come second with 155 (24.99%) shares. Corporate-themed tweets come third with 111 (17.90%) shares, followed by service-themed tweets with 97 (15.64%) tweets.

In the corporate category, the status of the representative offices opened abroad was announced to the followers by supporting with numerical data. The number of our foreign representation offices, which was 163 in 2002, increased to 248 in 2020. We are proud of being the 5th country with the most foreign missions in the world, Europe-Africa as in the tweet "We are together all over the World, #Mighty Turkey[2]" In another post in the institutional category, the working determination and effort of the personnel working in the foreign representation offices are emphasized: "We are proud of our diplomats who work devotedly for our country, with the love of the country and the nation all over the world. We

[2] https://twitter.com/yavuzselimkiran/status/1343551060716249090

sincerely thank all our colleagues who have successfully overcome the pandemic and many difficult processes this year. We are a big family, we are Turkey![3]"

In the tweets in the political category, comments and evaluations on current foreign policy developments were highlighted. In the tweets in the political category, comments and evaluations on current foreign policy developments were highlighted. For example, there are posts that contain reactions to sanctions of the US against Turkey related with purchase of S-400 missiles: "Foreign Minister Çavuşoğlu: Sanction is an attack on our sovereign rights http://v.aa.com.tr/2092068[4]". Another point highlighted in the political category is the statements made by the minister Mevlüt Çavuşoğlu. A statement made by the minister regarding the sanctions tension with the US was retweeted and shared on the Twitter account of Anadolu Agency: "Foreign Minister Çavuşoğlu: # The US proposes to establish a joint working group on sanctions http://v.aa.com.tr/2093093[5]"

It is seen that contacts with international institutions, organizations and individuals are highlighted in the diplomatic activities category as can be seen in the following tweets: "#Secretary General of the Turkic Council Baghdad Amreyev @anreyev and Deputy Secretary General @omerkocaman paid a visit to Minister of Foreign Affairs @MevlutCavusoglu at his office on 30 December 2020.[6]" and "About the Visit of the Minister of Foreign Affairs and Diaspora of Kosovo, Meliza Haradinaj-Stublla, to Turkey.[7]"

In the service category, the introduction of citizens living abroad to Turkey through the ministry and the cooperation of the ministry with other state institutions at the start of the Covid 19 outbreak were emphasized: ""Koca Yusuf" became not only the name of our plane, but also the name of hope. Despite the difficult conditions experienced in Wuhan on February 1, we successfully carried out our evacuation operation on the instructions of our President. We are a big family! We are #Turkey![8]" "Ambassador Onur Özçeri handed over the certificates to Radio Lome (Togo) members who participated in the Online Next Generation Journalism Training Program organized by Anadolu Agency and TİKA.[9]"

In the recommendation-wish and commemoration category, there are posts in which the ministry's celebration of citizens' new year and terrorist attacks in friendly and brotherly countries such as Yemen are condemned: "I wish 2021 to bring health, peace and happiness for our nation and all humanity and I'm celebrating your new year. [10]" "About the Attack Targeting Yemeni Government Members at Aden Airport.[11]"

Table 4. Formats of Posting Tweets

[3] https://twitter.com/yavuzselimkiran/status/1344523857982578688
[4] https://twitter.com/anadoluajansi/status/1343898310231339008
[5] https://twitter.com/anadoluajansi/status/1344207866081718275
[6] https://twitter.com/TurkicCouncil/status/1344269099669577732
[7] https://twitter.com/TC_Disisleri/status/1343135179175505920
[8] https://twitter.com/yavuzselimkiran/status/1343159380984942592
[9] https://twitter.com/TCKotonuBE/status/1341760747626500103
[10] https://twitter.com/MevlutCavusoglu/status/1344704880695521285
[11] https://twitter.com/TC_Disisleri/status/1344267840774418432

Language Usage Styles	Total	
	Number	%
Direct Tweet Posting	72	11,61
Retweet	361	58,22
URL	115	18,54
Hashtag	72	11,61
Total	620	%100

One of the questions for which answers are sought within the scope of the study is about the language usage patterns of the posts on Twitter accounts of the Ministry of Foreign Affairs between October 1 and December 31, 2020. Thus, it will be possible to obtain a general idea about the extent to which it adapts to the dialogic communication features defined as two-way communication in the posts made by the ministry. In this respect, when the ministry has reviewed the technical features of the Twitter channel, 361 (58.22%) of the tweets posted consist of retweets. “When users share tweets with their own accounts on Twitter, it can offer content to new viewers with the feature known as "Retweeting", which will make this tweet more widespread” (Marwick and Boyd, 2016: 113). It has been observed that the said ministry mostly retweets tweets from the personal account of the Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu. The other person accounts that are retweeted belong to the deputy ministers. Institutionally retweeted accounts are predominantly the shares of twitter accounts belonging to the departments of the ministry.

It has also been observed that the Ministry of Foreign Affairs contains URLs in its Twitter posts. URL stands for Uniform Resource Locator. In its simplest form, URL is the name of internet addresses. It is possible to find the resources sought through these addresses quickly. The Twitter account of Ministry of Foreign Affairs used URLs in 115 (18.54%) shares.

Another twitter feature frequently used by the Ministry of Foreign Affairs is the use of hashtags. 72 (11.61%) of the posted tweets contain hashtags. Twitter channel can group speech acts under a certain topic with its "#" (hashtag) feature. The "trendy topics" (TT) on the Twitter home page are determined by hashtags. “Hashtags are an application that allows Twitter to use the technical features of Twitter in order to attract social attention and direct the public to a certain subject.” (Karataş and Binark, 2016: 432). Finally, the Twitter account of Ministry of Foreign Affairs also preferred to send tweets directly. Tweets were sent directly in 72 (11.61%) shares.

CONCLUSION

As a result of research carried out in the conceptual framework on digital diplomacy Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs official Twitter account, it was seen that Turkey's socio-cultural and tourist promotions, bureaucratic information about consulates, ministry activities, cooperation with other countries, and social responsibility projects were included in the posts. When digital diplomacy is defined as developing dialogue with foreign peoples by using new communication opportunities and introducing and making the country's foreign policy goals accepted, proactive use of social media also gains importance. In this context, the daily language open to dialogue used in the official Twitter account posts of the

Turkish Ministry of Foreign Affairs, retweets from the accounts of Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu and other ministry bureaucrats, and extensive use of photo, video and URL links in the content of tweets is a good example of a proactive social media strategy.

In addition, the social media strategy of the Ministry of Foreign Affairs also said to be largely in line with Turkey's foreign policy orientation. For example, shares were made defending Turkey's theses during the crisis with the United States, when Turkey purchased the S-400 air defense systems. Looking at the formal characteristics of shared tweets, it seems that there are shares that contain the most accurate retweet sharing, URL, direct tweet sending, and hashtags, respectively.

REFERENCES

Bayraktutan, Günseli; Binark, Mutlu; Çomu, Tuğrul; Doğu, Burak; İslamoğlu, Gözde ve Aydemir, Aslı (2012). Sosyal Medyada 2011 Genel Seçimleri: Nitel-Nicel Arayüzey İncelemesi. Selçuk İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 7(3), pp. 5-29.

Bilgin, Nuri (2006). Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Bjola, C. (2015). Digital Diplomacy, Theory and Practice içinde Part 1 - Introduction: making sense of digital diplomacy, pp. 1 – 18. (e-book). Ed. Bjola, C. ve Holmes, M. Routledge Taylor ve Francis Group, London and New York

Brown, R. (2002). Information Operations, Public Diplomacy & Spin: The United States & the Politics of Perception Management. (ed. Douglas H. Dearth & Philip M. Taylor). Journal of Information Warfare. Edith Cowan University, Western Australia.

Bull, H. (1997). The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics. Houndmills, UK: Macmillan.

Cull, N. J. (2009). Public Diplomacy Before Gullion (ed. Nancy Snow & Philip M. Taylor). Routledge Handbook of Public Diplomacy. New York: Routledge, pp. 19-23.

Cull, N. J. (2011). WikiLeaks, public diplomacy 2.0 and the state of digital public diplomacy. Place Branding and Public Diplomacy, Volume 7, pp. 1 – 8.

Çetin, Selçuk ve Elmasoğlu, Kamile (2014). Politik Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medya: Siyasilerin Gezi Parkı Olayları Esnasında Twitter Kullanım Pratikleri Üzerine Bir İnceleme. (Editör: Samet Kavoğlu). Teoriden Uygulamaya Siyasal İletişim. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. pp.223-238.

Çevik, B. S. (2014). Uluslararası Halkla İlişkilerde İnsani Yardımlar: Kamu Diplomasisi Boyutu. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü

Güz, Nurettin; Yegen, Ceren ve Yanık, Hayrullah (2016). New Media and Journalism in Turkey: A Comparative Analysis on Twitter Usage Practices of Yeni Şafak and Sözcü Newspapers. (Editörler: I.D. Rocha, A.F. Planells ve C. Singla) Shaping the Future of News Media. The International Conference on Integrated Journalism Education, Research and Innovation Proceedings, Spain: Universitat Pompeu Fabra. pp. 97-313.

Karataş, Şule ve Binark, Mutlu (2016). Yeni Medyada Yaratıcı Kültür: Troller ve Ürünleri‘Caps’ler. TRT Akademi Dijital Medya. 1(2), pp. 426-448.

Keohane, R. O. (2002). Power and Governance in A Partially Globalized World. New York: Routledge.

Marwick, Alice E., ve Boyd, Danah (2016). I tweet honestly, I tweet passionately: Twitter users, context collapse, and the imagined audience. New media & society, 13(1), pp. 114-133.

Özgen, Özlen ve Elmasoğlu, Kamile (2016). Sosyal Medya ve Marka İletişimi: Havayolu Şirketlerinin Twitter Kullanımına Yönelik Bir Araştırma. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 43, pp.181-202.

Tayfun, R. (2015). Küresel Barışa Bir Çağrı: Kamu Diplomasisi Bağlamında Anzak Günü Etkinlikleri. 100. Yılında Çanakkale Savaşları Uluslararası Kongresi.

Watson, A. (1984). Diplomacy: The Dialogue Between States. London: Methuen.

Yücel, G. (2016). Dijital Diplomasi. TRT Akademi, 1 (2), pp.748-760.

TEMETTUAT DEFTERİNE GÖRE YUVALAK KÖYÜNÜN SOSYO-EKONOMİK DURUMU (1845)

SOCIO-ECONOMIC STATUS OF YUVALAK VILLAGE ACCORDING TO THE DIVIDEND BOOK

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Ali UYSAL
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak Hikmet Tolunay MYO
ORCID: 0000-0002-7369-7385

Özet

Temettuât defterleri Osmanlı sosyal ve ekonomi tarihinin en önemli kaynaklarındandır. Bu defterler öncelikle ekonomik düzenlemelerin yapılması amacıyla yazılmıştır. Ayrıca devlet gelirlerinin kontrol altına alınması, vergi konusunda yapılan yanlışların düzeltilmesi, vergi mükelleflerinin belirlenmesi ve bütçe dengesinin oluşturulması da amaçlanmıştır. Temettuât defterleri, yazıldığı bölgenin nüfusu, arazisi, yetiştirilen toprak ürünleri, hayvan türleri ve sayıları, ekonomik ve ticari hayat vs. birçok konuda bilgiler vermektedir. Böylece herkesten gelirine uygun olarak vergi alınmıştır. Bu çalışmada 1845 yılı 10572 numaralı temettuât defteri esas alınarak Konya vilayeti, Hamid sancağı, Tefenni kazasına bağlı Yuvalak köyünün sosyal ve ekonomik yapısı ile ilgili değerlendirmede bulunulmuştur. Öncelikle defterden Yuvalak köyünün nüfusu ile hane reislerinin adları, lâkapları ve meslekleri hakkında bilgi edinmek mümkündür. 1845 yılında Yuvalak köyünün hane sayısı 17, tahmini nüfusu 85'tir. Köyde en çok kullanılan isimler Mehmed, Mustafa ve Osman'dır. En çok, sıfata ve fiziki özelliklere göre lakaplar kullanılmaktadır. Meslek olarak en çok ziraatçı bulunmaktadır. Bunun yanında, imamlık ve çobanlık da köydeki diğer meslek dallarıdır. Köyde insanlar geçimlerini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktadır. Köyde; buğday, arpa, burçak ve nohut üretimi yapılmaktadır. En çok küçükbaş hayvanlar yetiştirilmektedir. İkinci sırada büyükbaş hayvanlar, üçüncü sırada yük ve binek hayvanları bulunmaktadır. Ayrıca çalışmada, köydeki hane reislerinin meslek gelirleri ile ödedikleri yıllık vergi çeşitleri ve miktarları da ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Temettuât, Yuvalak Köyü, Tefenni, Sosyal Durum, Ekonomik Durum

Abstract

Dividend notebooks are one of the most important sources of Ottoman social and economic history. These books were written primarily for the purpose of making economic arrangements. In addition, it is aimed to control the state revenues, correct the mistakes made about tax, determine the taxpayers and establish the budget balance. Temettuât notebooks provide information on many subjects such as the population of the region where it is written, land, cultivated land products, animal species and numbers, economic and commercial life, etc. Thus, tax was taken from everyone in accordance with their income. In this study, the social and economic structure of the Konya province, Hamid sanjak, and Yuvalak village of Tefenni district was evaluated based on the dividend book number 10572 of 1845. From the

Temettuât notebook, it is possible to obtain information about the population of Yuvalak village and the names, nicknames and professions of the household heads. In 1845, the number of households of Yuvalak village was 17 and its estimated population was 85. The most used names in the village are Mehmed, Mustafa and Osman. Nicknames are mostly used according to adjectives and physical characteristics. There are mostly agriculturalists as a profession. Besides, imam and shepherding are other professions in the village. People in the village earn their living from agriculture and animal husbandry. In the village; wheat, barley, vetch and chickpea are produced. Mostly, ovine animals are bred. Bovine animals are in the second place, and cargo and riding animals are in the third place. In addition, in the study, the professional income of the household heads in the village and the types and amounts of annual taxes paid were also presented.

Keywords: Dividend, Yuvalak Village, Tefenni, Social Status, Economic Status

GİRİŞ

Temettu; kâr etme, kazanma, temettuât ise; kârlar, faydalar anlamına gelmektedir[1]. Temettü vergisi, herkesin yıllık gelirine göre devlete verdiği vergidir[2]. Temettü vergisinin adı daha sonra "kazanç vergisi" olmuştur[3]. Hane reislerinin gelirlerini tespit etmek amacıyla yapılan temettü sayımları, XIX. yy. ortaları Osmanlı sosyal ve iktisadi tarihi ile ilgili çok değerli bilgileri içermektedir. Bu defterlerin büyük çoğunluğu 1845 yılına aittir. Çok az sayıda 1840 yılına ait defterler de vardır[4].

İçerik bakımından çok zengin olan Temettuât Defterlerinde hane reislerinin ismi, unvanı, mesleği, menkul ve gayri menkul malları (tarla, bağ, bahçe, dükkan, küçük ve büyükbaş hayvanları vb), yıllık gelirleri ve vergi ödemeleri bulunmaktadır[5]. Temettuât sayımlarını yapan tahrir görevlileri bütün hanelerin gelir kaynaklarını ayrıntılı bir şekilde yazmışlardır.

Temettuat defterinde hane reislerinin ve vergi mükellefi olan nüfusun meslekleri açıkça kayıt altına alınmıştır. Hane reislerinin meslek bilgileri ismin hemen üstünde ve hafif eğik olarak yazılmıştır. İlk sırada genellikle köy imamları yer almaktadır[6]. "Karye imamı", "ziraatçı", "çoban" gibi meslekler yazıldıktan sonra onun hemen soluna "bir senede vergisi" yazılmıştır. Onun solunda da "aşar olarak bir senede verdiği" ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Hane reislerinin isminin altında ise tarım arazileri, hayvan sayıları, yıllık gelirleri ve vergileri gibi diğer bilgiler bulunmaktadır.

---

[1] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1990, s. 1288.

[2] Ayşe Özdemir Kızılkan, "Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 20, Nisan 2008, s. 60.

[3] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 455.

[4] Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", *Belleten*, Cilt LIX, Sayı 225, Ağustos 1995, s. 395-396.

[5] Said Öztürk, "Türkiye'de Temettuat Çalışmaları" *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.1, S.1, 2003, s. 288.

[6] Arif Kolay, "XIX. Yüzyılın Ortalarında Manisa'ya Bağlı Karaali ve Evrenos Köylerinin Sosyo Ekonomik Yapısı (Temettüat Defterlerine Göre)", *Geçmişten Günümüze Manisa, Şehzade II. Mehmed ve Manisa Tarihi-Kültürü-Ekonomisi*, Editör: Muzaffer Tepekaya-Zafer Atar, C. I, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa 2018, s. 683.

Bu çalışmada BOA, ML.VRD.TMT.d (Maliye Varidat Temettuat Defterleri) kodlu, 10572 numaralı H. 1261/M. 1845 yılına ait temettuât defteri esas alınarak Tefenni kazasına bağlı Yuvalak köyünün sosyal ve ekonomik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. 1845 yılı temettuât defterine göre Yuvalak köyü, Tefenni kazasına bağlı 20 yerleşim biriminden biridir[7]. Temettuat defteri esas alınarak Yuvalak köyünün hane sayısı ve nüfusu ile birlikte köyde kullanılan isimler, lakaplar, meslekler, köyde yaşayan hane reislerinin tarım, hayvancılık ve mesleki gelirleri ile ödemiş oldukları vergileri tespit edilmiştir.
Günümüzde Burdur ili Tefenni ilçesine bağlı bir köy olan Yuvalak, Burdur il merkezine 74 km, Tefenni ilçe merkezine 3 km uzaklıktadır[8].

1. Hane Sayısı ve Nüfusu

1845 yılında, Tefenni kazasına bağlı Yuvalak köyünün hane sayısı ve nüfusu aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1. 10572 Numaralı Temettuât Defterine Göre 1845 Yılında Yuvalak Köyünün Hane Sayısı ve Tahmini Nüfusu[9]

Yerleşim Birimi	**Hane Sayısı**	**Tahmini Nüfus** (Hanex5)
Yuvalak Köyü	17	85

Tablo 1'de Yuvalak köyündeki nüfus bilgileri, hane sayısından hareket ederek, her hanede ortalama beş kişinin olduğu düşünülerek tahmini olarak verilmiştir. Buna göre 1845 yılında Yuvalak köyünün hane sayısı 17, tahmini nüfusu 85'tir. Toplamda Tefenni kazası ve köylerinde 869 hane olup, bu hanelerde yaşayan toplam nüfus ise 4.345 kişi olarak tahmin edilmektedir[10]. Bu durumda Tefenni kazasında yaşayan toplam nüfusun yaklaşık %1.96'sı Yuvalak köyünde bulunmaktadır.

1834 yılı nüfus defterine göre Yuvalak köyünde 60 kişi yaşamaktaydı[11]. Böylece 11 yıl sonra 1845 yılında nüfusta yaklaşık %41'lik bir artış olduğu anlaşılmaktadır. 1896 yılı itibariyle köyün hane sayısı 41'e, nüfusu 170'e çıkmıştır[12]. Bu durumda 51 yıl sonra nüfusta %100'lük bir artış olduğunu görmekteyiz.

Günümüzde Burdur ili Tefenni ilçesine bağlı Yuvalak köyünün 2020 yılı nüfusu 53'ü erkek, 53'ü kadın olmak üzere 106'dır[13]. Bu da bize köyden göçler sonucunda nüfusun azaldığını göstermektedir.

[7] BOA, ML.VRD.TMT.d..., 10572, s. 2-229.
[8] https://tr.wikipedia.org/wiki/Yuvalak,_Tefenni
[9] BOA, ML.VRD.TMT.d..., 10572, s. 225-229.
[10] BOA, ML.VRD.TMT.d..., 10572, s. 2-229.
[11] BOA, NFS.d.., 3267, s. 44-45.
[12] Mustafa Ali Uysal, *Salnamelere Göre Burdur* (1868-1914), Libra Yay., İstanbul 2020, s. 144.
[13] https://www.nufusune.com/7251-burdur-tefenni-yuvalak-koy-nufusu

2. İsimler

Temettuât Defterinde hane reislerinin isimleri babalarının adları veya lakaplarıyla birlikte yazılmıştır. 1845 yılında, Tefenni kazasına bağlı Yuvalak köyünde hane reislerinin kullandığı isimler ve sayıları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2. 10572 Numaralı Temettuât Defterine Göre 1845 Yılında Yuvalak Köyünde Kullanılan Hane Reisi İsimleri[14]

İsimler	Sayısı
Mehmed	3
Mustafa	3
Osman	3
Hüseyin	2
Ahmed	1
Ali	1
Cafer	1
Hasan	1
İbrahim	1
Yusuf	1

10572 numaralı Temettuat defterindeki bilgiler dikkate alındığında Yuvalak köyünde 10 farklı isim içerisinde en çok kullanılan isimler, 3'er adet ve %52.94 pay ile Mehmed, Mustafa ve Osman'dır. Ahmed, Ali, Cafer, Hasan, İbrahim ve Yusuf isimleri ise yalnız birer kişi tarafından kullanılmaktadır. Dini inancın etkisiyle isimlerin tamamı peygamber, halife ve sahabe adlarından oluşmaktadır.

3. Lakaplar

Yuvalak köyünde kullanılan lakapları sıfata ve fiziki özelliklere göre lakaplar, mesleki lakaplar, dini ve sosyal durum bildiren lakaplar, kişiye bağlı lakaplar ve hayvan adlı lakaplar olarak sınıflandırabiliriz. En çok 8 kişi ile sıfata ve fiziki özelliklere göre lakaplar kullanılmaktadır. İkinci sırada 3'er kişi ile mesleki lakaplar ile kişiye bağlı lakaplar, üçüncü sırada 2 kişi ile dini ve sosyal durum bildiren lakaplar yer almaktadır. Hayvan adlı lakap ise yalnız bir kişide bulunmaktadır. Tablo 3'de Yuvalak köyünde kullanılan lakaplar gösterilmiştir.

Tablo 3. 10572 Numaralı Temettuât Defterine Göre 1845 Yılında Yuvalak Köyünde Kullanılan Lakaplar[15]

[14] BOA, ML.VRD.TMT.d..., 10572, s. 2-229.
[15] BOA, ML.VRD.TMT.d..., 10572, s. 225-229.

Sıfata ve Fiziki Özelliklere Göre Lakaplar	Kuru Ali Oğlu Hüseyin, Koca Halil Oğlu Hasan, Solak Oğlu Osman, Şallı oğlu Ahmed, Yolmacı oğlu Mehmed, Yolmacı Osman, Halil oğlu Bedel Ali, Geybî oğlu âmâ Ali
Mesleki Lakaplar	Tahracı Oğlu Mehmed, Tahracı oğlu Yusuf, İmam Oğlu Osman
Dini ve Sosyal Durum Bildiren Lakaplar	İsmail Oğlu Molla Mustafa, Hacı Oğlu İbrahim
Kişiye Bağlı Lakaplar	Hasan Ali Oğlu Cafer, Yusuf oğlu Mustafa, Süleyman oğlu Mustafa
Hayvan Adlı Lakaplar	Camus Oğlu Mehmed

4. Meslekler

Temettuât Defteri'nde hane reislerinin isimlerinin yanında meslekleri de yazılmıştır. Tablo 5'de Yuvalak köyünde bulunan meslek çeşitleri ve sayıları belirtilmiştir.

Tablo 5. 10572 Numaralı Temettuât Defterine Göre 1845 Yılında Yuvalak Köyündeki Meslek Çeşitleri ve Sayıları[16]

Meslek Adı	Sayısı
Ziraatçı	14
Çoban	1
İmam	1
Toplam	**16**

Tabloya baktığımız zaman Yuvalak köyünde kamu hizmeti görevi yapan 1 imam ile şahsi işleri ile uğraşan 14 ziraatçı ve 1 çoban bulunmaktadır. 1 hane reisi âmâ olup mesleği belirtilmemiştir. İlk sırada yazılmış olan köy imamı İsmail Oğlu Molla Mustafa vergiden muaftır. Mesleği çobanlık olan İmam Oğlu Osman'ın bir yıllık çobanlık geliri 550 kuruş, toplam geliri 688 kuruş olup, yılda 94 kuruş vergi vermektedir. 14 hane reisinin mesleğinin "ziraatçı" olarak kaydedilmesi bu köydeki en önemli geçim kaynağının zirai faaliyetler olduğunu bize göstermektedir.

5. Tarım

1845 yılında, Yuvalak köyüne ait mezru (ekili) ve gayri mezru (ekili olmayan) toprak alanları ve yıllık geliri ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 8. 10572 Numaralı Temettuât Defterine Göre 1845 Yılında Yuvalak Köyündeki Mezru ve Gayri Mezru Toprak Alanları ve Gelirleri[17]

Yerleşim Birimi	Hane Sayısı	Mezru Tarla		Gayri Mezru Tarla	Toplam Tarla	Hane Başına Ortalama Tarla		Kaza Toplamı İçinde %
		Dönüm	Yıllık Geliri (Kuruş)	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Gelir	
Yuvalak Köyü	17	530	16984,5	435	965	56,76	999,08	2,39

[16] BOA, ML.VRD.TMT.d..., 10572, s. 225-229.
[17] BOA, ML.VRD.TMT.d..., 10572, s. 225-229.

Tablo 8'de Yuvalak köyünde mezru (ekili) ve gayri mezru (ekili olmayan) tarlaların dönümleri ile yıllık gelirleri verilmiştir. Mezru (ekili) tarlalarda genellikle buğday ve arpa ekilmektedir. Yuvalak köyünde 17 hanede 530 dönümü mezru, 435 dönümü gayri mezru olmak üzere toplam 965 dönüm tarla vardır. Mezru tarlaların yıllık geliri 16984,5 kuruştur. Hane başına ortalama 56,76 dönüm arazi düşmektedir. Hane başına ortalama yıllık geliri 999,08 kuruştur. Yuvalak köyündeki arazilerin, bütün yerleşim birimleri arazileri toplamına oranı % 2,39'dur.

Mezru tarlasından en çok gelir elde eden hane reisi, 35 dönüm tarladan 1557 kuruş gelir elde eden Yolmacı oğlu Mehmed'dir. İkinci sırada 40 dönüm tarladan 1359 kuruş gelir elde eden Şallı oğlu Ahmed, üçüncü sırada 40 dönüm tarladan 1354,5 kuruş gelir elde eden Geybî oğlu âmâ Ali'nin karındaşı Hüseyin yer almaktadır. Çobanlık yapan İmam Oğlu Osman'ın mezru tarlası bulunmamaktadır. En fazla tarlası olan hane reisleri, mezru ve gayri mezru olmak üzere toplamda 80'er dönüm tarlaya sahip olan Şallı oğlu Ahmed ile Hasan Ali oğlu Cafer'dir.

Yuvalak köyünde 5 hane reisine ait toplam 2 dönüm nohuttan elde edilen gelir ise 216 kuruştur.

6. Hayvancılık

Temettuât defterinde hane reislerinin sahip olduğu hayvanlar da kaydedilmiştir. Bu bilgilere baktığımız zaman Yuvalak köyünde yaşayanların, geçimlerini tarım ve hayvancılıktan sağladıkları anlaşılmaktadır. Buradaki hayvanları büyükbaş, küçükbaş, yük ve binek hayvanları olarak sınıflandırabiliriz. Bu hayvan türleri halkın toprağını işleyebilmesi için, ulaşımı sağlayabilmeleri için ve hayatın devamı açısından sağlıklı beslenebilmeleri için önemlidir.

6.1. Büyükbaş Hayvancılık

1845 yılında, Yuvalak köyünde bulunan büyükbaş hayvan sayıları ve yıllık gelirleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 10. 10572 Numaralı Temettuât Defterine Göre 1845 Yılında Yuvalak Köyünde Bulunan Büyükbaş Hayvan Sayıları ve Gelirleri [18]

Büyükbaş Hayvanlar	Sayısı (Adet)	Yıllık Geliri (Kuruş)
Öküz	31	
Boz İnek	9	
Düğe	6	
Buzağı	9	
Tosun	1	
Dana	1	
Sağman İnek	9	180
Toplam	66	180

[18] BOA, ML.VRD.TMT.d..., 10572, s. 225-229.

Tablodaki bilgilere göre Yuvalak köyünde toplam 66 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Büyükbaş hayvanların öküz, boz inek, düğe, buzağı, tosun, dana ve sağman inek olduğu görülmektedir. Temettuât Defterinde bu hayvanlardan yalnız sağman ineğin yıllık geliri belirtilmiştir. Diğer hayvanların gelirleri hakkında bilgi verilmemiştir. Sağman ineklerden yıllık 180 kuruş gelir elde edilmiştir.

Yuvalak köyünde en çok bulunan büyükbaş hayvan öküz olup, toplam sayısı 31'dir. Öküzden sonra ikinci sırada 9'ar adetle boz inek, buzağı ve sağman inek, üçüncü sırada 6 adetle düğe yer almaktadır. En az bulunan büyükbaş hayvanlar 1'er adet ile dana ve tosundur.

Yuvalak köyünde en fazla büyükbaş hayvana sahip olan hane reisleri 6'şar adetle köy imamı İsmail oğlu Molla Mustafa ile Koca Halil oğlu Hasan'dır. En az büyükbaş hayvana sahip olan hane reisleri ise 2'şer adetle Solak oğlu Osman ve İmam oğlu Osman (Çoban)'dır.

6.2. Küçükbaş Hayvancılık

1845 yılında, Yuvalak köyünde bulunan küçükbaş hayvan sayıları ve yıllık gelirleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 11. 10572 Numaralı Temettuât Defterine Göre 1845 Yılında Yuvalak köyünde Bulunan Küçükbaş Hayvan Sayıları ve Gelirleri[19]

Küçükbaş Hayvanlar	Sayısı (Adet)	Yıllık Geliri (Kuruş)
Sağman Koyun	30	84
Boz Koyun	28	90
Sağman Keçi	30	80
Boz Keçi	32	32
Oğlak	30	
Kuzu	30	
Toplam	180	286

Temettuât defterine göre Yuvalak köyünde bulunan küçükbaş hayvanlar sağman koyun, boz koyun, sağman keçi, boz keçi, oğlak ve keçidir. Tablodaki bilgilere göre Yuvalak köyünde toplam 180 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Bunlardan elde edilen toplam gelir ise 286 kuruştur. Bu hayvanlardan oğlak ve kuzuların yıllık gelirleri yoktur. Diğer küçükbaş hayvanların yıllık gelirleri hakkında bilgi verilmiştir.

Yuvalak köyünde en çok bulunan küçükbaş hayvan boz keçi olup, toplam sayısı 32'dir. İkinci sırada 30'ar adetle sağman koyun, sağman keçi, oğlak ve kuzu, üçüncü ve son sırada 28 adetle boz koyun yer almaktadır.

Küçükbaş hayvanlardan elde edilen yıllık gelir bakımından boz koyun 90 kuruşla ilk sırada, sağman koyun 84 kuruşla ikinci sırada, sağman keçi 80 kuruşla üçüncü sırada yer alırken, boz keçi 30 kuruşla son sırada yer almaktadır.

[19] BOA, ML.VRD.TMT.d..., 10572, s. 225-229.

Yuvalak köyünde en fazla küçükbaş hayvana sahip olan hane reisi 75 adetle Yolmacı oğlu Mehmed'dir. İkinci sırada 35 adetle İmam oğlu Osman (Çoban), üçüncü sırada 22 adetle Şallı oğlu Ahmed yer almaktadır. 9 hane reisinin küçükbaş hayvanı bulunmamaktadır.

Küçükbaş hayvanlardan en fazla gelir elde eden hane reisi 93 kuruş ile İmam oğlu Osman (Çoban)'dır. İkinci sırada 91 kuruş gelirle Yolmacı oğlu Mehmed, üçüncü sırada 33 kuruş gelirle Şallı oğlu Ahmed yer almaktadır.

6.3. Yük ve Binek Hayvanları

1845 yılında Yuvalak köyünde bulunan yük ve binek hayvan sayıları ve yıllık gelirleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 12. 10572 Numaralı Temettuât Defterine Göre 1845 Yılında Yuvalak köyünde Bulunan Yük ve Binek Hayvan Sayıları ve Gelirleri[20]

Yük ve Binek Hayvanları	Sayısı (Adet)	Yıllık Geliri (Kuruş)
Merkep	23	125
Katır	1	
Bargir	3	
Sıpa	5	
Kısrak Sıpa	1	
Toplam	33	125

Temettuât defterine göre Yuvalak köyünde bulunan yük ve binek hayvanları merkep, katır, bargir, sıpa ve katır sıpadır. Tablodaki bilgilere göre Yuvalak köyünde toplam 33 adet yük ve binek hayvanı bulunmaktadır. Bu hayvanlardan yalnız merkepten gelir elde edilmektedir. 23 adet merkepten elde edilen toplam gelir 125 kuruştur. Bu geliri yalnız 5 hane reisi sağlamıştır.

Yuvalak köyünde en çok bulunan yük ve binek hayvanı 23 adetle merkeptir. İkinci sırada 5 adetle sıpa, üçüncü sırada 3 adetle bargir yer almaktadır. Katır ve kısrak sıpa 1'er adet bulunmaktadır. 5 hane reisinin 3'er adet, 7 hane reisinin 2'şer adet ve 4 hane reisinin 1'er adet yük ve binek hayvanı bulunmaktadır. 1 hane reisinin ise yük ve binek hayvanı yoktur.

7. Vergisi ve Temettuâtı

10572 numaralı Temettuât Defterine göre Yuvalak köyünde bulunan 17 hane reisinden alınan toplam vergiler ve temettuâtlar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 14. 10572 Numaralı Temettuât Defterine Göre 1845 Yılında Yuvalak Köyünün Vergileri ve Temettuâtları [21]

Yerleşim Birimi				Hane Başına

[20] BOA, ML.VRD.TMT.d..., 10572, s. 225-229.
[21] BOA, ML.VRD.TMT.d..., 10572, s. 225-229.

	Hane Sayısı	Vergisi	Temettuâtı	Düşen Gelir
Yuvalak Köyü	17	2887	18540	1090,58

Yuvalak köyündeki 17 hanenin toplam temettuâtı 18540 kuruş olup, toplam vergisi ise 2887 kuruştur. Hane başına düşen gelir ise 1090,58 kuruştur. 1515 kuruş ile en çok gelir elde eden hane reisi ve 290 kuruş ile en çok vergi veren hane reisi Yolmacı oğlu Mehmed'dir. En az gelire sahip hane reisi 603 kuruş ile Solak oğlu Osman'dır. En az vergi veren hane reisleri ise 94'er kuruş ile Solak oğlu Osman ve İmam oğlu Osman (Çoban)'dır. İsmail oğlu Molla Mustafa'nın 874 kuruş geliri olmasına rağmen köy imamı olduğu için vergiden muaftır.

8. Aşar (Öşür) Vergileri

Temettuât defterinde, hububatlardan alınan aşarların[22] hem kile olarak karşılığı hem de kuruş olarak karşılığı yazılmıştır. Hububatlardan hıntanın (buğdayın) kilesinden 8 kuruş, şair (arpa), darı, burçak, mısır ve yulafın kilesinden 5'er kuruş aşar alınmıştır. Yuvalak köyünde bulunan hanelerden alınan toplam yıllık aşar (öşür) vergileri ve bu vergilerin hanelere dağılımı aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 15. 10572 Numaralı Temettuât Defterine Göre 1845 Yılında Yuvalak Köyünde Hanelere Göre Ortalama Aşar Dağılımı (Kuruş) [23]

Yerleşim Birimi	Hane Sayısı	Yıllık Aşar Miktarları		Yıllık Aşarın Hanelere Göre Dağılımı (Kuruş)
		Kile	Kuruş	
Yuvalak Köyü	17	116	779,5	45,85

Tabloda görüldüğü gibi Yuvalak köyündeki 17 haneye ait toplam 116 kile karşılığı 779,5 kuruş aşar vergisi bulunmakta ve her haneye ortalama 45,85 kuruş aşar vergisi düşmektedir. Hıntadan (buğdaydan) 66,5 kile karşılığı 532 kuruş, şairden (arpadan) 46 kile karşılığı 230 kuruş ve burçaktan 3,5 kile karşılığı 17,5 kuruş aşar vergisi alınmaktadır. Yuvalak köyünde en fazla aşar vergisi ödeyen hane reisi 78 kuruş ile Yolmacı oğlu Mehmed'dir. İkinci sırada 65 kuruş ile Kuru Ali oğlu Hüseyin, üçüncü sırada 60'ar kuruş ile Şallı oğlu Ahmed ve Hasan Ali oğlu Cafer yer almaktadır. Yuvalak köyünde aşar vergisi ödemeyen tek kişi İmam oğlu Osman (Çoban)'dır.

SONUÇ

Bu çalışma Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan H. 1261 (M. 1845) yılı 10572 numaralı temettuât defteri esas alınarak hazırlanmıştır. Konya vilayeti, Hamid sancağı, Tefenni kazasına bağlı Yuvalak köyünün sosyal ve ekonomik durumu ile ilgili

[22] Onda bir anlamına gelen aşar (öşür), toprak ürünlerinden alınan bir vergidir. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 96.
[23] BOA, ML.VRD.TMT.d..., 10572, s. 225-229.

değerlendirmede bulunulmuştur. Öncelikle defterden Yuvalak köyünün nüfusu ile hane reislerinin adları, lâkapları ve meslekleri hakkında bilgi edinmek mümkündür.

1845 yılında Yuvalak köyünün hane sayısı 17 olup, bu durumda tahmini nüfusunun da 85 olduğunu söyleyebiliriz. Köyde en çok kullanılan isimler Mehmed, Mustafa ve Osman'dır. En çok, sıfata ve fiziki özelliklere göre lakaplar kullanılmaktadır. Meslek olarak en çok ziraatçı bulunmaktadır. Bunun yanında, imamlık ve çobanlık da köydeki diğer meslek dallarıdır. Köyde insanlar geçimlerini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktadır. Yuvalak köyünde 530 dönümü mezru, 435 dönümü gayri mezru olmak üzere toplam 965 dönüm tarla vardır. Köyde; buğday, arpa, burçak ve nohut üretimi yapılmaktadır. En çok küçükbaş hayvanlar yetiştirilmektedir. İkinci sırada büyükbaş hayvanlar, üçüncü sırada yük ve binek hayvanları bulunmaktadır. Yuvalak köyünde en çok bulunan küçükbaş hayvan 32 adetle boz keçi, en çok bulunan büyükbaş hayvan 31 adetle öküz, en çok bulunan yük ve binek hayvanı 23 adetle merkeptir.

Bu durumda 19. Yüzyıl ortalarında Yuvalak köyünde yaşayan ailelerin kendi geçimlerini sağlayacak kadar ürün yetiştirdiklerini ve hayvan beslediklerini söyleyebiliriz. Ayrıca çalışmada, köydeki hane reislerinin meslek gelirleri ile ödedikleri yıllık vergi çeşitleri ve miktarları da ortaya konulmuştur. Yuvalak köyündeki 17 hanenin toplam temettuâtı 18540 kuruş olup, toplam vergisi ise 2887 kuruştur.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), ML.VRD.TMT.d..., 10572.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), NFS.d.., 3267.

Devellioğlu, Ferit (1990). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

https://www.nufusune.com/7251-burdur-tefenni-yuvalak-koy-nufusu

https://tr.wikipedia.org/wiki/Yuvalak,_Tefenni

Kolay, Arif (2018). "XIX. Yüzyılın Ortalarında Manisa'ya Bağlı Karaali ve Evrenos Köylerinin Sosyo Ekonomik Yapısı (Temettüat Defterlerine Göre)", *Geçmişten Günümüze Manisa, Şehzade II. Mehmed ve Manisa Tarihi-Kültürü-Ekonomisi*, Editör: Muzaffer Tepekaya-Zafer Atar, C. I, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa, s. 679-715.

Kütükoğlu, Mübahat S. (1995). "Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", *Belleten*, Cilt LIX, Sayı 225, Ağustos 1995, s. 395-412.

Özdemir Kızılkan, Ayşe (2008). "Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 20, Nisan 2008, s. 57-66.

Öztürk, Said (2003). "Türkiye'de Temettuat Çalışmaları" *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.1, S.1, s. 287-304.

Pakalın, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Pakalın, Mehmet Zeki (1983). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Uysal, Mustafa Ali (2020). *Salnamelere Göre Burdur (1868-1914)*, Libra Yay., İstanbul.

SSCB DÖNEMİ VE SONRASI KUZEY KAFKASYA'DA VEHHABİLİK: ÇEÇENİSTAN ÖRNEĞİ

VEHHABILITY IN NORTH CAUCASIA IN THE USSR PERIOD AND AFTER: THE EXAMPLE OF CHECHENIA

Dr. Öğr. Üyesi Yunus EKİCİ
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Kadirli Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Osmaniye, Türkiye, Orcid No: 000000163006555

Özet

18. yüzyılın ikinci yarısında Fas ve Endonezya gibi Müslüman ülkelere yayılan Vehhabilik, 20. yüzyılın sonlarında Kuzey Kafkasya'ya yayılmaya başlamıştır. Kuzey Kafkasya'daki ilk Vehhabi toplumu 1970 yılında Sovyet döneminde kurulmuştur. O dönemde Vehhabiliğin Kafkasya'da yayılması Batılı ülkelerin çıkarları doğrultusunda yer almaktaydı. Çünkü SSCB'de yaşayan Müslümanların imparatorluğa karşı radikal konumunu göstermeye çalışmışlardır. 1990'ların başında SSCB'nin çöküşünden sonra misyonerlerin bölgeye gelişinin kolaylaştırılması, Vehhabiliğin yayılması için verimli bir zemin sağlamıştır. Öte yandan, SSCB'nin uzun süredir din üzerinde sürdürdüğü yasak Kuzey Kafkas Müslümanlarının dinin ve geleneksel İslam'ın gerçek doğası hakkında geri kalmasına yol açmıştır. Dolayısıyla misyonerler bu durumdan kapsamlı bir şekilde yararlanmışlardır. Ürdünlü meşale taşıyıcısı ve ABD vatandaşı olan Fethi el-Şaşani, Çeçenistan'da radikal Vehhabi aşırılığının gelişmesinde istisnai bir rol oynamıştır. Çeçen-Rus savaşı sırasında Fethi el-Şaşani, cemaat olarak bilinen bir Vehhabis taburu oluşturmuş ve savaşı 'kutsal savaş' ilan etmiştir. Ancak Fethi el-Şaşani, Rusya Federasyonu ile savaş bahanesiyle Kafkasya'ya Rusya'dan daha fazla zarar verdiği düşünülmektedir. Çünkü yüzlerce genci etrafına toplayarak onları yanıltmış, bölgedeki barışı ve güvenliği tehdit etmiştir. Bu durumda bölgenin en güçlü devleti olan Rusya, Çeçenistan dahil Kuzey Kafkasya coğrafyasında yıkıcı askeri operasyonlar başlatmıştır. Tüm bunların sonucunda İslam'a inanan Kuzey Kafkasyalılar, ciddi anlamda maddi ve manevi darbeler görmüşlerdir. SSCB'nin çöküşünden sonra Vehhabi aşırılığı, Kuzey Kafkasya'da sosyo-politik istikrarı ve genel olarak bölgede güvenliği bozan faktörlerden biri olmuştur. Vehhabiler önce Kafkasya'da geleneksel İslam'a karşı çıktılar ve bölgedeki din adamlarının liderlerini İslam düşmanları ilan etmeye başlamışlardır. Aynı zamanda Kafkasya'da geleneksel İslam'ın yayılmasında büyük etkisi olan Nakşibendi, Kadiri ve Şazili gibi Sufi mezheplerini ortadan kaldırmak için silahlı mücadelelerini de yoğunlaştırmışlardır. Sonuç olarak Sufi mezhepleri ile Vehhabiler arasındaki çatışma artınca Kafkasya'da tanınmış din adamı ve Nakşibendi şeyhi Şeyh Said, Kafkas Müslümanları Vehhabileri bölgeden çıkarmaya çalışmıştır. Kuzey Kafkasya'da Vehhabizmin herhangi bir şekilde yaygınlaştığı belki de tek yer Çeçenistan olmuştur. Bildiri, Vehhabizmin doğuşunu, aşırılıkçı fikirlerini, Kuzey Kafkasya ve Çeçenistan'daki gelişim sürecini analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Kafkasya, Vehhabiler, SSCB, Çeçenistan.

Abstract

Wahhabism, which spread to Muslim countries such as Morocco and Indonesia in the second half of the 18th century, began to spread to the North Caucasus at the end of the 20th century. The first Wahhabi society in the North Caucasus was established in 1970 during the Soviet era. At that time, the spread of Wahhabism in the Caucasus was in line with the interests of Western countries. Because they tried to show the radical position of the Muslims living in the USSR against the empire. After the collapse of the USSR in the early 1990s, facilitating the arrival of missionaries to the region provided a fertile ground for the spread of Wahhabism. On the other hand, the prohibition of the USSR on religion for a long time caused the North Caucasian Muslims to fall behind on the true nature of religion and traditional Islam. Therefore, missionaries took extensive advantage of this situation. Fethi al-Shasani, a Jordanian torch bearer and a US citizen, played an exceptional role in the development of radical Wahhabi extremism in Chechnya. During the Chechen-Russian war, Fethi al-Şaşani formed a Wahhabis battalion known as Jamaat and declared the war a "holy war". However, Fethi al-Şaşani is thought to have harmed the Caucasus more than Russia on the pretext of war with the Russian Federation. Because he deceived hundreds of young people by gathering them around him and threatened the peace and security in the region. In this case, Russia, the strongest state in the region, launched destructive military operations in the North Caucasus geography, including Chechnya. As a result of all these, the North Caucasians who believe in Islam have suffered serious material and moral blows. After the collapse of the USSR, Wahhabi extremism has been one of the factors that disturbed socio-political stability in the North Caucasus and security in the region in general. Wahhabis first opposed traditional Islam in the Caucasus and began to declare the leaders of the clergy in the region as enemies of Islam. At the same time, they intensified their armed struggle to eliminate Sufi sects such as Naqshbandi, Qadiri and Shazili, which had a great influence on the spread of traditional Islam in the Caucasus. As a result, when the conflict between Sufi sects and Wahhabis increased, Sheikh Said, a well-known clergyman in the Caucasus and the Naqshbandi Sheikh Said, tried to drive the Wahhabis of the Caucasian Muslims out of the region. The paper analyzes the birth of Wahhabiz, its extremist ideas, and its development in the North Caucasus and Chechnya.

Keywords: North Caucasus, Wahhabis, USSR, Chechnya.

GİRİŞ

İslam dininin en sert düşüncelerini oluşturan Hanbelî ekolünden çıkan Vehhabilik, Orta Arabistan'ın Necd bölgesinde Muhammed b. Abdulvehhab (1703-1792) tarafından ortaya atılmıştır. İlk dönem Müslümanlığına dönüş davetleri yaparak İslamiyet'i tarih dışına atan Abdulvehhab, tarihsel süreç dâhilinde İslamiyet'e girmiş her türlü ilaveleri bidat olarak değerlendirmiş ve İslam dinini bunlardan temizlemeyi sağlamak suretiyle kurtuluşu 'altın çağ' olarak nitelendirdiği Vehhabilikte görmüştür. Vehhabilik hareketi, 17. ve 18. yüzyılda özellikle Hintli Müslümanlar arasında meydana gelen dinsel hareketlilikten bir parça etkilenmiş izlenimi vermesine rağmen daha çok kendi mahallî koşullarının tesiriyle özellikle kendi yerli halkın hak ve çıkarlarını korumayı amaçlayan bir karakter arz eden fakat siyasi tarafı ağır basan dini bir oluşum olarak görülmektedir. (Bodur, 2003, s.7-8).

18. yüzyıl ortalarından günümüze kadar uzanan zaman diliminde Vehhâbilik Sünni İslâm ile birçok defa karşı karşıya gelmiştir. Bu karşılaşmalar bazen zorlu savaşlar şeklinde bazen de geniş bir siyasi edebiyat etkileri günümüze kadar devam eden entellektüel tartışmalar halinde olabilmiştir. Vehhâbiliğin kurucusu Muhammed b. Abdulvehhâb'ın görüşleri, Arap yarımadasında hüküm süren milletler tarafından iyi bilinen, müşterek bir kültürdür. Vehhâbilik, yeni bir toplum ve yeni bir devletin teşekkülünü sağlamış ve günümüzde Suudi Arabistan Krallığı olarak bilinen devlet meydana gelmiştir. İslâm dünyasının diğer kesimlerinde ise Vehhâbilik daha çok salt bir entelektüel etki bırakmıştır. Oysa bu etki Vehhâbi olmayan din bilginlerinin, İslam toplumlarının tarihi ve gelişimi ile ilgili Vehhâbi fikirleri yavaş yavaş asimile etmesiyle ortaya çıkmıştır. Muhammed b. Abdulvehhâb'ın devam eden etkisi onun yalnızca kendi yandaşlarınca uygun görülmesi şeklinde olmamış bununla birlikte görüşleri hem geçmişte hem de günümüzde farklı durumlarda reddedilerek şiddetle karşı çıkılmıştır. Muhammed b. Abdulvehhâb'ın görüşlerine şiddetle karşı olan ve düşmanca tavır sergileyen topluluk daha çok Sufi ve Sufi tarikatları olmuştur. Sufi çevrelerinin 18. yüzyıldaki polemik edebiyatı daha çok Vehhâbi karşıtı eserlerle dolu olmuştur. Bu eserlerde Muhammed b. Abdulvehhâb'a bir çeşit şeytan nazarıyla bakılmakta, görüşleri de İslâm toplumu için bilhassa da Sufi İslâm yorumu için her zaman bir tehlike olarak bilinmekteydi. Vehhâbiliğin yanında İslâm dünyasında değişimi sağlayan Sufililiğin ve tarikatların nüfuz kaybetmesine neden olan başka etkenlerde mevcuttur. Zaman geçtikçe Vehhâbilik kendisini yenilemiş ve İslâm toplumlarıyla da münasebetlerini arttırmıştır (Peskes 2003, s.414-415).

Vehhabi mezhebinin kurucusu olan Muhammed b. Abdulvehhab, ata ve ecdadının görüşleriyle yetinmeyerek dinde gayet aşırı taraflı bir inancı meydana getirmiştir. Dönemin ulemaları aleyhinde şiddetli itirazlar ortaya atmakla kendisine inanmayanların küfür içinde olduklarına kadar gidip bu uğurda açtığı savaşlara Allah yolunda cihat ismini vermiştir (Oral, 2014, s.87).

Vehhabiler için en önemli mevzu halifelik meselesidir. Hilafetin hükümlerine bağlı kalarak bunu Türklere ve Arap milliyetçiliğine karşı kullanmışlardır. Vehhabilik aynı zamanda Araplar arasındaki milliyetçi hareketin, Türk yönetiminden kurtuluşunun ve özyönetim bilincinin uyanışının da bir kaynağı olmuştur. Vehhabiler tarafından dini fikirler altında kurulan Arap hareketi, 19. yüzyılda daha da gelişmiştir. Hatta bu hareketi başarılı kılmak için gayrimüslim devletlerin yardımını bile almışlardır. Araplar arasında milliyetçi hareketin başlangıcı olan Vehhabi hareketinin etkisiyle Osmanlı devletini devirmek için gizli bir şekilde cemiyetler kurulmuştur. (Paşayev, 2007, s.160).

Vehhabilik en başından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'na doğru yöneltilmiş ve bu devletin çöküşünde de rol oynamıştır. Bu nedenle, araştırmacılar arasında Vehhabiliğin jeopolitik bir mücadele aracı olarak İngilizler tarafından yapay olarak ortaya çıkarıldığı düşünülmektedir. Vehhabizm, gelecekte ve günümüze kadar, jeopolitik muhaliflerine karşı mücadelede Anglo-Saksonlar tarafından defalarca kullanılmıştır (Maevskaya, 2016, s.96).

Rus toplumunda, halkın kitle bilincinde ve hatta uzmanlar arasında, 'Vehhabizm' kavramı uzun zamandır aşırılık ve terör eylemleriyle ilişkilendirilmiştir. Dağıstan Devlet Konseyi eski başkanı Magomedali Magomedov, ''Vehhabizm İslam'da geleneksel olmayan

bir eğilimdir'' diye ifade etmiştir. Rusya Yüksek Konseyi'nin eski başkanı Ruslan Khasbulatov, Vehhabiliği 'dini mezhepçilik' olarak tanımlamıştır (Markedonov, 2010, s.6-7).

Kuzey Kafkasya, sosyal, politik, ideolojik nitelikteki tüm sorunların bir şekilde İslami bir bileşene sahip olduğu bir bölgedir. İslam, Kuzey Kafkasya halklarının davranışsal kalıplara dayanan etnik kimliğinin bir parçası haline gelmiştir. Geçen yüzyılın son on yılında, Kuzey Kafkasya'dan Mekke ve Medine'ye giden toplam hacı sayısı yüzbinleri buldu. Böylece İslam'ın yeniden canlanması, eski SSCB topraklarında dinsel canlanma sürecinin bir parçası haline gelmiştir. Belirli bir perspektiften bakıldığında, İslam'ın Kuzey Kafkasya'nın siyasi gerçekliği üzerindeki etkisi o kadar büyük görünüyor ki devletin seküler karakterinde ciddi bir deformasyon sorunu gündeme getirdiği anlaşılmaktadır (İskandaryan, 2004, s.96-97).

İslam dünyasında "Vehhabiler" olarak sınıflandırılan Müslüman Kardeşler hareketinin ideolojisinde de İbn Teymiyye'nin fikirleri önemli bir yer tutmaktadır. Böylelikle 19. ve 20. yüzyıllarda 'Vehhabilik' teriminin anlamı genişlemiş ve Sünni İslam'daki tüm köktenci ve radikal hareketlerin adı haline gelmiştir. Kuzey Kafkasya Müslümanları arasında bu terim tam da bu anlamda yaygın olarak kullanılmaktadır (Yarlykapov, 2000, s.4)

VEHHABİLİĞİN KUZEY KAFKASYA'DA ORTAYA ÇIKIŞI VE YAYILMASI

Vehhabiliğin fikirleri, 19. ve 20. yüzyılın başlarında Kuzey Kafkasya'ya nüfuz etmeye başlamıştır. 19. yüzyılda Rusya'da yaşayan en yetkili İslam ilahiyatçılarının çoğu Müslümanları bu sözde dinsel harekete karşı uyarmıştır. XX. yüzyıldan itibaren Kuzey Çeçenistan, Dağıstan, Kabardey-Balkarya ve Karaçay-Çerkesya'da, sözde Dünya İslam Birliği (HIV) ve Suudi Arabistan tarafından finanse edilen, görünüşte İslam'ın temellerini incelemek için Müslüman Azınlıklar Dairesi aracılığıyla vakıflar ve kuruluşlar kurulmaya başlanmıştır. Vehhabilerin faaliyetlerinin bir başka unsuru da Çeçenistan'daki militanlar için eğitim kampları düzenlemekti. Gençlerin ideolojik ve askeri eğitiminin yoğun bir şekilde yürütüldüğü bütün bir yeraltı paramiliter kamplar ortaya çıkmıştır. Dağıstan'daki Müslümanların Ruhani İdaresi'nin uluslararası bölümü başkanı Kurbanhaji Omarashabov, bu kamplar hakkında şunları ifade ediyordu: ''7-10 günlük kurslar düzenlenip öğrenciler ücretsiz olarak beslenir ve ardından 50 ile 80 dolar arasında para verilirdi. Bu da onlar için büyük para idi". Burada Vehhabilerin yeni destekçi çekmesinin finansal bir yolunu görüyoruz. Ayrıca Öğrencilerin çoğunluğu Orta Asya cumhuriyetleri, Kazakistan ve Rusya bölgelerinde ikamet ediyordu. Ürdün, Suudi Arabistan, Çin, Mısır, Malezya, Filistin gibi aşırılık yanlısı örgütlerin üyeleri, Hattab kamplarında eski SSCB cumhuriyetlerinin temsilcileriyle birlikte eğitilerek deneyim alışverişinde bulunmuşlardır. Ancak bu ideolojinin vaizlerinin faaliyet alanı Kuzey Kafkasya ile sınırlı değildir. Vehhabiler Moskova, St. Petersburg, Rostov bölgesi, Stavropol ve Kuban'da da görülebilmektedir (Maevskaya, 2001, s.1).

Kuzey Kafkasya'da, Rusya'nın başka hiçbir yerinde olmadığı kadar İslam'a dayalı radikal ideolojilerin ortaya çıkması için sosyal koşullar mevcuttur. Başlangıçta İslam'daki bu yenileme eğilimi, yalnızca yarı marjinal İslami entelektüellerden taraftar bularak geniş bir popülerlik kazanamamıştır. Ancak Sovyet ekonomisinin çöküşünün bir sonucu olarak nüfus yoksullaştıkça 'Vehhabizm' in popülaritesi arttığı görülmektedir. Kuzey Kafkasya Vehhabiliğinde birkaç grup oldukça açık bir şekilde öne çıkmaktadır:

1. Entelektüel Vehhabizm: Bu grup, günümüzün kurucuları ve liderlerinin yanı sıra Sovyet sonrası dönemde Orta Doğu'daki üniversitelerde İslami eğitim almış ve evlerine dönmekte olan gençleri içermektedir. Eğitimlerinin gereği, mevcut liderleriyle geleneksel İslam yapılarına entegre olmalarına izin verilmez.

2. Fakirlerin Vehhabiliği: Yoksul köylüler ve şehirlerin yoksul işsiz nüfusu, Vehhabizm'de sosyal doktrinin sadeliğini ve basit etik normlara sıkı sıkıya bağlılığı esas alır. Ahlaki olarak Müslümanların kardeşliği ve birliği ilkesine inanılır.

3. Zenginlerin Vehhabiliği: Bu gruptakiler SSCB kaynaklı yozlaşmış yapılara entegre olmak istemeyen yeni ekonomik tipin ekonomik açıdan başarılı temsilcileridir. Refah için yüksek motivasyon artı geleneksel dindarlığın temelleri diğerlerinden dini mesafenin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır (İskandaryan, 2004, s.101-102).

Kuzey Kafkasya'daki güçlü İslami akımlardan bir tanesi de Vehhabiliktir. 1980 yıllarının sonlarında Kuzey Kafkasya'da Vehhabilik gerek Vehhabilik ve gerekse de Selefizm ismiyle yaygınlık kazanmıştır. Uzun dönemdir İslam dünyasından bağımsız olarak hüküm sürmeye çalışan Kuzey Kafkasya Müslümanları Vehhabiliği İslam alemine uyumlu olmanın bir niteliği olarak görmüşlerdir. Bilhassa Kuzey Kafkasya Müslümanlarının topluluklar şeklinde hac ve umre ziyaretlerini gerçekleştirmeleri, bölgeye Ortadoğu'dan gelen din öğreticileri ve Ortadoğu ülkelerine din eğitimi almak için giden Kafkas öğrencileri aracılığıyla Vehhabilik Kuzey Kafkasya'da hızlı bir şekilde yayılmıştır. Her şeyden evvel Vehhabilerin varlıklı finans kaynakları bölgede türlü türlü fakirlik içinde yer alan Müslümanlar için mühim bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Vehhabilerin finans kaynaklarının yanı sıra destekledikleri düşünceler İslam açısından bir Rönesans ve gelenekten yoksun bir modernleşme havası vererek inananları etkisi altına almıştır. Bunların yanı sıra efsanevi Kafkas mücahidi Şeyh Şamil'in yaşamının son zamanlarını Hicaz'da sürmesinin Kafkas Müslümanlarının Suudi Vehhabiliğine açık hale gelmesinin nedenlerinden birini oluşturmaktadır (Gürbüz, 2012, s.317).

Kuzey Kafkasya Vehhabizmi ne kurumsal anlamda ne de dini araştırmalarda tek bir eğilim değildir. Bölgeden bölgeye, parametrelerini değiştirebilen son derece heterojen ve yalnızca dışarıdan genel bir yapı olarak algılanırlar. Vehhabizm Kuzey Kafkasya'da özellikle Çeçenistan'a ve ötesine nüfuz etmiştir. Çeçen savaşı sırasında doğal olarak radikalleşme yoğunlaşmıştır. Ancak bu ideolojinin taraftarlarını yurtdışından özellikle Suudi Arabistan ve diğer Orta Doğu ülkelerinden yardım almakla suçlamışlardır (İskandaryan, 2004, s.99-100).

Kuzey Kafkasya'daki Vehhabi oluşumunun bölgedeki etkileri arasında farklar olsa da benzerlikleri açısından tek bir sınıf olarak değerlendirilmektedir. Rusya Federasyonu, Vehhabi gönüllülerinin politik muhaliflerine karşı cihat ilan ederek Kafkasya ve hatta daha ötesinde bağımsız bir İslam Devleti kurmasını kendilerine karşı bir tehdit olarak algılamışlardır. Şeriatın sert bir uygulayıcısı olarak görülen Vehhabiler, yöresel dinsel uygulamalar ve inanışlar tarafından sürekli birtakım suçlamalara maruz kalmışlardır (Kaplan, 2015, s.95).

Kuzey Kafkasya'da Vehhabilik, doğası gereği daha çok kapalı kutu gibidir. Muhtemelen Vehhabizm'in herhangi bir şekilde yaygınlaşıp taraftar bulduğu ilk yer Çeçenistan olmuştur. Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerindeki dini aşırılık yanlılarının sayısını yargılamak da bir o kadar son derece zordur. Vehhabizm'in taraftarlarının sayısını kabaca

tahmin etmeye çalışırsak Kuzey Kafkasya'nın her cumhuriyetinde aktivist ve radikal İslami hareketlerin taraftarı olan ve silahlanmaya hazır yüzlerce insan olduğu varsayılmaktadır. Ancak genel olarak Vehhabiler'in nüfusun önemsiz bir azınlığını oluşturduğunu söyleyebiliriz (İskandaryan, 2004, s.104-105).

VEHHABİLİĞİN ÇEÇENİSTANDA GELİŞİM SÜRECİ

1990 yıllarının başından beri süregelen Çeçenistan sorunu Kuzey Kafkasya'daki en aşırı çatışmalardan biri olarak dünya gündeminde yer almaya devam etmekte ve 2000 yıllarının başında Rusya ile beraber Çeçenistan'ı yönetmeye başlayan Kadirov idaresi altında Çeçenistan'da belli bir düzeyde huzur sağlandıysa da yine de Vehhabilere karşı çatışmalar devam etmiştir. Diğer yandan Kadirov yönetimi insan haklarının ihlalinden ve Rusya'ya yakın duruşundan ötürü uluslararası kamuoyu ve bilhassa yurtdışındaki Çeçenler tarafından sürekli tenkit edilmektedir.

1996 tarihinde Rusya Hükümeti ve Çeçen-İçkerya hükümeti arasında Hasavyurt Antlaşması imzalanmış ve bu anlaşmadan ötürü Çeçenistan Rusya'dan fiili egemenliğini elde etmiştir. Dudayev'in vefatı müteakiben aynı senede gerçekleşen seçimde Aslan Mashadov cumhurbaşkanı olmuştur. Mashadov, Moskova ile müzakere usulüyle tam egemenliği elde etmeyi hedeflemekteydi ve bu davranış egemenlik taraftarlarının çoğunun yanında Rus yandaşları tarafından da destek görmüştür. Ancak Aslan Mashadov ülkeyi doğru bir şekilde idare etmeyi başaramamış ve Çeçenistan'da karışıklık ve düzensizlik vasıl olmuştur. Çeçenistan'da etnik kimliğinden başka kabile-aşiret kimliği de hayli etkili olduğundan ötürü kabileler ve aşiretler arasında siyasi ve ekonomik yararlar üzerinde çatışmalar meydana gelmiştir. Bilhassa Birinci Çeçen Savaşı akabinde ehemmiyetli nüfuza sahip olan Şamil Basayev gibi komutanlar Mashadov'a karşı olan kabilelerin dayanağını alarak adeta ayaklanmıştır. Böylelikle başta Basayev olmak üzere Çeçen savaşı komutanları Mashadov'a karşı açık bir şekilde meydan okuyabilir hale gelmiş ve Mashadov Çeçenistan'ın kontrolünü kaybetmiştir (Aktaş-Wakızaka, 2019, s.232-233).

Vehhabilik bilhassa Çeçen Savaşı nedeniyle Çeçenistan'da yaygınlık göstermiştir. Bölgeye genellikle dışarıdan gelen mücahitler vasıtasıyla yayılmıştır. Çeçen mücahitleri ve efsanevi mücahit komutanları olan Hattab aracılığıyla popüler hale gelmiştir. Çeçen Vehhabileri Dudayev'e muhalif taraftar olarak ortaya çıkmışlardır. Savaş ortamında Vehhabilik, Çeçenler için bir inanç şeklinden çok bir yaşam şekli halini almıştır. Aralarındaki farklılıklara rağmen Sufiler, Vehhabiler ve Kadiriler omuz omuza Ruslara karşı mücadele etmişlerdir (Gürbüz, 2012, s.317-318).

Arap diyarlarından ve Afganistan'dan mücahitler Birinci Çeçen Savaşı'nda hayli faal rol oynamış ve tüm Çeçenistan'da köktenci zihniyeti duyurmuşlardır. Bu vaziyet Çeçen halkının dağılmasına sebebiyet vermiştir. Dudayev idaresindeki idari kadro muhafazakâr bağımsız Çeçen devletinin kuruluşuna yönelirken Vehhabiler ise tüm Kuzey Kafkasya'da şeriata bağlı "İslam Devleti'ni" oluşturmaya çalıştığından ötürü Çeçenistan'ın egemenliğine sıcak bakmamıştır. Bununla birlikte Çeçen halkı bir taraftan Rus işgaline direnirken diğer taraftan da iç mücadele ile karşı karşıya kalmıştır. Vehhabiler Çeçenistan'daki mücadelenin ruhunu ortaya koyan akımı tekfir etmiş ve Birinci Çeçen Savaşı'ndan sonra Selefiler ve Sufiler arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Bununla beraber Vehhabiler Ortadoğu

ülkelerinden gelen finans destekleriyle kendi taraftarlarını çoğaltmış ve Çeçen-İçkerya hükümeti içinde gücünü arttırmıştır (Aktaş-Wakızaka, 2019, s.233).

İlk Çeçen savaşı sırasında ve hemen ardından Çeçen politikacılar, direnişi örgütlemek için kullanılabilecek ideolojik bir yapı ve ardından devlet sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır. İslami bir kimliğin, İslami bir devletin ve İslami mevzuatın oluşumu, politikacıların veya saha komutanlarının kendilerini gerçek İslam'ın yandaşı olduklarını ilan etmişlerdir. Selefilerden 'İslam Muhafızları' oluşturuldu. Mavladi Udugov, Zelimkhan Yandarbiev, Şamil Basayev gibi politikacılar 'Vehhabiler' ile ilişkilendirilmiştir (İskandaryan, 2004, s.104).

Vehhabilik Çeçenistan'da bilhassa Şamil Basayev ve diğer komutanlardan çok büyük destekler alarak ayrıca 1998 tarihinde şurayı kurup Çeçenistan içinde çift başlı bir yönetim durumunu ortaya çıkarmıştır. İlk başlarda Mashadov Çeçenistan'ın tutucu liberal bir devlet olmasını arzu ediyordu fakat Vehhabilerin ve komutanlarının tahakkümlerine daha fazla dayanamayarak zaruri olarak Çeçenistan'ın İslam devleti olduğunu duyurmuştur. Mashadov'un prestiji ve uluslararası dayanağı büyük oranda zayıflamış ve Çeçenistan'da iç çatışma dönemi baş göstermiştir. Egemenlik taraftarları arasında Vehhabi olmayanlar Vehhabilerin tahakkümlerine ve şiddetlerine uğrayarak bu süreçte Ahmet Kadirov gibi tutucu geleneğinin önemli isimlerinden "kötünün iyisi" diye tabir edilen Rusya ile anlaşmaya varmanın yollarını aramayı benimsemiş ve halk arasında kaynağı belirsiz Vehhabilere karşı tepki çoğalmıştır.

Çeçenistan'ın devletleşme yolunda ilerleyip aynı zamanda toplumsal barışı sağlaması gerekirken 1999 tarihinde Basayev liderliğindeki Vehhabiler Dağıstan'a saldırarak oradaki birçok köylerde şeriatın uygulanacağını ilan etmişlerdir. Moskova, Volgograd ve Buynaksk gibi şehirlerde terör saldırıları meydana gelmiştir. Bu saldırı ve terör olaylarına Rus ordusu karşılıksız kalmayarak İkinci Çeçen Savaşı ortaya çıkmıştır. Rusya'nın saldırılarına bütünüyle karşılık verilmesine rağmen bu savaşta ABD'nin desteklediği Vehhabiler ön planda kalmıştır. Bu durumdan dolayı uluslararası camia da Çeçenistan'ın haklıyken verdiği egemenlik mücadelesine gerekli ilgiyi Vehhabiler'den dolayı kesmiş ve Çeçen direnişi uluslararası toplum nezdinde yalnız bırakılmıştır (Aktaş-Wakızaka, 2019, s.233-234).

İkinci Çeçen Savaşı ile Vehhabilik Ruslar tarafından daha çok ön plana çıkartılmış ve Kafkas mücadelesi bir avuç Vehhabi aşırıcılığı olarak nitelendirilmiştir. Kendisinin de bir Müslüman olduğu Rusya içişleri bakanı Raşid Nurgaliyev 2004 eylül ayında yaptığı bir konuşmasında Kuzey Kafkasya'nın tümüyle Vehhabizm tohumlarının ekildiği bir saha olduğunu ileri sürmüştür. Kuzey Kafkasya'daki Selefizm resmi İslam öğretilerine karşı çıkarak aynı Vehhabilik gibi gelenekselleşen İslami kültürü reddetmişlerdir (Gürbüz, 2012, s.318).

2006 tarihinde Mashadov'un vefatı akabinde Çeçen Yüksek Şeriat Mahkeme Başkanı Abdulhalim Sadullayev cumhurbaşkanı seçilmiştir. Rusya karşıtı direnişin ideolojisi "Çeçen egemenlik mücadelesinden Vehhabiliğe dönüşmüştür. Bu süreçte Çeçenistan'daki ve yurtdışında yaşayan Çeçenlerin desteğini de kaybetmiştir. Özellikle Türkiye'de yaşayan Çeçenler, Çeçenistan'daki bu ayrışmayı anlamakta zorlanmışlar, Vehhabiliği İslami bir mukavemet olduğunu düşünerekten Çeçenistan'a bir süre daha destek olmayı sürdürmüşlerdir (Aktaş-Wakızaka, 2019, s.234).

SONUÇ

Kafkas halklarının çoğunluğu tarafından uygulanan Hanefi, Şafii ve Şii mezhepleri geleneksel olarak burada yerlerini almışlardır. Azerbaycan'da 'Şiilik', Dağıstan, Çeçenya ve İnguşetya'da 'Şafiilik' yaygındır. SSCB'nin çöküşünden sonra Vehhabizm, etno-linguistik, etno-demografik, etno-sosyal ve etnokültür açısından dünyanın eşsiz bir bölgesi olan Kafkasya'da yayılmaya başlamıştır. Bu mezhebin Kafkasya'da yayılması özellikle Çeçenistan'da taraftar bulması tarih boyunca bölgeye yabancı olan İslami köktendincilik fikrinin yaygın olarak gerçekleşmesine yol açmıştır. Dolayısıyla Kafkasya'da İslami köktenciliğin yayılması, bölgede kalıcı barış, istikrar ve güvenliğin yeniden tesis edilmesine yönelik ciddi tehditlerden biri haline geldiğini açık bir şekilde izah edebiliriz.

Çeçenistan'daki Vehhabi aşırılığını tarih boyunca geleneksel İslam'a bağlı kalan Çeçen halkıyla ilişkilendirmek elbette yanlış olur. Vehhabilerin keyfiliğine ve aşırılıkçı faaliyetlerine karşı Çeçen halkı tarafından birçok protestolar düzenlenmiştir. Özellikle Çeçen Müftüsü Ahmed-Hacı Gadirov da dahil olmak üzere cumhuriyetin tüm önde gelen dini şahsiyetleri Vehhabilerin eylemlerini defalarca kınamışlar ve aşırılıkçı eylemlerini Rusya'yı Kafkasya'daki askeri operasyonları yeniden başlatmaya teşvik eden bir faktör olarak değerlendirmişlerdir. Ancak yasadışı olarak kurulan şeriat mahkemeleri ve sahra taburları Vehhabilerin kontrolünde olduğu için silahsız ve örgütsüz halkın Vehhabilere karşı herhangi bir pratik işlem yapması mümkün olmamıştır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Hayati- Keisuke Wakızaka (2019). "Çeçenistan'da Yeni Dönem ve Kadirov Yönetimi". *Karadeniz Araştırmaları*. XVI/62: ss.231-238.

Bodur, H. Ezber (2003). ''Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör'', *KSÜ ilahiyat Fakültesi Dergisi* 2, ss.7-20.

Gürbüz, M. Vedat (2012). *Kafkasya'da Siyaset Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, Ankara: Kadim yayınları.

Iskandaryan, Alexander (2004). Religiya i Politika na Kavkaze. Materialy Mezhdunarodnoy Konferentsii, Yerevan.

Kaplan, Uğur (2015). *Uluslararası Politikada Vahhabilik* (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Maevskaya, L.B. (2001). Nekotorye Aspekty Deyatel′nosty Vakhkhabytov na Severnom Kavkaze, Kul′tura Narodov Prychernomor′ya, Kryms′kyy Naukovyy Tsentr Nan Ukrayiny i Mon Ukrayiny.

Markedonov, Sergey (2010). *Radical Islam in the North Caucasus Evolving Threats, Challenges, and Prospects A Report of the CSIS Russia and Eurasia Program*, Washington.

Mayevskaya, L.B. (2016). ''Vliyaniye Vakhkhabizma Na Geopoliticheskiye Protsessy V Yevraziyskom Regione'', *Sovremennyye Yevraziyskiye Issledovaniya, Nauchnyy Zhurnal*, Vypusk 2, Saratov: cc.95-102.

Oral, Osman (2014). ''Hayderizade İbrahim Efendi'nin Vehhâbîlik Adlı Makalesi'' *e-makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi,* VII/2 (Güz), ss.71-102.

Paşayev, Yadulla (2007). ''Vəhhabilik və Ərəb Millətçiliyi'', *Bakı Dövlət Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin Elmi Məcmuəsi,* № 07, ss.156-161.

Peskes, Esther (2003). ‘‘18. Asırda Tasavvuf ve Vehhâbilik’’ Çev: Mehmet Çelenk, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,12(2), ss.413-429.

Yarlykapov, A. A. (2000). *Problema Vakhkhabızma Na Severnom Kavkaze Istorıyaı,* Dokument №: 134, Moskva.

ASTARHAN HANLIĞI VE KIRIM HANLIĞI ARASINDAKİ SİYASİ İLİŞKİLER

POLİTİCAL RELATIONS BETWEEN THE ASTRAKHAN KHANATE AND CRIMEAN KHANATE

Kürşad KÖSE
Bakü Devlet Üniversitesi, Tarih Fakültesi, Umumi Tarih Doktora Programı
ORCID NO: 0000-0003-3213-0013

Özet

XIV. yüzyılın sonlarında Emir Timur'ın Altın Orda hükümdarı Toktamış Han üzerine açtığı 2 sefer sonucunda bu devlet gittikçe zayıflamış, bu olaydan sonra XV. yüzyılın ortalarından itibaren de Altın Orda topraklarında Kazan Hanlığı, Kırım Hanlığı, Astarhan Hanlığı ve Nogay Ordası gibi birbirinden bağımsız hanlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Altın Orda Devletinin merkezini oluşturan Saray şehri ve civar bölgelerde de болшая орда (Büyük Orda) denilen yeni bir yapılanma kurulmuştur. Büyük Orda, Altın Orda Devletinin başkenti olan Saray şehrine sahip olması nedeniyle kendisini Altın Orda'nın varisi olarak görmüş bu yüzden de Altın Orda topraklarında kurulan diğer hanlıklarla çekişmeye başlamıştır.

Kırım Hanlığı 1441 yılından itibaren bağımsız bir hanlık olarak ortaya çıkmış ve bu tarihten itibaren kendisini Altın Orda Devletinin varisi olarak görerek hem Büyük Orda'nın merkezi olan Saray şehrini hem de Saray'ın güneyindeki Aşağı İdil bölgesinde bulunan Astarhan Hanlığının başkenti Astarhan şehrini ele geçirmeye çalışmıştır. Özellikle Astarhan şehrinin ticaret yolları üzerinde bulunması ve Büyük Orda ile Astarhan Hanlarının aynı soydan gelmeleri nedeniyle Kırım Hanları bu iki hanlığı birbirinden bağımsız görmemiş, Kırım'ın tahrip edici seferlerinden her seferinde Astarhan'da nasibini almıştır. 1478 yılında Mengli Girayın han olması ile Kırım Hanlığı kesin olarak Osmanlı Devletinin himayesine girmiş, bunun sonucunda da Kırım Hanlığı'nın Büyük Orda ve Astarhan Hanlığı üzerinde genişleme siyaseti hızlanmıştır. 1466 yılında Kasım Han tarafından Astarhan Hanlığının kurulması ile bu hanlık da Büyük Orda gibi Kırım Hanlığının düşmanca siyasetinden nasibini almıştır. Kırım Hanı Mengli Giray 1502 yılında Saray şehrine girip burayı tamamen tahrip etmesi ile birlikte Büyük Orda Devleti ortadan kalkmış, Astarhan Hanlığı kendisini Büyük Orda'nın devamı olarak görmeye başlamıştır. Şunu belirtmeliyiz ki bu hanlık Altın Orda'nın yıkılmasından sonra kurulan Astarhan Hanlığı diğer hanlıklara göre daha zayıf bir karakter taşımıştır. Bu nedenle Astarhan Hanlı kuruluşundan itibaren bağımsız bir politika takip edememiştir. Astarhan Hanlığı bu nedenle Nogay Ordasının, Kuzey Kafkasya'daki Çerkez Beylerinin ve Kırım Hanlığının etkisine maruz kalmıştır. 1523 yılında Kırım Hanı Mehmet Giray Astarhan üzerine bir sefer açmış bu sefer sonucunda Astarhan Hanlığı Kırım Hanlığına bağlanmıştır. Ancak Mehmet Giray Astarhan seferi dönüşünce Nogaylar tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüştür. Daha sonra 1546-1547 yıllarında Kırım Hanı olan Sahip Giray Astarhan'ı kısa bir süre için ele geçirip tahrip etmiştir. Ancak Sahip Giray'da Astarhan'da çok kalmayarak Kırım'a geri dönmüştür. Bu tarihten sonra Astarhan Hanlığı 1556 yılında

Moskova tarafından tamamen ele geçirilinceye kadar Kırım Hanlığı ve Astarhan Hanlığı arasında doğrudan bir ilişki olmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırım Hanlığı, Mengli Giray, Astarhan Hanlığı, Altın Orda Devleti, Büyük Orda

Abstract

At the end of the 16 th century, as a result of the two campaigns of Tamerlane against Tokhtamysh Khan, the Golden Horde was gradually weakened, after this event, from the middle of the 15th century, independent khanates such as Kazan Khanate, Crimean Khanate, Astrakhan Khanate and Nogai Horde began to be established in the territory of the Golden Horde. A new structure called болшая орда (Great Horde) was established in the city of Saray, which is the center of the Golden Horde, and in the surrounding areas. The Great Horde saw himself as the successor of the Golden Horde due to the fact that he owned the city of Saray, the capital of the Golden Horde, and therefore started to compete with other khanates established in the territory of the Golden Horde.

The Crimean Khanate emerged as an independent khanate since 1441, and since that date, it saw itself as the heir of the Golden Horde and tried to capture both the city of Saray, the center of the Great Horde, and the capital of Astrakhan Khanate in the Lower Idil region to the south of the Saray. Especially because the city of Astrakhan is located on the trade routes and the rulers of the Great Horde and Astarhan come from the same lineage, the Crimean Khans did not see these two khanates independent from each other, and they suffered great damage in Astarhan each time from the destructive campaigns of Crimea. When Mengli Giray became a khan in 1478, the Crimean Khanate was definitely under the protection of the Ottoman Empire, as a result, the expansion policy of the Crimean Khanate over the Great Horde and Astarhan Khanate was accelerated. With the establishment of the Astrakhan Khanate by Kasım Han in 1466, this khanate, like the Great Horde, got its share from the hostile politics of the Crimean Khanate. When Crimean Khan Mengli Giray entered the city of Saray in 1502 and destroyed it completely, the Great Horde State disappeared and the Astarhan Khanate began to see itself as the continuation of the Great Horde. We should note that this khanate, the Astarhan Khanate, which was established after the collapse of the Golden Horde, had a weaker character compared to other khanates. For this reason, Astrakhan Khanate could not pursue an independent policy since its establishment. Therefore, the Astarhan Khanate was subjected to the influence of the Nogai Horde, the Circassian Beys in the North Caucasus and the Crimean Khanate. In 1523, the Crimean Khan Mehmet Giray started a campaign on Astarhan, and as a result of this expedition, the Astarhan Khanate was attached to the Crimean Khanate. However, when Mehmet Giray Astrakhan expedition returned, he was ambushed and killed by the Nogai. Later, Sahip Giray captured and destroyed Astrakhan for a short time in 1546-1547. However, Sahip Giray did not stay in Astrakhan long and returned to Crimea. After this date, there was no direct relationship between the Crimean Khanate and the Astarhan Khanate until the Astrakhan Khanate was completely captured by Moscow in 1556.

Key Words: Crimean Khanate, Mengli Giray, Astrakhan Khanate, Golden Horde, Great Horde

MİLLÎ MÜCADELEDE HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN (KIZILAY) YARDIM FAALİYETLERİ KARŞISINDA YUNANİSTAN'IN TUTUMU

GREECE'S ATTİTUDE TO THE AİD ACTİVİTİES OF THE HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ (THE RED CRESCENT SOCİETY) DURİNG THE NATİONAL STRUGGLE

Resul KÖSE
Öğr. Gör. Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye
ORCİD No: 0000-0002-4658-6778

Özet

1877 yılında kurulan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Millî Mücadeleden önce çok önemli yardım faaliyetlerinde bulundu. Bu hizmetler Millî Mücadele Döneminde artarak devam etti. Bu yardımlar Hilâl-i Ahmer hastanelerinin açılması, cephe gerisindeki yaralı gazi ve esirlerin türlü ihtiyaçlarının karşılanması şeklinde sıralanabilir. Cemiyet, sadece Millî Mücadelede değil aynı zamanda Birinci Dünya Harbi'nde esir düşen kişilere de yardım etmeye çalıştı. İşte bu çalışmada Millî Mücadelede Yunanistan'ın Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yardım faaliyetleri karşısındaki tutumu ele alınmıştır. Yunanistan yardım faaliyetleri karşısında hem harp sahasında hem de esirlere yardım konusunda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin beklediği tutumu gösterememiştir. Cemiyet de bu konuda Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti (Uluslararası Kızılhaç Örgütü) nezdinde gerekli teşebbüslerde bulunmaktan geri durmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Millî Mücadele, Yunanistan, Yardım Faaliyetleri, Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti (Uluslararası Kızılhaç Örgütü)

Abstract

The Ottoman Red Crescent, founded in 1877, carried out very important aid activities before the National Struggle. These services increasingly continued during the National Struggle Period. These aids can be listed as opening Hilâl-i Ahmer hospitals, meeting the various needs of wounded veterans and prisoners behind the front. The Society tried to help people captured not only in the National Struggle, but also in the First World War. In this study, the attitude of Greece's towards to aid activities of Hilâl-i Ahmer Society during the National Struggle has been discussed. Greece could not indicate the attitude expected by the Hilâl-i Ahmer Society in terms of aid activities, both in the battlefield and in helping the prisoners. The Society did not hesitate to take the necessary initiatives in the presence of the Beynelmilel Salib-i Ahmer (International Committee of the Red Cross).

Keywords: The Ottoman Red Crescent, National Struggle, Greece, Aid activities, International Committee of the Red Cross.

Giriş

İnsanlık tarihinde savaşlarda yaralanan kişilere yardım edilmesi ve esir düşen kişilerle alakalı olarak uluslararası usul ve kaideler, 1864 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne kadar yoktu.

Bu sözleşmeyi Osmanlı Devleti, 5 Temmuz 1865 tarihinde imzaladı. Osmanlı Devleti'nde zikredilen yardım faaliyetlerini gerçekleştirecek olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluşu 1877 yılına kadar gerçekleşemedi. Bunda o dönem Avrupa'daki Kızılhaçlara benzer bir cemiyetin kurulmasının hem halk hem de devlet adamları nezdinde gereken önemi bulmaması etkili olmuştu. Bu tarihten önce tıbbiyeliler arasında Hilâl-i Ahmer ile ilgili bazı teşebbüsler görülse de sonuçsuz kalmıştı. *"Hatta denilebilir ki, her ne kadar 1877 yılı Kızılay'ın kuruluşu olarak kabul ediliyorsa da esaslı ve sürekli bir teşkilatın ortaya çıkması 1911 yılında gerçekleşmiştir"* (Çapa, 2010, s.11).

1911 yılında tam olarak kuruluşu gerçekleşen Hilâl-i Ahmer Cemiyeti aynı yıl patlak veren Trablusgarp Savaşı mağdurlarının yardımına koştu. Muhtelif ulaşım güzergâhları üzerinden Trablusgarp'a giden sıhhiye heyetleri zor şartlar altında çok önemli başarılara imza attı (Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası (OHAM), Numara 1, s.18-20).

Trablusgarp Savaşı'nın hemen ardından başlayan Balkan Savaşlarında, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti gerek İstanbul'da gerek Trakya'nın farklı noktalarında birçok hastane açtı. Bununla birlikte Hükûmet hastaneleriyle diğer hayır kurumlarının hastanelerine de yardım etti (OHAM, Numara 1, s.20-22).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı'nda da üstün gayretler sergilemiş, tüm cephelere yardım ulaştırmaya çalışmıştı. Cemiyet, cephelerde hastaneler kurmuş, yetimhaneler açmıştı (OHAM, Numara 3, s.61-63).

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile yenik çıktı. Mütareke'ye rağmen İtilaf devletlerinin giriştiği işgallere karşı Türk halkı milli mücadeleyi başlattı. Mücadele, 9. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a gelişiyle birlikte yeni bir boyut kazandı. Daha örgütlü ve verimli çalışmak için yayımlanan genelgeler ve toplanan kongrelerin ardından İstiklal Savaşı'nın yol haritası olarak nitelendirilen Misak-ı Milli kararları ilan edildi. Bu kararların son Osmanlı Mebusan Meclisinde alınmış olması bu tarihe kadar fiilen İstanbul'u elinde tutan İtilaf devletlerinin tepkisine yol açtı. İtilaf devletleri 16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgal ettiklerini açıkladı. İstiklal Savaşı, Doğu, Güney ve Batı cephelerinde olmak üzere üç farklı cephede cereyan edecektir. Doğu Cephesi Sovyet Rusya ile imzalanan 16 Mart 1921 tarihli Moskova ve Kafkas Cumhuriyetleri (Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan) ile imzalanan 13 Ekim 1921 tarihli Kars antlaşmaları ile kapandı. Güney Cephesi ise Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması ile kapandı. Ancak Yunanistan'a karşı Batı Cephesinde yürütülen mücadele çok daha uzun sürdü. İşte bu sebeple Hilâl-i Ahmer'in Milli Mücadele günlerinde ihtiyaç sahibi kişilere daha çok yardım etmeye çalıştığı cephe Batı Cephesi olacaktır.

İstanbul'un resmen işgal günü, İtilaf askerlerinin baskın yaptığı yerlerden biri de Hilâl-i Ahmer genel merkezi idi. Bu olayın ardından o dönem, Hilâl-i Ahmer'in umumi kâtipliğini yapan Dr. Adnan Bey (Adıvar), eşi Halide Edip Hanım'la birlikte Milli Mücadeleye destek olmak için Anadolu'ya geçti. Adnan Bey'in yoğun çalışmaları sonrasında 1920 yılının Ekim ayında Ankara Hilâl-i Ahmer temsilciliği kuruldu ve Anadolu'daki Hilâl-i Ahmer merkez ve şubeleri ile temsilcilikleri Ankara'ya bağlandı (Türk Basınında, 2019, s.13-14).

İstanbul'da İtilaf devletlerinin baskısı altında istenildiği kadar yardım faaliyeti icra edemeyen Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Ankara günlerinde çok daha faal olmuştu. Cemiyet, İstiklal Savaşı günlerinde yaralıların tedavisi için hastaneler açtı (Kızılay Arşivi, No: 4/50;

Uluğtekin, M.- Uluğtekin, M. G., 2013, s.105-108). Bununla birlikte Yunan işgali altında evsiz, barksız sefil duruma düşen insanların beslenme, barınma ve tedavi gibi ihtiyaçlarını karşıladı. Örneğin Yunanlıların Karamürsel'de yakıp yıktığı 25 köy ahalisinin 8-10 bin civarındaki nüfusunun acil ihtiyaçlarını karşıladı (Kızılay Arşivi, No: 1082/52, 1082/52.1; Kızılay Arşivi Belgelerinde Savaşlar, 2019, s.236-240). Yine Cemiyet, Yunanlıların yakıp yıktığı Manisa'nın Gördes kazasında açıkta kalan 20.000 kişiye acil yardım eli uzattı (Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 26 Mayıs 1337).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Milli Mücadele günlerinde işgal ve çatışmaların sebep olduğu mağduriyetlere karşı insani yardım faaliyetlerini icra etmeye çalışırken Yunan tarafının bu yaklaşıma genelde olumsuz yönde yaklaştığını söyleyebiliriz. İşte bu çalışmada Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin cephe hattı ve esir kamplarında tutulan ihtiyaç sahibi kişilere yönelik yardım çabaları karşısında ve esirlerin tekrar memleketlerine dönmesi sürecinde Yunan tarafının tutumu ele alınmıştır.

1. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Cephe Hattındaki Yardım Faaliyetleri ve Yunanistan'ın Tutumu

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Milli Mücadele'de en çok vazife gördüğü cephe Batı Cephesi olmuştu. Ancak Cemiyetin bu insani vazifesi çoğu zaman Yunanlılar tarafından engellenmişti.

Batı Anadolu'da Hilâl-i Ahmer tarafından imdat heyetleri kurulmuştu. Bunlardan biri de Alaşehir'de faaliyet göstermekteydi. Buradaki imdat heyeti, 1920 yılı Haziran ayında Alaşehir'in Yunanlılar tarafından işgali esnasında Hilâl-i Ahmer'in sahip olduğu uluslararası sıfat ve vaziyetine güvenerek şehirde kalmıştı. Ancak Yunanlılar doktor ve memurları esir etmişlerdi. Bunlar daha sonra Trabzon'da insani vazife yerine siyasi teşvik ve tahrikte bulunan Yunan Salib-i Ahmer Heyeti'yle Büyük Millet Meclisi Hükûmeti tarafından gerçekleşen teşebbüs üzerine değiştirilmişti (Uluğtekin, M.- Uluğtekin, M. G., 2013, s.142).

Yunanlıların bu tarz olumsuz hareketleri Milli Mücadele günlerinde oldukça fazlaydı. Örnek sayısını çoğaltacak olursak eğer Hilâl-i Ahmer'in Gördes kasabasının muhtaç ahalisine dağıtılmak üzere gönderdiği 15.000 kilo buğday, o günlerde Gördes'i işgal eden Yunanlılar tarafından zapt ve gasp edilmişti. Yine Yunanlılar Afyonkarahisar'ı işgal ettikleri sırada orada buldukları Hilâl-i Ahmer'e ait mühim bir miktar sıhhi malzemeyi zapt ve gasp etmişlerdi. 25 Nisan 1921 tarihinde Armutlu'dan İstanbul'a dönen ve içinde bir müttefik devletler tahkik heyetinin de olduğu yüzlerce muhaciri taşıyan Hilâl-i Ahmer'in Gülnihal Vapuru, Yunan Aspis torpidosu tarafından tevkif edilerek içinde zorla arama yapılmak istenilmiş ise de tahkik heyeti tarafından yapılan itiraz üzerine bu aramadan vazgeçilmiş ve birkaç saat sonra aynı vapur, ikinci defa olarak Micalis namındaki bir Yunan muavin kruvazörü tarafından tevkif edilmiş ve İzmit Körfezi girişine kadar sürüklendikten sonra zor bela serbest bırakılmıştı. Yine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin sıhhi otomobillerinde kullanılmak üzere Sırp bandıralı Fethiye Vapuru'yla Gelibolu'ya gönderilen benzin, Yunanlılar tarafından zapt edilmişti. Yine 8 Mart 1922'de Mersin limanına girmek üzere olan İtalya bandıralı Abbazia Vapuru, Yunanlıların Hierax Torpidosu tarafından tevkif edilerek Pire'ye sevk edilmişti. Yolda, vapurda bulunan Hilâl-i Ahmer eşyası aranmıştı. Arama esnasında difteri, dizanteri ve veba serumlarının olduğu kutular ortadan yok edilmiş ve mikroskop kutuları dahi kıymetli bir

şey zannedilerek anahtarları istenilmeden kırılarak aletin ayna, platin ve adese gibi aksamı yerlerinden sökülerek alınmıştı (Tercümân-ı Hakîkat Gazetesi, 21 Mayıs 1338).

Bu örneklerde de görüldüğü üzere Yunanistan'ın uluslararası usul ve kaidelere aykırı hareketleri Hilâl-i Ahmer'in yardım faaliyetlerini engellemekteydi. Ancak Batı Anadolu'daki Yunan işgalinin bölge ve bölge insanı üzerinde yarattığı tahribatın asıl sonuçları daha sonra Yunan ordularının Sakarya Muharebesinden sonra geri çekilirken geride bıraktığı manzarayla ortaya çıkmıştı.

Yunan orduları yenilgiden sonra geri çekilirken, Sivrihisar, Mihalıççık ve Haymana'nın bütün köylerini yakmışlar ve bu bölge sakinlerinin ellerinde ne varsa hepsini gasp ve yağma etmişlerdi. Diğer taraftan bu tahribatın nasıl ve ne maksatla yapıldığını Meclis kürsüsünden o dönemin Yunan Başvekili şu şekilde ifade etmişti: *"Sakarya'dan Eskişehir ve Kütahya'ya kadar bütün şehirler ve köyler ve her türlü vesait-i müdafaa tamamen tahrip edilmiştir, bu vâsi kıta bir harabe, bir çöl haline getirilmiştir"* (Kızılay Arşivi, No: 252/94; Uluğtekin, M.- Uluğtekin, M. G., 2013, s.151).

İşte bu zihniyetin geride bıraktığı Batı Anadolu, tam bir enkaz yığını halinde idi. Bu sebeple açıkta kalan insanlara öncelikli olarak yer temin edip, beslenme ihtiyaçlarını gidermek, imdat heyetleri, dispanserler kurmak Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin ilk işleri arasında olmuştu (Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası **(**THAM), Numara, 16, s.96-97).

2. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Esir Kamplarında Tutulan Esirlere Yönelik Yardım Faaliyetleri ve Yunanistan'ın Tutumu

Yunanlılar Türk topraklarını işgal ettikleri zaman mahalli ahaliden kadın, çocuk, ihtiyar demeden toplamı on beş binden fazla kişiyi harp sahalarında esir düşen askerlerle birlikte kısmen Yunanistan'daki esir kamplarına, kısmen de Anadolu'da işgal altında bulundurduğu yerlere sevk ederek tevkif etmişti. Bu esirlerin memleketlerinden esir tutulacakları yere kadar yolculuk esnasında uğradıkları bin türlü eziyetin götürüldükleri yerlerde de devam ettiği muhtelif kaynaklardan alınan bilgilerle teyit edilmişti. Yaklaşık iki yıldır esaret altında tutulan esirlerin ailelerine bir kez bile mektup gönderemeyenler olmuştu. Esirler arasında görülen hastalıklar şiddetli tahribata yol açıyordu. Her türlü hukuki kaideye aykırı olarak siviller hapishanelerde tahammül sınırlarını aşan şartlar altında tevkif edilmişlerdi. Zabitan maaşlarını düzenli alamıyor, hastaların tedavisi için tabip ve ilaç bulunmuyordu. En küçük rütbedeki Yunan askerlerinin bile esirler üzerindeki keyfi muamelelerinde sınır yoktu (Uluğtekin, M.- Uluğtekin, M. G., 2013, s.182-183).

Yunanlıların kamplardaki esirlere karşı sergilediği işte tüm bu gayri insani davranışların son bulması için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti gerekli teşebbüslerde bulunmaktan bir an olsun geri durmamıştı. Öncelikle haberleşme sorununun çözülmesi gerekiyordu. Zira Yunanlılar, Yunanistan'daki Türk esirlerinin Hilâl-i Ahmer vasıtasıyla ailelerine gönderdikleri mektupların zarfları üzerindeki adreslerini siliyor ve bu suretle esirleri ailelerinden cevap almak imkânından mahrum bırakıyordu (Tercümân-ı Hakîkat Gazetesi, 21 Mayıs 1338). Bununla birlikte Yunanistan'daki Türk esirleri tarafından ailelerine gönderilen mektuplar Rumca yazdırılmakta ve Türkçe mektup yazılması yasaklanmıştı. Hilâl-i Ahmer'in Ankara'daki temsilcisi, bu mesele hakkında İstanbul'daki merkezin dikkatini çekmişti. Buna göre 15 Ekim 1921 tarihine kadar Yunanistan'dan gelecek esir mektuplarının Türkçe

yazıldığının görülmemesi durumunda Anadolu'daki Yunan esirlerinin de mukabele bilmisil olmak üzere Türkçe mektup yazmaya mecbur edilecekleri Ankara Hükûmeti Müdafaa-i Milliye Vekâletince kararlaştırılmıştı. Bu durumun Yunanistan'ın Dersaadet Fevkalâde Komiserliğine tebliğ edilmesi Hilâl-i Ahmer Merkezinden istenmişti. Merkez de ilgili makamlar nezdinde gerekli teşebbüste bulunmuştu (Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası (OHAM), Numara 2, s.25).

Yunanistan'daki Osmanlı Esirlerinin durumlarının iyileştirilmesi için Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 20 Ekim 1921'de Cenevre'deki Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne telgraf ile müracaat ederek bu duruma son verilmesi için icap edenler nezdinde gerekli teşebbüslerde bulunulmasını istemişti (OHAM, Numara 3, s.52).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Yunan makamları gayri insani davranışlardan vazgeçirmeye çalışırken Yunanlılar istenmeyen faaliyetlerine devam etmekteydi. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 1922 yılında Asinara'da bulunan Osmanlı esirlerini aldırmak için Ümid Vapuru'nu tahsis etmişti. Durumu İtilaf Devletlerinin İstanbul Fevkalâde Komiserliğine bildirerek vapurun Yunan donanması tarafından taarruza uğramaması için Yunan Fevkalâde Komiserliği nezdinde yardımda bulunulması istenmişti. İtilaf Fevkalâde Komiserliği, Hilâl-i Ahmer'in bu isteği üzerine Ümid Vapuru'nun Osmanlı ve İtilaf bayrakları altında seyahat edeceğini Yunan Komiserliğine bildirmiş ve Yunanlılar tarafından tevkif edilmemesi için icap edenlere bilgi verilmesi istenmişti. Ancak Asinara'dan dönen Ümid Vapuru 31 Mayıs- 1 Haziran gecesinde Marmara Denizi'nde bir Yunan torpidosu tarafından tevkif edilmişti (OHAM, Numara 10, s.221).

Yunan makamlarının bu yaptığı harekete rağmen Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Yunanistan'da muhtelif garnizonlarda tutulan Osmanlı esirlerinin en muhtaçlarına dağıtılmak üzere 1922 yılının Ağustos ayında 1.100 kat elbise ile 90 kilo kinin gönderme kararı almıştı (OHAM, Numara 12, s. 268).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, defalarca Yunanistan'daki Türk esirlerinin kötü durumlarından bahisle Yunan Salib-i Ahmer'inin bu hususta dikkatini çekmişti. Yunan Hükûmeti, Yunan Salib-i Ahmer'inin müracaatlarını dikkate almamış olmalıydı ki oradaki esirler büyük bir kayıtsızlığın kurbanı olmaktaydı. Örneğin Lefkada Adası'nda bulunan esir zabitler birkaç aydan beri maaş almıyorlardı. Yine gayr-ı sıhhî yerlerden addedilen Eski Phalères, Larissa, Kato-Liossa ve Suda'da bulunan esirlerin daha sıhhî yerlere nakledilmeleri için yapılan müteaddit müracaata ehemmiyet verilmemişti.

Yunanistan'da esirlere karşı sergilenen muamele bu şekildeyken, Anadolu'da tutulan Yunan esirlerine karşı gösterilen muamele taban tabana zıttı. Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti, savaş sırasında Cenevre ve Lahey Mukaveleleri hükümlerine aykırı bir şekilde hareket eden devletleri gelecekte zikredilen bu mukavelelere riayet ettirmek çarelerini araştırmak maksadıyla savaş sırasında tarafsız kalan devletler Salib-i Ahmerleri tarafından seçilmiş bir komisyon kurmuş ve komisyondan bu meseleye dair ayrıntılı raporlar hazırlamasını istemişti. Bu bağlamda Hilâl-i Ahmer tarafından da 1922 yılı Şubat ayında *"Cenevre Mukâvelenâmesi'ne Taarruz Raporu"* namıyla bir rapor hazırlanarak Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderildi (OHAM, Numara 6, s.124-125).

Kayseri'deki Yunan esirlerini teftiş eden Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Doktor A. W. Roehrich teftiş sonrası Hâkimiyet-i Milliye gazetesine verdiği demeç 1 Şubat 1922

tarihinde Anadolu Ajansı vasıtasıyla İstanbul'a haber verilmişti. Buna göre Roehrich Kayseri esir garnizonunda birçok Yunan esiri olmakla birlikte bunların *"müreffeh denecek bir hayat"* sürdüklerini söylemişti. Hatta Doktor Roehrich, *"bunların böyle miskin miskin oturmalarından ziyade yollarda ve tarlalarda çalıştırılmalarını"* tavsiye etmişti (OHAM, Numara 6, s.126-127).

İlerleyen günlerde bu vaziyet karşısında Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Müdafaa-i Milliye Vekâleti, Hilâl-i Ahmer'e bir telgraf çekerek şayet Yunanistan esirlere karşı aldığı *"lâkayt vaziyeti"* değiştirmez ise Anadolu'nun da mukabele bilmisil tedbirlerine başvurmaya mecbur kalacağını Yunan Salib-i Ahmer'ine bildirmesini istemişti. Hilâl-i Ahmer, durumun Yunan Hükûmetine bildirilmek üzere Yunan Salib-i Ahmer'ine yazmıştı (OHAM, Numara 15, s.72).

Yunanistan'ın Lefkada Adası'nda bulundurulan esir Türk zabitlerinin birkaç aydan beri maaş almadıkları ve gayr-ı sıhhî yerlerde iskân edildikleri yönündeki Türk tarafının iddialarına karşı Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti, Yunanistan Umum Üsera Müfettişliğinden alınan bir rapor yayımlamıştı. Bu rapora göre Türk tarafının iddiaları yalanlanmıştı. Ancak Türk tarafının iddiaları Yunanistan'daki esir kamplarını ziyaret eden Beynelmilel Salib-i Ahmer temsilcisi Mösyö Schatzmann'ın hazırladığı raporlarda da yer almıştı (THAM, Numara, 16, s.97-98).

30 Kasım 1922 tarihinde Hilâl-i Ahmer Üsera Şubesi tarafından hazırlanan rapora göre nihayet Yunanistan'da muhtelif mahallerde tutulan esirlerin ihtiyaçları karşılanmaya başlanmıştı. Bunda hem Amerikan Salib-i Ahmer ve Genç Hıristiyanlar Cemiyeti hem de Yunan Salib-i Ahmer'inin yardımları görülmüştü. Yardımlar sayesinde esirlere para ve paket gönderilebilmişti (THAM, Numara, 16, s.97-98). Tarihe dikkat ettiğimizde yardımların ancak İstiklal Savaşı bittikten sonra ulaştırıldığını anlamaktayız.

3. Esirlerin Değişimi ve Yunanistan'ın Tutumu

Savaş sırasında düşman eline düşen askerlerin isim listeleri, esir alan hükûmetler tarafından hazırlanıp Salib-i Ahmerler vasıtasıyla esirlerin mensup oldukları hükûmetlere gönderilmesi kaidedendi. Milli Mücadele Dönemi'nde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Yunanistan'daki Türk esirlerinin isim listelerini Yunan Hükûmetinden istediği halde bu talebine beklenen karşılığı bulamamıştı. Cemiyet, aynı mesele hakkında defalarca Yunan Salib-i Ahmer'ine de müracaat ederek Yunan Hükûmeti nezdinde yardımda bulunmasını rica etmişti. Yunan Salib-i Ahmer'inden gelen cevapta Yunanistan'daki Türk esirlerinin isimlerini havi dört cetvelin gönderildiği yazıyordu. Ancak Hilâl-i Ahmer'e 1922 yılının Ocak ayından evvel son altı ay zarfında esirlerin sadece mensup oldukları kıtalar bilgisi ile ailelerinin adreslerini ihtiva etmeyen iki cetvel gelmişti. Diğer taraftan Ankara Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Müdafaa Vekâleti, Hilâl-i Ahmer vasıtasıyla Yunan esirlerinin isimlerini havi tafsilatlı dört cetveli Yunanistan'a göndermişti. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu durumu Yunan Salib-i Ahmer'ine yazarak işin ehemmiyetle telakki ve takip edilmesi konusunda talebini yinelemişti (OHAM, Numara 5, s.103).

Esasında Yunanistan Hükûmeti, 1864'te Cenevre'de, 1899'da Lahey'de ve 1904'te yine Lahey'de toplanan konferans kararlarını kabul ile bu babdaki muahedelere imza koymuştu. Ancak Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Yunanistan Hükûmetinin bu mukavelelerin gereğini yerine

getirmediğini düşünüyordu. Bunu ispat için de 1922 yılında çıkardığı mecmuada birtakım deliller ortaya koymuştu. Buna göre Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Anadolu'daki Yunan esirlerinin isim cetvellerini Yunanistan'a bu tarihten çok zaman evvel gönderdiği halde, Yunan Hükûmeti Osmanlı esirlerine ait isim cetvellerini göndermiyordu. Cemiyet, sürüncemede kalan bu meseleye son vermek için Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne 8 Nisan 1922 tarihinde telgrafla müracaat ederek Yunanistan eğer beş gün içinde istenen cetvelleri göndermeye karar vermezse Anadolu'daki Yunan esirlerine ifa eylemekte olduğu hizmete son vereceğini bildirmişti. Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti 18 Nisan tarihli cevabi mektubuyla bu telgrafı almadığını bildirdi. Hilâl-i Ahmer Merkezine gelen bu mektup üzerine Cemiyet hemen Beyoğlu'ndaki Eastern Telgraf Şirketine bir mektup yazarak mevzu bahis telgrafın niçin varmadığını sordu. Şirket, 25 Nisan tarihli mektubuyla telgrafın 8 Nisan tarihinde Cenevre Beynelmilel Salib-i Ahmer'e gönderildiğini ve niçin varmadığının sebebini öğrenmek için tahkikata girişildiği yönünde bir cevap vermişti. Şirketin telgraf hatları Yunan adalarından birinden, Şira (Syra) Adası'ndan geçiyordu. Bundan başka ayrıca Mütarekeden beri Hilâl-i Ahmer'in böyle birkaç telgrafı da varmamıştı. Daha sonra anlaşılmıştır ki 8 Nisan tarihli bu telgraf, Syra Adası'nda Yunanlılar tarafından alıkonulmuştu (OHAM, Numara 9, s.194-197).

Esir listelerine ilişkin Yunanistan nihayet 1922 yılının Eylül ayında Phalères, Pire, Patras ve Kandiye'deki esirlere ait bir liste gönderdi. Bu konuda Beynelmilel Salib-i Ahmer'e de bir mektup gönderdi. Mektubun bir sureti Beynelmilel Salib-i Ahmer tarafından Hilâl-i Ahmer'e gönderilmişti. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti *"acayip olduğu kadar gülünç"* olarak nitelendirdiği *"baştan aşağı safsatadan ibaret olan bu mektuba"* lâzım gelen cevabı vermişti. Cevaptan anlaşıldığına göre Yunan Salib-i Ahmer'i, 16 Aralık 1920 ve 13 Ağustos 1921 tarihlerinde *"hiçbir kıymeti haiz olmayan noksan iki liste göndermişti."* Ardından iki sene sonra 1922 yılı Nisan ayında esirlerin aile adreslerini ve mensup oldukları askeri kıta numaralarını ihtiva etmeyen ve yalnız bir sıra isimlerden mürekkep Rumca yazılmış bir cetvel göndermişti. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, bu bağlamda Yunan Salib-i Ahmer'inin kötü niyet sahibi olduğunu düşünmekteydi. Zira kendisi Anadolu'daki Yunan esirlerinin listelerini Türkçe olarak göndermemişti. Tüm Salib-i Ahmerler arasında resmî dil Fransızca olduğu için gönderilen listeler Fransızca yazıldığı gibi icap eden bütün tafsilat da verilmişti.

İşte bu yüzden Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Yunan Salib-i Ahmer'inin gönderdiği eksik listelerden dolayı istifade edememişti. Bu sebeple o günlerde İstanbul'a gelen Beynelmilel Salib-i Ahmer Kâtib-i Umumisi Mösyö Schlemmer'e durumu intikal ettirdi.

Mösyö Schlemmer'in gerekli teşebbüslerinin ardından Yunan Salib-i Ahmeri, listeleri hazırlamak görevi kendilerine verilen Türk zabitlerinin kasıtlı olarak yanlış hazırladıklarını, örneğin askerleri, sivil ve sağlıklı olan kişileri malul olarak kaydettiklerini ileri sürerek listelerin şimdiye kadar gönderilmesindeki gecikmenin sırf zabitlerden kaynaklandığını ileri sürmüştü. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Beynelmilel Salib-i Ahmer'e 17 Ağustos 1922'de gönderdiği mektupta, Türk zabitlerine yönelik ithamları şiddetle protesto ettikten sonra Yunanlıların binlerce sivili yaşlı, kadın ve çocuk demeden topladığını belirttikten sonra Türk zabitlerinin Yunan memurlara hoş görünmek için bu sivilleri listelere yazmayacaklar mıydı diye sormuştu. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Yunan memurlarının işte bu sebeple gerçeklerin ortaya çıkacağı endişesiyle esir listelerinin gönderilmediğinin anlaşıldığının altını çizmişti.

Çünkü bu listeler Yunan esir karargâhlarında harp esiri telakki edilemeyecek binlerce esirin mevcudiyetini ortaya koyacaktı. Bu değerlendirmeler sonrasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Beynelmilel Salib-i Ahmer'den bu vaziyete son vermek için Yunan Salib-i Ahmer'i nezdinde gerekli teşebbüslerde bulunmasını istemişti (OHAM, Numara 13, s.4-7).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, sivil esirlerin iadesi konusunda Yunanistan'dan defalarca istekte bulunmasına rağmen bir sonuç alamıyordu. 30 Eylül 1922'de yine Beynelmilel Salib-i Ahmer'e bir telgraf göndermiş, Yunan Salib-i Ahmeri nezdinde teşebbüste bulunmasını istemişti. Beynelmilel Salib-i Ahmer'den gelen cevapta bu konuda teşebbüste bulunulduğu bildirilmişti (OHAM, Numara 14, s.48).

Yunanistan'daki Türk esirlerinin büyük bir kısmının listesi müteaddit müracaatlara rağmen nihayet iki sene sonra gelebilmişti. Yunanistan'daki Türk esirlerin isim cetvellerinin bir kısmı (Patras, Eski Phalères, Kandiye, Pire garnizonları) geldikten sonra diğer kısmı (Selanik, Preveze, Korfu, Yenişehir, Golos (Volos), Lefkas, Girid garnizonları) 1922 yılı Ekim ayı başında Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti marifetiyle alınmıştı. Bu cetveller garnizonlardaki esirler tarafından hazırlanmıştı (OHAM, Numara 14, s.49-50). 1922 yılının Kasım ayı başında Türk esirlerine ait iki liste daha gelmişti (OHAM, Numara 15, s.73).

İstiklal Savaşı'nın askeri safahatının ardından Lozan'da başlayan barış müzakerelerinde Türk ve Yunan murahhasları arasında imzalanan bir itilafnameye göre Türkiye ve Yunanistan'da bulunan tüm sivillerin ve savaş esirlerinin sayısına karşılık Yunan esirlerinin mübadelesi kararlaştırılmıştı. Alınan karar gereğince 4 Aralık 1922 tarihinde ajans üzerinden Cemiyete bilgi gelmişti. Buna göre esirlerin mübadelesi hakkında kurulan Tali Encümen, sivil esirlerin hemen serbest bırakılmasına karar vermişti. Bu suretle Yunanlılar tarafından Anadolu ve Trakya'dan alınıp götürülen siviller derhal tahliye edilecekti. Savaş esirlerinin mübadelesi için ise hemen bir komisyon kurularak Hilâl-i Ahmer ve Salib-i Ahmer Cemiyetlerinin bu işe nezaret edecekleri bildirilmişti (THAM, Numara, 16, s.99).

Yunan Salib-i Ahmeri, Yunanistan'a götürülen Türk sivillere ait 1923 yılı Ocak ayında bir kısım listeler gönderdi. Gönderilen bu listelerdeki sivil esir sayısı toplam 3.651 kişi idi (THAM, Numara 17, s. 120). Bu listelerin gelmiş olmasına rağmen Yunanistan bu günlerde esir sayılarını tam olarak vermekten geri duruyordu. Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Yunanistan'ın muhtelif yerlerindeki esir sayılarını alınan mektuplardan dolayı ortaya çıkarmıştı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, bu konuda Hilâl-i Ahmer marifetiyle Yunan Hükûmetinin dikkatini çekmişti. Buna göre zaferden sonra Yunan Hükûmetince isimleri bildirilen esirlerin miktarı 9.173 idi. Fakat Yunanlıların Batı Anadolu'dan zorla götürdüğü kişi sayısı 10.742 idi. Trakya'dan götürülenler ise beş bine yakındı. Batı Anadolu'dan götürülenlerin isimleri ve nerede bulunduklarına dair Yunan Hükûmeti bu tarihe kadar bilgi vermemişti. Bu sayılardan hareketle Türk tarafı Yunanistan'da, isimleri bildirilmeyen esirlerin toplamının 13.076 kişi olduğunu tahmin etmekteydi (THAM, Numara 18, s. 141).

Esirlerin karşılıklı olarak mübadelesi, İzmir civarındaki Urla Tahaffuzhanesi'nde ve İstanbul'da gerçekleştirilecekti. Hilâl-i Ahmer, zikredilen tahaffuzhanelere yüz çadır ve sıhhi malzemeler göndermişti (THAM, Numara 18, s. 141).

Esir mübadelesi için uluslararası denetçiler de görevlendirilmişti. Beynelmilel Salib-i Ahmer tarafından Atina'ya Miralay Wildbolz'un idaresinde bir heyet gönderilmişti. Türkiye

Büyük Millet Meclisi Hükûmeti tarafından ise Hilâl-i Ahmer Üsera Şubesi Reis Vekili Ali Muzaffer Bey tayin edildi. Ancak Hilâl-i Ahmer Cemiyeti esirlerin İzmir ve İstanbul'a gelmesini beklerken Yunan tarafı yine sorun çıkarmaktaydı. Atina'daki Miralay Wildbolz telgrafla, Yunan Hükûmeti tarafından esirleri taşıyan vapurların dönmesine engel olunduğunu ve Ankara Hükûmetinin durumdan haberdar edilmesini Hilâl-i Ahmer'den istemişti. Murahhas Muzaffer Bey'den de aynı mealde bir telgraf alınmıştı. Diğer taraftan İstanbul'da yayımlanan Rumca Hronos gazetesinde Yunan Hükûmetince, Yunanistan'daki asker ve sivil Türk esirlerinin gitmesine müsaade edilmemesinin emredildiği Atina'dan alınan bir telgrafa atfen yazılmıştı. Hilâl-i Ahmer durumu Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Müdafaa-i Milliye Vekâletine bildirdiği gibi 2 Mart 1923 tarihinde Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne de ayrıca bildirmişti. Diğer taraftan Hilâl-i Ahmer, Atina'daki Miralay Wildbolz'a telgraf çekerek esirlerin gönderilmesi hususunda icap eden teşebbüste bulunmasını istemişti. Wildbolz'dan gelen 5 Mart tarihli cevabi telgrafta Yunan Hükûmetinin kararında ısrar eylediği ve mübadele işlerinin kesilmesinin tekrar protesto edildiği yazıyordu.

İstanbul, Ankara, Atina ve Cenevre arasında telgraflar gidip gelirken Hilâl-i Ahmer Reis-i Sanisi Hâmid Bey, kamuoyunu aydınlatmak ve Yunanistan'ın Lozan kararlarına aykırı hareketini anlatmak için İstanbul'da yayın yapan Journal d'Orient gazetesine 4 Mart 1923 tarihinde beyanatta bulunmuştu. (THAM, Numara 19, s.180-182).

Hilâl-i Ahmer'in meseleyi bu şekilde ısrarlı takibi nihayet sonuç verecekti. Yunanistan esir mübadelesine razı olmuştu. 17 Mart 1923 tarihinde mübadele başlamış, 23 Mart ve 24 Mart'ta ilk vapurlar Tuzla Tahaffuzhanesi'ne gelmişti (THAM, Numara 20, s.218-220). Diğer taraftan 23 Mart'ta biri Pire'den, diğer ikisi Girit'ten üç vapur İzmir'e gelmişti. Bunları Hilâl-i Ahmer görevlileri karşılamıştı. Cemiyet tarafından önceden hazırlanan misafirhanede gelen esirlerin her türlü ihtiyaçları karşılanmıştı (THAM, Numara 20, s.223-225).

Bu son gelişmelere rağmen esirlerin mübadelesi istenilen hızda gitmemekteydi. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Yunanistan'daki esirlerin dönüş işlemleri için 1923 yılı Mayıs ayında İstanbul'a gelen Beynelmilel Salib-i Ahmer heyetinden Yunanistan'dan henüz dönmemiş olan sivil esirlerin gönderilmesi için yardım etmesini istemişti. Bunun üzerine Pire'den 14 Mayıs 1923'te esirler hareket etmişti (THAM, Numara 21, s.251-252). Esirlerin getirilmesi için faaliyetler sonraki aylarda da devam etti (THAM, Numara 23, s.304). Ancak tüm bu gelişmelerden sonra bile Yunanistan'ın esir listelerinin tamamını göndermesi ve esirlerin memleketlerine dönüşü Cumhuriyet'in ilanından sonraya sarkmıştı (Akgün, S.K.- Uluğtekin, M., 2001, s.49).

Sonuç

1864'te Cenevre'de, 1899'da Lahey'de ve 1904'te yine Lahey'de toplanan uluslararası konferanslarda, savaşlarda yaralanan ve esir alınan kişilere karşı sergilenecek olan insani muameleler belirlenmişti. Milli Mücadele'de Batı Cephesinde Türk tarafının karşısında yer alan Yunanistan da bu konferans kararlarına aynen Osmanlı gibi imza koymuştu. Ancak Yunanistan I. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Anadolu ve Trakya'da başlattığı işgallerde bu usul ve kaidelere riayet etmemişti. Çocuk, kadın, yaşlı, sivil demeden kurallara aykırı olarak 15 binden fazla insanı esir almıştı.

Milli Mücadele Dönemi'nde muharebelerde yaralanan, esir düşen ve savaşın getirdiği yıkıcı tahribata maruz kalan insanlara karşı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yardım faaliyetleri karşısında Yunanistan'ın tutumunun işlendiği bu çalışmada, Yunanistan'ın hiç te iyi bir sınav verdiğini söyleyemeyiz. Yunanistan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin hem cephe hattında ihtiyaç sahibi kişilere ulaşmasını engellemeye çalışmış hem de gerek Anadolu'da gerekse Yunanistan'daki esir kamplarında gayri insani muamelelere maruz kalan esirlere yardım etme çabalarına karşı gereken işbirliğini yapmamıştır. Lozan Barış müzakerelerinde alınan esir değişimi kararına da Yunanistan'ın pek samimi bir şekilde karşılık verdiğini söyleyemeyiz. Yunanistan'ın bu tutumu o günlerde Beynelmilel Salib-i Ahmer'in de dikkatini çekmiş Yunanistan'a gönderilen tarafsız heyetlerin teftiş raporlarıyla bu durum tescil edilmiştir. Yunanistan'ın bu tutumuna rağmen Türk tarafı uluslararası usul ve kaidelere uymaktan geri durmamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Kızılay Arşivi, No: 252/94.

Kızılay Arşivi, No: 4/50.

Kızılay Arşivi, No: 1082/52.1.

Süreli Yayınlar

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 26 Mayıs 1337.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1337). Numara 2. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1337). Numara 3. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1337). Numara 5. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1337). Numara 6. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1338). Numara 10. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1338). Numara 11. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1338). Numara 12. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1338). Numara 13. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1338). Numara 6. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Tercümân-ı Hakîkat Gazetesi, 21 Mayıs 1338.

Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1338). Numara 14. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1338). Numara 15. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1338). Numara 16. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1339). Numara 17. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1339). Numara 18. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1339). Numara 19. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1339). Numara 20. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1339). Numara 21. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası. (1339). Numara 23. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Diğer Kaynaklar

"Yunanistan Cenevre'de ve Lahey'de Münakid Beynelmilel Konferanslar Mukarrerâtına Nasıl Riayet Ediyor?". *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası*. (1337). Numara 9. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık.

Akgün, S.K.- Uluğtekin, M. (2001). *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*. Ankara: Kızılay Yayınları.

Çapa, M. (2010). *Kızılay (Hilâl-İ Ahmer) Cemiyeti (1914-1925).* Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları.

Kızılay Arşivi Belgelerinde Savaşlar (Trablusgarb- Balkan- Milli Mücadele). (2019). Yayına Hazırlayanlar: Gülfettin Çelik- Recep Karacakaya- Zekai Mete- Hamdi Genç- Faruk Bal, Ankara.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları 1914– 1928. (2013). Yayına Hazırlayanlar: Murat Uluğtekin- M. Gül Uluğtekin. Ankara: Kızılay Yayınları.

Türk Basınında Milli Mücadele Döneminde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1919-1922. (2019). Yayına Hazırlayanlar: Temel İbrahim Dokumacı- Şeref Küçükateş- Mahire Yazar Kiremitçi- Metin Rıdvanoğlu. İstanbul.

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕГЛАМЕНТАЦИИ ПРАВА НА ЖИЗНЬ И ПРАВА НА АБОРТ

Виржиния ЗАХАРИЯ
Вероника ПОЗНЯКОВА
Государственный Университет Молдовы

Аннотация

Право на жизнь - это фундаментальное право, стоящее на вершине иерархии прав человека, которое является предпосылкой возникновения всех остальных прав. Тем не менее, большинство законодательных актов разных стран мира содержат нормы, согласно которым государства легализуют аборты, поднимая их на правовой уровень. Данная статья представляет собой исследование, посвященное правовой природе права на жизнь и права на аборт, выявлению корреляций и противоречий между этими правами посредством анализа национального и международного законодательства.

Ключевые слова: право на жизнь, право на аборт, нарождённый ребенок, эмбрион, плод.

Abstract

The right to life is a fundamental right placed at the top of the hierarchy of human rights, which is a prerequisite for the emergence of other rights. Nevertheless, most of the legislative acts of the countries of the world contain rules according to which they legalize abortion, raising it to the legal level. This article is a study dedicated to the legal nature of the right to life and the right to abortion, the identification of correlations and contradictions between these rights through the prism of national and international legislation.

Keywords: the right to life, right to abortion, unborn child, embryo, fetus.

Введение

До настоящего времени в законодательстве Республики Молдова, как и в законодательстве Украины, нет четкой регламентации правового статуса нерождённого ребенка. Это вызывает ряд трудностей в установлении правового статуса плода, в определении применимости права на жизнь по отношению к нерождённому ребенку, а также в выявлении мер, которые могут быть предприняты для сокращения числа абортов в нынешней ситуации Республики Молдова и Украины. Следует отметить, что проблема абортов остается актуальной и требует глубоких исследований, как в социологическом, так и в юридическом плане для определения решений, которые уменьшат количество абортов в нынешней социальной, экономической и демографической ситуации.

Право на жизнь в контексте фундаментальных прав человека

Жизнь человека в иерархии биосоциальных ценностей занимает лидирующую позицию. Соответственно право на жизнь является базой, [1, p. 24-27] той основой, на

которой строится все остальные блага. [2, p. 64–68] Как точно подчеркнул Н. И. Матузов: право на жизнь – это «первое фундаментальное естественное право человека, без которого все другие... лишаются смысла, ибо покойникам никакие права не нужны». [3, p. 198]. Право на жизнь – это самое фундаментальное право человека, которое было регламентировано начиная с таких правовых актов как Magna Charta Libertatum, Petition of Right или Декларация о Независимости США, которая в Преамбуле провозглашала: "*Мы исходим из той самоочевидной истины, что все люди созданы равными и наделены их Творцом определенными неотчуждаемыми правами, к числу которых относятся жизнь, свобода и стремление к счастью. Для обеспечения этих прав людьми учреждаются правительства, черпающие свои законные полномочия из согласия управляемых. В случае, если какая-либо форма правительства становится губительной для самих этих целей, народ имеет право изменить или упразднить ее и учредить новое правительство, основанное на таких принципах и формах организации власти, которые, как ему представляется, наилучшим образом обеспечат людям безопасность и счастье*".[4]

Нужно отметить, что Декларация о Независимости США представляет собой один из трех документов, в числе которых Magna Charta Libertatum и Petition of Right, которые регламентировали право на жизнь до середины XX века. Это право не было регламентировано Французской Декларацией Прав Человека и Гражданина, что показывает, с одной стороны, прогрессивный характер Декларация о Независимости США, а с другой стороны, значение и важность этого права.

Регламентирование права на жизнь подразумевает возникновение положительных обязательств государства по правовой защите этого права. Государства обязаны, с одной стороны, воздерживаться от умышленного и незаконного лишения жизни человека, а с другой стороны, должны предпринимать все необходимые меры для защиты жизни лиц, находящихся под их юрисдикцией, в частности путем осуществления эффективных действий по борьбе с преступностью посредством уголовно-правовых норм. Следует отметить, что отсутствие прямой вины государства в смерти человека не исключает его ответственности за нарушение права на жизнь. Считается, что государство нарушило право на жизнь,[5] если установлено, что власти «знали или должны были знать на момент существования реальной и непосредственной угрозы для жизни конкретного лица или лиц от уголовно запрещенного деяния со стороны третьих лиц, и то, что они не приняли мер, исходя из имеющихся у полиции полномочий, от которых, по разумным соображениям, можно было бы ожидать предотвращения упомянутой угрозы» (ЕСПЧ, дело Осман против Соединенного Королевства, § 116). [6]

Гарантирование права на жизнь также подразумевает обязательство государства расследовать случаи смерти, которое проявляется в том, что компетентные органы должны принять все необходимые меры для обеспечения открытого и прозрачного расследования всех смертей. Следовательно, государства должны создавать органы, обладающие полномочиями по расследованию причин каждой смерти и, при необходимости, привлечению к ответственности виновных. Нельзя сказать, что государство имеет эффективную правовую систему для защиты жизни, если причина

смерти умершего осталась неустановленной. Данная обязанность не требует, чтобы государство инициировало расследование каждого конкретного случая; для ее выполнения государство должно лишь организовать функционирование соответствующей системы.[5]

Говоря о регламентации права на жизнь в международном государственном праве, следует отметить, что после Второй Мировой Войны это право было закреплено в самых важных международных актах, таких как Всеобщая Декларация о Правах Человека, Европейская Конвенция о Защите Прав Человека и Основных Свобод, Пакт о гражданских и политических правах. Таким образом, Всеобщая Декларация о Правах Человека устанавливает в статье 3 что "*Каждый человек имеет право на жизнь, на свободу и на личную неприкосновенность*.",[7] следовательно, право на жизнь тесно связано со свободой человека, а также с его неприкосновенностью. Можем заметить, что эта статья регламентирует три основных права: право на жизнь, свободу и неприкосновенность человека. Следует отметить, что Всеобщая Декларация о Правах Человека не устанавливает возможности отграничения этого фундаментального права. Из этого положения можно сделать вывод, что право на жизнь является абсолютным и пользуется полной защитой государства.

Другим международным документом, регламентирующим право на жизнь, является Европейская Конвенция о Защите Прав Человека и Основных Свобод, которая в статье 2 провозглашает: " *1. Право каждого лица на жизнь охраняется законом. Никто не может быть умышленно лишен жизни иначе как во исполнение смертного приговора, вынесенного судом за совершение преступления, в отношении которого законом предусмотрено такое наказание. 2. Лишение жизни не рассматривается как нарушение настоящей статьи, когда оно является результатом абсолютно необходимого применения силы: (a) для защиты любого лица от противоправного насилия; (b) для осуществления законного задержания или предотвращения побега лица, заключенного под стражу на законных основаниях; (c) для подавления, в соответствии с законом, бунта или мятежа.* "[8] Следовательно, ЕСПЧ не только провозглашает право на жизнь, но и упоминает ситуации, в которых это право может быть ограниченно. Следует отметить, что право на жизнь пользуется защитой государства, и любое его ограничение должно быть оправдано обстоятельствами дела. Проанализировав законодательство и судебную практику ЕСПЧ, связанную с нарушением 1 пункта 2 статьи, а именно права на жизнь, можно сделать вывод, что согласно юриспруденции ЕСПЧ право на жизнь может быть нарушено государством только в чрезвычайных ситуациях, когда другие действия органов власти невозможны. В соответствии с вышесказанным, хотим отметить, что право на жизнь обеспечивает физическую и умственную неприкосновенность человека, гарантированную 2 статьей ЕСПЧ. [8] Следовательно, соблюдение этого фундаментального права порождает и необходимость отмены смертной казни.

Право на жизнь также регламентируется Пактом о Гражданских и Политических Правах, который в 1 пункте 6 статьи устанавливает, что „*Право на жизнь есть неотъемлемое право каждого человека. Это право охраняется законом. Никто не может быть произвольно лишен жизни*". [9] Пакт также включает в себя

положения, касающиеся необходимости отмены смертной казни и предоставления конституционных гарантий лицам, приговоренным к смертной казни, включая право просить о помиловании, о смягчении приговора, амнистии или замене смертного приговора. Пакт также устанавливает, что смертный приговор не выносится за преступления, совершенные лицами моложе восемнадцати лет, и не приводится в исполнение в отношении беременных женщин. [9] Эта норма пакта косвенно защищает право на жизнь неродившегося ребенка.

Кроме того, регламентация права на жизнь включает и обязательство государства в обеспечении развития медицинской системы и предоставление соответствующих медицинских услуг населению. Право на здравоохранение регламентированное в 25 статье Всеобщей Декларации Прав Человека, как часть права на достойный уровень жизни и 12 в статье Международного Пакта об Экономических, Социальных и Культурных Правах предусматривает обязательства государства по принятию мер для снижения смертности во время родов и профилактики, лечения и борьбы с эпидемическими заболеваниями. Комитет по правам человека в „Наблюдениях общего порядка № 6" пункт 5, отмечает, что право на жизнь должно быть интерпретировано *lato senso*, а государства обязаны "*принять все возможные меры по снижению младенческой смертности и увеличению продолжительности жизни, особенно путём принятия мер по борьбе с голодом и эпидемиями*".[10]

Говоря о национальной регламентации права на жизнь, хотим процитировать 24 статью Конституции Республики Молдова, согласно которой: *"(1) Государство гарантирует каждому человеку право на жизнь и на физическую и психическую неприкосновенность*."[11] Анализ этой нормы показывает, с одной стороны, что право на жизнь позиционируется как высшее право, [12, С. 115] которое не может бить ограничено, даже в исключительных ситуациях, угрожающих жизни нации. [13] Хотим отметить, что эта норма включает в себя несколько прав, а именно право на жизнь, право на физическую целостность и право на психическую целостность. Хотя эти права находятся в неразрывной связи, однако, они не формируют единое право. [14, стр. 36] Хотим отметить, что право на жизнь может быть истолковано *lato senso* и *stricto senso*. *Stricto senso* право на жизнь касается жизни человека только в его физическом смысле, а в широком понимании жизнь человека рассматривается как множество явлений, фактов, требований и желаний, которые, складываясь, позволяют обогащать физическое существование. В этом широком смысле право на жизнь гарантируется всей конституционной системой. Всё же, 24 статья Конституции предусматривает право на жизнь *stricto senso*, так как такая регламентация является более эффективной с юридической точки зрения. Учитывая, что это фундаментальное право в первую очередь подразумевает, что никто не может быть лишен жизни произвольно, 3 пункт 24 статьи отменяет смертную казнь, потому что это наказание противоречит естественным правам человека. Запрет на смертную казнь в Конституции выражает сегодня доминирующую тенденцию в мире, присутствующую в юридических, политических и социологических документах, по устранению этого наказания. Смертная казнь является не только нарушением естественных прав человека, но по своей природе является жестокостью, которая редко была справедлива

и никогда не была эффективна. Более того, это наказание производит непоправимые последствия. История доказывает, что часто под влиянием серьезных судебных ошибок был наказан человек, который не должен был быть наказан таким образом. Запрет, предусмотренный 3 пунктом 24 статьи, является абсолютным, нарушение которого не представляется возможным. [14, стр. 36] Также, гарантия права на жизнь означает и запрет на причинение смерти сотрудниками полиции, однако из этого правила предусмотрены исключения, установленные 2 статьей (2) пунктом ЕСПЧ.[12, стр. 115]

Говоря о регламентации права на жизнь в Украинском законодательстве, это фундаментальное право регламентировано 27 статьёй Конституции Украины, согласно которой "*Каждый человек имеет неотъемлемое право на жизнь. Никто не может быть произвольно лишен жизни. Обязанность государства — защищать жизнь человека. Каждый имеет право защищать свою жизнь и здоровье, жизнь и здоровье других людей от противоправных посягательств*".[15] Считаем нужным заметить, что право на жизнь квалифицировано украинским законодателем как неотъемлемое право, следовательно, оно не может быть нарушено или ограничено государством. Право должно быть не только гарантировано, но и применено на практике. Практическая сторона этой регламентации, в том, что никто не должен быть лишен права на жизнь, ни другими людьми, ни представителями государства. Обязанность государства по защите жизни человека проявляется как в создание государственных органов, которые борются с ростом преступности и расследуют случаи убийств, так и в создании эффективной системы здравоохранения, доступного населению. Хотим подчеркнуть, что согласно статье 27 человек может прибегнуть к самообороне, в случае, когда его жизни или жизни других людей угрожает опасность, не будучи призван к уголовному наказанию.

Таким образом, хотим заметить, что право на жизнь это фундаментальное право, регламентированное в большинстве конституций мира, которое также рождает ряд обязательств со стороны государства по организации эффективного функционирования системы органов внутренних дел, полиции и медицинской системы, без существования которых регламентация права на жизнь была бы неполной.

Право на аборт – развитие, тенденции, регламентация в Республики Молдова и Украине

Проблема искусственного аборта всегда считалась одной из самых сложных этических и юридических проблем. В наше время проблема абортов становится все более острой и, с одной стороны, вызывает вопросы этического и религиозного, а с другой - юридического и морального характера. В демократическом обществе убеждения людей по поводу абортов часто отражаются не только во мнениях отдельных лиц, но и в позиции групп, к которым они принадлежат, и, не в последнюю очередь, в ограничениях, налагаемых законодательством.[16, стр. 250]

Первыми нормами, регламентирующими аборты, были деонтологические медицинские правила. Клятва Гиппократа категорически запрещала врачу прерывать

беременность женщины искусственно,[17, стр. 87-88] однако Аристотель считал, что искусственный аборт разрешен в демографических целях, но только до тех пор, пока не будет сформирована "чувствительность и двигательная активность" будущего ребенка. В Древнем Риме широко практиковался аборт. Римское право рассматривало плод как составную часть тела матери, поэтому женщина не была наказана за аборт. Позже эмбрион был наделен определенными гражданскими правами. Искусственный аборт был квалифицирован как преступление, если он использовался для получения имущественных прав, а жертвами в этой ситуации считались родители.[18] Осознание ценности жизни эмбриона было связано с появлением христианства. Уже в эпоху раннего христианства аборт приравнивался к убийству. Однако, по словам М. Д. Шаргородского, объектом этого преступления считалась мораль, а не жизнь ребенка.[19]

В Европе в последние десятилетия на законодательном уровне отмечается прогрессивную тенденцию в регламентации абортов.[16, стр. 250] В настоящее время в европейских странах можно выделить четыре модели регламентирования проблемы абортов, которые тесно связаны с пониманием концепции жизни человека.[18, стр. 219] Считаем нужным начать с самой либеральной концепции, в которую входят законодательства, разрешающие "аборт по заявлению". Такой подход принимается небольшой группой стран, среди которых Россия, Украина и Республика Молдова. Другой законодательный подход, характеризующийся как "довольно либеральный", был принят Англией, Венгрией, Исландией, Кипром, Люксембургом, Финляндией, которые позволяют искусственное прерывание беременности в случае медицинских предписаний или неблагоприятных социальных условий. Третий подход "довольно строгий" характеризует законодательства государств (Испания, Португалия, Польша, Швейцария), которые допускают аборт только при определенных обстоятельствах, включая угрозу физическому или психическому здоровью женщины, внутриутробные заболевания плода, изнасилование, инцест. Четвертый подход к абортам квалифицируется как "очень строгий", законодательство запрещает аборт или позволяет прерывание беременности в исключительных случаях, когда её продолжение представляет непосредственную опасность для жизни женщины. Эта концепция была принята Северной Ирландией и Мальтой. [20]

Хотим отметить, что биоэтическое решение проблемы права на аборты зависит от отношения общества к правам будущего ребенка, от признания или отрицания "человеческого содержания" будущего ребенка. В основе запрета на использование эмбриона или его тканей в биомедицинских исследований лежит противостояние между гипотетическими преимуществами знаний человечества и реальными правами конкретного эмбриона. Консервативная позиция, которую разделяют сторонники права нерожденного ребенка на жизнь, основывается на том, что человеческое существо свято и неприкосновенно с момента зачатия, соответственно, плод имеет все права, присущие человеку. Отметим, что неприкосновенность человека с момента зачатия запрещает аборт, считая его нарушением перинатальной жизни,[16, стр. 251] права на жизнь и является преступлением.[21, p. 85] Согласно другой точки зрения, лишение жизни эмбриона приравнивается к прерыванию „зарождающейся жизни”, которая

позже может стать человеческой личностью. Либеральная позиция проявляется в отрицании права нерожденного ребенка на жизнь, исходя из того, что плод неразрывно связан с телом матери, он не может быть автономен. Согласно этой позиции, даже на более поздних сроках беременности, право выбирать судьбу эмбриона принадлежит матери или врачам. "Умеренная позиция" продиктована знаниями современной биологии и эмбриологии, согласно которой человек как биологический индивид формируется в момент зачатия и требует ответственного отношения к принятию решения о проведении аборта. [22]

В современном обществе в связи с проблемой абортов сохраняются две противоречивые позиции: некоторые выступают за свободу абортов ("Pro-choice"), а другие требуют полного или частичного запрета абортов ("Pro-life"). Противники абортов считают, что искусственное прерывание беременности противоречит принципу защиты материнства и детства, являясь нарушением естественного процесса биологического формирования нового человека. Их целью является получение признания права на жизнь с момента зачатия и обеспечения соблюдения этого права в рамках проводимой государством национальной политики. Они считают, что жизнь и материальная ситуация человека (матери) не могут быть защищены лишением права на жизнь другого человека (будущего ребенка). Религия полностью поддерживает борьбу с абортами, а канонические правила приравнивают аборт к преступлению. Условно можно выделить две позиции по отношению к абортам: радикальные позиции, разделяемые католиками и буддистами, и умеренные, поддерживаемые протестантами, Англиканской церковью, православием и Исламом. Сторонники легализации аборта, рассматривают его как выбор женщины стать или не стать матерью, право женщин распоряжаться своим телом, право планировать семью, принимать решение о сохранении ребенка или о совершении “гуманного” законного и безопасного аборта. Сторонники легализации абортов утверждают, что государство должно гарантировать женщине реальную возможность в принятии решение о проведении искусственного прерывания беременности, основанного, например, на тяжелом материальном положении; медицинских противопоказания (когда беременность и роды ставят под угрозу жизнь матери), беременности против воли матери в результате изнасилования или инцеста, выявления патологии ребенка. Сторонники движения считают беременность нормальным физиологическим процессом, а аборт одной из медицинских операций, при которой все проблемы решаются врачом и пациентом по обоюдному согласию. В соответствии с этой позицией, плод может рассматриваться как "человек" и имеет право на жизнь только тогда, когда он жизнеспособен, то есть способен жить вне тела матери.[23] Активисты, поддерживающие эту позицию, утверждают, что право принимать решение о рождении ребёнка должно принадлежать женщине, а не правительству или политикам её страны.[24, p. 21-24]

Говоря о регламентации права на аборт в национальном законодательстве Республики Молдова, должны упомянуть “Закон № 411 от 28-03-1995 об охране здоровья” в 32 статье которого говорится *“(1) Женщине предоставляется право самой решать вопрос о материнстве. (2) Операция по искусственному прерыванию беременности может быть проведена при сроке беременности не более 12 недель в*

государственных и частных учреждениях здравоохранения. (3) Порядок проведения таких операций при сроке беременности свыше 12 недель устанавливается Министерством здравоохранения, труда и социальной защиты.”[25] В соответствии с действующим законодательством, для проведения аборта требуется письменное информированное согласие пациентки, которой исполнилось 16 лет, подтвержденное в письменной форме подписью лечащего врача; в исключительных случаях, подпись руководителя медико-санитарного учреждения. Есть и исключения из этого правила: в случае если пациентка без сознания согласие предоставляется ее законным представителем, а в его отсутствие ближайшим родственником; а также, в случае если пациентка находится без сознания и существует серьёзная опасность здоровью или смерти пациентки, то врачи самостоятельно принимают решение об искусственном прерывании беременности. Если пациентке менее 16 лет, согласие предоставляется ее законным представителем. В случае опасности смерти или опасности для здоровья пациентки хирургическое вмешательство может осуществляться без согласия законного представителя. [26, стр. 136] Также, в настоящее время действует “Приказ № 647 от 21-09-2010 о проведении искусственного прерывания беременности в безопасных условиях” [27], который регламентирует условия и процедуру искусственного прерывания беременности до и после 12-недельного срока. Также приказ предусматривает медицинские и социальные показания к проведению искусственного прерывания беременности при сроке более 12 недель и до конца 21-й недели: 1. возраст беременной женщины младше 18 лет и старше 40 лет; 2. беременность, наступившая в результате изнасилования, инцеста или торговли людьми; 3. расторжение брака во время беременности; 4. смерть супруга во время беременности; 5. тюремное заключение либо лишение родительских прав одного или обоих родителей; 6. беременные женщины, находящиеся в миграционном процессе; 7. беременные женщины, у которых 5 и более детей; 8. беременные женщины, ухаживающие: 1) за ребенком, не достигшим 2-летнего возраста; 2) за членом/членами семьи - инвалидами I группы, нуждающемся/нуждающимися в уходе в соответствии с заключением Совета медицинской экспертизы жизнеспособности; 9. сочетание минимум двух обстоятельств: отсутствие жилищных условий, отсутствие финансовых ресурсов существования, злоупотребление алкоголем и/или наркотиками, присутствие насилия в семье, бродяжничество.[27] Следует отметить, что наличие этих условий должно быть подтверждено представленной юридической и/или медицинской документацией.[26, стр. 136]

Говоря о регламентации права на аборт в законодательстве Украины, считаем нужным упомянуть “Закон Основы законодательства Украины о здравоохранении” согласно 50 статье которого “*Операция искусственного прерывания беременности (аборт) может быть проведена по желанию женщины в учреждениях здравоохранения при беременности сроком не более 12 недель. В случаях, установленных законодательством, искусственное прерывание беременности может быть проведено при беременности от двенадцати до двадцати двух недель. Перечень обстоятельств, разрешающих прерывание беременности после двенадцати недель беременности, устанавливается законодательством”.[28]* Хотим отметить, что

законодательство Украины характеризуется как самое либеральное, а искусственное прерывание беременности разрешено до 12 недель. Другими нормативными актами, которые регламентируют право на аборт является инструкция, утверждённая приказом Министерства здравоохранения Украины (МЗУ) № 111 от 28 июня 1994 года, согласно которой операция искусственного прерывания беременности осуществляется врачами акушерами-гинекологами в аккредитованных стационарных лечебно-профилактических учреждениях (родильные дома, больницы, в составе которых имеются гинекологические общехирургические отделения), а операцию вакуум-аспирации разрешается проводить в гинекологических отделениях и женских консультациях. Такая операция осуществляется только с согласия беременной женщины (кроме случаев крайней необходимости). Искусственное прерывание беременности (не больше 12 недель) может осуществляться по желанию женщины (часть 6 статьи 281 ГК) [29]. То есть, если женщина не желает иметь ребенка, при этом сроке прерывание беременности может быть проведено без каких-либо дополнительных оснований. Постановление КМУ от 12 ноября 1993 года регламентирует порядок искусственного прерывания беременности от 12 до 28 недель. Однако с 1 января 2005 года в силу вступил Закон Украины «О внесении изменений в статью 281 Гражданского кодекса Украины», сокративший максимальный срок, допускающий прерывание беременности с 28 до 22 недель[30].

В соответствии с приложениями № 1 и 2 названного постановления КМУ, с учетом изменений, внесенных в статью 281 ГК[29], беременность сроком от 12 до 22 недель может прерываться только при наличии медицинских (туберкулез, вирусный гепатит, сифилис, ВИЧ и др.) или социальных показаний. Социальными показаниями являются: наличие трех и более детей, развод во время беременности, смерть мужа во время беременности, беременность вследствие изнасилования, пребывание женщины или ее мужа в местах лишения свободы, лишение женщины родительских прав, наличие у женщины ребенка-инвалида и пр. Кроме того, перечни как медицинских, так и социальных показаний не являются исчерпывающими. Это значит, что названными в постановлении компетентными органами могут признаваться уважительными и другие медицинские и социальные показания. Прерывание беременности сроком свыше 22 недель не допускается.[30]

Говоря о тенденциях развития регламентации права на аборт в украинском законодательстве хотим отметить, что достаточно часто депутаты предлагают законодательные инициативы по ужесточению регламентации искусственного прерывание беременности. Можем констатировать, что такие инициативы не находят поддержки большинства депутатов. Одним из аргументов депутатов, которые поддерживают ужесточение законодательства, является тот факт, что "аборт подрывает основы государства (возникает демографическая проблема) и семьи (психическое здоровье женщины ломается, моральное единство супругов ослабляется, семейная гармония нарушается)"[31]. В тоже время ни одна из 4 законодательных инициатив по ужесточению законодательства об искусственном прерывании беременности с 2012 по 2017 года не была поддержана депутатами, что показывает приверженность либеральной регламентации проблемы абортов.

Специфические аспекты регламентации права на жизнь и права на аборт выражаются в том, что, с чисто биологической точки зрения, существования права на аборт противоречит праву на жизнь. Чтобы определить, существует ли это противоречие в юридическом плане, проанализируем момент, с которого государство гарантирует право на жизнь. В правовой доктрине представлены два течения, приверженцы одного из которых утверждают, что государство должно гарантировать право на жизнь с момента зачатия, в то время как другие считают, что право на жизнь должно быть защищено с момента рождения.

Как правило, в рамках конституционного права жизнь рассматривается с точки зрения биологического существования.[1, стр. 24-27] С научной точки зрения, однозначно, что начало жизни – это момент зачатия, когда появляется уникальное человеческое существо, с уникальной ДНК, которого не было никогда раньше и не будет никогда впредь, [32] но неоспоримый факт возникновения жизни в момент зачатия и, соответственно, необходимость признания права эмбриона на жизнь имеет другое регламентирование как в международном законодательстве, так и в национальном законодательстве разных стран. Применение права на жизнь в практике судов привело к неоднозначной трактовке положений ЕСПЧ, поскольку значение слов «каждый» и «жизнь» трактовались индивидуально.[1, стр. 24-27] «Решения национальных судов, применяющих ст. 2 данной Конвенции, были немногочисленны, чтобы положить конец этой дискуссии. Но, наконец, Конституционный суд Австрии признал, что формулировка ст. 2 Конвенции не распространяется на нерожденного ребенка. Этот прецедент был положен в основу правового регулирования процедуры искусственного прерывания беременности во многих странах».[33, стр. 18]

Неоспоримо то, что жизнь начинается с момента зачатия, факт который порождает необходимость правовой защиты права на жизни именно с моменты ее происхождения. [32] Этот аргумент лежит в основе тенденции гарантирования права на жизнь с момента зачатия, которое представляет собой право эмбриона на жизнь признанное некоторыми странами. В законодательстве стран, которые признают право эмбриона на жизнь, человеческий эмбрион имеет все права, присущие человеку, а человеческая жизнь "свята" и неприкосновенная с момента зачатия. Единственным международным документом, гарантирующим право на жизнь с момента зачатия, является Американская Конвенция о Правах Человека, которая в статье 4, провозглашает: "*Каждый человек имеет право на уважение его жизни. Это право охраняется законом, в целом — с момента зачатия. Никто не может быть произвольно лишен жизни*". В Конвенции также содержатся положения, касающиеся отмены смертной казни и необходимости предоставления права просить об амнистии, помиловании или замене смертного приговора осужденным на смертную казнь. [34] Эта конвенция была ратифицирована 24 странами из 35, входящими в Организацию американских государств: Аргентина, Барбадос, Боливия, Бразилия, Венесуэла, Гаити, Гватемала, Гондурас, Гренада, Доминика, Доминиканская Республика, Колумбия, Коста-Рика, Мексика, Никарагуа, Панама, Парагвай, Перу, Сальвадор, Суринам, Уругвай, Чили, Эквадор, Ямайка. Мексика ратифицировала Конвенцию с резервом, которое позволяет не гарантировать право эмбриона на жизнь с момента зачатия.

Отметим, что 23 государства, упомянутые выше, гарантируют право на жизнь с момента зачатия, считая, что человеческая жизнь священна и неприкосновенна, начиная с первых дней ее существования и предоставляя необходимую защиту нерожденным детям.

Декларация Прав Ребенка, принятая резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН от 2 ноября 1959 года (резолюция 1386) в преамбуле гласит: "*принимая во внимание, что ребенок, ввиду его физической и умственной незрелости, нуждается в специальной охране и заботе, включая надлежащую правовую защиту, как до, так и после рождения*". [35] Таким образом, Декларация признает и защищает право нерожденного ребенка на жизнь. Международная конвенция о правах ребенка от 20 ноября 1989 в 1 статье предусматривает "*Для целей настоящей Конвенции ребенком является каждое человеческое существо до достижения 18-летнего возраста, если по закону, применимому к данному ребенку, он не достигает совершеннолетия ранее*". [36] Следует отметить, что в Конвенции используется именно фразу "человеческое существо", а не "ребенок", что позволяет экстенсивно интерпретировать это положение конвенции, а также включить в категорию детей, требующих законной защиты и нерожденных детей. Согласно 6 статье выше упомянутой конвенции "*Государства-участники признают, что каждый ребенок имеет неотъемлемое право на жизнь*."[36] Российский исследователь Бабаджанова И. Х. утверждал: "в этом смысле, если мы интерпретируем данное положение буквально, Конвенция расширяет концепцию "ребенка" и, следовательно, "человека". В таком толковании ребенком можно считать не только родившегося ребенком, как это представлено в законодательстве большинства государств, но и нерожденного, находящимся в утробе матери. В то же время, признание нерожденного ребенка человеком не может быть оспорено ни с медицинской точки зрения, ни с философской точки зрения».[33, стр. 18]

Обращаясь к национальному законодательству других государств, следует упомянуть пример Ирландии, Конституция которой в 40 статье провозглашает: "*3°. Государство признает право на жизнь нерожденного и, имея в виду равное право на жизнь матери, гарантирует в своих законах уважение и, насколько это возможно, защищает и поддерживает своими законами это право*." [37] Республика Молдова на законодательном уровне признает право на жизнь с момента рождения, а не с момента зачатия, что порождает определенные парадоксы. Согласно 3 пункту 24 статьи Гражданского Кодекса Республики Молдова "*Право наследования физического лица возникает с момента его зачатия, при условии его рождения живым*."[38] следовательно, если в дорожно-транспортном происшествии мать ребенка умирает, а ребенок остается живым или в ситуации, когда оба родителя погибают, то ребенок имеет право на наследство. Отметим, что государство гарантирует ребенку право на наследство с момента зачатия, но не гарантирует право на жизнь. [32] В соответствии со статьёй 77 пункт 1 е) Уголовного Кодекса Республики Молдова [39] "*совершение преступления в отношении заведомо несовершеннолетнего или беременной женщины либо с использованием заведомо или очевидно беспомощного состояния потерпевшего, обусловленного преклонным возрастом, болезнью, ограничением возможностей либо*

иного рода факторами," квалифицируется законодателем как отягчающее обстоятельство. В тоже время, согласно 145 статье 2 пункту е) Уголовного Кодекса Республики Молдова [39] "*убийство заведомо несовершеннолетнего или беременной женщины либо с использованием заведомо или очевидно беспомощного состояния потерпевшего, обусловленного преклонным возрастом, болезнью, ограничением возможностей либо иного рода факторами*", наказывается более суровым наказанием, чем неквалифицированное убийство. К тому же, следует отметить, что статья 159 пункт 1 инкриминирует "*Прерывание беременности любыми средствами, совершенное: a) вне медицинских учреждений или медицинских кабинетов, имеющих соответствующее разрешение; b) лицом, не имеющим специального высшего медицинского образования; c) при сроке беременности более 12 недель при отсутствии медицинских показаний, установленных Министерством здравоохранения, труда и социальной защиты; d) при наличии у потерпевшей медицинских противопоказаний к осуществлению подобной операции; e) в антисанитарных условиях*".[39]

Несмотря на то, что молдавский законодатель не регламентирует право нерожденного ребенка на жизнь, это право пользуется непрямой защитой норм уголовного права. В тоже время, должны отметить, что жертва преступления, предусмотренного статьей 159 УКРМ не может считаться эмбрион, так как по закону внутриутробная жизнь не является объектом уголовного права.[40, стр. 14] Как следствие, жизнь нерожденного ребенка находится вне правового регулирования, не гарантируется и не защищается нормами ни конституционного права, ни гражданского, ни уголовного права.

Хотим отметить также и парадоксы, которые встречаются в законодательстве Украины в связи с гарантированием права на жизнь с момента рождения ребенка. Согласно 2 части 134 статьи УК Украины за прерывание беременности сроком свыше 22 недель предусмотрена ответственность как за незаконное осуществление аборта, но только в случаях, если оно послужило причиной длительного расстройства здоровья, бесплодия или смерти потерпевшей[41]. Несовершенство статьи 134 УК очевидно. Она не охватывает ни одного случая незаконного аборта, произведенного лицом, имеющим специальное медицинское образование, если при этом отсутствовал существенный вред здоровью беременной. Имеются в виду случаи незаконного аборта: 1) вне учреждений, имеющих право на такую деятельность (например, гинекологом-пенсионером на дому); 2) с нарушением порядка получения согласия беременной женщины или её законного представителя на такую операцию; 3) при отсутствии социальных или медицинских показаний, когда срок беременности составляет от 12 до 22 недель; 4) при сроке свыше 22 недель. Все эти действия являются не менее, а иногда и более общественно опасными, чем предусмотренные в части 1 статьи 134 УК действия по производству аборта лицом, не имеющим специального медицинского образования. [30]

Остановимся на прерывании беременности сроком свыше 22 недель. Как мы уже отмечали, приблизительно в начале седьмого месяца беременности плод приобретает способность к выживанию в воздушной среде. То есть при таком сроке

беременности речь идет об уже сформировавшемся ребенке, который пока еще находится в утробе матери, однако не исключено, что он может жить и вне ее. [30]

Как ни странно, прерывание беременности в таких случаях (без длительного расстройства здоровья, бесплодия или смерти потерпевшей) не охватывается статьей 134 и не подпадает под другие статьи УК Украины. То есть такие действия не признаются преступлением, хотя очевидно, что они граничат с умышленным убийством. Отличие такого прерывания беременности от убийства состоит лишь в том, что плод, способный к жизни во внешней среде, во время умерщвления еще находится в утробе матери. Если же вследствие искусственных родов или кесарева сечения такой плод был извлечен из утробы матери живым, а уже потом лишен жизни, то такое действие будет квалифицироваться как умышленное убийство. [30]

В результате, можем констатировать парадоксальную ситуацию, когда одно и то же деяние, совершённое в отношении одного и того же предмета преступления (плода на поздних сроках беременности), является в одном случае допустимым с точки зрения уголовного закона явлением, а в другом — особо тяжким преступлением (умышленное убийство малолетнего ребенка), в зависимости от места совершения преступления (в утробе матери или вне ее) [30]. Нужно отметить, что отсутствие законодательного разрешения на прерывание беременности сроком свыше 22 недель не означает наличие эффективного запрета на такие действия. Дипломированному гинекологу-пенсионеру, например, ничто не мешает производить аборты. При отсутствии предусмотренных в части 2 статьи 134 УК последствий он может не опасаться ни уголовной, ни дисциплинарной ответственности.[30]

Можем констатировать существование этого парадокса и законодательстве Республики Молдова, которое проявляется в том, что преступление незаконное прерывание беременности, предусмотренное статьей 159 УКРМ наказывается штрафом в размере от 550 до 850 условных единиц или лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до 3 лет, или лишением свободы на срок до 2 лет; убийство, предусмотренным статьей 145 е) наказывается лишением свободы на срок от 15 до 20 лет или пожизненным заключением, а Детоубийство, предусмотренное статьей 147, которая инкриминирует убийство матерью новорожденного ребенка во время родов или непосредственно после них в состоянии вызванного родами физического и психического расстройства с помрачением сознания, наказывается лишением свободы на срок до 5 лет.[39] Как пример, хотим привести гипотетическую ситуацию: 1), когда гинеколог делает незаконный аборт на 23 неделе беременности, срок, когда нерожденный ребенок жизнеспособен вне тела матери, он будет наказан штрафом, а в исключительных случаях будет применяться лишение свободы на срок до 2 лет; 2) если мать, родившая ребенка недоношенного ребенка на 23 недели беременности, убивает его во время родов или сразу после рождения, она будет наказана лишением свободы на срок до 5 лет.; 3) и в ситуации, когда ребенок, недоношенного ребенка родившийся на 23 недели беременности, был убит другим человеком, это является отягчающим обстоятельством, и влечет за собой наказание лишением свободы от 15 до 20 лет или пожизненное заключение. Исходя из вышесказанного, возникает логический вопрос: неужели

внутриутробная жизнь нерожденного ребенка так сильно отличается от жизни новорожденного, что эта разница оправдывает столь большое количество уголовных наказаний, начиная от штрафа и кончая пожизненным заключением за совершение похожих преступлений? Жизнь новорожденного ребенка, который дышал один раз, настолько существенно отличается от жизни нерожденного ребенка, что жизнь последнего не должна быть защищена нормами уголовного права ?

Вывод

Таким образом, можем прийти к выводу, что отсутствие четкой регламентации юридического статуса нерождённого ребенка порождает трудности в практическом применении как Гражданского, так и Уголовного Кодекса. Хотим отметить, что в свете развития технологии экокорпорального оплодотворение, суррогатного материнства, крио консервации эмбрионов необходимость регламентации правового статуса нерожденного ребёнка становится еще более явной. Эта проблема остаётся актуальной особенно для Республики Молдова, потому что, согласно данным Министерства здравоохранения, 1 женщина из ста, которая делает аборт, прибегает к нелегальному аборту, [35] а учитывая, что показатель абортов, представленный в официальной статистике, меньше фактического количества абортов, [36, стр. 28] хотим заметить, что число женщин, прибегающих к нелегальным абортам, может быть еще больше.[33, стр. 139] Таким образом можем констатировать необходимость разработки последовательной социальной политики по поддержке многодетных семей и семей с детьми до 18 лет, внедрение которой приведет к сокращению числа абортов, осуществляемых в Республике Молдова.

Библиография

1. ВАСИЛЬЕВА, М. А. *Право на жизнь и правовой статус эмбриона* / М. А. Васильева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2017. — № 33 (167). — С. 24-27. — URL: https://moluch.ru/archive/167/45389/

2. БЕРЕГОВЦОВА Д. С. *Правовые проблемы права на жизнь в аспекте распоряжения жизнью и новейшее медицинское законодательство Республики Беларусь* / Д. С. Береговцова // Веснік Брэсцкага універсітэта. Серыя гуманітарных і грамадскіх навук, 2009. №4. С.64–68. http://www.brsu.by/sites/default/files/vesnik_gum/2009/4_39_2009.pdf

3. МАТУЗОВ Н.И. *Право на жизнь в свете российских и международных стандартов* // Правоведение. Санкт-Петербургский 1998. № 1. С. 198-212.

4. Декларация независимости. Конгресс, 4 июля 1776 г. Принята единогласно тринадцатью соединенными Штатами Америки. http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/indpndnc.htm

5. Право на жизнь Online: https://interlaws.ru/pravo-na-zhizn/

6. CEDO, cauza Osman împotriva Regatului Unit, § 116 CASE OF OSMAN v. THE UNITED KINGDOM (87/1997/871/1083) http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58257

7. Всеобщая декларация прав человека Принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml

8. Европейская конвенция по правам человека измененная и дополненная Протоколами № 11 и № 14, вступившими в силу 1 июня 2010 г. Конвенция о защите прав человека и основных свобод г. Рим, 4.XI.1950 г. https://www.echr.coe.int/documents/convention_rus.pdf

9. Международный пакт о гражданских и политических правах. Принят Резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 года. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml

10. Замечания общего порядка, принятые Комитетом по правам человека. https://csip.kg/documents/internationalhumanrightsinstruments/ICCPR_ZamObPor.pdf

11. Constituția Republicii Moldova Publicat : 29.03.2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art Nr : 140 Data intrarii in vigoare : 27.08.1994 Constituția RM (parlament.md)

12. NEGRU Boris, OSMOCHESCU Nicolaie, SMOCHINĂ Andrei, GURIN Corneliu, CREANGĂ Ion, POPA Victor, COBĂNEANU Sergiu. *Comentariul la Constituția Republicii Moldova*, Chișinău, Editura Arc, 2012

13. CCPR, General Comment 6 The right to life, (Sixteenth session, 1982), alin. (1). https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/1_Global/CCPR_C_GC_36_8785_E.pdf

14. I. MURARU, *Drept constituțional și instituții politice*, București Actami, 1998, p.209

15. КОНСТИТУЦИЯ УКРАИНЫ (Ведомости Верховной Рады Украины (ВВР Украины), 1996, № 30, ст. 141) https://iportal.rada.gov.ua/uploads/documents/27396.pdf

16. AUREL TEODOR MOLDAVAN, *Tratat de drept medical*, Ed. All Beck, București, p. 250

17. ГИППОКРАТ. Избранные книги. М.: Сварог, 1994. С. 87–88.

18. Б.Г. ЮДИН *Введение в биоэтику*. М.: Прогресс-Традиция, 1998. С. 198.

19. ШАРГОРОДСКИЙ М.Д. *Преступления против жизни и здоровья*. М.: Юрид. изд-во М-ва юстиции, тип. им. Евг. Соколовой. Л., 1947. С. 412–413.

20. О. Э. СТАРОВОЙТОВА, Н. В. ЯНЧАР *Право на аборт* https://cyberleninka.ru/article/n/pravo-na-abort/viewer

21. Carta lucrătorilor sanitari, Asociația medicilor catolici Iași Ed. Ars Ionga 1996 p. 85

22. ЭМБРИОНА СТАТУС, ЭМБРИОНА ПРАВА https://vocabulary.ru/termin/embriona-status-embriona-prava.html

23. К. А. АСТАПЕНКО. *Право на жизнь и проблема абортов* ФАКУЛЬТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ 2013 Минск : Изд. центр БГУ Сборник работ 70-й научной конференции студентов и аспирантов Белорусского государственного университета, 15-18 мая 2013 г., Минск : В 3 ч. Ч. 3. - Минск, 2013. - С. 119-121. http://elib.bsu.by/handle/123456789/96933

24. САЛАГАЙ О. О. *Правовые подходы Совета Европы к регулированию вопросов прерывания беременности* // Российская юстиция, 2012. №12. С. 21–24. https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/96933/1/119-121.pdf

25. L E G E A ocrotirii sănătăţii nr. 411-XIII din 28.03.1995 legea_ocrotirii_sanatatii_411_xiii_din_28_03_1995.pdf (cnam.md)

26. R. GRAMMA, I. DODON, T. NOVAC, Sănătatea și Drepturile Omului Suport de curs, Soros, Chişinău 2011, p. 136

27. MINISTERUL SĂNĂTĂŢII ORDIN Nr. 647 din 21.09.2010 cu privire la efectuarea întreruperii voluntare a cursului sarcinii în condiţii de siguranţă Publicat : 10.12.2010 în Monitorul Oficial Nr. 241-246 art Nr : 948 lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=336941&lang=1

28. ЗАКОН Основи законодавства України про охорону здоров'я (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 4, ст.19) http://consultant.parus.ua/?doc=0B3NDD5459

29. Гражданский кодекс Украины от 16 января 2003 года № 435-IV https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30418568

30. УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ОХРАНА ЧЕЛОВЕКА ДО МОМЕНТА ЕГО РОЖДЕНИЯ НА УКРАИНЕ Выпуск №17 (383) – Телекоммуникации РУБРИКА КОММЕНТАРИИ И АНАЛИТИКА Анализ норм действующего уголовного законодательства Украины относительно незаконных действий, связанных с прерыванием беременности https://pravo.ua/articles/ugolovno-pravovaja-ohrana-cheloveka-do-momenta-ego-rozhdenija-na-ukraine/

31. Свобода рожать. Запретят ли аборты в Украине Диана Давитян 31 августа 2017 в 10:15 https://focus.ua/politics/378429

32. "Жизнь ребёнка ничем не защищена": Инициаторы поправок о праве на жизнь с момента зачатия обозначили свою позицию 12 февраля 2020 https://yandex.ru/turbo/tsargrad.tv/s/news/zhizn-rebjonka-nichem-ne-zashhishhena-iniciatory-popravok-o-prave-na-zhizn-s-momenta-zachatija-oboznachili-svoju-poziciju_238511

33. БАБАДЖАНОВ И.Х. Правовой статус человеческого эмбриона: несколько подходов к анализу // Юридическая наука: история и современность. 2012. № 9. С. 18.

34. АМЕРИКАНСКАЯ КОНВЕНЦИЯ О ПРАВАХ ЧЕЛОВЕКА 22 ноября 1969 г. https://www.concourt.am/hr/rus/un/6_3.htm

35. ДЕКЛАРАЦИЯ ПРАВ РЕБЕНКА 1959 г. Принята резолюцией 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеей ООН 20. 11. 1959 г. ДЕКЛАРАЦИЯ ПРАВ РЕБЕНКА 1959 г - Учебное пособие для вузов (exdat.com)

36. CONVENȚIE INTERNAȚIONALĂ Nr. 1989 din 20.11.1989 cu privire la Drepturile Copilului* Publicat : 30.12.1998 în Tratate Internationale Nr. 1 art Nr : 52 Data intrarii in vigoare : 25.02.1993 * Adoptată de Adoptarea generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989. Intrat în vigoare la 20 septembrie 1990 lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=356341

37. Конституция Ирландии от 29 декабря 1937 г [Электронный ресурс].— Режим доступа: http:// concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/ireland/irelnd-r.htm

38. COD Nr. 1107 din 06-06-2002 CODUL CIVIL AL REPUBLICII MOLDOVA Publicat : 22-06-2002 în Monitorul Oficial Nr. 82-86 art. 661 *Republicat în Monitorul Oficial nr.66-75 din 01.03.2019 art.132 CP1107/2002 (legis.md)

39. COD Nr. 985 din 18-04-2002 CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA* Publicat : 14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195 Versiune în vigoare din 12.01.19 în baza modificărilor prin LP245 din 15.11.18 MO462-466 din 12.12.18 art. 774 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109495&lang=ro

40. PLOP A., *Răspunderea penală pentru provocarea ilegală a avortului* Specialitatea 554.01 – Drept penal şi execuţional penal Teză de doctor în drept Chişinău, 2015 p. 14 http://www.cnaa.md/files/theses/2015/22329/aliona_plop_thesis.pdf

41. Уголовный кодекс Украины с изменениями от 18.02.2021 года https://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/razdel-1-2/

ЛЮДИНОТВОРЧА ЦІННІСТЬ ПРАВА: ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

Доктор філософських наук, доцент Людмила Теліженко
Сумський державний університет
Кандидат юридичних наук Вікторія Панкратова
Сумський державний університет

Abstract

Цінність права для людини традиційна наукова раціональність вбачала тільки у його здатності бути засобом розв'язання всіх виникаючих у суспільстві суперечностей. Для другорядної по відношенню до природного світу людини, визначеної його фізичними законами, практично-інструментального призначення права вважалося достатнім. Таке уявлення ґрунтувалося на розірваності суб'єкт-об'єктних відношень та одномірному, неповному уявленні про людину і світ. Ми доводимо, що трансдисциплінарність як новий, більш високий тип наукової раціональності долає ці обмеження та розвиває уявлення про людину як цілісність, яка перебуває в єдності з усіма своїми умовами, в тому числі й природними. Це змінює уявлення про цінність права, яке перестає розумітися як спосіб розв'язання тільки зовнішніх для люди суперечностей. З точки зору трансдисциплінарності право починає осмислюватися як людинотворче, як таке, що сприяє самоздійсненню і самотворенню людини через розвиток всіх її сутнісних сторін з одночасним збереженням гармонії між ними як людської цілісності взагалі.

Практичним прикладом застосування такого підходу в праві є перегляд принципу відповідності між злочином і покаранням. За логікою традиційної раціональності слідувало, що за більш тяжкий злочин правопорушник мав понести більш суворе покарання шляхом обмежень фізичного чи матеріального характеру. Усвідомлення ним власного внутрішнього конфлікту та необхідності його усунення шляхом покарання це не передбачало. З точки зору трансдисциплінарності завдання покарання – допомогти правопорушнику усунути власне внутрішнє порушення та відновити гармонію в собі, зокрема через зміну умов буття.

З цього також слідує наступне:

- спосіб профілактики правопорушень має полягати в тому, щоб їх попереджати шляхом розширення правосвідомості громадян, які повинні розуміти, що заподіяне зло іншим людям завжди є злом по відношенню до самого себе;

- при призначенні покарання за вчинення суспільно-небезпечного діяння суд має у кожному випадку вбачати його достатність, насамперед, для відновлення втраченої особою гармонії та єдності в собі й себе зі світом.

Отже, цінність права полягає не тільки в розв'язанні зовнішніх для люди суперечностей, захисті її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки від інших людей, а і в здатності допомогти їй вирішити внутрішні конфлікти, відновити втрачену гармонію себе зі світом.

Keywords: право, гармонія людини, трансдисциплінарний підхід.

ОСОБЕННОСТИ КОЛЛЕКТИВНОЙ САМОЭФФЕКТИВНОСТИ ЮНЫХ И ВЗРОСЛЫХ БАСКЕТБОЛИСТОВ

Малинаускас Ромуальдас Казимерович,
Шимелене Рита
Литовский университет спорта,
г. Каунас, Литва

Цель исследования состоит в том, чтобы изучить особенности коллективной самоэффективности юных и взрослых баскетболистов. Актуальность исследования проблемы коллективной самоэффективности юных и взрослых баскетболистов с практической точки зрения определяется социальной значимостью изучения возможностей прогнозирования командной сплоченности спортсменов. Суть научной проблемы исследования состоит в вопросе: имеются ли достоверные различия по показателям коллективной самоэффективности между юными и взрослыми баскетболистами?

Методы и организация исследования. Для достижения поставленной цели в качестве методического инструментария был использован опросник (Шкала изучения компонентов коллективной самоэффективности CEQS) S.E. Short с соавторами. Шкала состоит из 20 утверждений и показывает особенности самоэффективности команды спортсменов. Методика помогает выявить компоненты коллективной (командной) самоэффективности: способности, усилия, настойчивость, готовность, сплоченность. Выборка представителей баскетбола включала 54 юных баскетболиста и 52 взрослых баскетболиста.

Результаты. При оценке показателей коллективной самоэффективности юных баскетболистов и взрослых баскетболистов выяснено, что взрослые баскетболисты более уверены в своих способностях, чем юные баскетболисты ($p < 0,01$), а также взрослые баскетболисты более уверены в сплоченности команды ($p < 0,05$), чем молодые баскетболисты.

Выводы. Согласно исследованию, тренерам рекомендуется начинать реализацию программ психологической подготовки в самом раннем возрасте для повышения коллективной самоэффективности.

Ключевые слова: спортивная психология, коллективная самоэффективность, спорт.

КРЫМСКОТАТАРСКИЙ ВОПРОС В ПОЛИТИКЕ ТУРЦИИ
CRIMEAN TATAR ISSUE IN TURKISH POLITICS

Юрий Латыш, Мария Фараносова
Yurii Latysh, Mariia Faranosova
Юрий Латыш, кандидат исторических наук, доцент кафедры истории мирового украинства Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.
Yurii Latysh, Candidate of Historical Sciences (Ph.D.), Associated Professor of Department of the History of the Ukrainians in the World, Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Мария Фараносова, независимый исследователь (Киев).
Mariia Faranosova, independent researcher (Kyiv)

Аннотация

В статье анализируется позиция Турции относительно оккупации Крыма Россией и проведения незаконного референдума 16 марта 2014 г. Рассматриваются заявления Р. Эрдогана и других руководителей Турции о непризнании вхождения Крыма в состав России. Отмечается последовательная приверженность Анкары нормам международного права, принципу территориальной целостности Украины.

Исследуется отношение турецких властей к проблемам коренного народа Крыма – крымских татар, которые подвергаются преследованиям со стороны российских властей. Подчеркивается, что интерес официальной Анкары к этому вопросу связан с тем, что несколько миллионов крымских татар проживают на территории Турции. Поэтому, крымскотатарская проблема для Турции – это вопрос внутренней и внешней политики. С ее помощью правящая Партия справедливости и развития демонстрирует своим соотечественникам внимание к родственному тюркскому и исламскому народу. И в то же время проводит политику защиты турецких интересов в черноморском регионе с акцентом на права крымскотатарского народа.

Отмечается также, что Турция предоставляет экономическую помощь крымским татарам, вынужденным покинуть полуостров, помогает в строительстве жилья, а также пытается выступать посредником между Украиной и Россией по вопросу освобождения крымских татар, осужденных в Крыму по политическим мотивам. В частности, благодаря личным усилиям Р. Эрдогана были освобождены заместители председателя Меджлиса крымскотатарского народа А. Чийгоз и И. Умеров. Турецкие дипломаты также выражают готовность продолжать поддерживать мирные действия крымских татар, направленные на защиту своих прав; осуждают вынесение приговоров крымским татарам по статьям о терроризме и экстремизме, которые используются Россией для политических преследований оппонентов.

В то же время, исходя из собственных экономических интересов, Турция не поддерживает санкции против России, введенные Западом за захват Крыма и агрессию на востоке Украины. Сохраняются экономические отношения с оккупированным Крымом, инвестиции в экономику полуострова, транспортное сообщение, контакты с

представителями подконтрольных России крымскотатарских организаций. Политика Турции характеризуется, как максимально прагматичная. С одной стороны, Турция поддерживает территориальную целостность Украины и пытается оказать помощь крымским татарам, с другой – использует крымскотатарский вопрос для давления на Россию в Сирии, Нагорном Карабахе, стараясь максимально избежать открытой конфронтации.

Ключевые слова: крымские татары, Меджлис крымскотатарского народа, международные отношения, оккупация.

Summary

The article analyzes the position of Turkey regarding the occupation of Crimea by Russia and the holding of an illegal referendum on March 16, 2014. The statements of R. Erdogan and other leaders of Turkey on non-recognition of the occupation of Crimea by Russia are considered. Ankara's consistent adherence to the norms of international law and the principle of the territorial integrity of Ukraine is noted.

The article examines the attitude of the Turkish authorities to the problems of the indigenous people of Crimea – the Crimean Tatars, who are persecuted by the Russian authorities. It is emphasized that the interest of official Ankara in this issue is due to the fact that several million Crimean Tatars live in Turkey. Therefore, the Crimean Tatar problem for Turkey is a matter of domestic and foreign policy. With its help, the ruling Justice and Development Party demonstrates to its compatriot's attention to the related Turkic and Islamic people. And at the same time, it pursues a policy of protecting Turkish interests in the Black Sea region with an emphasis on the rights of the Crimean Tatar people.

It is also noted that Turkey provides economic assistance to the Crimean Tatars forced to leave the peninsula, helps in the construction of housing, and also tries to mediate between Ukraine and Russia on the release of Crimean Tatars convicted in Crimea for political reasons. In particular, thanks to the personal efforts of R. Erdogan, deputy chairmen of the Mejlis of the Crimean Tatar people A. Chiygoz and I. Umerov were released. Turkish diplomats also express their readiness to continue to support the peaceful actions of the Crimean Tatars aimed at protecting their rights; condemn the sentencing of Crimean Tatars under articles on terrorism and extremism, which are used by Russia for political persecution of opponents.

At the same time, based on its own economic interests, Turkey does not support the sanctions against Russia imposed by the West for the seizure of Crimea and aggression in the east of Ukraine. Economic relations with the occupied Crimea, investments in the economy of the peninsula, transport links, contacts with representatives of the Crimean Tatar organizations controlled by Russia are preserved. Turkey's policy is characterized as the most pragmatic. On the one hand, Turkey supports the territorial integrity of Ukraine and is trying to provide assistance to the Crimean Tatars, on the other hand, it uses the Crimean Tatar issue to put pressure on Russia in Syria, Nagorno-Karabakh, trying to avoid open confrontation as much as possible.

Key words: Crimean Tatars, Mejlis of the Crimean Tatar people, international relations, occupation.

Захват Крыма Россией (согласно Закону Украины «Об обеспечении прав и свобод граждан и правовом режиме на временно оккупированной территории Украины» сухопутная территория Автономной Республики Крым и города Севастополя, внутренние воды Украины этих территорий считаются временно оккупированной территорией) существенно изменил геополитическую ситуацию в черноморском регионе не в пользу Турции. Крым стал огромной российской военной базой, откуда она может попытаться расширять свое влияние и военную мощь.

На официальном уровне Анкара постоянно заявляет, что не признает российской оккупации Крыма и результатов незаконного референдума 16 марта 2014 г. о вхождении полуострова в состав России. С 2014 г. Турция регулярно голосует за территориальную целостность Украины в ООН и системно поддерживает все резолюции Генеральной Ассамблеи относительно нарушений прав человека в Крыму и милитаризации полуострова.

В основном лидеры Турции говорят о Крыме во время различных встреч с украинскими коллегами, отдельные заявления приурочены к годовщинам незаконного референдума 2014 г. или депортации крымских татар в 1944 г. В частности, 7 августа 2019 г. во время совместной пресс-конференции с президентом Украины В. Зеленским турецкий президент Р. Эрдоган заявил, что Турция не признавала законность аннексии Крыма и не сделает этого. 16 октября 2020 г. на новой встрече президентов двух стран Р. Эрдоган вновь сказал, что «Турция не признает и никогда не признает незаконную аннексию Крыма... Мы поддерживаем и всегда будем поддерживать суверенитет и территориальную целостность Украины, в том числе в отношении Крыма»[1]. В принятом по результатам встречи совместном заявлении отмечается: «Подчеркивая преданность принципам и нормам международного права, Турецкая Республика подтверждает свою безоговорочную поддержку суверенитету и территориальной целостности Украины в международно признанных границах и приветствует сотрудничество в рамках Крымской платформы, инициированной Украиной. Мы согласны продолжать прилагать усилия, направленные на деоккупацию Автономной Республики Крым и города Севастополь, а также восстановление контроля Украины над отдельными районами Донецкой и Луганской областей»[2].

Министр иностранных дел Турции М. Чавушоглу во время визита в Киев 18 декабря 2020 г. подтвердил, что Анкара продолжает не признавать российскую аннексию Крыма и выразил поддержку украинской инициативе по деоккупации Крыма[3]. Турция положительно отнеслась к инициативе В. Зеленского о создании «Крымской платформы» для координации международных усилий по защите прав

[1] Turkey doesn't, never will recognize illegal annexation of Crimea, Erdoğan says, Daily Sabah, 2020, Oct. 16. [Online] Available from: https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-doesnt-never-will-recognize-illegal-annexation-of-crimea-erdogan-says [Accessed: Jan. 30, 2021]. [In English].

[2] Спільна заява за результатами зустрічі Президента України Володимира Зеленського і Президента Турецької Республіки Реджепа Таїпа Ердогана. 2020, 16 жовтня. [Online] Available from: https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-za-rezultatami-zustrichi-prezidenta-ukrayini-v-64661 [Accessed: Jan. 22, 2021]. [In Ukrainian].

[3] Глава МИД Турции в Киеве: «Не признаем аннексию, поддерживаем «Крымскую платформу», Крым.Реалии, 2020, 18 декабря, [Online] Available from: https://ru.krymr.com/a/news-mid-turcyi-anneksiya-kryma/31007971.html [Accessed: Jan. 29, 2021].

крымчан и деоккупации полуострова. Турецкий политолог Тогрул Исмаил утверждает: «В отношениях с Украиной Турция придерживается международных норм, признает территориальную целостность Украины и всегда повторяет это на высшем уровне»[4].

Интерес Анкары к крымскому вопросу в значительной степени связан с защитой крымскотатарского народа, несколько миллионов представителей которого проживают на территории Турции. Периодически крымские татары устраивают в Турции акции протеста против российской оккупации полуострова. Большим авторитетом в диаспоре пользуется моральный лидер крымскотатарского народа М. Джемилев, которого называют Кырымоглу («сын Крыма»). Безусловно, турецкие власти не могут игнорировать интересы своих сограждан и стараются защищать права крымских татар.

Крымскотатарская проблема для Турции – одновременно вопрос внутренней и внешней политики. Внутренней – потому что таким образом правящая Партия справедливости и развития демонстрирует своим соотечественникам внимание Турции к родственному тюркскому и исламскому народу. Внешней – потому что декларируется защита турецких интересов в регионе и поддержка территориальной целостности Украины с акцентом на права крымскотатарского народа. Р. Эрдоган и другие турецкие руководители неоднократно встречались с лидерами крымских татар, представителями запрещенного Россией Меджлиса крымскотатарского народа. Весной 2014 г. народный депутат Украины М. Джемилев совместно с кандидатом в президенты Украины П. Порошенко посетили Турцию и обсудили с президентом А. Гюлем события в Крыму. В ходе встречи А. Гюль заявил, что Анкара никогда не признает аннексию Крыма Россией. По его словам, Турция окажет поддержку Киеву в установлении порядка в восточных регионах страны и будет содействовать миру и стабильности в Черноморском регионе[5]. Вскоре премьер-министр Турции Р. Эрдоган обсудил по телефону с президентом России В. Путиным ситуацию в Крыму, включая вопросы, касающиеся крымскотатарского народа. Во время своего визита в Киев 10 ноября 2014 г. министр иностранных дел Турции М. Чавушоглу сообщил журналистам о возможной отправке в Крым неофициальной делегации, чтобы оценить условия жизни коренного населения.

7 августа 2019 г. Р. Эрдоган на встрече с В. Зеленским подтвердил, что защита прав, интересов и сохранение национальной идентичности крымских татар, пребывание их на родине в Крыму будет оставаться приоритетом для его страны[6]. В октябре 2020 г. на совместной пресс-конференции с президентом Украины он заявил, что «крымскотатарский народ является важным элементом наших связей между Турцией и Украиной».

---

[4] Громенко С., «Россию пугает усиление Турции»: о чем говорит фейк о турецких претензиях на Крым, Крым.Реалии, 2020, 3 ноября. [Online] Available from: https://ru.krymr.com/a/o-chem-govorit-rossiyskiy-feik-o-tureckih-pretenziyah-na-krym/30927645.html [Accessed: Jan. 30, 2021].

[5] Путин с Эрдоганом поговорили о крымских татарах, Крым.Реалии, 2014, 17 апреля. [Online] Available from: https://ru.krymr.com/a/25353447.html [Accessed: Jan. 29, 2021].

[6] Бурнос Т., «Турция не признавала и не признает оккупацию Крыма»: роль Анкары в деоккупации украинского полуострова, Крым. Реалии, 2019, 11 августа. [Online] Available from: https://ru.krymr.com/a/turciya-i-deokkupaciya-kryma/30104165.html [Accessed: Jan. 27, 2021].

Турция предоставляет экономическую помощь крымским татарам, вынужденным покинуть полуостров. Во время визита в Киев в феврале 2020 г. Р. Эрдоган заявил, что договорился с В. Зеленским о совместном строительстве жилья для 500 семей крымских татар[7], а также комплекса зданий для крымских татар. «Для нас очень важно, чтобы крымские татары обрели самостоятельность. Мы окажем нашим крымским братьям поддержку в сферах политики, экономики, дипломатии и культуры. Особое значение мы придаем шагам, которые будут приняты в Херсоне»[8], – отметил президент Турции. В декабре 2020 г. премьер-министр Украины Д. Шмыгаль и вице-президент Турции Ф. Октай обсудили вопрос согласования локаций строительства жилья и количества квартир по каждой из них. В частности, речь идет о строительстве 1000 квартир для крымских татар, которые учитываются как внутренне перемещенные лица. Проект предусматривает два этапа: в рамках первого – строительство 500 квартир в Херсонской, Николаевской и Киевской областях; в рамках второго – еще 500 квартир, но локация будет определена после дополнительного изучения.

Турция оказывает помощь в освобождении крымских татар, осужденных в оккупированном Крыму по политическим мотивам. 25 октября 2017 г. Турции были выданы осужденные заместители главы Меджлиса крымскотатарского народа А. Чийгоз и И. Умеров, которые сразу же прибыли в Украину. По некоторым данным, в обмен на них Турция выдала России двух арестованных шпионов. Турция также заявляет протесты в связи с обвинительными приговорами крымским татарам. В частности, в заявлении турецкого МИД приговор фигурантам дела «Хизб-ут-Тахрир» назван политикой запугивания крымских татар. Анкара заверяет, что будет продолжать поддерживать крымских татар, которые «мирно защищают свои права и интересы демократическими методами»[9]. 3 июля 2020 г. министры иностранных дел Украины и Турции на встрече в Анталье обсудили нарушение прав крымских татар в Крыму и освобождение украинских политзаключенных, которые находятся в тюрьмах России и оккупированного полуострова[10].

Исходя из собственных экономических интересов, Анкара не поддерживает санкции против России, введенные Западом в ответ на захват украинского полуострова и агрессию на востоке Украины. Глава МИД Турции М. Чавушоглу, в частности заявил: «Турция раньше много страдала из-за санкций. Санкции против наших соседей и партнеров нанесли серьезный ущерб нашей экономике. Поэтому, когда мы слышим о санкциях, мы не действуем слишком поспешно. Мы обдумываем, можем ли мы найти

---

[7] Эрдоган сообщил о планах строительства жилья для 500 семей крымских татар, Крым.Реалии, 2020, 3 февраля. [Online] Available from: https://ru.krymr.com/a/news-erdogan-poobeschal-pomoch-postroit-zhiljo-dlya-500-semej-krymskikh-tatar/30415195.html [Accessed: Jan. 24, 2021].

[8] Портников В., Эрдоган не забудет о крымских татарах, Крым.Реалии, 2020, 6 февраля. [Online] Available from: https://ru.krymr.com/a/vitalij-portnikov-erdogan-ne-zabudet-o-krymskih-tatarah/30418340.html [Accessed: Jan. 25, 2021].

[9] No: 217, 19 Eylül 2020, Kırım Tatarlarına Yönelik Mahkumiyet Kararı Hk [Online] Available from: http://www.mfa.gov.tr/no_-217_-kirim-tatarlarina-yonelik-mahkumiyet-karari-hk.tr.mfa [Accessed: Jan. 10, 2021]. [In Turkish].

[10] Главы МИД Украины и Турции обсудили нарушение прав крымских татар и освобождение политузников, Крым. [Online] Available from: [Accessed: Jan. 30, 2021].

другие способы решения проблем»[11]. В отличие от других стран, Турция не отказывается от контактов с оккупированным Крымом. Периодически действовало паромное сообщение, неофициально ведется торговля с полуостровом, поступают инвестиции в его экономику.

На встречах с руководителями России турецкие власти стараются избегать острых политических вопросов, уделяя внимание экономике. Например, во время визита В. Путина в Анкару в декабре 2014 г. тема Крыма и положения крымских татар оказалась в тени строительства нового газопровода, а также ситуации в Сирии. Р. Эрдоган крайне дипломатично заявил, что считает подход России к ситуации с крымскими татарами положительным, а российские власти уверяли его, «что они готовы предоставить крымским татарам такие права, которые они не смогли получить до сих пор». Р. Эрдоган также отметил, что Россия уже объявила крымскотатарский язык официальным и выразила намерение рассмотреть их жилищные проблемы[12].

Следующим эпизодом, который вызвал возмущение украинских властей и Меджлиса крымскотатарского народа, стал визит 12 октября 2019 р. в составе российской делегации депутатов Госдумы от Крыма Н. Поклонской и Р. Бальбека (Украина не признает законность выборов в органы российской власти на временно оккупированных территориях) на конференцию спикеров парламентов по противодействию терроризму и укреплению регионального взаимодействия в Стамбуле. Р. Бальбек на своей странице в Facebook опубликовал фото с президентом Турции, рассказав о теплом приеме[13]. С публичными осуждениями этого визита выступили глава Меджлиса крымскотатарского народа Р. Чубаров и Всемирный конгресс крымских татар. Послу Турции в Украине пришлось давать заверения, что политика его страны по непризнанию аннексии Крыма осталась неизменной. Крымскотатарский вопрос в политике Турции иногда выступает, как средство давления на Москву на переговорах по Нагорному Карабаху, Кипру, Сирии, Ливии и другим направлениям[14].

Для России очень важно склонить турецкие власти к смягчению позиции по Крыму. С этой целью используются обращения пророссийских крымскотатарских деятелей и организаций. В частности, в декабре 2014 г. накануне встречи Р. Эрдогана с В. Путиным в Стамбуле общественная организация «Къырым бирлиги» выступила с обращением в поддержку политики президента России. В декабре 2020 г. глава

[11] В МИД Турции заявили о неодобрении санкций ЕС против России из-за аннексии Крыма [Online] Available from: https://tsn.ua/ru/svit/v-mid-turcii-zayavili-o-neodobrenii-sankciy-es-protiv-rossii-iz-za-anneksii-kryma-911190.html [Accessed: Jan. 22, 2021].

[12] Ай-Серезли А., Сюрприз для Турции: как турецкие СМИ освещали визит Путина в Анкару, Крым.Реалии, 2014, 4 декабря. [Online] Available from: https://ru.krymr.com/a/26725013.html [Accessed: Jan. 9, 2021].

[13] Стельмах С., Крымские коллаборанты: наступление на «турецком фронте», Крым.Реалии, 2019, 15 октября. [Online] Available from: https://ru.krymr.com/a/krymskie-kollaboranty-nastuplenie-na-tureckom-fronte/30218249.html [Accessed: Jan. 30, 2021].

[14] Чулковская Е., Зачем Турция заигрывает с крымскими татарами. [Online] Available from: https://carnegie.ru/commentary/74592 [Accessed: Jan. 28, 2021].

«региональной национально-культурной автономии крымских татар» Э. Умеров призвал турецкие власти признать Крым российским субъектом[15].

Таким образом, Турция проводит прагматическую политику, старается максимально избежать конфликта с Россией, при этом поддерживая территориальную целостность Украины. Безусловно, Турции было бы крайне выгодно выступать посредником между Украиной и Россией не только в вопросах защиты крымскотатарского народа, но и в украинско-российском конфликте. Однако такой подход не устраивает Москву, которая предпочитает обсуждать «украинский вопрос» с западными лидерами.

[15] Крымские татары призвали Турцию признать полуостров частью России, Известия, 2020, 3 декабря. [Online] Available from: https://iz.ru/1095357/2020-12-03/krymskie-tatary-prizvali-turtciiu-priznat-poluostrov-chastiu-rossii [Accessed: Jan. 30, 2021].

ОРГАНИЗАЦИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЕТЕЙ-ИНВАЛИДОВ И ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИХ ПРАВ

ORGANIZATION OF INCLUSIVE EDUCATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES AND LEGISLATIVE FUNDAMENTALS OF ENSURING THEIR RIGHTS

ƏLİLLİYİ OLAN UŞAQLARIN İNKLÜZİV TƏHSİLİNİN TƏŞKİLİ VƏ ONLARIN HÜQUQLARININ TƏMİN OLUNMASININ QANUNVERİCİLİK ƏSASLARI

KAMALA ABBASOVA
Specialty in Law and Social Work
Azerbaijan University

Абстракт

«Образование - это право каждого человека с огромным потенциалом. Принципы свободы, демократии и устойчивого развития основаны на образовании ... Нет более важной задачи, чем «образование для всех». Кофи Аннан. 1998 г.

Право на образование является одним из основных социально-культурных прав, закрепленных в Конституции Азербайджанской Республики. В юридической литературе право на образование характеризуется как социальная ценность, а его социальная ценность обусловлена реализацией этого права и формированием личности в целом. Образование, которое считается стратегически важным направлением деятельности общества, является важным фактором, влияющим на социальные процессы, и служит формированию качеств - ценностей, определяющих личность. Демократическое образование гарантирует равное право на образование всем членам общества, как здоровым, так и инвалидам.

По статистике, в мире один миллиард человек живет с ограниченными возможностями. Фактически, если мы добавим семьи этих людей к той же статистике, около двух миллиардов человек прямо или косвенно страдают от инвалидности каждый день. Во многих частях мира люди с ограниченными возможностями часто живут вне общества, лишенные основных жизненных потребностей. У них нет или очень ограниченные возможности ходить в школу, работать, жить в собственных квартирах, жениться и растить своих детей, а также участвовать в общественной жизни.

Обеспечение прав людей с ограниченными возможностями как наиболее уязвимого и наиболее уязвимого сегмента общества является одной из наиболее актуальных проблем не только в одной стране или регионе, но и в мире в целом. По статистике ООН, 15% населения мира и 6% населения Азербайджанской Республики являются инвалидами. В Азербайджанской Республике проживает 568 149 инвалидов, из них 65 482 - дети до 18 лет.

Ключевые слова: дети с ограниченными возможностями, инклюзивное образование, статистика, основы законодательства и госпрограмма.

Abstract

"Education is a right of every person with great importance and potential. The principles of freedom, democracy and sustainable development are based on education ... There is no more important task than "education for all". Kofi Annan. 1998

The right to education is one of the basic socio-cultural rights enshrined in the Constitution of the Republic of Azerbaijan. In the legal literature, the right to education is characterized as a social value, and its social value is conditioned by the realization of this right and the formation of the individual as a whole. Education, which is considered to be a strategically important area of activity in society, is an important factor influencing social processes, and it serves the formation of qualities - values that determine personality. Democratic education guarantees the equal right to education to all members of society, both healthy and people with disabilities.

According to statistics, one billion people in the world live with disabilities. In fact, if we add the families of these people to the same statistics, about two billion people directly or indirectly suffer from disability every day. In many parts of the world, people with disabilities often live outside the community, deprived of the basic necessities of life. They do not have or have very limited opportunities to go to school, work, live in their own apartments, get married and raise their children, and participate in public life.

Ensuring the rights of people with disabilities as the most vulnerable and most vulnerable segment of society is one of the most pressing issues not only in one country or region, but in the world as a whole. According to UN statistics, 15% of the world's population and 6% of the population of the Republic of Azerbaijan are people with disabilities. 568,149 people with disabilities live in the Republic of Azerbaijan, and 65,482 of them are children under 18 years of age.

Key words: Children with Disabilities, Inclusive Education, Statistics, Legislative Framework and State Program.

ÖZET

"Təhsil – hər bir insanın böyük əhəmiyyətə və potensiala malik haqqıdır. Azadlıq, demokratiya və dayanıqlı inkişaf prinsipləri təhsil əsasında qurulur... "Hamı üçün təhsil"dən daha vacib digər bir vəzifə yoxdur." Kofi Annan. 1998

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuş insanın əsas sosial-mədəni hüquqlardan biri kimi təhsil hüququ çıxış edir. Hüquq ədəbiyyatında təhsil hüququ sosial dəyər kimi xarakterizə olunur və onun sosial dəyəri bu hüququn realizə edilməsi və fərdin bütov bir şəxsiyyət kimi formalaşması ilə şərtləndirilir. Cəmiyyətdə strateji əhəmiyyətli fəaliyyət sahəsi kimi göstərilən təhsil sosial proseslərə təsir göstərən mühüm faktordur və o, şəxsiyyəti şərtləndirən keyfiyyətlərin - dəyərlərin formalaşmasına xidmət edir. Demokratik təhsil cəmiyyətin bütün üzvlərinin - istər sağlam, istərsə də sağlamlıq imkanları məhdud insanların bərabər təhsil alma hüquqlarını təmin edir.

Statistikaya görə, dünyada bir milyard insan əlilliklə yaşayır. Faktiki olaraq həmin şəxslərin ailələrini də həmin statistikaya əlavə etsək, təqribən iki milyard insan birbaşa və ya dolayısı yolla hər gün əlillikdən əziyyət çəkir. Dünyanın bir çox ölkələrində əlilliyi olan şəxslər adətən cəmiyyətdən kənar, həyatın əsas tələbatını ödəmək imkanından məhrum

olaraq yaşayırlar. Onların məktəbə getmək, işləmək, öz mənzillərində yaşamaq, ailə qurmaq və uşaqlarını böyütmək, ictimai həyatda iştirak etmək kimi imkanları yoxdur və ya olduqca məhduddur.

Cəmiyyətin ən həssas və daha çox sosial müdafiəyə ehtiyacı olan təbəqəsi kimi əlillərin hüquqlarının təmin edilməsi yalnız bir ölkənin və ya regionun deyil, bütövlükdə dünyanın ən aktual problemlərindən biridir. BMT-nin statistikasına əsasən dünya əhalisinin 15%-ni, Azərbaycan Respublikası əhalisinin isə 6 %-ni əlilliyi olan şəxslər təşkil edir. Azərbaycan Respublikasında 568.149 nəfər əlilliyi olan şəxslər yaşayır və onlardan 65.482 nəfərini bu qəbildən olan 18 yaşadək uşaqlar təşkil edir.

Açar sözlər: Əlilliyi olan uşaqlar, İnklüziv təhsil, Statistik göstəricilər, Qanunvericilik əsasları və Dövlət proqramı.

«Образование - это право каждого человека с огромным потенциалом. Принципы свободы, демократии и устойчивого развития основаны на образовании ... Нет более важной задачи, чем «образование для всех». - Кофи Аннан, 1998 [2]

Право на образование является одним из основных социально-культурных прав, закрепленных в Конституции Азербайджанской Республики. В юридической литературе право на образование характеризуется как социальная ценность, а его социальная ценность обусловлена реализацией этого права и формированием личности в целом (4, с. 243). Образование, обозначенное как стратегически важное направление деятельности общества (3, с. 200), является важным фактором, влияющим на социальные процессы, и служит формированию качеств и ценностей, определяющих личность. Демократическое образование гарантирует право всех членов общества - инвалидов - на образование наравне с другими. [20]

По оценкам, в мире насчитывается от 180 до 220 миллионов молодых людей с ограниченными возможностями, и около 80 процентов из них живут в развивающихся странах. (21)

Если мы добавим к этой статистике семьи этих людей, это число удваивается каждый день. В некоторых частях мира люди с ограниченными возможностями обычно исключены из общества и лишены своих прав. У них практически нет доступа к жилью, образованию, занятости, браку и воспитанию детей.

Обеспечение прав людей с ограниченными возможностями как наиболее уязвимых и наиболее уязвимых групп общества - одна из самых актуальных проблем в мире в целом. По статистике ООН, 15% населения мира и 6% населения Азербайджанской Республики являются инвалидами. В Азербайджанской Республике 568 149 человек с ограниченными возможностями, из которых 65 482 - дети в возрасте до 18 лет (22).

Меры, принятые на протяжении многих лет для вовлечения детей с ограниченными возможностями в инклюзивное образование, показывают, что ребенок с нарушением обучаемости ничем не отличается от других детей, им просто необходимо с детства руководить вниманием и заботой.

Реализация «Проекта инклюзивного образования» в нашей стране началась в 2005 году. Постановлением Кабинета Министров от 3 февраля 2005 года утверждена Программа развития организации «Обучение детей с особыми потребностями (ДП) в Азербайджанской Республике».

В Государственной программе на 2005-2009 годы говорится, что «количество детей, обучающихся в специальных учебных заведениях (5535 человек), не отражает реальной ситуации в стране. Анализ показывает, что количество детей с ограниченными возможностями составляет около 20 тысяч, из них только 27,6 процента учатся в образовательных учреждениях (23). Регистрация и привлечение этих детей к образованию - одна из основных целей этой программы.

В рамках программы развития на 2005-2009 годы запущены 3 пилотных проекта по организации инклюзивного образования. В результате реализации проектов 268 детей с ограниченными возможностями были вовлечены в инклюзивное образование в 15 общеобразовательных учреждениях и 13 дошкольных учреждениях.

С 2015-2016 учебного года в Азербайджанской Республике начата реализация проекта «Применение инклюзивного образования на начальном уровне» с целью вовлечения детей с ограниченными возможностями в общее образование вместе с другими детьми. В четырех экспериментальных школах успешно реализованы меры по внедрению новых подходов в сфере инклюзивного образования. (30)

Приказом Министра Образования Азербайджанской Республики от 3 июня 2016 года о создании пилотных школ для данного проекта, Наримановская районная средняя школа № 202, Низаминская районная школа-лицей № 220, Хатаинская районная средняя школа № Лицей 138 Сабунчинской районной школы № 252 определен как пилотное в рамках проекта. Всего в четырех пилотных школах (1-4 классы) инклюзивным образованием были охвачены 54 ребенка с ограниченными возможностями. (31, с. 7)

Кроме того, инклюзивное образование применялось в школах № 4 и 11 Сумгайыта, Евлахе и Мингячевире.

Хотя с 2004 года упоминался ряд инициатив, связанных с внедрением инклюзивного образования в Азербайджанской Республике, Министерство образования и науки призвало к разработке Государственной программы по развитию инклюзивного образования для детей в Азербайджанской Республике на 2018- 2024. Утвержден Распоряжением Президента Азербайджанской Республики от 14 декабря 2017 года и указал на необходимость его реализации.

Целью Государственной программы является обеспечение права детей с ограниченными возможностями на развитие путем предоставления специальных услуг поддержки и получения образования на уровне сверстников, социализации, общения и интеграции в общество. Однако, наряду с детьми с ограниченными возможностями, их сверстники начинают усваивать важные ценности в детстве, такие как наличие совести, помощь другим и забота о них.

Также следует отметить, что дети с ограниченными возможностями могут быть включены в обычные классы при определенных условиях. В международных документах по инклюзивному образованию указано, что дети с ограниченными

возможностями, обучающиеся в одном классе, должны составлять 5% от общего числа учащихся. Таким образом, если в классе 20 учеников, двое из них - один с физическим, а другой с умственной отсталостью - могут учиться. [35]

На начало 2016-2017 учебного года количество детей с ограниченными возможностями, обучающихся в специальных школах и школах-интернатах, а также в классах, организованных для детей с ограниченными возможностями, составляет 6377 человек. Согласно этой информации, они:

- 3237 в спецшколе,
- 2612 в специальных школах-интернатах,
- 528 из них обучались в классах для детей с ограниченными возможностями в общеобразовательных школах. (18)

По данным Министерства образования (19), в стране 65482 ребенка с ограниченными возможностями. Согласно этой информации, они:

- 9355 дома,
- 2558 в детских спецшколах,
- 2725 были привлечены к обучению в специальных школах-интернатах.

Разница в количестве детей в обоих отчетах ясно свидетельствует о том, что в стране до сих пор нет единой базы данных о детях с ограниченными возможностями.

Согласно программе, принятой на 2018-2014 годы, простой подсчет показывает, что в настоящее время в нашей стране получают образование 22,3% детей-инвалидов. Это означает, что за последние 13 лет вовлеченность детей с ограниченными возможностями в образование не только увеличилась, но и снизилась. Хотя в Программе развития на 2005-2009 годы обсуждаются такие вопросы, как применение современных механизмов мониторинга и оценки в образовательных учреждениях, разработка новых учебных планов, программ, учебников и учебных пособий для специальных учебных заведений в качестве «ожидаемых результатов», Программа на 2018-2024 годы включение этого года в программу развития свидетельствует о недостаточной проработке данного вопроса.

Если в 2005–2009 гг. Инклюзивным образованием охвачено 268 человек, то в 2015–2017 гг. Инклюзивным образованием в пилотных классах пилотных школ были охвачены всего 44 ребенка с ограниченными возможностями.

Судя по цифрам, большинство детей с ограниченными возможностями не вовлечены не только в инклюзивное образование, но и в образование в целом, что является нарушением права этих детей на образование.

Хотя законы «Об образовании» и «Об образовании лиц с ограниченными возможностями (специальное образование)», принятые для обеспечения права на образование, закрепленного в Конституции Азербайджанской Республики, не содержат прямых норм об инклюзивном образовании, некоторые положения являются косвенно установлено.

По словам председателя Союза организаций инвалидов Давуда Рагимли, если количество инвалидов в большинстве стран составляет 10-15 процентов населения, то в Азербайджане этот показатель не превышает 5 процентов. Отметив, что эта статистика не так опасна для Азербайджана, Давуд Рагимли сказал, что одна из

важнейших проблем инвалидов в стране связана с образованием. По словам Давуда Рагимли, Закон «Об образовании» имеет много недостатков, связанных с вовлечением людей с ограниченными возможностями школьного возраста в образование: «Существуют объективные и субъективные причины значительного уменьшения количества детей с ограниченными возможностями в стране. Однако нас беспокоит то, что не было принято серьезных мер по устранению этих причин. Потому что пункты, касающиеся инклюзивного образования, в принятом Милли Меджлисом законе «Об образовании» не находятся на желаемом уровне. Законодательство в этой области должно предусматривать очень серьезные шаги в соответствии с международными конвенциями »(32).

Конвенция о правах инвалидов охватывает многие аспекты прав на образование, а также другие права таких лиц. Статья 24 Конвенции, устанавливающая право на образование, гласит, что инвалиды должны иметь равный доступ к образованию и что государства должны поддерживать их совместное обучение на всех уровнях и их доступ к обучению на протяжении всей жизни. При осуществлении своего права на образование Государства-участники обеспечивают, чтобы инвалиды не исключались из системы общего образования по причине их инвалидности и чтобы инвалиды имели доступ к инклюзивному, качественному и бесплатному образованию по месту жительства на равной основе. с другими (5, с. 101). Конвенция устанавливает подход к образованию, устранению барьеров, устранению стереотипов и продвижению инклюзивного образования как лучшей образовательной среды для всех. Такой подход помогает создать инклюзивное общество, которое не боится инвалидности и легко ее принимает. По мере того, как дети с ограниченными возможностями растут вместе со своими сверстниками и участвуют в процессе обучения, они развивают большее понимание и уважение друг к другу (7).

В Плане действий Совета Европы по повышению уровня жизни людей с ограниченными возможностями на 2006–2015 годы говорится, что дети с ограниченными возможностями должны иметь возможность расти в своих семьях и интегрироваться в жизнь общества. Потребности их семей должны быть подробно оценены соответствующими органами. Четвертое направление деятельности Плана - доступ к образованию для людей с ограниченными возможностями (17).

Конвенция о правах ребенка, ратифицированная Азербайджанской Республикой, является первым документом, прямо запрещающим дискриминацию детей по признаку инвалидности. Он устанавливает право детей с ограниченными возможностями жить как полноправные члены общества и получать помощь в случае необходимости. (6, с. 624)

Хотя статья 36 Закона Азербайджанской Республики «О правах ребенка» предусматривает предоставление особых льгот лицам, ухаживающим за детьми с ограниченными возможностями, на сегодняшний день такие льготы не установлены. Целесообразно установить специальное социальное пособие для лиц, осуществляющих уход за детьми-инвалидами, в размере минимальной заработной платы в стране (33).

По результатам оценки, проведенной в рамках «Государственной программы деинституционализации и альтернативного ухода за детьми в Азербайджанской

Республике», утвержденной Указом Президента Азербайджанской Республики № 1386 от 29 марта 2006 года, 37,7% детей, проживающих в государственных учреждениях, были помещены в специальные школы-интернаты в связи с их особыми образовательными потребностями. Из-за отсутствия специального образования для слабовидящих и слабовидящих детей в регионах они поступают в специальные школы-интернаты в Баку и живут там.

В утвержденной Указом Президента Азербайджанской Республики от 29 декабря 2012 года «Азербайджан 2020: Видение концепции будущего развития» говорится, что для детей с ограниченными возможностями будут реализованы различные программы развивающего, коррекционного и инклюзивного образования. Для всех учителей общеобразовательных школ будет обеспечено целевое повышение квалификации в области активных (интерактивных) технологий обучения и инклюзивного образования, а для каждого учителя будет создана гибкая система приобретения навыков ИКТ (1).

Адаптация инфраструктуры учебных заведений на всех уровнях образования к потребностям людей с ограниченными возможностями является одной из основных задач в этой области, и инфраструктура учебных заведений, как и другие объекты инфраструктуры, должна быть доступна для людей с ограниченными возможностями.

Айдын Халилов, руководитель Центра независимого развития и поддержки жизни, говорит, что дети с ограниченными возможностями не могут посещать школу: «Как ребенок с ограниченными возможностями, который хочет ходить в школу, может пользоваться общественным транспортом? Есть ребенок, которому нужна инвалидная коляска. Дети с ограниченными возможностями должны находиться под постоянным присмотром родителей. Ребенок должен действовать с чьей-то помощью. Может, ему что-то нужно в школе. Кто ему поможет? В то же время отношение общества к инвалидности у школьников в целом ненормальное. Вы знаете, не только ученики, сверстники ребенка, но и учителя, педагогический коллектив должны знать правила поведения и общения с ребенком, быть готовыми признать, что они являются неотъемлемой частью общества (34).

ПОСМОТРЕТЬ ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ:

Сенг Соха, который живет в провинции Самлот в Камбодже, был парализован в течение пяти лет. Он никогда не думал, что когда-нибудь сможет самостоятельно ходить в школу. Его дом находится в 3 км от школы, и состояние школьных дорог было очень плохим. Однажды он получил две инвалидные коляски от международных организаций - одну он оставил дома, а другую - в школе. Инвалидная коляска освободила Соху. Ее младшая сестра или друзья помогли ей добраться до школы в инвалидной коляске. Раньше ему приходилось переходить реку без моста и сталкиваться с такими трудностями, как грязные дороги из-за оползней в сезон дождей. Теперь добраться до школы стало проще, так как община построила простой деревянный мост через реку и отремонтировала дорогу к школе. Добавление памду для расширения доступа к классам улучшило условия в начальной школе. Вместе с пандусом построен новый туалет. Сейчас Соха чувствует себя более уверенно и надеется продолжить образование в старшей школе. В настоящее время рядом с его

домом строится новая общеобразовательная школа, которая по новым стандартам Министерства образования будет доступна для всех. (26)

В Таджикистане школы, участвующие в программе WASH (Водоснабжение, санитария и санитарное просвещение), реконструируются, чтобы обеспечить детям с ограниченными возможностями доступ к туалетам. Новые проекты основаны на философии низкой стоимости с учетом таких важных факторов, как раздельное использование школьных туалетов для мальчиков и девочек, широкий доступ и удобство для детей с ограниченными возможностями. (15)

В новом школьном здании в Ломбоке, Индонезия, есть пандусы, цветовые коды на стенах и дверях, цветовые обозначения на полу и текстильные узоры. Здание было спроектировано школьными учителями, и директор школы лично контролировал строительство, чтобы обеспечить выполнение строительных работ в соответствии с конкретным бюджетом, установленным правительством Индонезии для строительства школьных зданий. (16)

Цветы и кустарники в школьном саду украшены декоративным камнем и плиткой. Когда мы начали внедрять инклюзивное образование, мы поняли, что когда дети играют или занимаются спортом, их ноги могут застрять на этих камнях и плитах, и они могут упасть и получить травмы. Поэтому мы убрали камни и плитку, ведь безопасность детей для нас важнее цветов. (24)

Классы должны быть оборудованы мебелью, специально разработанной для детей с ограниченными возможностями, в дополнение к стандартной мебели. Это не будет стоить дорого. Сиденье может быть спроектировано так, чтобы учащимся с разным телосложением было удобно сидеть и читать, на основе следующих примеров (25).

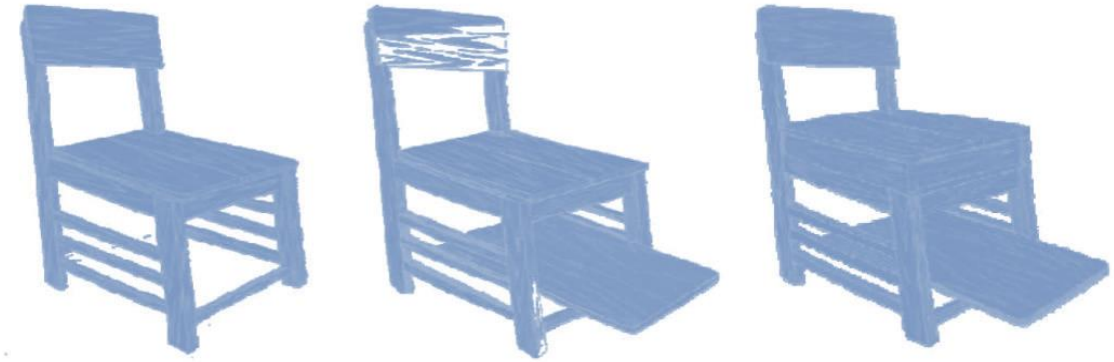

Источник: IDP Norway.

1. Обычное место для ученика начальной школы.
2. Сиденье регулируется со съемной подставкой для ног.
3. Высокое сиденье со съемной подставкой для ног.

Пространство, освещение, материалы и даже цвет влияют на качество такого образования. Школы могут очень эффективно использовать эти элементы при строительстве зданий и территорий, учитывая потребности и желания своих учеников и учителей. К сожалению, школы обычно проектируются и строятся без учета пожеланий и потребностей сообщества, - Ян Каплан, 2007 (14).

Инклюзивное образование - это создание благоприятной среды не только в школах, но и во всех сферах жизни, которые важны для обучения и участия. Таким образом, важно определить экологические барьеры, а не только одну классную комнату.

Возможности для детей с ограниченными возможностями участвовать в образовании также напрямую связаны с финансовой безопасностью их родителей, и соответствующие расходы родителей должны быть возмещены. Наиболее распространенной формой помощи таким семьям является предоставление пособий семьям с детьми. С этой целью предоставляется большое количество льгот семьям с детьми как в странах Европы, так и в странах бывшего СССР. Например, в Республике Беларусь в связи с беременностью и родами, родами, уходом за ребенком-инвалидом в возрасте до 18 лет и т. Д. выделены виды льгот (10, с. 105). В этой стране мать получает социальные пособия по уходу за ребенком в возрасте до 3 лет (12, с. 292). В Испании и Польше единовременное ежемесячное пособие по беременности и родам выплачивается до достижения ребенком возраста 3 (13) лет. В Дании родитель, ухаживающий за ребенком-инвалидом, имеет право на ежемесячное пособие в течение всего периода ухода за ним. (9)

По данным Государственного комитета по статистике Азербайджанской Республики, в 2017 году количество детей-инвалидов в возрасте до 18 лет, получающих пособия, составляет 72 200 человек. (28)

По региональным данным о количестве детей с ограниченными возможностями и инклюзивным образованием в Имишли, Билясуваре, Гяндже и Шеки, официально известных инклюзивных школ в этих регионах нет, но есть дети с ограниченными возможностями, обучающиеся в обычных школах (36, с. 12).

Например, в Имишли зарегистрировано 1268 детей с ограниченными возможностями, из которых 617 - старше 7 лет: 50 из этих детей проходят соответствующее лечение в реабилитационном центре при поддержке Фонда социальной защиты. 180 детей учатся дома, остальные записаны на учёбу в общеобразовательные школы. Учебники - это учебники, которыми пользуются другие дети. Официально отсутствие инклюзивной школы в Имишли свидетельствует о том, что либо эти дети были ложно включены в список школ и дети вообще не ходят в школу, либо дети страдают в школах, где для них не созданы особые условия. То есть инклюзивное образование имеет некоторые важные условия, которые необходимо обеспечить, такие как психолог, учитель и помощник учителя с опытом работы с детьми с ограниченными возможностями, изменения школьной инфраструктуры (пандус, туалет, спортзал). В регионах иногда ребенка-инвалида не уговаривают посещать занятия как «хорошее дело» из соображений родства. (36, с. 13)

В Гяндже связались с родителями детей-инвалидов. Большинство родителей, чьи дети страдают церебральным параличом, говорят, что они недовольны домашним обучением, что учителя не интересуют уроки и что они хотят, чтобы их дети ходили в обычные школы. Однако отсутствие поблизости таких школ мешает социализации их детей. В сообщении BBC объясняется положение родителей в регионах: «Хотя родители Тофика Гасымова обратились в несколько государственных органов с

просьбой создать условия для обучения Лайга, ему сказали, что школа находится только в Баку. Денег на это в семье не хватает »(29).

В Тартаре и Агдаме, недалеко от линии фронта, детей не привлекали к инклюзивному образованию. Серьезной проблемой является неадекватная инфраструктура и нехватка специалистов для обучения детей с ограниченными возможностями в старших классах. Из-за отсутствия специального образования в регионах родители вынуждены отправлять детей в Баку. (36, с. 13)

В ходе реализации государственных программ около 300 детей с ограниченными возможностями были привлечены к инклюзивному образованию в 30 средних школах городов Баку, Мингячевир, Евлах и Сумгайыт. Но к концу проекта количество детей сократилось до 40. Ученик привыкает к совершенно другой среде, внезапно проект заканчивается, и ученик вынужден оставаться дома. Это, в свою очередь, отрицательно сказывается на психологии ребенка (27).

Кестутис Янкаускас, глава Представительства ЕС в Азербайджанской Республике, прокомментировал проекты инклюзивного образования и подчеркнул важность вовлечения детей с ограниченными возможностями в образование.

Фонд Гейдара Алиева оказал исключительные услуги в реализации программы. Таким образом, Фонд целенаправленно работал над организацией обучения детей с ограниченными возможностями, лишенных родительской опеки, в некотором смысле вне поля зрения общественности, для укрепления материально-технической и образовательной базы образовательных учреждений и приведения их в соответствие с современными стандартами. Дома, спецшколы капитально отремонтированы, оснащены современным оборудованием.

Директор Департамента международных отношений Фонда Гейдара Алиева Солтан Мамедов сказал, что общенациональный лидер Гейдар Алиев всегда придавал большое значение образованию, и что идеи великого лидера успешно претворяются в жизнь Президентом Ильхамом Алиевым. Он отметил, что по инициативе первого вице-президента Азербайджанской Республики, президента Фонда Гейдара Алиева Мехрибан Алиевой были построены и сданы в эксплуатацию сотни новых школьных зданий, учебные заведения оснащены современным оборудованием. Было отмечено, что Фонд Гейдара Алиева уделяет особое внимание проблемам как здоровья, так и образования детей и молодежи с ограниченными возможностями. Одна из основных целей фонда - помочь людям с ограниченными возможностями, защитить их здоровье и решить их социальные проблемы. Новый проект, который будет реализован Министерством образования при поддержке Общественного союза регионального развития Фонда и Европейского союза, направлен на обеспечение доступа к общему образованию для людей с ограниченными возможностями, особенно детей с ограниченными возможностями. Обеспечит интеграцию (37) .

РЕЗУЛЬТАТ

Решение всего вышеперечисленного требует реализации новых проектов и программ по вовлечению детей с ограниченными возможностями в качественное образование (инклюзивное образование) вместе с другими детьми. Только в этом

случае могут быть достигнуты реальные результаты в сфере инклюзивного образования в нашей стране, и будет реализован принцип «образование для всех», который является сутью инклюзивного образования.

Мы не должны забывать, что все дети могут учиться (обучение, чтение, письмо и арифметика понимаются как более широкое понятие), имеют право на образование, заботу и защиту в инклюзивной и обучающей среде.

Не только государство, но и каждый должен заботиться о здоровье, судьбе и образе жизни каждого из них, облегчить трудности и проблемы, с которыми они сталкиваются. Для этого нам нужно начать с инклюзивных значений. Как заметил великий мыслитель Махатма Ганди, чтобы начать с ценностей, чтобы иметь возможность владеть этими ценностями и увидеть изменения, которые вы хотите в мире, вы должны сначала начать с себя! И никогда не следует забывать общечеловеческие ценности! Потому что ценность человека не зависит от его способностей и достижений. Развитие всех людей зависит от их знаний и умений, и у каждого есть способность чувствовать и думать.

Дети - наше будущее. Какими бы разными они ни были, их нельзя оставлять в стороне от развития, обучения, общения и внимания! Они просто разные! Отличие - это особенность сама по себе, и каждый ребенок особенный! Каждый ребенок должен знать, что это чудо и что не было другого такого ребенка, как он, с начала и до конца света .

Ədəbiyyat siyahısı

1.Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 2012-ci il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış İnkişaf Konsepsiyası” / http:e-qanun.az

2.İnklüziv siniflərdə təlimin təşkili. Bakı, 2018

3.Cəfərov İ.M. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının şərhi. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2010, s.200

4. Əsgərov Z.A.Konstitusiya hüququ.Bakı:Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2011,s. 243

5. Əlilliyi olan şəxslərin hüquqi təminatları. Bakı: Qoliaf qrup QSC, 2012, s. 101

6. “İnklüziv təhsil:təcrübə vəqarşıda duran vəzifələr” V Beynəlxalq Elmi-praktiki konfransın məqalələr toplusu.Bakı:”Şərq-Qərb, 2011, 624 s.

7. Əliyev M., Mahmudov M. // “Azərbaycanda əlilliyi olan şəxslərin inklüziv təhsil sahəsindəki mövcud problemlərinin aradan qaldırılmasının beynəlxalq və milli hüquqi aspektləri

8. Абрахамсон, П. Социальная эксклюзия и бедность / П. Абрахамсон // Общественные науки и современность. 2001. - №2. — С. 158-166.

9. Дания день за днем http:/www.IS-europa. dk/ru/ Nyheder/ Nyheder_ ru/htm

10. Куренной А.М., Томашевский К.Л., Ярошенко О.Н. Трудовое право и право социального обеспечения в Беларуси, России и Украине (формирование и развитие). Минс:, Дикта, 2011, с. 105

11. Кондратьева З.А. Пенсия по инвалидности // Социальное обеспечение, 2010, № 11, с. 43-47

12. Постовалова Т.А. Курс права социального обеспечения Республики Беларусь. Минск:Тесей, 2008, с. 292

13. Пособия на ребенка в странах Европы. www/.domeuropa/e/womens/27-womens/67www.azerbaijan-news.az; www.azstat.org

14. Sophal K. / Fox, S. (2007) "Physical Accessibility & Education," in EENET Asia Newsletter No. 4, Jakarta, Indonesia: EENET Asia, pp. 14-15.

15. UNICEF. (2008) "Guidelines for Universal and Energy Efficient Design," Dushanbe: UNICEF, p. 11.

16. Kaplan, I. (2007) "Inclusive School Design: Lombok, Indonesia" in EENET Asia Newsletter No. 4. Jakarta: EENET Asia, pp. 18-19.

17.www.mlspp.gov.az

18. Azərbaycan Respublikası Statistika Komitəsinə göndərilmiş sorğuya cavab https://www.dropbox.com/sh/kytjs0975diqqpm/AAA5cytVwkjwVRUbuze7yFZTa?dl=0

19.https://azertag.az/xeber/2018_2024_cu_illerde_Azerbaycan_Respublikasinda_saglamliq_imkanlari_mehdud_sexsler_uchun_inklüziv_tehsilin_inkisafi_uzre_DOVLAT_PROQRAMI-1121083

20. İsmayılov E. İnklüziv təhsil günün tələbidir//Azərbaycan müəllimi.2010.17 dekabr.S.5./http://www.anl.az/down/meqale/az_muellimi/2010/dekabr/147260.htm

21. Gənclər üzrə BMT-nin Yüksək Səviyyəli İclası, "Əlilliyi olan Gənclər" Fakt Vərəqəsi: http://social.un.org/youthyear/docs/Fact%20sheet%20youth%20with%20disabilities.pdf

22. www.stat.gov.az/source/healthcare/az/002_2.1.xls

23. http://www.e-qanun.az/framework/7421

24. Watterdal / Tahir, p. 2.

25. These chairs were designed by a resource person from Braillo Norway in connection with their "Quality Improvement of Education for Children with Visual Impairment" programme in Indonesia (1998 to 2005).

26. Kaplan, I. (2007) "Inclusive School Design: Lombok, Indonesia," in EENET Asia Newsletter No. 4, Jakarta, Indonesia: EENET Asia, pp. 18-19.

27. http://oc-media.org/children-with-disabilities-are-being-left-behind-in-azerbaijans-frontline-villages/

28. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi // https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=3621

29. http://www.bbc.com/azeri/azerbaijan-41676259

30. http://www.e-qanun.az/alpidata/framework/data/37/f_37269.htm

31. Yeni Azərbaycan. Heydər Əliyev Mərkəzində "Müəllimlərin inklüziv təhsil sahəsində bacarıqlarının artırılması"layihəsinin təqdimatı keçirilib. 2019. 1 fevral. S.7 // http://www.anl.az/down/meqale/yeni_az/2019/fevral/632194.htm

32. Rəhimli Davud. Əlil Təşkilatları İttifaqının sədrinin müsahibəsindən

33. Əliyev M., Mahmudov M. // "Azərbaycanda əlilliyi olan şəxslərin inklüziv təhsil sahəsindəki mövcud problemlərinin aradan qaldırılmasının beynəlxalq və milli hüquqi aspektləri

34. Xəlilov Aydın. Müstəqil Həyat İnkişaf və Dəstək Mərkəzinin rəhbərinin müsahibəsindən

35. İnteqrativ məktəb şəraitində təhsil fəaliyyətinin təşkil edilməsi haqqında 87 nömrəli qərar (29 may 2002-ci il), Bakı.

36. Azərbaycanda Inklüziv Təhsilin Vəziyyətinə Dair-Araşdirma Sənədi/ Demokratik Təşəbbüslər Institutu (Idi) /Baki-2018

37. Heydər Əliyev Fondunun beynəlxalq əlaqələr departamentinin direktoru Soltan Məmmədovun müsahibəsindən

38. Акатов, Л. О некоторых аспектах комплексного подхода к обучению и социальной реабилитации инвалидов / Л. Акатов, Ю. Блинкова. Доступ через <http://vobin.spb.osi.ru/Articles/Blinkov.htm>.

39. Гэри Банч, Включающее образование. Как добиться успеха? Основные стратегические подходы к работе в интегративном классе / Пер. с англ. Н. Грозной, М. Шихиревой. -М.: «Прометей», 2005. 88 с.

40. Бергер, П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. М.: Медиум, 1995. - 321 с. -ISBN 5-85691-036-2

41. Берне, Р. Развитие Я-концепции и воспитание: Пер. с англ. / Под ред. В.Я.Пилиповского. М.: Прогресс, 1986. - 423 с.

42. Битов, А.Л. Особый ребенок: исследования и опыт помощи, проблемы интеграции и социализации. -М.: 2000.

43. Борисова, Н. В. Инклюзивное образование: ключевые понятия / Н. В. Борисова, С. А. Прушинский. М.: Перспектива; Владимир: Транзит-ИКС, 2009. - 47 с.

44. Всемирная декларация об образовании для всех (1990 год).

45. Всемирная программа действий в отношении инвалидов (1982 год).

46. Выготский, Л.С. Проблемы дефектологии / Л.С. Выготский — М.: Просвещение, 1995. 527 с.18. : Выготский; Л.С. Собр. соч.: В 6 т: Т.5.: Основы дефектологии / Под ред. А.В; Запорожец. М.: Педагогика, 1983. - 367 с.

47. Гилевич, И.М. Если ребенок со сниженным слухом- учиться в'массовой школе / И.М. Гилевич, Л.И. Тигранова // Дефектология: 1995; - № 3. -. С. 39-46.

48. Грозная, Н. Развитие инклюзивного образования: международный опыт / Н. Грозная: Обращение к документу 29 июля 2008., Доступ через <http://www.aro.ru/gate/docfiles/dokladngrozno.doc>.

49. Дайджест по инклюзивному образованию. 2010, июнь. http://orttoHfe2.ucoz.m/publ/rabotaiobrazovanie/dajdzhestpoinkljuzivnomuo Ьгаго V апу иу ип2010/4-1 -0-749

50. Закон Российской Федерации «Об образовании» // Собрание законодательства Российской Федерации. 1996. -№ 3. Ст. 150.

51. Из доклада Грозной Н,- эксперта Всемирной организации «Down-side-up» http://school.msk.ort.ru/integration/index.php?p=teor voivspdmo

52. Карпова Г.Г. Социокультурная практика в отношении инвалидов: от законодательства к общественному мнению / Г.Г. Карпова, Е.Р. Ярская-Смирнова // Образование для всех: политика и практика инклюзии. -Саратов, 2008. С. 25-33.

53. Лошакова, И:И. Инклюзивное образование детей-инвалидов / И.И. Лошакова, Е.Р.Ярская-Смирнова // Социологические исследования. 2003. -№5.-С. 100-106.

54. На пути к инклюзивной школе. (Пособие для учителей).// М.: РООИ «Перспектива», 2005.

55. Образование для всех: политика и практика инклюзии. Сборник научных статей м научно-методическитх материалов. Саратов: научная книга, 2008.

56. По материалам докладов Альянса правозащитных организаций "Спасите детей" ("Save the children"). Доступ через <http://school.msk.ort.ru/integration/index.php7pteor inkluziv obrazov>.

57. Развитие инклюзивного образования: сборник материалов / Сост.: С.А. Прушинский^Ю.П. Симонова. М.: РООИ «Перспектива», 2007.

58. Тони Бут. Показатели инклюзии. Практическое пособие / Тони Бут, Мэл Эйнскоу / Под ред. Марка Вогана / Пер. с англ.: И. Аникеев; Научный ред.: Н. Борисова; Общая ред.: М. Перфильева. М.: РООИ «Перспектива», 2007. 124 С. - ISBN 978-5-91400-009-4.

59. Шмидт, В.Р. Социальная эксклюзия и инклюзия в образовании. Учебно-методическое пособие / В.Р. Шмидт. М., 2006.

60. ЮНЕСКО. Руководство по инклюзии: обеспечение доступа к образованию для всех. / Пер. с англ.: С. Котова. Ред.: М. Перфильева. М. Владимир ООО «Транзит-ИКС», 2007.

61. Ярская-Смирнова, Е.Р. Инклюзивное образование детей-инвалидов / Е.Р. Ярекая-Смирнова, И.И. Лошакова // Социологические исследования. 2003. -№5. - С.100-106.

62. Ярская-Смирнова, Е.Р. Когда в семье ребенок-инвалид* / Е.Р. Ярская-Смирнова // Социологические исследования. 1997. - №1. - С. 83-90.

63. Ярская-Смирнова, Е.Р. Понятие инклюзивного образования / Е.Р. Ярская-Смирнова

64. Coleman, J.S. Social Capital'in the Creation of Human Capital / J.S. Coleman // American Journal of Sociology. 1988. - Vol. 94. - P. 95-120.

65. Etzioni A. The active society. New York: Free Press, 1968. P. 417.

66. Etzioni A. The spirit of community: rights, responsibilities, and the communitarian agenda / A. Etzioni. N.Y.: Crown Publishers, 1993. - 323 p. -ISBN 0517592770

67. Florian L., Pullin D. Defining diffeenceЛn McLaughlin M., Rouse M. (eds.) Special Education and School Reform in the United States and Britain.//London and New York: Routledge, 2000.

68. Dyson-A. Inclusion and inclusions: theories and discourses in inclusive education. // In Daniels H, Garner P. (eds.) Inclusive Education. London: Kogan Page, 1999.

69. Kavale K., Forness S. History, rhetoric and realty. Analysis of inclusion debate. // Remedial and Special Eduction. Vol. 21. No. 5. 2000.

70. Thomas G., Walker P., Webb J. The Making of the Inclusive School//London and New York: Routledge Falmer, 1998. ISBN 0-415-15559-2

71. Wright E.B. Full Inclusion of Children with Disabilities in the Regular Classroom: Is It the Only Answer? // Social work in Education. Vol. 21. No. 1. Jan. 1999.

DESCRIPTION OF THE SEASONS OF THE YEAR IN THE WORK OF NIZAMI GANJAVI

NİZAMİ GƏNCƏVİNİN YARADICILIĞINDA LİRİK RİCƏTLƏR: İLİN FƏSİLLƏRİNİN TƏSVİRİ

Nazile Abdullazade
assosiate professor
Azerbaijan State Pedagogical University
Head of Technology Teaching Literature Department
ORCID/0000-0002-1829-7178

Twelfth-century Azerbaijani poet Nizami Ganjavi is an artist who has presented invaluable pearls to the treasury of world literature. His love for his native Azerbaijan is evident in his lyrical and epic works. In almost all of his poems, the poet described the plates of nature, and in separate chapters described the mysteries and unusualness of Azerbaijani nature in poetic colors.

Nizami connects the character of the heroes, their attitude to each other, the description of the events with the hymns of the seasons. The mood of the image, the psychological state, the description of the inner world of man are in harmony with the scenes of nature. The poet compares the seasons of the year in particular; Spring is characterized by the seasons of youth, youth, autumn and winter as motives of sadness, grief and illness.

In the poems of the poet, each chapter is described separately. Summer brings steam as it comes, and fruits grow on the trees. The nightingale climbs to the top of the mountain and sings. In August, the sound of crows is not even heard. Autumn brings a paleness around; the wind withers the flowers, the garden is ruined, the trees are broken.

In the description of each chapter, Nizami lyrically conveys the emotions and inner world of his heroes. The hero's courage and joy are presented in the spring, defeat, death and sorrow in the autumn and winter seasons. In each chapter, the poet takes care of nature, rejoices in the blossoming of flowers, mourns the fading of frost. The pleasure he derives from nature manifests itself in a poetic way, especially in the description of spring. These images help him to adapt to the development of events. It is no coincidence that Nizami, who is compared to Goethe in the creation of images of nature, is superior to him in art.

Keywords: Nizami, lyric poetry, nature, seasons of the year.

XII əsr Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi dünya ədəbiyyatı xəzinəsinə əvəzsiz incilər bəxş etmiş bir sənətkardır. Doğma vətəni Azərbaycana məhəbbəti onun istər lirik, istərsə də epik növdə yazdığı əsərlərdə özünü aydın göstərir. Şair, demək olar ki, bütün poemalarında təbiət lövhələrinin təsvirinə yer vermiş, ayrı-ayrı fəsillərdə Azərbaycan təbiətinin əsrarəngizliyini, qeyri-adiliyini poetik boyalarla təsvir etmişdir.

Nizami qəhrəmanların xarakterini, bir-birinə münasibətini, baş verən hadisələrin təsvirini ilin fəsillərinin tərənnümü ilə əlaqələndirir. Obrazın əhval-ruhiyyəsi, psixoloji vəziyyəti, insanın daxili aləminin təsviri təbiət səhnələri ilə həmahəngləşir. Şair xüsusilə ilin

fəsillərini bir-birilə qarşılaşdırır; bahar dedikdə cavanlıq, gənclik, payız, qış fəsilləri hüzn, kədər, xəstəlik motivləri kimi səciyyələndirilir.

Şairin poemalarında hər fəslin ayrıca təsviri verilir. Yay öz gəlişilə sanki buxar gətirir, ağaclarda meyvələr yetişir. Bülbül dağ başına qalxıb mahnı oxuyur. Avqust havasında torağayların səsi belə eşidilmir. Payız ətrafa bir solğunluq gətirir; külək çiçəkləri soldurur, bağ-bağça bərbad hala düşür, ağaclar küsür.

Nizami hər bir fəslin təsvirində qəhrəmanlarının hiss-həyəcanlarını, daxili aləmini lirik ricətlərlə verir. Qəhrəmanın hünəri, şadlığı bahar fəsli, məğlubiyyəti, ölümü, kədəri payız, qış fəsillərində təqdim olunur. Hər bir fəsildə şair təbiətin qayğısına qalır, güllərin boy atması ilə sevinir, şaxtanın onu soldurması ilə kədərlənir. Təbiətdən alıdığı zövq xüsusilə bahar fəslinin vəsfində şairanə bir şəkildə özünü göstərir. Bu təsvirlər hadisələrin inkişafına uyğunlaşdırılaraq onun köməkçisi olur. Təsadüfi deyildir ki, təbiət təsvirlərinin yaradılmasında Gete ilə müqayisə edilən Nizami sənətkarlıqda ondan üstün tutulur.

Açar sözlər: Nizami, lirik ricət, təbiət, ilin fəsilləri.

GİRİŞ

İlyas Yusif oğlu Nizami Gəncəvi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin qədim dövrdə yetişdirdiyi nəhəng simadır. Yaxın Şərq ədəbiyyatında "Xəmsə"nin əsasını qoyan şairin bədiii irsi 9 əsrdir ki, tədqiqatçıların araşdırmalarında elmi-pedaqoji, ictimai-siyasi, bədii-fəlsəfi müstəvidə təhlil edilir. Lakin nə qədər çox araşdırılırsa, Nizami dühasının zənginliyi bir o qədər yeni nəzəriyyələr, konsepsiyalar, baxışlar ortaya çıxarır. Bu mənada Nizami yalnız şair, söz ustası deyil, astronom, riyaziyyatçı, natiq, filosof, tarixçi, hüquqşünas kimi "öz yaradıcılıq taleyini doğma xalqının həyatı ilə sıx bağlayan vətənpərvər sənətkardır. Xalqı dərindən sevmək, onun tarixini və müasir həyatını məhəbbətlə öyrənmək, tükənməz yaradıcılıq xəzinəsindən istifadə etmək, xalqın istək və arzularını tərənnüm etmək şairin əsərlərinə böyük bir həyat qüvvəsi, qabaqcıl ideyalar gətirmişdir" [12, s.3].

Azərbaycan ədəbiyyatında Nizami sənətkarlığı təkcə "Xəmsə" yaratmaqla səciyyələnmir. Şairin əsərlərində irəli sürdüyü ideyaları bədii sənətkarlığı da tamamlayır; məsnəvidə qəzəllərin janra uyğunlaşdırılması, peyzaj lirikası, lirik ricətlər, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə və s. ilə də Nizami özündən sonra bir məktəb yaratmışdır.

LİRİK RİCƏT

"Ricət" ərəb mənşəli söz olub mənası dönmə, qayıtma, kənara çıxma deməkdir. Sənətkar təsvir etdiyi hadisələrə, obrazlara münasibət bildirmək üçün süjet xəttindən kənara çıxır, lirik parçalar verir. Ricət vasitəsilə oxucu üçün hadisələr daha da aydınlaşır, obrazların psixologiyası, təsəvvürləri, olub keçmişlərə və gələcək hadisələrə münasibəti müəyyənləşdirilir. Ricətlər əksərən duyğulara güclü təsiretmə qüvvəsinə malik olur. Daha çox epik poemalarda istifadə edilən ricətlərə XII əsr Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi yaradıcılığında da rast gəlirik.

Nizami lirik ricətlərin böyük ustasıdır. Bu ricətlər əsərin kompozisiyasında önəmli rol oynayır, oxucu ilə şairin ünsiyyətinin yaranmasında ciddi əhəmiyyət kəsb edir. Lirik ricətlər süjetin arxasınca gedən oxucunu bir növ hadisələrarası düşünmə fasiləsinə, nəfəsini dərməyə, əsərdə baş verənlərin sosial-fəlsəfi mahiyyətinə varmasına şərait yaradır. Şairin

epik poemalarında "təsvir olunan insan obrazı, onun daxili aləmi, intim dünyası əhatə olunduğu canlı aləmlə təmasda verilir" [3, s.42]. Bu canlı aləm isə təbiətdir. Obrazın daxili təlatümləri, psixoloji böhranı, mühitə və zamana münasibəti təbətlə təmasda elə verilir ki, canlı lövhələr yaranır. Nizami bu lövhələrin bədii təsvirində daha bir detaldan – ilin fəsillərinin təsvirindən uğurla istifadə etmişdir.

BAHAR FƏSLİ

İlk fəlsəfi-didaktik poeması olan "Sirlər xəzinəsi" əsərində mənzum hekayətlərdən biri "Hindli möbidin hekayəsi" adlanır. Möbid bağçanı seyr edir, bahardır, müxtəlif güllər, çiçəklər bağçanı rəngbərəng etmişlər. Güllər elə boy qaldırıb ki, qalxana bənzəyir. Bənövşənin saçları çiyinlərinə tökülüb, lalələr gah yaqut rənginfə alışıb-yanır, gah da incilərlə bəzənib. Bir neçə aydan sonra həmin bağçaya gələn möbid başqa mənzərə ilə qarşılaşır; gül-çiçəkdən əsər-əlamət yoxdur, bülbülün yerini qarğalar, güllərin yerini tikanlar tutmuşdur. Möbid belə nəticəyə gəlir ki, torpaqdan və sudan baş qaldıran hər şey məhv olmağa məhkumdur. Sanki şair təbiətin təsviri ilə insanlara ibrət dərsi verir, onları xeyirli işlərlə məşğul olmağa, şöhrətpərəstlikdən uzaq olmağa çağırır:

Yazıq hardan bilsin ki, bircə günlük ömrü var,
Sabahı düşünmədən bu gün olmuş bəxtiyar.
Bu dünyada heç nəyin vəfası yoxmuş – dedi.
Dərdi çox, cəfası çox, səfası yoxmuş – dedi [11, s.152].

Şair Nizami təbiət vurğunu idi; onun qəhrəmanları da zirvəsi qarlı dağların, zərif çəmənlərin, mavi göllərin və coşqun çayların, ceyranların və kəkliklərin aşiqi idi. Doğma yurdu Gəncənin, Bərdənin təbiət mənzərələrini o ilin bütün fəsillərində sevə-sevə vəsf edirdi:

Güllər içindəydi mavi qayalar,
Min rəngə çalırdı orda ilk bahar.
Dağların qoynunda zümrüddən xalı,
Heyran eyləyirdi fikri, xəyalı.

"Xosrov və Şirin" poemasında Xosrovla Şirin bahar çağı Azərbaycan dağlarını gəzməyə çıxırlar. Güllər, çiçəklər gözəllikdə bəhsə girmişlər, pərdə arxasından çıxmış qızlar kimi qönçədən kənara çıxmış, utandıqlarından yanaqları qızarmışdır. Bülbülün, turacın nəğməsi ürəklərə od salır. Lalələr eşqdən köynəyini yırtmış, reyhanlar heyrətdən əllərini üzlərinə vurub qoşa dayanmışlar. Təbiət də bahar fəsli olduğundan sevinir, gülür, insanların ruhunu oxşayır, iki sevgili də uzun ayrılıqdan sonra indi bir-birinə qovuşmuş, təbiətin gözəl qoynunda birlikdə ova çıxmışlar. Təbiətin sevinci onların sevincini daha da artırır.

Bu şadlıq zamanı gül üzlü bahar
Geydirdi hər gülə bir yeni paltar.
Yasəmənlər saqi, nərgiz əldə cam,
Bənövşə xumardı, gül məstdi tamam.

Yer paltar geymişdi xoruzgülündən,
Çiçəklərə olmuş Mövrənguş məskən.
Çəməndə sərvlər nə qədər yüksək,
Lalələr eşqdən yırtmışdı köynək.
Bənövşə çiyninə körük salmışdı,
Nəsrin sırğasını yellər almışdı.
Əl üzdə durmuşdu reyhanlar qoşa,
Çiçəklər darağı sancmışdı başa [6, s.123].

"Leyli və Məcnun" poemasında bahar fəslində çəmənin təsviri verilir. Pərişan, qəm-qüssəyə batmış Leyli öz qəbiləsinin qızları ilə xurmalıq tamaşasına gedir. Oxucu sanki al-əlvan bir gülüstana düşür; qızılgülün qönçəsi göy otların içərisindən baş qaldıraraq qızarmış, lalə açılmışdır. Güllərin ətri ətrafı xoş ətirlə bürümüşdür. Tikanlar baş qaldırmış, körpə söyüdlərin yarpaqları kiçik mehdən belə titrəyir, bənövşənin saçları boynuna tökülüb. Nilufər suya sinəsini sipər etmiş, nargülü tellərinə şanə çəkmişdir. Quşlar da çəmənzarda səs-səsə vermişdir.

Sərdi xalısını səhraya min gül,
Bəzədi torpağı süsənlə sünbül.
Ağacda qönçələr baxdı göz-gözə,
Bənzədi qayğısız, gülər bir üzə.
Qırmızı lalədən, sarı çiçəkdən
Təbiət bir bayraq qaldırdı, bilsən.
Çəmənlər başına bürümüşdü şal,
Lalənin yanağı olmuşdu xal-xal.
Hələ nəzər yetir bənövşələrə,
Zülfünü darayıb tökmüşdü yerə [6, s.99].

Leyli çəmənzarı gəzir, lakin baharın gəlişi onun əhvalını dəyişmir. Ağacdakı bülbül Məcnun kimi nalə çəkir. Bu mənzərəni seyr edən Leylinin alışıb-yanan yaqut rəngli yanaqlarını göz yaşları boyayır. Bütün aləm sevinir, lakin Leyli bir sərvin altında yalqız oturub gizlicə sızlayır. Təbiətin bahar çağı şən, sevincli mənzərəsi fonunda ömrünün bahar çağında olan Leyli göz yaşları tökür, kədərlənir. Könüllərə nəşə, sevinc gətirən bahar da Leylinin könlünü aça bilmir, eşqin çarəsizliyini ancaq ah çəkməklə ovudur. Nizami fəslin gözəlliyi ilə Leylinin kədəri arasında təzad yaratmaqla onun kədərini daha da təsirli edir. Burada Nizami baharın təsviri ilə qəhrəmanın əhval-ruhiyyəsi arasında təzad yaradır.

"İsgəndərnamə" poemasında tarixi şəxsiyyət olsa da, bədii təxəyyülünün məhsulu kimi yaratdığı İsgəndəri Nizami Odlar yurdu Azərbaycana gətirir. Vətən torpağının gözəlliyi, sərvəti, insanlarının qonaqpərvərliyi İsgəndərin Bərdə hökmdarı Nüşabə ilə görüşündə təsvir edilir. İsgəndər Bərdəyə baharda gəlir. "Xəzinə saçan bu diyar"ın, "mərdlər, gözəllər yurdu"nun ilin bütün fəsillərində gözəlliyini şair bir beytlə də olsa oxucunun gözü qarşısında canlandırır. Bərdə hər fəsildə bir cür gözəldir, insan bu torpaqda hüzür tapır. Bu torpağın naz-neməti o qədər zəngindir ki, bütün quşlar yem üçün bu yurda gəlir. Azərbaycan

torpağının zənginliyini İsgəndərin gözləri önündə sərgiləyən şairin doğma yurduna bağlılığı, onun gözəlliyi, insanları ilə öyünməsi hər sətirdə hiss olunur:

Bərdə nə gözəldir, necə qəşəngdir,
Yazı da, qışı da güldür, çiçəkdir.
İyulda dağlara lalələr səpər,
Qışını baharın nəsimi öpər.
O yaşıl meşəsi cənnətə bənzər,
Şən ətəklərinə bağlamış kövsər.
Söyüdlük çöllərə vermişdir zinət,
Ağ bağı elə bil həqiqi cənnət.
Qırqovul yuvası hər sərv ağacı,
Oxuyur kəkliyi, ötür turacı.
Reyhanı yaşıldır illər uzunu,
Hər çeşid naz-nemət bürümüş onu.
Yem üçün gələr quş bu gözəl yurda,
İstəsən "quş südü" taparsan burda.
Torpağı yoğrulmuş qızıl suyundan,
Elə bil hər yanda bitmiş zəfəran [7, s.201-202].

İsgəndərin Nüşabə ilə görüşündən əvvəl verdiyi bu lirik ricətlə sanki şair qəhrəmanını bu görüşə hazırlayır. Belə gözəl məkanın insanları da gözəl xasiyyətli, ağıllı olur. Nüşabə ilə görüşdə onu elçi sifətilə azdırmağa çalışan bu hökmdar qadınla söhbətdən sonra İsgəndər heyrətini gizlədə bilmir, gözəl olduğu qədər də ağıllı, siyasətcil olan Nüşabəyə İsgəndərin rəğbəti artır, onunla dost kimi ayrılır. Sonralar rusların Bərdəyə hücumunu və Nüşabənin əsir aldığını eşidən İsgəndər Bərdəyə gəlib onu rusların əlindən xilas edir.

Poemalarındakı lirik ricətlərdən şairin bahar fəslini çox sevdiyi, bu fəslə xüsusi rəğbəti olduğu duyulur. Məhəbbət poemalarında aşiqlərin görüşünü Nizami bahar fəslində verir. "Yeddi gözəl" poemasında isə baharı şair ayrıca 39 beytdə (78 misra) tərənnüm edir. Baharın gəlişilə çəməndə otlar Xızır kimi dirilik suyu tapır, çəmən yamyaşıl bürünür.Yer üzü güllərin, çiçəklərin ətrindən müşk iyilə dolur. Günəşin üzü qış buludlarının ləkələrindən xilas olur. Dağların qarı əriyib çayların göz yaşına dönür, aləm o qədər yaşıllaşır ki, insanın gözləri bu mənzərədən nurlanır. Suda bitən nilufər də gündüzlər yatıb dincəlir, gecələrsə ayılır. Süsən gülünün ləçəkləri qızılgül kimi qızılı, al rəngə çalır, sanki nərgizin başının tacı üçün hazırlanmışdır. Vəhşi nərgizin ləçəkləri gövhərə bənzər şeh damlaları ilə dolur, süsən gözləri işıqlandırmaq üçün öz ləçəklərindən tutiya (göz dərmanı) ovur. Bülbül sübhəcən budaqda nəğmə oxuyur, beş növbə təbil çalır (burada Nizami beş dəfə azan verilməsini nəzərdə tutur – N.A.). Kəkliyin gülüşü qumruya da keçir, faxtənin (göyərçin) sərv üstə nəğməsi rudun səsinə bənzəyir. Şair təbiətdə baş verən bu dəyişikliyi Novruzla əlaqələndirir, Novruzun nəsimi aləmə bir nuranilik bəxş edir:

Novruzun nəsimi yeni əhd ilə
Qatdı öz canını çiçəyə, gülə.

Göründü otların baş qaldırması,
Silindi aynadan günəşin başı.
Səbzəyə baxdqca nurlandı gözlər,
Hər şey cavanlaşdı, oldu təzə-tər.
Nərgiz gözlərini süzəndən bəri
Yuxusuz eylədi bütün gözləri.
Sərv kölgəlikdə yelkən quraraq
Şümşadın saçına çəkirdi daraq.
Çiçəkli şaxlarda qönçə açıldı,
Lalə yarpağıtək lö-lö saçıldı [8, s.262].

PAYIZ FƏSLİ

Poemalarda payız fəslinin təsvirinə də geniş yer verilir. Yenə də şair qəhrəmanlarının psixologiyasını, böhranlı çağlarının təqdimində lirik ricətlərə yer verir. "Leyli və Məcnun" poemasında Leylinin ölümü xəzanın təsvirini verən lirik lövhələrlə əlaqələndirilmişdir. Payız gəlişilə təkcə təbiətə, bağa-bostana deyil, Leylinin əhvalına da təsir edir. Gülün, bülbülün yerinə budaqlarda bir yığın qara qarğa toplaşıb. Sanki behiştin yerinə bir cəhənnəm peyda olub. Güllər dəstə-dəstə tikana çevrilir, otlar da əriyib buxara dönür. Aşiqindən ayrı düşdüyünə görə Leyli xəstələnib yorğan-döşəyə düşür. Qara qızdırmadan dodaqları qaysıyır, incəlib çöpə dönür. Payızın küskünlüyü, bədbinliyi sanki Leylinin əhvalını tamamlayır. Bunun bir təsadüf olduğu yaxud şairin oxucusunu qəhrəmanının ölümünə hazırlamaq məqsədi ilə verildiyi əsas olmasa da, ölümün gətirdiyi kədərin böyük bir eşqin çırpıntılarına son qoyduğu payızın təsvirində bədii boyalarla nümayiş etdirilir.

Qaydadır, yarpaqlar tökülən zaman
Qanlı sular axar o yarpaqlardan.
Hər bir budağın ki, içində qan var,
Axır, deşiklərdən süzüb damcılar.
Nərgiz öz köçünü dəvəyə çatar,
Şümşad taxtdan düşüb, tacını alar.
Yasəmən siması saralar yenə,
Gül də qan məktubu alar əlinə [6, s.245].

Gördüyümüz kimi, şair yaz-payız fəsillərinin poetik təqdimi ilə təzad yaradır. Sənətkarlıqla işlənmiş bu poetik təsvirlər eyni zamanda əsərin ideyasının çatdırılmasına, ayrı-ayrı obrazların dolğun xarakterinin yaradılmasına xidmət edir. R.Azadə yazır: "Nizamidə biz sadəcə təbiətin təsvirini izləmirik. Burada təbiət həyati gözəlliklərin cismani nümunəsi kimi şeirə daxil olur. Yer kürəsi − dağlar, dərələr, səma, sayrışan ulduzlar, günəş, ay, qara-qara buludlar, dan üzünün sökülməsi, gecənin qaranlığı, səbanın nəfəsi xüsusi poetik predmetə çevrilir. Söz sənətinin əlvan rəngləri və saysız çalarları ilə şair nə qədər mənzərə etüdləri qələmə alır. İncə, zərif söz ilmələri qarşımızda təbiətin məsum qızı – baharı canlandırır, bulaqların zümzüməsini eşidirik. Payız fəslinin təsvirində bağların, bağçaların solması ilə həmahəng olaraq bizim də ürəyimiz qüssə ilə dolur. Bir xəzanın tökdüyü qızıl

yarpaqlarının xışıltısını dinləyirik, bir an əvvəl gülün eşqilə şən təranələr qoşan vəfalı bülbülün könül parçalayan hıçqırıqları qəlbimizi sıxır" [2, s.50].

"İsgəndərnamə" poemasında fateh İsgəndər gözlərini dünyaya yumduğu zaman da payıza təsadüf edir. Payızın gəlişi könüllərə bir hüzn gətirir; bağlar müflisləşir, yarpaqlar tökülür, budaqlardan qan tökülür. Budaqların içindəki qan çat-çat olmuş qabıqlardan bayıra sızlayır. Bağın çöhrəsi saralır, budağı ölüm çiçəyi hədələyir. Nərgiz yükünü dəvəyə çatıb şümşad taxt üstündən düşür. Yasəmənin görkəmi sınır, gül qəm məktubunu əlinə alır. Alma o çökək buxağını narın buxağına sürtər ki, "necəsən?". Küləklər bağça-bağı talayır, sanki təbiət də dünyanı fəth edən bu sərkərdənin ölümü ilə barışa bilmir, matəm tutur.

Əsdi xəzan yeli, payız yetişdi,
Bağların əhvalı tamam dəyişdi.
Küləklər taladı bağçanı, bağı,
Söndü al güllərin yanar çırağı.
Arxlar kənarında otlar sapsarı,
Töküldü reyhanın şux yarpaqları.
Sanki ağaclıqda odlar qalandı,
Əlvan yarpaqları alışdı, yandı [10, s.187].

Nizami bəzən qəhrəmanlarını da ilin fəsillərinə bənzədir, onları payızla, qışla müqayisə edir. Hər fəslin ahənginə uyğun olaraq, obrazların duyğularını, təbəddülatlarını da sənətkarlıqla əlaqələndirir. Leylini bahara, Məcnunu qışa bənzədən Nizami bədii təzad yaratmağa müvəffəq olur.

QIŞ FƏSLİ

"Yeddi gözəl" poemasında Sasani şahı Bəhramın qış məclisinin təsviri verilir. Hökmdar ziyafət süfrəsini sarayda açdırır, çünki təbiət bu məclisə hazır deyildi. Bağçaların çırağı sönmüş, bağbanlar bağı tərk etmişdilər.Bülbül səsini qarğaya vermişdi. Hava o qədər oyuq idi ki, şaxta qanı dondururdu. Süd ocaq üstündəcə pendirə dönürdü. Bitkilər boyatma qüvvələrini itirib, elə bil namaz qılırdılar. Belə bir havada şahın ziyafət süfrəsi qışa neydan oxuyur, meyvələr sanki xumarlanır, səndəlin, udun atəşi göyə ucalır. Şair qışın sərt nəfəsindən qorxmur, onun sərtliyinə qarşı saray divarlarının istisini qoyur:

Şahın tabxanası belə bir zaman,
Dörd fəsli andırır; qalxır otaqdan.
Ətirlər bürüyür, basır hər yeni,
Mötədil eyləyir qarlı havanı.
Meyvələr, şərablar edildikcə nuş,
Daim xumarlanır, könül olur xoş [8, s.120].

NƏTİCƏ

İntibah şairi Nizami yaradıcılığında demikratizm, humanizm, vətənpərvərlik kimi bəşəri ideyalarla yanaşı, bədii sənətkarlı xüsusiyyətləri ilə də özündən sonra neçə əsrlər

yetişmiş və hələ bundan sonra da yetişəcək sənətkarlar nəslinə əvəzsiz örnək, bir məktəb yaratmışdır. Bu il ölkə prezidenti cənab İlham Əliyevin Sərəncamı ilə "Nizami ili" elan edilmişdir. Nizami irsinə yeni baxış, yeni araşdırmalar, şairin əsərlərinin yeni tərcümələri onun nə qədər sirli-sehrli bir sənətkar olduğunu bir daha aşkara çıxaracaq.

ƏDƏBİYYAT

1. Araslı H. Şairin həyatı. Bakı: "Azərnəşr", 1940, 115 s.
2. Azadə R. Nizami Gəncəvi. Həyatı və sənəti. Bakı: "Elm", 1979, 209 s.
3. Əliyev M. Ədəbiyyat nəzəriyyəsinin əsasları. Bakı: "Elm və təhsil", 2009, 480 s.
4. Əliyev R. Nizami Gəncəvi. Bakı: "Yazıçı", 1991, 112 s.
5. Əsgərli Z. Poetika: izahlı sözlük. Bakı: "Elm", 2014, 262 s.
6. Gəncəvi N. Leyli və Məcnun. Bakı: "Lider nəşriyyat", 2004, 288 s.
7. Gəncəvi N. Xosrov və Şirin. Bakı: "Lider nəşriyyat", 2004, 392 s.
8. Gəncəvi N. Yeddi gözəl. Bakı: "Lider nəşriyyat", 2004, 336 s.
9. Gəncəvi N. İsgəndərnamə. Şərəfnamə. Bakı: "Lider nəşriyyat", 2004, 432 s.
10. Gəncəvi N. İsgəndərnamə. İqbalnamə. Baki: Lider nəşriyyat, 2004, 256 s.
11. Gəncəvi N. Sirlər xəzinəsi. Bakı: "Lider nəşriyyat", 2004, 264 s.
12. Quluzadə M. Nizami Gəncəvi. Həyatı və yaradıcılığı. Bakı: EA nəşriyyatı, 1953, 94 s.
13. Nizami. Bakı: "Azərnəşr", 1940, 264 s.
14. Yusifov X. Şərqdə intibah və Nizami Gəncəvi. Bakı: "Yazıçı", 1982, 199 s.

СПЕЦИФІКА РЕПОРТАЖУ В УКРАЇНСЬКІЙ ІНТЕРНЕТ-ЖУРНАЛІСТИЦІ (НА ПРИКЛАДІ САЙТУ «THE UKRAINIANS»)

THE SPECIFIC OF REPORTING IN UKRAINIAN ONLINE JOURNALISM (ON THE EXAMPLE OF THE SITE «THE UKRAINIANS»)

Assoc. Prof. Ph.D. Olha Bykova
Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine),
ID ORSID: 0000-0001-7533-9277

Анотація

У статті на прикладі сайту «The Ukrainians» проаналізовано специфіку репортажу в українській інтернет-журналістиці. Зазначається, що на розвиток системи жанрів у сучасній практичній журналістиці вплинула низка важливих чинників соціально-економічного життя: формування демократичних цінностей у суспільстві, децентралізація управління творчими та економічними процесами, зняття цензурних обмежень, а також тиску держави на діяльність журналістських колективів, розвиток інтернет-комунікацій, вплив зарубіжних ЗМІ.

У дослідженні наголошується на тому, що репортаж – динамічний жанр журналістики, що активно функціонує у сфері медіа, досить легко маневрує відповідно до змін аудиторного попиту, і разом із тим, зазнає певних «дифузійних» процесів. Разом із тим зазначається, що репортаж – жанр інформаційної журналістики, оскільки він завжди базується на фактах, у його основі – правдиве, достовірне відображення події, але подія у репортажі – не закінчена, а в процесі розгортання, динаміці. Автор не тільки описує явища і процеси, але й за допомогою різноманітних зображально-виражальних засобів показує їх розвиток, що дає можливість читачеві повірити тому, що відбувається. Це все й зумовлює особливість цього жанру.

Основний акцент у дослідженні зроблено на тому, що репортаж як жанр, що емоційно й точно, за допомогою промовистих деталей, оперативно передає суть події, процесу чи заходу активно використовується у різних типах медіа. Останнім часом, зважаючи на бурхливий розвиток інтернет-журналістики, репортаж усе частіше трапляється в онлайн-виданнях.

Мета розвідки – дослідити особливості подачі репортажу окремим інтернет-ресурсом.

Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких конкретних завдань: відстежити головні складові в побудові репортажу в окремому онлайн-виданні; виокремити пріоритетні тематичні напрямки репортажних матеріалів; з’ясувати, які різновиди репортажу постійно використовуються на сайті «The Ukrainians».

Предметом вивчення послужив аналіз інтернет-видання «The Ukrainians». Обраний ресурс має постійну рубрику «Репортаж» і регулярно розміщує публікації в названому інформаційному жанрі.

Ключові слова: репортаж, інтернет-видання, специфіка.

Abstract

In the article on the example of the site «The Ukrainians» we analized the specific of reporting in Ukrainian online journalism. It is noted, that for the development of the genre system in the modern practical journalism influenced by a number of important factors of socio-economic life: the formation of democratic values in society, decentralization of management of creative and economic processes, removal of censorship restrictions, as well as state pressure on journalistic groups, development of Internet communications, the influence of foreign media.

The study emphasizes that reporting is a dynamic genre of journalism that actively operates in the field of media, maneuvers quite easily in accordance with changes in audience demand, and at the same time, undergoes certain «diffusion» processes. At the same time, it is noted that reporting is a genre of information journalism, as it is always based on facts, it is based on a true, reliable reflection of the event, but the event in the report is not finished, but in the process of development, dynamics. The author not only describes the phenomena and processes, but also with the help of various pictorial and expressive means shows their development, which allows the reader to believe what is happening. All this determines the peculiarity of this genre.

The main accent in the study is on the fact that reporting as a genre that emotionally and accurately, with the help of verbal details, quickly conveys the essence of an event, process or event is actively used in various types of media. Recently, due to the rapid development of online journalism, reporting is increasingly occurring in online publications.

The purpose of the study is to investigate the peculiarities of reporting by a separate Internet resource.

Achieving this goal involves solving the following specific tasks: to track the main components in the construction of a report in a separate online publication; identify priority thematic areas of reporting materials; Find out what types of reporting are constantly used on «The Ukrainians» website.

The subject of the study was the analysis of the online publication «The Ukrainians». The selected resource has a permanent section «Report» and regularly publishes articles in this information genre.

Key words: report, online journalism, specific.

Вступ

На розвиток системи жанрів у сучасній практичній журналістиці вплинула низка важливих чинників соціально-економічного життя: формування демократичних цінностей у суспільстві, децентралізація управління творчими та економічними процесами, зняття цензурних обмежень, а також тиску держави на діяльність журналістських колективів, розвиток інтернет-комунікацій, вплив зарубіжних медіа.

У системі сучасної палітри жанрів журналістики чільне місце займає репортаж як один із найдинамічніших жанрів журналістики, що швидко розвивається, досить легко маневрує відповідно до змін аудиторного попиту, і який рівноправно використовують різні види ЗМІ.

У пресових виданнях репортаж почали активно застосовувати ще в XIX ст., тому газетно-журнальна практика накопичила значний досвід використання публікацій цього жанру. Специфіка репортажу як інформаційного жанру в газетно-журнальній періодиці стала об'єктом дослідження багатьох українських та зарубіжних науковців. Зокрема різним аспектам розвитку цього жанру приділяли увагу Ж.-Д. Буше, М. Галлер, М. Василенко, М. Кім, О. Колесніченко та інші. Однак журналістика стрімко розвивається, і на сьогодні ще не достатньо з'являється досліджень, які узагальнюють практику використання репортажу в різних типах медіа, а також у глобальній мережі. Особливо зазначене стосується Інтернету, який сьогодні відіграє вагому роль у формуванні інформаційного простору.

Актуальність теми цього дослідження зумовлена недостатнім вивченням проблеми використання репортажу в інтернет-медіа, потребами онлайн-журналістики розвивати цей жанр. Мета статті – дослідити особливості подачі репортажу окремим інтернет-ресурсом.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких конкретних завдань: відстежити головні складові в побудові репортажу в окремому онлайн-виданні; виокремити пріоритетні тематичні напрямки репортажних матеріалів; з'ясувати, які різновиди репортажу постійно використовуються на сайті «The Ukrainians».

Предметом вивчення послужив аналіз інтернет-видання «The Ukrainians». «The Ukrainians» позиціонує себе як онлайн-журнал «про українців, ініціативу та відповідальність» [27] та ставить перед собою завдання – «розповідати про те, що відбувається в Україні; мотивувати до позитивних змін через історії успіху людей та ініціатив; пояснювати незрозумілі явища та процеси, що формують нову Україну; розвивати інтелектуальну спроможність молоді» [27]. Читачі онлайн-видання – «молоді люди, які своєю діяльністю і голосом вже зараз впливають на суспільні процеси, а незабаром формуватимуть порядок денний країни» [27]. Не менш важливо й те, що обраний ресурс має постійну рубрику «Репортаж» і регулярно розміщує публікації в названому інформаційному жанрі.

Розробка теми дослідження. Досвід онлайн-журналу «The Ukrainians» доводить, що репортаж, який, за М. Галлером, «прагне подолати соціальні дистанції та інституційні бар'єри, щоб зазирнути за фасади» [2, с. 121], не тільки вдало використовується в інтернет-журналістиці, а й є своєрідною візитівкою сайту. Наочною демонстрацією сказаного слугує рубрика «Репортаж». Аналіз уміщених репортажних текстів дає підстави зробити висновок про важливість названої рубрики у приверненні уваги читачів. Їм пропонуються цікаві, насичені розмаїтою інформацією розповіді про те, що відбувається в Україні. Ці матеріали спроможні дати нове в сприйнятті тих чи інших подій, розповісти про великі суспільні процеси через людські історії, «уможливлювати позитивні соціальні зміни за допомогою інструментів журналістики» [27].

Жанр текстового інтернет-репортажу виник відносно недавно. Загалом цей жанр зберігає у собі специфічні ознаки традиційного репортажу і хоча належить до інформаційної групи жанрів журналістики, та за своєю суттю є доволі складним жанром. Він потребує не тільки оперативності у висвітленні подій, а й динамічного,

документально точного, мальовничого й емоційного відтворення конкретної дійсності через безпосереднє сприйняття автора − очевидця чи учасника події. Присутність автора в тексті репортажу є диференційною жанровою ознакою цього жанру, його визначальним стилістичним чинником. У сучасному репортажі авторське «Я» співвідноситься з особливостями індивідуального стилю журналіста, зі специфікою його суто особистісного світосприймання. Автор виражає свою присутність у репортажі по-різному − від активного використання репортерського «я» до створення образу очевидця-оповідача. Адже сучасний репортер не лише спостерігач, який фіксує перебіг події, але й все частіше активний учасник події, що дозволяє йому змалювати ситуацію, що склалася, зсередини. Саме цим досягається ефект емоційної причетності читача до подій, які відбуваються, що значною мірою забезпечує ефективність упливу журналістського твору [8, с. 20].

Порівняно з традиційним текстовим репортажем інтернет-репортаж має свої особливості. По-перше, специфіка інтернету дозволяє цьому жанру набувати абсолютно нових синергетичних можливостей завдяки конвергенції жанрових фрагментів, а також використання для передачі смислів різних медійних платформ. Тобто, в структурі інтернет-репортажу в різних поєднаннях і конфігураціях можуть бути використані усі медійні можливості традиційних ЗМІ (вербальний текст, графіка, інфографіка, відео, аудіо, анімація, фотографія і т.д.). Так, наприклад, у репортажі «Наввипередки з війною» [44] авторка послідовно, документально точно знайомить читачів із життям турецько-месхетинської громади у селі Васюківка, що поблизу Бахмута. Різні за характером світлини підсилюють зображальний ряд репортажу, а змістовий каркас збагатила аудіоілюстрація (тривалістю 1 хвилина 21 секунда) – розповідь бабусі Джеміли про виселення в 1944 році турків-месхетинців із Грузії у Середню Азію. Жива мова жінки яка пережила депортацію, емоційно підсилює текст, допомагає читачеві наблизитись до місця події, до головних персонажів матеріалу.

По-друге, інтернет-видання «The Ukrainians» подає репортажі у вигляді лонгрідів, що означає особливу верстку, зокрема світлини в таких матеріалах займають весь (або майже весь) екран.

По-третє, репортажі онлайн-журналу «The Ukrainians» інтерактивні. Інтерактивність використовується у вигляді лінків на соціальні мережі (Google+, Twitter, Facebook, Instagram) та застосунка Pocket, який дозволяє зберегти матеріал в мережі інтернет, для подальшого ознайомлення з ним у будь-який інший час. Інтерактив дозволяє читачам брати участь в процесі виробництва інформаційних продуктів, розмиваючи при цьому межу між автором інтернет-репортажу й читачами.

По-четверте, репортажі онлайн-журналу «The Ukrainians» містять гіпертекст, який виконує ознайомлювальну функцію. Тобто його завдання – створити розширений контекст, який дозволить читачеві встановити цінність і важливість того чи іншого явища або події на основі документальної хроніки. Цей ефект досягається за допомогою гіперпосилань на фоторепортажі, на відеоматеріали, посилання на репортажі подібної тематики. Таким чином, читачі сприймають не лінійний текст, а розширений обсяг інформації.

Принагідно слід додати, що в репортажах онлайн-видання «The Ukrainians» ефективно враховуються головні правила їх побудови. Це кут подачі матеріалу, коли широка тема висвітлюється у певному ракурсі (наприклад, у репортажі «Мрія, захована у сирі» [23] широка тема – життя переселенців подається крізь призму конкретного ракурсу – історію підприємця з Сєверодонецька, який залишив роботу в хімічній промисловості і заснував сироварню), інформаційне наповнення й головна ідея та правило наближення до інтересів читача. Воно передбачає врахування різних векторів смаків аудиторії, із яких найчастіше застосовується географічний (чим ближче до читача трапляється якась серйозна подія, тим актуальнішою вона буде для нього), хронологічний (читача цікавить більше те, що або тільки-но відбулось, або скоро має відбутися) та соціокультурний (зацікавленість предметом розмови за допомогою тонкощів політичної, професійної, громадської діяльності) [4, с. 45].

Особливістю репортажів онлайн-видання «The Ukrainians» є не тільки їх вдала побудова, а й широка палітра тем. Так, сайт публікує цикл репортажів «Наші Інші» – матеріали, присвячені національним меншинам та історіям українського різноманіття (наприклад, репортаж «Біле сонце, чорне вино» [42] – про життя гагаузів села Виноградівка, що на Одещині; «Самотність серед горіхів» [45] – репортаж із селища Кути – малої столиці вірмен в Україні; «Барон Ольга Петрівна» [41] – про життя ромської громади у Торецьку); цикл «Випробування демократією» – серія репортажів про долі окремих людей і глобальні процеси, що їх переживають сусідки України по причорноморському регіону (наприклад, репортаж із Румунії «Вони вбили “батька нації”» [43], репортаж із Грузії «Молитва за Грузію» [22], репортаж про протести в Туреччині «В цьому домі немає їжі» [17]); серія публікацій, присвячених процесам зміцнення та розбудови громадянського суспільства на Донбасі (наприклад, репортаж «Місто своїми руками» [34] – про те, як мешканці Старобільська борються з пережитками радянського минулого; репортаж «Альтанка» [3] – про дозвілля молоді прифронтового містечка Лиман; «По обидва боки» [14] – історія донецьких волонтерів); цикл «Закохані у професію» – матеріали про щоденну працю тих, хто живе за власним покликанням (наприклад, репортаж «Піч усе покаже» [5] – історія про особливості роботи пекаря та секрети випікання смачного й корисного хліба; репортаж «Музика з горища» [25] – про майстра народних інструментів, який перетворює дерева на музику; репортаж «Діаманти не блищать» [21] – про специфіку роботи майстра ювелірного мистецтва).

Інша позитивна риса репортажів «The Ukrainians» – уміння узгодити будову репортажу з його темою і різновидом. Так, наприклад репортаж «Свято мейкерів» [13] розповідає про фестиваль винахідництва та креативності Lviv Mini Maker Faire. Авторка намагалася розповісти про подію ілюстративними засобами, тому хід її віддзеркалює не стільки словесна розповідь, скільки фотографії. Кожна з них відображає певну мить свята, а текст лише слугує супроводом, допоміжним засобом у сприйнятті репортажного повідомлення.

Варто зазначити, що з акцентом на фотоілюстративних засобах вибудувані усі репортажі видання «The Ukrainians». Залежно від специфіки події, теми та поставленої мети в певному співвідношенні вибудовані пропорції тексту й використані фотографії.

За допомогою світлин автор не лише показує динаміку розвитку подій, а й демонструє своє ставлення до них, намагається передати емоції та почуття головних героїв публікації

Водночас репортажну рубрику урізноманітнюють тематичні різновиди названого жанру. У результаті кількісного підрахунку текстів репортажів, надрукованих в інтернет-виданні «The Ukrainians», вдалося виявити, що загалом було надруковано 212 репортажів, із них: на соціальну тематику – 117 (55%), на військову тематику − 43 (20%), на мандрівну тематику – 29 (14%), на теми культури – 23 (11%).

Активне функціонування репортажів соціальної тематики пов'язане з тим, що в умовах тривалої економічної кризи, дегуманізації суспільства такі матеріали виконують функцію соціальної критики та контролю, виступають інструментом діалогу між різними суспільними групами, допомагають читачам приймати компетентні рішення на основі достовірної оперативної інформації.

Репортажі на соціальну тематику представлені такими мікротемами: пропаганда здорового способу життя – «*Нестримна*» [26], «*Жити гімнастикою*» [31]; життя переселенців – «*Мед з історією*» [33], «*Назад за веселкою*» [19]; професійне життя людей – «*Охоронці гірської природи*» [24], «*Вам посилка*» [12]; життя соціально незахищених верств населення: безробітних, мігрантів, дітей-сиріт, людей з обмеженими можливостями, пенсіонерів, багатодітних сімей – «*Непомітні*» [36], «*Ісус народився безхатьком*» [35]; девіантна поведінка людей – «*Наркотик на букву "П"*» [1]; доступність і якість діяльності виховних і освітніх установ – «*Активна школа: з провінції – у рейтинг Microsoft*» [37], «*Не така, як усі, освіта*» [39]; життя національних меншин – «*Квіти від Артура*» [28], «*Біле сонце, чорне вино*» [42]; досвід благодійних організацій – «*Стартап, сестро*» [46], «*Коли віра стає дією*» [7].

Отже, репортажі на соціальну тематику інтернет-видання «The Ukrainians» сприяють створенню ефективних ланок у межах системи інформаційного забезпечення державних і недержавних органів, громадських інститутів, допомагають розв'язувати суспільні проблеми, формують громадську думку і тим самим реалізують соціально-профілактичну функцію журналістики, котра ґрунтується на використанні якісної інформації як продукту взаємообміну мас-медіа та соціальних інститутів.

Репортаж на військову тему, який у зв'язку з продовженням війни на Донбасі доволі часто трапляється в інтернет-виданні «The Ukrainians», справедливо можна вважати одним із найефективніших жанрів журналістики, оскільки він поєднує у собі переваги оперативної передачі інформації з авторським способом відображення. Для відображення об'єктивної реальної картини дійсності, для створення «ефекту наочності» військовий репортер має не тільки ділитися з читачами своїми думками, враженнями, хвилюваннями, але й обов'язково має контактувати з учасниками події. Наявність суб'єктивного начала не суперечить документальній основі репортажу, а, навпаки, сприяє більш глибинному осмисленню об'єктивних сторін описуваної події.

Специфіка репортажу на військову тематику полягає в тому, що журналіст передає на розсуд громадськості свої безпосередні враження від спостереження, коли події ще тривають і ніхто не може передбачити, чим це все закінчиться та які будуть наслідки. На момент написання репортажів неоголошена війна ще триває, автори

послідовно розгортають сюжети драми на Донбасі, а коли і чим закінчиться війна ще ніхто не знає. У цьому полягає непередбачуваність репортажу на військову тематику, а, отже, і його новизна.

Поширеність репортажів мандрівної тематики пояснюється тим, що саме такий різновид може познайомити читачів із життям і звичаями людей різних країн світу, змалювати цікаві та маловідомі куточки нашої Батьківщини, об'єктивно, точно та лаконічно передати враження людини, яка здійснила подорож за певним туристичним маршрутом, передати атмосферу самої мандрівки невідомими країнами, містами, селами, своєрідний погляд на життя в іншій країні. Репортаж на мандрівну тематику – це поїздки, подорожі, побачені автором побутові, соціальні, ландшафтно-природні сцени та явища, пропущені крізь призму авторського «Я». Для цього різновиду репортажу характерні такі ознаки: опис певного маршруту, визначення часової протяжності події, чітко виражене авторське «Я», насиченість детальною інформацією, фактами, враженнями, отриманими під час мандрівки. Документальність репортажу на мандрівну тематику полягає у відтворенні явищ у тому вигляді, у якому вони відобразилися в свідомості репортера.

Головною темою усіх репортажів на мандрівну тематику є подорож до певних географічних об'єктів. Із числа досліджених 29 репортажів на мандрівну тематику 25 публікацій було присвячено українським населеним пунктам, решта (4) – закордонним мандрам.

Репортаж на мандрівну тематику представлений такими мікротемами: подорож до певного міста – «*Попасна, в яку хочеться вертатись*» [6], «*Стара Європа Донбасу*» [18]; подорож у село – «*Бандердорф*» [10], «*Віра, Надія, чорниці*» [16]; подорож у гори – «*Усе так, як діди робили*» [15], «*Дзвони неба*» [38].

Представленість репортажів на теми культури в інтернет-виданні «The Ukrainians» зумовлена тим, що такі матеріали мають позитивний емоційний заряд, сприяють відпочинку, зняттю напруги, отриманню духовного задоволення.

Репортажі на теми культури представлені такими мікротемами: міжнародні та всеукраїнські фестивалі – «*Хобі, бізнес і космічні амбіції*» [40]; культурний відпочинок – «*Додана вартість любові*» [29], «*Місце зустрічі змінотворців*» [30]; відвідання музеїв, галерей тощо – «*Музей живих ікон*» [11], «*Природа музею*» [20]; життя музичних колективів – «*По струнах наосліп*» [32], «*Музика з горища*» [25]; театральне життя – «*Театр на порозі*» [9], «*Це треба бачити*» [47].

Отже, репортажі на теми культури дають змогу ознайомити широкий загал із важливими подіями культурного життя країни, а також об'єднують читачів незалежно від їхньої світоглядної та ідеологічної орієнтації, національної належності.

Висновки

Отже, репортаж у сучасних медіа можна справедливо вважати одним із найефективніших жанрів журналістики, оскільки він поєднує у собі переваги оперативної передачі інформації з авторським способом відображення. Характерні особливості репортажів інтернет-видання «The Ukrainians» – оперативність, документальна точність, динамічність, наочність того, що відбувається, авторське «Я»,

яке допомагає створювати «ефект присутності», дає можливість читачу разом із репортером бачити і відчувати подію. Розглянутий матеріал переконує й у тому, що репортажі відзначаються широкою палітрою тем.

Зважаючи на затребуваність цього жанру, у 2019 році «The Ukrainians» запустило новий проект – онлайн-журнал «Reporters». На сторінках «Reporters» можна читати репортажні тексти на суспільно-важливі теми, слухати аудіорепортажі та переглядати фотоісторії. Рубрика «Світ» презентує репортажі від українських та здебільшого світових медіа: від класики «нової журналістики» до сучасності.

Література

1. Андрейців І. Наркотик на букву «П» *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/narkotyk-na-bukvu-p/

2. Галлер М. Репортаж : навч. посібник. Київ : Академія Української преси, Центр Вільної Преси, 2011. 348 с.

3. Гармаш А. Альтанка *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/altanka/

4. Голуб О. Медіакомпас: путівник професійного журналіста: практичний посібник. Київ : ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.

5. Громлюк І. Піч усе покаже *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/pich-use-pokazhe/

6. Дяк О. Попасна, в яку хочеться вертатись *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/popasna-povertatys/

7. Євдокимова Н. Коли віра стає дією *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/koly-vira-staye-diyeyu/

8. Ким М. Технология создания журналистского произведения. Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова, 2001. 320 с.

9. Коник М. Театр на порозі *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/teatr-na-porozi/

10. Криштопа О. Бандердорф *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/banderdorf/

11. Левантович Л. Музей живих ікон *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/svyati-usmihayutsya/

12. Ломакіна А. Вам посилка *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/vam-posylka/

13. Москалюк К. Свято мейкерів *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/sviato-meikeriv/

14. Олексенко К. По обидва боки *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/po-obydva-boky/

15. Олексенко К. Усе так, як діди робили *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/yak-didy-robily/

16. Ославська С. Віра, Надія, чорниці *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/vira-nadiya-chornytsi/

17. Ославська С. «В цьому домі немає їжі» *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/v-domi-nemaye-yizhi/

18. Ославська С. Стара Європа Донбасу *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/donbaska-yevropa/

19. Пальчиков Д. Назад за веселкою *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/za-veselkoyu/

20. Пальчиков Д. Природа музею *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/pryroda-muzeyu/

21. Паплаускайте М. Діаманти не блищать https://theukrainians.org/diamanty-ne-blyshchat/

22. Паплаускайте М. Молитва за Грузію *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/molytva-za-gruziyu/

23. Патрікієва Н. Мрія, захована у сирі *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/mriya-zahovana-u-syri/

24. Патрікієва Н. Охоронці гірської погоди *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/ohorontsi-girskoyi-pogody/

25. Педоренко М. Музика з горища *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/muzyka-z-goryshcha/

26. Педоренко М. Нестримна *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/nestrymna/

27. Про проект *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/about/

28. Райська Є. Квіти від Артура *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/kvity-vid-artura/

29. Расулова О. Додана вартість любові *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/dodana-vartist-lyubovi/

30. Рихліцький В. Місце зустрічі змінотворців *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/mistse-zminotvortsiv/

31. Середюк Н. Жити гімнастикою *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/zhyty-gimnastykoyu/

32. Середюк Н. По струнах наосліп *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/naoslip-po-strunah/

33. Тимощук Я. Мед з історією *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/med-z-istoriyeyu/

34. Тимощук Я. Місто своїми руками *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/misto-svoyimy-rukamy/

35. Ткачишин П. Ісус народився безхатьком *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/isus-narodyvsya-bezkhatkom/

36. Тулуп М. Непомітні *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/nepomitni/

37. Швадчак Н. Активна школа : з провінції – у рейтинг Microsoft *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/aktyvna-shkola/

38. Швадчак Н. Дзвони неба *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/dzvony-neba/

39. Швадчак Н. Не така, як усі, освіта *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/ne-taka-yak-vsi-osvita/

40. Швадчак Н. Хобі, бізнес і космічні амбіції *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/hobi-biznes-kosmos/

41. Яремчук О. Барон Ольга Петрівна *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/baron-olga-petrivna/

42. Яремчук О. Біле сонце, чорне вино *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/bile-sontse-chorne-vyno/

43. Яремук О. Вони вбили «батька нації» *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/vbyly-batka-natsiyi/

44. Яремчук О. Наввипередки з війною *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/navvyperedky-z-viynoyu/

45. Яремчук О. Самотність серед горіхів *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/samotnist-sered-horihiv/

46. Яремчук О. Стартап, сестро *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/startup-sestro/

47. Яремчук О. Це треба бачити *The Ukrainians* : веб-сайт. UPL: https://theukrainians.org/tse-treba-bachyty/

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ГОРОДОВ: ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Галина Цуркан, Елена Вакуловская
Кишинёв, Республика Молдова

Аннотация

Устойчивое развитие стран предполагает устойчивое развитие всех территориальных образований. Важным аспектом является устойчивое развитие городов. Повышение качества городской среды и развитие реальной местной инфраструктуры стали приоритетными задачами для большинства стран мира. Принятие во внимании экологических аспектов устойчивого развития городов призвано обеспечить жителям лучшее качество жизни и в то же время устойчивое экономическое развитие без разрушения местных ресурсов. Экологический город должен быть чистым и здоровым, зеленым и приятным, энергоэффективным и устойчивым.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экологические изменения, устойчивые сообщества, город, экологическое развитие, человеческий капитал, города будущего.

Annotation

Sustainable development of countries presupposes sustainable development of all territorial entities. From this point of view, sustainable urban development is an important aspect. Improving the quality of the urban environment and developing real local infrastructure have become priorities for most countries in the world. Taking into account the ecological aspects of sustainable urban development is meant to provide residents with a better quality of life and at the same time sustainable economic development without destroying local resources. An ecological city must be clean and healthy, green and pleasant, energy efficient and sustainable.

Key words: sustainable development, ecological change, sustainable communities, city, ecological development, human capital, cities of the future.